

નીરંગ-ઇ-દીન

22/11/22
25/4/24

(THE ORIGIN OF THE LAW)

યાને

માઝદાઈયસ્ની જરથુશ્ત્રી ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન

સાખનાર

આશ્રિયન

પ્રગટ કરનાર

ખુરશેદજી દા. દાદીશેઠ

પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ ડ્રાઇવ, પૂના.

અહુનવદ ગાથાનો હા. ૩૦ મો.

ક્રકરો ૧ લો.

(દીનની યાગદો) જાણવાને માટે
અએ ખાહેશમદો ઇશ્વરીએ શક્તિ,
હોરમજદને માટે સેતાએશ, બલા
મનની આરાધના તથા રાસ્તીની
મારફતે (મજેલા) ખુબીવાળા માંથ
(એ યાગદો વિષે) (તમુને) હું કહી
સંભળાવીશ. એ (યાગદો)ને (તેના)
આત્મજોધને લીધે શિખવા બાએક
(તથા) કાએદાકારક હું ગણું છું.

ક્રકરો ૨ જો—(પેગમ્બર જરથોસ્ત
કહે છે.) (મારી) ઉત્તમ (નસીહતો)ને
(તમારા) કાને સાંભળો (તથા)
(તમારી) રોશન વિચારશક્તિથી તે
ઉપર દરીઆફત કરો, (તે) મ્હોટા
બનાવોની આગમચ દરેક જનને
પોતાને માટે (પોતાની) પસંદગીનો
એતેકાદ (હોવો જોઈએ) એ યાએ
હમારીથી વાકેફ થવા માટે (તમે)
બીદાર (થાઓ).

સ્પેન્તોમદ ગાથાનો હા. ૫૦ મો.
ક્રકરો ૫ મો—અએ અશો હોરમજદ
તારી દીનનો કલામ આશકારા
કરનારને (તારી) મજબૂદ તથા
જાહેર મદદ આપીને પુરતી રીતે તું
ખચીત ખુશાલ કર કે જોઈ (ઇઆને
તારી મદદની કુમકને લીધે) (તે શખ્સ)
પુર કોવટથી હમુને સુખ આપે.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૮૧૧ કિંમત

ગ્રંથનામ નીરંજા-૪-૬૧૧

વર્ગીક ૪૮૪૨૪

નીરંગ-ઈ-દીન

(THE ORIGIN OF THE LAW)

યાને

માજદીયસ્ની જરથુશ્ત્રી ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન

લખનાર

આશ્રવન

પ્રગટ કરનાર

પુરશેદ્દલ દા. દાદીશેઠ

પ્રિન્સ ગ્રોફ વેલ્સ ફાઈવ, પૂના.

मुद्रक : नटवर भू. वीभावशी
'गांधी' मुद्रणालय,
हवाडियो मकलो, सुरत.

प्रकाशक : पुरशोष्ठ हा. हाडीशेठ
प्रिन्स ओफ वेल्स ड्राईव, पूना.

१८४५९

गुजरात विधापीठ ग्रंथालय
अमदावाड
गुजराती कॉपीराईट संग्रह
२४८९९

[सर्व हक प्रकाशकने स्वाधीन]

आवृत्ति पहिली
सने १८४४
य. स. १३१४
किंमत इपिया २.

અશો યાદમાં

બહેનનશીન એશ્વર મહેરજીભાઈ પાલનજી માદન.
જેઓ પોતાની બાહોશી, લાયકી અને લોકસેવા બજાવી,
આપણે અગળ વધીને, મુંબઈમાં એક પ્રથમ પંક્તિના
વર્તમાન પત્રકાર તથા ઉપયોગી અગ્રેસરનો દર
જો ભોગવી, પોતાની પાછળ અખંડ, કીર્તિ-
વાંત કારકીર્દી મૂકી ગયા છે; તેમના
તરફના અડગ ભક્તિભાવથી
ખુદાઈ માર્ગદર્શક આ
પુસ્તક તેઓ શ્રીને
અર્પણ કરું
છું.

આશિવાન

એરવદ મહેરજીભાઈ પાલનજી માદન

એરવદ મહેરજીભાઈનો જન્મ સને ૧૮૬૦ના સપ્ટેમ્બર માસની ૧૮મી તારીખે થયો હતો. તેમના પીતાજી જેઓ મધ્યમ સ્થિતિના પણ મોભાદાર આશ્રવન હતા. એમણે સર જમશેદજી જીજીભાઈની નીશાળમાં મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ કરીને મુલ્લાં શીરાજની મહેસામાં અવસ્તા પહેલવીનું જ્ઞાન લઈ ૧૭ વરસની ઉંમરે મુંબઈ-સમાચારમાં નોકરી જોડાયા કેડે મહેરજીભાઈએ ટુંકે મુદતમાં ખુલ્લું સાબેત કરી આપ્યું, કે જ્યારે મેટ્રીક ક્લાસમાં શીખતા સંખ્યાબંધ જવાનો માત્ર સરકારી શીખણ પદ્ધતિ અને પરિક્ષા પાસ કરવાની રીતિયુસ્ત અભ્યાસ સીમા બહાર સહેજ પણ ડોકીયું કરતા નથી. ત્યારે મહેરજીભાઈ માદન તો જરથોસ્તી ધર્મ, તેના રીવાજો અને રાહરસમ, રીવાજ ધર્મ અને અસલ ધર્મ વચ્ચેનો તફાવત અને બારીક વીગતોનું જ્ઞાન કાંઈ અજબ જેવી ચપલાઈ અને ઝડપથી, તેમજ જાતી અભ્યાસથી મેળવી ચુક્યા હતા.

જાહેર જાપામાં લખાણો કેમ થાય છે અગ્રજેઓ અને પરચુરણ બાબતો કેમ લખાય છે તેનું તેમને બાન પણ હતું નહિ. આમ છતાં મરહુમ. એરવદ મહેરજીભાઈ માદને પોતાને એક બહુજ જુદીજ કીસમના અને ચઢીયાતા જર્નાલીસ્ટ તરીકે પુરવાર કરી આપ્યા, “મુંબઈ સમાચારમાં મહેરજીભાઈની કારકીદીની શરૂઆત તે ગુજરાતી જાપાની હસ્તીની શરૂઆત હતી.” તે વખતની માજદીયરનાન સભા, અને જરથોસ્તી ધર્મ ઉપર એતેકાદ વધારનારી મંડળીના મુખીઓ જેઓ અવલમાં શેઠ મહેરજીભાઈના ધાર્મિક લખાણોની કાંઈક કડવી નજરથી ખચર લેતા થયા હતા. તેઓની એ કડવી નજર રફતે રફતે મીઠી નજર અને ઉત્તેજનમાં બદલાઈગઈ. અને પોતા તરફના ધાર્મિક ફતવાઓ બહાર પાડવા અગાઉ તેઓ બાઈજી મહેરજીભાઈનો મત લેવા ચુકતા નહિ. રાહનુમાં સમાના એક મુખી શેઠ નાનાભઈ રસ્તમજી રાણીનાએ રાસ્ત-ગોઠતાર પત્રમાં એક ખાસ લખાણ કરી “મુંબઈ-સમાચાર”માં તે વેળા પ્રગટ થતા ધાર્મિક અને સંસારી લખાણો ઉપર પારસી કામનું લક્ષ એમ્યું હતું. એટલું જ નહિ પણ કામને તે લખાણનો અભ્યાસ

કરવા વીશેષ બજાવણુ કરી હતી. રાજદવારી ક્ષેત્રના પોતાના હંચા ગાન માટે શેઠ મહેરજીભાઈ મોટે ભાગે હાદાભઈ નવરોજી, સર શીરાજશાહ મહેતા, દીનશાહ વામ્લા, અને પોતાના શેઠ માણેકજી મીનોચહેરદોમજીને આભારી હતા, સર શીરાજશાહના એમબરમાં ચાલતી તકરાર દમ્યાન મહેરજીભાઈને પોતાની હાજરી આપવાની છુટ હતી. સર શીરાજશાહ મહેરજીભાઈના ધાર્મિક લખાણો વાચતા હતા અને સામાન્ય રીતે જેઓને તે ધણાં પસંદ પડતાં હતા, એવણુ ધર્મના એક અઠંગ રોકાઈર અને શોધક હતા તેમની જાહેર લડતો એક શુરવીર લડવધ યાના જેવી નીર્ભય હતી, એકવાર તકરારમાં ઉતર્યા તો મહેરજીભાઈને ત્યાંથી નહસાડવા ધણુ મુશ્કેલ હતા, જેવો તેમનો ધર્મનો, સંસારનો, અને દેશનો અન્યાય હતો, તેવી જ સરળ રીતે ભોકામાં તની સાદી સમજ ફેલાવવાને તેવણુને હોંશ હતી.

મહેરજીભાઈની જુવાનીમાં નોકરશહી દેશી છાપાઓ તરફ લાગણીથી જોતી નહોતી, અંગ્રેજ છાપાઓને જે હકો, લાભો, અને સરળતા મળતાં તે દેશી વર્તમાનપત્રને નહોતાં મળતાં.

આજનો વાંચક અને છાપાનો કોઈ યુવાન રીપોર્ટર એ વાત જાણીને અજબ થશે કે બહેરૂની મહેરજીભાઈના વખતમાં, ધારાસભા, યુનીવર્સીટી સેનેટ, સેશનસ કોર્ટ, અને કારપોરેશનના રીપોર્ટ લેવાની દેશી રીપોર્ટરોને છુટ નહોતી, યુનીવર્સીટીમાં ફક્ત એક ટાઉન કાઉન્સીલની બેઠકોમાંજ રીપોર્ટરો જતા, અને કંઈપણ વિગત મળે તે પરથી શહેર સમાચાર તૈયાર કરતા. જામે-જમશેદમાં હતા ત્યારે મહેરજીભાઈએ ધારાસભાના રીપોર્ટરો દેશી છાપાના રીપોર્ટરો લઈ શકે એ ચળવળ ઉપાડી હતી. એવણે તે વખતના કાઉન્સીલના સેક્રેટરી પાસે ધારાસભામાં પોતાને બેસવા દેવાની અને રીપોર્ટ લેવા દેવાની પરવાનગી મેળવી લાવેલા. એજ પ્રમાણે એવણે સેશનસકોર્ટ અને કારપોરેશનના રીપોર્ટરો માટે પણ ચળવળ ચલાવેલી. એક વખત એવો હતો કે ચોક્કસ ગવર્નર યુનીવર્સીટી સેનેટની બેઠકોમાં ચાનસેલર તરીકે પ્રમુખસ્થાનેથી ડેળા કહાડી દેશી મેમ્બરોને સરકારની વીરૂદ્ધ બોલતા બંધ કરી બેસાડી દેતા, ત્યાં છાપાઓની વાત તો શું કરવી ? તે વખતે સરકારી અમલદારોની ઠગ વલણુ અને પ્રેસ એક્ટની સખતપણ એટલી બધી હતી, કે જો કોઈ પત્રકાર સરકારની અપમાદ વલણુ સામે કાંઈપણ વીરૂદ્ધ લખાણુ કરે, તો તેઓની સખત રીતે ખપર લેવામાં આવતી, અને કટલીકવાર જેલજામે પણ જવાનો વખત આવતો. તે સમયે સરકારની વીરૂદ્ધ લખણુ કાંઈ આજના જેવું સહેલું હતું નહિ. જ્યાં પણ મક્કાપણુ પ્રેસ એક્ટ સામે જીતમેસ ચાલુ રાખી, પ્રજાની મુશ્કેલીઓ સરકાર સનમુખ રજુ કરી, અને પ્રજા હક માટે

હડતો કરવા માટે, એમને ફેટલીકવાર ફટાકટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું.

પારસી પત્રોમાં શુદ્ધ ગુજરાતી લખવાની શરૂઆત પણ એવણે જ કરી હતી. ગુજરાતી પત્રકારીત્વની તેમણે બળવેલી અમુક્ય સેવા લક્ષમાં લઈને સને ૧૯૨૫ ના નવેમ્બર મહિનાની ૧લી તારીખે અમદવાદ ખાતે મળેલી પહેલી ગુજરાતી પત્રકાર પરીષદના પ્રમુખસ્થાને ખીરાજવાના માનની લેખનાપર નવાજેશ થએલી, એ સ્થાનેથી આપેલાં વ્યાખ્યાનમાં તેમણે ફેટલીક વહેવાર સુચેના કીધી હતી.

એ પ્રસંગે પત્રકારની ફરજ સમજાવતાં તેમણે કહેલું કે “એક સાચા પત્રકારની ફરજ પ્રજામત કેળવવાની તેને દરેક દીશામાં આગળ વધવાનો માર્ગ બતાવવાની અને સરકાર તથા પ્રજાને એકબીજાની નેમ સમજાવી તેઓ વચ્ચેના સંબંધને બની શકે એટલો વિશ્વાસ અને એખલાસ બરેલો બનાવવાની છે.” લગભગ આખું જીવન પત્રકારના વ્યવસાયને અર્પણ કરનારા મહેરજીભાઈની જીંદગીમાંથી પત્રકારોને ધણું શીખવાનું મળે છે.

અત્યારે જમાનો બદલાયો છે, જ્યારથી ડીરેક્ટર ઓફ ઇન્ફોર્મેસનનું ખાતું ઇલાકામાં હસ્તીમાં આવ્યું છે, ત્યારથી તેના બાહોશ અને દીલસોઝ મી. જેનીંગ્સની લાગણીથી, દેશી છાપાઓનો મોબ્બો પણ અગ્રેજી પત્ર જેટલો જ વધ્યો છે, શરૂઆતના જમાનામાં દેશી પત્રોની આખર વધારવામાં અને તેમને માટે હકો મેળવવામાં જેમણે હડત ચલાવેલી તેમાં મહેરજીભાઈનો જેવો તેવો હીસ્સો નહતો.

જેવી રીતે ધાર્મિક તથા રાજદ્વારી બાબતોમાં એવણેના લખાણો સત્તા-સમાન ગણાતાં હતાં તેજ પ્રમાણે એવણે વેપારી (વાણીજ્ય) બાબતોમાં પણ આગળ પડતો ભાગ લેતા હતા.

એમના તંત્રીપણા નીચે જે અગ્રેજો લખાતા હતા તેની મુંબઈ ઇલાકાના વેપારીઓનો મોટો ટેકો હતો, અને તેથીજ મુંબઈ-સમાચાર પત્ર ઇલાકામાં અગ્રસ્થાને હતું. વેપારી સમાજોમાં તેઓ ધણી ઉઘાટ લેતા હતા, અને મુંબઈની દેશી વેપારી એજન્સીની સ્થાપના તેમણે લખાણ અને હડતને આભારી છે. એમ એ એજન્સીના આગેવાનોએ અનેક વખતે કયુક્ત કર્યું છે. સરકારની ચલણની રાખનીતી સંબંધી લોડ કર્ઝનની સરકાર સાથે પત્રવહેવાર ચલાવ્યો હતો. અને હિંદીઓનું ડ્રાઈવીંગ અચ્છી રીતે રજુ કર્યું હતું. દેશી સ્ટીમરોનો કાર્ગો ઉભો કરવાની પણ તેમને બારે હીમાયત કરી, સરકાર સાથે પત્ર વહેવાર ચલાવ્યો હતો, બાપારી પ્રશ્નોમાં તેઓ એટલો રસ લેતા હતા કે એજન્સીના સભ્યોએ

તેમણે કારોબારી કમિટીમાં નેમ્યા હતા, લડાઈ વખતે “યુ’અઈ-સમાચાર”ના અગ્રણેયો પ્રભુ વર્ગ વચ્ચે ધણી ખેંચાણકારક થઈ પડ્યા હતા, દેશ પરદેશના મામલાનો અને ખાસ કરીને યુરોપની રાજદ્વારી સ્થિતિનો તેમનો અભ્યાસ ધણી ઉડા હતા. તેઓ સુધારક પક્ષના હતા અને પોતાના જ્ઞાનને પ્રતાપે જુના વિચાર-વાળાઓને કેટલાક વિષયમાં એવા મહાત કરતા હતા કે, કેટલીક વાર દસ્તુરજીઓ તેમની મદદ માગતા હતા, પારસી સવાલોમાં તેઓ આગળ પડતો ભાગ લેતા હતા. કુંભરવાડીની જમીન સહેર સુધારા ટ્રસ્ટ હસ્તક જવાની તૈયારીમાં હતી ત્યારે તેમને ટ્રસ્ટીઓ સામે બાથોબાથ લડત ચલાવી પારસી આલમની આંખ ઉઘાડી કુંભરવાડીની જમીન ટ્રસ્ટ હસ્તક જતી અટકાવી હતી, પંચાયતના વહીવટમાં સુધારા કરાવવાના સવાલ બાબેની જી’એસ જરથોસ્તી કોન્ફરન્સમાં પણ આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો, અને તેના સ્થંભરૂપ થઈ પડ્યા હતા, નેશનલ કોંગ્રેસમાં પણ સરખાતથીજ જોડાયા હતા, પણ નવીન કોંગ્રેસના એક્ઝીક્યુટીવો સામે લડત ચલાવી હતી, વહોરા કોમના સુધારાની હીમાયત, થીઓસોફીસ્ટ પંથ સામેના ધુમ્મરા પારસીઓના ધાર્મિક તથા સંસારસુધારા સંબંધી નુકતેચીની, અસહકારના અતેરાં તથા હારતાડીના પ્રોહીબીશનના ઉધાડાં પાડેલાં ખોટારાં, વીગેરે અસંખ્ય બાબોની ચર્ચામાં એવણે મોટો ભાગ લીધો હતો.

તકરારના મેદાનમાં દલીલો કરવાની તેવણની કુનેહ અને બાહોશી અજબ પ્રકારની હતી. તેવણ જે બાબનો ઉપર લખતા તેમાં તેવણનો પુખ્ત અને ઉડો અભ્યાસ જણાતો. પોતે જે જણતા અને સમજતા હતા તે સહને જણાવવા, લોકોનું મત કેળવવાને તેવણને ધણી ઉલટ હતી. તે ઉલટ ધણીજ વખાણવાળો હતો.

એવણે સને ૧૯૧૫માં “યુ’અઈ સમાચાર” સાથેનો સંબંધ છુટો કરી “તાતા પબ્લીસીટી કોરપોરેશન”ની માલિકીના “પ્રભુ મિત્ર અને પારસી”ના અધિપતી તરીકે તેઓ જોડાયા, અને એ સ્થાને ૧૯૨૩ની આખરી સુધી ચલુ રહ્યા. ત્યાર પછી સને ૧૯૨૪માં તેમણે “સત્ય મિત્ર” નામનું સાપ્તાહિક (Weekly) શરૂ કર્યું અને તે પાછળ પોતાની ગીરોના નાંચા ખરચવા છતાં એ પત્ર બાંધું આયુષ્ય પામવાને સર્જાયું નહોતું, તેથી તેની સાથેનો સંબંધ છુટો કરી હારેગ થયા હતા, હારેગ થયા પછી પણ એવણે પોતાની કલમ હાથમાંથી છોડી નહોતી, જુદાં જુદાં વર્તમાન પત્રોમાં જુદે જુદે તખ્ખયુસે લખાણો કરી જન સેવાના કાર્યોમાં ચાલુજ રાખ્યાં હતાં, ૭૧ વરસની યુર્જમ વયે પણ આજના જીવાન્યાઓને પણ ખાજીએ ચુકે તેવો, એવણનો ઉત્તસાહ હતો. તેઓના જીવનનો ખરો મર્મ નીચલી આંક લીટીઓમાંથી મળશે.

"I live to learn their story,
 Who've suffered for my sake;
 To emulate their glory,
 And follow in their wake;
 Bards, martyrs, patriots, sages,
 The noblest of all ages;
 Whose deeds crown history's pages,
 And times great volume make."

"જેઓએ મારે માટે મુસીબતો વેડી છે, તેઓના દાસ્તાનોથી માહિતગાર થવા, તેઓની જશવંત કારકીદીની નકલ કરવા, અને તેઓના મુખ્યારક કદમે ચાલવા હું જીતું છું. દરેક અધ્યામના નામવર કરીએ, બધાં માટે ભોગ આપનારાઓ, દેશદાઝનું ધૂન હાથએ ધરનારાઓ, અને ધર્મશ્વર ભક્તિભાવ ધરાવનારાઓ, કે જેઓના મહાન કાર્યોના અહેવાલ તવારીખના સોનેરી સફાઓ શણગારે છે, અને લખતનું મોઢું દફતર ખનાવે છે. તે જોવા હું જીતું છું."

તેવણે પોતાની જીંદગીમાં ઘણું સહન કર્યું, ઘણું લજ્યા, ઘણી તકરારો કરી, પણ કદી કોઈથી ખીધા કે ગમગયા નહિ. પોતાના અભ્યાસ અને કલમના જોર ઉપરની તેવણની મુસ્તાફી તેવણને કદી કોઈથી હરાવે કે દબાવે એવી નહોતી. ગમે એવા જોરાવર હરીફને પણ તકરાર અને દલીલોથી મહાત કરતા. એવી દ્રઢતા, મનની ચીરદાઝ અને મક્કમપણું ધરાવતું, એ ખરેખર માણસનો એક વખાણવા લાયક ગુણજ કહેવાય.

તેવણ દેખાવમાં તદ્દન સાદા હતા તેવણમાં કેટલું બડોલ અને જ્ઞાન હતું તે બતાવવાને તેવણ પોતાની કશી વડાઈ કરતા નહોતા.

તેવણની જીંદગીનો છતીલાસ એટલો રસીલો, એટલો લંબાણ, અને જાણવા ભોગ વીગનોથી ભરપુર હતો, કે તેને અહિં એકી વખતે સામટો ઇન્સાફ આપવો પણ મુશ્કેલ અને અશક્ય છે, એવણને પ્રમાણીકપણું, ત્યાગ, અને સેવા વધારે વહાલાં હતાં, એવણનું જીવન ખરેખર અસલના રૂપ મુનીઓ જેવું સુદ્ધ અને સાધુ જીવન હતું. એટલે એવણ સાદાઈમાં જ જીવ્યા, અને સાદાઈમાં જ એક સાચા આશ્રવન તરીકેની ખુદા તરફની પોતાની ફરજ અદા કરી તા. ૨૭ જુન સને ૧૯૩૧ના દીને ૭૧ વરસની વયે બહેસ્તનશીન થયા, પરંતુ દેગાર એવણના રહને મીનોઈ જહાનમાં શાંતી બક્ષે. એવી દુઆ ગુજરી આ લેખ અને ખતમ કરું છું.

આશ્રવન

પ્રસ્તાવના

“બ નામે યજ્ઞે બક્ષાયેન્દેહે બક્ષાયેશગરે મહેરમાન”

ઠાઠાર હોરમજદી ખુસ્તુદી થાઓ, જે ઠાતાસા જે નેઆમતનો બખશનાર યુનાહ મફ કરનાર માયાળુ કે જે હમેશાં હતો, હમેશાં છે, તથા હમેશા સુધ્ધી રહેશે તેના મુજારક નામની મદદથી, અને ગેમી વૃદ્ધિ કરનાર સર્વ શકિતવાન સાહેબની પ્રેરણાથી આ પુસ્તક લખ્યું છે. અને એ લખવાની મક્કદ્દ (હેતુ) આપણો ધર્મ કેવો ખાસેસ, સાદો, અને વ્યવહાર છે, તે બીજા ધર્મોના મુકાબલા કરી દેખરાવી આપ્યો છે.

જેને ધર્મનું તત્ત્વગ્ઝાન અથવા શીતસુશી જાણવાની જાગૃત્તા હોય તેને પોતાની જાતને પહેલો અ જ સત્ત્વ પુણ્યો કે હું કોણ છું. ક્યાંથી આવ્યો છું. આ દુન્યામાં મારી શું ફરજ છે, (અથવા મારું શું કર્તવ્ય છે) અને હવે પછી મારે ક્યાં જવું છે. જો આની ઉપર જ ઉઠે વિચર કરવામાં આવશે, તો માલમ પડશે કે હું કાંઈ શરીર નથી. પણ અમર આત્મા છું, શરીરનો જડ અને નાશવંત છે. મારો નાશ નથી, હું તે સાહેબમાંથી જ આવ્યો છું. અને છેવટે તે અહુરમજદમાંજ મળી જવશ. બસ આટલુંજ તત્ત્વ (સાર) જાણવાની કોશિશ કરવી જોઈએ. ધર્મ સંબંધી બાતેની ગ્ઝાન (તત્ત્વ ગ્ઝાન) મેળવવાને કેવો પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ તે વીષેના થોડાક વિચારો વાંચકો સમક્ષ રજુ કરું છું. આ મારો પહેલોજ પ્રયત્ન છે. તેથી લખણોમાં કાંઈ ભુલ સુકો. તથા કોઈ અસંગત બાબદો લખઈ ગઇ હશે. તે ભુલો સુધારીને વાંચતાની મારા મુઠ્ઠા વાંચકોને વિનતી કરું છું.

આ મારાં લખાણો આજથી ૧૫ વર્ષ અગાઉ લખાયાં હતા, અને એ

લખાણો કેટલાક ગૃહસ્થોને વાંચવા આપેલાં, અને તેઓને આ લખાણોમાંથી જે કંઈ લખાણો સ.રાં લાગે તે પ્રગટ કરવાની પણ તેઓને સંમતી આપેલી. તેથી આ પુસ્તકમાંના કેટલાંક લખાણો (આબદે.) અત્યાર આગમ્ય કેટલીક ધાર્મિક ચોપડીઓમાં, તથા ધાર્મિક ચોપાન્યામાં પણ આવી ગયાં છે. તેથી વાંચનારાઓએ એમ નહિ સમજવું. કે મેં તે લોકોના પુસ્તકમાંથી ઉતારા આપેલા છે. જે જે મહાન પુરૂષોના લખાણોના જ્યાં જ્યાં ઉતારા આપ્યા છે ત્યાં ત્યાં મેં તે પુરૂષોના નામો તથા પુસ્તકોના નામો આપેલાં છે.

આ બેટા કેમ જોણવા તેને માટે મનદાના રૂમ કહે છે કે.

“ગરજ સીરરે મારેકૃત આગાહ શવી
લજ્જ બ ગુઝારી સુએ માઅની શવી”

અર્થ=જો ખુદાઈ જ્ઞાનનું રહસ્ય સમજવું હોય તો શબ્દોને છોડી દે, અંદર જે ભેદ સમાયલો છે તેને વળગ, આવો ખ્યાલ થાય તોજ જ્ઞાનની ખુબીઓ માન્ય પડે છે, અને ખુદાના રસ્તામાં આગળ વધે છે.

આંધળાં એકીનથી કોઈપણ બાબદ માની લેતી તેના કરતાં પ્રમાણીક શંકા કરવી વધારે સારી છે. પ્રમાણીક શંકા જેમ વધુ બજવાન, તેમ તેનું સમાધાન થયેથી શ્રદ્ધા (એકીન) પણ વધુ વ્રઠ બને છે. અજ્ઞાની મનુષ્યનું સમાધાન અને તત્ત્વવિચારકના જ્ઞાન પ્રાપ્ત રહ્ય સમાધાન વચ્ચે ફેર છે. તત્ત્વવિચારકના જ્ઞાન પ્રાપ્ત રહ્ય સમાધાન તેજ ખરું સમાધાન છે.

આંજની પશ્ચિમની કેળવણીએ મનુષ્યને યુદ્ધિવાન દંભી અને સ્વાર્થી બનાવ્યું છે. પણ ચરિત્રવાન બનાવી શકતી નથી. આજના આ બહુમોલો દંભી ઉપદેશકોના ઉપદેશની સાધારણ મનુષ્યો ઉપર ધણી અસર થાય છે. તેનું કારણ તેઓમાં સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવાની યુદ્ધિ નથી.

જેવી રીતે એક મોટાં ઝાડ નીચે નાનાં ઝાડનો વિકાસ (યાને ફેલાવો) થતો નથી. તેવી રીતે આજની કેળવણી લીધેલા દંભી બાલકૃત્તાઓના ઝોહથી બીચારા ઝોહું થીખેલા દયામ્મ જમ છે દલીલો કરી શકતા નથી. પણ જે મનુષ્ય સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી શકે છે. તેજ પોતાના સિદ્ધાંતમાં મક્કમ રહી શકે છે. મોટા માણસોના ઝોહથી અંજમ્મ જમ એવા મનુષ્યોએ આ લોંગફોનો કવીતા શ્રદ્ધ રાખવી.

In the world's broad field of battle,
 In the bivouac of Life;
 Be not like dumb driven cattle,
 Be a hero in the strife;

આ પુસ્તકમાં (Reasoning) તર્ક શક્તિથી જે જે બેદો ખોલવામાં આવ્યા છે તે બધા ખરાબ છે, એમ માની લેવાનું નથી. કારણ કે આવી રીતે બેદો ખોલવાનો આ પહેલો પ્રયાસ છે. એટલે મારા વિચારોમાં કેટલેક ઠેકણે ભૂલો પણ થઈ હશે. પણ ભવિષ્યની ઓલાદને આ ચાવીથી બેદો ખોલવાનું સુગમ થઈ પડે તેટલા માટે આ રીતનું અનુકરણ કરવાની શ્રદ્ધાઓને મારી વિનતી છે.

આવાં બેદો લખાણો દુન્યાના દરેક ધર્મમાં છે. અને ગ્રીક લોકોના દેવતાઓ (આપણા ફરેસ્તાઓ)ના બેદો એક અંગ્રેજ કેવી રીતે ખોલી દેખરાખ્યા છે તે નીચેના લખાણ પરથી માલમ પડશે.

“ GREEK MYTHOLOGY ”

The Greek theogony, or system of the Gods will be found, puzzling at first; but keeping in mind, that each god, or goddess, represents an active principle or attribute aspect or power of the one Absolute and ineffable, God, the student will be able in due time to reduce, the apparently chaotic, Olympiad to some degree of order.

The marriages of these gods and goddesses, are the combination of different powers, whilst their apparently immoral “LIAISONS” represent, the descent of a higher power, to a lower plane of action. A certain effort may be required at first to keep in mind, the lofty universal arena, in which, the events of the myths are taking place.

(We use the present tense, for they are going on to day) They are concerned with soul history; with cosmic

evolution and involution with the emanation of the many from the One, and the re-linking in consciousness of the many with the One, as contrasted with ordinary history, which records simply earthly or physical events. The myths have reference to all time, or that which is both in and beyond time and space. One key to their meaning is the word "NOW" for the processes of evolution and involution, or "creation" and "rest" or "return" are always taking place, and the movement of the great wheel of the universe, or macrocosm, sets in motion correspondingly, the little wheels of the microcosm, or "everyman."

Therefore another key is the word "YOU" i.e. yourself, Apply the myth to your real self-your soul.

(Percy Lund)

હવે આપણે આપણી ધર્મક્રીયાઓ વીષે દસ્તુર ખુરશીદજી એરચજી પાવરી થું મત અ પે છે તે જુઓ, એવજી ફસલીપંથના વડા દસ્તુર હતા, અને એવજીને મોઝેદી પેશાનો લગભગ ૭ હાથકાનો અનુભવ છે. અને પોને જાને કેટલીક ક્રિયાઓ કીઝી છે. અને ધર્મનો બારીક અબ્યાસ પણ બહુ કીધો છે, અને કેટલાંક પુસ્તકો પણ લખ્યાં છે, તેવા એક ચુસ્ત અબ્યાસીનું મત તાંકી દેખરાવવાની મતક્ષમ એટલી જ છે કે ખરું થુ છે. તે લોકો જાણી શકે.

‘દસ્તુર ખુરશીદજી પાવરીનું મત’

પાકનામ પયગંબર સાહેબ અશે જરથુસ્ત્ર તથા તે સાહેબના જાનસીનોથી જે જુદા જુદા વિષયો તે વિષયોને બરના નામો સાથે રચાયા હતા; તે છુટા છુટા વિષયોની જાળવણી કરવાના નેક ધરાદાથી, તેઓ ને સંગ્રહ તે હાજની આપણી ઇજ્જતની નામનું (૭૨) હાનું ક્રિયાઓ સાથનું મોનેબર બજુતર છે. ઇજ્જતનેમાં આ એકજ બજુતરને “હમાયસ્ત” જેની ખરીદ, નીરંગે દીન, જીંદેહ રવાન વીગેરે જુદા જુદા અનેક નામોની જુદી જુદી રીવાજ ક્રિયાઓમાં ફેરવવાનો, પ્રથમ પહેલવી લખણો, પહેલવી સરેહા, ફાર્સી લખાણોમાં જ્યારે નવીન વધારો શરૂ કરવામાં આવ્યો, ત્યારે તે ક્રિયાઓ સાથે કેવળ હૈયાત જરથોસ્તીઓની ખુદની સવામકારી, યાને “જીંદેહ રવાનોની” લાલિયની બહેતરી અને

પ્રખ્યાતીના ઉમદા ખ્યાલ જોડાયેલા હતા.

ઘડેસ્તાને દીની (પુરસેસ ૮૦ વીગેરે) પહેલવી લખાણો કરનારા સાહેબોની આ નીન માન્યતા બરપા કરવાની મુળ નેમ “શવાન પ્રખ્યાતીની” છે. અને “આ રિવાજ ક્રિયાઓ” અકસર “હેયાત જરથોસ્તીઓએ” કરવાની છે. અને તે કોષ તક્સીરોની તોજેસ, યાને ગુનાહનો બદલો વાલી આપવા માટે કરવાનો છે. અહિં સુધી મુળ મકસદ બર લાવનારી આ રીવાજ ક્રિયાઓનો આપણે અનાદર કદી કરી શકીએ નહિ.

વંદીદાદ સાદેહમાં તોજેસો કરવાના, યાને ગુનાહનો બદલો વાળવાના જે ફરમાનો આપ્યાં છે, તેઓમાં કેટલાંક ખાસ કરીને હાજતમંદ હમદીનોની દસ્ત-ગીરી કરવાનાં સખાવતી ફરમાનો જાળવવા મલે છે. અને આ વ્યવહાર ફરમાનોની જગા પહેલવી શરેહોમાં જુદી જુદી ક્રિયાઓથી પુરવામાં આવી છે.

ખીજ ખોલોમાં જ્યાં જ્યાં પરોપકાર કરવાથી ગુનાહનોની મારી મલવા, અને આત્મિક મુક્તિ થવા જણાવ્યું છે, ત્યાં ત્યાં પહેલવી શરેહોમાં બહુતર ક્રિયા કરવાના ફતવા અપાયા છે. પહેલવી શરેહોનો આ ફેરફાર અને વધારો એકલો નથી, પણ પાછળથી આ રીવાજ ક્રિયાઓની મુળ મકસદ ઉલટાવવામાં આવે છે. “અને જે ખાસ ફરજ જાહેર રવાનોની આજાહેરગી માટેજ અદા કરવાની છે. તે ગુજર પામેલાં રવાનોની, સવાખ હાંસેલ કરાવવાની મરજી ક્રિયાઓમાં ઉલટાઈ જવાનો ભુલભરેલો રીવાજ જારી થયો છે.”

આ ફેરફાર મરજી પાછળની ક્રિયાઓનો અનીયમિત વધારો છે. અને તે ખેસક ખીનજરી વધારો છે.

“રીવાજો અને રીવાજ ક્રિયાઓનું પાલન કરવામાં આપણી આ પહેલવી અને એકજ ભુલ નથી, પણ ખીજ જે ગંભીર ગફલતી જારી રહેલી છે, તે કેટલાક ખુશાલીના અવસરો છે, તે ગમીના અવસરો તરીકે પળાય છે.” અને ગાંહયારો નૌરઝેઆમ, નૌરઝે-ખાસ વીગેરે ખુશહાળીના અવસરોને આવકાર આપવાના, તેઓ માટે શુક્રગુમરી કરવામાં, અને કુદરતી નવાજેશો માટે ખુદા પાકના અહેસાનો માનવાની ખરી ફરજ અદા કરવાના બહુતર ક્રિયાઓ, ગમીના અવસરો તરીકે પાળવાના રીવાજો જારી રહ્યા છે.

આ મુજબ દીન આધન આબદમાં અસલીયાતને તજ દહ, અને અસલ-યાતના મુળને છોડી દહને તેના માત્ર પડછાયાને પકડી રાખવાનું, આપણું અગ્નાન અલાવી લઈ નહિ શકાય એવું ગંભીર છે. તે તરફ ભક્ષાં દીનદાર જરથોસ્તીઓનું ધ્યાન ખેંચવાની મારી કમીની ફરજ સમજી શકીએ.

અવસ્તા સાહીત્યના વધારે સત્તાદાર મોતેબર લખાણોમાં, ગાહમ્પારો, રપીથન, બરેશતુમ, અને પાંજંદ પતેત પસેમાની વીગેરે, આગળાં અને પાછળાં બહુતર-ક્રિયાઓનાં લખાણો થયાં છે, અને તે સઘળાં હૈયાત જરથોસ્તીઓએ પોતાનાં રવાનોની બુખ્તગી સાથે, અને પોતાનાં અનુશીલરવાનોની, આસાન પુલ્લગુબરી થવા માટે અને સેવરની બહુસ્તનશીનીની મુખી સર્જતે પહોંચવા માટે ફરજીઆતો છે. તથા ફરજીઆત બહુતરો અને ક્રિયાઓ છે.

પણ પાછળથી તે સઘળું બુલાઈ જઈ “મરણ પાછળ કરવાના બુલ ભરેલા, અને ‘બુલાવો ખવાડનારા રીવાજો જાની રહ્યા છે”

રવાન બુખ્તગીને માટે એક દીનદાર જરથોસ્તીએ “પારકાના ભાડુતી ભરૂસા ઉપર નહિ રહેવા, હાથે જાતે પોતાના જવાબદાર અમર રવાનોનો ગુનાહોથી છુટકારો કરવા, અને મુક્ત જીવતાં જીવત પોતાની કરણીથી જ મેળવવા” - દેહ સદી ઉપર થઇ ગયલા હમ-વતની, નવસારીના નામીયા દસ્તુર “દારાખ પહલન” સોનેરી સખુનોમાં, સાચે સાચી નશીહત દેનાર ધર્મનું જે ફરમાન ટાંકી જાય છે તે આ છે.

“રવાને ખીશરા, હમખીશ ગમખુર
જનો ફરજંદરા, ગમખાર મસમુર”

અએ દીનદાર! તારાં રવાનની શીકર તુ પોતે જ રાખ તારી ઓરત અને તારાં ફરજંદ, તારી શીકર રાખનાર થાય તેને ભરસે તું ના રહે (ફરજીયાત નામેહ).

ફરતુર ડો. ધાલાનું મત

તા. ૩૦મી નવેમ્બર સને ૧૯૪૩ને દીને કાવશંજે જહાંગીર હોલમાં કરાંચીના વિદ્વાન દસ્તુર ડો. ધાલાએ જે બાષણ આપ્યું હતું તેનો હુંક સાર (નીરંગ) સારાં કામો, સારાં વચનો, સારા વિચારો એજ આખો જરથોસ્તી ધર્મ છે.

અશોષનો માર્ગ એજ એખલો ખરો માર્ગ છે. અને અશોષને માર્ગેજ ચાલવાને જરથોસ્તી ધર્મ આપણને શીખવે છે. જરથોસ્ત શીખવે છે કે માણસ જે બહારથી દેખાય છે, તે માણસ નથી. પણ માણસ તો તેનો આત્મા soul છે. conscience-અંતકરણ જે ખોદાઇ અવાજ છે, તે માણસનું ચારીત્ર ધરે છે. જરથોસ્તી ધર્મનું પહેલું અને મુખ્ય શીક્ષણ આજ છે કે, જેવી તમારી કરણી તેવીજ પાર ઉતરણી.

એક માણસ ગુજર પામે, તે પોતાના કામે આ દુન્યામાં પુરાં કરીને જાય છે. તો પછી તેના મરણ પછી તેના રવાનને માટે, તમે ગમે એટલીખી ક્રિયાઓ કરો, તે તેને બીલકુલ કારગત લાગતી નથી. ક્રિયાઓ તો આ દુન્યામાં ફક્ત “જીવતાંઓને માટેજ” છે.

એજ બાપણને પ્રમુખપદેથી પૂનાના વિદ્વાન દસ્તુર નોશીરવાન કેકાબાદે બાપણ કર્તાનો આભાર માનતા જે વિચારો ખુદ્શા દીલે સ્વતંત્ર રીતે જણાવ્યા છે. તે પારસી કોમને રાસ્તરાહે દોરવનારા અને બધા કિંમતી છે.

દસ્તુરજી સાહેબ જણાવે છે કે, ડૉ. ધાલાએ જે જે ચીમકીઓ લગાવી છે, તેવી ચીમકી ખમનારાઓમાં હું બી એક છું. અમે દસ્તુરો જે બાપણોમાં સમ્યાધી બધું ખુદ્શું બોલ્યે, તો તેથી મોખેદોને મોઢું દુઃખ લાગે, અને લોકો વગર સમજવે અમારી ઉપર મોટો હુમલો કરે, આથી અમે દસ્તુરોને મહોડું મુંઝું રાખવું પડે છે.

હમદોનો ખોભા ભરી ભરીને પૈસા લાવી તે ક્રિયાકામોમાં વાપડવા આપે છે. ક્રિયાઓ તો આપણા પોતાના જીવતાંઓને માટે છે.” ગુજરાતીઓ તો પોતાના કામ આ દુન્યામાં પુરાં કરીને ગયાં છે. તો તેઓની ક્રિયા કામે કરવા માટે પૈસા બગાડવાનું મુનાસેબ નથી.

દસ્તુર ફરામરોઝ અ. બોદનું મત.

“નવયુગના કેળવણીના જરથોસ્તીઓ તરીકે આપણે કેવી ધાર્મિક જરથોસ્તી માન્યતાઓ ધરાવી શક્યે ?

એ વિષય ઉપર દસ્તુર ફરામરોઝ અ. બોદે ન. મા. પીટીટ ફસલી આતશ કહેલમાં જે વિદ્વાતબધું બાપણ આપ્યું હતું તેનો ટુંક સાર (નીચે) નીચે લખવા મુજબ છે.

વિદ્વાન દસ્તુરજીએ પોતાના વિષય ઉપર બોલતા જણાવ્યું હતું કે, ધમની બાબત દરેક વ્યક્તિની અંગત મતા છે. કોઈના કહેવા ઉપર આપણી ધાર્મિક માન્યતા આધાર રાખતી હોવી નહિ જોઈએ. દરેક વ્યક્તિએ ધર્મ અંગેની આસ્થા પોતાને હાથેજ જન્માવવાની છે. માન્યતા તો અંતરની વસ્તુ છે.

જરથોસ્તી ધર્મ સાહિત્ય આજે ભાંગી પડી દશામાં આપણે ધરાવ્યે છીએ. આપણી માન્યતા માટે ધાર્મિક સાધન તે ફક્ત પચગમ્બર જરથુસ્ત્ર

સાહેબના ગાથાન છે.

હમણા ચર્ચાતો સ્વામીનો જ દાખલો લો. સ્વામી માટે કોઈપણ જગાએ કોઈ પણ દરમાન નથી. આપણી કામ આતુરતાવાળી છે જાણવાની જગ્યાસા ધરાવે છે, પરંતુ સાચી રીતે કોઈ સમજાવવા, પોતાનાં સ્વાર્થને ખાતર બહાર પડતા નથી.

જે જરથોસ્તીને ખુદાપર સાચી માન્યતા નહિ હોય, તે સાચો જરથોસ્તી નથી. ખરી ધાર્મિક માન્યતામાં આપણે પછાત છીએ, બ્યારે ખોટા રીતરીવાજોની માન્યતાઓમાં આપણે ખુબ આગળ વધેલા છીએ. માત્ર લાગણીથી જ નહિ દોરવાતાં, દરેકે પોતાની વિચારશક્તિ પ્રમાણે વર્તવાનું છે. વિચારશક્તિ અને અક્ષલનો ઉપયોગ કરતાં શીખો.

બ્યારે આપણામાં સાચી ધાર્મિક માન્યતા જન્મશે ત્યારે આપણામાં માનસીક-માન્યતા પેદા થશે, જનવરમાં અક્ષલ નથી, માણસમાં અક્ષલનો સાચો અંશ છે. અનુભવ જ્ઞાન અને કેળવણી ઉપર આપણે આપણી માન્યતાને ધડવી જોઈએ. ખોટી તરીકતો કરતાં પયગંબર સાહેબના અચળ દરમાનો ઉપર આધાર રાખો. આજના જુવાન છોકરા છોકરીઓને સાચો અસલ જરથોસ્તી ધર્મ શીખવો.

રવાન અને ફરોહર બન્ને જુદાં છે, એમાં પણ આપણે હજી ભુલ કરતાં રહ્યાં છીએ. “કરણીનો કાયદો કે ક્રિયાકામોથી મલતું બહેસ્ત (?)” એમાંથી તમે શું ઇચ્છો ?

તમારી વિચારશક્તિથી એ નક્કી કરજો. કરણીના અચળ કાયદામાં માન્યતા ધરાવવી એ સ્વચ્છ જરથોસ્તી ખ્યાલ છે, એમ વિચારશીલ વર્ગને સમજાવવાની સહેજ પણ જરૂર નથી. ખોટી રેવાજ માન્યતાઓથી કોઈ વળવાનું નથી. નીરંગ એટલો તો ફક્ત ‘બજુતર’ એવો અર્થ થાય. માત્ર સવારે સમજવા વગર નીરંગ લેવાનો કોઈ જ અર્થ નથી માત્ર સમજીને બજુલાં એક “અશોમ વોહુજ” આપણુ ને આખો સુંદર દિવસ આપશે. અશોધને માટે અશો બનો! આજના બાળકને કોઈપણ ફતવા અસર કરી શકશે નહિ. એને તો માત્ર માજદીયસ્તી ધર્મના સ્વચ્છ દરમાનો અસર કરી શકશે.

પાનાને પાનાં બરીને કરેલા અર્થહીન અજરથોસ્તી લવારાઓ કોઈને જ અસર કરશે નહિ, કોઈ આજે એ બધું વાંચવાની પણ પરવા કરતું નથી.

બાહુની ક્રિયાકામોથી રવાનની ઉન્નતી થાય એમ ઠસાવવું એજ અજરથોસ્તીપણું છે.

આલાતની નકામી ચર્ચામાં માનશો કે સાચા જરથોસ્તી દરમાનોમાં

માનસો ? સાચી જરથોસ્તી માન્યતાઓમાં આસ્થા રાખી, સાચું જરથોસ્તી જીવન જીવો.

જીવનના આતશને-અંતરના આતશને રોશન રાખો.

અહુરમઝદપરજ સંપૂર્ણ આસ્થા રાખો. એજ સાચો રાહનુમાય છે એના આશીર્વાદથીજ આપણા આત્મામાં નવી રોશની જન્મશે, અને આપણે નમુનેદાર જરથોસ્તી જીવન જીવી શકીશું.

આવા વિદ્વાન દસ્તુરો તરફના સ્વતંત્ર મતો ઉપરથી સમજી વાંચકો જોઇ શકશે કે મરણ પછીની ક્રિયા તદ્દન નકામી અને જીલાવો ખવાડનારી છે.

મૈત્રેયી ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે તત્ત્વનો વિચાર ઉત્તમ છે, શાસ્ત્રોનો વિચાર મધ્યમ છે, મંત્રોની સાધના અધમ છે, અને તીર્થોમાં ફરતું અધમમાં અધમ છે. એટલે આપણા ધર્મનું તત્ત્વ (યાને નીરંગ) સંબંધી થોડોક ખુલાસો અત્રે કરીશું “નીરંગ” શબ્દનો અર્થ જુદે જુદે ઠોકાણે જુદો જુદો કરવામાં આવ્યો છે. પહેલવી ભાષામાં “નીરક” શબ્દ “નીરંગ” પણ વાંચી શકાય છે અને “નીરક” શબ્દનો અર્થ કૌવત, જોર, શક્તિ (power strength, force) થાય છે. ફારસી ભાષામાં “નીરંગ” શબ્દનો અર્થ “કંઈ નવી ચીજ (a novel thing) “અસત્ર મૂળ” (origin); મોજેજો (miracle) તથા ટુંકે અસરકારક બળુતર (incantation) આમ થાય છે. “નીરંગ” પેતે તાવીજ, તલેસમ, યા અફસુન (incantation; talisman; amulet;) મીસાલ પેતાની અસર ઉપગમે છે, ફરણ કે તેની અંદર મીથનો જોસ સમેત (concentrated Thought Force) કરી રાખવામાં આવેલો હોય છે.

આ ઉપર આપેલા બધા અર્થોમાંથી. આપણે ફક્ત એક જ અર્થ દરેક ઠોકાણે ઉપયોગમાં લઇ શું (ઘટાવશું) તે એજ કે “ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન” અથવા આપણા દરેક બળુતરોનો ટુંકમાં માર તેજ “નીરંગ” જ્યારે આજે તો બળદ, અથવા વરસ્યાના મુત્રને જ “નીરંગ” સમજવામાં આવે છે. અને એક પક્ષની ખોટી જીદને લીધે આપણા ખુલ્લું ધર્મનું જે ખરેખર તત્ત્વ તે સમજાવવાનું બાળુએ મુકી દઇને ધર્મના પાયા તરીકે આ ચાર નજીવી ચીજોને ખોટી રીતે મહત્વતા આપવામાં આવે છે. એકતો બળદનું મુત્ર, બીજી આતશની ભસ્મ (અથવા રખીયા) ત્રીજી વરસ્યાના બાળની વીટી અને ચોથી હોમ સળી: જ્યાં સુધી આ ચાર ચીજોને જ ધમના પાયા સમાન ગણવામાં આવશે. ત્યાં સુધી કોઈપણ વિવેકવાળો (યાને ખરાખોટાનું તોળ કરવાની શક્તિવાલો) જરથોસ્તી આપણી દીનપર એકીન રાખશે નહિ. અધઃ શ્રદ્ધાળુઓ, તથા જાહેસો, એકીન રાખશે.

આપણું જેટલું ધર્મ સાહિત્ય છે. તેમાં ધણે ભાગે તો બધું બેદમાંજ કહેલું છે. ખુદ ગાથામાંથી કેટલુંક બેદમાંજ કહેલું છે. કેટલાકે એમ સમજાવે છે કે, આપણું બહુતર ફક્ત મહોડે બણી જવાથી પણ તેની કુદરતમાં અસર થાય છે. તે વાત ખીલકુલ ગલત અને ભોળા મનુષ્યોને આડે માર્ગે દોરવાની છે. જે બંદગી અથવા બહુતરનો તમો ભાવાર્થ જાણે નહિ. તેની કાંઈ અસર પણ નહિ. એમ સમજાવવામાં આવે છે કે આપણી બધી ચરતો, નીચાએસો વિગેરે સ્તોત ચરને કાયદે રચાયેલી છે. અને તેની ધ્વનીઓ Vibrations થાય છે. અને તે બધી મીનોઈ જહાનમાં દાદાર હોરમજદને પુજે છે. એ બધી બનાવટ છે. ખુદ હોરમજદ તમારી પોતાની અંદર જ રહેલો છે. અને હરવરપ-આગાહ યાને દુન્યામાં શું શું બનવાનું છે તે પહેલેથીજ જાણે છે. તેને તમો બંદગી કરીને નવું શું જણાવવાના છો. એથી તો તમો તે સાહેબને મર્યાદીત (હદવાળો) બનાવી મુકો છો. આપણા કરતા તે સાહેબ આપણું બધું જ્ઞામાં સમાયલું છે તે તે વધુ સારી રીતે સમજે છે.

દાખલા તરીકે—જો આપણે આ ત્રણ ચરતો, ખોરદાદ ચરત, શરોસ ચરત, અને બહેરામ ચરતો તેના ગુણાર્થ (યાને એની અંદર શું બાઈદો સમાયેલી છે તે જાણ્યા વગર) સમજ્યા વગર ચાલુ બણ્યા કર્યો, તો કોઈ દિવસ પણ તેની અસર થાય ખરી કે ?

ખોરદાદ ચરતમાં ધર્મના મૂળ પાયા સમાન જે બ્રહ્મચર્ય (યાને વીર્યનો દુગ્ધપ્રયોગ નહિ કરવો) પાલવાનું જે ફરમાન છે, તે એનો અર્થ જાણ્યા વગર કેવી રીતે સમજી શકીએ. તેવીજ રીતે શરોષ ચરતમાં વિચારની પવિત્રતા વિષે જે બ્યાન છે. અને બહેરામચરતમાં પુરુષાર્થ કરવો, યાને મન ઉપર કાબુ રાખીને ધૃત્તિ શક્તિ (will power)ને કેમ બળવાન બનાવવી તેનું જે શીક્ષણ આપ્યું છે. તે આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ. તેથીજ આપણું કોઈપણ બહુતર તેનો અર્થ સમજ્યા વગર બહુવાનું છેજ નહિ. ખાલી મહોડેથી વર્ષો સુધી પટપટારો કર્યા કરો પણ તેની કાંઈ જ અસર થશે નહિ. અસર તો ફક્ત આપણા ચોખ્ખાં અંતઃકરણનીજ થશે. અને ખુદા ઉપર જેટલું આપણું એકીન હશે તેટલીજ કુદરતમાં આપણી વૃદ્ધિ કરી શકીશું. A clear conscience is the best law Firm faith is the best Divinity. પવિત્ર અંતઃકરણ અને ખુદા ઉપર પુરો વિશ્વાસ એજ પ્રગટીકરણમાં આગળ વધવાના બે મુખ્ય સાધનો (ચરતો) છે.

A short prayer, in Spirit and in Truth, out of a Pure Heart and of a Good Conscience, is far more pleasing and

acceptable to God.

In prayer, it is better to have a Heart withouth words, than words without a heart.

Let not thy heart be upon the world, when thy hands are raised in prayer.

આ પુસ્તકનું નામ “નીરંગ-ધ-દીન” યાને The Origin of the Law એવું રાખવામાં આવ્યું છે. એનો અર્થ એવો થાય છે કે “ધર્મનું તત્ત્વ જ્ઞાન” હું આગળ લખી ગયો છું કે ધર્મમાં તો દરેક જાતનું જ્ઞાન અને જીના રીવાજો પણ એવી રીતે ભેળમભેળ થઈ ગયા છે કે સાધારણ મનુષ્ય તો એમજ સમજે કે આ બધાં ધર્મના ફરમાનો પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. પણ સાધારણ બુદ્ધિથી એટલું નથી સમજી શકતા કે જીના રીવાજો આજે નકામા જેવા થઈ પડ્યા છે રીવાજો તો દેશ, કાળ, અને સ્થિતિ પ્રમાણે બદલવાજ જોઈએ. રીવાજને ધર્મ સાથે કાંઈ થેવા દેવા નથી. ધર્મને અંગ્રેજીમાં Religion કહે છે એનો મૂળ-જોડશું. (re back and ligo I bind) Duty to God= યાને હાદાર હોરમજદ તરફની આપણી ફરજ અથવા જે મૂળ સ્થાનમાંથી આપણે નીકળ્યા છીએ ત્યાં પાછા જવાને માટેનું જે જ્ઞાન તે “ધર્મ” અને ધર્મમાંથી તત્ત્વજ્ઞાન સૌથી ઉત્તમ છે. કુદરતના અચલ કાયદાનું જ્ઞાન (કે જે કાયદા કોઇથી દીવસ ફરી શકે નહિ) અને એ મૂળ કાયદાઓનું જ્ઞાન તેજ “નીરંગ” તેથીજ એ નીરંગને આપણા ધર્મમાં પાયાસમાન ગણેલી છે. એ નીરંગ વગર (યાને તત્ત્વજ્ઞાન વગર) દુન્યાનો કોઇથી ધર્મ ટકી શકે નહિ.

આપણા ધર્મમાં નીરંગ-ધ-દીનને આટલી બધી મહત્વતા આપવાનું કારણ એ છે કે, જુદાજુદા વિચારવાળા ધર્મગુરુઓએ સાથે મળીને ધર્મસંબધી વાદવિવાદ કરીને જે સાર અથવા તત્ત્વ કહ કે તેજ દીનનો પવિત્ર નીરંગ કહેવાય. અને તેથીજ ભેદમાં કહેલું છે કે જે કોઈ એ નીરંગને દીસે લગાડશે (પણ ખરી રીતે જોતાં તો એ તત્ત્વજ્ઞાનને જો કોઈ સમજશે) તો તેનાથી પણ તે સમજનારને કાંઈક ફાયદો થશે. (પાણું ભેદમાં કહે છે કે જે કોઈ દીસે લગાડી એને ને પીએ તો તેથી તેના શરીરના બધા રોગો નીકળી જશે) એ ભેદનો ખરો અર્થ એ છે કે જે કોઈ એ જ્ઞાન સમજી તેનો અમલ કરશે તો તેના (અહિંયા રોગોનો અર્થ દુરુણો થાય છે) બધા દુરુણો નીકળી જઈ પવિત્ર અથવા અપો થઈ જશે.

આપણી સૌથી મોતેબર ગણાતી ક્રિયા બરશનુમની છે. અને એ બર-

સનુમમાં બેઠેલા આશ્રવનને પાણી વાપરવાની મનાઈ છે. જેનો ખુલાસો ખોરદાદ વસ્તમાં આપેલો છે) પણ જેટલા દિવસ યરશનુમમાં બેઠેલા હોય તેટલા દિવસ નીરંગતોજ ઉપયોગ કરવો એમ બેદમાં કહ્યું છે. અને એ નીરંગતો બેદ અહિંયા ખુલ્લો થઈ જાય છે. યરશનુમમાં બેસવું એટલે એકાંતમાં પાક જગ્યાએ અન્ન-ફળશાકનો સદા ખોરાક ખાઈને તે સાહેબના ચિન્તનમાં બેસવું જેને અગ્રેજીમાં Meditation, Deepthought contemplation, (communion with God) વીગેરે કહેવામાં આવે છે. અને એ ચિન્તનમાં બેસીને “તત્ત્વજ્ઞાન” પ્રાપ્ત કરવું. અને એ તત્ત્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછીજ તેને યોજદાદ્યેમરી કરવી (અથવા પાવમડેજની ક્રિયા કરવી) યાને ધર્મનું જ્ઞાન જાહેરમાં વાગેજો આપીને ફેલાવવું. જ્યારે આજે તો એ યરશનુમનો ખરો બેદ નહિ જાણવાથી અને નીરંગતે બળદનું મુત્ર સમજવાથી અર્થનો અનર્થ થઈ રહ્યો છે. અને અપોઈ અને તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાને બદલે, જેટલા દિવસ યરશનુમમાં બેસે છે તેટલા દિવસ (ગાસલ કરતા નથી) નહાતા પણ નથી.

દુન્યાના દરેક ધર્મનું છેવટ જોશો તો (યાને ધર્મનું અંતીય ધ્યેય) તે એક જ આવશે કે મનુષ્યે પોતાની ચાલચલણ સુધારવી Character આ કેરેક્ટર ઉપર અમેરીકાના શીક્ષક ઈમર્સને કેટલાંક પુસ્તકો લખ્યાં છે. ધર્મની અંદર એવી કોઈમી ખીકટ ક્રિયાઓ કરવનું ફરમાન આપ્યું જ નથી એ નીરંગથી જે ફાયદાઓ થાય છે તે એ કે મનુષ્ય ચારિત્રવાન, (અશો) સ્વતંત્ર, તંદરેસ્ત, અને અને આનંદી થાય છે. આપણા ધર્મનું મુખ્ય ફરમાન એજ છે કે “અપોઈ સર્વથી અગ્ર છે” એ અપોઈ, કેરેક્ટર, યા ચારિત્રથી કોઈમી ધર્મ આગળ વધી શકતો નથી. બધા અહીંજ આવી અટકે છે. તેથી કહ્યું છે કે—

If wealth is lost nothing is lost

If health is lost something is lost.

But if “Character” is lost everything is lost.

જો મનુષ્ય પ્રયત્ન કરીને આ ચાર સદગુણો અપોઈ (ચારિત્ર) સ્વતંત્રતા, તંદરેસ્તી અને આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે તો આ દુન્યામાં તે બહેસ્તની ખુશાળી ભોગવી શકે (યાને આ દુન્યાજ તેનું બહેસ્ત) જ્યારે એનાથી ઉઠતા ચાર દુર્ગુણો જેનામાં હોય અનીતીવાન, પરતંત્ર, રોગીષ્ટ, અને અદેખો (અથવા બરીયલ) હોય તે જીવતા જીવંત આ દુન્યામાં દોજખ ભોગવી રહ્યો છે. સ્વતંત્રતા એજ સ્વાન બોખ્તગી, આઝાદી મુક્તિ યા નિર્બાણ અને શુભામી એજ બદ્ અથવા અંધાયલા કંઠી જેવો તેથીજ શેકરપીઅરે કહ્યું છે કે

It is better to reign in hell than to serve in Heaven.

દોજખમાં રહીને રાજ કરવું સારું, પણ બહેસ્તમાં રહીને ગુલામી કરવી ખરાબ.

આ પુસ્તકમાં પ્રાચીન કાળથી માંડીને અર્વાચીન (આધુનિક) કાળ સુધીના પયગામબરો, ઋષિઓ, યોગિઓ અને શીલસુફોના ઉપદેશામૃતનો સંગ્રહ કરીને તેના ઉતારા આપ્યા છે, એ સિવાય મેં બીજું નવું કંઈ કહ્યું નથી. અને આ ધરતી ઉપર હવે પછી કંઈ પણ મહાન પુરૂષ આવીને નવું કહેવાનો પણ નથી. કારણ કે આ સૂર્યની નીચે નવું કંઈ નથી There is nothing new under the Sun. આ ઉપદેશોમાં (૬) છ દર્શનોનું જ્ઞાન સમાધિ ગયું છે. અને એ છ દર્શનોથી વિશેષ નવું કંઈ જાણવાનું પણ નથી.

હવે ધર્મ એટલે શું ? એની વ્યાખ્યા આનન્દશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવે આપેલાં નીચેના લખાણ ઉપરથી તેમજ આ જમાનાના મહાન યોગી શ્રી અરવીંદ ઘોષના ધર્મ સંબંધી વીચારો જાણવાથી ખાતરી થશે

પ્રોફેસર આનન્દશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવ એમ. એ. એલ.એલ. બી. કહે છે કે “ધર્મ” એ માત્ર વિચારરૂપ, જેને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં “તત્” અથવા “પરેક્ષ જ્ઞાન” કહે છે તે નથી; માત્ર ક્રિયારૂપ પણ નથી. એટલે કે કર્તવ્ય કરવામાં જ એની પરિસમાપ્તિ નથી; તેમજ માત્ર હૃદયના ભાવરૂપ એટલે ભક્તિ કે આનન્દમાં જ એની પરિસમાપ્તિ થાય છે, એમ પણ નથી. ધર્મમાં એ ત્રણેનો અદ્ભુત સંગ્રહ થાય છે. અને એવી રીતે પણ ધર્મનું સર્વદેશીપણું હોવું જોઈએ. (૧) માત્ર “વિચાર” એ તત્ત્વચિન્તન શાસ્ત્રનો વિષય છે, એથી “સમયગ્ જ્ઞાન” પ્રાપ્ત થાય છે; પણ એ જ્ઞાન, ધર્મ વિના અપરોક્ષ અનુભવ કરાવી શકતું નથી. (૨) ધર્મ એ માત્ર ક્રિયારૂપ નથી, અને તેથી કર્તવ્ય કરવામાં જ એની પરિપૂર્ણતા નથી, કર્તવ્ય કરવાથી અપાપ થવાય છે, પવિત્રપણું આવે છે. પણ જ્યાં સુધી જ્ઞાનોદય નથી, ત્યાં સુધી વિષેક આવતો નથી, અને આત્મા એક પ્રકારની જડતા અનુભવે છે, અને અપાપ (પવિત્ર) થઈને સિદ્ધ કરવાનો જે પરમ ઉદ્દેશ તે સિદ્ધ થતો નથી. (૩) વિચાર અને આચાર, જ્યાં સુધી એમાં આનન્દનો અનુભવ ન થાય, ત્યાં સુધી મનુષ્યને, પરમ સાધ્ય તરફ દોરવાને અસમર્થ છે. જ્યારે જ્ઞાન મેળવી, તદ્દનુસાર ક્રિયા કરી, એ જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેમાં આનન્દ અનુભવાય, ત્યારે ધર્મનું પ્રયોજન સિદ્ધ થયું એમ ગણાય. અમુક કર્તવ્ય સંબંધી સિદ્ધાન્ત જાણ્યા છતાં, જ્યાં સુધી કર્તવ્ય કાર્ય થાય નહિ ત્યાં સુધી જ્ઞાનની સાર્થકતા નથી. કર્તવ્ય જ્ઞાન મેળવીને તદ્દનુસાર કાર્ય કરવામાં

પણ જ્યાં સુધી, અનિચ્છા કે ખેદ જણાય છે, અને આનન્દ આવતો નથી, ત્યાં સુધી કર્તવ્ય ભાવના અપૂર્ણ રહે છે, જ્ઞાનમાં અને ક્રિયામાં આનન્દનું સિંચન કરવું એ કામ સવિશેષ રીતે ધર્મનું છે. “ધર્મ” વિનાના શુષ્ક જ્ઞાનમાં તથા કઠોર કર્તવ્યક્રિયામાં પણ કદાચ કોઈને આનન્દ આવે ખરો. પણ તે સફારણુ અને અઆધ્ય ત્યારે જ થાય કે જ્યારે, “હું—તું” બેદ મટી જઈ સર્વત્ર જ્ઞાનપુરસ્સર પ્રહસભાવ વિસ્તરે.

(પોંડીચેરીના યોગી શ્રી અરવીંદે ઘોષનું મત)

ભારતના મહાન યોગી શ્રી અરવીંદે માનવ કલ્યાણનું અને ઉત્થાનનું જે માર્ગ બતાવ્યો છે, તે માર્ગ છે પૂર્ણયોગનો, યોગસાધનાનો, ભારતની ચીરસ્થાયી સંસ્કૃતિનો. એમાં શ્રી અરવીંદે સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે કે, જ્યાં સુધી માનવીને તેની પોતાની જાતનું, પોતાના સત્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન નહિ થાય ત્યાં સુધી દુઃખ ભય શોક, અને અશાંતી રહેવાનાં,

ત્યાં સુધી પ્રેમ, ભાતુભાવ અને વીશ્વશાંતીની સ્થાપના આકાશ કુસુમવત. પૂર્ણ સુખ અને શાંતી જોઈએ તો પુર્ણ જ્ઞાન અને પુર્ણ શક્તી જોઈએ. પુર્ણ યોગની સાધનાથી માનવીને હાલના અપૂર્ણ અવીદ્યામય જીવનને બદલે જ્ઞાન મય આનંદમય જીવન પ્રાપ્ત થશે, શ્રી અરવીંદનું ‘મીઝુ’ મહાન કાર્ય છે આર્યવર્તની પુનઃઘટનાનું, ભારતીય સંસ્કૃતિ આધ્યાત્મ અને ધર્મ પ્રધાન છે. ધર્મના મૂળ આપણામાં હિડાં છે.

આર્ય તત્ત્વજ્ઞાનની યોગપ્રણાલીકાઓનો એક દેશીયપણાનો—સુંદરચીતતાનો ખ્યાલ આપી સર્વેના હિંમ્ય તત્ત્વોનો પોતાના યોગમાં સમન્વય કર્યો છે તેમના યોગમાં વીશીષ્ટા એ છે કે જીવન એજ યોગ છે, એમ ગણી સન્યાસ-નીષ્ક્રીયતા વીગેરેનો સ્પષ્ટ અસ્વીકાર કર્યો છે, અને આ જીવનનાં રૂપાંતર હીંમ્ય પરીવર્તન પર ભાર મુક્યો છે. કેળવણીના વર્ગના મનની અનેક મુંઝવણોના સુંદર ઉકેલ શ્રી અરવીંદે કર્યો છે. કારણકે તેમને પૂર્વ અને પશ્ચિમના તત્ત્વજ્ઞાનનો સુંદર સમન્વય સાધ્યો છે. શ્રી અરવીંદનો યોગ શું છે તેનો આદર્શ શો છે, તેની જરૂર શી અને પ્રાપ્તી શી તે પ્રશ્નો વીચારણીય છે. જ્ઞાન યોગ, કર્મયોગ અને ભક્તિયોગના હિંમ્ય તત્ત્વોનું સયોગીકરણ અને સુંદર સમન્વય એ એમનો પૂર્ણયોગ, પૂર્ણયોગનો હેતુ આજના અપૂર્ણ દુઃખી અવીદ્યામય જીવનનું હીંમ્ય આનંદમય જીવનમાં રૂપાંતર. દરેક માનવી સુખ શોધે છે, અને પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે જ સંતોષ પામે છે. પૂર્ણયોગનો આદર્શ આ સ્થુલ જગતમાં પરમ ભાગવત-જ્ઞાનમય આનંદમય જીવનના આવીભાવનો પ્રાકટ્યનો છે. આજે આપણે દુઃખી છીએ, કારણકે આપણે અપૂર્ણ છીએ, આપણા મન, શરીર અને પ્રાણની શક્તીઓ પરીમીત

છે, મન સમર્થ હતાં પ્રાણના હુમલાને વાળી શકતું નથી તેથી મનથી પર એની હૃદય વીજ્ઞાનમય જુમીકામાં-સ્થીતમાં આપણે જોઈએ તો આપણુ જીવન દીવ્ય બને.

વીજ્ઞાનમય જુમીકા સત્યની જુમીકા છે-જ્ઞાન જ્યોતીની જુમીકા છે, આદ્ય શક્તીનું સ્થાન છે. દીવ્યજીવનનું ધામ છે. મનને બદલે વીજ્ઞાનનું આપણા પર નેતૃત્વ થાય એટલે જીવનમાં દીવ્ય રૂપાંતર થાય, સુખનું સમ્રાજ્ય સ્થપાય, વીજ્ઞાનમય સત્ય આનંદમય સ્થીતીમાં રહે થયા માટે માનવીએ સતત અતીસ્ત પ્રજુશરણુ-પ્રભુ પ્રાર્થના-મન વચન અને કર્મનું સપુર્ણ આત્મસમર્પણ કરવું જોઈએ.

સતત જાગ્રત રહી સતત આંતરમનન કરી માણસે શરીર, મન અને અતીધાના સ્રોમાં રહેલા વીજ્ઞાનમય પ્રતીનીધીરૂપ ચર્મત્ય પુરૂષને-આપણા સત્ય વ્યક્તીત્વને જાગ્રત કરવો જોઈએ, એ સત્ય વ્યક્તીત્વ ચર્મત્ય જાગ્રત થયું એટલે તે વીજ્ઞાનમય જુમીકામાં-પરમ સત્ય અને સુખના ધામમાં જશે. અને આપણું જીવન સત્ય, જ્ઞાન, તેજ અને આદ્યશક્તીના પ્રભાવમાં આવશે.

એ વીજ્ઞાનમય જ્યોતી અને શક્તી મન શરીર અને પ્રાણના નીમીસ્તરોમાં-જુમીકાઓમાં અવતરણુ કરશે અને એવી રીતે આપણું સમગ્ર જીવન દીવ્ય રૂપાંતર પામશે દીવ્યશક્તી આપણામાં વસશે. આપણામાં કાર્ય કરશે આપણને પ્રેરશે. આપણે વીજ્ઞાનમય જુમીએ પહોંચી સ્વમનને નહિ પામીએ, કારણ કે તે પૂર્ણ જ્ઞાન જ્યોતી અને સત્યની જુમીકા છે ત્યાં પહોંચે પરમ દીવ્યજીવનની પ્રાપ્તી. ત્યાં પહોંચ્યા એટલે સુવર્ણયુગ-સત્યયુગ આવ્યો.

એજ માનવીનું ધ્યેય છે. વાટ વીકટ છે મહાન તપશ્ચર્યાની જરૂર છે પણ ધ્યેય તો એજ તેજ છે. એજ પુર્ણયોગનો આદર્શ છે. એજ શ્રી અરવીંદનો દીવ્યસંદેશ છે.

આપણા ધર્મનો ટુંક સાર (નીરંગ) આપણો ધર્મ આજ્ઞાવાદી છે. નીરાજ્ઞાવાદી નથી. મનુષ્યે હમેશાં પ્રવૃત્તિમય રહેવું યાને જ્યાં સુધી આપણી હૈયાતી છે ત્યાં સુધી કર્મો કરવા જ જવું.

નિવૃત્તિ માર્ગે જવું નહિ એટલે એકાંતમાં સન્યાસી જેવી જાહેરી ગુજારવી નહિ. તેજ પ્રમાણે આશ્રમે સ્થાપી, મૌન ધારણ કરી ભોળા ભક્તોની મંડળી એકઠી કરી પોતાની પુજા કરાવવાનું અને પારકે પૈસે વેબવ કરવાનું આપણા ધર્મમાં કંઈ પણ દરમાન મળતું નથી. એથી હૃદય સ્વાર્થી જાહેરી ગુજારી પોતાની એકલાનીજ રવાન બે.ખતગીની (અથવા મુકિતગી) ઈચ્છા કરવી નહિ, પણ દરેક

મનુષ્ય પ્રગટીકરણમાં આગળ વધે એવું આત્મિકજ્ઞાન ફેલાવવાની કોશિષ કરવી (યાને ગામે ગામ ફરવું) અને મનુષ્ય જાતને એક જ ઉપદેશ આપવો કે, જે પરમાત્મા યા. હોરમઝદને શોધવા જેઓ બહાર ભટકે છે. તેઓએ પોતાની અંદરજ તે સાહેબને શોધવો, જાતે જ પુરુષાર્થ કરવો, એને મળવા માટે કાંઈની આરેફતની જરૂર નથી, એ તો સર્વવ્યાપક છે. જ્યાં જશો ત્યાં એ જ છે. બીજો કાંઈ નથી, તે તમારી અંદરજ છે. દુન્યાના દરેક ધર્મે આજ સત્ય હજારો વર્ષ અગાઉ જાહેર કીધું છે. એનાથી જ ઉત્તપત્તિ છે. અને દરેક ધર્મનું અંતીમ ધ્યેય પણ એજ છે કે “મનુષ્ય તું તારી જાતને ઓળખ” અને આ જીવતી જીંદગીમાં જીવનમુક્ત થઈ જા. મરી ગયા પછી કાંઈ નથી. અને તેથી “જીંદે રવાન” કરવાનું ફરમાન આપ્યું છે.

જીંદે-રવાનનો ભેદ એ છે કે આ જીવતી જીંદગીમાં આપણા ઉર્વાન (યાને અત્મા) ને પીછાણવું હોરમઝદ યસ્તમાં ખુદ્દુ કહ્યું છે કે હું દરેક ચીજમાં છું. મારા સિવાય બીજો કાંઈ નથી અને એનાથી બીજું વિશેષ જાણવાનું કાંઈ છે જ નહિ. એટલે આપણા ધર્મના મુદ્દાલેખ, પરમર્થ, ગ્રેમ, અને પુરુષાર્થ છે. આપણો ધર્મ કુદરતના અચળ કાયદા ઉપર રચાયેલો હોવાથી જ્ઞાન માર્ગે આગળ વધવાનું શિક્ષણ આપે છે, કારણ કે જ્ઞાની મનુષ્ય જ સારી રીતે કર્મો કરી શકે છે. જ્યારે ભક્તિમાર્ગ તે લોકોને માટે છે, કે જેઓ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન લાઇ શકે એટલી બુદ્ધિ ધરાવતા નથી. હવે આ ત્રણ માર્ગોથી (જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મથી) ઉતરતો માર્ગ ક્રિયાકાંડનો છે. જેઓ પ્રગટીકરણના શરૂઆતના તમકકામાં છે, તેઓને માટે આ ક્રિયાકાંડ છે. જેવી રીતે નાના બચ્ચાંઓને રમકડાંથી રમવા ગમે છે. તે પ્રમાણે આ ઉતરતા દરજ્જાના મનુષ્યોનો ધર્મ ક્રિયાકાંડમાં જ સમર્પ જાય છે. અને આવા ભોળા લોકોને ખેડું સમજાવનારા ધર્મ ઢોંગીઓ પણ દુન્યામાં ધણા છે. જેઓએ ધર્મને વેપાર જેવો કરી નાખ્યો છે. અને તેઓનું પોષણ પણ આવા ભોળા ભક્તોના પૈસાથી જ થાય છે. આપણી આગળ વધેલી કામમાં પણ આવા ધર્મ ઢોંગીઓનો તોટા નથી.

ધાર્મિક સંસ્થાઓ આતશબહેરાઓ, અગીઆરીઓ, ધર્મશુરઓ, ધર્મ-પુસ્તકો વીગેરે કાંઈ ધર્મ નથી, ધર્મ એ કાંઈ દુન્યવી વસ્તુ નથી. ધર્મ એ હૃદયનો ઉડો ભાવ છે. મનુષ્યના અંતકરણમાં ઉત્તતવિચાર પ્રેરક પરમ બળ છે, મનુષ્યને સંસાર વહેવારમાં ટટાર ટકાવી રાખનાર મજબૂત સ્તંભ છે. જીવનમાં વિપત્તિ અને બચજનક પ્રસંગોએ ધૈર્ય અર્પનાર, તથા અપ્રકારમાં રાક્ષસી આપનાર જ્યોતી છે. હાલ જે સ્વરૂપમાં આપણો ધર્મ સમજાવવામાં આવે છે, તેવો કાંઈ આપણો ધર્મ નથી, ધર્મ બહુતરો મ્હોડેથી બણી જવાથી, અથવા જોતો ભેદ નહિ સમજી શકીએ તેવા ક્રિયાકાંડ કરવાથી, કાંઈ કાયદો સમજી

અસર થાય નહિ. પણ એ બહુતરે તથા ક્રિયાકાંડની અંદર બેદમાં સમાયલી શીવસુશી સમજીને એનો અમલ કરવામાં આવે તોજ આત્મિક જ્ઞાનમાં આગળ વધાય, આપણી તંદરેસ્તી અને આત્માદી વધે તન, મન અને બુદ્ધિ ખીલે ધર્મ વ્યહવાર હોવો જોઈએ. ધર્મ એ તો જીવન છે. એ કાંઈ બાહ્ય આચાર, માન્યતા, યા સિદ્ધાંતમાં સમાઈ જતો નથી. એ તો આપણા પગેપગના વ્યહવારમાં, દરેક નાના મોટા પ્રસંગે, આપણને અંતરબળ પ્રેરણા આપી ઉત્તરીને માર્ગે લઈ જાય. (યાને વ્યહવારમાં પ્રમાણીકપણું રાખતાં શીખવે) તેજ ખરો ધર્મ. અને આવી ઉંચ સ્થિતિએ પહોંચવાને માટે જીવાનીમાં જ ખુદાઈ જ્ઞાન અથવા આત્મિક જ્ઞાન લેવાની શરૂઆત કરવી જોઈએ. ઉંચ સ્થિતિ કાંઈ એકજ જન્મમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ. એવી સ્થિતિએ પહોંચવાને માટે ધણા જન્મો લેવા પડશે. એક શબ્દે કહ્યું છે કે—

“ઓમ્ર કલીલ અસ્ત, વ એલમ બશીર
ગોનજે જરરત, બ ગીરો અમલગીર”

યાને=ઉમ્મર ફુકી છે, અને ઇલ્મના દર્યાનો પાર નથી. માટે જરર જેટલું જાણીને તેની ઉપર અમલ કર. (યાને જેટલું જાણે તેટલું વ્યહવારમાં મૂક) જરથુસ્ત્ર ગાથામાં ધણે ઠેકાણે કહે છે કે, આ દુન્યા ખુશળી અપનારી છે. અને હિંદુભાઈઓ પણ આ દુન્યાને કર્મ જૂમી કહે છે, એટલે આ દુન્યામાં જેવાં કર્મો કરશો, તેનો બદલો પણ આ દુન્યામાં જ મળશે એટલે બહુસ્ત અને દોનખ આ દુન્યામાંજ છે.

“ઉસ્તા અલાઈ, અલાઈ ઉસ્તા કલાઈ ચિત”

એટલે સુખ તે શખ્સને છે કે જે ખીમને સુખી કરે છે.

Happiness, happiness is to him: namely, to the best pure in purity : and to him from (whose prosperity) whom there is welfare or happiness to others any man.

The height of all philosophy, both natural and moral is “To know thyself,” and the end of this knowledge is, “To know “God.” True self knowledge is knowledge of God. Be humble and always learn thyself to scan.

How can he, who knoweth not himself, know the Lord ?

24
Study thyself; what rank or what degree,
The Wise Creator has ordained for thee.

This book contains a *selection of a very large number of *religious, moral, and divine* subjects.

The object of the compiler is not only to improve the *morals*, and reform the *loose* and *vicious* habits in young and tender minds, and set *vice* and *virtue* in their proper colours, but to create *lofty* ideas in the mind of every sincere reader about the *Existence, Omnipotence, Omnipresence* and *Omniscience* of the Most High God. Reflections of this nature have been greatly favoured and encouraged by men of the most solid understanding and refined sentiments.

In conclusion, any inaccuracies or defects which may have crept in to the work, it is hoped the candid reader will overlook,

---

*From the writings of many ingenious and learned men, both ancient and modern, who were famed in different ages of the world for their wisdom and prudence. To those *savants* the compiler is greatly indebted.

આભાર

આજના જુવાન છોકરા છોકરીઓને નવલકથાઓ (Novels) વાંચવાનો શોખ એટલો બધો વધી ગયો છે કે, તેઓને ધર્મના પુસ્તકો વાંચવાની ખીલકુલ કુરસદ મળતી નથી. યાતો તેઓને ધર્મ-જ્ઞાનમાં રસ પડતો નથી. કારણ કે આપણા ધર્મ પુસ્તકો મોટે ભાગે ભેદમાં (સજ્ઞામાં) લખાયેલાં છે. જ્યાં સુધી એ ભેદોને તેઓની બુદ્ધિમાં ઉતરે તેવી સરળ ભાષામાં ખુલાસાવાર સમજાવવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી તેઓ ધર્મના જ્ઞાન અને ધર્મના પુસ્તકો તરફ ધ્યાન આપશે નહિ બેઠકાર રહેશે. જો તેઓમાં આ બાબદનો રસ ઉત્પન્ન કરવો હોય તો મોટી મોટી નહિ બની શકે તેવી ધર્મની તરીકતો, અને શુદ્ધ ફીલસુફીને હાલમાં બાબુએ રાખીને, આપણા પચગામબરે સમજાવેલો સાદો અને વ્યહવારુ ધર્મ સમજાવવાની કોશિષ કરવામાં આવે તો જરૂર એ જુવાન્યાઓ પાછા આપણા ખાલેસ ધર્મ તરફ જરૂર આકર્ષાય.

આ પુસ્તક આજથી પંદર વર્ષ ઉપર લખાયું હતું અને સૌથી પહેલે મરહુમ સાક્ષર શો. મ. દેશાઈ પાસે તપાસાવ્યું હતું. તેવણે એ પુસ્તક વાંચીને મને જણાવ્યું હતું કે તમારા વિચારો બહુ આગળ પડતા છે, અને જો હાલમાં એ બહાર કરવામાં આવે તો આપણી ક્રિયાઓ અને ભણતરો ઉપરથી લોકોનું એકીન ઓછું થઈ જાય, વાસ્તે ખીરે ખીરે બહારમાં લાવવા મરહુમ તે વખતે ખુદા-નાયું

લખતા હતા, અને આ મારા પુસ્તકમાંથી કેટલાંક લખાણો એવણે ખુદા-નામામાં આપ્યાં હતાં, અને સૌથી પહેલ્લે મને તેવણે જ ઉ-ત્તેજન આપ્યું હતું.

“પરવરદેગાર મરહુમના આત્માને શાંતી બક્ષે” ત્યાર પછી કરાંચીવાળા પારસી કોમના માનીતા અને પરમાર્થી મી. જમશેદ નશરવાનજી મહેતાએ પણ એ પુસ્તક વાંચ્યું હતું. અને તેવણે પણ પ્રગટ કરવાને ઉ-ત્તેજન આપ્યું હતું. ત્યાર પછી સુરતની ચોરફતેજ અને સરની સ્કુલના વિદ્વાન પ્રીન્સિપાલ એરવઢ ખુરશેદ શા. દાબુએ પણ એ પુસ્તક વાંચીને એવો અભીપ્રાય આપ્યો હતો કે તમારાં દરેક લખાણ સાથે હું મળતો થતો નથી. પણ એમાનાં કેટલાંક લખાણો એવાં છે કે જે કોઈ પારસીઓના ધાર્મિક ચોપાન્યામાં પ્રગટ કરે તો સારું. છેવટે રાસ્ત-રાહુબરના વિદ્વાન અધીપતી મી. હોરમજ દીયાર, સોસાયજી માહન સાથે યોગબાણ પડી. તેવણે મારાં પુસ્તકો વાંચ્યાં. તેવણે પસંદ પડવાથી એ પુસ્તકો એવણે પૂને મી. ખુર-શેદજી દા. દાદીશેઠ ઉપર મોકલ્યાં, તેવણે વાંચીને એવો અભીપ્રાય આપ્યો કે, આ પુસ્તકો પ્રગટ થાય તો હાલની ઉધરતી ઓલાદને ધર્મ સંબંધી કાંઈ જાણવાનું મલે, અને એ કામનો બધો ખર્ચ પોતે કરવાની ખુશી દેખાશે.

અને તે પાક પરવરદેગારની મદદથી અને ખુરશેદજી જેવા કોમનું હિત હૈયે ધરનારા અને કોમમાં આપણી માજદીયસ્ની જર-સ્તી દીન તેના અસલ ખાલેસ સ્વરૂપમાં પાછી ફાએસ થાય એવા નેક ઈરાદાથી એ પરમાર્થી શેઠે છપાવી પ્રગટ કરવાની આ અઠના સેવકને પરવાનગી આપી.

એવેણુ પ્રગટ કરનાર તરીકે પોતાનું નામ પણ જાહેરમાં લખિવા રાજી ન હતા, પણ આગ્રહ કરવાથી એવણુ કબુલ થયાં. અમ્મા દીનદાર લલા શેઠ ખુરશેદજી દા. દાદીશેઠની મારફતથી આ પુસ્તક પ્રગટ થવા પામ્યું છે.

છેવટે આ કામમાં ઉલટથી લાગ લેનાર અને પ્રગટ કરાવનાર

વામાં ઉ-તેજન આપનારા ગૃહસ્થો

મી. ખુરશેદજી ઠા. ઠાદીશેઠ (પૂના)

મી. હોરમજીદયાર સોરાબજી માઠન (મુંબઈ)

મી. જમશેદ નશરવાનજી મહેતા (કરાંચી)

મી. ફરામરોજ ધનજીશાહ ધનભુરા (વલસાડ)

એરવઢ ખુરશેદ શા. ઠાખુ (સુરત)

આ સર્વે બાઈઓનો આભાર માનું છું. ખુદાને ઓળખવાના જુદા જુદા ધણા માર્ગો છે. સખબ જે કાંઈ મેં સમવ્યું છે તે જુદા જુદા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તપસ્વીઓ, મહાત્માઓ અને ફીલસૂફીનું માત્ર અનુકરણ હોવાથી, જે મારા વિચારોમાં બૂલચુક થઈ હોય તો તે માટે સુજ્ઞ વાંચકોની માફી ચાહું છું; જે આ પુસ્તકથી થોડાકોને પણ આત્મજ્ઞાન (ખુદાઈજ્ઞાન) સંબંધી કાંઈ પણ જાણવાનું મળશે તો મહેનતનો ખર્ચો પૂરેપૂરો મળેલો હું સમજીશ.

સુરત
રોજ હોરમજીદ માહ
ફરવરદીન ય. સ. ૧૩૧૪
તા. ૪-૯-૧૯૪૪

આગ્રિયન

સાંકળિયું

પ્રકરણ	પાનું
૧ છું ધરાનની તવારીખ...	૧
૨ જીં પયગાંમબરનો જમાનો	૧૭
૩ જીં આપણા ધર્મ પુસ્તકો	૨૨
૪ થું જીસસ કાઈસ્ત અને ખ્રીસ્તી ધર્મ	૩૮
૫ મું ખુનદેહેશ Bundeish	૪૮
૬ થું વંદીદાદ	૬૬
૭ મું યોગશાસ્ત્ર અને સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ	૮૩
૮ મું સૂફીવાદ (Sufism)	૧૧૧
૯ મું નકશાનો ખુલાસો	૧૧૬
૧૦ મું હિંદુ ધર્મના જુદા જુદા મતો	૧૩૨
૧૧ મું અમસાસ્પંદ અને ફરેસ્તાઓ વિષે	૧૪૫
૧૨ મું અપેમ્ વેદ	૧૪૭
૧૩ મું The Ahunuvar Formula and Zarthustra's Biography ...	૧૪૯
૧૪ મું હોરમબદ યસ્ત	૧૬૦
૧૫ મું બહમન યસ્ત	૧૭૬
૧૬ મું અરદીબેહેસ્ત યસ્ત અને આતશ નીઆઝેશ	૧૮૭
૧૭ મું સહેરૅવર-અમસાસ્પંદ	૧૯૮
૧૮ મું ખોરદાદ યસ્ત	૨૦૨
૧૯ મું આરદી સૂર-નીઆઝેશ	૨૧૫
૨૦ મું ખોરશૈદ-નીઆઝેસ	૨૧૭
૨૧ મું ગાહામઆરની શીક્ષસુશી	૨૨૪
૨૨ મું સરોશ-યસ્ત વડી બા માઝેની	૨૩૨
૨૩ મું ફરવરદીન-યસ્ત અને ફવષિ	૨૪૦
૨૪ મું બહેરામ-યસ્ત	૨૫૭
૨૫ મું મ્હોલી હોમ યસ્ત	૨૮૦
૨૬ મું આશવન (ઇઆને ધર્મગુરૂ) નો દરબજે	૩૦૩

બનામે-ખુદા

પ્રકરણ ૧૬

ઈશનની તવારીખ

દુન્યાના કોઈપણ ધર્મ વિશે જાણવું હોય તો પહેલા તેની તવારીખ જાણવી જરૂરી છે. તવારીખ એટલે રાત્રીએ ગાદીએ બેઠા લગાડ્યો કાંધી બીજાના મુદ્દકો જીત્યા, એટલુંજ જાણવું એ તવારીખ નહિ કહેવાય. પણ તે જમાનાની જુગોળ, ભાષા, લોકોની રહેણી કરણી (રીતરીવાજ) તે લોકોની રાજ પદ્ધતી, સીધપકળા, ફાજદારી તથા દિવાની કાયદા, તે લોકોનો ધર્મ, વીજેરે અનેક બાબતોનું જ્ઞાન તેને જ સંપૂર્ણ તવારીખ કહે છે. આપણે પણ આપણા માનદી-યસ્તી ધર્મ વીસે જાણવું હોયતો પહેલાં આપણા જરથોસ્તી સાધનોથી મળતી તવારીખ જાણવી જોઈએ આપણો કોઈ ચોક્કસ સને નથી ચઝદેઝદ, સહેરીયાર ગાદીએ બેઠો ત્યારથી આપણો સને ચાલુ થયો છે. ત્યાર અગાઉ દરેક પાદશાહ પોતાના ગાદીએ બેસવાના વખતથી સને ચાલુ કરતા હતા. શીરદોસ્તીના શાહનામા પ્રમાણે આપણે પહેલે આપણા પાદશાહોની વંસાવળી જોઈએ. ત્યાર પછી જુદા જુદા તવારીખ નવેસોની તરફથી મલતો ધતીહાસ તપાસ્યે.

શાહનામા પ્રમાણે પહેલો વંશ

પાદશાહોના નામ	કેટલા વરસ રાજ્ય કર્યું
કર્દઓ મરશ (ગેયોમર્દ)	...
હોશન બીન શી આમક	...

તહેમુરુપ ખીન હોશન	...	૩૦
જમશીદ ખીન વીઆધહાન	...	૭૧૮
જોહાક ખીન મરદાસ બેવર અરુપ	...	૧૦૦૦
ફરેદુન	...	૫૦૦
મીનોચહેર ખીન પશંગ	...	૧૨૦
નોદર ખીન મીનો ચહેર	...	૭ મ. ૭ વરસ.
અફરાશીઆબ ખીન પશંગ	...	૧૨
જોતેમાશ ખીન ગન મનજુર દાદગર	...	૫
ગોશાશપ ખીન જોતેમાશ	...	૮૦

કુલ્લે પાદશાહ ૧૧ જુલસે વરસ ૨૫૫૨ મહિના ૭

ખીજે વંશ કેઆની પાદશાહઓને।

કેકોઆદ ખીન રોખ	...	૧૦૦
કેકાહસ ખીન કયકોઆદ	...	૧૫૦
કેખુશરો ખીન સ્વાવક્ષ	...	૬૦
લોહરાશપ ખીન અરદવન	...	૧૨૦
ગુસ્તારુપ ખીન લોહરાશપ	...	૧૨૦
બહમન ખીન અશપંદીઆર	...	૧૦૦
હોમાએ	...	૩૨
દારાબ ખીન બહમન	...	૧૨
દારાં ખીન દારાબ	...	૧૪

કુલ્લે ૮ પાદશાહ જુલસે વરસ ૭૦૮

ત્રીજે વંશ આશકાનીઅન ચાને શીકંદરી.

શીકંદર ખીન દારાબ	...	૧૪
બતલખુશ ખીન અરશપ	...	૧૪
બતલખુશ ખીન બરનુશપ	...	૩૭
અશકઅનીઆં ખીન દારાબ	...	૧૦
બહુરામ ખીન અશકશ	...	૧૧
હોરમજ ખીન પલાશ	...	૧૮
ધીરોબ	...	૧૧

ખોશરો ખીન હોરમજ	...	૪૦
અરદવાન ખીન શીરોજ	...	૫૫
ખોશરો ખીન અશકેઆનીઆ	...	૧૫
પલાશ ખીન અશકેઆનીઆ	...	૧૨
નશુર ખીન અશકેઆનીઆ	...	૧૫
અરશક ખીન અશકેઆનીઆ	...	૫૩
ગોદરેજ ખીન બહેરામ	...	૫૦
ખુશરો ખીન પલાશ	...	૧૯
હોરમજ ખીન અશકેઆનીઆ	...	૧૭
ખુશરો ખીન ખુશરવાન	...	૧૦
અરદવાન ખીન અશકેઆનીઆ	...	૫૪
ખેઆફરીદ ખીન અશકેઆનીઆ	...	૧૫
ગોદરેજ ખીન અશકે આનીઆ	...	૧૫

કુલ્લે પાદશાહ ૨૦ જુમલે વરશ ૪૮૫

સીકંદરે ધરિનમાં કેટલાં વરસ રાજ કીધું તેનો તવારીખી પુરાવો બરાબર મલી શકતો નથી. એટલે આ વંસાવળીમાં કાંઈક જુલો થઈ હોય એવું માલમ પડે છે. તેવી રીતે દરેક વંસાવળીનું સમજી લેવું. જુદા જુદા લખનારાઓ જુદી જુદી વીગતો આપી ગય છે. એટલે કોણનું ખરું માનવું અને કોણનું ખોટું એ સમજ પડતી નથી. વાંચનારને કાંઈક ખ્યાલ આવે તેટલા માટે જ આ લખાણ (વંસાવળી) આપવું પડ્યું છે. આ તવારીખ કાંઈ સત્તાધારી કહેવાય નહિ.

(૪) ચોઠો વંશ શાશાનીઅન

અરદેશર ખીન શાશાન	...	૪૦
(ઉર્ફ બાબેગાન)		
શાપુર ખીન અરદેશર	...	૩૨
હોરમજ ખીન શાપુર	...	૨
બહેરામ ખીન હોરમજ	...	૯
બહેરામ ખીન બહેરામ	...	૧૯
બહેરામ ખીન બહેરામ	...	મહિના (૪)
નરશી ખીન બહેરામ	...	૬

હોરમળ ખીન નશીર	...	૭૨
અરદેશર ખીન હોરમળ	...	૧૦
શાપુર ખીન શાપુર	...	૫૧
બહેરામ ખીન શાપુર	...	૧૨
ચઝદેઝ્દ ખીન શાપુર	...	૨૦
બહેરામ જોર ખીન ચઝદેઝ્દ	...	૬૦
ચઝદેઝ્દ ખીન બહેરામ	...	૧૭
શીરોઝશાહ ખીન ચઝદેઝ્દ	...	૧૭૧
પલાશ ખીન શીરોઝ	...	૪
કાબાદ ખીન શીરોઝ	...	૪૦
નોશિરવાન અદલ ખીન કાબાદ	...	૪૭
હોરમળ ખીન નોશિરવાન	...	૧૨
ખોશરો પરવેઝ ખીન હોરમળદ	...	૩૮
શીરોઝે ખીન ખોશરો પરવેઝ	...	મહિના (૭)
અરદેશર ખીન શીરોઝે	...	૧
શમીરાન બાનુ અરદેશરની બેટી	...	૨
બાનુ બુરાન દોખ્ત અરદેશરની બેટી	...	મહિના ૬
બાનુ આનરમી દોખ્ત ખુશરો પરવેઝની બેટી	...	મહિના ૪
ફરોખનદ ખીન પરવેઝ	...	મહિનો ૧
બાનુ ખોરદાદ પરવેઝની બેટી	....	૧
હોરમળદ ખીન ચઝદેઝ્દ	...	૧
ચઝદેઝ્દ શહેરીઆર ખીન ફરોખનદ	...	૨૦

કુલ્લે ૨૯ પાદશાહ જુમલે વરસ ૪૯૨ મહિના ૯

ઉપલા ૪ વંશ આપણા શાહનામા પ્રમાણે શીરફુશી તવારીખમાં લખી નય છે. હવે એમાં ખરી તવારીખ કઈ અને Allegory દ્રષ્ટાંતરૂપિ કથા (કદપીત) કઈ એ તારવી કાઢવું બહુ મુશ્કેલ છે. પાછળથી આપણી યસ્તોના બેદોના ખુલાસામાં એનો રમ્મ ખુલ્લો કરી શકીશું. હાલ તો આપણે સંક્ષેપમાં એની તપાસ લખશું.

ધરિન ઉપર પહેલી જીત મેળવનાર એલેક્ઝાન્ડર ધી ઓટ વિસે લખ્યું છે. કે કયાની વંસના પાદશાહ દારાખ મેસીડોનીઆના પાદશાહ શીલકુસ યુનાની લખનારા પ્રમણે શીલીપન્તી છોકરી સાથે પરણ્યો હતો, પછી તે છોકરીના મહોલ્લા-

મીથી ખરાબ વાસ આવતી હોવાથી તેણીને તજ દીધી હતી. તે છોકરી પેતાના બાપને ત્યાં ચાલી ગઇ અને ત્યાંના તખીબોએ તેને સકંદર નામનો પાલો પીવા ફરમાવ્યું. પછી તેણીના મહોડાંની વાસ નિકલી ગઇ અને એક બેટાનો જન્મ આવ્યો તેનું નામ શીકંદર રાખ્યું. અને એ જ શીકંદરે કયાની વંસના છેલ્લા પાદશાહ હારાને હરાવી ઇરાનમાં અશ્વકાનીઅન વંશની સ્થાપના કરી ત્યારપછી એ લોકોએ ઇરાનમાં રાજ ચલાવ્યું.

લગભગ ૪૮૫ વરસ સુધી અમલ ચલાવ્યા પછી એ વંશનો છેલ્લો પાદશાહ અરદશાન બહુ નબળો પાદશાહ હોવાથી અરદેશર બાબેગાને બળવો ઉઠાવો. પાદશાહને પદબપટ કરી શાસાનીઅન વંશની સ્થાપના કરી.^૧

એને માટે (અરદેશરને માટે) એવું કહેવામાં આવે છે કે કયાની પાદશાહ બહુમનનો બેટો શાશાન, બાપથી રૂસાઇ યુસાનો મારેલો દુરદરાજ નીકલી ગયો હતો, અને ચોપંગા ગોશપદો ખરીદ કરીને પોતાનું યુવરાજ ચલાવતો હતો. એ પ્રમાણે તેની પાંચ પહેડી સુધી ફરજંદ થયાં, તેઓના નામ શાશાન રાખવામાં આવ્યાં હતાં. એક દિવસ ઇશતખ શહેરના પાદશાહે ખુવાબ જોયો. અને તેની સોધ કીધી. અને ડુંગરોમાંથી એની પાંચમી પહેડીનો એક બેટો સોધી કાઢ્યો.

તેનું નામ બી શાશાન હતું. તે બેટાને ઇરાનમાં લાવીને પોતાની બેટી સાથે નેકા કીધા. તેને પેટે એક છોકરો આવ્યો. તેનું નામ અરદેશર બીન શાશાન, બીન શાશાન, બીન શાશાન, બીન શાશાન, બીન બહુમન, બીન અસ-પંદીઆર નામે બોલતા. એ અરદેશરના વખતમાં, પાછો આપણી જાહોજલાલી શરૂ થઈ. અને દસ્તુર તૌસરે આપણા ધર્મના પુસ્તકો જ્યાં જ્યાંથી મળ્યાં ત્યાં ત્યાંથી એકઠા કરીને, પાછો આપણા માજહીયસ્તી જરથોસ્તી ધર્મની, પ્રતીષ્ઠા ઇરાનમાં વધારી. ઇરાનમાં આપણો ધર્મ કેટલે વખતે પાછો ચાલુ થયો. એ શાશાની અમલમાં, આપણા પરહેજગાર દસ્તુરોએ આપણી દીન ને દુન્યામાં આશાકારા કીધી. એ દસ્તુરોમાં ખાસ કરીને આદરબાદ મારેસ્પંદ, યુઝર્મેનહેર, તૌસર, અરદાએ વિરાફ, માનુશચહેર, ઝાદસ્પરમ, દીનીઆર, દાદ, વીગેરે બીજા ધણા દસ્તુરો થઈ ગયા.

એ દસ્તુરોએ પાદશાહોની રાજ દરબારમાં પોતાની પરહેજગારી, અને

નોટ (૧) અરદેશર બાબેગાન વીસે કેટલાકો એવું લખી જાય છે કે એ લોકોએની પાયમાનો પડો અમલદાર હતો. પાછળથી એને બળવો ઉઠાવીને મારી મેળવી.

ધર્મના દરખાનોની (કામદા) ખબરદારીને લીધે પાદશાહો ઉપર પોતાની કેટલીક સત્તાઓ જમાવી અને પાદશાહો પણ એ લોકોની ન્યાયી સલાહ ઉપર એકીન શખીને રાજ્ય અમલ ધણો સરસ રીતે ચલાવ્યો. ખાસ કરીને નીશીરવાન અદલ પાદશાહ જે દુન્યામાં ઇન્સાફને માટે ધણો પ્રખ્યાત હતો તે ખુઝર્ચે મહેરની દુરઅંદેશ સલાહને આભારી હતો. શાશાની વંશનો છેલ્લો પાદશાહ યઝ્દેઝ્દ શહેરીઆર જ્યારે ગાદીએ આવ્યો, ત્યારે બહુ નાલ્લી ઉમરનો હોવાથી તેમજ ઇરાનમાં કુસંપ વધી જવાથી થોડો વખત અગાઉ બહેરામ ચોખીને બળવો કરવાથી રૂમિઓ સાથની ચાંલુ લડાઇઓ, ધર્મગુરુઓની વચ્ચેની મતફેરીઓ અને ખાસ કરીને ધર્મની ઝાહેલીયતથી ઇરાની પ્રજા બહુ નબળી થઇ ગઇ હતી.

તે વખતે ખલીફ ઓમર જેવો દુરઅંદેશ પાદશાહ. જે તકની રાહ જોઇ રહ્યો હતો. તેને આછતી તક મળી ગઈ અને ઇરાન ઉપર હુમલો કરીધો. અને નેહાવંદ અને કાહેસીઆની લડાઈમાં ઇરાનીઓ હારી ગયા, યઝ્દેઝ્દ શહેરીઆર નાસી ગયો. અને રૂમની દરબારમાં જઇને રૂમિઓની મદદ માંગી પાછો ઇરાન ઉપર હુમલો લાવવા કસદ કરી. જંગલમાંથી ચાલુ મુકયું પણ ખુદરતે ચારી નહિ આપી. કારણ કે ઇરાન તફરૂગેલ થવાનું જ હશે. તે એ એક ઠેકાણે કોઈ આંટો દલનાર ધંટીવાળાને ત્યાં આશરો શોધતો ગયો પણ તે ધંટીવાળાની દયાનત બગડી. અને એના દીલ ઉપરનો કીમતી પોશાક જર ઝવાહીર સાથનો જોઇને એનું ખુન કરીધું. અને એક વખતની ધરતીને ધુળવનાર શાશાની પાદશાહોનો છેલ્લો નખીરો એક કમીના આસામીને હાથે મીનોઇ જહાનમાં કુચ કરી ગયો. (બહેસ્તનશીન થયો) અને શાશાની અમલનો કંઈ અંત આવ્યો. ત્યાર પછી કેટલાક ઇરાનીઓ મુસ્લીમ ધર્મમાં વટલી ગયા, અને કેટલાકો જે લોકોને પોતાનો ધર્મ પ્રાણથી પણ વહાલો હતો તે લોકો હજરો મુશીબતો વેઠીને દુન્યાના કંઈ કંઈ ભાગોમાં ચાલી ગયા. તેમાંથી કેટલાક હીંદુસ્તાન આવવા નીકળ્યા. જે લોકો ફરીઆને માર્ગે આવવા નીકળ્યા તે લોકો પહેલા હોરમજ બંદર ઉપર લગભગ ૧૦૦ વરસ રહ્યા. ત્યાંથી દીવ બંદરે (કાઠીઆવાડનું બંદર) આવ્યા. ત્યાં લગભગ ૧૯ વરસ રહ્યા. અને ત્યાંથી નીકલેલા થોડાકો ખંભાત, ભરૂચ, અંકલેશ્વર, સુવાલી અને સંજન તરફ આવી વસ્યા. ત્યાર પછીની આપણી તવારીખ વીસે તો ધણા જરસ્થોતીઓ વાકેફ હશે. એટલે આપણે લંબાણ નહિ કરતાં ટુંકમાં પતાવીશું. આ મારી ટુંકા લખેલી તવારીખ પણ ધણા જરથોસ્તીઓની જાણમાં હશે. પણ આપના ધર્મ ઉપર કેવી કેવી મુશીબતો આવી પડી હતી તે દેખરાવવા ટુંકમાં લખ્યું છે. હવે આપણે બીજા તવારીખ નવેસોની તવારીખ ટુંકમાં જોઇ જઈશું, તો માલમ પડશે કે યુનાની

તવારીખ નવેસ હીરોડોટસ, અને યાહુદીઓની તવારીખમાં આપણે ધરાનનો ઇતિહાસ જુદીજ રીતે લખાયેલો છે. વાંચનારા મુકાબલો કરી જોય અને આપણે ક્યાં ક્યાં જુલ કીધી છે તે માલમ પડી આવે તેથીજ લખવાની જરૂર માલમ પડી છે.

આપણે ધરાન છોડી આવ્યા, તે કાંઈ ફરીયાનેજ રસ્તે આવ્યા હતા એમ નથી, પણ પગ રસ્તે સીસ્તાન થઈને પણ કેટલાક ટોળાઓ, પંજાબ અને બીજે ઠેકાણે આવ્યા હતા. અને આરબોએ કાંઈ આખા ધરાનનો કબજો લીધો હતો નહિ. આરબોના રાજ અમલમાં પણ આપણા કેટલાક તાયફાવાળાઓ સીસ્તાનમાં અને તેની આજુબાજુના મુલકોમાં સ્વતંત્રતાથી રહેતા હતા. અને આપણા દસ્તુરો સ્વતંત્ર રીતે અમલ પણ કરતા હતા.

પહેલે આપણે અમેરીકન ઇતિહાસકારની તપાસ લઈએ. History of the world by John Clark Ridpath જેન ક્લાર્ક રીડપાથ પોતાની હિસ્તરીમાં સૌથી પહેલો વંશ ઇજીપ્તનનો ગણે છે. અને ત્યાંનો સુધારો પણ ધણો જુનો છે. ત્યાંના લોકોની ધર્મ વિષે માન્યતા, ભાષા, રાજ્યપદ્ધતી, તે લોકોના કાયદાઓ, પહેરવેસ વીગેરેનું ખારીક વર્ણન કરી, પછી પહેલો વંશ ધરાનમાં ખેલડીઅન લોકોનો ગણે છે બીજો અને ત્રીજો બેબીલોનીઅન અને એસીરીયન ગણે છે. ચોઠો મીડ લોકોનો (મીડીઆમાં) પછી હખામનીઅન વંશ, ત્યારપછી પાર્થીઅન (સાહનામાં પ્રમાણે અશ્વકાનીઅન વંશ) અને છેલ્લે સાશાનીઅન વંશ ગણે છે.

હવે શીરહોસીના શાહનામાને આધારે તપાસ કરીશું તો માલમ પડશે કે ખેલડીઅન, એસીરીઅન, બેબીલોનીઅન, મીડ, અને હખામનીઅન (પરસીઅન) કેટલેક ઠેકાણે એકીમીનીઅન વંશને પરસીઅન પણ લખી જાય છે. હવે એ પાંચ વંશ વિષે શીરહોસી કંઈવધુ લખી જતો નથી. તેથી કંઈ શીરહોસીની ગફલતી નથી. પણ શીરહોસીને તો આપણા અમીર ઉમરાવોને ત્યાંથી જે જે લખાણો મળ્યાં તે ઉપરથી એને લખ્યું છે. એકી વખતે આપણા ધરાન ઉપર ત્રણ પ્રજાઓ રાજ કરતી હતી, મીડીઆમાં મીડ લોકો, એસીરીઆમાં એસીરીઅનો, અને બેબીલોન્યામાં બેબીલોન્યનો રાજ કરતા હતા. એકીમીનીઅન વંશનો સ્થાપનાર (કેટલાકો હખામનીઅન કહે છે) સાયરસ ધી ગ્રેટ યાને પૂર્વ તરફના લખનારાઓ એને કુર્સ તરીકે લખી જાય છે. એ સાયરસ ધી ગ્રેટ જ ધરાન ઉપર સામરાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. તેથી એને ગ્રેટનો ખિતાબ મળ્યો છે. ખેલડીઅન લોકોની સહેનશાહ

ઇ. સ. પૂર્વે B. C. ૨૫૫૦ વરસ ઉપર સ્થાપાઈ હતી. તે શહેનશાહતને સામરસે ઈ. સ. પૂર્વે ૫૩૮ માં જીતી લીધી ત્યાર અગાઉ મીડીઆ પર સ્વારી કરીને મીડ લોકોનો પરાજય કરીધો. ઇ. સ. પૂર્વે ૫૫૮ ત્યાર પછી સૌથી બલવાન શહેનશાહત બેબીલોનીઅનની જેનો રાજા નેબુ કેડનેઝરને ૫૩૮ ખી. સી. ઇ. સ. પૂર્વે જીતી લીધો. ત્યાંથી સેકેડો વરસના કેદ પકડાયલા યાહુદીઓનો છુટકારો કરી તે લોકોને પેલેસ્ટાઇન મોકલાવી દીધાં.^૧ તે વખતના બધાં મોટાં રાજોને જીતી ને સૌથી બલવાન શહેનશાહત સ્થાપી.

મીડ લોકોએ ઇ. સ. પૂર્વે ૬૨૫માં એસીરીઆ જીતી લીધું હતું. ત્યાર પછી કંબાઇસીસે ઇ. સ. પૂર્વે ૫૨૫ B. C. ઇજિપ્ત જીતી લીધું. ત્યાંના રાજા ફરાઉનને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુક્યો કે જે ઇજિપ્તનોએ પોતાની ગાદી ઇ. સ. પૂર્વે ૨૮૪૦માં સ્થાપી હતી. ઘણી જુની બે મહોટી શહેનશાહતો ઇજિપ્તન અને બેલડીઅન ઉપર જીત મેલવી હખામનીઅન (એકીમીનીઅન) સામરાજ સ્થપાયું.

યાહુદી લોકોની તવારીખ.

યાહુદી લોકો આ દુન્યાની ઉત્પત્તી વીસે એવો ખ્યાલ રાખે છે કે ઇ. સ. પૂર્વે B. C. ૪૦૦૪ના સાલમાં ઇદનના બાગમાં આદમ (રાતી મટાડી) અને હવા (ઇવ હીબ્રુભાષામાં એનો અર્થ જન્મ આપનાર થાય છે.) ઇદન (હીબ્રુબહેસ્ત.) ના બાગમાં પ્રથમ મેળ્યાં હતાં, અને જે ચોક્કસ ફળ ખાવાની તે લોકોને મનાઈ કરવામાં આવી હતી. તે મનાઈ કીધેલું ફળ સેતાનના ફરેબજી લલચાઈ ખાધું હતું. જે શુન્હા વાસ્તે ખુદાએ તે લોકોને બહેસ્તમાંથી હાંકી કહાડ્યાં હતાં જે પછી ઇવને પેટે આ દુન્યામાં પહેલું આદમી પેદા થયું હતું દુન્યાઇ વરસ ખીજું ઇ. સ. પૂર્વે ૪૦૦૩ એ ફરજંદતું નામ કેએન (હીબ્રુ. બક્ષીસ) રાખ્યું હતું. જે પછી તેણીએ ખીજું ફરજંદ જણ્યું હતું જેનું નામ “આબલ” (હી. ટુંક વખતની જીંદગીનો) રાખ્યું હતું. જે તેના વડા ભાઈના હાથથી માર્યો ગયો હતો ઇ. સ. પૂર્વે ૩૮૭૫ ‘આબલ’ બકરાં ચરાવતો હતો.

‘કેએન જમીન’ ખેડતો હતો. બહેસ્તમાંથી બહાર કહાડી મુક્યા પછી આદમ ઘણા વરસ જીવ્યો હતો. અને તેને ખીજાં ઘણાંએક છોકરાં થયાં હતાં,

---

૧. નોટ.—જેરુસલમનું પ્રખ્યાત Temple of Solomon સોલોમનના દેવળને ફરીથી બંધાવી આપ્યું. યાહુદીઓ ઉપરના આ ઉપકારને લીધે તેઓએ સમગ્રસને દુન્યાનો છુટકારો કરનારની ઉપમાં આપીને પોતાના ધર્મપુસ્તક “તોરાહ” “Old Testament” માં ઘણી વખાણ કરીધી છે.

પણ તે લોકોનાં નામ તવારીખની નોંધમાં મળી શકતાં નથી.

કેએનના વંશથી ઉતરેલાંઓ સુધારાના હુન્નરમાં માહિતગારી મેળવવાથી વખણાઈ ગયા હતા. તેઓ જાલાલ કેએન, તુઆલ કેએન હતા. સેથના વંશનો એક ઇનાક, પોતાની નેકી અને બંદગી ખાતર ઘણો વખણાઈ ગયો હતો.

વખત ગુજરતાં કેએન, અને આદમનો બેટો “સેથ” જે ઈ. સ. પૂર્વ ૩૮૭૪માં જનમ્યો હતો. એઓના વંશ નેકીનો માર્ગ છોડી પહેલાં થોડો થોડો કરતાં પાછળથી અતીશય બદીના માર્ગ ઉપર ચાલવા લાગ્યાં, ખુદાએ જોયું કે આ દુન્યામાં બદી ઘણી ફેલાઈ ગઈ છે. તોપણ તેઓમાં એક કુટુંબ જે બદીના માર્ગ ઉપરથી દુર રહીને, નેકીના માર્ગ ઉપર ચાલતું હતું. તે “નોઆ”નું હતું. “નોઆ” ઈ. સ. પૂર્વે ૨૯૪૮માં જનમ્યો હતો. તેના બાપનું નામ “લાનીક” હતું નોઆનો અર્થ સુખી થાય છે.

માણસ જાતમાં બદીનો વધારો થઈ જવાથી ખુદાએ તેઓને જબરી શિક્ષા કરવાનો વિચાર કીધો. અને આદમી જાતની નીશાન દુન્યામાંથી નાબુદ કરવાનો ઠરાવ કીધો.

પણ નોઆ અને તેના કુટુંબને જીવતા રાખવાની મતલબથી તેને એક વહાણ બાંધવાની સમજ આપી. જેને (Noah's Arc નોઆસ આર્ક) કરીને કહે છે. તે વહાણ એટલું બધું મોટું બાંધ્યું હતું કે તેમાં તરેહવાર જુદી જુદી જાતના ચોપંગા જાનવરો આખાં કુટુંબો તથા પક્ષીઓ રહી શકે. (કારણ કે આ દુન્યા ફરીથી વસાવવામાં આવે ત્યારે તે પાછાં પોતાની ઓલાદ વધારે).

તે વહાણમાં નોઆ તેની બધરી ત્રણે પુત્રો અને તે ત્રણ પુત્રોની ત્રણ બધરીઓ મળીને કુલ આઠ જણાં બચી ગયાં હતાં. દુન્યાઈ વરસ ૧૬૫૬ ઈ. સ. પૂર્વે ૨૩૪૮ તેઓ વહાણમાં બેઠા પછી રેલ શરૂ થઈ તે ૪૦ દિવસ સુધી રહી હતી. તે એટલી તો ઉંચી ગઈ હતી કે ઉંચા પરવતોની શીખરો પણ તેમાં ગરક ગઈ હતી. અને તેઓની ઉપર પાણી ફરી વળ્યાં હતાં-હવે પછી પાણી ઉતરતું ગયું. તે ૧૫૦ દિવસમાં એટલે પાંચ મહિનામાં એટલું તો ઉતરી ગયું કે એટ આરમીઅનમાંના મહોટા પર્વત “આરારાટ” ઉપર આવી નોઆનું વહાણ લાધ્યું હતું તો પણ નોઆ તે વહાણમાં કેટલાક દિવસ સુધી રહ્યો હતો. અને પછી ખુદાનો હુકમ થવાથી તેમાંથી ઉતર્યો હતો. અને પોતાની સાથે લીધેલાં સઘળાં જાનવરો, પક્ષીઓ વીગેરેને છુટાં મેળ્યાં હતાં.

દુન્યાઈ વરસ ૧૬૫૭ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૩૪૭ થી દુન્યાઈ વરસ ૧૭૭૦ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૨૩૪. મહોટી રેલ આવ્યા પછીની તરતની તવારીખમાં ધણી અગત્યની ખીના જણાવી છે. નોઆનો પુત્ર “હેમ” જેની તે વખતે ૧૦૦ વરસની ઉંમર હતી. તે અને તેનો પુત્ર “કેનઆન” જેઓની આડી ચાલ વિશે તેઓને યુરા શ્રાપ મારવામાં આવ્યા હતા, પણ “શેમ” અને “ન્યાફેટ” તેઓની ચાલ ધણી નેક હતી. નોઆના ત્રણ પુત્રો હતા. શેમ, હેમ, ન્યાફેટ એ ત્રણ બેટાઓને પેટે ધણા ફરજદો થયાં હતાં.

તેઓના કબીલાથી ઉપર જણાવેલી મહોટી રેલ પછી આ દુન્યા પાછી વસી હતી. હેમની ઓલાદથી ઉતરેલાઓ ધણું ફરીને પુરાતન જાતોમાં, ધણી લડાઈખોરો અને અધર્મી જાત હતી. એનો નખીરો “નીમરોડ” જેને ધર્મ બાબત લખનારાઓ “બીલસ”ના નામથી જણાવી જાય છે. તેને આ દુન્યામાં પહેલવહેલી શહેનશાહી હકુમત ચલાવવાની રીત શરૂ કરી હતી. અને ધણો બળવાન થઈ પડ્યો હતો.

ખ્રીસ્તી ધર્મના પુસ્તકોમાં, યુરોપ માહેલા જે દેશોને “બુતપરસ્ત લોકોનો બેટો”ના નામથી જણાવવામાં આવ્યા છે, ત્યાંના પહેલા વસનારાઓ “ન્યાફેટ”ની ઓલાદથી ઉતરેલા હતા. “ઉગમણ તરફના દેશો” એવાં સાધારણ નામથી જણાયેલાં મુલકોમાં મુખ્ય વસનારી કોમોનો બાપ “શેમ” હતો. “હેમ”ની ઓલાદે મીસર, અને આફ્રીકા વસાવ્યાં હતાં. એ વખતે આખી દુન્યા ઉપર એક જ જાતની ભાષા અને જુગ્યાન બોલાતી હતી. પણ વખત જતાં માણસોએ ખુદાને આશરે રહેવાનું બૂલી જઈ મગરૂરીમાં ગીરફતાર થઈ, એક ધણો જ ઉંચો ખુરજ બાંધવાનો ઠરાવ કરી તેની ટોચ છેક આસમાનને લગાડવાનો અહંકાર કરી હતા. તેની ઇ. સ. પૂર્વે ૨૩૪૭માં તેઓના આવા અભીમાનબર્યા કામમાં હરકત નાંખવા વાસ્તે, ખુદાએ તે કામદારોની જુગ્યાનમાં ગુંચવણ કરી નાંખી હતી. કે જેથી તેઓ એક બીજાનું બોલવું સમજી શકે નહિ. એથી તેઓને એ કામથી હાથ ઉઠાવવાની ફરજ પડી હતી. અને પછી તેઓ આ દુન્યાની સપાટી ઉપર છુટા છુટા વીખરઈ ગયા હતા. એથી કરીને તે જગ્યાનું નામ “બાબેલ” એટલે (ગુંચવણી) કહેવામાં આવ્યું. કેમકે ખુદાએ તે વખતથી આખી દુન્યાની ભાષા ગુંચવી નાંખી હતી. બાબેલ અથવા સાધારણ રીતે કહેવાયલું “બાબેલોન” તે પાછળથી “નીમરોડ” પાદશાહની રાજધાની, અને આ દુન્યામાં પહેલવહેલી હકુમત સ્થાપનાનું પાયતખ્ત થઈ પડ્યું હતું. એ વિસે બુતપરસ્ત લખનારાઓ પાછળથી પુષ્કળ જણાવી ગયા છે. જોસેફ બોનોમીની બનાવેલી, નીનીવે અને ત્યાંના મહેલો એ નામની ચોપડીમાં લખેલું છે કે હજુ સુધી ત્યાં એનો પડી ગયેલા કાટનો

હગલો જોવામાં આવે છે.

ચાહુદી લોકની આટલી ટુંકમાં તવારીખ આપવાનું કારણ કે: આપણે જરથોસ્તીઓ અને ચાહુદી કામ બન્ને વચ્ચે ધણો નીકટનો સંબંધ હતો આપણા શહેનશાહોની તવારીખ બરાબર નહિ મળતી હોવાથી એ લોકોની તવારીખનો આધાર લેવો પડ્યો છે. સાથે સાથે ગ્રીક તવારીખ નવેસો હીરોડોતસ, સ્ટ્રેબો, પ્લીની, હરમીપ્સ, વીગેરેની લખેલી તવારીખનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

હવે આપણે પાછા આપણી મૂળ તવારીખ ઉપર આવીશું અને બધી તવારીખ સાથે મેળવી જોવાથી માલમ પડશે કે કંઈ તવારીખ ખરી અને કંઈ ખોટી તેનું તોલ વાંચનારે મુનશક્ત મીનજથી કરી લેવું. જેવી જગરેલ “નોઆ”ના વખતમાં આવી તેવીજ જગરેલ આપણા પેસદાદયન પાદશાહ જમશેદના વખતમાં પણ આવી. અને જમશેદને પણ ખુદા તરફથી આગાહી થઇ. અને તેના કહેવા મુજબ એક ગુફા (કોઈ લખનારાઓ “વર” કરીને કહે છે) બનાવ્યો. અને તેમાં દરેક જાતના જાનવરો, પક્ષીઓ, ઝાડપાન, વીગેરે દુન્યાની તમામ જાનદાર પેદાશોનું એક એક જોડું તે ગુફામાં રાખ્યું રેલ ઉતરી ગયા પછી પાછી દુન્યા નવેસરથી વસાવવામાં આવી. બાલ ગંગાધર તીલક એ જગરેલને માટે લખે છે કે આપણા ઐર્થનો ઉત્તરધ્રુવ તરફ વસતા હતા ત્યારે એ રેલ આવી હતી. ત્યાર પછી એટલે એ બરફના તોફાન પછી ઐર્થનો દક્ષિણ તરફ ઉતરતા આવ્યા અને જુદા જુદા મુલકો વસાવ્યા.

આપણા જમશેદના રાજમાં દરેક હુન્નર ઉદ્યોગ દાખલ થયા ખેતી કરવાનું, વણવાનું, શીલ્પકળા વીગેરે શરૂ થયું. તે જમાનાને સોનેરી જમાનો કહે છે. માણસો ધણાં સુખી અને સંતોષી હતા, લાંબી જીંદગી કહાડતા હતાં વીગેરે.

પાછળથી એજ જમશેદે ખુદાઈ દાવો કાઢ્યો, અને પોતાની પુજા કરાવવા માંડી. (મનમ ઈજદી હુંજ ખુદા હું એવો ખોટો દાવો કાઢ્યો. ત્યારે પ્રજા બહુ અસંતોષ થઈ ગઈ. અને જુદાક નામનો દૈત્ય (કેટલાક લખનારાઓ અજુદાક કરીને પણ કહે છે.) ધરાન ઉપર ચઢી આવ્યો. ધરાને તક્કરો કાઢ્યાં અને જમશેદની બે બહેનોને બંદીખાને નાંખી (કેટલાકો છોકરીઓ તરીકે ઓળખ આપી જાય છે.)

જેહાકના રાજમાં ધરાનના લોકો ઉપર બહુ જુદમ ગુજ્યો. જેહાકે ધરાન ઉપર ૯૯૯ વરસ ૧૧ મહિના, અને ૨૯ દિવસ રાજ કર્યું. એક દિવસ એનો

રાજ કરવાનો બાકી છે. ત્યાર પછી કાવે અહાનગર નામના એક છુહારે બળવો કર્યો, અને પેસદાદીઅન વંશના રાજકુટુંબથી ઉતરી આવેલા ફરેદુનની મદદથી જીહાકને દર્માંવંદના પહાડ ઉપર ઉઘો તાંગ્યો. જે આજ સુધી ત્યાં કેદમાં પડેલો છે. એવી માન્યતા જરથોસ્તીઓમાં છે. ફરીદુને ઇરાનની ગાદી ત્યાંની અનજુમનના કહેવાથી સંભાળી લીધી. યાને તખ્તનશીન થયો. એ ફરેદુનને ત્રણ છોકરા હતા. એરય, તુર, સલમ, ફરેદુનની વૃદ્ધા અવસ્થામાં એને પોતાની શહેનશાત ત્રણ છોકરા વચ્ચે વહેંચી આપી. એરયને ઇરાન આપ્યું, તુરને તુરાન આપ્યું સલમને મહાચીન વીગેરે બીજા પ્રદેશો આપ્યા, ફરેદુનનું રાજ્ય આખી દુન્યા ઉપર ચાલતું હતું. (એ ત્રણે છોકરાઓને યમનના પાદશાહની ત્રણ છોકરીઓ સાથે પરણાવ્યા હતા).

પાછળથી એ બાઇઓ તુર અને સલમને પોતાના નાના બાઇ એરયને માટે અદેખાઇ ઉપજી બનનેએ કાવત્રું કરીને એરયનું ખુન કરીધું. અને ત્યારથીજ ઇરાનમાં કુસંપ ચાલુ થયો. ત્યાર અગાઉ લોકો ધણા સંપથી રહેતા હતા.

હવે એ કથાને આપણે “નોઆના” પેલા ત્રણ છોકરાઓની (હિમ, શેમ, જયાફેટની) કથા સાથે સરખાવી જોવાથી માલમ પડશે કે પૂર્વ તરફના લખનારાઓ એકની એક બાબતને જીદા જીદા નામથી પોતાની જાતને લાગુ પાડીને (પોતાના ધર્મને લાગુ પાડીને) લખી જાય છે. તેવીજ રીતે હીંદુઓ મનુ મહારાજને માટે પણ એવી જ કથા લખી જાય છે. ત્યારે ચુંચવાડો ઉત્પન થાય છે કે કઇ કથા ખરી. જરથોસ્તીઓની, યાહુદીઓની કે એર્યન હિંદુઓની. જે એ ત્રણે કથા ખરી બની જ હોય તો દરેકના જમાનામાં હજારો વર્ષનો ફરક પડી જાય છે તેનું કેમ ? આપણે પાછળથી જોઈશું કે એ કથાઓમાંથી કંઈ જીદી જ મતલબ નીકળે છે: જે જ્યોતિષશાસ્ત્રનો આધાર આપણે લઈશું તો માલમ પડશે કે દુન્યાને થવાને લાખો વરસો થઇ ગયાં છે. પહેલો યુગ “સત્યયુગ” અઢાર લાખ વરસનો (૧૮ લાખ) બીજો યુગ “ત્રેતાયુગ” બાર લાખ વરસનો (૧૨ લાખ) ત્રીજો યુગ ૮ લાખ અને ૬૦ હજારનો અને ચોથો કલ્પયુગ ૪ લાખ અને ૬૦ હજારનો. જે કે આમાં કંઈ ફેરફાર થઇ મયો હોય (કારણ કે યાદદાસ્તે લખવું પડે છે) કુલ્લે ૪૩ લાખ અને વીસ (૨૦) હજાર વરસના ચાર યુગો થાય ત્યારે તેને એક યુગાન્તર કહેવામાં આવે છે યાને બ્રહ્માનો એક દિવસ. અને એવા કેટલાક યુગાન્તરોનો એક મનવંતર કહેવાય છે યાને બ્રહ્માનો મહિનો. અને કેટલાક મનવંતરોનો એક કલ્પ થાય છે, ટુંકમાં એક કલ્પના ૪ અબજ ૩૨ કરોડ વર્ષો થાય છે. અને એટલા વરસ પછી આ દુન્યાને પરમાત્મા પોતામાં સમેટી લેશે. યાને જે ક્રમે દુન્યા ઉત્તપન થઈ છે. તેથી ઉલટા ક્રમે તેમાં સમાઈ જશે. દુન્યાનો ઉત્તપત્તી ક્રમ પહેલે આસમાન (Ether) અથવા હવા, પછી આતસ, પછી પાણી અને

સૌથી છેલ્લે જમીન અને જ્યારે એનો લય થશે ત્યારે પહેલે બરફના તોફાન (પાણીની રેલ આવશે) થશે. પછી આતસ પાણીનું શોષણ કરશે અને છેલ્લે હવા (Ether) આતસને થંડો કરી નાંખશે. એવી રીતે દુન્યાની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય સંબંધી સાયન્સ તથા ધર્મક્રિતાઓ એક સરખાં મત આપી જાય છે. જ્યોતિષશાસ્ત્ર એટલે દુન્યાના દરેક સેતારાની ચાલ, ધરતીનું સુર્યની આસપાસ ફરવું. (૩૬૫ દિવસમાં) તેમજ ૨૪ કલાકમાં પોતાની ધરી ઉપર ફરવું એ સંબંધીનું જ્ઞાન Astronomy. કોઈએ એન્જોલોજી નહિ સમજવું. Astrology એક એવું જ્ઞાન છે કે જે માણસને વહેમી બનાવી મુકે છે. અને ધીમે ધીમે મનુષ્યને એટલું તો નીર્મલ્ય બનાવી મુકે છે કે જે કોઈપણ જાતનો પુરુષાર્થ કરી શકતો નથી. આપણે માનવીયસ્ત્રી જરથોસ્ત્રી ધર્મ તો એક જ ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખી આપણને મળેલી આપમુખત્યારી (Free will)નો સદ્-ઉપયોગ કરી પુરુષાર્થથી પોતાની જાતને પીછાણવાનું (યાને ખુદાને પીછા-ણવે) શીખવે છે.

હવે આપણે પાછા એ જગરેલ સંબંધી થોડોક વિચાર કર્યે, કે એમ ધડી ધડી રેલો આવે તો પછી દુન્યા થોડા હજાર વરસમાં પાછી કેમ આટલી બધી ફળદ્રુપ થઈ જાય. અને બચેલાં થોડા માણસોમાંથી આટલી બધી વસ્તી પણ કેમ થઈ જાય, ધરાનવેજ (એર્થનવેજ) તરફથી માણસો નીચે ઉતરતા છેક દક્ષિણ સુધી આવ્યા, પછી જમશેદ પેલાં યાદગાર (૧૬) શહેરો વસાવ્યાં. (જુઓ વંદીદાદની ૧ લી ફરગરદ) હવે એ ધરાનવેજ, સંબંધી પણ લોકો જુદાં જુદાં મતો આપે છે. કોઈ આરતીક ઓસન (યાને ઉત્તરધ્રુવ) કોઈ પામીરનો મુલુક. કોઈ આપણા ધરાનના ઉત્તરના ભાગને માટે લખે છે.

યુનાની તવારીખને મંજુર રાખવાનું કારણ

આપણે શીરદોસીની તવારીખ તપાસી. ચાહુદીઓની તવારીખ તપાસી. અને યુનાનીઓની (ગ્રીકોની) તવારીખ ટુંકમાં તપાસી જોઈશું તો માલમ પડશે કે કંઈક ગ્રીકોની જ તવારીખમાં વજુદ છે. “હીરોડોટસ” અને “એનોદોન” બન્ને જણા તેમજ ખીલારોડી બાબાની સોધખોળ કરનાર જરમન વિદ્વાન “ગરોટો ફ્રેડ” જેને ૧૯ મી સદીની શરૂઆતમાં એ બાબાની તપ્તીઓ ઉકલાવી (કે જે બાબા બહીસ્તુન, અલવંદ નકશે રસ્તમ નામના પહાડો ઉપર છે) તે એવાં મત ઉપર આવે છે કે શાહનામામાં (શીરદુશીએ) જણાવેલો કયાની વંશ, અને હખામનીઅન વંશ બન્ને જુદા જુદા જમાનામાં થઈ ગયા છે. અને હીરોડોટસ જે લખી ગયા છે તે ખીલારોડી બાબા સાથે સરખાવતાં બરોબર ઉતરે છે.

કચ્છપુરાણના વડવાઓના નામ

અવશ્યતા પ્રમાણે

કવી તાવ

કવી ઉશ

કવી હુશવ

શાહનામા પ્રમાણે

કચ્છે કોબાદ

કચ્છે કાઉશ

કચ્છે ખુશર

હખામની વંશ : એકીમીનીઅન વંશ

યુનાની તવારીખનો સાયરસ, તેજ ખીલારોકી તખ્તીનો કુરશ છે. હીરા-ડોટસે જણાવેલાં નામ સાથે તખ્તીઓમાંનું નામ મળતું આવે છે. અખામનીસ નામનો પુરુષ, ઇ. સ. પૂર્વે ૭૦૦ના સાલમાં ફારશ (અવસ્તા પ્રમાણે આઈરીઅન વએન્ને)ના મુલુક ઉપર પાદશાહી ભોગવી ગયો હતો, અને એ પાદશાહના નામ ઉપરથી જ એ વંશનું નામ હખામનીઅન પડ્યું છે.

પેશારગેદા માહેલી હાલ બાંગી પડેલી ઇમારતો ઉપરની સાયરસે પોતાના જમાનામાં કોતરાવેલી, તકતીઓના લેખોમાં તે જણાવે છે.

આદમ કુરશ ખશાઈ અથીવ હખામનીશીય.

એટલે

હું છું સાયરસ પાદશાહ અખામનીઅન વંશનો.

ખીલા રોકી તખ્તીઓ પ્રમાણે

હીરાડોટસના લખાણ પ્રમાણે

૧ લો કયુજઅ	...	...	કમબાઈસીસ
૧ લો કુરશ	...	...	સાયરસ
૨ જો કયુજઅ	...	...	કમબાઈસીસ
૨ જો કુરશ	...	...	સાયરસ (ધી એટ)
એરીઆરામાન	...	...	એરીઆર મેન્સ
અરશામ	...	...	આરસેમીશ
વીશતારપ	...	...	હીસ્તાશપીસ
દારયવુસ	...	...	દરાયેસ
અશાઈ આરશા	...	...	જર્કસીસ
અરતખશથર	...	...	આર્તેર્જક્સીસ

બહમન

ઉપલા એ કયુજઅ માહેલા ૧લા કયુજઅનો એટા કુરશ તેનો છોકરો

કમ્બુજીઅ. તેનો છોકરો કુરુશ યાને સાયરસ ધી ગ્રેટ મોટા પાદશાહ થઇ ગયો છે, એના વખતમાં પારસના ઇરાનીઓ આખા એસીઆ ખંડમાં ફરી વળ્યા હતા. (અંગ્રેજ લોકો એને સાઇરસ ધી ગ્રેટ કહે છે.)

એ વંશના છેલ્લા પાદશાહ દારાયસ કોન્ડોમેન્સને મેસીડોનીઅન સીકંદરે (એલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ) હરાવ્યો હતો. (નહિ કે કયાની પાદશાહ દારાયના બેટા દારાને) અને એક વાર પાછી ઇરાનની મહાન શહેનશાહત પડી બાંગી આપણું પુસ્તકખાનું બાળી નાંખવામાં આવ્યું. જેથી ઇરાનનું અસલ સાહિત્ય નાશ પામી ગયું.

જે શહેનશાહઓએ ડુન્યામાં સૌથી વધારે નામના મેળવી, તેજ શહેનશાહો વીસે આપણી કામ અંજણ છે. એ શહેનશાહોનો ધર્મ એક જ ખુદાને માનનારો, ઈ-સાફી અને દયાળુ હતો. એ લોકોના વખતમાં ધર્મશુરૂઓની રાજદરબારમાં લાગવગ ઓછી હતી. રાજકારબાર અને ધર્મને છુટા પાડવામાં આવ્યો હતો. ધર્મશુરૂ વર્ગ પોતાનું કામ ધર્મની જળવણી કરવાનું ફીયાકાંડ કરવાનું પોતપોતાની અંદર જ કરી લેતા હતા. તેમાં રાજ તરફથી કંઈ પણ દખલગીરી કરવામાં નહિ આવતી. તેવી જ રીતે રાજકારબારમાં ધર્મશુરૂ વર્ગ માથું નહિ મારતો હતો.

આટલું બધું લંબાણ કરવાની મતલબ એટલીજ કે આપણા લોકો એવુંજ માની બેઠા છે કે જે શાહનામાં લખ્યું છે. તેજ પ્રમાણે આપણી તવારીખ છે. પણ આપણી તવારીખ કોઈ પણ સાધનથી સીલ સીલાખંધ મળી શકતી નથી. ઇરાન ઉપર બીજી કંઈ કંઈ પ્રજાઓએ ચઢાઇ કરી હતી. જેવી કે ગોલ લોકો, ગોથ, શીથીઅન, મેસીડોનીઅન, ગ્રીક, રોમન. આરબ વીગેરે ધણી પ્રજાઓએ અને બ્યારે બ્યારે ઇરાન સુધારાની ટોંચ ઉપર આવતું કે ખુદરતના નીચમ મુજબ પાછું નીચે પડતું (યાને તફરગે થઇ જતું) આપણું સાહિત્ય અને આપણો ધર્મ પણ સાથે સાથે નાશ પામતો.

ડુન્યામાં ઇરાની પ્રજાએ ધણી વખત ચઢતી પડતી અનુભવી છે અને તેથીજ આપણો ધર્મ સીલ સીલા ખંધ આપણી પાસે રહ્યો નથી. એકઠી વખતે ઇરાન ઉપર જુદી જુદી પ્રજાઓએ રાજ કીધું છે. અને તે તે પ્રજાનો ધર્મ પણ જુદો જુદો હતો તેમજ ભાષા પણ જુદી જુદી હતી. કમપેરેટીવ ફાઇલો લોજીને આધારે માલમ પડે છે કે પહેલે એકજ એરીઅન ભાષા હોવી જોઈએ. અને પાછળથી તેના ફાંટાઓ એટલે જુદી જુદી ભાષાઓ નીકળી છે. મુખ્ય ભાષા અવસ્તા (ઝંદ) સંસ્કૃત, ગ્રીક, લેટીન, હીબ્રુ, અરબી, વીગેરે છે. તે ઉપરાંત બીજી જરમન, સલેવોનીક, ગોઠીક, ફારસી અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, સ્પેનીશ, ઇટાલ્યન, પોર્ચુગીઝ, હોંડુસ્તાની, યુનરાતી, મરાઠી વીગેરે એકજ ભાષાના ફાંટાઓ છે.

Comparative Philology (ભાષા તત્વ સોધન) ને આધારે આ દુન્યામાં વસનારાં સઘળાં મનુષ્ય જાતની જુદી જુદી ભાષાઓની મૂળ બાંધણીની, અને વ્યાકરણ-ત્રીતીની પુરતી તપાસ લઈ તે ભાષાઓ અસલ કયા મુલકમાંથી નીકળી તેનો સાબેત પત્તો મળી શકે છે, અને એ કમપેરેટીવ ફાઇલોલોજીના અભ્યાસથી જ માલમ પડયું છે કે, બધી ભાષાઓ મૂળ એક એરીયન ભાષા-માંથી જ નીકલી છે. અને એ ભાષા શાસ્ત્રને જ આધારે આપણા અવસ્તા, પહેલવી પુસ્તકોના યુજરાતી તરજુમાઓ થયા છે.

જેવી રીતે ફાઇલોલોજીથી ભાષાનું જ્ઞાન થાય છે તેવીજ રીતે બીજી એક શાંખ એઠનોલોજી (Ethnology) તે આ દુન્યામાં રહેનારા સઘળી જાતના લોકોના, બદનની અને મગજની બાંધણીની તપાસ કરી, દરેક જાતના લોકો અસલ કયા ટોળામાંથી નીકળ્યા, અને તે ટોળાનો અસલ મુલક કયો હતો તે વીસેની ખાતરી કરી આપનારો છે. અને એ એક્ષમથી જ આપણે દુન્યાની જુદી જુદી જાતોની પીછાણ કરી શકીએ. દાખલા તરીકે તમો જોશો તો મંગોલ્યા, જાપાન, ચીન, દીબેટ, કાશ્મીર વીગેરે મુલકોની જાતોના ચહેરા એક એકને ધણા મળતા આવશે. તે જ પ્રમાણે મગોલ, ચાહુદી, આરમીન્યન, અરબ, વીગેરેના ચહેરા પણ એકએકને મળતા આવશે. યુરોપના, અને આફ્રીકાના લોકો, પણ પોતાની જુદી જુદી જાતોની બાંધણીથી તરત માલમ પડી આવશે. હીંદુસ્તાનના (પંજાબમાં વસેલા એર્યનો સીવાય) બીજી જાતો જેવી કે બીઝ, કોળી, ચોધરા, ડુબલા, મદ્રાસ તરફના દ્રેવીદીઅન, ઉરીઆ વીગેરે એક સરખા માલમ પડશે. અને હીંદુસ્તાનના સૌથી જુનામાં જુના વતનીઓ એ લોકો જ છે. બીજી કોમો પાછળથી બીજા બીજા મુલકોમાંથી આવી અહીં વસવાટ કર્યો છે.

પ્રકરણ ૨જું

“વખસુરે વખસુરાન રમ્મજો અશો જરથુસ્ત પયગાંમખરનો જમાનો.”

પારસીઓના ધર્મ લખાણોમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જરથુસ્તનો જન્મ પાદશાહ ગુસ્તાસ્પના રાજ અમલમાં થયો હતો. (કયાની વંશમાં) એ કયાની વંશ ધણા જુના જમાનામાં થઈ ગયો હતો. જેનું ચોક્કસ સાલ કોઈપણ અભ્યાસી હજી નક્કી કરી શકતો નથી. એ પાદશાહો એક્ટ્રીઆમાં રાજ કરી ગયા, એવું ઝંઙ અવસ્તામાં જણાવેલું છે.

જરથોસ્તનો પહેલો ધર્મ ઇદાનમાં નહિ પણ એક્ટ્રીઆમાં ફેલાયેલો હતો. ધણા પુરાતન જમાનામાં થઈ ગયેલો હોવાથી એવણની જન્મભૂમિ પણ નક્કી કરી શકાતી નથી.^૧ તેથી આપણે ફક્ત એક જ શહેર જે “રએ”ને નામે ઓળખાય છે, ત્યાં જ એવણની જન્મભૂમી હોવી જોઈએ, એમ કબૂલ કરીને આગળ વધ્યે. એવણની ધણી તવારીજો લખાઈ ગઈ છે અને કોમ પણ જાણે છે. એટલે ટુંકમાં આપણે તપાસ લઈશું. એવણના બાપનું નામ પોરોસસ્પ, અને માતાનું નામ દોગદો હતું. જે કુડુંબ ફરેડુન પાદશાહની ઓલાદથી ઉતરી આવ્યું હતું એમ કહેવાય છે.

એવણના જનમના શરૂઆતથીજ એક અદ્ભૂત વ્યક્તિ તરીકે (Super Human) દુન્યામાં જણાયેલા છે. જનમતી વખતે હસવું એ એવણનો પહેલો

---

૧. આ જરથોસ્ત પેગંબરનો અહેવાલ “રએ” શહેર મધે રહેનાર કેકાઉસ એબને કેખશર નામના ખખરદાર અને દીનદાર ગૃહસ્થના બોલવા ઉપરથી દસ્તુર જરથોસ્ત બહેરામે ય. સ. ૬૪૭ ના વરસમાં આવા મહિનો અને આદર રોજે લખ્યો છે.

મોજેજો હતો. જનમની અગાઉ માતાને સ્વપ્નું આવવું. સ્વપ્નનાની તાસીરથી (એક પરહેજગાર પુરૂષના જણાવવાથી દુન્યામાં એવણુ એક મહાન પુરૂષ થશે એવી આગાહીથી માતાની સંભાળ, દુરાસરન નામના હાકેમને, એ બચ્ચાની લાગેલી ધાસ્તી, બચપણમાં જ એને મારી નાંખવાની તરેહવાર પેરવીઓ, ખૂન કરવા જતાં તલવાર સાથના હાથનું અકડી જવું (થંખી જવું) ગાયના ટોળાંમાં, ઘોડાના ટોળામાં, તેમજ વરૂઓના ટોળામાં બચ્ચાને નાંખવું. ત્યાંથી એનું ખુદરતી બચી જવું. આતશમાં નાંખવા છતાં તે બચ્ચાનું નહિ બળવું, (યાને આતશ થંડા થઈ જવા,) વીગેરે ઘણી બાબદોથી પરવરદેગારનું એને બચાવવું. એ જ એક મહાન પુરૂષની સાબીતી છે. એવણુનું જવાનીમાં આવવું, દાદાર હોરમઝદની મુલાકાત માટે તલબ કરી, ઉશીદરેન પહાડ ઉપર જઈને ખુદાની પરશતેસમાં મશ્શુલ થવું, ત્યાંથી સર્વે ઈદ્મનું હાંસીલ કરી પોતાના દેશમાં પાછું આવવું, પશુ એવણુના દુશ્મનોના બંબેરવાથી એવણુને બંદીખાને નખાવવા, ત્યાંથી એક અકસ્માતીક રીતે એવણુનું છુટા થવું. (જેને વીસે એવી કથા છે કે એક દિવસ યુસ્તારપ પાદશાહનો માનીતો ઘોડો ‘એહબદ’ અરપે સીહાના ચાર પગ પેટમાં ધુસી ગયા હતા. જે કોઇપણ બહાર કહાડી શક્યું નહિ. જ્યારે એવણે જ તે ઘોડાના ચાર પગ બહાર કહાડી આપ્યા હતા તેથી એવણુને બંદમાંથી ખલાસી મળી હતી) ત્યાર પછી યુસ્તારપની દરબારમાં જવું, પાદશાહે એવણુને ધર્મ સ્વીકારવો, ત્યારપછી રાણી હુતોશીએ, પેસોતને, અસદ્દીયારે, જામારપ હકીમે એવણુના ધર્મનો સ્વીકાર કીધો. ધીરે ધીરે એ ધર્મ ફેલાતો જ ગયો, અને એ ધર્મને લીધે તુરાનના પાદશાહ અરજરપ સાથે મહોટી મહોટી લડાઇઓ લડવી પડી. અને એ લડાઇઓમાં ઘણા ઇરાનીઓ માર્યા ગયા હતા. ખુદ પાદશાહનો બાપ લહોરાસપ પશુ માર્યો ગયો હતો. ઝરીર નામનો યુસ્તારપનો બાઈ પશુ માર્યો ગયો હતો. જુઓ (યાદગારે ઝરીરાન) નામની કીતાબ.

આ અહેવાલો આજથી (૬૦૦) છસો વરસ ઉપર થઈ ગયલા જરથોસ્ત બહેરામની ફારસી કીતાબમાંથી તેમજ તેનો તરજુમો કરનાર મોબેદ રસ્તમ પેસોતન (જે આસરે ૨૫૦ વરસ ઉપર થઈ ગયો છે.) ના લખાણ પરથી માલમ પડે છે.

હવે આપણે બીજા તવારીખનવેસોની તપાસ ઉપરથી એવણુના જમાનાની થોડીક હકીકત તપાસીશું.

જરથોસ્ત નામના ૮ પુરૂષો થઈ ગયા છે, અને તે લોકોના જમાના જુદા જુદા હતા, અને જુદા જુદા મુદ્દકમાં થઈ ગયા હતા. ૧લો એકટ્રીઆને એ જ

આપણો પેગંબર જરથોસ્ત છે. ખીજો (૨) મીદીઆનો, ત્રીજો (૩) ખાલદીઆનો, ચોથો (૪) પરશો મીદીઆનો, પાંચમો (૫) ધરાનનો, છઠ્ઠો (૬) આરમીનીઆનો, સાતમો (૭) પેમશીલીઆનો, અને આઠમો (૮) પેરોકોનેસશ તરફનો. એને આપણી કીતાબોમાં “જરથોસ્ત ત્રેમો” નામે ઓળખે છે. જરથોસ્ત પછી જે મહોદી પદવીના દસ્તુરે દસ્તુરાન જેવા માણસો એના પછી ગાદીએ આવ્યા હતા. અને એ બધાઓએ જરથોસ્તી ધર્મ પોતપોતાના વખતમાં ફેલાવ્યો હતો. (આને હીંદુઓમાં પણ શંકરાચાર્યો ગાદી ઉપર આવે છે તેમ) ખ્રીસ્તી ધર્મમાં પણ “પોપો” એવી રીતે ગાદી ઉપર આવે છે.

જરથોસ્ત પેગંબરના પેદા થયા અગાઉના જમાનાના લોકો એરીઅનો ખુદા પરસ્ત હતા, તેઓ “દીન-ઈ-એહ” એટલે પાક દીન માનનારા હતા, અને ફક્ત “આતશનોબ” કેમલો કરતા હતા, તેઓનું મુખ્ય આતસખાનું (“આતશ-બહેરામ”) બલખ તરફ હતું. બાકી ખીજાં ઉત્તરતાં પણ હતા.

દુશંગ પાદશાહના વખતથીજ આતશની પરસતેસ કરવાની રજામ ચાલુ થઇ હતી.

વંદીદાદની પહેલી ફરગરદના ૧૬ શહેરો અને હિંદુઓના રીગવેદના પહેલા પ્રકરણની ખીના, એક સરખી મલતી આવે છે, એ ઉપરથી એમ માલુમ પડે છે કે અસલ હિંદુઓના વડીલો “એરીઅનો” (પારસીઓજ હતા) હિંદુઓ પણ એકજ ખુદાને માનતા હતા, માસ ખાતા હતા, શરાબ પીતા હતા, પણ બ્યારથી તેઓને પારસીઓના વડીલો સાથે મારામારી થઈ, (ધર્મ સંબંધી ખટપટ ઉભી થઈ) ત્યારથી, તેઓ માનદીઅસની બોકોના ચાલતા રેવાળે, અને રક્ષામોની તદ્દન વિરૂદ્ધ જવા લાગ્યા, અને એજ સખબથી તેઓ હિંદુસ્તાન સરહદમાં આવી પુગ્યા પછી, ઘણા ખુદાઓ બજવા લાગ્યા, યાને મુરતી પુજક થયા.

જેવી રીતે હિંદુઓ છૂટા પડ્યા તેવીજ રીતે યુરોપીઅનો પણ (જેઓ પણ અસલ એરીઅનોજ હતા) આપણાથી છૂટા પડીને કેસપીઅન સમુદ્ર ઓળંગી, કોકેસસ પહાડોની કટારો પસાર કરી, ઉત્તર યુનાનમાં થઈ (ગ્રીસ) દાન્યુબ નદી ઓળંગી જરમનીમાં દાખલ થયા હતા. એવી રીતે મુળ એરીઅન જાતના ત્રણ ટોળા જુદા જુદા થઈ ગયા, હિંદુઓ હપ્ત હિંદુ (પંજાબ) તરફ આવી વસ્યા. “બારન યુનસેન” એ જમાનાને ઈ. સ. પૂર્વે ૮૦૦૦ વર્ષોનો જણાવે છે. ફેટલાક તવારીખનવેશે હિંદુઓ પંજાબમાં આવી વસ્યા તે જમાનો ઈ. સ. પૂર્વે ૫૦૦૦નો જણાવે છે. અને એ ત્રણ મુખ્ય કોઓમાંથી હમણાં ખીજ

અગણીત કામો થઈ ગઈ છે. ડોક્ટર હાઉગ જરથોસ્ત વિશે લખી જાય છે કે જરથોસ્તનું ઘર બેક્ટ્રીઆમાં હોવું જોઈએ, જે જગ્યાને ગાથામાં “બારેકદહા, આરમઘી” કરી કહે છે. એજ નામનો ઉચ્ચાર “વંદીદાદમાં”માં યગડેલી રીતે “બાખડી” કરી જણાવ્યો છે. એ પેગંબરનું ખાનદાન સંપીતમ નામથી તથા હએયેતાસ્પની ઝાળખથીથી જણાયું છે. જરથોસ્ત ૩૦ વરસની ઉંમરે, શાહ ગુસ્તાસ્પની ફરબારમાં પહેલ વહેલો ધરમ-પેગામ લઈ ગયો હતો. એની એક બાવડી, ૩ બેટા, અને ત્રણ બેટી હતી. જરથોસ્તના ૨૦૦ સાર્ગદોના નામ ફરવહીન યસ્તમાં જણાવ્યાં છે.

વીશ્વમ સ્મીથ ડીક્ષનરી ઓફ ગ્રીક એન્ડ રોમન બાયોગ્રાફી નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે જરથોસ્તે જણાવેલી ખરેખરી અગમચેતીઓ (આગાહીઓ)નો મહોટો સંગ્રહ હજી સુધી જણીતો ચાલુજ રહ્યો છે.

હાલના વખતમાં એ પુરાતન ભવિષ્ય વાણીઓને જે બનાવત ભરી ગણવા કરીથી તકરાર ચલાવ્યે તો તેને કાબેલ લોકો ખચીતજ હસી નાંખે.

જરથોસ્તના પવિત્ર લખાણોને અવસ્તા-જંદ કરીને કહે છે. પહેલવી કીતાબોમાં પણ એ બોલનોજ ઉપયોગ કીધેલો છે. જેનો અર્થ (અવસ્તા એટલે મુળ-ગ્રંથ) અને (જંદ એટલે ખુલાસો) કરી થાય છે. સંસ્કૃતમાં આપી સતાક એટલે કીતાબ કરી જણાવ્યો છે જરથોસ્તના પવિત્ર ધર્મ ફરમાનો તે અવસ્તા છે. તેની શરેહ અથવા ખુલાસો, તે જંદ છે અને તે ખુલાસાનો વધુ ખુલાસો તે પાજંદ છે. પારસીઓના ધર્મ લખાણો પુષ્કળ હતાં, પણ હાલમાં થોડાંકજ બચી રહ્યાં છે. “ખ્દીની” જણાવી ગયો છે કે જરથોસ્તે ૨૦,૦૦,૦૦૦ વીશ લાખ ધર્મસંબંધી કવીતાઓ બનાવી હતી.

એક અરબ ગ્રંથકાર અબ્દુલ જફર અવતારી લખી ગયો છે કે જરથોસ્તનું ધર્મ લખાણુ ૧૨૦૦૦ ગઉચરમો અથવા ચર્મ પત્રો ઉપર કરવામાં આવ્યું હતું. એ લખાણુને ૨૧ ભાગો (જેને ૨૧ નુસ્ક કરીને કહેવામાં આવે છે.) માં વહેચી નાખમાવામાં આવ્યાં હતાં. જેમાંનો થોડોજ ભાગ હાલમાં બચી રહ્યો છે. ધણું કદીમ પુસ્તક યસ્ન અથવા ઈજ્જની છે. જેમાં પુરાતન અવસ્તા ભાષાના, પાંચ ગાથા (ધર્મ-ગાયન) આવેલા છે.

વંદીદાદ, એકલું પુસ્તક જ માત્ર બરોબર (૨૨ ફરગરદો સાથનું) બચી ગયું છે. બીજા પુસ્તકો વીશતાસ્પ નુસ્ક, હાદોખ્ત નુસ્ક, છે. દામદાદ નુસ્ક, અને ખોરદેહ અવસ્તા.

મહા વીદવાન અને પુરો પંકાયલો પુરવીન “લોડે બાયરન” આપણા પેગંબર વીસે જણાવી ગયો છે કે “બેક્ટ્રીઆના” દાનાવ અને યાની જરથોસ્તે. જબરા

બેદ ભરમેના પડદા ખસાડી નાંખી. આપણી નજરને તદ્દન જ રાસ્ત, અને ખુદાઈ રાહો ખુલ્લી કરી બતાવી છે. જેના દરેક કલામ સાંભળતાં, અથવા જાણતાં જ દીલ પાક બની, આપણને પાપી બનવાની દહેસ્ત એકદમજ નીકલી જાય છે.

તવારીખની આબદમાં પુરતી પાવરડી તથા ધર્મ-તત્વથી વાકફેગાર મીસ “ફરાનસીસ પોવર કોબ” શાફ રીતે જણાવે છે કે પેલો બલખ (બેકત્રીઆ) નો દાનાવ પુરુષ “જરથોસ્ત” કે જેણે લોકોને બધી દીનની રાહ બતાવી. તે જે હયાતીમાં નહિ આવ્યો હતો. તો તમામ માનવીઓનો એતેકાફ કેવી દામાડોલ હાલતમાં રહ્યો હતો? તે વીસેનો ખ્યાલ આપણા મનમાં ઉતરી શકતો નથી.

આચર હેનરી પ્લીક ખુલ્લી રીતે જણાવે છે. કે જરથોસ્તી ધર્મ એવો તો ચોખ્ખો, નરો, અને યુર્જગ છે. કે જેને સુધરલી દુન્યા તરફથી હમેશાં માન મળવું જ જોઈએ. અને એ ધર્મ પાલવા ખાતર એક પારસી બધી રીતે હમેશાં મગરૂર રહી શકે.

પંકાયલો “બરનુફ” જણાવે છે કે. “જરથોસ્તી ધર્મ” આપણી જાતી ખાસ્યતની ઉમદા યુદ્ધીની પીછાણુ કરાવે છે. અને એજ ધર્મ માનવી જાત ઉપર ધણી અગત્યની ફરજ એવી નાંખે છે કે “યુરાઈના મુળ તત્વની હમેશાં વીરફ જઈ તેની સાંમે થવું.

પ્રકરણ ૩૦

આપણા ધર્મ-પુસ્તકો

અવસ્તા લાપાના પુસ્તકો

- ૧ યજ્ઞશને
૨ વંદીદાદ
૩ વીરપરદ
- } એ ત્રણે એકંદર રીતે “વંદીદાદસાદે” ને નામે પણ ઓળખાય છે.

૪ વીસ્તારપ નુસ્ક-એની આંઠ (૮) ફરગરદો સલામત છે.

૫ હાદોખત નુસ્ક-એની ત્રણ (૩) ફરગરદો સલામત છે.

૬ દામદાદ નુસ્ક (બુનદેશ) એની (૩૨) બત્રીસ ફરગરદો સલામત છે.

૭ ખોરદેહ, અવસ્તા, અને યસ્તો

(પહેલવી પુસ્તકો)

૧ માંદીગાને બોનદદ જોમે પરવરદીનખીના

૨ માંદીગાને અનોશોરોખાને ખોશરોએ કવાદાન

૩ ચીદે અવસ્તાએ ગાશાને અવજુની.

૪ દામદાદ નુસ્કનો તરજુમો (બુનદેશ)

૫ (૨૧) એકવીસ નુસ્કના છુટા અવસ્તાનો તરજુમો

૬ વાએજો અનોશોરવાન આતોનપાદ મારે સ્પંદાન

૭ શપેસ્તાનેશતુને હોસ્તીગાન ખોશરોએ ધરીપદ

૮ માલીકનામે હોશવરી પવન્ય પારસી.

૯ અવસ્તાએ દરેન ફરોહરામ યસ્ત.

૧૦ અવસ્તાએ વીસ્તાર્ય યસ્ત. પવન નીરંગે યજસ્ને.

૧૧ અવસ્તાએ જ'દે પીરામુને યસ્ત.

૧૨ આદરકેરોહબગ (એક રેસાલો)

૧૩ માંદીગાને એવીઅંગનો નશ્નકુક.

૧૪ માંદીગાને હરત અમેસાર્પક

૧૫ આદર્જ આતુનપાદ મારેસ્પક

૧૬ હાદોપ્ત નુસ્કનો તરજુમે

૧૭ માંદીગાને ગજસ્તે અબાલેશ

૧૮ કારનામે અરદેશર પાપકાન

૧૯ વજર કદે દીની

૨૦ દાદસ્તાને દીની

૨૧ દીનકદ

૨૨ નીરંગસ્તાન

૨૩ શાયસ્ત લાશાયસ્ત

૨૪ શેકન યુમાની

૨૫ મીનો ખેરક

૨૬ અઓગમદેચા

૨૭ ધરજ બ્યા એ યુન્દે હસ્ને

૨૮ દરન નીરંગી પવન જન્દ

૨૯ માંદીગાને અહુનવર

૩૦ માંદીગાને રક જાતનાં

૩૧ માંદીગાને મદમચે મે દરન

૩૨ ધ-શા

૩૩ માંદીગાને દરહત

૩૪ માંદીગાને ગોસ્તફીયાન

૩૫ માંદીગાને રકજોમ

૩૬ પદનામેએ દાનામરક

૩૭ જ'દે એહમન યસ્ત

૩૮ જામાસ્પી

૩૯ નીરંગે યજસ્ને

૪૦ હહમાને વેહાન આદરીન

૪૧ સેતાયસ્ને યજ્ઞદાન

૪૨ અદીવિરાદ નાચુ

૪૩ કંગન અઝોજવારીને
 ૪૪ વાજે મલીકાને અવરતાક
 ૪૫ યજ્ઞને ચંદ્ર અરજ

એ સીવાય યજ્ઞને, વંદીદાદ, વીરપરદ, સીરોળ યસ્ત, અને ખોરદહે અવસ્તાના પહેલવી તરજુમાઓ પશુ આપણી પાસ મોજુદ છે.

(પાજંદ પુસ્તકો)

૧ જામાસ્પી	૩ યુન દેહેશ
૨ મીનો ખેરદ	૪ શેકન યુમાની વજર

(ફારસી કેતાબો)

૫ દશા તીર	૧૭ દખેસ્તાન
૬ જરથોસ્ત નાંચું	૧૮ અખતરસ્તાન
૭ ફીસ્સે અર્દાએ વીરાફ	૧૯ જશને શદહે
૮ ચંગરે ગાય નાંચું	૨૦ જામે કેખશરો
૯ જોરેહ પાસ્તાન	૨૧ શરોદે મસ્તાન
૧૦ શદદરે નશર	૨૨ બજમ ગાહા
૧૧ શદદરે નજમ	૨૩ ખેસ્તાબ
૧૨ શદદરે બહેરેતવીલ	૨૪ જરદેસ્ત અફસાર
૧૩ અરજ ગેમાંઆની	૨૫ જાંદે હરોદ
૧૪ પએમાને ફરહંગ	૨૬ શેકજખીન
૧૫ રમજસ્તાને જરથોસ્ત	૨૭ નોશદાર
૧૬ મેહેજંદ અને કેહેજંદ	૨૮ શારેસ્તાને ચેહાર ચમન
	૨૯ મહીનશરાએશ

ઉપલી ૨૯ કેતાબોમાંથી (૪) ચાર પાજંદ છે. બાકીની (૨૫) ફારસી કેતાબો છે.

એ સીવાય યુનાની અને આરબ ચહઝાઈ વેલાએ, તે દેશો તરફ ધસઝાઈ ગયલાં, પુસ્તકોના ગ્રીક અને અરબી ભાષાઓમાં તરજુમા થયેલા કહેવાય છે: જેમાં ગ્રીક ભાષામાં આવેલા છુટા છવાયા વિચારોનો એક સંગ્રહ એકઠો કરી તેને Chaldean Oracles અથવા Zoroastrian Oracles (જરથોસ્તાન સુકનો)નું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

તેના એકથી વધારે ઇંગ્રેજ તરજુમાઓ હાલ મળી આવે છે. હીંદુસ્તાન આવ્યા પછી. જ્યારે જ્યારે કંઈ ધર્મની બાબદમાં મતફેરી પડતી ત્યારે ત્યારે, આપણા વડવાઓ કેટલાક માણસોને, આપણી દીનને માટે સવાલો આપી તેના જવાબો ધરાનથી મંગાવતા હતા. તેને “રેવા એત” કરીને કહે છે.

રેવાયત (રીવાયત) એટલે રેવાજ, સત, કાયદો, ધારો રીવાયત એ બાબમાં લખાયેલી છે. પહેલવી અને ફારશીમાં પહેલવી બાબા સાસાન્યન વખતની છે. રીવાયત એ નામે ઓળખાય છે. (જુની રેવાયત અને નવી રેવાયત. વળી મોટી રેવાયાત પણ કહે છે. જુની રેવાયતમાં “સદ્દરો” વીગેરે ગણવામાં આવે છે. ય. ઝ. સને ૮૪૭ના સાલમાં કેટલીક બાબદોનો ખુલાસો સવાલો લખીને ધરાનના જરથોસ્તી પાસે મંગાવ્યો હતો દીન માટે સવાલો આપી (૨૫) પચ્ચીસથી વધુ વખત પુછાવ્યું હતું.

નવસારી, સુરત, ભરુચ, અકલેશ્વર અને ખંભાત એ જગાના જરથોસ્તી ઓએ દીનને લગતા સવાલો આપીને ધરાન મોકલ્યા, તે વખતથી ધરાનીઓ જાણવા લાગ્યા કે, હીંદુસ્તાનમાં પણ જરથોસ્તી ઓ વસે છે, એ વાત સાંભળી તેઓ ખુશી થયા. ત્યાર બાદ ય. સને ૮૫૫માં નરીમાન હોસગને ફરી ધરાન મોકલ્યા, ત્યાર પછી ય. સ. ૮૯૬માં કામા આશા ૯૦૪માં અસફંડીઆર એજ-ડીઆર. ૯૧૨માં કાઉસ કામદીન. ૯૨૮માં કામદીન સાપુર. ૯૬૨માં અસફંડીઆર બીન પદમ. ૯૯૬માં બહમન અસપંડીઆર. ૧૦૧૯માં દસ્તુર બરજેર ૧૦૩૯માં કાઉસ માહીયાર અને રસ્તમ ખુશરૂ ૧૦૪૨માં કામા વોરા. ધરાન જઈ આવ્યા હતા.

દસ્તુર દારાબ હગજીઆરે પોતાની સંગ્રહ કરેલી ફારસી રેવાયતમાંથી તેનો ગુજરાતી તરજુમો સંવત ૧૭૪૭ના સાલમાં કીધો હતો અવસ્તા બાબાના (૭) પહેલવીના (૪૫) પાજંદના (૪) ફારસીના (૨૫) એટલાં પુસ્તકો અને આ રેવાયતો આપણી પાસે મોજુદ છે.

આપણી કામમાં કેટલાંક સાહેબોનું એવું માનવું છે. કે જરથોસ્તી ધર્મ આખી દુન્યા ઉપર ફેલાયલો હતો. (બલે તેઓ પોતાના ધર્મ ઉપર જનફેસાની કરે તેમાં કોઈને વાંધો નથી, દરેક મનુષ્ય પોતાના જ ધર્મને સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણે એ વીચારનું સાંકડાપણું છે.)

તવારીખને માટે કહે છે કે History repeats itself. તે પ્રમાણે જે સત્ય હોય તેજ પ્રગટ થાય છે. એ કુદરતનો નીયમ છે. હું પોતે પણ મારાધર્મને માટે મગરૂર છું. પણ તેથી બીજાના ધર્મમાં કંઈ તત્વ નથી એમ કહેવાની હું હીમ્મત નહિ કરી શકું. દરેક ધર્મ જ્યારે જ્યારે તે ધર્મની જરૂર હતી ત્યારે ત્યારે તે ધર્મ દુન્યાના

લોકોને પાછા ખાલેસ અસલી ધર્મ ઉપર એકીન લાવવાનું શીખવતા હતા. કારણકે મુળ પુરુષે સમજાવેલો ધર્મ પાછળથી એવી વીકૃત સ્થિતિમાં આવી જતો કે જેને સુધારવાની દરેક મહાન પુરુષને જરૂર પડતી.

માનદીઅસ્ની જરથોસ્તી ધર્મના ફેલાવા પછી દુન્યાના જુદા જુદા ભાગો ઉપર કેવા કેવા ધર્મો હતા તેની તવારીખી તપાસ ઉપરથી માલમ પડે છે કે તે વખતની સુધરેલીમાં ખપતી જતોમાં પણ કેવા કેવા વહેમો હતા. અને જુદા જુદા દેવોની પુજા થતી હતી તે વીશે આપણે પહેલે સૌથી બળવાન અને સુધારાના શીખર ઉપર પહોંચેલી રોમન જાતીના ધર્મની તપાસ લઈશું. રોમની કારીગીરી, નક્સીકામ, ચીત્રકામ વીગેરેથી દુન્યામાં સૌથી સુંદર નગરી તરીકે રોમ કહેવાતું હતું. પણ ત્યાંના લોકો દેવોની મુર્તિઓ તરીકે ચોપમાં જનવરની પક્ષીઓની પેટે ચાલનારાં જનવરોની મુરતી બનાવી તેને પુજતા હતા.

યુનાન (ગ્રીસ)માં સેતારાઓ અને દેવીઓની મુર્તિ પુજા થતી હતી. એ લોકો નવ દેવતાઓને માનતા જ્યુપીટર, સેર્તન, માર્સ મીનરવા, વીગેરે જેનું બ્યાન હોમરની ઇલીઅડ અને હોરેસસ વીગેરે ધણી કથાઓ પરથી માલમ પડે છે.

ત્રાઝન (ટ્રાય) શહેરના લોકો વીનસ (શુકરનો સેતારો) અને મરક્યુરી (બુધનો સેતારો)ની પુજા કરતા હતા.

જીમખ્ય સમુદ્રના કીનારા પર વસનારા મુલકોની ધણી ખરી જતો રૂમી અને યુનાની દેવ દેવીઓની પુજા કરતા હતા.

ઇજીપ્તયન (મીસરી) લોકો ગોધા, ગાય, શીનીક્ષ નામનું પક્ષી બીલાડીઓ સુસવાટો વીગેરે જનવરોની મુરતી બનાવી પુજતા હતા, એ લોકોની પણ હાંદુઓની કાની ત્રણ મુરતીઓ, ઓસીરીસ, હોરસ, પાઈથુન તેમજ દેવીઓ હોયોર, નટ, નામના હતા. મેમરીસ તરફના લોકો એપીસ નામની મુર્તિને ખુદા તરીકે ઘણી માનતા, અને સ્ત્રીઓ તે મુરતી આગળ તરેહવાર રીતથી નાચતી હતી જ્યારે ઇ. સ. પૂર્વે (૫૨૫)માં કમબ્રાઈસીસે ઇજીપ્ત છત્યું ત્યારે એ લોકો એક જીવતા ગોધાને પુજતા હતા. તેનું નામ (Bull Apis) બુલ એપીસ કરીને રાખ્યું હતું અને તેને જરઝવાહેરથી શણગારતાં હતા. અને ધણેજ પવિત્ર માનતા હતા. અને જો ચોક્કસ મુદતમાં તે ગોધો મરી નહીં જાય તો તેને પવિત્ર પાણીના કુંડમાં ડુબાડીને મારી પણ નાંખતા હતા. (જુઓ હીસ્ટરી ઓફ ધી વર્લ્ડ બાય જોન કલાર્ક રીડપાથ.)

યુરોપની ઉત્તર તરફની ભતો. “થોર” અને “જીઓદન” મુરતીઓને પુજતા અને તેને મનુષ્યોનો ભોગો પણ આપતા. અને લડાઈમાં હારી ગયેલા પોતાના દુશ્મનોની ખોપરીઓમાં શરાબ પીતા હતા. પશ્ચીમ તરફના લોકો ક્રાઈસ્ટ આવવાની ૩૦૦ વરસ અગાઉ ચામડાના વસ્ત્ર પહેરતા, કોટલાંવાળાં ફળો, અને મુળ ખાતા હતા. મુરતીને પુજતા હતા.

હીંદુસ્તાનની મહોટા ભાગની જંગલી ભતો, ભુત, પક્ષી અને રાક્ષસોને ભોગો ચઢાવતા હતા. ઉત્તર તરફના લોકોમાં મુખ્ય બે ધર્મ ચાલતા હતા, બુદ્ધનો અને સાનતન હીંદુનો હીંદુઓ ત્રણ દેવતાઓની બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ (કાઈશીવને મહાદેવ કરીને પણ કહે છે)ની મુર્તિઓની પુજા કરતા મુર્તિઓને કુલોના હાર ચઢાવી, વાજત્રો સાથે એક સરખા અવાજના બંદગીના ગીતો ગાઈ, નગારાંના અવાજો કરી, જડાવ પહેરેલી નાચનારીઓને નચાવી, ખોડકે માથેના, ધર્મ-ગુરુઓની મારફતે બ્રહ્માનું ભજન કરતા. (આખા દ્વીપકલ્પમાં સઘળે ઠેકાણે એજ પ્રમાણે ભજન કરતા) ધર્મના ઝનુનમાં આવી જગન્નાથના રથ હેઠળ કચડાઈ પોતાના જીવની કુરબાની આપતા.

ચીના લોકો તેઓના પેગંબર કોનફ્યુસસના કાયદાઓને પોતાના વડીલોના સાધારણ રાહરસોની સાથે ભેળ કરી મુર્તિ પુજા કરતા હતા.

આફ્રીકાના હબ્સી લોકો માટે ઝાઝું જાણવામાં આવ્યું નથી. પણ પક્ષીના પીછા વીગેરેની પુજા કરતા હતા.

આજના સુધરેલાં ખ્રીસ્તમાં તે વખતના દરેક ધર્મ ગુરુઓ, ચોકકસ ઝાડોની ધટા હેઠળ, પંચીત્ર જગ્યા ઉપર મનુષ્યનો ભોગ ચઢાવતા, અને તે મનુષ્યના (૪) ભાગ કરતા હતા.

આપણી કેટલીક ધર્મની ચોપડીઓમાં જે લખાણો આપ્યા છે તેનો ટુંકમાં સાર જોઈ જઈશું.

“દીન કહું”

દીન કહું નામનું સૌથી જીવું અને બરસો મુકવા લાયક એક પહેલવી પુસ્તક છે. તેની અંદર જરથોસ્તની જીંદગીનો હેવાલ અને જરથોસ્તી ધર્મ (માજદીયસની દીનના) ફરમાનો આપેલાં છે. એને માટે એવું કહેવાય છે કે યુસ્તાસ્પના વખતમાં ધર્મના તથા સંસારી કાયદાઓનો મોટો સંગ્રહ કરીને “દેને-

નપસ્તે” આપણા ધર્મ પુસ્તકો રાખવાની જગ્યામાં એ દીનકર્દ રાખી હતી.

એનો તરજુમો કરીને તે વખતના અમીર ઉમરાવો અને મહાન શહેરીઓ પોતાની પાસે એક ખજાના મીસાલ સાચવી રાખતા હતા, પણ પાછળથી પરદેશીઓની ચઢાઇને લીધે, એનો કેટલોક અસલનો ભાગ નાશ પામી ગયો. પાછળથી અરદેશર બાબેગાનના વખતમાં દસ્તુર “તોસરે” જે જે કંઈ આપણા ધર્મ પુસ્તકોના બચી રહેલા ભાગો એકઠા કરીને જાલવી રાખવાની કોસેશ કીધી હતી, અને સૌથી છેલ્લે આસરે એક હજાર વરસ ઉપર દસ્તુર “આદર ફરોગ બાગે” જે જે ભાગો મળી આવ્યા તે ભાગે તેના અસલ લખાણ મુજબ કંઈપણ પોતાની તરફથી ઉમેરવા વગર અથવા કહાડી નાંખ્યા વગર તેનો સંગ્રહ કીધો હતો, જે કાંઈ બચેલું છે. તેમાંથી એવો સાર નીકળે છે કે, જે કોઈ ખરા દીલથી (પતેલ) પ્રશ્નાતાપ કરી, (વિચાર વાણી અને કર્યંથી) પોતાની જુલો સુધારશે. તે શખ્સ દોષખૂના રસ્તાથી બચી જશે. (યાને દોષખૂનો રસ્તો કાપી નાંખશે.) જે કોઈ શખ્સ ફરેસ્તાઓની સંકૂનો થસે અને દેવોને મારી હઠાવશે તેજ આ દુન્યામાં કાંતીવંત (સૌથી ચઢતે દરજ્જેનો) કહેવાશે.

દરેક સામ્યા જરથોસ્તીએ હમેશાં પ્રમાણીક, નીયમીત (યાને શાંત સ્વભાવનું) અને મહેનતુ જીંદગી ગાળવી જોઈએ. જેઓ એ પ્રમાણે જીંદગી ગાળે તેને જ તંદરોસ્તી, સુખ, અને ખુશાલી (આનંદ) પ્રાપ્ત થાય.

આપણે આગળ જોઈ ગયા છે તે જ પ્રમાણે આપણા ચાર વર્ગો ચઢત ઉતર દરજ્જાના પાડયા છે. અને હીન્દુઓની માન્યતા પ્રમાણે તેની ગોઠવણી કીધી છે, હીન્દુઓ જેમ બ્રહ્માના મુખમાંથી બ્રહ્માણુ નીકળ્યા છે એવી માન્યતા ધરાવે છે, તેવી જ રીતે દીનકર્દમાં આશ્રવનનો દરજ્જો સૌથી શ્રેષ્ઠ એટલે મનુષ્યના શરીરનો ઉંચો ભાગ મસ્તક, રથેસ્તાર હાથ, વાસત્રોપસ પેટ, અને હુતોક્ષ પગ, એવી રીતે દરજ્જા દેખડાવ્યા છે.

પ્રજાની ફરજ રાજાને હમેશાં વફાદાર રહેવાની, અને તે જ પ્રમાણે રાજાએ પણ પ્રજાનું દરેક આકૃતથી બચાવ કરવાનું ફરમાન છે. જે રાજા નબળો હોય અને પ્રજાનો બચાવ નહિ કરી શકે, તો તેને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકવો, એવી પણ આજ્ઞા આપી છે.

આત્માને હાકમ (Governor) સાથે સરખાવ્યો છે, જેવી રીતે હાકમ પ્રજા ઉપર અમલ કરે છે, તેવી રીતે આત્મા આપણા શરીર ઉપર અમલ કરે છે. સર્ગમાં વહાલાંઓમાં લગન કરવાની આજ્ઞા આપી છે. એક ઠેકાણે એવી આજ્ઞા

નોંધ-આ લખાણો અંગ્રેજી લખાણો પરથી ગુજરાતીમાં તરજુમો કરીને લખ્યાં છે.

આપી છે, કે જરથોસ્તી જે કોઈ જુદ્દીન ઓરત સાથે લગન કરવા માંગે, તો તે ઓરતને પહેલ્લે જરથોસ્તી ધર્મમાં લઈને પછી લગન કરે, તો તેમાં ધર્મનો વાધ નથી. (યાને કાયદેસરના લગન કહેવાય.)

જ્યારે બીજી ગમ એવી આગ્રા આપે છે કે બીજી કામ સાથે લગન કરવાથી. યાને બે જુદાં લોકોથી ફાયદો થાય નહિ. જે કોઈ પોતાની જાતમાં જ લગન કરે છે. તો તે પોતાની જાતને બચાવનાર છે. અને તેને ત્યાં પ્રમાણીક અને સારાં ફરજદ પેદા થાય છે. મનુષ્યની ખરી ખુબી (ખુબસુરતી) તો જે પોતાની મુક્તિને માટે કેસેશ કરે છે તેની છે. સ્વકાયુ (પોતાની જાત ઉપર કાયુ રાખવો) અને સદગુણમાં જ સાહિસલામતી છે; જે શખસ પોતાના ધર્મમાં બેદરકાર સ્વકાયુ વગરનો હોય છે. તે હંમેશાં દુખી હોય છે. આજસઘ માણસને તંગીમાં લાવે છે. અને ખરું મનુષ્યપણું તો તેને કહેવામાં આવે છે કે જે દુન્યામાં માણસ જાતને આગળ વધારવામાં (ધાર્મિક યા સંસારીક કોઈબી બાબદમાં) પોતાનો હિસ્સો આપે છે (યાને મહેનત કરે છે).

ધર્મગુરુ વર્ગનો દરજ્જો સૌથી ઊંચો ગણેલો છે. અને જે ધર્મગુરુ વર્ગને દીનનું જ્ઞાન નહિ હોય, અને લોકોને સારે માર્ગે નહિ દોરવી શકે, તેવા ધર્મ-ગુરુને તેની પદવી પરથી ખસાડવો જોઈએ. ધર્મગુરુઓની ફરજ છે કે લોકોને દોજખના રસ્તાથી (યાને ખરાબ માર્ગેથી) મુક્ત કરીને, નીતી, સમ્યાઈ જેવા સદગુણના માર્ગે લઈ જવા, અને જરથોસ્તી ધર્મની ખરી ખુબી તો ફરેકને પવીત્ર કરવામાં જ છે.

જે ધર્મગુરુ ધર્મના જ્ઞાનથી નાવાકેફ હોય (યાને પોતે ધર્મ જ્ઞાન જાણતો નહિ હોય) અને તે જે બીજાને ધર્મજ્ઞાન આપે તો જરથોસ્તી ધર્મમાં તેના જેવા ગુનાહનું કામ બીજું કોઈ નથી. (યાને સૌથી મોટો ગુનેહગાર તે છે). અને તેવા ગુનેહગારનું હંમેશ સુધી દોજખમાં રહેવું થાય છે. (ધ્યાને દુન્યાનો ઈન્સાફ થાય ત્યાં સુધી તેવા આસમોગનું રહેઠાણ દોજખમાં હોય છે.)

જે કોઈપણ દહાપણવાળો અને અનુભવી હોય છે, તે ખુદા ઉપર એકીન રાખે છે. અને જે કાંઈ બહેસો આપણી ઉપર થાય છે તે અહુરમઝદ તરફથી જ થાય છે, એવું જે એકીન રાખે છે તે જ વીરલો હોય છે. દુકંમાં દીનકર્દને બાહોસ લખનાર એક જ ખુદાને માનવાનું શીક્ષણ આપે છે. અને આપણા ગુનાહોની તોજેસ પતેત કરીને (યાને પશ્ચાતાપ કરીને) ફરીથી તે ગુનાહ નહિ કરવાની રૂડી સલાહ આપે છે. તે સાહેબ ઉપર જ એકીન રાખવું તંદરોસ્ત થવું. અને હંમેશાં ઉઘોગી રહેવું અને દુન્યામાં પરમાર્થના કામો કરીને તે સાહેબની

નજરમાં હંચ દરજ્જો મેળવવો.

શાયસ્ત-લા-શાયસ્ત

શાયસ્ત-લા-શાયસ્ત નામની કેતાબ ધરાન ઉપર આરબ લોકો ચઢી આવ્યા, ત્યાર અગાઉ લખાયેલી છે. અને તેમાં પરચુરણ બાબદો આપણા ધર્મ પુસ્તકમાંથી ઉતારા કરી લઈને એક સંગ્રહ કીધો છે. અને ધર્મમાં શું કરવું વાજબી છે અને શું ના વાજબી છે. (Shayast means proper and la Shayast means not proper).

જરથોસ્તીઓએ શું કરવું અને શું નહિ કરવું. એ ચોપડીમાં કેટલીક દંતકથા, જુદી જુદી જાતના (પાપો) ગુનાહો અને તે પાપોનું નીવારણ કેમ કરવું તેની સમજણ આપેલી છે. તે ઉપરાંત ધાર્મિક, સંસારીક અને સુખશાંતીની બાબદમાં પરચુરણ લખાણો કીધાં છે.

દાદીસ્તાને-દીની

દાદીસ્તાને દીની નામનું પહેલવી પુસ્તક ઇ. સ. ૮૦૦માં યાને અગીયારસો વરસ અગાઉ લખાયેલી પહેલવી કેતાબ છે. અને એ ચોપડીમાં ધરાનના વડા દસ્તુર “માનુશયહેર”ની ઉપર તેમના મીત્ર (દોસ્ત) ખુરશેદ નામના કોઈ શાખ્સે આપણા ધર્મના રીતરીવાજ વીષે, (૯૨) બાતું સવાલ લખી મોકલ્યા હતા, અને તે સવાલોનો જવાબ દસ્તુર તરફથી પોતાની અક્કલ અનુસાર જે વાજબી લાગ્યા તે લખી મોકલ્યા હતા.

તે સવાલોમાં મુવા પછી આત્માનું શું થાય છે? ચીનવદ પુલ વિષે, પુણ્યશાળી માણસોને શું બહેલો મળે છે, અને પાપીને કેવી રીતે સજા કરવામાં આવે છે. તેમજ પહેલ્લા ચાર દિવસની મુંવાની કીયા વિષે કેટલોક ખુલાશો આંગ્યો છે. એમાં દારૂ વિષે પણ સવાલ પૂછવામાં આવ્યા છે. કે દારૂ પીવો કે નહિ. અને વેચવો કે નહિ તેના જવાબો પણ લખી મોકલ્યા છે. અને તેમાં જણાવ્યું છે કે જો માદકસર દારૂ પીએ તો તેમાં ધર્મની કંઈ બાધ નથી. પણ હૃદયથી બ્યાદા પીએ તો માણસની તબીયત લઠડી જાય, અને ગુનાહ ભરેલાં કામો કરવા તરફ લલચાય તે ઉપરાંત ખગોળ વિદ્યા, જોતીષવિદ્યા, વિજ્ઞાન (Science) સંબંધી વરસાદ સુર્ય ચંદ્રનું ગ્રહણ લાગવું વીગેરે કેટલા પરચુરણ સવાલોના જવાબો છે.

“હીને-મીના ખેરદ”

હીને-મીના ખેરદ નામની એક પહેલવી કેતાબ છે, અને તે કયા જમાનામાં અને કોણની તરફથી લખાઈ તે જણાવું નથી એમાં એ ચોપડીના લખનાર ડાહ્યાણી શક્તિને (Spirit of wisdom) દર સવાલો પુછે છે, તે સવાલોમાં કેટલાક સવાલો ધર્મ સંબંધી, કહાણી કીસ્સા સંબંધી અને નીતી સંબંધી છે. અને તેના જવાબો ઘણી દુશીઆરીથી અક્ષર પસંદ આપેલા છે. તેમાં ખાસ કરીને આળસુ (હરામખોર) આદમીને સખાવત તરીકે કંઈ પણ આપવું નહિ કારણ કે તેથી તેને હરામખોરીમાં ઉત્તેજન મળે છે. અને તે ગેરવાજબી રીતે વગર મહેનતે જે કંઈ ખાએ છે તેથી તે દુન્યામાં હાંધ્યત થાય છે.

દુકંમાં આળસુ માણસને ઘણો ધીકારયો છે. એના લખનાર ડાહ્યાણી સૌથી ઉત્તમ ગણે છે. આ સંસાર સાગર તરવાને મનુષ્યે જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ. એવી રીતે જ્ઞાનને ઉચ્ચ દરજ્જે મુકે છે; છતાં પણ તકદીર (નસીબ)ને અને ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખવાને બી ઘણું વજન આપે છે. તકદીર વિશે લખે છે કે મુખર્જીઓ પણ નસીબના જોરે દુન્યામાં ડાહ્યાણીવાળા ગણાય છે. અને ડાહ્યાણી (જ્ઞાન)વાળા મુખર્જી જેવા ગણાય છે. નસીબને જોરે હીચકારા પણ બહાદુરમાં ખપી જાય છે. અને બહાદુર હીચકારો તરીકે ગણાય છે.

આળસુ માણસ મોજમજહ કરે છે. ત્યારે રાત દિવસ સખત મજુરી કરનારને પુરતું ખાવાનું પણ મળતું નથી. એવી રીતની તકદીરની માન્યતા છતાં પણ તે લોકોને હમેશાં કોસેશ તો કરવી જ જોઈએ એવું બાર મુકાને કહે છે. તકદીર પર ભરસો રાખીને ખેસી નહિ રહેવું. પણ દરેક શખ્સે ચાલુ પ્રયત્ન કરવા જ જોઈએ.

એ કેતાબમાં મનુષ્યને ત્રણ વર્ગમાં વહેંચી નાખ્યા છે (યાને મનુષ્યના ત્રણ દરજ્જા દેખારાવ્યા છે. એક મનુષ્ય, બીજો અરધો મનુષ્ય અને અરધો દૈત્ય, (આસુરી સંપત્તિવાલો) અને ત્રીજો તો નામે જ મનુષ્ય પણ પૂરેપૂરો દૈત્ય. Human Semi Human and demon. પહેલા વર્ગના માણસો તેઓને કહેવામાં આવે છે કે જોઓ એકીનથી, એકલા દ્વાર અહુરમઝદ પર જ ભરસો રાખતા હોય, કારણ તેનું પરીણામ (Cause & effect) સંબંધી સુક્ષ્મ જ્ઞાન ધરાવતા હોય, ધર્મ ઉપર વિશ્વાસ હોય, અહુરમઝદના ઇનશાફ ઉપર એતેકાદ હોય. બધીબની જાહેગી અને કયામત થશે એવી જેની માન્યતા હોય. બીજા વર્ગના મનુષ્યો તેઓને કહેવામાં આવે છે કે જોઓને ખુદા ઉપર વિશ્વાસ નહિ હોય.

એકીન નહિ હોય, બાવિષ્યની હૈયાતી બાળે અને કુદરતના ઇનસાફ બાળે સંકાશીળ હોય. ત્રીજા વર્ગમાં તો તેઓ નેજ મુકી શકાય. કે જેઓ ફકટ નામેજ મનુષ્ય, જ્યારે તેઓના કૃત્ય જુઓ તો દૈત્યના જેવા. ફકટ માણસનું રૂપ ધરાવે પણ હેવાન કરતાં ખુરા. (હીંદુ શાસ્ત્રમાં પણ ત્રણ દરજ્જા છે. સત્વગુણી, રજેગુણી, અને તમે ગુણી.)

સીકન્દ ગુમાની વજાર

સીકન્દ ગુમાની વજાર નામની કેતાબ ઇરાન ઉપર આરબોની જીત થઈ ત્યાર પછી ૯મા સૈકામાં (એટલે આશરે એક હજાર વરસ ઉપર) પહેલવી ભાષામાં લખાયેલી છે. અને એનો ગુજરાતી અર્થ “શંકાનું સમાધાન” એવો થાય છે. (પુલ્લા શબ્દોમાં બોલ્યે તો ધર્મના ગુચવણ બર્મા બેદોનો ખુલાશો.)

એનો લખનાર ફરજને મારફન ફરરૂખ હોરમઝદ નામનો તે જમાનાનો દસ્તુર હતો. અને એ ચોપડી લખવાની ખાસ મતલબ એ હતી. કે તે જમાનામાં કોઈચયન અને મહોમેદન ધર્મનું જેર ઇરાનમાં ધણું હતું તે વખતે લોકોના એકીન દાખોલ થઈ જવાથી, માજદીયસની દીનની ખરી ખુબી પાછી લોકોમાં ફાહેસ કરવા (યાને દીન ઉપર એકીન લાવે તેવી દલીલોથી ધર્મને સમજાવવા) ની ધણી જરૂર હોવાથી તે દસ્તુરે એવું મત ચલાવ્યું હતું કે દાદાર અહુરમઝદમાં કંઈખી એમ હોય નહિ; તેની અંદર તો સારી જ ચીજ આમે જ હોવી જોઈએ (એટલે તે સાહેબ સૌથી ઉત્તમ છે.) જ્યારે ખુરાઈ જેવી ચીજનું મુળ ખીજુંજ છે. દાદાર અહુરમઝદ તરફથી માણસને ખુરાઈ (ખરાખી) થતી નથી.

તે વખતે ઇસ્લામી ધર્મ રાજ ધર્મ હોવાથી, તેની સામે ખુલ્લી રીતે લખાણ કરી શકાય નહિ. (યાને તે ધર્મની વીરૂધ્ધ કંઈ બોલાય નહિ) પણ ક્રીશ્ચયન ધર્મ ઉપર તો ખુલ્લો હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, અને તે લોકોના સીદાંત પ્રમાણે ઇશ્વરની ત્રીપુટી (Trinity God) પીતા God. પુત્ર Son, અને પવિત્ર રૂહ “Holy Ghost” એ વીરૂધ્ધ સખત જીંબેસ ચલાવી હતી અને દલીલોથી એવું સીધ કરવામાં આવ્યું હતું કે દુન્યામાં જે સાફ છે તે સપેંત મેન્યો તરફથી છે. અને જે ખરાબ (ખુર) છે. તે અહેરેમન તરફથી છે. મનુષ્યનું આ જીંદગી-માંથી ગુજરવા પછી સદાનો નાશ થતો નથી, પણ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે એમ અનુભવ લેતું લેતું અને જે ચાર અનાસરમાંથી તેવું બંધારણ થયું હતું તે ચાર અનાસર (આતશ, આય, બાદ, અને ખાક) તે ચાર અનાસર પોતાના મુળમાં મળી જવા પછી તે છેવટે અહુરમઝદમાં મળી જાય છે. આ દેખાઈતી દુન્યા જેને

આપણે જોઈ શકીએ છીએ, અને ઈંદ્રિઓથી સ્પર્શ કરી શકીએ છીએ, તે એક નહિ દેખાય તેવી હૈયાત શક્તિમાંથી અર્વાભાવ પામેલી છે. (યાને મીનોઈ દુન્યામાંથી આ જડ દુન્યા નીકલી છે.) એક અમર શક્તિ (યાને મૂળમાંથી) આ સધળું નીકલ્યું છે.

“ સદ્દર ”

સદ્દર નામની કેતાબ ઇ. સ. ૭ માં સૈકામાં (એટલે ઈરાન ઉપર આરબોની જીત થઈ) તે નજદીકના વખતમાં લખાયેલી છે. અસલ ચોપડી જેને “સદ્દરે નસર” કરીને કહેવામાં આવે છે તે ગદ્યમાં લખાયેલી છે. અને ફરીથી પંદરમાં સૈકામાં એને પદ્યમાં (કવિતારૂપે) યઝ્દગર નામના સખ્સે લખી છે. અને તેને “સદ્દરે નઝમ” કરીને કહે છે. એને સદ્દરે બહેરે તવીલ કરીને પણ કહેવામાં આવે છે. સદ્દરનો અર્થ સદ્દ એટલે સો, અને દર એટલે દરવાજા. આપણી માજદીયરની દીનના સો વિષયો એ ચોપડીમાં લખેલા છે. એ ચોપડીમાં “શાયસ્ત-લા-શાયસ્ત”ની માફક શું વાજખી અને શું ગેરવાજખી ! એ બાબદ ઉપર વંદીદાદ હાદોખત નુસ્ક અને સપેન્દ નુસ્કમાંથી ચોક્કસ ફકરાઓ ટાંકીને ધાર્મિક બાબદ સમજવી છે.

એ સો વિષયોમાં કેટલાક ધાર્મિક, ક્રીયાકામ સંબંધીના, અને બાકીના નીતી સંબંધીના છે. જેવા કે સખાવત, સચ્ચઈ, જુહુ, કાલ આપવો, છોકરાની બાપ તરફની ફરજ, ધણીઆણીની ધણી તરફની ફરજ, ચોરી, બ્યભીચાર, વીગેરે જુદા જુદા વિષયોના લખાણો છે. ખાસ કરીને ધર્મ ઉપર ખરાં દીલથી એકીન રાખવું, શંકાસીલ થવું નહિ, હરામખોરી, આજસાઈ, ખેપરવાઈ (તમા વગરનું) અને કોઈબી કામ માથે લીધું હોય, તે જલદીથી પાર ઉતારવું, વીગેરે બાબદો ઉપર ધર્મના ફરમાનથી ખાસ તાકીદ આપી છે. કોઈબી શુભ કામ કાલે કરશું કાલે કરશું કરીને મુળતવી રાખવું નહિ. તે વીધે ખુદ અહુરમઝદે જરથોસ્તને આજ્ઞા કરે છે કે અગ્ને જરથોસ્ત દરેક સારાં કામ કે જે તું કરી શકતો હોય તે આજે જ કર. કાલ ઉપર મુલતવી ના રાખ, તે શુભ કામ (કાર્ય) તારા પોતાના હાથથી, અને તારા આત્માના અવાજ પ્રમાણે (ઇચ્છાને આત્માની જ સલાહ લઇને) કર. એવી રીતે ના સમજતો કે, હજુ તો હું જીવાન છું, અને તેથી કોઈબી વખતે પાછલથી ફરીશ, પણ જીવાનીનો ભરસો નહિ રાખવો, કારણ કે વખત પાણીના રેલા મીસાલે ચાલ્યો જાય છે. તેથી જેમ બને તેમ જલ્દી શુભ કામ પુરું કરી નાંખવું જોઈએ. વીગેરે આજ્ઞા ધર્મના નામથી એ “સદ્દર” કેતાબમાં આપેલી છે.

“ અર્દા વીરાફ નામું ”

અર્દા વીરાફનામું એ નામની કેતાબ, એલેકઝાન્ડરની ઈરાન ઉપરની ફત્તેહ પછી પહેલવી ભાષામાં લખાયલી છે. અને તેના ગુજરાતીમાં પણ તરજુમો થયેલો છે. જે વખતે એ ચોપડી લખવામાં આવી તે જમાનામાં ધર્મ સંબંધી અને ક્રીયાકામ સંબંધી લોકોમાં બહુ મતફેરી ફેલાયલી હતી. લોકોમાં સામસામી તકરારો ચાલતી, અને ખરું શું અને ખોટું શું તે માલમ નહિ પડતું. તે વખતે બધાઓએ સાથે મળી અનનુમન બોલાવી અને મતફેરીનો નીકાલ કરવા, કેટલાક અશો પહરેજગાર પુરૂષોને ચુંટી કહાડ્યા, અને તે ચુંટી કહાડેલા સખસોમાંથી પણ એક સૌથી પહરેજગાર સખસ નામે અરદા વીરાફને આ મહાભારત કામ માથે ઉઠાવવા ચુંટી કહાડ્યો.

અને તેને ક્રીયા કરીને પવીત્ર કાઢેલો દારૂ પાયો, અને તે દારૂની અસરથી, તેના શરીરનું બાન જતું રહ્યું. (અચેતન થયું) અને તેના આત્માએ બીજી મીનોઈ દુન્યા તરફ કુચ કીધી. જ્યાં તેને શરોષ યજ્ઞ મદ્યા, અને બહુમન અમસારપંદની મારફતે અહુરમઝદ પાસે લઈ ગયા, એવણુને ચીનવદ પુલ ઉપરથી લઈ જવાને માટે મહેર યઝદે અને રસ્તે રાસ્ત યજ્ઞે પણ મદદ કીધી. અને જ્યારે દાદાર અહુરમઝદની હજુરમાં લઈ ગયા, ત્યારે ત્યાં, જરથોસ્ત, કએ વીસ્તારપ, જમાસપ, એસદ વાસ્તર (જરથોસ્તનો છોકરો) અને બીજા ધણાઓ, કે જેઓએ માજદીયસ્તી દીનને આગળ વધારવામાં ભાગ લીધો હતો. તેઓને જોયા, બહુમન અમસારપંદે પોતાના સોનેરી તખ્ત ઉપરથી ઉતરી આવીને અરદાવીરાફને ધણો માન મરતબો આપીને દાદાર અહુરમઝદ સાથે ઓળખાણ કરાવી, અને કહ્યું કે આ દાદાર અહુરમઝદ છે, અને હું ઈચ્છું છું કે અએ અરદાવીરાફ તારે એકલા અહુરમઝદની જ બંદગી કરવી જોઈએ. ત્યારપછી બહુમને કહ્યું કે, અએ અરદાવીરાફ, તું નાશવંત દુન્યામાંથી આ અવિનાશી ઝલકતી દુન્યામાં ભલે આવ્યો, અને ત્યારપછી બહુમને શરોષ અને આદર યજ્ઞને કહ્યું કે, તમો આ અરદાવીરાફને પહરેજગાર પુરૂષોને શું બહેલો મળે છે, અને ગુનેહગારોને કેવી રીતે સજા કરવામાં આવે છે, તે બહેસ્ત અને દોજખ દેખરાવો, શરોષ અને આદર યજ્ઞ જુદી જુદી જાતના ગુનેહગારોને કેવી કેવી સજાઓ કરવામાં આવે છે તે દોજખ દેખરાવ્યું. અને એ દોજખનું બ્યાન ધણું જ વીસ્તારીને કરેલું છે, અને એ બ્યાનથી તો આપણા જરથોસ્તીઓનો ધણો મોટો ભાગ જાણીતો છે, એટલે લ'બાણ કર્યું નહિ.

જ્યારે અરદાવીરાફ ત્યાંની દરેક બાબદથી માહિતગાર થઇને આ દુન્યામાં

આવવા નીકળ્યો, ત્યારે તેને કહેવામાં આવ્યું, કે તું નાશવંત દુન્યામાં જન્મને કહેજે કે જો માણસે સૌથી સરસ સુખ ભોગવવું હોય તો “સંતોષી” થવું (જે હાલતમાં મુકાયો હોય તેમાંજ સંતોષ માનવો) અને સંતોષી મનુષ્યજ તેના પેદા કરનાર અહુરમઝદને ખુશાલ કરે છે. (યાને હોરમઝદ સંતોષી આદમીથી ખુશાલ થાય છે) અને નીચલી દુન્યાને આ મારી આજ્ઞા કહેજે કે સત્યનો રસ્તો એકજ છે, અને તે પવીત્રાઇ (માર્ગ માત્ર એકજ છે અશોધનો) અને એક જ ખુદાની પરસ્તેસ કરવાનું એકીન લોકમાં દ્રઢ કરજે (યાને દુન્યાને એક જ સંદેશો આપજે કે અહુરમઝદ સિવાય દુનિયામાં બીજો કોઇ નથી.)

“ગાથા”

ગાથા શબ્દનું મુળ જોઇશું તો ગાવું, એટલે ગાથાનો અર્થ પવીત્ર ગાયણ થાય છે, અને એ ગાથા ખુદ પેગંબર જરથોસ્તે જ બનાવ્યા છે. (એટલે જરથોસ્તના ગાથા કરીને કહે છે.)

ગાથાનું વર્ણન ખુદ્દા શબ્દોમાં કરવામાં આવ્યું છે, પૂર્વ તરફની ભાષા જાણનારાઓ એવા સાર ઉપર આવે છે કે, સાસાન્યન વંશના સ્થાપક અરદેશર બાએકાનના વખતમાં જ્યારે આપણાં પુસ્તકો વેર વીખેર હાલતમાં થઇ ગયાં હતાં, ત્યારે એ પુસ્તકો જ્યાં જ્યાંથી મળ્યાં, ત્યાં ત્યાંથી એકઠા કરીને આપણા ધર્મ પુસ્તકો ફરીથી લખ્યાં હતાં. તેમાં એ ગાથાના અસલ લખાણમાં પાછ-લથી થયલાં લખાણમાં કંઈ કંઈ ફેરફાર જોવામાં આવે છે. એટલે મુળ લખાણની ધપ નવાં લખાણની ધપથી જુદી માલમ પડી આવે છે.

એ ગાથા ધર્મિય પ્રેરણીત છે, અને એમાં ધણીજ સરસ શીલસુરી સમાયલી છે, ગાથા સૌથી જુનામાં જુનું આપણા ધર્મનું લખાણ છે. કારણ કે ગાથામાં કોઇથી ઠેકાણે આપણા બીજા અવસ્તા પુસ્તકો વીધે કંઈ પણ ઇશારો આવતો નથી.

ગાથાના અભ્યાસ પરથી ખુદ્દુ માલમ પડી જાય છે. કે જરથોસ્થી ધર્મનો મુદ્રલેખ એક અશોધન છે (અશોધ અથવા પ્રેમ) એની અંદર (ગાથામાં) એકલા અહુરમઝદનીજ સ્તુતી કરવા વીધે બાર મુકીને જણાવે છે.

ગાથામાં દરેક મનુષ્યને પોતાની આપમુખત્યારી (Free-will) આપી છે. અને એકાએ એક ખુ કહી દેવામાં આવે છે કે, બે રસ્તા છે એક અશોધનો (સારો) બીજો ખરાબ તેમાંથી તમારે જે રસ્તે જવું

હોમ, તે રસ્તે જાઓ. એટલે બધી જોખમદારી મનુષ્ય ઉપર નાંખેલી છે. જો તમો તમારા યુરા વીકારો (હવસો) સામે લડીને, અશોષિત માર્ગે જશો, તો તમને પોતાનેજ ફાયદો થશે, અને જો ખરાબ રસ્તે જશો તો તેનું ફળ તમોજ ભોગવશો. (યાને ખરાબ કાર્યનું પરિણામ ખરાબ આવશે). એમાં કોઈ પણ જાતના ભોગો આપવા (અથવા ચહડાવવા) લખ્યું નથી, એમાં અશોષનું મુળ ક્યાં છે. તે વીષે ખુદલા શબ્દોમાં જણાવ્યું છે. દુકંમાં એટલુંજ કે દાદાર અહુરમઝદ સિવાય બીજો કોઈ નથી. અને એકલાં તે સાહેબની પરસ્તેશ કરવી.

ઈજ્જત

ઈજ્જતને એ આપણું ધણું અગત્યનું પુસ્તક છે. જેમાંથી કેટલીક ચસ્તો નીચાથેસો વીગેરે બનાવવામાં આવી છે. એના (૭૨) હા છે. દુકંમાં એની મતલબ એવી છે કે ઈજ્જતને કરનાર મોખેદ એક મીનોઈ મીનલસ એકથી કરે છે, અને બણનાર દરેક અમસારપંદ અને ફરેસ્તાઓને ઈજ્જત કરે છે અને દરેક ફરેસ્તાઓ તરફથી જુદી જુદી બક્ષેસો માંગે છે. એ કંઈ સીલસીલબંધ એકજ બાબદનું બણતર નથી પણ જુદા જુદા વિષયો એમાં આવે છે. ગાથા પણ એમાંજ સમાઈ જાય છે, હોમચસ્ત પણ એની અંદરથીજ લીધી છે. એ હોમચસ્તમાં આત્મીકજ્ઞાન સંબંધી બાબત બેદમાં લખી છે. જેવી રીતે આપણે ઈજ્જતને ક્યેં છીએ, તે પ્રમાણે હીંદુઓ યજ્ઞ કરે છે એઉ શબ્દો એક એકને મૂળતા આવે છે (યજ્ઞન અને યજ્ઞ) હીંદુઓ પણ આપણીજ માફક બહારના ખોખાને ધણું વજન આપે છે. (યાને કીયાકાંડમાં માનવાવાલા છે) પણ જે હીંદુઓએ વેદાંત અને ઉપનીષદનો અભ્યાસ કર્યો છે. અને યોગ શાસ્ત્રથી વાકેફ છે તેઓ એની ખરી મતલબ સમજી શકે છે. હીંદુઓ પણ વેદી બનાવી તેમાં અગ્નિ પ્રજવલીત કરે છે. (યાને આતશને માટે છો ઈંટિનું નાનું ચણતર કરે છે) અને તેમાં ધી, નાલીએર, અનાજ વીગેરે હોમે છે (યાને અર્પણ કરે છે) પણ એની ખરી સમજણ તો જ્ઞાનીઓ એ પ્રમાણે આપે છે કે જેવો અગ્નિ છે. તેવું આપણું જ્ઞાન છે. (અગ્નિને જ્ઞાન સાથે સરખાવ્યો છે) અને એ જ્ઞાન અગ્નિને પ્રદિપ્ત કરી તેમાં આપણા દુગુણોની આહુતી આપવી જોઈએ યાને જ્ઞાન અગ્નિમાં આપણા દુગુણો બાળી નાંખવા જોઈએ તેથીજ એ લોકો સ્વાહ સ્વાહ કરીને છેવટે બોલે છે,

આપણા હસ્તુરો જેઓ એ બેદથી વાકેફ હતા યાને એનો ખરો અર્થ સમજતા હતા. તેઓની પણ દરેક ફરેસ્તાને ઈજ્જત કરવાની મતલબ એજ કે

દરેક સદ્ગુણ પોતે અખત્યાર કરે, (ફરેસ્તા એટલે સદ્ગુણ) દરેક બહુતર ફકટ મહોંડેથી બાણી જવાતું નથી પણ તેનો અંદરનો ભાવાર્થ શું છે તે જાણવાનો છે.

કોઈથી બહુતર તેનો ખરો ભેદ જણ્યા વગર બહુવામાં આવે તો તેનો કંઈ પણ ફાયદો અથવા અસર થાય નહિ.

આપણી બીજી કેટલીક કેતાબો દસાતીર, ફરેસ્તાન, જામે કેખશરૂ, જામા-રૂખી, બહમનયસ્ત, ખીસ્તાબ, જરહેસ્ત, અફસાર, જુદેહ રૂદ વીગેરેમાં તવારીખ, શીલસુશી, નીતી, યોગ, વીગેરે પરચુરણ લખાણો છે. ફરેસ્તાનમાં જુદી જુદી ચોપડીઓના લખાણનો સંગ્રહ કીધો છે. જેવી કે પએમાને ફરહંગ, રમઝસ્તને જરથોસ્ત, સદદર વીગેરે કેટલીક ધાર્મિક, અને કેટલીક અર્ધ ધાર્મિક બાબદો છે.

.

પ્રકરણ ૪થું

“જસસ કાઠસ્ટની જાંઘી અને તેના ખ્રીસ્તી ધર્મ”

રૂમના શહેનસાહ ઓગસ્ટસ સીઝરના વખતમાં, એના તાબાના મુલકોમાં પણ નાના નાના રાજ્યો રાજ કરતા હતા. તેમાં જુડીઆના પાદશાહ “હિરોદ” ના વખતમાં, હિરોદે એવો હુકમ કહાડ્યો કે દરેક પ્રજા પોતપોતાના મુલકમાં એકઠી થાય, કારણકે તે લોકોની સખ્યા, અને માલ મીલકતની ગણતરી કરવાની હતી. એ વખતે “જેસફ” (કાઠસ્ટનો બાપ) મેરી (કાઠસ્ટની મા) ને લઈ ને બેઠેલીહેમ તરફ આવ્યો, ત્યાં પોતાનું નામ નોંધાવ્યું. શહેરમાં રહેવાની જગ્યા નહિ હોવાથી (શહેર લોકોથી ગીચ ભરાઈ ગયું હતું.) તે લોકોએ એક હલકા તબેલામાં આશરો લીધો, જ્યાં મેરીએ જસસને જન્મ આપ્યો હતો. પારણાની સગવડ નહી હોવાથી ધાંસના ખીલાના ઉપર સુવાડ્યો હતો. યાહુદી ધર્મના રીવાજ પ્રમાણે (મુસાના ફરમાન મુજબ) આઠમે (૮) દિવસે સુનતા કરાવી તેનું નામ જસસ અથવા મેસહઆ રાખ્યું હતું.

એના જન્મની તારીખ વીધે બહુ મતફેરી છે. પણ આ ખ્રીસ્તીઓએ. તા. ૨૫ મી ડીસેમ્બર ને મુકરર કરી છે.

મુસાના ફરમાનો પ્રમાણે ધર્મ ક્રીયા કરાવ્યા પછી, તેઓ પાછાં એ બચ્ચાં સાથે નાઝરેથમાં ગેલીલી તરફ આવી ત્યાંથી પોતાનું કામ કરી રહી, બેઠેલીહેમ તરફ પાછાં આવી રહ્યાં હતા. હિરોદ ને ખબર પડી કે જસસનો જન્મ થયો છે અને તેને વાસતે પેંગબર તરીકેનું મત ફેલાયું છે. એ સંધળું તેને ઠગાઇ ભરેલું વીચારી, તેથી કંઈ નવો રીસાદ ઉભો થવાની ધાસ્તી ખાઈ, એક લશ્કરી ટુપીને બેઠેલીહેમ અને તેની આસપાસના ગામડાંઓમાં મોકલી, અને એવો હુકમ કર્યો,

કે એ વરસની ઉમ્મરના, અને તેનાથી નાંધણા સર્વે અચ્ચાંઓને કતલ કરવાં. પણ જોસફને એ બાંખાદની અગાઉથી ખમર પડવે મેરી અને જોસફને લઇને મીસર તરફ નહાસી ગયો હતો.

જોન ધી બેપટીસ્ટે (જોન ધી બેપટીસ્ટ જોસફની અગાઉ ધર્મ ફેલાવવાનું કામ કરતો અને લોકો ને બેપટીઝમ આપતો આપણામાં જેમ નવો જોતી કરે છે. તેમ (નવજોત) “જોને” જોસફને જોરડન નદીના પાણીથી નવડાવી, પ્રસ્થાતાપ કરાવી (યાને પતેત કરાવી) તેનું તન પાક કીધું હતું ઈ. સ. ૨૮ જોસફે ત્યાર પછી જોનને પોતાના વડા તરીકે કબુલ રાખી, એ કામને આગળ ચલાવવાનો સંધળો અખત્યાર પોતે લીધો.

જોસફે જોરડન નદીના કાંઠા ઉપર પહેલ વહેલો ૩૦ વરસની ઉમ્મરે પોતાનો ધર્મ ફેલાવવાનો શરૂકીધો.

બેપટીઝમની કીયા થયા પછી જોસફ જંગલમાં ચાલી ગયો હતો, અને ત્યાં ૪૦ દિવસ સુધી, ખુદા સંબંધી જ્ઞાન મેળવવામાં કહાડયો હતો (આપણા પેંગમરની માફક પુરસેસ પાસોખ.)

એના ૧૩ એકા હતા; ૧સેંટ સીમન પીટર (૨) સેંટ એન્ડ્રુસ. (૩) સેંટ જેમ્સ (૪) સેંટ જોન (૫) સેંટ શીલીપ (૬) સેંટ બારથો લોમ્બુ (૭) સેંટ મેથ્યુ (૮) સેંટ થોમસ (૯) સેંટ જેમ્સ ધી લેશ (૧૦) સેંટ સીમન (૧૧) સેંટ જુદ (૧૨) જુદાસ (૧૩) સેંટ મેથ્યુસ.

જુદાસને સેંટ નથી કહ્યો તેનું કારણ કે એને ધર્મ ફેલાવવામાં કશું કીધું નહિ હતું. ઉલટો કાઠસ્તને પકડાવી, મારી નાંખાવ્યો હતો. બાઇબલ લખવામાં એ બધા એલાઓનો હાથ હતો. ઓલ્ડ ટેસ્ટમેંટ પરથી ન્યુ ટેસ્ટમેંટ (યાને બાઇબલ) બનાવવામાં આવ્યું હતું પહેલે પહેલે તો એ ધર્મ ઠીક ઠીક ફેલાયો. પણ પાછળથી પોપોએ એ ધર્મનું સ્વરૂપ એટલુંતો વિકૃત કરી નાંખ્યું અને એવાં એવાં ધર્મ ઢાંગો દાખલ કીધા કે પાછળથી એ ધર્મનો પ્રોટેસ્ટ કરવામાં આવ્યો હતો.

રોમન કેથોલીકોનું સૌથી મહોટું દેવળ રોમમાં હતું. અને ત્યાંના બીશપને પવિત્ર પીતા (યાને પોપ) કરીને કહેતા હતા. અને એ જગત પ્રસિદ્ધ મુખ્ય દેવલને હોલી યુનીવરસલ મધરચર્ચ કરીને નામ આપ્યું હતું. એ દેવળનો મુખ્ય મુરબ્બી અને આ દુન્યામાંનો કાઠસ્તનો બહલી (વાઇકાર) કરી કહેતા હતા. (આપણા જરથોસ્તીઓમાં જેમ ઇસ્તુરોનો ઉપરી ઇસ્તુરાન ઇસ્તુર કહેવાય છે.) તેમ પોપ પોતે સૌથી વડો ગણાતો હતો.

એક વખત એ પોપ લોકોનો દોર અને સત્તા એટલી બધી ફેલાઈ મજબુત થઈ હતી કે બાઇબલના મતોનો ફેલાવો થવા નહિ દીધો હતો. સધળા પાદરીઓ ઉપર (અધ્યાશ્ર) તેમજ ખ્રીસ્તીઓ ઉપર (બહેદીન) પોતાની સત્તાનો દોર એટલો બધો ચલાવ્યો હતો કે ભલામલા શહેનસાહો ઉપર પણ પોતાની સત્તા ચલાવતા, અને કેટલાક પાદશાહો પાસે તેઓની તકસીરની તોજસ કરાવવા, પોતાના ઘોડાના જીનની રેકાઓ ધરાવી ચલાવ્યા હતા.

કેટલાક પાદશાહોએને પગે લગડાવ્યા હતા, કેટલાએકો પાસે પોતાના પગો ઉપર ચુરખીઓ લેવડાવી હતી.

જે વખતે પોપ ચાહતો તે વખતે, શહેનશાહોએને, અમીરોને, અર્લ્ડોએને સત્તા ઉપરથી ઉઠાડી મેલતો હતો. અને જ્યારે ખુશીમાં આવે ત્યારે તે સત્તા પાછી બખસતો હતો.

યુનાન, ફ્રાંસ અને જરમનીમાં, પોતાની ખુશીમાં આવે તે પાદશાહોએને પદબ્રજ કરતા, અને બીજાઓએને ગાદી આપતા હતા. પોતે મહોટા શહેનશાહ માફક બની બીસપોને સત્તા આપતા, દેવળમાંથી મળતું લવાજમ તેઓના જ ઉપયોગમાં લેતા હતા. લોકોને બાંધવા, અને બંદથી ખલાસ કરવા પોતાની જ સત્તા રાખતા, સભાઓ બોલાવતા, અને તેના સરનશીન પણ પોતે જ થતા હતા, લોકોની અરજી પોતે જ સાંભળતા હતા, અને દેવળો સંબંધી નવા ધારાઓ બાંધતા હતા. ધર્મ સંબંધી વહેમી મતોનો ઘણો ફેલાવો થઈ ગયો હતો. એ બધું ધીરે ધીરે પોપ સીલવેસ્ટરના વખતથી ચાલુ થયું હતું. પોપ ૭ માં ગ્રેગરીના વખતમાં ઇ. સ. ૧૧૭૦ માં ફેલાયું હતું. ત્યાર પછી પોપ (૩)મ ઇનિસેન્ટના વખતમાં વધુ ફેલાયું હતું. અને છેલ્લે પોપ (૮)માં બોનીફસના વખતમાં ઇ. સ. ૧૩૦૦ માં એકદમ ફેલાઈ ખીલી નીકલી પુરી મજબુતી ઉપર આવ્યું હતું.

૪ થા પોપે એવી રીતે પોતાની સત્તા મજબુત થયલી જોઈ મગરૂરીથી એવો હુકમ કહાડ્યો કે, કોઈપણ નેવો શહેનશાહ પોપની પરવાનગી વગર થાય તો, તે ધારા પ્રમાણે લાયક અને હકદાર શહેનશાહ ગણાય નહિ. એ પ્રમાણે એ લોકોનો જુદમ એવો વધી ગયો કે લોકોએ એની સત્તા સામે બંદ ઉઠાવ્યું (અને ત્યારથી જે લોકો સામે થયા હતા, તે પ્રોટેસ્ટન્ટ કહેવાયા).

લીઓન્સનો રહીસ “પીટર વાલ્ડો” એ વખતે પોપના ધરમની સામે થઈ, તેને જરબુજથી ઉમેડી નાંખવા, ખાઈપીને બસ પાછળ જ લાગ્યો હતો. એના એ નામ ઉપરથી સધળા સુધારકો, અથવા પ્રોટેસ્ટન્ટોનું નામ “ઉઓલ્ડોઈસ”

અથવા “ઉવોલ્ડેનસીસ” કરી પડયું હતું. એ પંથવાલાઓ રોમન કેટોલીકથી વીરુદ્ધ ધર્મસંબંધી મત ધરાવતા હતા. તેનો ટુંક સાર નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે.

(૧)કુલું એપટીઝમ આપતી વખતે પાણી સાથે જ પવિત્ર તેલ વાપરે છે તે નહિ વાપરવું.

(૨) નીરજીવ ચીજોની બંદગી નહિ કરવી (તે વહેમ છે.)

(૩) લેંટના તહેવાર ઉપર ગોસ ખાવું. પાદરીઓએ પરણવું, ધર્મશુદ્ધિઓની આગળ ગુપ્ત રીતે તેઓના કાનમાં કહી પોતાનો શુનોહ કપ્પુલ કરવો, તે રીત નકામી ગણી કહાડી નાંખવી.

(૪) પોપની સત્તા નાકપુલ રાખવી, ધર્મશુદ્ધિઓને આવકનો ૧૦મો ભાગ મળે તે ઉપર ઝુજરો કરવો.

પાદરીઓની રીત મુજબ એક બીજા ઉપર ચહડતાં ઓદાઓ નહિ આપવા. પણ તેઓની લાયકાત મુજબ ઉંચે દરજ્જે ચહડાવવા.

(૫) દેવલોમાં સેંટની મુર્તી રાખવી એ ખોટું છે. તેમ નહિ રાખવું, મુર્તીઓની બંદગી કરવી મુર્તી પૂજા કહેવાય. તેમ નહિ કરવું પોપની મરજીમાં આવે તેમ કરવા દેવું-તે ઉધું ગણાય, તેથી તેનો અટકાવ કરવો. રમતું દેવલ મોજાજ કરવાનો દાવો કરે છે. તે ખોટું સમજવું.

(૬) આકાશ ઉપર જીવને બાળી પવિત્ર કરે છે-એ બનાવટી જોડી કહાડેલું સમજવું. યુરી રસમો ફેલાવવા નહિ દેવી, અને સુવેલા માણસો કબી “સાધુઓ” અને “વલીઓ” હોય તોપણ તેઓની પ્રાથના કરવી નહિ.

(૭) ખોદાની બંદગી કરવામાંજ બધી રીતની બંદગી સમજવી અતીશય તેલ ચોપડી પવિત્ર કરવું તે કંઈ “સેક્રેમેન્ટ” નહિ.

એવા સુધારા વીધે જ્યારે પોપ ૩૦ એલેક્ઝાન્ડરને ખબર પડી ત્યારે તેને “વાલડો”ને અને તેના મત પ્રમાણે ચાલનારા સધળાઓને ન્યાત બહાર મુક્યા. ત્યાર પછી રોમમાં કેટોલીક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ વચ્ચે જબરી જીમખેસ ચાલી.

ઇંગલેન્ડની રાણી “મેરી”એ રોમન કેટોલીક પંથનો પક્ષ લીધો અને ત્યાર પછી તેની સાવકી બહેન “ઇલીઝાબેથે” પ્રોટેસ્ટન્ટોનો પક્ષ લીધો તેને રોમન કેટોલીકોનાં દેવલો ને અને બીજાં ધર્મના મકાનોને રાજ સાથે જોડી દીધાં, અને પોતે પ્રોટેસ્ટન્ટ બની હતી. ત્યાર પછી ઇંગલેંડમાં શાંતી સ્થપાઇ. બીજા દેશોમાં ધણી ખુનખાર લડાઈઓ ચાલી. હજારોને જીવતાં બાળી નાંખ્યાં, આજની સુધરેલીમાં ગણાતી કોમો તે વખતે ધર્મ ઝનુનથી આંધળી બની ગઈ હતી. તે વખતે યુરોપમાં ઠેર ઠેર સાધુઓના મઠો, અને જોગણો (Nuns)ના મઠો સ્થપાયા હતા,

બંન્નાં પહેલે પહેલે તો ઠીક ઠીક ચાલ્યું પાછળથી તે પવીત્ર મકાનોમાં, મઠોમાં પણ અનીતીનો ફેલાવો થવા માંડ્યો, ને છેલ્લે મારટીન લ્યુથરે જબરી બુંબેસ ચલાવી તે પણ બંધ કરાવ્યા, છતાં હજી પણ યુરોપમાં સાધુઓના અને નેગરોના મઠો કેઠે કેઠે હજી ચાલે છે.

હવે આપણે એ લોકોની “આપટીઝમની” ક્રીયા વીષે થોડું જાણવાના પ્રયત્ન કરીશું.

રોમન કેટોલીક ધર્મ પ્રમાણે ખરે ખ્રીસ્તી બનાવવાની ક્રીયા એમ કરવામાં આવે છે. પહેલે બચ્ચાને પાણી છાંટી લેટીન ભાષામાં આપટીઝમ આપવાની ક્રીયા કરે છે. (કે જે ભાષા તે બચ્ચાંનો ધર્મઆપ (ગોડફાધર) થાય છે. તે પોતે પણ સમજતો નથી) એમ કરવા પછી તે બચ્ચાંને ખ્રીસ્તી ધર્મમાં દાખલ થયલું મંજુર રાખે છે. અને તે બચ્ચાંની માને (આપણા લોકો જેમ નહાન નાહે છે) તેવી રીતે તેને દીલ પાક કરી ચુનાહની તોળેસ કરવી પડે છે. એ અરધું આપટીઝમ થયલું સમજવું. હવે પછી જ્યારે તે બચ્ચું ઉમ્મરે પુગે છે કે પછી તેણે પાછું દેવલમાં આવી, ઉપવાસના દિવસો પાલવાની કમ્યુલાત આપી, ધર્મ ગુરના આંશીર્વાદ લેવા પડે છે. જે વખતે ધર્મગુરુઓ તેની પાસે કેટલીક કમ્યુલાતો કમ્યુલ કરાવે છે, તે-પોપ જે પાપની સજા કરે તેનો દંડ આપવા ઈસ્ટરના તહેવાર ઉપર તેનીજ પાસે ક્રીયા કરાવવા,—જીસસના મહોતની ચાદગીરી રાખવાની, (માસ) ક્રીયા, અને ખુદાઈ બંદગી સાંભળવા દેવલમાં આવવા, દેવલો-માની સાધુઓની મૂર્તી આગળ મીનબત્તી બાળવા, પવીત્ર રોટલી અને પાણી લેવા દેવલમાં આવવા ક્રીયા મારગના સહાજનમાં સાથે સામેલ થઈ ચાલવા “એમખર”ના તહેવારના દિવસો અને “રોગેશન”ના તહેવારો પાલવા.

વીજીલની બંદગી કરવા, અને બીજા તહેવારના દિવસો પાલવા—દસ્તુરીનું કામ કરનારાઓને (પાદરીઓને) મદદ કરવા પોતાની કમાઈમાંથી ૧૦ મો ભાગ દેવલના ફંડમાં આપવા—બીજા ધર્મ સંબંધી બધેસો આપવા—તીર્થે જવા (તીરથ) ચુનાહની તોળેસ કરી “પોપ” પાસેથી માંશી ખરીદવા,—પોપનેજ પોતાના મુખ્ય સાહેબ ગણવા, અને તેના ફરમાનોને તાબે રહેવા—એવી રીતની સઘળી કમ્યુલાતો આપવી પડે છે. જે તેણે પાદરીનો (મોખેદનો) ધંધો કરવો હોય તો એ જ વખતે હુકમ લેવો પડે છે, જે વાસતે—માનતા ચઢાવવાની કુવારો રહેવાની—માંદો પડેતો તે પછી દેવલમાં પાછું કામ કરવા આવવાની અગાઉ તેલ ચોપડાવી પવીત્ર થવાની—પોતાની જાંદગી સુધી રૂમના દેવલનાંજ ફરમાન મુજબ ચાલવાની—અને મરે ત્યારે સાધુ લોકોના અથવા ફકીરી ઝબ્બાં સાથે જ દટાવાની એવી અગાઉથી તેની કમ્યુલાતો લે છે. આવી ખ્રીસ્તી લોકોના ધર્મની રીત છે.

ક્રાઇસ્ટ ઉપર ગુજરેલી મુશીબતો, અને છેવટે તેના ચેલા જીવનને હાથે કેદ પકડાઈ તેને (ક્રીસ્ટીયન) ક્રોસ ઉપર ચઢાડ્યો ત્યાં સુધીની વાતો તો આજે સ્કુલ માં શીખતાં છોકરાઓ પણ જાણે છે. એટલે લંબાણ નહિ કરતાં હુંકમાં ખ્રીસ્તી ધર્મનો સાર મહણ કરશું.

કોનસ્ટાનટાઇન ધી ઐટ શહેનશાહ જે ઈ. સ. ૩૦૬માં ગાદીએ બેઠો હતો તેણે ખ્રીસ્તી લોકોની તરફદારી કીધી અને તે શહેનશાહ પોતે ખ્રીસ્તી ધર્મમાં વટલી ગયો. અને રૂમમાં ખ્રીસ્તી ધર્મ ફેલાવવાની છુટ આપી ખ્રીસ્તી લોકો ઉપર પડેલી (૧૦) વખતની જફાઓનો રાજા કોનસ્ટાનટાઇનના ફરમાનથી અંત આવ્યો અને ખ્રીસ્તી ધર્મ ફેલાવા લાગ્યો.

“અરબોની તવારીખ”

હવે બાકી રહી છેલ્લી પ્રજા અરબસ્તાનની તે લોકોની ધર્મ સંબંધી હાલત, હઝરત મહમદ આવ્યો ત્યાર અગાઉ કેવી હતી તે વીષે થોડુંક જણવાના પ્રયત્ન કરીશું.

અરબ લોકો પોતાના ધર્મને “અગનેઆન હાલત” નો કહેતા હતા. જે કંઈ નહિ પણ મૂર્તી પૂજક ધરમને લગતો હતો, એ લોકોમાં વલી સાખીઆન ધર્મ ફેલાયો હતો. એ નાંમતું મુજ તેઓ “સેથ”ના પુત્ર “સાખી”ના નામ ઉપરથી નીકળેલું જણાવવાતું ગુમાન કરે છે.

જે વખતે કદીમ જરયોસ્તી ધર્મ પૂર ખીલેલો, અને યાહુદી, અને ખ્રીસ્તી ધર્મ પણ ફેલાયલા હતા.

સાખીઆન ધર્મ અસલ એક ખુદાને માનવા વીષે જણાવ્યો છે. પાછળથી સુરજ, અચળ તારાઓ, મહેા, ફરેશતાઓ, અને તેઓની મુર્તીઓના બનાવેલા આકારોને પૂજવા વીસેની રસમો દાખલ થઈ હતી. જે સધળાં ને તેઓ ઉતરતા ખુદાઓ તરીકે ગણી આદતની વખતે તે ઓથી મદદ માંગતા હતા. એ ધર્મ પાછળથી એટલો બધો બગડી ગયો હતો, કે પુરાતન આરબો અને ઇન્ડીઅનોનો ધર્મ ઘણો ખરો એક મલતો થઈ પડ્યો હતો.

અરબોએ (૯) સાત વખણાએલાં દેહરાંઓ બાંધી (૭) મહેાને અર્પણ કીધાં હતા. મકકાના દેરાંને વીષે એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે “એહોલ” અથવા “શનીસ્વર”ના મહેાને અર્પણ કીધું હતું. જે કે એ કામએવી રીતે પુષ્કળ ઉતરતા

ખુદાઓને માનતી હતી. તે છતાં પણ તેઓની જુદી જુદી દરેક જાતની “પુજા” કરવાની વલી ખીજ જુદી જુદી ચીજો ખી હતી. પારસી-ઇરાનીઓએ પોતાનો કદીમ, અને એક ખુદાને માનનારો ધર્મ એ લોકોમાં પણ ફેલાવ્યો હતો. અને જે અરબો આપણી સાથે વ્યવહારમાં આવ્યા હતા. અને આપણી સરહદની નજીક રહેવાવાળા હતા. મુખ્ય કરીને “તેમીન” જાતના અરબ લોકો. મહમદના વખતની અગાઉ (૨) એ તડાં અથવા જાતોમાં વહેંચાઇ ગયા હતા, ૧લી શહેરો અને કસબાઓમાં ફરીકામ થઈ વસનારી હતી. ૨જ મેદાનોમાં તંબુઓ ખેંચી રહેનારી, અને વખત વખતે પોતાનું રહેઠાણ બદલનારી હતી.

અરબી ભાષા ધણી પુરાતન જણાવેલી છે. એ ભાષાની જૂદી જૂદી ધણીક “જૂયાનો” હતી. જેઓ એકબીજાથી તદ્દન જ ઉલટી હતીઓ, તેઓમાંની ધણી જ વખણાએલી “બોલી” હેમીઅરની જાત અને ખીજ ઉંચી જાતના અરબો, તેમજ કારોઇસ (કૂરેસી અરબ)ની જાત બોલતી હતી.

કારોઇસ લોકોની જુવાન સાધારણ રીતે ચોખ્ખી અરબી કહેતા હતા, એ જ ભાષામાં “કારાન”ખી લખાયેલી છે.

અરબ લોકો પોતાનું કાબેલ્યતપણું નીચલી ચીજોમાં ગણતા હતા. ૧લી વાકચતુરાઇ અને પોતાની ભાષાની પૂર્ણ માહિતગારી મેળવવી. ૨જ હથીઆરબાજી, ઘોડેસ્વારી ચાલાકી રાખવી, ૩જ પરોણાગત કરવી, દરેક કામમાં હીમ્મત રાખવી, કોઈના પણ તાબા હેઠલ ન જતાં, આપ અખત્યાર રીતે જ જીંદગી ગુજારવી. (સ્વતંત્ર જ રહેવું).

એ લોકો મુખ્યત્વે ૩ એલમો જાણતા હતા.

(૧)લે તેઓના વંશની નોંધ અને તવારીખ રાખવાનો, તેઓ એક પાછલ એક થઇ ગયલા કુટુંબીઓની તવારીખ લખી ધણી સંભાળથી બચાવી રાખતા હતા.

(૨)જે જેતીખ એટલે “ તારાઓની વીધા ” સંબંધી થોડીધણી જાણ વીધેતો હતો. જેથી હવામાં ફેરફાર થવા વીધે, તેઓ અગમચેતી આખ્યા શીવાય ખીજું કશું વધુ જાણતા નહતા.

અને (૩)જે ખુવાબની તાસીર અથવા ખુલાસો કરવાનો હતો. કવીતાનો

ચહડતી પદ્મીવાળાં કુટુંબોમાં અભ્યાસ કરવામાં આવતો હતો. વરસમાં એક વખત એક મહીનો સુધી પોતાની હુશીઆરી જણાવવા “એતો” નેડી એક બીજા ઉપર સરસાઇ મેળવવા હરીફાઈ કરતા હતા, તે સમયે જે સરસ કવીતા લખાતી હતી, તે પાદશાહી તીજેરીમાં રાખવામાં આવતી હતી. ૭ વખણાએલી કવીતાઓ નેઓને “મોદાહાહાલેટ” એટલે શુનેરી કરી કહે છે. જે મીસરથી રેશમી કાગળ ઉપર શુનેરી હરફે લખાઇ આવી હતી. તેઓને મક્કાના દેહરામાં ટાંગી હતી.

હજરત મહમદનો જનમ અને તેની તવારીખ

હા. મહમદનો જનમ ઈ. સ. ૫૭૦ના એપ્રિલ મહીનામાં થયો હતો.

બ્યારે પારસી સહેનશાહ “નોશીરવાન આદેલ”ની ઇરાની શહેનશાહતનો પુર ખુલ્લંદીએ ચહડેલો, તેજીથી પ્રકાશતો સુરજ મગરેબની તરફ ઉતરતો જતો હતો. તે વખતે અરબસ્તાનમાં હા. મહમદનો જનમ થયો હતો. એ પારસી શહેનશાહતના બહોળાં ફેલાયલા રાજ્ય, અને ત્યાંનો પુરાતન જરથોસ્તી ધર્મ, કે જે તે વખતે પુર ખીલેલો હતો—અને તે બેઉને પાછલા જમાનામાં તેવી જ આબાદ હાલતમાં ચાલુ રાખવા વાસ્તે, એ અદલ શહેનશાહે, જે અતીશય જહેમત ખેંચી મજબુત ઉપાયો લીધા હતા, તે સધલું, મહમદના પંચત્રાલાઓએ અરબાદ કીધું હતું.

અક્ષામના છોકરા ઇસ્માએલના વંશથી ઉતરેલા અરબોની જતોમાં સઉથી ઉંચી ખુન્યાદ કોરોઇસ (કુરેશી) જાતની ગણાતી હતી. તેઓને “કાઆબા” એટલે મક્કાના દહેરાંની સંબાળ સોંપેલી હતી. અરબ લોકો લખી જાણ છે કે—

મહમદ જનમ્યો તે જ વખતે સીરીયા માંચલા કીસ્લા, શહેરો અને ગામડાંઓમાં સાધારણ રોશની કરતાં, સધલે પાણીના ચસ્માઓની માફક, રોશનીના બેહદ ઝરાઓ, ખુબ ઝલકાટથી પ્રકાશી નીકળી, આબા શહેરોમાં ફેલાઇ, સધલે પંઠરાઇ ગયા હતા. એ છોકરું (મહમદ) જેવું હમેલથી છુટું કે તેવું જ શુઠન મંડીએ બેસી, આકાશ તરફ પોતાના હાથ લાંબા કરી, સાફ રીતે સમજાય તેમ મહોટા સાદથી બોલ્યું હતું કે “લા ઈલા ઇલલીલ લા મહમદે રસુલ ઇલ્લા.” એટલે ખોદા મહોટો છે. તે એકલો જ છે. અને હું તેનો પેગામ લાવનાર છું.

અને વળી તે જ વખતે ખુદા-પરસ્ત ઇરાનીઓનો પવીત્ર આતશ, જે

હજારો વરસો સુધી બળતો હતો, તે ખુબઈ શુભ થયો હતો.

“કોરાનના ધર્મ ફરમાનો”

મુસલમાનોએ પોતાના ધર્મ ઇસલામને (૨) છુટા ભાગોમાં વહેંચી નાંખ્યો છે. ૧લો “ઇમાન” ઇતિહાસ અથવા સાત્ત્વ અર્થ (૨)જો દીન એટલે ધર્મ અથવા અબ્યાસ એ ધર્મ એવું શીખવે છે કે તે (૫) મુલ બેદો ઉપરથી રચાયેલો છે. ૧લો બેદ ધર્મને લગતો છે. બાકીના ૪ રેવાઓને લગતા છે.

૧લો બેદ એ ધર્મને કબુલ રાખવા અને એકજ ખુદાને માનવા શીખવે છે. તેના વલી ૬ છુટા ભાગો કીધા છે, ૧હું ખુદાને માનવું. ૨જું ફરેસ્તાઓને માનવું ૩જું તેના ધર્મ-પુસ્તકોને માનવું ૪ તેના પેગંબરોને માનવું. ૫જું રસ્તાખેજ, અથવા મુવેલાઓનું પાલું સજીવન થવું, અને આખરી દહાડાના ઇનશાફને માનવું કે ૬થું તકદીરને માનવું. બાકીના બીજા ૪ મુલ બેદો તે ૧લો બંદગી કરવાનો, ૨જો ખેરાત કરવાનો ૩જો રોજ રાખવાનો ૪થો મકકાની હજ કરવાનો.

મુખ્ય ફરેસ્તાઓ ગેબરીઅલ (જીબરાઅલ) ખુદાઈ ફરમાન જાહેર કરનારો ફરેસ્તો, ૨જો મીકાઅલ ૩જો હેઝરાઅલ મોતનો ફરેસ્તો ૪થો ઇસરાફીલ. આ વીચારો (ફરેસ્તા વીષેના) ચાહુદી ધર્મમાંથી લીધેલા છે. (આપણા લોકો જેને સેતાન કરી કહે છે.) તેને મહોમેદનો ઇબલીસ (એબલીસ)ના નામથી ઝાળખે છે. અને તેને માટે એવી કથા છે કે પહેલે એ પણ ફરેસ્તો હતો પણ આદમને “તસલીમ” નહિ બગવતી તેથી એનો એવો હાલ બન્યો. મરવા પછી જીવ જે અવસ્થામાં આવે છે તેને મુસલમાનો “અલ બરઝાક” એટલે મહોત અને કયામતના વખતની વચ્ચેનો અંતર કરીને કહે છે.

મુહાં ને દફણાવ્યા પછી તરતજ એક ફરેસ્તો આવી. તેણે હસ્તકમાં લે છે, અને જણાવે કે. તપાસ કરનારા (૨) ફરેસ્તાઓ હમણાં આવશે, જેઓ સીશાના રંગના અને બચંકર દેખાવના હોય છે. એકનું નામ “મોનકર” અને બીજાનું નામ “નાકર” છે.

તેઓ આવી મુહાંને સીધું ખેસવા કહે છે. પછી સવાલો પુછેછે અને જો તે સવાલો ના જવાબો ખાતરી બધાં આપે છે તો તેને નીરાંતથી સુવા દે છે.

(સવાલો ઇસ્લામી ધર્મના ફરમાનો અરાબર પાઠ્યાં છે કે કેમ તે સંબંધી) આપણા ધર્મ પ્રમાણે જ બહેસ્ત અને દોઝખની માન્યતા છે તેમ. મહમદે પશુ નવ (૯) આસમાંનોની મુલાકાત લીધી હતી, પરવર દેગાર સાથે વાતચીત કરી હતી. મહોમદન લોકોનો ધર્મ ખાસ કરીને ચાહુદીઓના “તાલમદ” ઓઢડ તેસ્તેમેંટ માંથી તથા જરથોસ્તી કેતાબોમાંથી લીધેલો છે. ખુદ એવણુના ઉરતાદ (જેને એવણુ સલમાને ફારસ કરીને કહે છે.) તેવણુ દસ્તુર દીનચાર હતા.

એ લોકોએ ધર્મને રાજ્ય સાથે જોડી દીધો હતો, અને જે પાદશાહ થાય તેજ ધર્મનો વડો કાલીફ પશુ કહેવાય (આપણે જેને ખલીફ કરીને કહીએ છીએ) મહમદ પછી ગાદીએ આવનારા ૪ ખલીફ હતા. હ. મહમદના મરણ પછી ખલીફ કાણુને બનાવવો તેની જગરી જુમખેસ ઉઠી હતી. માંહે માંહે તકરારનો છેડો લાવી પહેલો કાલીફ (ખલીફ) અબુ-બકકર જે મહમદનો સસરો થતો હતો. (૨) જે ખલીફ “ઓમર” ડજે ખલીફ ઉસમાન (જેને ઓથમાન કરીને પશુ કહે છે.) અને ૪થો ખલીફ “અલી” ને વારા ફરતી ગાદી મળે એવો ઠરાવ કર્યો હતો.

પ્રકરણ પમું

Bundeish

The Bundeish is a Pehelvi work, relating to cosmogony and legendary history, as taught by Mazdiyasnian tradition.

“Bundeish” means original creation. This work was written in the seventh century A. D. At present only a few manuscript copies in Pehelvi are extant. According to Dr. West the original title of the work is “Zandakas” and it is abridged translation of the Avesta of the “Damdad Nask” The Bundeish of the Parses may be compared to the Genesis of the Christians, the first book of the Old Testament. The Bundeish proves beyond the shadow of a doubt, that Zoroastrianism, is purely a monotheistic religion and give some necessary information about several points relating to this religion. It is therefore not without its own importance.

બુન્દેશ (ખાખ ૧)

દાદાર અહુરમઝદે આ સૃષ્ટિ ઉત્તપન્ન કીધી ત્યારથી તે છેવટ કયામતના વખતમાં તનપસીનની હાલત સુધીની પેદાયસની હકીકત. જ્યારથી આ દુન્યાનો કારોબાર ચાલુ થયો ત્યારથી અહેરેમને આ દુન્યામાં દાદાર અહુરમઝદથી ઉલટી જ રીત

અંખત્યાર કીધી. જેવી દાદારે અસરે રોશની (હદ વિનાની રોશની) પેદા કીધી ત્યારે એહેરેમને અસરે તારીકી-અંધકાર) (હદ વિનાનો અંધકાર પેદા કર્યો. અહુરમઝદ પામી ગયો કે એ નાપાક મારાં દરેક કામમાં ખલલ નાંખશે. ત્યારે એની પાસે ચોક્કસ વખતની મુદત માંગી કે તું કયાં સુધી મારા કામમાં ખલલ નાંખ્યાં કરશે. નાપાકે કે જેની શક્તિ ધણી જ મર્યાદીત છે. અને કમ અંદેશ છે. કે તેને હોરમઝદ સાથે સરત કીધી કે હું નવ હજાર વરસ સુધી તારી પેદાયસમાં, મારી નુકશાન કરવાની રીત (દરજી) ચાલુ રાખીશ. પછી તો હમેશ સુધી અંધકારમાં જ પડી રહેવશ. દાદાર અહુરમઝદે તેના માંગ્યા મુજબ નવ હજાર વરસની મુદત ઠેરવી આપી. પહેલાં (૩૦૦૦) ત્રણ હજાર વરસ ખીલકુલ ખલલ કરયા વગરના. ખીજાં (૩૦૦૦) ત્રણ હજાર વરસમાં મારું જોર તારી દરેક પેદાયસમાં અજમાવશ ત્રીજાં (૩૦૦૦) ત્રણ હજાર વરસમાં મારું જોર ધણું કમતી થઈ જશે, અને નવ હજાર (૬૦૦૦) વરસમાં તો હું હમેશનો નાપુદ થવસ.

આ લખાણપરથી એમ માલમ પડે છે કે આપણા (૧૨૦૦૦) વરસના એક જરવાને દરેગો ખોદાતેહના અધ્યામમાં મનુષ્યનું પ્રગટીકરણ-વિકાસક્રમ (Evolution) પુરો થયો જોઈએ. એટલે મનુષ્ય જનમનું પહેલા (૩૦૦૦) વરસનો અધ્યામ, ખીલ કુલ નીર્દોષ જવો જોઈએ. એટલે પહેલા ત્રણ હજારમાં એ નાપાકનું જોર ખીલકુલ નહિ. ખીજા ત્રણ હજારમાં એનું જોર વીસેસ થઈ જાય, અને મનુષ્ય એક દૈવ જેવો થઈ જાય. એટલે કે પ્રગટીકરણના ૬થા હજારમાં મનુષ્ય એવે તબક્કે પુગે કે તેનામાં મનુષ્યત્વજ (Humanity) જેવું કંઈ હોયજ નહિ. અને આપણા શાહનામામાં પેલા જુહાકના (૧૦૦૦) વરસના રાજ્યમાં ધરાનવેજમાં કેવી નાશકારક ઉઠળપાઠળ થઈ હતી. તેનો ભેદ અહિંયા ખુલે છે કે મનુષ્યના પ્રગટીકરણમાં એક હજારો એવો આવે છે કે મનુષ્ય ખીલકુલ સ્વાર્થી, અને જુલમગાર થઈ જાય છે. જુહાક વીધે આપણે આગલ ખુલાસો કરશું. પછીના ત્રીજા તબક્કામાં એટલે ૬થી ૯ હજારના અધ્યામમાં અહુરમનનું જોર થોડું થોડું-તુટતું જાય છે. અને સરત પ્રમાણે ૯મા હજારમાં હમેશનો અંધકારમાં (અસરે તારીકીમાં) દેડે થાય છે. હવે આપણે જરથોસ્ત પેગંબરના પેલા ત્રણ પેદા થનારા પુત્રો હોશેદર, હોશેદરમાહ, અને સોરયોસ વીધે કંઈ ખુલાસો કરશું. એ ત્રણ છોકરાઓ જરથોસ્તની બાઈડી હવોવીથી જનમ્યા હતા, જરથોસ્ત હવોવીની નજદીક ત્રણ વખત ગયો હતો, દરેક વખતે તેનું ખીજ જમીન ઉપર પડ્યું, નર્યોસંગ ચઢે તે ખીજની રોશની અને જોર કબુલ રાખ્યું. અને સંભાળથી અનાહીત ચળદને સોંપ્યું, (કે તેના) વખતે એક માતા

સાથે આમેજ કરે. ૯૯૯૯ અશી ફરોહરો તેના રક્ષણ માટે નેમાયલા છે કે દેવો તે (ખીજ)ને નુકશાન કરે નહિ. એનો ભેદ પણ એમજ માલમ પડે છે કે પ્રગટીકરણના ૩ હજાર વરસની આખરે હોશોદર આવશે. (હોશ એટલે અકકલ અને દર એટલે દરવાજો) મનુષ્યની અકકલનો દરવાજો ખુલશે. યાને શરૂઆતની અકકલ આવશે ૬ હજાર વરસની આખરે હોશોદરમાહ આવશે. એટલે મનુષ્ય વધુ અકકલવાન થશે. એટલે પોતાને પીછાણતાં શીખશે. અને છેલ્લા તપકકામાં યાને ૯માં હજારમાં સોબ્યસ આવશે ત્યારે મનુષ્ય સંપુર્ણ જ્ઞાની થશે. રવાન બોખતગી તનપસીન થઇ જશે. એટલે આ શરીરને તજ તે સાહુખમાં મળી જશે. હોંદુઓના શાસ્ત્ર પ્રમાણે મુક્ત થઇ જશે. મનુષ્યના ચાર તપકકા તેના પ્રગટીકરણમાં આવે છે. એક ફેરી Demon ખીજે Semidemon, ત્રીજે Human ચોથો Super human) પહેલા તપકકામાં હોંદુઓના શાસ્ત્ર પ્રમાણે તમો ગુણતું જોર પછી રજો ગુણ, અને છેલ્લે સત્વ ગુણતું જોર વધી જાય છે. આ પ્રમાણે આપણો વીકાસ કમ.

આખ રજો

હોરમઝદે આકાશ પેદા કર્યું ૧૨ રાશી પેદા કરી ૨૮ નક્ષત્રો પેદા કર્યાં ૬૪,૮૦,૦૦૦ નાના સેતારાઓ (તારાઓ) પેદા કર્યાં એ સેતારાઓમાં ૪ મુખ્ય સેતારાઓ સરદાર તરીકે મુકરર કર્યાં. “સતવસ” સેતારો પશ્ચિમ તરફનો સરદાર છે.

“તીક્તર” સેતારો પૂર્વ તરફનો સરદાર છે. “વનન્દ” દક્ષિણ તરફનો સરદાર છે. “હકતોરંગ” ઉત્તર તરફનો સરદાર છે.

આખ રજો ફરોહરો ઉજો—હોરમઝદે અમેસરપંદો સાથે રખીથવન ગેહમાં ધજજને કીધી તેણે તે (ધજજનેમાં આહરેમનને મારવા જે કાઈ હથિયારો જરૂરના હતાં તે આખમાં તેણે માણસોના બોએ (બહોધાંગ) અને ફરોહર સાથે વિચાર કર્યો. અને માણસો માટે સધળી સમજ ધરાવનારી અકકલ આગળ બહાર પાડી. (એટલે હોરમઝદે માણસોના બોએ અને ફરોહરની પેદાયસ બોએ વિચાર કર્યો અને તે પેદા કરી તેઓને પછી અકકલ બક્ષી)

ફરોહરો જયો—(હોરમઝદે) કહ્યું કે જ્યારે હું તમને દુન્યામાં મોકલું, ત્યારે તમોને વધારે ફાયદેમંદ થું લાગે છે? તમારાં શરીરની હાલતમાં, તમો દરજ સાથે લડો, અને દરજ નાશ પામે અને સેવટે હું તમોને દુસ્ત અને વગર

નુકશાનના પાછા બનાવું અને સેવટે તમોને પાછા દુન્યામાં પેદા કરું, અને તમો હમેશાં, અમર્ગ, જવાન, અને નુકશાન વિનાના થાઓ તે ? યા તો અહરેમનથી તમારો હમેશાં બચાવ કરી રાખવો જોઈએ તે ? પછી માણસોના દરોહરો પેલી સર્વ બાબતની વાકેરી આપનારી અકકલ (જે તેઓને ઉપર પ્રભાણે બક્ષવામાં આવી હતી તેથી) દુન્યામાં દરજ આહરેમનથી તેઓને જે હલાકી પહોંચે તે બાબતમાં, અને સેવટે પાછા આહરેમનની દુશ્મની વગરના, દુરસ્ત અને વગર નુકશાનના, તન પસીનના વખતે થવાની બાબતમાં, અને તેમ હમેશાં અને હમેશાં ચાલુ રહેવાની બાબતમાં, આ દુન્યામાં જવા માટે (ઓહરમજદ સાથે) એક મત થયાં.

આ ફકરા ઉપરથી એમ માલમ પડેચકે. આપણને (મનુષ્યને) છેક નીરાધાર હાલતમાં નથી મોકલ્યાં પણ અકકલનું ગોહરબક્ષી આપ મુખત્યાર બનાવ્યાં છે. એટલે આપણા કર્મના આપણે જ જોખમદાર છઇએ.

બાબ ૩જો

આ બાબમાં આહરેમને દાદાર અહુરમઝદની દરેક બલી પેદાયસમાં પોતાની પુરાઈ આમે જ કીધી જમીનનું પેદું ફેડયું, પાણી ને ખરાબ કીધાં, ઝાડપાનને નુકશાન કીધું, આતસને ખરાબ કીધો જમીન ઉપર જહેરી જનવરે પેદા કીધાં, સાંપ, વીંછું, બિલાડી, દેડકો વીગેરે. ગોસ્પંદને નબળું અને બીમાર કીધું, અસ્તો વીધાન દેવને મોત લાવનાર હજરો દેવો સાથે ગયોમર્દ ઉપર છોડી દીધો, આતશમાં ધુમાડો અને અધકાર બેલી દીધો, આસમાન ઉપર સેતારાઓની સાથે ગ્રહોને અથડાવ્યા, અને ૬૦ દહાડા અને રાત સુધી મીનો યઝદો સાથે એના દેવો લડ્યા. પણ યઝદોએ દેવોને લાચાર કરી દોજખમાં નાખી દીધા. આસમાનને કીલે બંદી કીધી, કે સામે થનાર દેવો તેઓ સાથે બેલાઈ શકે નહિ.

ફકરો ૭મો દોજખ જમીનના વચલા ભાગમાં આવ્યું છે, ત્યાં કે જ્યાં ગનામીનોએ જમીનને ચીરી નાંખી હતી, અને તેમાં પોતે દોડી ગયો હતો, કે જ્યારે આ દુન્યાની સઘળી ચીજોનું બે રીતમાં ફરવું, અને હરીફાઈ અને તંટો, અને ચઢડતા અને ઉતરતાઓનું બેલાઈ જવું, એ સઘળું જહેરમાં આવ્યું.

એ ફકરાપરથી એમ માલમ પડે છે કે દુન્યામાં દરેક વહેવારમાં બલખ અને પુરક બન્ને શક્તિ કામ કરી રહી છે. અહિંયાં આપણે આહરેમનને

“અગ્નિતા”થી ઓળખીશું તે દરેક બાબતની સમજણ પડી જશે. આહરેમતનો બ્રેદમાં મીનીંગ અગ્નિતા થાય છે. એટલે જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં અગ્નિતા રહેશે ત્યાં સુધી તે સારી ચીજનો પણ ખરાબ ઉપયોગ કરશે. ચીજ પોતે કંઈ ખરાબ નથી પણ તેનો ઉપયોગ કરનાર જો ખોટું રસ્તે ઉપયોગ કરે તો તેનું પરીણામ ખોટું આવે. દાખલા તરીકે “પ્રેમ” જો એનો સદ્ ઉપયોગ કીધો હોય તો, દાદાર અહુરમઝદ સાથે એકતાન થવાય, બચ્ચાં છોકરાંની ઉત્પત્તિ થાય; પણ તેને બદલે જો “હવસ” માણસને ઉશ્કેરે તો તેનું પરીણામ, અનીતી, અને ટંટા-દ્વિસાદમાં જ આવે. આ આખી કેતાબમાં દુન્યા સમ્પન્નો ઉપયોગ કર્યો છે તે આ પૃથ્વી નહિ સમજવી, પણ માણસના શરીરને બ્રેદમાં દુન્યા કહેલી છે. જુઓ જરથોસ્ત સાહેબ દાદાર અહુરમઝદને સવાલ કરે છે, ત્યારે દરેક વખતે હાડમંદ દુન્યાના પેદા કરનાર કરીને સંબોધે છે. એને અંગ્રેજીમાં Corporeal world કરીને કહે છે. (શરીરમય દુન્યા) હવે સેતારા સાથે ગ્રહોને અઠડાવ્યા, સેતારા તે આપણી ઈંદ્રિયો આંખ, કાન, નાક, જળ્યાન, વીગેરે અને ગ્રહો તે એ ઈંદ્રિયોનો દુરઉપયોગ; ખરદ્વસતરો પેદા કીધા સાંપ, વીછુ વીગેરે તે માણસની જુદી જુદી ખરાબ ખાત્યતો, સાંપ જેવો જહેરી દંખેલ, બીલાડી જેવો ચોર, દેડકા જેવો આળસુ વીગેરે દુર્ગુણો સમજવા, આપણા બધા ભેદોનો એવી રીતે ખુલાસો થાય છે.

હવે યજ્ઞદો દેવો સાથે લડ્યા, અને આસમનને કીલ્સેબંદી કીધી. યજ્ઞદો તે આપણા સદગુણો (Virtues) અને દેવો તે દુર્ગુણો (Vices) સમજવા, અને કીલ્સેબંદી એટલે આપણી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતા શીખવ્યું તે. અગ્નિતાથી માણસનું મન હમેશાં દરેક ઈંદ્રિયોનો ખરાબ ઉપયોગ કરવા જ લલચાય છે.

બાબ ૪.

વળી એ પ્રમાણે કહેલું છે કે જ્યારે પહેલો પેદા કીધેલો ગોધો (ગયોદાદ) ગુજરી ગયો, ત્યારે તે જમણા હાથ ઉપર પડ્યો હતો, અને પછી જ્યારે ગયોમર્દ ગુજર્યો ત્યારે ડાહ્યા હાથ ઉપર પડ્યો, પહેલા પેદા કરેલા ગોધાના રવાન તરીકે ગોધાના તનમાંથી ગોશોરન જ્યારે બહાર આવ્યો, ત્યારે ગોધા સનમુખ ઉભો રહ્યો, અને જેમ એક હજાર મરદો એકી વખતે પોકાર ઉઠાવે તેમ આહરમઝદ આગળ પોકાર કર્યો કે, “પેદાયસની સરદારી તુંએ કાણુને આપી છે? જ્યારે જમીન ઉપર આદત ફાટી નીકળે, અને ઝાડપાન સુકાં (થાય) અને પાણી સુકાઈ જાય (જતાં રહે) ત્યારે ક્યાં છે તે સખસ, કે જેને માટે તે કહ્યું છે, કે “હું

તેને પેદા કરીશ” કે તે (પુરાધર્થી) પરહેજ રહેવા માટે (સખુન) બોલશે ? (‘ગોશોડન’ તે ગાવ ગોસ્પંદના પ્રાણીનું રૂપ આપેલો (personified) આત્મા છે. તે કુલ કુદરતનો પણ ગોવા એવો આત્મા છે. તે અહુરમઝદને પુછે છે કે આ દુન્યાને સારી સમજણ આપવા માટે તે જરથોસ્ત જોવા મરદને પેદા કરવા કહ્યું હતું, કે તે પેદાયસનું રક્ષણ કરશે, તે ક્યાં છે ?)

તે પરથી તે અહુરમઝદે જવાબ દીધો કે “ઓ ગોશોડન! તું ખીમાર થયો છે. ગનામીનોથી તે ખીમારી મેળવી છે. અગર જો આ જમીનપર આ વખતે તે મરદને પેદા કરી શકાતે, તો ગનામીનો આવા પ્રકારના જીલમ સાથેનો થતે નહિ. (ઓહરમઝદ કહે છે કે જરથોસ્તને જનમ આપવાનો વખત હજી સુધી આવ્યો નથી, જો તેને જનમ આપી શકાતો હોતે તો ગનામીનોનો દોર એટલો ચાલતે નહિ.

ફરો (૩) જો. (પછી) ગોશોડન સત્તરપાયા (બહેસ્ત) તરફ આગળ ગયો. અને તેજ (ઉપલી) રીતે પોકાર કર્યો; અને (પછી) મહાપાયા સુધી આગળ ગયો અને તેજ રીતે પોકાર કર્યો; અને (પછી) પુરશેદ પાયા સુધી આગળ ગયો. સેવટે તેને (ઓહરમઝદે) જરથોસ્તનું ફરોહર (દેખાડ્યું) (અને કહ્યું) કે, “હું તેને દુન્યામાં પેદા કરીશ કે તે (પુરાધર્થી) પરહેજ રહેવાના (સખુનો) કહે” (તેથી) ગોશોડનનું મીનોષ રહ પ્રુશ થયું, અને કયુલ કીધું કે “પેદાયસને હું પાળીશ” એટલે કે તે દુન્યામાં દુન્યાની પેદાયસ માટે પાછુ એકમત થયું. આ લખાણને મળતી જ હીન્દુઓની પણ એક કથા છે. તેમાં લખેય કે એક દિવસ ધરતીમાતાએ ગાયનું રૂપ લીધું. અને ક્ષીરસાગરમાં લક્ષ્મીજી સાથે ખેડેલા વિષ્ણુની આગળ ગયું. અને આંખમાં આંસુ લાવીને દરદબર્યા દીલે કહ્યું કે ધરતી ઉપર જીલમ અનીતી, ખુનામરકી, બહુ વધી ગઈ છે. લોકોમાં સ્વાર્થ બહુ વધી ગયો છે. અને એ જીલમ હું ખમી શકતી નથી. માટે આપ કંઈ એનો ધલાજ કરો ત્યારે વિષ્ણુએ ગઉમાતાને કહ્યું કે. હું કંઈ કરી શકતો નથી: તમે કૈલાસમાં બોળાશંકર પાસે જાઓ, શંકર કંઈ ગોઠવણ (ધલાજ) કરશે. ત્યારે ગઉમાતા કૈલાસમાં શંકર આગળ ગયાં, અને ત્યાં પણ એવીજ રીતે ક્યાર્દ કરી, ત્યારે શંકરે કહ્યું કે માતાજી તમે શીકર કરો નહિ. તમે પાછાં જાઓ હું મારા ગણોને મનુષ્ય અવતાર આપી પેલી દુન્યામાં મોકળું છું. ત્યાં જઈને ગણો (ગણુ એટલે શીવનો સેવક સમુદાય Shivas angles) દુન્યામાંથી જીલમ ઓછો કરીને પાછી સંસકૃતી સ્થાપસે. (યાને ખુરાઓને બરોબર સીક્ષા કરશે.) આ બંને લખાણોની મતલબ એક-સરખી જ છે. આપણાવાળા જરથોસ્તના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા, અને

હીન્દુઓ શીવના ગણુની. આ ભેદી લખાણુ પરથી આટલી વાત તો સિદ્ધ થાય છે કે, પેલી મીનાઈ જહાનમાં જે ત્યાં બહેસ્ત દોજખ હતો અને સીક્ષા કરવાનું હતો, તો તો ત્યાંથી એવો જ જવાબ મળતો. કે કંઈ નહિ એ પુરાઓને હમે અહિયાં દોજખમાં નાંખીને સપ્ત સળ કરશું. પણ ત્યાંથી તો વિષ્ણુ ભગવાન જેવાએ પણ પોતાની અશક્તિ દેખાડી તેથી ભેદ ખુલ્લો થઈ જાય છે કે ત્યાં (મીનાઈ જહાનમાં) કંઈ જ નથી. જે છે તે આ કર્મભૂમિ ઉપર જ છે. અને આપણા તથા હીન્દુઓના વડવાઓ પણ ધણી સરસ રીતે સમજતા હતા. પણ અભણો (અજ્ઞાનોને) ને ફકટ ખરાય કાર્ય કરવાથી દુર રાખવા જ આ સ્વર્ગ નકંનું તુલ ઉશું ક્યું હતું.

આખ પ

આ આખમાં સાત અહોનુ, અલખુરજ પહાડનું, અને વરસની ગણુત્રીનું ખ્યાન છે. પણ દરેક આખમાં કંઈ ભેદતો સમાવેલોજ છે. ફકરો ૧. અહોના સાત સરદારો, નક્ષત્રના સાત સરદારોને પહોંચેલા છે; જેમકે તીર (બુધ) નો અહ તીથતરને: વહારામ (બહેરામ એટલે મંગળ) નો અહ હફતો રંગને: ઓહરમજદ (બ્રહ્મપતી) નો અહ વનન્તને; અનાહીત (શુક્ર) નો અહ સેત્વસને; કએવાન (શની) (શનીચર) નો અહ આસમાનની વચ્ચે આવેલા મસને; અને ગુરચહેર અને પુછડી સાથના દુનદો મુશપર, એવી પુર્શેદ અને ચંદ્ર અને સેતારાઓને. પુર્શેદ મુશપરને પોતાના નુર સાથે એકમેક સાથના (ખેંચાણુના) સંબંધથી જોડી રાખ્યો છે. કે તે થોડું નુકસાન કરી શકે. આપણે આગળ જોઈ ગયા છઈયે કે. એ સાત સેતારાઓને ખરાય ઉપયોગ કરવામાં આવે તો અહ કહેવાય અને હીંદુઓમાં પણ જે લોકો આગળ વધેલા વિચારના જ્ઞાનમાર્ગી છે. તે લોકો પણ એટલુંજ કહે છે કે આપણા શરીરમાં સૌથી ઉત્તમ ચીજ યાને મોટા દેવ તે આપણો “પ્રાણુ” છે. પ્રાણુથી મોટો બીજો કોઈ દેવ જ દુન્યામાં નથી. અને એ લોકોના સાત રૂપિ છે. (સપ્તઋષિ) એજ સાત પ્રાણુ છે. જે કાન તે ગૌતમ અને ભરદ્વાજ રૂપિ છે. જે આંખ એ જ વીશ્વામિત્ર અને જમદગ્ની છે. જે નાકના નશકોરાં એ વસિષ્ઠ અને કસ્પય છે, અને વાક (જપાન) એ “અત્રી” રૂપિ છે. એ પાંચ જ્ઞાને ઈંદ્રિઓ જ મનુષ્યને, સારે અથવા ખરાય રસ્તે ચલાવે છે. એટલે માણુસ પોતે જ પોતાના ભાગ્યનો સૃષ્ટ છે. એ વીષે બહેરામ યસ્તમાં ખુલાસા વાર સમજણુ આપવામાં આવશે. તેમ જ અલખુરજ પહાડ વિષે શરોષ યસ્તમાં ખુલાસો કરશું.

કોષક ઠેકાણુ એ સપ્તઋષિ વીષે જુદાં નામ આપ્યાં છે.

A cluster of seven stars named after seven sages
મરીચિ, અત્રિ, અંગીરસ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, કૃતુ અને વસિષ્ઠ. એ સાત રશ્મિઓ
કે તારાઓ તરીકે ઓળખાય છે.

આખ ૧૧.

દીનમાં કહેલું છે કે જમીનની ૩૩ જાત છે. તે હહાડે કે બ્યારે તીક્ષ્ણ
વરસાદ વરસાવ્યો, અને બ્યારે તેમાંથી દરિયા ઉત્તપન્ન થયા. ત્યારે તમામ જમીન
અડધો અડધ પાણીમાં ગીરફતાર થઈ હતી, અને તેના સાત ભાગો થયા હતા.
તે ભાગો એ પ્રમાણના કે (જમીનવાળો) અડધો ભાગ ૬ ભાગોની વચ્ચે આવેલો
હતો. તેઓની આબુઆબુ, તે ૬ ભાગોના જેટલો (ખનીરથનો મુલક આવેલો
હતો) તે (ભાગો)ને કેશ્વર નામ આપેલું છે. અને (તેઓ એકબીજાની) આબુ
આબુએ આવ્યા છે. જેમકે (એ) ભાગો એ પ્રમાણે (છે.) પૂર્વ આબુએ સવેહ
કેશ્વર અને પશ્ચિમ આબુએ “અન્જ” કેશ્વરના બે ભાગો. દક્ષિણ આબુએ
ફર્દફર્સ, વીદફર્સ કેશ્વર(ના) બે ભાગો. ઉત્તરની આબુએ વોહર ખરેસ્ત, વોહર
જરેસ્ત કેશ્વર(ના) બે ભાગો. વચ્ચે વચમાંનો ખનીરથ (૬-૨) અને ખનીરથે
દરિયો પકડેલો છે, (એટલે તેની એક આબુએ દરિયો આવેલો છે). કારણ કે
પેલા ફરાહોકન્ત દરિયાનો એક ભાગ તેની આસપાસ ફરી વળેલો છે. વોહર
ખરેસ્ત, વોહર જરેસ્ત (આગળ) એક મોટો પહાડ ઉગી નીકળ્યો છે, કે જેથી
એક કેશ્વરથી બીજે કેશ્વર જવાઈ શકાય નહિ.

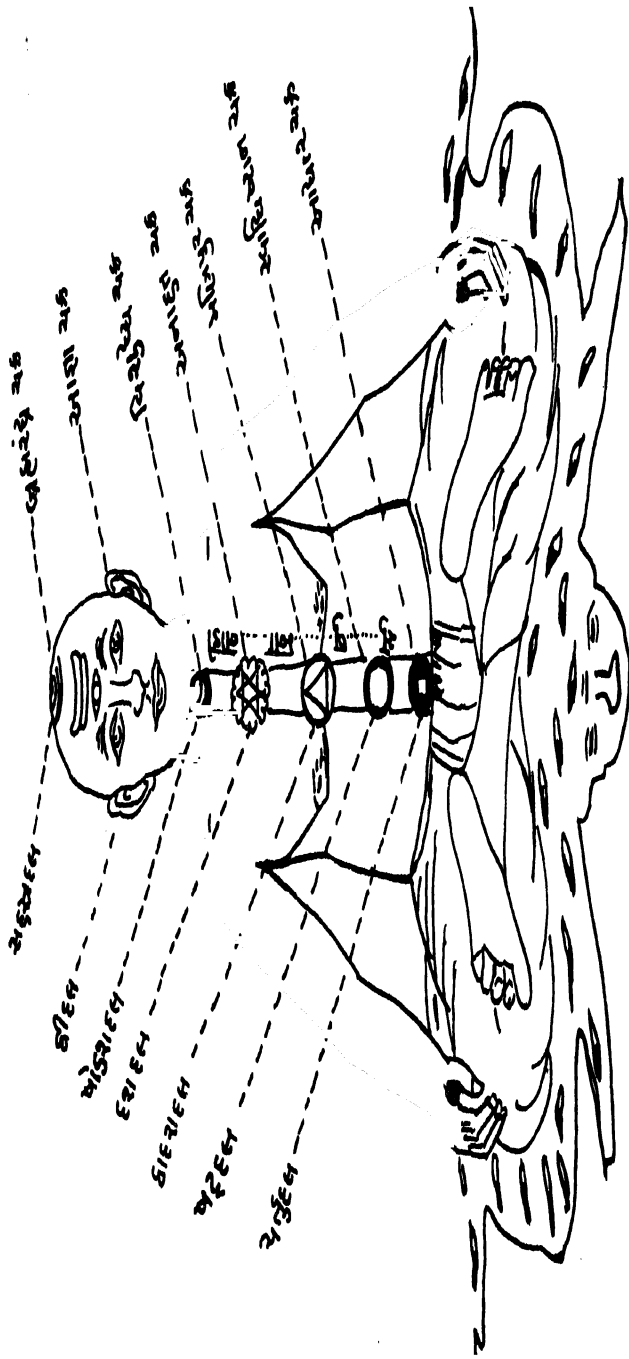
અને એ સાત મુલકો કરતાં ખનીરથમાં સઘળી નેકી વધારે ઉત્તપન્ન કરેલી
છે, અને વળી આહરેમને પણ ખનીરથમાં જે કંઈ (નેક) જોયું તેને નુકશાન
કરવા માટે ધણું (ખૂર) ઉત્તપન્ન કર્યું છે. કારણ કે કેઆનીઓ અને શૂરવિરોને
ખનીરથમાં પેદા કરવામાં આવ્યા હતા. અને બલી માજદીયસ્ની દીન ખનીરથમાં
બખસવામાં આવી હતી, અને સેવટે (ત્યાંથી) બીજા મુલકોમાં લઈ જવામાં
આવી હતી. સોશીઓસ, જે ગનામીનો વગર કામનો કરશે અને રસ્તાખેજ
તનપશીન ઉત્તપન્ન કરશે, તે ખનીરથમાં જન્મશે.

હવે એ સાત કેશ્વર ક્યાં આવેલા છે. એ વીધે થોડુંક વીવેચન કરશું.
આપણા પેગંબર સાહેબ, અને તેના જાનસીનો આપણને કંઈ બુગોળનું જ્ઞાન
આપવા નહિ આવ્યા હતા. યુનદેહેશમાં જે જે લખાણો આવ્યાં છે. તે બધા
આપણા શરીરરચનાના ભેદમાં કહેલાં લખાણો છે. હિન્દુઓમાં એને સપ્તદિવ
કરીને કહે છે. (The seven divisions of the Earth according to

Hindu Mythology) પુરાણાનુસાર પૃથ્વીના સાત મોટા વિભાગ (જંબુ, કુશ, ખલ્લ, શાલ્મલિ, કૌંચ, શાક, અને પુષ્કર) એકદત કેસ્વર એ આપણા શરીરમાં આવેલાં છે: યોગાભ્યાસમાં એને ચક્રો કહે છે.

એ સાત ચક્રો નીચે મુજબ છે.

શરીરમાં કયા સ્થાન ઉપર આવેલાં છે તે સ્થાન.	અક્ષરો, દળ-વર્ણ	ચક્રનું નામ
શુદ્ધસ્થાન	વં, શં, પં, સં, ચાર અક્ષરો તથા ચાર દળવાળું અગ્નિના વર્ણવાળું	...આધાર ચક્ર Pelvic plexus.
લિંગસ્થાનના મૂળમાં...	બં, બં, મં, યં, રં, લં, એ છ અક્ષરવાળું છ દળવાળું, સુર્યસમાન વર્ણવાળું.	...સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર Hypo-gastric plexus.
નાભિસ્થાન	ડં, ઢં, જીં, તં, થં, દં, ધં, નં, પં, ફં, એ દસ અક્ષરવાળું રાતા વર્ણનું.	...મણિપુર ચક્ર Solar plaxus.
હૃદયસ્થાન.....	ખં, ગં, ઘં, કં, ચં, છં, જ, ઝ, ટ, ઠ, જં, એ ચાર અક્ષરવાળું, ચાર દળવાળું, અને સુવર્ણ સમાન વર્ણવાળું.	...અનાહત ચક્ર Cardiac plexus.
કંઠસ્થાન.....	અં, આં, ઈં, ઈં, ઉં, ઊં, રુ, ર, લં, લ, અં, એ ઝોં, ઝોં, અ, એ, એ સોળ સ્વરવાળું સોળ દળવાળું ચંદ્રમા	...વિશુદ્ધ ચક્ર Carotid-plexus

ઉપરની આકૃતિમાં સાત ચક્રો અને સુષુમ્ણા નાદી દેખાતી છે. એ સાત ચોગીઓના ચક્રો તે આપણા સાત કુશરો (હૃદય કેન્દ્ર) હિંદુઓના પુરાણાનુસાર સ્પષ્ટિપ, અને એ સાત કેન્દ્રોમાં ખનીરચત્રે સીથી ઉત્તમ ગણવામાં આવ્યું છે. દરેક નેત્રીચોક્કાસ થવલ અને હિંદુઓના જ્ઞાતિપ સાથે સંરખાવે છે. કેટલાક અભ્યાસીઓ ખનીરચત્રે વચમાં ચુકે છે એટલે “અનાકત ચક્ર” હૃદયરચના તરીકે પીછળે છે. એ અને બચરેક ચક્ર તરીકે સીથી છલ્લુ દસમાં દારમાં ચુકે છે (સહજદળ ચક્ર) કે જ્યાં મનુષ્યનું બેચું આવેલું છે સહજદળચક્રને હૃદય દળવાળું અને એજ સરોચનું રહેવાયું છે (જુઓ સરોચ વસ્ત ક્રક્રો રૂપ સો) હૃદયર ચામલાવાળું મજબૂત, અંદરના બાગમાંથી પોતાની એજ રોચની આપણી તથા બહારના બાગમાંથી સેતારાની સંગરેલું ઘેર ખલ્લુજ પહોડાની સહચી ઉચી ટાચ ઉપર આવેલું છે. (જુઓ નકશામાં) અને અસર રોચની અથવા ગરોદમાન બહેસ્ત કહે છે. અને આંહી જ સુષુમ્ણા નાદી પણ નીકળે છે. જે નાદીને બેદમાં આપણા સાલિકાએ કોઈ એ ચીનવહ પૂલ તરીકે તો કાદાએ આવ્યાં અસરની ચર નદી તરીકે ઓળખાવી છે. હીંદુઓ અને બેદમાં વેતરણી નદી તરીકે ઓળખાવે છે. આપણા લોકો કહે છે કે જે ચીનવહ પૂલ પસાર કરશે તે બહેસ્તમાં જશે. જ્યારે હિંદુઓ કહે છે કે જે વેતરણી નદી તરીકે જશે તે વૈકથમાં જશે. આ બધી બેદી બાબદો જેણે ગણવાની છવાસા હોય તેને સ્વામી વિવેકાનંદના ચોગ સંબંધીનાં પ્રસ્તકો વાંચવાં. અથવાતો કલ્યાણનો ચોગિક વાંચવો.

જેવા વર્ણવાળું

હુના મધ્ય સ્થાનમાં...
(ત્રીકુટીમાં)

હં, હાં, એ અક્ષરજાળું
અને રાતા વર્ણવાળું

...આગા ચક્ર
Medulla-Oblongata plexus

(દસમાં દ્વારમાં).....

નિરંતર સમ્વિદ્યાનંદ
જ્યોતિર સ્વરૂપ
સહસ્રહળ યુક્ત
અને શુદ્ધ શ્દ્ધિક
સમાન.

...અનરામર ચક્ર
(આક્ષર રંધ્ર ચક્ર)
“Brain”

એ સાત ચક્રો દરેકના શરીરમાં હોય છે, પણ યોગીઓ, લય યોગ કરવાવાળા એને ચોક્કસ ક્રીયાથી ખીવીને સમાધિ સ્થીતી પ્રાપ્ત કરે છે: એ ચક્રો ખીલવવાથી મનુષ્ય ધણી શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે: આપણા ધર્મમાં ખનીરથને સૌથી મોટો કેશવર કહેલો છે. જેને કેટલેક ઠેકાણે ગરોદેમાન બહેસ્ત (અસરે રોશની) પણ કહે છે. તેજ દસમો દ્વાર “અક્ષરંધ્ર” છે: જ્યારે યોગી સમાધિ સ્થિતિમાં હોય છે. ત્યારે તેનો પ્રાણ (જીવ) અક્ષરંધ્રમાં હોય છે. આખું શરીર ખીલકુલ હીલચાલ વગરનું થઇ જાય છે. તે હાલતમાં તેને દરેક સૂક્ષ્મજ્ઞાન (આખા અક્ષાંડનું) પ્રાપ્ત થાય છે. અને એટલે દરજ્જે પુગેલા મહાત્માઓ (આસને ખેરદ) જે જ્ઞાન દુન્યાના લોકોને આપે છે તેજ ખરૂં ખુદાઈ (આત્મીક) જ્ઞાન છે. અને જે જે મહાન પુરૂષો થઈ ગયા, તે લોકો કોઈ રાજયોગી, કોઈ લયયોગી, કોઈ મંત્રયોગી, અને કોઈ જ્ઞાનયોગી એ જુદા જુદા યોગીઓએ યોગથી જે જ્ઞાન મેળવ્યું, તેને એવા ભેદ ભર્યા પોતાના સંકેતીક શબ્દોમાં ખ્યાન કર્યું છે કે જે આજની ઓલાદ એ જ્ઞાન સમજી નહિ શકે, અને એમ કરવાનું કારણ, કે ભવિષ્યની ઓલાદ એ જ્ઞાનનો બહુપયોગ કરશે તેથી આપણા આખેદોએ એ જ્ઞાન છુપાવી રાખ્યું હતું.

ઈરાનથી આવ્યા પછી પણ આપણા લોકો એ જ્ઞાનથી વાકેફ હતા. ઇશરાફીન અથવા આબાદી પંથના વડા દસ્તુર હજરત આજર કયવાન, મહાન યોગી હતા, અને દરેક ધર્મવાળા તેવણુના ચેલા હતા. દસ્તુરે પોતે અબ્દ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કીધેલી હતી પણ તેનો કોઈ દિવસ ઉપયોગ કીધો હતો નહિ આપણા ધર્મમાં અશોષનેજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ સ્થાન આપ્યું છે તેથી જરથોસ્તીઓએ તો ફક્ત જ્ઞાન યોગનોજ આસરો લઈ આગળ વધ્યું. આપણા પેઢાંજર પોતે પણ

મહાન રાજયોગીજ હતા, અને હવે આપણો ભવિષ્યમાં આવનારો સોસાયસ તે પશુ કોઈ વ્યક્તી તરીકે આવનાર નથી. પશુ આપણો વિકાસ ક્રમ જેમ જેમ આગળ થતો જશે તેમ તેમ આપણે પશુ આપણી જાતને (એટલે દાદર અદુરમઝદને) પીછાનતાં શીખશું. અને એ ખનીરથમાંથીજ આપણને જ્ઞાન મળશે.

બાબ ૧૨

પહાડોની પ્રકૃતિ બાબત પર

આ બાબમાં પહાડો વીષેનું બેદમાં બ્યાન છે.

દીનમાં કહેલું છે કે પહેલાં ૧૮ વરસમાં પહાડો ઉગી નીકળ્યા છે અલયુર્જ ૮૦૦ વરસની આખેરી સુધી વધ્યા કીધો હતો. ૨૦૦ વરસમાં “સેતરપાયાક” [એહસ્તના આસમાન] સુધી અને ૨૦૦ વરસમાં “માહાપાયાક” સુધી, અને ૨૦૦ વરસમાં પુર્ણિદ પાયાક સુધી અને ૨૦૦ વરસમાં અસર રોશની (વાળા એહસ્તના આસમાન) સુધી (તે ઉંચે વધ્યા કીધો હતો) અને અલયુર્જમાંથી બીજા પહાડો, સંખ્યામાં ૨૨૪૪ ઉત્પન્ન થયા છે. તે પહાડો (નીચે મુજબ) છે. બુલંદકુગર અલયુર્જનો તીરક, ચેકાને દાષ્ટીક, અજુરની હાર, ઓસીનદુમ હરપાસીન, જરીદ, માનુસ, અધરિય, કાફ વાદગીસ, કુશદાસ્તર, એ વતરોગે બીજા નાના પહાડો, ફકરો રજો તેઓ માટે હું બીજા વાર (એટલે વિગતે) બોલું છું અલયુર્જ પહાડ જમીનની આસપાસ આસમાન તરફ જોડાયેલો છે, અલયુર્જના તીરક તે (છે કે) જેમાંથી. સેતારા, ચંદ્ર, અને અને પુર્ણિદ અંદર પસાર થાય છે, અને પાછા આવે છે. બુલંદકુગર પહાડ તે છે કે જેની ઉપરથી અર્ધવીસરના પાણી, એક હજાર માણસ પુર ઉચ્ચાઈથી નીચે કુદી પડે છે. ઓસીનદુમ પહાડ તે કે જે, જ્યારે તેનું પાણી, જે કુગર પહાડમાંથી આવે તે તેની ઉપર પડે છે, ત્યારે લાલ અને આસમાનના ગોહર (નારંગનો બનેલો) છે. અને વોઉરકશ દર્વાની વચ્ચે (આવેલો છે અને) જેની ઉપર ચીનવદ પુલ આવેલો છે.

તે જગ્યા એ (ફરેસ્તાઓ) રવાનનો સુમાર (એટલે ઇનસાફ) કરે છે. અલયુર્જ પહાડની અજુર (નામની) સાંકડી ટોચ દોજખના દરવાજાપર આવેલી એક ટોચ છે. કે જ્યાં હમેશાં દેવો મિજલસ કરે છે. એ ઉપરાંત બીજા સેંકડો પહાડોના નામ જુદા જુદા મુલકોમાં તે કયાં કયાં આજ્યા છે. તેના નામો છે.

આપણને એ બધા પહાડોના નામ સાથે કંઈ કામ નથી આપણે તો જોઈએ મુખ્ય પહાડો છે તેની સમજણ લઈએ. એ પહાડો તે કંઈ ખરા પહાડો નથી પણ આપણા શરીરમાં કયાં કયાં હાડકાંઓ આવેલા છે. તેનું બારીક નીરીક્ષણ કરેલું છે. હાલમાં આપણે એની ટુકમાં જ તપાસ લઈશું અલ્પબુદ્ધિ તે આપણા માંથાનો સૌથી ઉપરનો ભાગ (આપણી ખોપરી) સેતારા ચંદ્ર અને પુરોહિત એ આપણી ઈન્દ્રિયો, નાક, કાન, આંખ, જભાન, વીગેરે. ઉંચેથી અર્ધવીસર પડે છે. તે “સુષુમ્ણા નાડી” વેઉકકશ્ચ દર્શો તે આપણી ફુટી (Navel) એ પ્રમાણે સમજવું.

બાબ ૧૩

એ બાબમાં દર્શાવેલી નદીઓ વીગેરેનું બ્યાન છે. તે વીસે જણવું કે નદીઓ તે જીણી નસો, દર્શાવેલી તે જ્યાં ધણી નસો એકથી થાય તે જગ્યાને કહેલું છે. આવાં અર્ધવીસરની ન્યાએસમાં એ સંબંધી ખુલાસાવાર બ્યાન કરશું.

બાબ ૧૪

એ બાબમાં જુદી જુદી જાતના ગોસપન્દો, ઘોડા, ઊંટ, જુદી જુદી જાતના કુતરા, ગધેડા ૮ જાતના નોળીઆ, આઠ જાતના ઘોડા, ૧૧૦ જાતના પક્ષીઓ, ૨૮૨ જાતની માછલીઓ. ફાડી ખાનારાં દાંતવાળાં જાનવરો વીગેરેનું બ્યાન છે.

બાબ ૧૬

આ બાબમાં ફરજંદની વૃદ્ધિ કેવી રીતે થાય છે. અને ખેટાનું અને ખેટીનું ફરજંદ કયારે થાય છે, તે બાબે અસલી ધરાની વીચારો જાહેર કરે છે.

બાબ ૧૭

આ બાબમાં જુદી જુદી જાતના આતશો યાને ગરમીના રૂપો (Manifestations of Heat) વીગેરેનું. અને આદરફરોબા, આદરગુસસ્પ આદરખુજન, નામના જાણીતા આતશકહેલોની ઉત્પત્તીનું વર્ણન છે.

બાબ ૧૮

આ બાબમાં જોઈકે નામનું ઝાડ, જે અસલમાં સખળા ઝાડોનું મૂળ

મથાતુ તેની હકીકત છે.

બાબ ૧૯

આ બાબમાં ત્રણ પગના ગધેડાનું અલંકારીક લખાણ તેમજ ખીજા ચરન્દા, પરન્દા પ્રાણીઓનું વર્ણન છે.

બાબ ૨૦થી ૨૨

આ બાબો સંઘળા પાણીઓના સંબંધમાં છે. નદીઓ, સરોવરો, પાણી અથવા પ્રવાહી પદાર્થ જુદે જુદે રૂપે જોવામાં આવે છે તેની હકીકત આપી છે.

બાબ ૨૩

આ બાબમાં વાંદરા અને રીંછની ઉત્પત્તિની વીચીત્ર કંતકથા છે, કેટલાંક જનવરો, ઝાડપાન ફળફળાદીના સંબંધમાં, આપણે ખીજા કેટલીક પ્રજાઓના સંબંધમાં પણ જોઈએ છીએ, એવી અલંકારીક બાબદ છે, કહેવાની મતલબ આ દીસે છે કે, બધાંઓ જુડા સાથે જોડાવાથી તેનું ફળ ખુરં આવે છે.

બાબ ૨૪

આ દુન્યાની જુદી જુદી પેદાયસોમાં, તે વર્ગની ખાસ સર્વથી સરસ પેદાયસ કંઈ છે ? તે આ બાબતમાં જણાવ્યું છે. જેમ કે સરસમાં સરસ બકરો તે કયો ? સરસમાં સરસ પક્ષી, યા મેવો યા અનાજ તે કયાં ?

બાબ ૨૫

આ બાબ અસલી ધરાનીઓના વખતની વહેંચણી બાબેના વીચાર માટે અગત્યની છે. રૂતુઓ, નાલ્લા મોટા દિવસો કયા એ બાબતનું વર્ણન છે.

બાબ ૨૬

આ નાના બાબમાં “ હાઅ ” નામના અસલી ધરાની માપની હકીકત છે.

બાબ ૨૭

જુદી જુદી જાતના ફુલો, ફળો, અનાજ, ઝાડપાન, વીગેરેની બાબત છે. એમાં જુદા જુદાં ફુલોને ત્રીસે રોજોનું નામ ધરાવનારા જુદા જુદા ત્રીસે ચઝદો

સામે સંબંધ દર્શાવ્યો છે. હોરમનનું ફલાયું ફૂલ છે. બહમનનું ફલાયું ફૂલ છે, હવે એ યજ્ઞદો જેમ ગેતીની પેદાયસો ઉપર તેમ માણસ જાતના સદ્યજ્ઞો ઉપર મવઅકકલ છે, તેથી એ ફુલોનો તે સદ્યજ્ઞો સાથે સંબંધ છે, ત્યારે તે સદ્યજ્ઞોનો સંબંધ, એક જાતની ફુલોની ભાષા રજુ કરે છે. (Language of flowers)

આખ ૨૮

જેમ અસલી ધરાની યજ્ઞ મંડળમાં અમેસારપદો ઉપરાંત ધણાક યજ્ઞદો છે, તેમ દેવ મંડળમાં ૬ અમસારપદોની વીરૂધના ૬ દેવો ઉપરાંત બીજા ધણાક દેવો છે. તે દેવોનું કામ શું છે, અને તેઓ શું દુર્ગુણો દેખાડે છે, તેનું આ આખમાં વર્ણન છે. બહમનની સામે અકોમન દેવ તેનું કામ કે પેદાયસમાં ખુરા વીચારો અને કુસંપ પેદા કરવો. સાવર દેવ જીલમ અને ગેરવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે. “નાઈકયસ” અસંતોષીપણું, જાઈરીય ઝહેર ઉત્પન્ન કરનાર, “તરંમત” મગરૂરી ઉત્પન્ન કરે છે. “મીતોપ્ત” ગંધીલો દરજ છે, “અર્શક” ખુરી નજરનો (અદેખાઈનો) કીનાખોર દેવ છે. “એશમ” ગુસ્સાનો એ દેવને સાત ગણું જોર આપ્યું છે. “અકતશ” દેવ ખુદ પરસ્તીનો દરજ છે. “ખુશારપ” આળસાઈનો દેવ છે. જે માણસમાં આળસઈ ઉત્પન્ન કરે છે. “નીઆજ” તંગીનો “આજ” લોભનો દેવ છે “પુશ” તે દેવ છે કે જે સંગ્રહ કરે છે, પણ પોતે ખાતો નથી, અને કાઢને આપતો પણ નથી. “સપજગ” દેવ સાડીચુગલીનો દેવ છે. એકની વાત બીજાને કહી લોકોને અથડાવી મારે છે.

આવી રીતનું બીજા ધણા દેવોનું વર્ણન કીધું છે. આ દેવાના વર્ણન પરથી બેદ ખુલ્લો થઈ જાય છે કે એ દેવો તે કાંઈ દોષખમાં રહેનારા કદપીત દેવો નથી પણ માણસમાં રહેલા દુર્ગુણો છે. અને કેટલેક ઠેકાણે માણસના ખરાબ દર્દોને પણ દેવનું રૂપ આપ્યું છે.

આખ ૨૯

અસલી ધરાનીઓ જમીનને હકત કેસરમાં વહેંચતા હતા, તે સાતે મુલકમાં અને બીજા મુલકોમાં, અસલમાં જે ધરાની મહાતમાઓ ધર્મ સંબંધી રાહતુમાઈ કરતા હતા, તેઓના નામો અને તેઓની હકીકત આ આખમાં લખી છે,

દિનમાં કહે છે કે કેસરોની છ સરદારીઓમાં દરેક માટે એક સરદાર છે. જેમ અર્જુનનો સરદાર “અષાધગજહત એ પ્વનદયાન” અને “સપહ”નો સરદાર હોહજ દરોથલીહના પરશતથરો.

“ફૂંદફૂંસ”નો સરદાર સ્વપ્નતનિદ્ર એ હુસ્પાસન્યાન, “વીદફૂંસ”નો સરદાર અધરીજરત્ય ઊસપાસીનાન, વોઉરાબરસ્ત”નો સરદાર હુગરપ અને “વોઉરાજસ્તનો” સરદાર ચખવાક જરથોસ્ત ખનીરથ કેસ્વરનો અને વળી સધળા કેસ્વરોનો સરદાર છે. અશો લોકોની દુન્યાનો સરદાર (તે છે) કહેલું કે તે સધાળાઓએ દીન જરથોસ્તથી કબૂલ રાખી હતી.

ફકરો રજો ખનીરથના મુલકમાં ધણીક જગ્યાઓ છે, કે જે ખીજી સરદારીમાં (એટલે જરથોસ્ત સિવાય ખીજીઓની સરદારીમાં) આહરેમનના સધળા જીવન અને કજીઆમાં (રહે છે) મીનોઇશકિતથી તે (ખનીરથ)માં એક માર્ગ બનાવેલો છે. કે જેને ખનીરથની આરામગાહ કહે છે. એના જેવા ખીજી મુલકો (છે) જેવા કે કંગદેજ, સાવકસ્તાની જમીન, અને દસ્તે તાજકાન, અને દસ્તે પ એ સાનસુ, રૂંદ નાવતાક, અધરાનવેજ, (જે) જમરોદનું બનાવેલું સ્વસ્થાન અને મહિલું કેસ્મીર. “પેસોતન” જેને ચત્રીમીનોઈ કહે છે તે કંગદે-જના મુલકમાં સરદાર છે. “અગ્રેસ” સઓવકસ્તના મુલકમાં સરદાર છે. “ગોપતશાહ” પર્શદગા ખેમખ્યાન દસ્તે પેસ્યાનસાઈમાં સરદાર છે.

જરથોસ્તનો “ઊર્વતધ્નર” જમરોદે બનાવેલા સંસ્થાનમાં છે. સામને માટે કહે છે કે તેને પશુ હજુ ૧૦૦૦૦ દશ હજાર અશો ફરોહરોની પાસબાનીમાં રાખ્યો છે. કે જે જોહાકને ફરેદુને દેખાવંદ પહાડ ઉપર બાંધ્યો છે. તેને છેવટે મારી નાંખશે.

હવે આપણે આ ૨૨૪૪ પહાડો, સેંકડો સરોવરો, ઈર્યાઓ, હજારો નદીઓ, માંસાહારી જનવરો, પક્ષીઓ, માછલીઓ, વીગેરેનો બેદ ડુંકમાં સમજી જઈશું.

જેવી બહાર સૃષ્ટિની રચના છે, તેવી જ આ શરીરની અંદર પણ છે.

માથુસના શરીરમાં જે હાડકાં છે તે પહાડ અને પર્વત છે. એટલે આપણા શરીરમાં ૩૬૦ હાડકાં છે. જે નસો છે તે નદીનાળાં વીગેરે છે. માથુસનું પેટ (Stomach) છે તે મહાસાગર છે. તેમાં જનવરો વસે છે. શરીર પર વાળ (બાલ) છે તે ઝાડ છે. શરીરમાં દાંત છે તે માંસાહારી જનવર છે. શરીરમાં ધાર્મિક વૃત્તિ તે પક્ષીઓ છે. એહરો તે વસ્તીવાળો ભાગ છે. પીઠ તે ઉજ્જડ જમીન છે. બચપણ તે વસંત રૂતુ, જીવાની તે ઉન્હાળો, યુદ્ધાપો તે શીયાળો, અને અતીશય યુદ્ધાપામાં જે અક્ષતની કોતાહી હોય છે તે પાનખર રૂતુ. તંદરોસ્તી સાથે પૈસો તે બેહેસ્ત, ગરીબાઈ અથવા તકલીફ તે દોઝખ, જીમ તે જીઆઈલ

ફરેસ્તો. નાક ઇસરાયીલ ફરેસ્તો, શરીર બીકાઇલ ફરેસ્તો, કાન ઇઝરાયીલ ફરેસ્તો છે. અને એ સાત કેશ્વરો જેને (યોગની ભાષામાં) ચક્રો કહીને કહે છે. એ ચક્રોમાં રહેલી જુદીજુદી શક્તિઓને એ કેશ્વરમાં રહેલા, જુદા જુદા આબેદો (મહાત્માઓ) બેદમાં કહે છે. શરીરની બાહર કંઈ નથી. જેટલી કુદરતે શરીરમાં કરામત કીધેલી છે. એટલી કરામત આ દુન્યામાં બીજે કેડે નથી. આપણા પૂર્વજોએ શરીરનું કેટલું બધું પારીક અવલોકન (નીરીક્ષણ) કીધેલું હતું તે આ ખુનદહેશ વાંચવાથી અને એનો સુક્ષ્મ અભ્યાસ કરવાથી દરેક જરથોસ્ત્રીની ખાત્રી થશે, કે આપણા નયાગાનો કેટલા પરહેજગાર અને મહાન યોગીઓ હોવા જોઈએ કે શરીરનું સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ જ્ઞાન આજે દુન્યાને સમજવું પણ મુશ્કેલ પડે એવી રીતે બેદમાં આપી ગયા છે.

બાબ ૧૫ (માણસની પ્રકૃતિ બાબે)

આગળ ૨૯ બાબનું વર્ણન કીધું છે. અને ત્યાર પછી ૧૫ માં બાબનું વર્ણન આવે છે. તેનું કારણ કે આ બાબ બહુ અગત્યનો છે. તેથી અનુક્રમે એનું લખાણ નહિ આપ્યું હતું.

દીનમાં કહે છે કે ગયોર્મદે યુજરતી વખતે તોખમ બહાર આપ્યું, તે તોખમ ખોરશેદની રોશનીની ચાલથી સ્વચ્છ થયું. અને તેના બે ભાગ નેર્યોસને તપાસી રાખ્યા, અને એક ભાગ સપેંદારમદે કપ્પલ રાખ્યો. “રીવાસ” (નામનું ઝાડ જે) એક ચાંબલા (માફક) ૧૫ વર્સે ૧૫ પાત્રાં (સાથેનું ઉંચે છે તેના) રૂપમાં (કપોસ) ચાલીસ વર્સે “મશી” અને “મશીઆન” જમીનમાંથી એ મીસાલે ઉગી નીકળ્યાં કે, તેઓના હાથ, તેઓની ખાંધ ઉપર પાછળ રહેલા, અને એક બીજા સાથે જોડાયેલા અને એક સરખી ઉંચાઈના, અને એક સરખા દેખાવના બનેલા હતા. અને બેઉની કમર એકમેકની અંદર આવી ગઈ હતી. અને તેઓ એ પ્રમાણે સરખાં કદનાં હતાં, કે જણાવું હતું નહિ કે નર કોણ અને માદા કોણ, અને (બેમાંથી તે) કયું, કે જેમાંથી ઓહરમજદતું નુર દૂર થયેલું નથી:

ફકરો ૨ જે એ પ્રમાણે કહેલું છે કે “પહેલું શું પેદા કીધું હતું આત્માનું નુર કે તન ?” તે ઉપરથી ઓહરમજદે કહ્યું કે “નુર” (અથવા આત્મા) આગમય પેદા કર્યું હતું. અને શરીરને તે પછી પેદા કર્યું હતું. (આત્માના નુરને) શરીરને આપવામાં આવ્યું કે તેથી તે જાતે ઉદ્યોગ ઉત્તપન કરે, અને શરીરને ઉદ્યોગ કરવા માટે ઉત્તપન કર્યું છે, એ ઉપરથી ખુલાસો એ કે આત્માને

પહેલાં પેદા કર્યો છે, અને શરીરને તેની પછી.

ફકરો ૩ જે બેજી ઝાડના રૂપમાંથી માણસના રૂપમાં ફેરવાયાં તે (જીંદગીનું) નુર) કે જે ગેબી રીતે તેઓમાં (એટલે માણસમાં) દાખલ થયું છે તે રવાન છે. વળી હાલમાં તે જ રીતે એક ઝાડ યુલ્દ ઉગ્યું છે, કે જેના ફળ માણસ જાતની ૧૦ જાતો છે.

ફકરો ૪ થો ઝોહરમજદે મશી મસ્થાનને કહ્યું કે તમે માણસ છેઓ, દુન્યાના વડવા છો, મારાથી તમે પુખ્ત વિચારના સર્વથી સરસ પેદા થયા છો, દીનના કામ પુખ્ત વિચારથી કરજો, સારા વિચાર વિચારજો, સારા શબ્દો બોલજો, સારા કામ કરજો દેવોને ઇજ્જતામાં આ અલંકાર એટલો ગુચ્છવજીવ્યો છે કે જાણે પહેલાં જોડકાંને ઝાડપાનની પેદાયસમાંથી ઉત્તપન્નકર્યા, પહેલાં તેઓએ દાદાર ઝોહરમજદને પોતાના પેદા કરનાર તરીકે કયુલ રાખ્યો પણ પાછળથી અહેરેમનના ભંભરેવાથી તેઓના મનમાં ખરાબ વિચારો દાખલ થયા, જેમ અહેરેમને દરેક વખતે ઝોહરમજદની સામે થઈને, દરેક પેદાયસમાં પોતાની દખલગીરી કાઢી તેવીજ રીતે પહેલાં થયલાં જોડકામાં પણ તેવીજ રીતે પોતાની જુરી ખાસીયતથી તે લોકોમાં પણ ઝગડો શરૂ કરાવ્યો, જેમ જેમ તે લોકોની હાજત વધતી ગઈ તેમ તેમ તે લોકો જીંદું બોલવા લાગ્યા, ઝોહરમજદ તરફ ના ફરમાન થયા, અને સેવટે દોજખને પાત્ર થયાં. આ બધાં લખાણો ખ્રિસ્તી લોકોના જીના કરાર નામનું પુસ્તક કે જેમાં ઉત્પત્તી (Creation) વીસેનું ખ્યાન છે. તેને મળતું લખાણ છે. જેને (Genesis) કરીને-કહે છે. તેને ધણે ભાગે મળતું આવે છે. (દરેક કામ) જીદા જીદા ધર્મવાલા જીદાજીદા લખાણો આપે છે. ત્યારે કોણનું કહેવું ખરૂં માનવું અને કોણનું ખોટું માનવું એ ગુચ્છવાડો ઉભો થાય છે. એને આદમ અને ઇવના કીસ્સા સાથે સરખાવી જુઓ.

The Persian story of Masio Masiai According to Bundehes a book of the Parsis Gayomard was overcome by the "Devil". When he was on the point of death, he became inspired by a presentment, that human beings will come into existence after him. He threw his seed on the ground, which became purified by the Sun heat, and two-third of it was suck up by the earth. After forty years two human beings were born out of it. These were in form of "Rivas" tree which stood on one twig only. It

had fifteen leaves, and was only fifteen years old. Out of this the human pair known by the name of Matro and Matroyayo, or Masio Masiai were born. Thus was born the first human pair, or Adam and Eve of the Parsis.

કેટલાએક આ કથાને ખેતીવાડી સાથે સંબંધ છે એમ સમજાવવા માગે છે. આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ ગોશોરન (ગેઉસ ઉર્વાન) દ્વારા હોરમજદ આગળ જઈને ફરયાદ કરે છે. અને તેને દુન્યાનો આત્મા તરીકે ઓળખાવા માંગે છે. ગેઉસ અથવા ગાય તે જમીન અને ગોધા એટલે બેદમાં બીજનો નાંખવાવાલો મરદ, એટલે જમીનમાં બી નાંખે તો તેમાંથી હજારો બી પાછાં ઉગી નીકલે એવી રીતે એ કથાનો બેદ છે એવી માન્યતા છે. પણ જ્યાં સુધી ગાયનો બેદ ખુલે નહિ, ત્યાં સુધી આ અલંકાર સમજવો મુશ્કેલ છે. ગાયને માટે અવસ્થામાં ધણે ઠેકાણે ઇસારા આવે છે. જ્યારે પેગંબર સાહેબ બીજી દુન્યામાં (મીનોઈ દુન્યા) જાય છે. ત્યારે બહમન અમસારપંદ પેગંબર સાહેબને કહે છે કે, ઓ જરથોસ્ત તું જ્યારે નીચલી દુન્યામાં જાય ત્યારે મારાં ગાય ગોસ્પંદની સંભાળ લેજો. બહમન અમસારપંદ પોતે જ ગાય ગોસ્પંદનો રખેવાલ (મવક્કલ) ફરેસ્તો છે.

જો આપણે ગાયને નીરદોષ સ્ત્રી સાથે સરખાવીશું, તો કંઈ ઉકેલ થાય તેમ છે. હવે ગેઉસ ઉર્વાન (ગોશોરન) ને જો આપણે નીરદોષ સ્ત્રીના રૂપે લઈએ તો જણે એમ માલમ પડે છે, કે પેગંબરના આવ્યા અગાઉ સ્ત્રી જાતિ તરફ કંઈ સારી લાગણી મરદો તરફથી રાખવામાં નહિ આવી હોય. યાને સ્ત્રી જાતિને મરદોની શુભામ જેવી સ્થિતિમાં રાખી હોય. અને જણે તેને (સ્ત્રી જાતિના પ્રતિ-નીધી તરીકે ગેઉસ ઉર્વાને) ફરયાદ કીધી હોય અને દ્વારા અહુરમજદે જરથોસ્તના આવવાની અગમચેતી કરીને કહ્યું હોય કે જરથોસ્ત આવીને દુન્યાને જે જ્ઞાન આપશે તેમાં સ્ત્રીવર્ગને પણ મરદ જેટલો જ હક (ઈન્સાફ) આપશે. જો આ પ્રમાણે હોય તો પછી ગાય ગોધાનો પહેલો પૃથ્વી ઉપર જનમ થયો તેનો પણ ખુલાસો થઈ જાય.

ગાય એ નીર્દોષતાનું ચીન્હ છે, અને માણસનું પ્રગટીકરણ પણ સ્ત્રી-આત્મામાં ધણું નીર્દોષ (એટલે કોઈપણ જાતની લુચ્ચાઈ વગરનું) હોય છે. જેવી રીતે આપણા પારસીઓ ગાયને માટે લખે છે તેવી જ રીતે હિન્દુઓ પણ ગાયને

માન આપે છે. અને માતા તરીકે સંબોધે છે. ખુદ કૃષ્ણ પોતે પણ ગોપાળ કૃષ્ણ કહેવાય છે. અને એ અલંકાર વાળખી જ છે કે જ્યાં સુધી સ્ત્રી વર્ગ તરફ ધનસાક્ષી નજરે મરદો જોશે નહિ યાને મરદ જેટલાં જ માનને લાયકની ગણુશે નહિ, ત્યાં સુધી કોઈપણ કોમનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી. આ ગાયના (પ્રતીક) સંબંધમાં બહુ બારીક સંશોધન થવું જોઈએ. જ્યાં સુધી ગાય તે ગાય નામનું જનનવર છે એમ માન્યા કરશું ત્યાં સુધી અવસ્તા રમ્મ (ભેદો) ખુલવા મુશ્કેલ છે. ખુંદેશના બાહોસ લખનારે અહિંયાં ગાયને નીર્દોસતાનું પ્રતીક ગણુલું લાગે છે. આપણા પ્રગટીકરણને હિન્દુઓ નદીની સાથે સરખામણી કરે છે, નદી જ્યારે પહેલાં પહાડ ઉપરથી પડે છે ત્યારે તદન નીર્મલ હોય છે. જ્યારે જમીનની સાથે મળે છે (યાને જમીન ઉપરથી પસાર થાય છે) ત્યારે જમીનનો બધો કચરો સાથે ભેળાઇને અસવચ્છ થઈ જાય છે. પણ જ્યારે પાછી દર્શાને મળે છે, ત્યારે સવચ્છ થઈ જાય છે. અને પાછી બાફરૂપે ખેંચાઇને (સૂર્યની મરમીથી) વાદલાં રૂપે થાય છે. અને ફરીથી વરસાદરૂપે વરસીને પહાડ ઉપરથી જમીન તરફ જાય છે. એવો મનુષ્યનો પણ ક્રમ છે. મનુષ્ય પણ શરૂઆતમાં નીર્દોસ હોય છે. પછી આ દુન્યાની લાલચમાં પડી (મોજમજહમાં પડી) ધીરે ધીરે સ્વાર્થી બનતો જઈ ખુદ પોતાના પેદા કરનારને પણ વીસરી જાય છે. (યાને અહેરેમન “અગ્નતા” તેને પોતાના કબજામાં લે છે) પણ પછી જ્યારે ખુદા સંબંધીનું જ્ઞાન લેવા માંડે છે. ત્યારે પાછો તેની અસલ હાલતમાં (યાને નીર્દોસ થાય છે) આવી જાય છે. અને સુદૃઢ જીવ (લોંગ શરીર) તેના મરણ વખતે પાછું મીનોઈ જહાનમાં (Ether) જઈ ત્યાં આસાયસ લઈ પાછો, આ દુન્યામાં પોતાના કર્મ પ્રમાણે જન્મ લે છે. (જેવી રીતે વેપર થઇને વાદલાં બને છે તેમ) આ પ્રમાણે રેંટમાળા ચાલ્યા કરે છે. જ્યાં સુધી પોતાની જાતને પીછાણી નહિ શકે ત્યાં સુધી.

બાબ ૨૩મો તેમાં લખેય કે જ્યારે જમસેદ પાદશાહનું તુર જવું રહ્યું ત્યારે દેવની બીહકને લીધે, એક દેવીને બાયડીપણા માટે લીધી (એટલે તેણીને પોતાની બાયડી કરી) અને “જમક” જેણી (તેની) બહેન હતી, તેણીને એક દેવને બાયડીપણા માટે આપી (એટલે દેવની સાથે જમકને પરણુવી તેઓથી વાંદરો અને પુછડીવાળું રીંછ અને તેનીથી બીજી તુકશાનકારક જાતો પેદા થઈ.

ફકરો ૨ જો આએ પણ કહે છે કે જોહાકની પાદશાહીમાં એક જવાન ઝોરતને દેવ આગળ જવા દેવામાં આવી હતી, અને જવાન

નરને પરી (યાને દેવી) આગળ જવા દેવામાં આવ્યો હતો, તેઓએ એકમેકને જોઈને સંગત કીધી, જે એક સંગતથી તેઓથી કાળી આમડીને હાથસી પેદા થયેા.

ફકરો ઉઠે જ્યારે ફરેદુન તેઓ આગળ આવ્યો, ત્યારે ઇરાન શહેરથી નાસીતે તેઓએ ફરીયાના કીનારા પર (ના મુલકોમાં) પોતાની બેઠક કીધી, (એટલે રહ્યા) હાલમાં તાજીઓ (એટલે આરબો)ના હુમલા (સાથે) તેઓ ઇરાન શહેરમાં (ખીજીઓ સાથે) બેળાઈ ગયા છે. આ વીચીત્ર કથાને મળતી એક કથા ભાગવત પુરાણમાં પણ મળી આવે છે.

તેમાં લખ્યું છે કે:—વિષ્ણુની નાભીમાંથી કમળ, કમળમાંથી બ્રહ્મા, બ્રહ્માના જમણા પગના અંગુઠામાંથી “ર્યાંવલુવ”, ડાબા પગના અંગુઠામાંથી સત્યસ્વરૂપા રાણી, લલાટમાંથી રૂદ્ર અને મરીચિ આદિ દસ પુત્રો, એનાથી દસ પ્રજાપતિઓ, અને તેની તેર છોકરીઓ, એ તેર છોકરીઓના વિવાહ કાશ્યપની સાથે થયો, તેમાંની “દ્વિતીયી” દૈત્ય, દ્યુતી દાનવ, અદ્વિતીયી આદિત્ય, વનિતાથી પક્ષીઓ, કદૂથી સર્પો, સરમાથી કુતરાઓ, અને ખીજી સ્ત્રીઓથી હાથી, ઘેડા, ઉંટો, ગધેડાઓ, બેંસો, ઘાસ અને ખાવળ આદિ કાંટાવાળા વૃક્ષો ઉત્પન્ન થયાં. આવી આવી તો સેંકડો કથાઓ હીન્દુઓના પુરાણોમાં છે. આપણા સાહિત્યમાં તો એવી વીચીત્ર કથાઓ જીજ્ઞાસુ મળી આવે છે. હવે એ કથાઓ સાથે શું બેઠ હુપાવ્યો હશે તે આપણને ખતર પડતી નથી. (આપણે જાણી નથી શકતા) વિજ્ઞાનથી અથવા બુદ્ધિથી નીરીક્ષણ કરતાં એટલું તો સાબેત થાય છે કે મનુષ્યથી જનવર પેદા થાય નહિ. આવાં જંગલી જનવરો સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનમાં કેમ રહી શકે !

જમશેદ પાદશાહ વીષે તો એવી કંઈક કથાઓ જોડાયેલી છે. એને ગુફા ખનાવ્યો, દુન્યામાં તરેહવાર હુજરો શોધી કહાડ્યા છેવટે જંગલી જનવરો પણ એનાથી પેદાં પડ્યા ત્યારે એ તવારીખી પાદશાહ હેલો જોઈએ. કે કદપીત ? તે વાંચનારે સમજવું જોઈએ. એવા ખીજા ઘણા નામો છે કે જેઓ ખરેખર થઈ ગયા હોય એવું લાગતું નથી. જેવા કે જુહાક, ગઈઓમર્દ ગોપતશાહ, કેમશર, અગ્રેસ, પેસોતન, જરથોસ્તનો છોકરો ઉર્વતદનર, સામ પહેલવાન, સોસ્તસ, બહેરામ, વરજવંદ, વીગેરે ખીજાં કેટલાંક નામો છે. એ વીષેશ નામો કેટલીક જુદી જુદી શક્તિઓ માટે બેદમાં આપેલાં છે. એ આપણા શરીરમાં રહેલા ચક્રો ખીલવવાથી મળતી જુદી જુદી સીદ્ધિઓ વીષે બેદમાં આપેલાં છે.

(જુઓ હકત કેશ્વર વાળી બાબત) (અને ચોગથી મળતી અષ્ટ સિદ્ધિવાળી બાબત) આપણા ધર્મમાં તો ફક્ત બે બાબત ઉપર જ ભાર મુકેલો છે. શરીર અને આત્મા, પ્રકૃતિ અને પુરુષ હાડમંદ દુન્યા અને મીનોષ દુન્યા (Matter and spirit) જડ અને ચૈતન્ય, body and soul. દુન્યામાં ફક્ત આત્માનીજ સર્વોપરીતા દર્શાવી છે. અને શરીર તો આત્માનું રહેઠાણુ યાને મંદીર છે. એ સિવાય ધર્મ પુસ્તકમાંથી ખીજું કંઈ જાણવાનું મળશે નહિ જે લોકો બુદ્ધિશાળી છે. તેઓ તો સહેજમાં સમજી શકશે,

પ્રકરણ ૬થું

વંદીદાદ

વંદીદાદ એ આપણા ધર્મ પુસ્તકોમાંનું એક અગત્યનું પુસ્તક છે. એને વંદીદાદ સાદે કરીનેથી કહે છે. એ વંદીદાદ સાદેમાં ત્રણ પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે. ધનશ્ચને, વીસપરદ, અને વંદીદાદ. એને જુદ-દેવ-દાદ કરીનેથી કહે છે એટલે દેવોથી જુદી દીન (યાને દેવોની વીરુધ્ધનો કાયદો.)

The word "Vendidad" is a corruption of Vi-daevo-datem. vi-against daevo-demons and datem Law. i-e. The Anti-demoniac-law.

એનો તરજુમો સુરતવાલા એરવદ રખાડીએ. કાવસજી એદસજી કાંગાએ, પ્રોફેસર હાર્લેના ફ્રેંચ તરજુમા ઉપરથી એરવદ મહેરજીભાઈ પાસનજી માદને, અને કેટલાક યુરોપના અવસ્તા સ્કોલરોએ બાષા શાસ્ત્ર (philology) ને આધારે કીધો છે. એમાં યુજરીગયલાં માણસોને, લગતી બાબદો નશોસાકારને લગતી, નશો તથા હાડકાં રસી વીગેરે બાબદો હસ્તાન વાળી તથા સુવાવડી ઓરત વીધે, કુતરાંઓ વીધે, જમીન, ખેતી, પાણી, વરસાદ, ને લગતી બાબદો, જરથોસ્ત ને લગતી બાબદ, હારેમન, દેવ, દરેજ, દુરવંદ, ને લગતી બાબદો, વચન અથવા કોણ આપવાની બાબદ, યોજદાએમર, આઘ્રવન. રથેસ્તાર, પહેલવાન, ખેડુત, ડોક્ટર, જમશેદ પાદશાહને લગતી બાબદો, કેટલાંક દરોની, દીનને લગતી વીગેરે, પરચુરજી બાબદો. છે. એ બધાં લખાણો બહારથી યાને સંબંધાર્થથી બેતાં

કેટલાંક આપણને સમજ નહિ પડે તેવાં, કેટલાંક હસવા સરીખાં, કેટલાંક નહિ બની શકે તેવાં અકકલથી' ઉલટાં માલમ પડશે. પણ પૂર્વ તરફના લખનારાઓ (Orientalist) અસલથી એવાં બેદ બર્યાં લખાણો કરતા આવ્યા છે અને એ કાંઈ આપણા જ ધર્મમાં નથી પણ ખીજા ધર્મ વાળાઓ પણ બેદમાં (સમ્મામાં) લખી ગયા છે.

દુન્યામાં કાંઈ એકલો આપણો જ ધર્મ (રમ્મ) યાને બેદમાં કહેલો નથી, પણ દુન્યાના દરેક ધર્મો પ્રાચીન કાળથી. આધ્યાત્મિક અનુભુતીની પ્રણાલીઓ ગુપ્ત રાખતાં આવ્યા છે, અને એ જ્ઞાન (બેદી જ્ઞાન) ગુરૂ પોતાના એકાને (તેની લાયકાત હોય તો જ) આપતા આવ્યા છે, એ બેદો ગુપ્ત રાખવાનું શું કારણ હશે, તે આપણે ચોક્કસ પણ કહી શકીએ નહિ, અસલના ગ્રીકોની “આયોનીક મીસ્ટરીઝ” ક્રિશ્ચન ધર્મની “ઈલ્યુઝીનીઅન મીસ્ટરીઝ” વીગેરે બેદો પ્રચલીત હતા, તેના પુરાવાઓ મોજુદ છે.

આપરલેન્ડવી પ્રાચીન કેલ્ટીક સંસ્કૃતિમાં દ્રઢ સાધકોમાં પણ એવી વિધ્યા ગુપ્ત રાખવામાં આવતી હતી.

હિન્દમાં વેદકાળમાં પણ ઇગવેદ (ઋગવેદ) માં એવાં બેદી લખાણો કીધાં હતાં, જે આજે મોજુદ છે, આજેપણુ એટલે (આ જમાનામાં પણ) રાઝીકુસ્તનો ફીમેસનો, થીઓસોફીસ્ટો, વીગેરે પોતાના ગુપ્ત મંડલોમાં, (esoteric) એવી વિધ્યાઓ ઉપર એક પ્રકારનો પડદો રાખે છે. યાને તેને ખુલ્લા શબ્દોમાં જણાવતા નથી, આજે સુધરેલી પ્રજા પણ કપ્પલ કરે છે કે અસલના લખાણો બેદમાં કીધેલાં છે.

એવી વિધ્યાઓને સાચવવા માટે ઘણે ખરે ભાગે સુચકાથી ભરેલી સીમ્બોલવાળી (Symbolical) ભાષાનો કે સુત્રોનો અને કોષ્ટક વાર એવી સંગ્રા ભરેલી ક્રિયાઓનો આશ્રય લેવામાં આવેલો છે. તંત્ર માર્ગનું રહસ્ય જાણનારા આ તો એ બેદ સમજી શકે છે.

આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે વંદીદાદના જે જાહેર અર્થો ભાષાશાસ્ત્રને આધારે કરેલા છે. તેની મતલબ દ્વિઅર્થી (યાને તેના બે અર્થ થાય છે.) જાહેરમાં લોકોને જણાવવાનો જુદો અને ખાતેની જ્ઞાનવાળાને સમજાવવાનો જુદો. જે લોકો ખાતેની જ્ઞાનમાં આગળ વધેલાં હોય. તે લોકો એની મતલબ સહેજે સમજી શકે છે. દાખલા તરીકે ખેતી કરવા ફરમાવ્યું છે. તેના બે અર્થ થાય છે. એક તો આ શરીરની ખેતી કરવી, એટલે યોગનાં બળથી આસનો કરીને આપણા શરીરને

ફાટપુષ્ટ બનાવવું. (કિટલાક જરથેસ્તીઓમાં એવી માન્યતા છે કે યોગ સાધવાનું કામ સદ્ધિ, સંત, ફકીરો, વીગેરેનું છે. પણ એ માન્યતા બુદ્ધ બરેલી છે. યોગથી અને ચીતની એકાગ્રતાથી શરીર તંદુરસ્ત થાય છે. ખુદાઇ જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. અને આપણા અવસ્થા રમઝોમાં પણ યોગનું જ ખ્યાન કીધું છે. તમે આગળ દરેક ચસ્ત નિયામોસ વિગેરેનો ખરો અર્થ જાણશો ત્યારે માલમ પડશે કે આપણી દીનમાં પણ યોગ (એટલે ખુદા સાથે મેલાપ) કરાવવાની જ એક ઉત્તમ નેમ રાખી છે) તુલશીદાસ એક દહોરામાં કહે છે કે—

“તુલશી એ તન ખેત હય, મન, વચ, કર્મકી સાન”

પાપ પુણ્ય દો ખીજ હય, બોવે સો લણે નિદાન.”

હવે ખેતીનો ખીજો અર્થ, ખેતાની પરણેતર સાથનો સંસારવહેવાર યાને બચ્ચાં ઉત્તપન કરવાં. ખીજો દાખલો કુતરાંઓ વિષે. ઘણા લખાણો આવેલાં છે. હવે કુતરાં એટલે કાણ. આપણા મનુષ્યમાં સૌથી ઉત્તમ આશ્રવન ધર્મશુર વર્ગ, ખીજો રથેસ્તાર યાને. પહેલવાન લડવૈયા, ત્રીજો વાત્સીયોએસ યાને ખેડુત, અને ચોઠો વર્ગ પાછળથી નીકલેલો છે. હુતોક્ષાન અને ત્યાર પછીના બધા મનુષ્યને કુતરાં તરીકે સંબોધેલાં છે. જેવી રીતે કુતરો ફકટ ચાર જ ચીજ જાણે છે. ખાવું, ઉંઘવું, મૈથુન કરવું, અને બચ પામવો (અથવા ખીહવું) તેવી રીતે જ મનુષ્ય ફકટ આ દુન્યાની જ અચેસઆરામ તલખ કરવાવાળા હોય (તાલેળે દુન્યા) તેને બેદમાં કુતરા કહેલા છે. એવી જ રીતે દરેક શખ્દોના બળે અર્થ થાય છે.

આપણે જો શખ્દાર્થનેજ વળગી રહીએ તો કોઈ ફિવસ પણ ધર્મ સમજ શકીએ નહિ. “દઝેન” એટલે બારીકીથી અવલોકન કરવું. સુક્ષ્મ મતલબ સમજ જવી જેને અંગ્રેજીમાં (Grasping power) કરીને કહે છે. આપણે તેને “ખુબ” કરીને બેદમાં કહીએ છીએ. જેવી રીતે મોબેદ સાહેબ બચ્ચતા બચ્ચતાં કોઈ ચીજને દુપીને સહેજ ખાય તેને ખુબ કીધી એમ સમજવામાં આવે છે પણ ખરી રીતે તો એક સો મથુ અનાજના ઢગલામાંથી થોડો અનાજ તપાસી બેતાં આખા ઢગલાની જાત જણ્યુધ આવે છે. તેવી રીતે સહેજમાં સમજ જવું તેને બેદમાં ખુબ કહે છે. એવી જ બધી મતલબો આખા પ્રસ્તકમાંથી નીકલશે.

વંદીદાદ પરગરદ ૧ લી

એ પરગરદમાં દાદાર અહુરમઝદે જરથુસ્તને કહ્યું કે મેં ૧૬ શહેરો વસાવ્યાં. ત્યાં દરેક શહેરમાં અંગ્રેમેન્યુસે કંઈને કંઈ પીડા (દરદ) ઉભી કીધી.

૧ કું પ્રાનવેજ, ૨ ગવ, ૩ મર્વ, ૪ બલખ, ૫ નિસય, ૬ હરેયુ (ધ્યાનેહેરાત) ૭ વએહેરેત, ૮ ઉર્વ, ૯ ખનેન્ત, ૧૦ હરખધતિ, ૧૧ હેતુમત, ૧૨ રધ, ૧૩ ચધ, ૧૪ વરેન, ૧૫ હપ્તહિંદુ, ૧૬ રકહ (રંધહ) એ સહેરોને માટે વપરાયેલો શબ્દ છે, જેને મળતો સંસ્કૃત શબ્દ ક્ષોજ છે. આ શબ્દ હિંદુ જ્ઞાત્રમાં શરીરને માટે પણ વપરાયેલો છે. હવે એ ૧૬ સહેરો તે આપણી નવ (૯) ઈંદ્રિયા, આંખો, કાન, નાક, મોહું (જવાન) મલીને ૭ થયાં અને એક ગુદા (કચરો કઠાડવાનો ભાગ) અને એક મુત્રદાર (લીંગ) મલીને ૬ થયાં અને ૭ ચક્ર Plexuses મલીને કુલે ૧૬ સહેરો થયાં.

પરગરદ ૨ જી ગુફા બનાવવાની આખડ

ફકરો (૩૦)મેં અહિયા હોરમઝદ જમશેદ પાદશાહને કહે છે કે તે દેશના સૌથી આગલા (ભાગમાં) નવ પુલો અથવા (જવાના રસ્તા) બનાવ. વચલા ભાગમાં (૬) છ અને સૌથી નીચલા ભાગમાં ત્રણ (૩).

આગલા (ભાગના) પુલોને (રસ્તેથી) માણસોના તથા બાઈડીઓના હળર તોખમ લઈ જા. મધ્યમ ભાગના પુલોને રસ્તેથી છસોં અને સૌથી નીચલા (ભાગના પુલોને રસ્તેથી) ત્રણસો.

તારા (ધ્યાને જમશેદના) ગોફાઓમાં દરેક ગોફાની આસપાસ અંદરના ભાગમાં, ખુદરતી રોશની દાખલ થાય, તેવાં બારણાં તથા બારી, સોનેરી ઢાળ ચહાડાવેલાં હથીયારે કરીને બનાવ. જમશેદે દાદાર અહુરમઝદના કલા પ્રમાણે વર (યાને ગોફા) બનાવ્યો.

આ અલંકારીક લખાણનો ખુલાસો મન માનતો થઇ શકે તેમ નથી. પણ એટલું તો માલમ પડે છે, કે એ ગોફા સ્ત્રીના શરીર વીષેનું બેદમાં બ્યાન હોય. જેમ પ્રહેલી પરગરદમાં મરદના શરીરનું બ્યાન છે. તેવી રીતે આ સ્ત્રીના શરીરનું બેદમાં બ્યાન કીધેલું છે.

હવે આપણે ઉપલા નવ પુલો તે કયા કયા, તે વીષે, જોઇશું એ આંખ બે કાન, બે (નાકના) નશકોરાં, એક મોહું, અને બે સ્તન (યાને આંચળ) મલીને નવ થયાં

મધ્ય ભાગના ૬ પુલો બે હાથ, બે પગ, એક ગર્ભસ્થાન, અને એક કુટી (નાભિ.)

નીચલા ત્રણ પુલો ૧ ગુદા (અથવા મળદાર) એક મુત્રદાર અને એક સ્ત્રીની જનનેદિન્દ્રિ (ચોની) મળીને ત્રણ.

હવે જમશેદને જે આગાહી થઈ હતી (યાને દાદર અહુરમઝદ તરફથી અગમચેતી મહેળી હતી) કે જમરેલ આવશે. અહિંયા જમરેલ મનુષ્ય બ્યારે મહીમાં આવે, ત્યારે તેને ઝીંની જરૂર પડે છે. (યાને જીવાનીમાં તેણે લગ્ન કરવાની જરૂર છે) ત્યારે જો સ્ત્રી નહિ હોય તો તે ખરાબ રસ્તે ઉતરી પડે માટે જ ભેદમાં કહ્યું છે કે ગોફા બનાવ એટલે તેના વીર્યને પોષણ આપવા માટે ગર્ભસ્થાન જેવી જગ્યાની કુદરતી જ જરૂર હોવાથી આ ઇશ્વારે કીધો છે.

હવે મરદ અને સ્ત્રીને કેવા કેવા ગુનાહો કરી શકે છે તેનું ખ્યાન ધણું જ બારીકાથી આપેલું છે. મરદને ખેડુત અને સ્ત્રીને ખેતીને લાયકની જમીન તરીકે ભેદમાં કહેલી છે.

પરગરદ ૩ ૯

ફકરા (૨૪) મો એમાં લખેલ કે જે જમીન ખેડુતથી ખેડી શકાય તેવી હોય, તે જો ખેડયા વગર ધણો વખત સુધી પડી રહી હોય તો તે જમીન ખુશાળ નથી. પછીથી ખુદશા જ શખ્દોમાં લખે છે કે કોઈ જીવાન માણસની સુંદર (તથા) સારા દેખાવની બાઇડી ધણું સુધી છોકરાં વગર (એટલે કે છોકરું જણ્યા વગર) પડી રહે તેમ, અહિયા એક ખરેખરી સ્ત્રીને માટે લખે છે અને બીજો ભેદ એ છે કે આ શરીરની પણ જો ખેતી નહિ કીધી હોય (યાને જીવાનીમાં કામ ધધો યા કસરત કર્યા વગર આળશું જાંઘળી ગુજરી હોય તો તે શખ્સ નકામો ગણાય, યાને તંદોરસ્તી અને જ્ઞાન મેળવી શકે નહિ. એક ગમ સ્ત્રીને મરદ સાથે લગ્નના ગાંઠથી જોડાવાની બક્ષામણું કરે છે તેવીજ રીતે મરદને પણ ફરજ પાડે છે. તે જમાનામાં કુંવારા મરદોને માટે ધણુંજ હલકું મત હતું. અને તેથીજ ધર્મગુરૂઓ જે લાયક ઉમ્મરનો થાય તો તેણે પરણી જવું જોઈએ. એવું પોતાની સત્તાની રૂએ દબાણ કરતા હતા, અને પરણેલી જાંઘળીને તેમજ બચ્ચાં છોકરાં-વાલાઓને અનજીનમમાં ધણું માન મળતું. અને કુંવારાઓ કરતાં તે લોકોને મરતણો પણ ધણો હતો.

હવે આપણે કુતરાઓ અતે કુતરીઓ વીષે થોડોક ખુલાસો કરશું પરગરદ ૧૫મી ફકરા (૨૦થી ૫૧).

ફકરા (૨૩)મો અએ દાદર અમર જો કોઈ કુતરી ઉંઠને રાખવાની જગામાં હમેલદાર થાય, (યાને જો કુતરીને ઉંઠને રાખવાની જગામાં હમેલ રહે) તો માન-દીયસ્તોમાના કયા (માનદીયસ્તાન) પાસેથી (તે કુતરી) ગોયા પોતાનું પોષણ લે. (ઇઆને કયા માનદીયસ્તે તે કુતરીનું પોષણ કરવું જોઈએ) ?

ફકરો ૨૪મો ત્યારે હોરમઝદે કહ્યું કે જેણે ઉઠતું (રહેવાણું) રહેવાનું મકાન બાંધ્યું હોય, (અથવા તો) જેનો (ધંઆના ઉઠતે રહેવાનો મકાનનો માલીક હોય, અથવા તો જેને તે બાડે રાખ્યું હોય, (તે સખસ તે હમેલદાર કુતરીને માટે ખોરાક (લખ જાય) તથા જ્યાં સુધી તે કુતરીના બચ્ચાં બહાર આવે (ધંઆને બચ્ચાં જનમ પામે) ત્યાં સુધી તેનું પોષણ કરે.

ફકરો (૨૫)મો અગરજો (તે હમેલદાર કુતરીને માટે) તે (સખસ) ખોરાક નહિ લઈ જાય (ધંઆને તેનું પોષણ નહિ કરે) અને નાલાયક ખોરાકથી (યાને ખરાબ ખોરાક ખાધાથી) તે કુતરીના પેટમાંના બચ્ચાંને તુકશાન થાય તો “બઝોધો વસત” (ધંઆને જાણી જોઈને કાધેલા જખમની સીક્ષામાં (તે સખસ) તોજશ પામેલો થાય, (ખુલાસો) જાણી જોઈને કાઢને જખમ કાધાથી, જે તો-જસ ખમવી પડે છે; તેવી તોજસ, તે હમેલદાર કુતરીનું પોષણ નહિ કરનાર સખસે ખમવી જોઈએ. હવે એ કુતરી તે કાણુ? અને તેનું પોષણ કરવાની પેલા સખસને કાંય ફરજ પાડે? એવી વીચીત્ર આજ્ઞા શું કરવા આપી હશે. કે તેને ગુનાહ લાગુ પડે. કુતરી એટલે ઝોરત અને તે ઝોરતને કાઈ મરદ ફસાવે (યાને તેની સાથે જનાકારી કરે) અને તે ખીચારી ફસી પડે, લોકોમાં ફસવા થાય, અને તેની જીંદગી બધી ખરાબ થઈ જાય માટે જ તેને ફસાવનાર સખસને માથે તેનું પોષણ કરવાની ફરજ પાડી છે. તે જમાનામાં નીતીને માટે ધણું માન હતું. તે છતાં કાઈ ખીચારી ફસી પડે તો તેના ફસાવનારને આપણા દાવરો (ધન્સાફ કરનારાં) મરદને સીક્ષા કરતા, અને તેના તથા તેના બચ્ચાંના બરણપોષણનો બંદોબસ્ત કરી આપતા.

હવે ખીજા બેદોનો આપણે ટુંકમાં ખુલાસો કરસું.

મુવેક્ષો જેને આપણે સાધારણ રીતે ગુનરી ગણેલો સમજીએ છીએ. પણ તેનો ખરો બેદ તો જેનામાં જ્ઞાન લેવાની શક્તિ હોય, તે છતાં પણ ધર્મનું જ્ઞાન લે નહિ યાને છતી આંખે આંધળો, અને છતાં કાને બહેરો હોય (જેને કીકો અને કરપો કરીને કહેવામાં આવતું) તે સખસને પણ આપણા ધર્મશુરઓ સજ કરતા, તેને અનજુમનમાં બેળાવા નહિ દેતા, અને રીમન છે, કરીને બેદમાં કહેતા, અને તેને નીરંગથી નહવડાવતા યાને ધર્મનું જ્ઞાન આપવાની કોસેશ કરતા (નીરંગ એટલે સુદ્ધ જ્ઞાન) પણ હમણાં તો ગાય અને ગોધાનાં મુતરને નીરંગ કહેવામાં આવે છે. અને એ નીરંગથી જો કાઈ બદમાસ આદમી સુધરી જતો હોય, તો તો પછી જરથોસ્તીઓમાં કાઈ બદમાસ હોતો જ નહિ. નીરંગનો ખીજો અર્થ (કાઈખી લંબાણુ લખાણુનો ટુંકમાં સાર) Moral. અથવા ધર્મનું “તત્વજ્ઞાન”

હવે દુરવંદ=એટલે ધર્મે તો જરથોસ્તી પણ ખીજા ધર્મવાલાઓની કાળી વિદ્યા જાણનાર કબર, દેવ, દહેરાં પુજનાર.

રીમન=એટલે અપવીત્ર રોગીસ્ટ. (ખરાબ રોગોથી પીડાતો જેને બદ ચાલથી ખરાબ રોગો થયા હોય તેવો) લંપટી.

જેવી રીતે મરદ તેવી રીતે ઝોરત પણ રીમન હોય છે. હવે આપણા લોકોમાં એવી માન્યતા છે કે ગુજરી ગયલું હોય તે રીમન કહેવાય, પણ ખરી રીતે તો જીવતું જ માણસ ધણું નુકશાન કરી શકે છે.

અલખત મુવેલું ચાને જીવ વગરનું શરીર કહોવા માટે છે. અને જીવતાને પણ કદાચ તેની ખરાબ અસર થાય છે. પણ તે ક્યારે કે કોઈ રોગીસ્ટ હોય, તો જ નહિ તો તંદરોસ્ત આદમી ગુજરી ગયું હોય અને તેને એ દિવસ પણ રાખી મુકયું હોય તો તે નુકશાન કરતું નથી. આપણા ધર્મે તો જીવતાં રીમનોથી દૂર રહેવાની ખાસ તાકીદ કીધી છે.

નસે-સાહાર (corpse bearer) નશાને લઈ જનાર આપણી સમજતી ભાષામાં કહીએ તો ખાંધ્યો. એ ખીયારા મુરડાં ઉચ્ચકનારાને આપણે રીમન કરીને કહીએ છીએ. એ લોકોને ધર્મના મકાનમાં પણ આવવાની મનઈ. સાથે જમવાની પણ મનઈ, અને જાણે કેવોક પાપી હોય તેમ તેનાથી બધાં દૂર રહે. પણ આપણા ધર્મમાં તો એને સૌથી ખરાબ અપવીત્ર કોઈબી દીવસ પાક નહિ થઈ શકે તેવો વંદીદાદમાં ચીતાર્યો છે. તે શું ખરેખર નશેસાહારને માટે જ હશે, એમ માનવામાં પણ નહિ આવે એનો ભેદ કંઈ જુદો જ હોવો જોઈએ.

જો ખીયારા એ કામના કરનારાઓને આપણે ધીક્કારીએ અને બિવિખમાં એ કામ કરવા જો કોઈ તૈયાર થાય નહિ તો આપણી કામ કેવી મુશીબતમાં આવી પડે.

હવે એ નસે-સાહાર તે શું ખરેખર મુવેલાને લઈ જનાર હશે ? અહિંયા મુવેલાં (અથવા રીમન થયલાં) ને લઈ જવું એટલે અનીતીમાન પુરષ અને અનીતીમાન સ્ત્રીને સાથે મેળવી આપવાં. દલાલી કરવી, લોહીનો વેપાર કરવો, પોતાના નજદીકનાં સગાંવહાલાંઓને પણ પૈસાને ખાતર, ખરાબ રરતે ઉતારવા, કુટુંબીઆતું ચલાવવું. એવો જ માણસ પેસો કરતો હોય, તેને ભેદમાં નસે-સાહાર કહેલો છે. જુઓ પરગરદ (૩)જી ફકરા ૧૫ થી ૨૧ સુધી. એ ફકરાઓમાં નશે-સાહારને જ જગ્યાએ રહેવાતું દરમાન આપેલું છે. તે જોવાથી માલુમ પડશે. કે, એને (નસે-સાહારને) પાણી વગરની, ઝોરવર વગરની તદ્દન સુકી જમીન કે જ્યાં, પશુઓ, ઠોરા, અશો માણસો, થોડા આવજીવ કરે (એને)

પ્રાણીથી (૩૦) કદમ દુર આતશથી (૩૦) કદમ દુર પાંચરેલી બરસમથી (૩૦) કદમ દુર અશી માણસથી (૩) કદમ દુર રાખવો, (એને) રહેવાને માટે આસ-પ્રાસથી ઘેરી લીધેલી જગ્યાએ રાખે, માજદીયરનો એને ખોરાક અને કપડાં આપે, પોતાના હાથે લઈ શકે નહિ. (એને) ધણો જ પુષ્ટી આપનારો ખોરાક આપવો, તથા ધણા જ હલકાં જુના કપડાં આપવાં.

જ્યાં સુધી નસેસાલાર યુદ્ધો, જર્ઝફ, અથવા સુકર્ઝ ગયલી મનીવાલો થાય, ત્યાં સુધી આવો ખોરાક તે ખાય, તથા આવાં જુના કપડાં તે પહેરે.

(૨૦) માં ફકરામાં કહે છે કે અએ (તમો) સૌથી જોરાવર, ધણાજ ઝહડપવાલા, ડાહ્યા, માજદીયરનો, જ્યારે નસેસાલાર યુદ્ધો જર્ઝફ, સુકર્ઝ ગયલી મનીવાલો થાય (ઈઆને મરદાનગીના જોર વગરનો) ત્યારે તેની રહેવાની જગ્યા (અથવા મુકામ) પહાડોની ઉપર હોએ. ત્યાર પછીના લખાણમાં તો સૌથી સખત સખ કરવાનું ફરમાન આપે છે. તે એકે તે નસેસાલારની ચામડી (અથવા પીઠ) ની પહોલાઈ વાલા માંચાંને કાપી નાંખે, (અને ત્યાર પછી) સપેનામીનોતે લગતી પેદાએશમાંના કાલયુદ ખાનારા, “કહેર કાસ” પક્ષીઓમાંનાં ધણાજ પુરતી રીતે ખાનારાં પક્ષીઓ ને તે ગરદનમારેલાનું કાલયુદ ખાવા આપે, ત્યારપછી તે માજદીયરનો અએ પ્રમાણે બોલે, જે કોઈ તમામ દુસ્મત (એટલે ખોટા જુદો વિચાર) દુઝુપ્ત (જુઝુવચન) દુઝુવરસ્ત (ખોટું કામ) કરે, તેની અએ સીક્ષા અથવા તેના આવા હાલ.

ફકરો (૨૧) મો અગર જે કોઈ માણસ બીજા વધારે શુનાહ બરેલા કામોથી ખાતલ રહે, (અથવા દૂર રહે) તો પસ્તાવો, (અથવા પતેટ) એ તેની સીક્ષા છે; પણ અગરજે બીજા વધારે શુનાહ બરલાં કામોથી ખાતેલ નહિ રહે (ઈઆને તે કામો કર્યા કરે) તો તે માણસ હમેશ સુધી શુનેહગાર થાય છે. (ઈઆને કોઈ સખસ થોડોક વખત અંજણપણેથી શુનાહને માર્ગે ચાલ્યા ધણી પોતાની જુલ માલમ પડવાથી. પાછો સવાબને રસ્તે ચાલે, તો , તેના આગલા કાંધેલા શુનાહને માટે અંતકરણથી નેક એતેકાદથી પસ્તાવો કરેતો, તે ગોયા તેની સીક્ષા થએલી ગણાય. પણ જે કોઈ સખસ બદી અનીતીને માર્ગે ચાલે, અને પોતાની જુલ જોયા પછીથી, તેથી પાછો ફરે નહિ, તો તે સખસ હોરમઝહની નજરમાં હમેશનો શુનેહગાર થાય છે.

આ ૨૧માં ફકરાપરથી ખુલ્લું માલમ પડી જાય છે કે, અનજુમનમાંથી દૂર રાખવો, અને જ્યાં પુષ્ટી કારક ખોરાક આપવામાં લખ્યું છે તેની મતલબ

કે તેને ધર્મનું જ્ઞાન આપવું. જો એવા માણસો પસ્તાવો કરીને (પતેટ કરીને) સુધરે તો પાછો તેને અંજીનમાં દાખલ કરવો, પણ જો નહિજ સુધરે તો છેવટે ગરદન મારવા જેટલી સખત સજા ફરમાવી છે.

આવીજ રીતની સજા, મુવેલું બચ્ચું જનનારી ઓરતને પણ કરવા ફરમાવેલી છે. એની મતલબ પણ એજ છે કે, મુવેલું એટલે હરામના હમેલતું (છીનાણું) કરીને હમેલ રાખેલા) તે જમાનામાં આપણું રાજ હોવાથી, અને દાવરો અને દસ્તુરોને બહોલી સત્તા હોવાથી આવી સખત સજા બદલાલના મરદો અને ઓરતોને કરવામાં આવતી (હીંદુઓના) મનુસમૃતિ નામના પુસ્તકમાં તો એવી બદલાલની ઓરતને જનથી મારી નાંખવા ફરમાવેલું છે.

હવે આપણે રીમન તે કોણ ? તે વીષે થોડુંક વીવેચન કર્યે. રીમન થયલા સખસની રીમની ઉતારવાને માટે પરગરદ (૯) મી ફકરા પૃથી પૃથ સુધીના તપાસવાથી માલમ પડશે કે, ત્યાં દાદાર અહુરમઝદ અને જરથોસ્ત વચ્ચેના સવાલ જવાબમાં જરથોસ્તે (પુછ્યું કે, તે કોણ હતો કે જેને મારી ઉપર હુમલો કરીધો, આબાદી લઈ લીધી, અને દરદને નજદીક લાવ્યો.

ફકરો પરમે હોરમઝદે કહ્યું કે અએ જરથોસ્ત, આએ હાડમંડ દુન્યામાં, ચોજદાએગર પાસેથી મજદીયસ્ની દીનતું પવીત્રાધને લગતું કામ (જે સખસ) નહિ સીખેલો હોય, અને અગરજો તે સખસ) (બીજા રીમન થયલા સખસને) પાણી છાંટવા એ કરીને પાણી છાંટે છે, (ધઆને તેની રીમની ઉતારે છે) તે સખસ ખચ્ચીત નાપાક, અશોધને તોડનાર, (અથવા આસમોગ) છે (ધઆને તેવા માણસને નાપાક આસમોગ સમજવો)

ફકરો પડમે ત્યારથી અને જે દહાડેથી તે નાલાયક તથા દીનની પવીત્રાધને લગતાં કામથી નાવાકેશ્ગાર માણસ બીજાની રીમની ઉતારીને તેને પાક કરવાતું કામ માથે લે છે તે દહાડેથી) તે જગામાંથી તથા તે શહેરમાંથી પુસ્કલપણું (અથવા ખોરાક) આબાદી, સુખાકારી, તંદરોસ્તી, ચઢતી કળા, ટઢી, વધારો તથા અનાજ અને ધાસચારાનો વધારો, (એ સધળું) દુર જવું રહે છે. (ધઆને કુંકમાં કહીએ તો દેશની તમામ આબાદી ઓછી થઈ જાય છે.) ઉપલા ફકરા ઉપરથી એ રીમનની બાબદ ખુલ્લી થઈ જાય છે કે, રીમન એટલે ખરાબ રસ્તે ઉતરી પડેલા નાપાકો, અનીતી કરનાર ને જો કોઈ પોતે પણ એવીજ ચાલનો હોય અને તે તેની નાપાકી દુર કરવા માથે લે, તો તેથી દેશમાં આવી આફતો આવી પડે. એટલે જો પરહેજગાર માણસ એ કામ

માથે લે તો જરૂર એવા અનીતીવાન સખસોને સુધારી શકે (આ જમાનામાં તો ધણા બગલા બગતો બહારથી ફરેસ્તાઈ ખસલતના ડોલ ધાલી ભોકાને બનાવી જાય છે.)

હવે એ રીમનીને લગતા બીજા ફકરાઓ તપાસીશું.

પરગરદ ૭ મી ફકરા ૩૬ થી ૪૦ સુધીના જોવાથી માલમ પડશે કે જે કોઈ વૈધનો ધંધો કરવાને બહાર પડે (અહિંયાં વૈધ એટલે બેદમાં ધર્મગુરૂ સમજવો) અને તે જો વહાડકાપ કરવાના કામમાં કુશળ નહિ હોય, (એટલે ધર્મના જ્ઞાનથી ખાસ કરીને બાતેની જ્ઞાનથી નાવાકેદૂ હોય) તો તેને વૈધનો વહાડકાપ કરવાનો ધંધો કરતાં અટકાવવો, એટલે તે ધર્મગુરૂ કોઈને તેની રીમની ઉતારીને (એટલે તેની ખરાબ ચાલચલણમાંથી) પાછો માજદીયસ્તી દીનના અશીષના કાયદા પ્રમાણે નહિ ચલાવી શકે, તો તેવા ધર્મગુરૂઓ, ધર્મગુરૂનું કામ કરવાને નાલાયક છે. દેવયસ્તી હોય, અને તેને સાજો નહિ કરી શકે, અને તે મરી જાય, તો તેવા વૈધને (ધર્મગુરૂને) ધંધો કરતાં અટકાવવો.

આ ફકરાઓ પરથી ખુલ્લું માલમ પડે છે કે, આપણો ધર્મ બીજા ધર્મવાલાઓને વટલાવવાનું ફરમાન કરે છે. અને જો બીજા ધર્મવાલાઓને તે દાખલા દલીલોથી પોતાની માજદીયસ્તી ધર્મમાં નહિ લાવી શકે, તો તે ધર્મગુરૂના ધંધાને માટે નાલાયક છે.

પરગરદ ૭ મી ફકરા ૫૦ મો અહિંયાં હોરમઝદ જરથોસ્તને કહે છે કે અએ સૌથી પવીત્ર જરથોસ્ત (આએ) હાડમંદ દુન્યામાંની આએ કબરોમાંની ફરેક (કબર) ને જમીનદોસ્ત કરી નાંખવા સાઈ (માણસોને) તારે તાકીદ કરવી જોઈએ.

(૫૬)માં ફકરામાં કહે છે કે આએ કબરોમાં કે જે આએ જમીનની ઉપર ખુલ્લું બાંધેલી છે, જેની અંદર (ઈઆને તે કબરોમાં) મુવેલાં માણસોને (ભોકા) મુકે છે, ત્યાં (ઈઆને તે કબરોમાં) દેવ છે. દેવને ઇજનારો છે, ત્યાં દેવોનું સાથે દોડવું છે, ત્યાં દેવોનું સાથે મળવું છે, ત્યાં પચાસથી સો ધણા, સોથી તે હજાર ધણા, હજારથી તે દશહજાર ધણા, દશહજારથી તે અગણીત ધણા દેવો, સાથે દોડે છે.

ત્યાર પછી ફકરા (૫૨)માં આં એ કબર બાંજ નાખનાર (યાને નાશ કરનારને) આશીર્વાદ આપે છે.

સૌથી સરસ દુન્યા (ઈઆને બહેસ્ત) તરફ આગળ જવાના માર્ગમાં તે માણસની સામે (ઈઆને કબરને જમીનદોસ્ત કરી નાખનાર સખસની સામે) બે મીનો, (કે જે સપેનામીનો તથા ધનામીનો તેઓ) લડાઈ કરવાને ઉભા નથી રહેતા. અએ જરથોસ્ત સેતારા, તથા ચંદ્રમાં તથા સુર્ય તે (કબરને જમીનદોસ્ત કરનાર શખસને) ને આશીર્વાદ દે છે. તથા હું જે પેદા કરનાર હોરમઝદ તેણે (નીચે પ્રમાણે) આશીર્વાદ દીધા.

અએ માણસ, એ પ્રમાણે તુંને મહોટાઈ (અથવા આબાદી) (હોજો.)
(૬) કે જે નાશકારક દુન્યામાંથી, તે અવિનાશી દુન્યા (ઈઆને હમેશની)માં આવ્યો.

અહિંયા કબર તે આપણા શરીરને માટે બેઠમાં ધસારો કીધો છે. જેવી રીતે કબરમાં સુવેલા માણસોને દફનાવે છે (મુકે છે) અને ત્યાં જે પ્રમાણે તેની સ્થિતી હોય છે. તે પ્રમાણે આપણે પણ આપણા શરીરમાં રાજ કરતા આત્માને જાગૃત નહિ કરીએ યાને તેને સુષુપ્તી (ઉંઘની હાલત) અવસ્થામાં રહેવા દઈએ તો આપણું શરીર પણ એક કબર જેવું જ થઈ પડે. તેથી મનુષ્યની ફરજ છે કે, એ આત્માને ધંધોળી, ધંધોળીને જાગૃત કરવો જોઈએ, કામરુટ કહે છે કે શોધો તો જડશે, માંગો તો મળશે, અને થોકો તો ઉઘડશે, તેથી દરેકની ફરજ છે કે જ્યારે આપણી આત્મિક જ્ઞાન લેવાની જગ્યાસા થાય, ત્યારે જરૂર આજસ તજને જ્ઞાન લેવું જોઈએ, જે એ જ્ઞાન હાંસલ નહિ કર્યે તો પેલા અગણીત દેવો (યાને દુર્યોજો) આપણામાં દાખલ થઈ જાય, તેથી લાયક ઉમ્મરે દરેક જથ્થોસ્તીએ એ ખુદાઈ જ્ઞાન સહેજ સહજ પણ લેવું જોઈએ. (યાને કબરને જમીનદોસ્ત કરવી જોઈએ) જે આપણે ઇંટ છોની બાંધેલી કબર બાંજી નાંખશું તો શું દાદાર અહુરમઝદ આપણને આશીર્વાદ આપશે? એમ કોઈ અજ્ઞાન પણ માની નહિ શકે. હવે કબરનો ખીજો બેઠ છે કે, આ શરીર જે ખુદાને રહેવાનું મંદીર છે. તેમાં ખરાબ ચીજો નહિ નાંખવી જેવી કે ગોસ, મચ્છી, તરેહવાર જાતના શીકારો એ આપણા પેટમાં પડે ત્યારે એ પણ તે જાનવરોની કબરજ કહેવાય.

હાડમંદ મુલુકાના અએ અશો પેદા કરનાર દેવ કોણ છે? (ઈઆને દેવ તે કોણ, દેવ કોણને કહેવો). દેવને ઈજનારો કોણ છે? દેવોનો સોબતી તે કોણ? દેવોનો “ખુમ્મ” તે કોણ? દેવોની ખરાબ બાયડી તે કોણ? દેવ પોતે તે કોણ? તમામ દેવો તે કોણ? મુવા આગમય દેવ કોણ થાય છે? મરી ગયા પછી કોણ મીનોઈ દેવ (ઈઆને દોજખના દેવ) થાએ છે?
ફકરો. ૩૨મો.

ત્યારે હોરમઝદે કહ્યું કે અએ સૌથી પવીત્ર જરથોસ્ત; ગોલામબારગી કરાવેલો મરદ, તથા ગોલામ બારગી કરનાર મરદ તે દેવ છે તે દેવને ઇજનોરો છે, દેવોનો સોબતી (છે) તે દેવોનો “પુરુષ” (છે) તે દેવોની ખરાબ આચડી (ઇઆને નહાજતી રીતે ઝોરતની જગા રાખનાર મરદ) (છે). તે પોતે દેવ (છે) તે તમામ (ઇઆને સઘળા પ્રકારે) દેવ (છે). જ્યારે એક મરદ બીજા મરદમાં (પોતાની) મની રેડે છે, અથવા તો જ્યારે એક મરદ બીજા માણસોની મની (પોતામાં) ધરી લે છે, તે (શખ્સ) મુવા આગમય દેવ (છે) (તથા) મરી ગયા પછી તે મીનોઇ દેવ (ઇઆને દોજખના દેવ) થાય છે.

હવે આતશમાં નશો નાખવો એ ગુનાહ છે. તેની મતલબ પારકી સ્ત્રી સાથે જનાકરી કરવી, પાણીમાં નશો નાંખવો એટલે દસ્તાનવાળી ઝોરત સાથે હમખીસ્તર કરવો. તે ઉપરાંત બીજા ધણા ગુનાહો મોઘમમાં તથા ખુલ્લા શખ્દોમાં જણાવ્યા છે જેવા કે, સ્ત્રીનો ગર્ભ તોડી પડાવવો, ગર્ભવાળી સ્ત્રી સાથે (પુરા દહાડાની થયલી હોય તેવી) હમખીસ્તર કરવો, બળાત્કાર કરવો, બચ્ચું જણ્યા પછી થોડાજ દીવસમાં તેની સાથે સંગત કરવી, કોલ, વચન અને કબુલાત આપીને તોડવી (યાને કહેવા પ્રમાણે નહિ કરવું) જુઠું બોલવું જુઠું સોગન ખાવા, જુઠી સાક્ષી આપવી, કોઈના તનને ઇન્જ પહોંચાડવી, ધર્મગુરુઓએ પોતાની લાયકાત નહિ હોય તો ધર્મગુરુનું કામ નહિ કરવું. અને જે પોતે ખરાબ હોય અને બીજાને શીખામણ આપે તો તે કામ કરનાર ધર્મગુરુ નહિ કહેવાય. ધર્મ સંબંધી બોટું સમજવું (પોતે ખરી મતલબ સમજી શકતો હોય) પણ બીજાને ઉલટું સમજવું એને આસમોગી કરીને કહેવામાં આવે છે. તેવાં કામ કરનારને ઓઢા પરથી દુર કરવો, બરસનુમવાળા ધર્મગુરુએ પવીત્રાઈ કેમ રાખવી, વીગેરે બારીકમાં બારીક ગુનાહોથી મોટામાં મોટા ગુનાહો કરવાની મનાઈ કીધી છે. અને તે ગુનાહોના પાપની તોજેસ (પતેત) દંડ, શિક્ષા, વીગેરેના ફરમાનો આપેલાં છે. તે ઉપરાંત જરથોસ્ત પેગંબરનું, જમશેદ પાદશાહનું રથેસ્તાર, ખેકુત (એટલે તનની ખેતી કરનાર) ડોકટર તથા દરદને લગતી બાબદો, ઇલમને લગતી બાબદો વીગેરે પરચુરણ લખાણ છે.

હવે આપણે હમરીત ગુનાહ અને પતરીત ગુનાહ કોણને કહે છે તે વીધે ખુલાસો કરશું. જે માણસ જાતે ગુનાહ કરે છે તે હમરીત, અને જે માણસ તે ગુનેહગારને તેના ગુનાહમાં મદદ કરે છે. યા તો બોલાઇથી તે ગુનેહગારનું હથીઆર થાય છે. તેને પતરીત ગુનાહ લાગુ પડે છે. કેટલેક ઠેકાણે સ્ત્રોતો—ચરન નામના કોરડાથી ખરફતરો અને નુકશાનકારક જાનવરોને મારી હાંકી કહાડવા

ફરમાવ્યું છે. એનો ખુલાસો સ્ત્રોતો—ચરન એટલે વિચાર રૂપી કારણથી ખરફ-સ્તરો. ચાને નાશકારક જનવરો તે આપણા શરીરમાં રહેલા ખુરા વીકારો (દુર્ગુણો) ને મનમાંથી કઢાડી નાખવા વીધે ઇશારો કીધેલો છે.

હવે ઉપલા બધાં દાસ્તાનેા ઉપરથી ખુલ્લું માલમ પડે છે કે વંદીદાદ એ આપણી તંદરોસ્તી જાળવવાના સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ કાયદાઓ, આપણા સામાજિક (સંસારી) કાયદાઓ મનુષ્યથી થતા દરેક જુદા જુદા ગુનાહો, અને તેની તો જોસ, ફેજદારી કાયદાઓ અને તેની સજાઓ, વીગેરેનું ખારીક બ્યાન કીધેલું પુસ્તક છે. અને તેની જરૂર આપણા રાજ અમલમાં હતી.

આજે આપણે એ કાયદાઓ પ્રમાણે કાંઈને ફરમાનો કરી શકતા નથી તેમજ એ કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન કરનારને સજા પણ કરી શકતા નથી. એટલે એ વંદીદાદથી આજે આપણને કંઈ ફાયદો થાય તેમ નથી. અલબત્ત એ ધણી કીમતી કેતાબ છે. એનાથી આપણા નેયાગાનો કેટલા દુરઅંદેશ અને આત્માજ્ઞાની હોવા જોઈએ કે દરેક ગુનાહોનું સુક્ષ્મ જ્ઞાન તથા તેની સજાઓ ફરમાવી ગયા છે. તે જાણવાનું મલ્યું છે. અને તંદરોસ્તી સંબંધીનું જ્ઞાન જો આપણે લઈએ તો કેટલાક ફાયદા થાય એમ છે. પણ મોઝેદ સાહેબો એને વગર સમજણે બણી જાય. તેથી તો આપણને કંઈ ફાયદો થાય નહિ. તેમજ તે બણનારને પણ તેનાથી કંઈ ફાયદો હાંસલ થાય તેમ નથી. જો એ વંદીદાદનો અક્કલ પસંદ તરજુમો કરીને લોકોમાં ફેલાવ્યો હોય, અને જાહેરમાં વાંચેજો આપી ને લોકોમાં એ જ્ઞાન ફેલાવ્યું હોય તો જરૂર કોમને ધણો ફાયદો થાય, પણ આપણા લોકો તો બસ એવું માની બેઠા છે કે. ધર્મની અંદર કાંઈથી કંઈથી ફેરફાર થાય નહિ. અને જેમ આપણા બાપદાદાઓ ચાલતા આવ્યા છે. તે પ્રમાણે આપણે પણ ચાલવું જોઈએ. જ્યાં સુધી આવું જાહેલપણું, એક ચોક્કસ વર્ગ તરફથી. ચાલુ રાખવામાં આવશે, ત્યાં સુધી આપણી કોમનો કંઈ ઉધ્ધાર થવાનો નથી. આપણા લોકો તો ધર્મના બધાં લખાણો. બણી જવાનાં છે એમજ માની બેઠા છે. અને પૈસા આપી બાકુતી બણતર કરાવવાથી પુણ્ય લાગશે, (મરનારને અને કીયા કરવનારને એવો ધખારો રાખે છે.)

એ વંદીદાદના બેઠ બધાં લખાણો નહિ સમજવાને લીધે, આપણી કોમના તથા બીજી કોમના અવસ્તા રેકલરોએ પણ એની ઉપર સખત પ્રહારો કીધા છે. ધણા સાહેબોને તો એવું લખાણ તદન નોનસેન્સ હાંબંગ જેવું લાગ્યું હતું, અને તેથી એ વંદીદાદની વીરૂધ્ધમાં ચોપાન્યાઓ પણ છપાવી વહેંચ્યાં હતાં, મરફૂમ નવરોજી દોરાબજી ખંડાલાવાળાએ તો એ વંદીદાદની બહુ આકરી

દીકા સાથનું લખાણ ક્યું હતું, અને તેમ કરવાનું કારણ એજ હતું કે એના લખાણો શબ્દાર્થોથી જોતાં, ધણાં વિચીત્ર જેવાં, બુદ્ધિમાં નહિ ઉતરે તેવાં જ લાગે છે.

મારાથી બન્યો તેટલો પ્રયાસ કરીને એના ખુલાસા આપ્યા છે. જો આ ખુલાસાઓથી, સમાધાન નહિ થતું હોય, તો કોમે સાથે મળીને વીચારોની આપ લે કરીને, એ પુસ્તકને (વંદીદાદને) તેના અસલ ખાલેસ સ્વરૂપમાં પ્રગટ કરવાની જાહેરાત કરવી જોઈએ. આપણા લોકો તો એમ જ સમજે છે કે, એક માંદા મનુષ્યને ડોક્ટરે પ્રીસ્ક્રીપશન લખી આપ્યું હોય, તે પ્રીસ્ક્રીપશન ફક્ત વાંચી જવાથી જ સામ્ય થઈ જવાસે નહિ. પણ ખરી રીતે તો તેની અંદર લખેલી દવાઓનું બનાવેલું મીક્ચર પીવાથી દરદ સારું થાય છે. તે પ્રમાણે જ આ વંદીદાદ પણ એક જાતનું ગુનાહોની તોજેસ કરવાનું પુસ્તક છે. એની અંદર જાતાવેલા ગુનાહોઓથી દુર રહેવામાંજ ફાપદો થાય છે. તેથી જ એ કંઈ ભણી જવાનું નથી, પણ એનાં બાવાર્થ સમજીને, તે પ્રમાણે ચાલવાથી, તંદરોસ્તી અને અશોધ મેળવી શકાય છે.

પ્રકરણ ૭મું

યોગશાસ્ત્ર અને સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ

ઇતિહાસના આરંભકાળથી માંડીને વર્તમાન સમય સુધી દરેક યુગમાં મનુષ્યસમાજની અંદર અનેક પ્રકારના અલૌકિક બનાવો બનતા જોવામાં આવે છે.

આત્મારે આપણને આધુનિક વિજ્ઞાનના પ્રકાશની સહાયતા છે; તો પણ “પુષ્કળ અલૌકિક ઘટનાઓ અમે નજરે જોઈ છે અને અનુભવી છે” એવું કહેનારા માણસો નીકળી આવે છે. અલબત્ત, લોકો જે જે કહે છે તેનો મોટો ભાગ તો માની શકાય એવો નથી જ હોતો; કારણ કે તેમાંના ધણી ખરા માણસો અગ્નિ, વહેમી, અને ઢોંગી હોય છે. વળી એમ પણ ધણી વાર જોવામાં આવે છે કે, જેને લોકો ચમત્કાર કહે છે, તે વાસ્તવિક રીતે અનુકરણ જ હોય છે. ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે એ કોનું અનુકરણ છે? પુરી તપાસ કર્યા વગર કોઈ પણ વાતને અસત્ય ઠરાવીને ફેંકી દેવી એ વૈજ્ઞાનિક અને પ્રમાણિક બુદ્ધિને શોભે નહિ. જે વૈજ્ઞાનિકો ઉપલક્ષ્યા તપાસ કરનારા છે, તેઓ નાના પ્રકારના માનસિક વ્યાપારની રચના સમજવી શકતા નહિ હોવાથી તેઓ એવા મનોવ્યાપારના અસ્તિત્વનોજ અસ્વીકાર કરે છે.

આમ હોવાથી જે અંદ્રબદ્ધાણુ માનવીઓ આકાશવાસી દેવ અથવા દેવગુણનું અસ્તિત્વ માને છે, પોતાની પ્રાર્થનાના પ્રત્યુત્તરની એવા દેવગણો પાસેથી આશા રાખે છે અથવા તેમની પ્રાર્થનાને વશ થઈને દેવગણો જગતના અચળ નિયમને પણ ફેરવી નાંખશે એવી માન્યતાને વળગી રહે છે; તેવાઓના કરતાં પણ આવા ઉપલક્ષ્યા અને સૂક્ષ્મદ્રષ્ટિ વગરના વૈજ્ઞાનિકો વિશેષ દોષપાત્ર છે;

કારણ કે સામાન્ય કોટિના માનવીઓ અજ્ઞાન છે; તેમને અસહ્યથી એવા દેવ-ગણોના અસ્તિત્વમાં શ્રદ્ધા રાખવાનું શીખવવામાં આવ્યું છે, અને હાંબા સમયના અભ્યાસથી તેમની અંધશ્રદ્ધા તેમના અવનત સ્વભાવ સાથે એતપ્રેત થઈ ચૂકી છે, એમ સમજીને તેમને તો દોષમુક્ત ઠરાવી શકાય છે; પણ વિદ્વાનો અને વૈજ્ઞાનિકોનો બચાવ થઈ શકતો નથી.

હજારો વર્ષો થયાં ઉપરોક્ત અલૌકિક ધટનાઓનું સૂક્ષ્મ અવલોકન થતું આવ્યું છે અને તેમના સંબંધમાં પુષ્કળ સપ્રયોગ શોધખોળ કરીને તેમાં સમાવિષ્ટ થયેલા કેટલાક સામાન્ય તત્ત્વો તારવી કાઢવામાં આવ્યાં છે.

માનવજાતિની સમગ્ર ધાર્મિક પ્રવૃત્તિના મૂળતત્ત્વોનું બારીક પ્રથક્કરણ કરાઈને એ સર્વે અન્વેષણના અંતિમ પરિણામરૂપે રાજયોગરૂપી રત્ન મેળવવામાં આવ્યું છે. એ રાજયોગ વૈજ્ઞાનિક પંડીતોની દોષપાત્ર રીતિનું અનુસરણ કરીને જે જે અલૌકિક ધટનાઓનું સ્વરૂપ ન સમજાવી શકાય, તેમના અસ્તિત્વનો ઈન્કાર કરતો નથી, પણ વહેમમાં ફસાઈ ગયેલા અંધશ્રદ્ધાળુ માનવીઓને નત્ર પણ સ્પષ્ટ શબ્દો વડે સમજાવી દે છે. એ સર્વ અલૌકિક વ્યાપારની રચના કરનાર આકાશવાસી દેવગણ નથી.

તમારી પ્રાર્થનાનો તમને પ્રત્યુત્તર મળે છે અને તમારી શ્રદ્ધામાં અતુલ શક્તિ રહેલી છે, એ બધી બાબતો સાચી છે; તો પણ તેમાં કોઈ દેવીદેવતાનો હાથ છે, એવો અશાસ્ત્રીય જવાબ આપ્યાથી તેમનું ખરું સ્વરૂપ જાણતું ઢંકાઈ જાય છે. “રાજયોગવિદ્યા” માનવજાતિને આશાજનક અને બળપ્રદ ઉપદેશ આપે છે કે, તમારી આસપાસ જ્ઞાન અને શક્તિનો અનંત સમુદ્ર જીજ્ઞાસી રહ્યો છે, અને પ્રત્યેક મનુષ્ય એ જ સમુદ્રની નાની નાની નીકો છે. વળી તે કહે છે કે, મનુષ્યના અંતઃકરણમાં જે જે અભિલાષાઓ અને તૃષ્ણાઓ રહેલી છે, તે સર્વને તૃપ્ત કરવાની શક્તિ પણ તેને અપાઈ ચૂકેલી છે. બ્યારે મનુષ્યની કોઈ પણ ઈચ્છા, તૃષ્ણા અથવા પ્રાર્થના પરિપૂર્ણ થાય છે ત્યારે નિશ્ચયપૂર્વક જ સમજી લેવું કે, એ પરિણામ કોઈ દેવ-દેવીની કૃપાથી નથી આવ્યું; પણ ઉપર કહેલા શક્તિના અનંત ભંડારમાંથી મનુષ્યે પોતાની પ્રાર્થનાના બળ વડે શક્તિનું આકર્ષણ કરીને જ એ કાર્ય સિદ્ધ કર્યું છે. દેવી-દેવતાના ધ્યાનથી મનુષ્યની ક્રિયાશક્તિ કેટલેક અંશે જાગ્રત થાય છે ખરી, પણ તેથી તેની આધ્યાત્મિક અવનતિ પણ થતી જાય છે. તેની સ્વતંત્રતાનો લોપ થાય છે, તેનો આધ્યાત્મિક વિકાસ અટકી જાય છે; બય અને વહેમ તેના હૃદયમાં ધર કરે છે અને “મનુષ્ય કુદરતી રીતે નિર્બળ અને પામર છે” એવી ભયંકર અને આત્મઘાતક માન્યતાને પોષણ મળે છે. યોગવિદ્યા જાહેર કરે છે કે, અલૌકિક જેવું કશું

છેજ નહિ; પણ પ્રકૃતિના સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ એવાં બે સ્વરૂપ છે. સૂક્ષ્મ એ કારણ છે અને સ્થૂળ એ કાર્ય છે. પંચઇન્દ્રિય વડે સ્થૂળની જ પ્રતીતિ માત્ર થાય છે; સૂક્ષ્મની યથા શક્તી નથી. રાજયોગના અભ્યાસથી એ સૂક્ષ્મ જગતનો અનુભવ કરવાનું સામર્થ્ય પણ અભ્યાસી મનુષ્યમાં પેદા થાય છે. ભારતવર્ષમાં વેદમંત્રને આધારે જે જે દર્શનશાસ્ત્રો રચાયાં છે, તેમનું સર્વનું એક જ લક્ષ્ય છે કે, મનુષ્ય પૂર્ણતાને પામીને મુક્ત થાય; અને તેના ઉપાય તરીકે યોગનો આશ્રય લેવાનું તે કહે છે. “યોગ” શબ્દ ધણો જ વ્યાપક છે. સાંખ્ય અને વેદાંત બેઉ યોગના જ જુદાં જુદાં સ્વરૂપનું સમર્થન કરે છે. યોગના અનેક પ્રકાર છે. રાજયોગ સંબંધમાં પતંજલિ મુનિના સૂત્રો એ શાસ્ત્રીય અને અતિ પ્રમાણભૂત મનાય છે. બીજા કેટલાક દાર્શનિકો કોઇ કોઇ તાત્વિક બાબતમાં પતંજલિથી જુદો અભિપ્રાય દર્શાવે છે; તો પણ તેણે બતાવેલાં સાધનમાર્ગો તો બધા જ એકસરખી રીતે સ્વીકાર કરે છે.

પ્રત્યેક સાધકને ખાસ ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે, યોગની કેટલીક-સાધારણ ક્રિયા સિવાય, બાકીની સર્વ યોગીક ક્રિયાઓ નિર્વિધ્ને સિદ્ધ કરવી હોય તો ગુરુના સાન્નિધ્યની ખાસ જરૂર છે. સામાન્ય વાતચીતના રૂપમાં આપેલા આંટલા ઉપદેશથી આ વિષયમાં આથી વધારે પ્રગતિ કરવાની ઇચ્છા જો કોઈના હૃદયમાં યથા હશે, તો પ્રયત્નથી તેને ગુરુની સહાય અવશ્ય મળી આવશે જ.

[સ્વામી વિવેકાનંદ ભાગ ૧૦મો—રાજયોગમાંથી].

હાલમાં આપણી પાસે બધી રહેલાં ધર્મ પુસ્તકોમાં યોગ વીષે કોઈ પણ સીલસીલાબંધ સંપૂર્ણ લખાણ મળતું નથી. કોઈ કોઈ દ્વારસી કીર્તાઓ જેવી કે જામે કેમશર, ખીસ્તાબ, જરદેસ્ત અફસાર, રમઝસ્તાને જરથોસ્ત, દસાતીર, હમેસ્તાન વીગેરેમાંથી છુટાં છુટાં (અનુક્રમે નહિ) લખાણો મળે છે. તેવીજ રીતે પુનઃદેશ તથા આપણી કેટલીક યસ્તો, નીયાએસો, જેવી કે આવાંયસ્ત બહેરામયસ્ત, જમ્યાદયસ્ત, શરોપયસ્ત, વીગેરે યસ્તોમાંથી થોડી ધણી યોગ વીષેની સમજણ મળે છે. યોગના જ્ઞાન વગર આપણો ધર્મ સમજવો ધણો મુશ્કેલ છે. આપણે (દ્વાદશીલો) બાપા શસ્ત્રના જ્ઞાનને આધારે થયેલા તરજુમાઓ જોઈશું તો કંઈ પણ સમજણ પડશે નહિ. આપણા દીનઆગાહ દસ્તુરોએ એ જ્ઞાનને એવી રીતે બેદમાં આપેલું કે સાધારણ બાણસ સમજી શકે નહિ. એ જ્ઞાનને બેદમાં રાખવાનું કારણ છે, કે એ યોગનો સદુપયોગ થાય છે તેમજ દુર ઉપયોગ પણ થાય છે અને આજે કેટલાકો એ જ્ઞાનનો દુર ઉપયોગ કરે છે પણ ખરા. અને આપણી બોળી (એ જ્ઞાનથી ના વાકેજ) કોમ, તેવાઓના હાથમાં સહેલથી શિકાર થઈ પડે છે. આજે દરેક ધર્મવાલાઓ પોતાના છુપાં જ્ઞાનને (બેદમાં

શ્રેણી) આજના જમાનાના લોકોને સમજાય પડે તેવા ખુલાસાઓથી પ્રગટ કરે છે. જ્યારે આપણીજ કામ એ છુપા બેદોની ચાવી ખોલવાની મનાઈ કરે છે. કારણ કે એ બેદો ખુલ્લા થઈ જાય તો કામ નાસ્તીક થઈ જાય, અત્યારે જે કાંઈ આંધળા એકીનથી ધર્મ રીવાજ પાલે છે. તે પણ છોડી દે એવી ખોટી ધાસ્તી રાખે છે. પણ એથી બીજો એક ગેરફાયદો પણ થાય છે કે, જે ચીજ અથવા જ્ઞાન, બુદ્ધિમાં નહિ ઉતરે, તે વાતને માનવા પણ આજના શીખેલાઓ ખુલ્લું ના પાડે છે. જ્યાં સુધી જ્ઞાનના જીસાસુને તેની શંકાનું સમાધાન કરે, એવું જ્ઞાન નહિ મળે ત્યાં સુધી કામમાં મતફેરી ચાલ્યાજ કરશે.

હવે એ યોગથી શું શું ફાયદા થાય છે તે વીષે થોડુંક જણવાના પ્રયત્ન કરીએ. યોગથી શરીર ધણુંજ બળવાન થાય છે (એટલે તંદુરસ્ત થાય છે) અને શરીરમાં કેટલી કેટલી જીદી શક્તિઓ રહેલી છે. તે જાણવામાં આવે છે. મન વશ કરી શકાય છે. ઇચ્છા શક્તિ બહુજ બળવાન થઈ જાય છે (will power) છુપામાં છુપા બેદો ખોલી શકાય છે, તથા કાળનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અને મનુષ્ય જે ધારે તે સાહસકર્મો, મોજેજી વીગેરે કરી શકે છે. જે ભક્તિ યોગને માર્ગે જાય છે. તો ખુદ સાથે મળી જઈ ભક્ત થાય છે. (ભક્ત થવું એટલે ખુદા અને પોતે જીદો છે નહિ માનવું ફક્ત ખુદાજ છે. અને તે મારા શરીરમાંજ વસેલો છે એમ માનવું) એથી ઉલટું વિભક્ત એટલે જીદાઈ જેવી મનુષ્યની પ્રકૃતિ જીદી જીદી છે, તેવીજ રીતે યોગ પણ જીદા જીદા છે, જેવી જેની પ્રકૃતિ તેવો તે યોગ સાંધી શકે. મુખ્ય યોગો “રાજયોગ” કુંજડલીની યોગ, મંત્ર યોગ, હઠ યોગ, કર્મયોગ, સાંખ્યયોગ (સાંખ્ય એટલે જ્ઞાન યોગ) ભક્તિયોગ, અને પ્રેમ યોગ: હાંદુઓના ગીતા નામના પુસ્તકમાં તો ધણા યોગો દેખરાવ્યા છે. હાલમાં તથા યોગો લોકોમાં જાણીતા છે. તે પોત પોતાના અધીકાર પ્રમાણે સાંધે છે. કોઈ કર્મયોગ, કોઈ ભક્તિયોગ અને ધણા જીજ્ઞાસુઓ જ્ઞાનયોગ સાંધે છે. કારણ કે જ્ઞાનયોગીને છરીની ધાર ઉપર રહેવું પડે છે. જ્યારે ભક્તિયોગ સાધારણ મનુષ્ય પણ સાંધી શકે છે.

હાંદુ યોગ શાસ્ત્ર

યોગનો અર્થ ખુદાની સાથે જોડાય અથવા મેળાપ થાય છે. અરબીમાં તેને વરસ કહે છે. હાંદુ શાસ્ત્ર મુજબ (૪) ચાર યોગ છે. જેને કર્મયોગ, રાજયોગ, ભક્તિયોગ, અને જ્ઞાનયોગ કહે છે. કર્મયોગ ટુંકમાં કહીએ તો શ્રીકૃષ્ણે અરજુનને

નીચે કહેલી લીટીઓમાં બતાવેલો છે.

सतत कार्य कर्म समाचर

अस-को ह्यां चरनकर्मपरमाप्नोति पुरुष ।

એટલે તું ફળની કામનાથી રહિત થઈ સર્વદા, અવસ્થા કરવા યોગ્ય નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મને સારી રીતે કર, આ રીતે કરનારો પુરુષ ફળની કામનાથી રહિત થઈ, કર્મને કરતો છતાં મોક્ષને જ પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્

સંસારસુ સરસો રહે, ને મન મારી પાસ;

સંસારમાં લેપાય નહિ, તે જાણુ મારો દાસ.

(૨)જે રાજયોગમાં, યમ, નિયમ, આસન અને પ્રાણાયમ એ ચારેને સિદ્ધ કરી, પ્રત્યાહાર પ્રાપ્ત કરી, ધારણા, ધ્યાન, અને સમાધિએ ત્રણેનો સંયમ કરી અભ્યાસી આત્મજ્ઞાન મેળવે છે. આ યોગ પણ નિષ્કામ કરે તો કર્મયોગ જ લેખાય.

“યમ” પાંચ પ્રકારના છે. ૧ અહિંસા, મન, વાણી, શરીરે કરી કોઈપણ પ્રાણીની ધાત ન કરવી, અથવા પીડા ન આપવી. ૨ “સત્ય” મન અને વાણીને સમાન રાખવા (સદાકત-હક). ૩ “અસ્તેય” મન, વાણી અને કર્મવડે પરદ્રવ્યમાં જે નિઃસ્પૃહા છે તે. (દયાનત સાદ્ રાખવી). ૪ “બ્રહ્મચર્ય”. ૫ “અપરિગ્રહ” ગૃહસ્થોએ સ્વકીયા વિનાની સર્વે ઓંઓ સાથે આઠે પ્રકારના મૈથુનનો ત્યાગ કરવો.

“નિયમ” પાંચ પ્રકારના છે. ૧-શૌચ (પાકીઝગી) ૨-સંતોષ, (ફારસી કેનાએત-સયુરી), ૩-તપ (તકવા, ઝહોદ, મુગ્નહેદા), ૪-સ્વાધ્યાય, ૫-ઈશ્વર પ્રશ્નિધાન, (રચાઝત ઇઆદત)

“આસન” શરીરની એવી બેઠક (કયામ) જેથી શરીરને સ્થિરતા અને મનને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે “આસન” કહેવાય છે.

“પ્રાણાયમ”-(હૃષ્-સદમ) શ્વાસોચ્છવાસની ગતિ ઓછી કરી પ્રાણને રોકવો તે.

“પ્રત્યાહાર” (નફ્સપર કાણુ) વિષય માત્રથી ઇન્દ્રિયોને પાછી હટાવી ચિત્તમાં જ સમાવવા દેવી, અથવા તેમના અચેત્ત્ય આહાર બંધ કરી ચિત્તને આધીન કરવી.

“ધારણા” (મુગ્નહેદા) પ્રત્યાહાર થયા પછી ચિત્તને સ્થિર બાંધી દેવું અથવા એકાગ્ર કરવું.

“ધ્યાન” (મુક્ષાહેદા) જ્યારે ચિત્તવૃત્તિનો અખંડ પ્રવાહ ચાલે, જેની ખારજી કરી હોય તેના જ સ્વરૂપનો પ્રવાહ માત્ર ચિત્તમાં વહે તે.

“સમાધિ” (મુરાર્કેયા લાક્ષતનું મુકામ) સંકલ્પવિકલ્પોથી રહિત મધ, જે વસ્તુ જાણવાની છે તે વસ્તુના સ્વરૂપને મન પામે છે તે હાલત.

Asang Yoga or Raj Yoga is Karma Yoga, if practised without attachment It leads to communion through meditation and concentration.

ભક્તિયોગથી ભક્તજનો લૌકિક પ્રયોજનની ઇચ્છા નહિ કરતાં, અત્યંત પ્રીતિપૂર્વક પરમેશ્વરનું જ ભજન કરી, પરમેશ્વરને પ્રાપ્ત થાય છે. (શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ કહી ગયા છે કે આ યુગમાં ભક્તિયોગ જ યુગ ધર્મ છે.)

Bhakti Yoga is communion by means of love devotion and self surrender; It is specially adopted to this age. This is the Law for the present age.....It is in this age, the shorter cut leading to “God” (Ibid.)

“જ્ઞાનયોગ”—આ યોગ વડે આ જગત અસત્ય છે. અને હકત નિરંજન નિરાકાર સત્ય છે, એ જ્ઞાન મેળવવા સાફ દરેક અનુભવ અને દુન્યાની દરેક ચીજ ખોટી છે, એમ “નેતી” “નેતી” માનતો અભ્યાસી આગળ વધે છે.

This is communion with God by means of Gnana (Knowledge in its highest sense) The Gnani's object is to realise “Brahma the Absolute.”

He says “Not this Not this” and thus leaves out of account, one unreal thing after another, until he gets to a point, where all discrimination between the Real God and the unreal ceases, and the Absolute realised in “Samadhi” This is exceedingly difficult in this age. (Ibid)

એટલે આ ચારે રસ્તે પ્રુદાના દર્શન થાય છે. પણ ભક્તિયોગ સૌથી સરળ રસ્તો છે.

“ સુષ્ટિની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ ક્રમ ”

હિંદુ ધર્મ મુજબ પહેલાં તપાસીયે. અનંત, નિત્ય, અવિકારી તથા સર્વભવ

સવ છે. તેને “તત્ત” કહે છે. તેમાંથી સર્વની ઉત્પત્તિ થાય છે; તથા તેમાં સવનો લય થાય છે, તે એક જ છે, અદ્વિત્ય છે. તેના સ્વરૂપમાં ભૂત, વર્તમાન, તથા અભિષ્યનો સમાવેશ થાય છે.

સમુદ્રમાં જેમ તરંગ-મોજાં ઉઠે છે, તેમ તે સર્વમય તત્ત્વમાંથી બ્રહ્માંડ (કાયનાત જગત) ઉદ્ભવે છે. અને જેમ તરંગ સમુદ્રમાં પાછા સમાધિ જાય છે, તેમ બ્રહ્માંડ તે સર્વમય તત્ત્વમાં પાછું લય થાય છે. જેમ સમુદ્ર એ જળ છે અને તરંગ એ તેનું વ્યક્ત રૂપ છે. તેમ બ્રહ્માંડ પરમ સત્ત્વું વ્યક્ત રૂપ છે.

આ બધું બ્રહ્મ જ છે. (सर्वं खल्विदं ब्रह्म) આ તત્ત્વને જુદા જુદા ધર્મના માણસોએ જુદું જુદું નામ આપ્યું છે.

સનાતન એટલે હિંદુ ધર્મ અથવા વેદાંતમાં એને બ્રહ્મ કહે છે, એ તત્ત્વને કોઈવાર નિર્ગુણ બ્રહ્મ અથવા નિરુપાધિક બ્રહ્મ કહે છે. બ્રહ્મની ખીજ અવસ્થાને સચુણ બ્રહ્મ એટલે ‘સૃષ્ટિ સહિત પરમેશ્વર’ કહે છે.

સચુણ બ્રહ્મ એ કાંઈ ખીજું તત્ત્વ નથી, પણ બ્રહ્મનું સમ્વિદ્યાનાંદાત્મક એક પરમાત્મ સ્વરૂપ છે. તે પોતે આત્મરૂપે રહીને, પરમતત્ત્વનું ખીજું અંગ જેને મૂળ પ્રકૃતિ કહે છે, તેને વ્યક્ત કરે છે. પ્રકૃતિ એ રૂપ ધારણ કરનાર તત્ત્વ છે. તેથી સર્વ પ્રકારના જુદી જુદી આકૃતિવાળાં, અને જુદા જુદા શરીરો તેમાંથી બની શકે છે. આપણે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, તથા ગંધનો અનુભવ કરીએ છીએ તેને પ્રકૃતિ^૧ કહે છે. રસાયણ શાસ્ત્રના કઠણ પ્રવાહી, અને વાયુરૂપ પદાર્થો, અને આપણી આસપાસના સર્વ પદાર્થો, જેવા કે પથ્થર, ઝાડ, પ્રાણીઓ તથા મનુષ્યો, એ સર્વ પ્રકૃતિના બનેલા છે. પણ એ સર્વાંશે પ્રકૃતિ છે એમ નથી. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, તથા ગંધ, ચૈતન્ય ઈશ્વરી અંશરૂપે સર્વમાં વ્યાપી રહ્યું છે. આપણે પ્રાકૃતિક ભાગને એ ચૈતન્યનું શરીર, કોષ અથવા ઉપાધિ કહીએ છીએ, કારણ કે તેમાં ચૈતન્ય નિવાસ કરે છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે ઈશ્વર સર્વમાં છે, અને તે પડે સર્વનું જીવન ચાલે છે. તે સર્વ વસ્તુમાં નિવાસ કરનાર, અમર, અંતર્યામી આત્મા છે. એના વિના કોઈપણ વસ્તુનું અસ્તિત્વ-હસ્તી હોઈ શકે નહિ. સૃષ્ટિમાં અનેક વસ્તુઓ જોઈએ છીએ તેમાં એકપણ નીજીવ નથી. દાખલા તરીકે ઝાડોને પણ લાગણી છે, તે પ્રકુલ્લ થાય છે, કરમાય છે. પ્રોફેસર બોઝે શોધ કરી દેખાડી આપ્યું છે કે તેને પણ લાગણી છે. વળી તેમણે નિશ્ચય દેખાડી આપ્યું છે કે, ધાતુઓને પણ શ્રમ લાગે છે અને ઝેર ચઢે છે.

હવે ઇશ્વરનો પ્રકાશ પ્રકૃતિપર પડવાથી રૂપો બંધાય છે. જે રૂપ સૌથી પહેલાં બંધાય છે તે ત્રિમૂર્તિ એટલે ત્રણ રૂપ કહેવાય છે. બ્રહ્માંડ જેમાં નિયમિત વ્યવસ્થાવાળી સૃષ્ટિઓની રચનાઓનો સમાવેશ થાય છે, તે ઉત્પન્ન કરવા માટે ત્રિમૂર્તિના રૂપ પ્રકટ થાય છે.

બ્રહ્માંડ એટલે બ્રહ્મનું ઇંદુ, જે રૂપે ઇશ્વર બ્રહ્માંડને સરજે છે તે રૂપને બ્રહ્મા કહે છે. બ્રહ્મા ઉત્પાદક (પેદા કરનાર) કહેવાય છે.

જે રૂપે ઇશ્વર બ્રહ્માંડનું પાલન કરે છે, તેનું રક્ષણ કરે છે, તથા તેને ટકાવી રાખે છે તે રૂપને “વિષ્ણુ” કહે છે. વિષ્ણુ એ પાલક કહેવાય છે. બ્યારે સૃષ્ટિઓ ક્ષીણ થઈ જાય છે, તથા તેમનું પ્રયોજન રહેતું નથી ત્યારે જે રૂપે ઇશ્વર તેનો લય કરે છે તે રૂપને “શિવ” અથવા મહાદેવ (ઈસ્લામ પ્રમાણે હાફેઝ બચાવ કરનાર તે વિષ્ણુ છે) કહે છે. શિવ લય કરનાર કહેવાય છે. આ ત્રણ ઇશ્વરના પ્રથમ પ્રકટ થયેલાં શ્રેષ્ઠ રૂપ (ગુણ) અથવા મૂર્તિ છે. સગુણ બ્રહ્મ અથવા પરમેશ્વર જે એક છે, તે આ ત્રણ રૂપે વ્યક્ત થાય છે. બ્રહ્મા ઉત્પાદક રૂપે પ્રકૃતિના સાત તત્વો રચે છે. પહેલાં બે તત્વોના જુદાં જુદાં નામો આપવામાં આવ્યાં છે. આપણે તેને મહત્ત્વ-બુદ્ધિ અને અહંકાર એવાં નામ આપીએ, અહંકાર તત્વથી પ્રકૃતિના સુક્ષ્મ વીભાગ થાય છે અને તેને અણું કહે છે. પછીના પાંચ તત્વો તે, આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, જળ, તથા પૃથ્વી છે. આને ભૂતાદી સૃષ્ટિ કહે છે. આ ભૂતાદી સૃષ્ટિમાં રચેલી વસ્તુઓ બાણું કરી જડ હોય છે, કારણ કે તેની આસપાસનું પ્રકૃતિનું આવરણ બાણું ઘટ્ટ અને ભારે હોય છે.

આ ભૂતાદી ઉત્પન્ન થયા પછી દશ ઇંદ્રિયોની ઉત્પત્તિ થઈ. આ ઇંદ્રિયો પ્રથમ બ્રહ્માના મનમાં કેવળ સંકલ્પરૂપે હતી, અને પછીથી તેઓ ઉપર ભૂતાદીનું આવરણ થયું.

ઇંદ્રિયોના લયસ્થાન પાંચ છે; અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ એ તેઓના વિષય છે; તે ગુણોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના સાધન રૂપ ઇંદ્રિયો, કર્ણ, ત્વચ્છ, ચક્ષુ, જીહ્વા, અને નાસિકા છે. આને જ્ઞાને ઇંદ્રિયો કહે છે. વળી પાંચ કર્મે ઇંદ્રિયો છે, જેને હાથ, પગ, વાણી, જનનેઇંદ્રિય, અને ઉપસ્થ કહે છે. ઇંદ્રિયોની ઉત્પત્તિ પછી બ્રહ્માએ પોતાના મનથી એ ઇંદ્રિયોના દેવોને, તથા મનને ઉત્પન્ન કર્યાં.

મનને કોઈ વાર પાંચ ઇંદ્રિયોના સંબંધમાં છઠ્ઠી ઇંદ્રિય તથા દશ ઇંદ્રિયોના સંબંધમાં અગ્નીઆરમ્ભી ઇંદ્રિય કહેવામાં આવે છે. પછી બ્રહ્માએ દેવગણોને

પોતાના મનથી ઉત્પન્ન કર્યા, તેઓ ઈશ્વરના નિયમાનુસાર વર્તે છે. અને આ અહ્માંડની વ્યવસ્થા ચલાવે છે. ત્યાર પછી અહ્માંડ પોતાના મનમાં ખતીજ, વનસ્પતિ, પ્રાણી અને મનુષ્યની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી.

અને એવી રીતે આખા અહ્માંડનો મનોમય ચિતાર સંપૂર્ણ કર્યો. અને તેમાં જીવનની સર્વ શક્તિઓનો વિકાસ ક્રમ ચાલે એવું કર્યું. આ વિકાસ અથવા સંસાર ચક્રની ગાદક સર્વદા કર્યા કરે છે. અને તેની સાથે સધળા જીવો બંધાયેલા છે.

વિષ્ણુનું કાર્ય

અહ્માંડની રચના અહ્માંડે ઉપર મુજબ કરી, પણ આ રૂપોને પ્રવૃત કરવા માટે સ્થુળ પ્રકૃતિના આવરણની જરૂર હતી. આ કાર્ય સર્વ વ્યાપક પાત્રક, તથા રક્ષક એવા વિષ્ણુનું હોવાથી તેમણે પોતાની જીવન શક્તિ આ બધા રૂપોમાં પ્રાણ રૂપે અર્પી. એક પુરાણમાં કહ્યું છે કે વિષ્ણુએ પોતે સધળાં રૂપોમાં પ્રાણ રૂપે પ્રવેશ કર્યો અને તેમને સચેતન કર્યા, આવી રીતે અખિલ અહ્માંડ પ્રાણમય અને ચેતનમય થયું.

શિવ તથા મહાદેવનું કાર્ય

જ્યારે સૃષ્ટિમાં મનુષ્ય વર્ગને ઉત્પન્ન કર્યો ત્યારે તેટલાથી ચાલે તેમ નહોતું, ઈશ્વરના બે સ્વરૂપોએ પોતાના અંશ મુકયા હતા, પણ ત્રીજા સ્વરૂપનું કાર્ય તો હજી બાકી હતું. તેનું કાર્ય રૂપોનો લય કરીને જીવોને મુક્ત કરવાનું, તથા તેઓને પોતાના મૂળ સ્વરૂપ સાથે એકરૂપ કરીને આનંદમય કરવાનું હતું.

મનુષ્ય જીવનનું ત્રિપુટીરૂપ પૂર્ણ થાય, અને ઈશ્વરના ત્રિપુટી સ્વરૂપનું તે પ્રતિબિમ્બ બની રહે તેને માટે, તેમાં મહાદેવના અંશનો પ્રવેશ થવાની જરૂર હતી.

(સનાતન ધર્મમાંથી)

વિકાસ ક્રમનો આરંભ

ઉપલું કાર્ય થઈ રહ્યું, એટલે મનુષ્ય જીવે પોતાના લાંબા કાળ પ્રયત્નના વિકાસ ક્રમનો આરંભ કર્યો. ગત કલ્પોમાં ખનિજ વનસ્પતિ, અને પ્રાણી વર્ગો દ્વારા તેનો યોગ્ય વિકાસ થઈ ચૂક્યો હતો. આવી રીતે વનસ્પતિ, તથા પશુ દ્વારા વિકાસ પામતા પામતા જીવ મનુષ્ય વર્ગમાં આવે છે.

તે વિકાસની વૃદ્ધિ થતાં થતાં, મનુષ્યને આત્માનો અર્વિંભાવ સ્ફુટ થાય છે; તથા તે નાશવંત મનુષ્ય દેહ વડે અવિનાશી પદની ઇચ્છા રાખે છે. જીવ પ્રથમ આ સ્થુળ સૃષ્ટિમાં, ખનિજ રૂપે આવે છે: તે અવસ્થામાં તેને બાહ્ય જગતનું કંઈ જ્ઞાન હોતું નથી પણ બહારના જગરા આંચકા, તથા ઝપાટાથી તેનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચવામાં આવે છે, અને તેના અસ્તિત્વનું તેને ભાન કરાવવામાં આવે છે. ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી પર્વતોનું ફાટવું વીગેરે બનાવેથી, જીવને ભાન કરાવવામાં આવે છે. તે એકલો નથી. ધણેજ લાંબો સમય વિત્યાબાદ પછી તે જીવોમાં પૂરતી જાગૃતી આવી, અને તેઓ ખનિજ પદાર્થો કરતાં વધારે નરમ તથા વળી શકે એવા દેહ ધારણ કરવાને લાયક થયા એટલે તેઓ વનસ્પતિ વર્ગમાં ગયા, અને જે જીવોએ તેમની પછી ઇશ્વરથી છુટા પડ્યા તેઓએ તેમનું સ્થાન લીધું.

વનસ્પતિ વર્ગમાં આવ્યા પછી જીવોને બહારની સૃષ્ટિનું કંઈક વધારે જ્ઞાન થયું, તેઓને સુરજની ગરમીનું, પવનની લહેરોનું, અને જીવન આપનાર વરસાદનું ભાન થવા લાગ્યું.

તેઓ તે સ્થિતિમાં વધારે કાળ સુધી રહ્યા, તથા તેમની લાગણીઓ વધારે તીવ્ર થતી ગઈ, તેમ તેમ તેઓ વધારે લાંબા અયુષ્યવાળી વનસ્પતિ જેવી કે છોડ, વૃક્ષ વીગેરેમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યાં. ત્યાં તેઓની અંતર શક્તિઓ વધારે ખીલવા લાગી અને એમ થતાં થતાં તેઓ પ્રાણી વર્ગમાં પ્રવેશ થયાં.

પ્રાણી વર્ગમાં આવેલા જીવો ઘણી ઝડપથી આગળ વધવા લાગ્યા, પોતાના ખોરાકની શોધમાં, એક બીજા સાથે લડાઇ કરવાથી પોતાનું કાર્ય સાંધવા માટે એક એકને છેતરવાથી, તેઓની ઈંદ્રિયોનો, તથા તેઓની સાધારણ મન શક્તિઓનો ઉદ્ભવ થવા લાગ્યો. તથા તેઓ દ્રઢ થતી ગઈ. છેવટે પ્રાણી વર્ગના દેહ પણ એ જીવોના કાર્ય માટે ઉપયોગી ન રહેવાથી, તેઓએ મનુષ્ય દેહ ધારણ કર્યો.

સાધારણ રીતે આમ વિકાસ ક્રમ ચાલે છે. કોઈક જીવ થોડા વખત સુધી પછાત પડી જાય, કોઈ આગળ નીકળી જાય.

જ્યારે એ જીવની વિષય ભોગની તુષ્ટિ છુટી જાય છે ત્યારે, તેનું આ ચક્રર સાથનું બંધન તૂટી જાય છે, અને તે જીવ મુક્ત થાય છે. તે માણસને જીવન મુક્ત કહે છે.

ઘણી વાર આવા જીવન મુક્તો દુન્યામાં બીજા જીવોને સહાય કરવાજ

આ લોકમાં રહે છે, અને જીવે છે. તેઓ આચાર્ય કહેવાય છે.

સત-ચિત-આનંદ

પુરુષના આ ત્રણ ગુણો છે.

સત્ય, રજસ, તમસ

પ્રકૃતિના આ ત્રણ ગુણો છે. તમસથી એટલે જડતાથી પ્રકૃતિનો પ્રત્યાધાત કરવાની શક્તિ તથા સ્થિરતા મળે છે.

રજસથી એટલે ગતિથી પ્રકૃતિ પ્રવૃત્ત એટલે ગતિવાળી થાય છે. સત્ય એટલે સમતાથી તે ગતિ નિયમિત થાય છે.

આ ગુણો અવિનાશી આત્માને દેહમાં બંધનમાં રાખે છે. અને કદિ છૂટા પડતા નથી. પણ દરેક વ્યક્તિમાં તેમાંના કેઈએકનું બીજના કરતાં પ્રાધાન્ય હોય છે. જેનામાં તમે ગુણનું પ્રાધાન્ય હોય છે, તે તામસિક કહેવાય છે. જેનામાં રજ-ગુણનું પ્રાધાન્ય હોય છે, તે રાજસિક કહેવાય છે. જેનામાં સત્યગુણનું પ્રાધાન્ય હોય છે, તે સાત્વિક કહેવાય છે. પદાર્થભાવનો તામસિક, રાજસિક અને સાત્વિક, એ ત્રણ વર્ગમાં સમાવેસ થઈ શકે છે.

(ભગવદ ગીતા અધ્યાય ૧૪-૧૭-૧૮)

પાંચ મહાભુતો

આપણે આગળ કહ્યું છે કે, બ્રહ્મા ઉત્પાદકરૂપે, પ્રકૃતિના સાત તત્વો રચે છે. પહેલાં બે મહત્, અને અહંકાર, અને બીજાં પાંચ આકાશ, વાયુ, અગ્નિ જળ, તથા પૃથ્વી, એને પાંચ મહાભુતો કહે છે.

તમામ સૃષ્ટિ આની બનેલી છે. માણસનો દેહ કેવી રીતે બનેલો છે તે જોઈએ. શરીરમાં હાડકાં વગેરે કઠણ ભાગ છે તે પૃથ્વીનો છે. લોહી વીગેરે જે પ્રવાહી ભાગ છે તે જળનો છે. હાલતું, ચાલતું, સંકોચાતું, શ્વાસ લેતું વીગેરે જે ક્રીયા થાય છે તે વાયુનો ભાગ છે. અને શરીરમાં જેટલો પેલાણનો ભાગ છે તે આકાશનો છે. જીવ વીગેરે જેટલો ગરમ ભાગ છે તે અગ્નિનો છે. અગ્નિને તેજ પણ્ય કહે છે.

પચીશ તત્વો

ઉપલાં પાંચ મહાભુતના દરેકના પાંચ તત્વ છે, એટલે પચીશ તત્વનો આ

સ્થુળ દેહ બનેલો છે.

પૃથ્વીના—પાંચ તત્વો ૧ અસ્થિ (હાડકાં), ૨ માંસ, ૩ ત્વચા (ચામડી), ૪ નાડી (નસો), ૫ રોમ (ફંવાડા તથા વાળ).

જળના—૧ શુક્ર એટલે વીર્ય, ૨ શોણીત એટલે શોષી, ૩ લાલ (રુક્), ૪ મુત્ર, ૫ રવેદ (પરસેવો).

અગ્નિના—૧ ક્ષુધા (જીખ), ૨ ત્રસા (તરસ), ૩ આળસ, ૪ નિદ્રા, (ઉંઘ), ૫ કાન્તિ (તેજ).

વાયુ—૧ ચક્ષન (ચાલવું), ૨ વલન અથવા ઉત્ક્રમણ (વળવું તથા ઉજીં થવું), ૩ ધાવન (દોડવું), ૪ પ્રસારણ (પહોળું કરવું), ૫ આક્રમ્યન (સંકોચાવું).

આકાશ—૧ કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ અને બય.

સ્થુળ દેહ (કસીકૃતન) અન્નમય કોશ

એ પંચ મહાભુતમાંથી પચીસ તત્વનો આ સ્થુળ દેહ બન્યો છે. એ સર્વ તત્વો પંચમહાભુતનું કાર્ય છે, તેથી જડ છે. અને આત્મા તો તેથી ન્યારો છે, એ પચીસ તત્વોના સમૂહાયરૂપ સ્થુળ દેહ સાથે આત્માને કંઈ સંબંધ નથી. દેહ એ નામ પણ કદપના માત્ર છે. કેમકે જે જે તત્વોનો બનેલો છે તે બધાં જુદાં જુદાં કરી નાંખ્યાં હોય તો દેહ કાંઈ રહેતો નથી. વળી આ સ્થુળ દેહને અન્નમય કોશ કહ્યો છે, કારણ કે દેહ અન્યથી ઉત્પન્ન થાય છે અને વધે છે. તે કોશેટાંની પટે આત્માનું આવરણ કરીને રહ્યો છે, માટે એને કોશ કહે છે. પિતાએ પ્રાધિક્ષા અન્નનું પરિણામ વીર્ય છે, અને માતાએ પ્રાધિક્ષા અન્નનું પરિણામ શોષી છે. માતાનું રૂધિર અને પિતાનું વીર્ય એ બન્ને ગર્ભાશયમાં એકઠા થવાથી ગર્ભ રહે છે, અને દેહ બંધાય છે.

સ્થુળ દેહની અવસ્થા

જાગૃત અવસ્થાનું સ્થાન નેત્ર છે, કારણ કે ધણું કરીને જાગૃત અવસ્થાનો સધળો વહેવાર નેત્રવડે થાય છે. જગ્યા પછી ઈન્દ્રિયોવડે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રંગ વિગેરે વિગેરે વિષયોનું જ્ઞાન થાય છે, તેને જાગૃત અવસ્થા કહે છે. આગળ જાગૃત ગયા તેમ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે. પાંચ કર્મેન્દ્રિયો છે અને ચાર અંતઃકરણ છે.

પાંચ યાનેઈંદ્રિયો			યાનેઈંદ્રિયોના વિષય
શ્રોત્ર (કાન)	...	...	...શબ્દ
ત્વચા (ચામડી)	...	...	...સ્પર્શ
ચક્ષુ (આંખ)	...	...	...રૂપ
ગ્રન્થા (જીભ)	...	...	...રસ
ધ્રાણુ (નાસિકા)	...	...	...ગંધ
પાંચ કર્મે ઇંદ્રિયો			કર્મે ઇંદ્રિયોના વિષયો
વાક (વાણી)	...	...	...વચન (બોલવું)
પાણિ (હાથ)	...	...	...આદાન (લેવું દેવું)
પાદ (પગ)	...	...	...નમન (ચાલવું)
ગુદા (પાચુ)	...	...	...વિસર્ગ (મળ ત્યાગ)
શિશ્ર (હીંગ)	...	...	...આનંદ (રતિ વિલાસ)
ચાર અંતકરણ			તેના વિષયો
મન	...	...	...સંકલ્પ વિકલ્પ
બુદ્ધિ	...	...	...નિશ્ચય
ચિત્ત	...	...	...ચિંતવન
અહંકાર	...	...	...અભિમાન

સ્થુળ શરીરના વિકારો

૧ જનમયું, ૨ અસ્તિ જનમ્યા પછી હોવું તે, ૩ વધવું, ૪ જીવવાન થવું, ૫ ધરડા થવું, ૬ નાશ પામવું. આ વિકારો સ્થુળ દેહના છે. આત્માના નથી. આત્મા તો હમેશાં અનર અમર છે. હવે આ સ્થુળ દેહમાંથી પ્રાણ નીકળી જાય છે. ત્યારે શબમાં એકલા પૃથ્વીના તત્વ રહે છે. અને જળ, તેજ, વાયુ, અને આકાશ એ ચાર ભુતના તત્વો પાછાં તેમાં મળી જાય છે. જુખ તરસ વીગેરે અગ્નિમાં મળી જાય છે, ચાલન ધાવન વગેરે વાયુમાં મળી જાય છે. કામ ક્રોધ વગેરે આકાશ ભૂતમાં મળી જાય છે. શુક શોષિત વગેરે પાંચ જળ ભૂતમાં મળી જાય છે. પૃથ્વીના પાંચ તત્વો જે બાકી રહેલાં જોવામાં આવે છે તે મડદુ (શરીર) ત્રણ પ્રકારે વગે થાય છે. બાળવાંથી, દાટવાથી અને જનવરોના ખાવાથી. જે બાળવામાં આવે છે તો તેની રાખ થઈ પૃથ્વીમાં મળી જાય છે. જે દાટવામાં આવે તો માટી થઈને પૃથ્વીમાં મળી જાય છે. અને જે જનવરો ખાઈ જાય તો તેની વિષ્ટા થઈ પૃથ્વીમાં મળી જાય છે.

સૂક્ષ્મ દેહ (હાતીક તન)

આ સૂક્ષ્મ દેહ અથવા લિંગ દેહ પણ પાંચ ભૂતોનો બનેલો છે. તે પણ પચીસ તત્વોનો બનેલો છે.

આકાશના ૧ અંતકરણ ૨ મન ૩ બુદ્ધિ ૪ ચિત્ત ૫ અહંકાર અંતકરણ એટલે દેહમાં સુખ દુઃખ, જ્ઞાન, વગેરે સાધન ૩૫ ઈંદ્રિ એના વડે જે કંઈ કામ કરવાનું હોય તે પહેલાં સ્પૃશે છે; પછી મન વડે સંકલ્પ વિકલ્પ થાય છે. બુદ્ધિથી નિશ્ચય થાય છે; ચિત્ત વડે અમુક રીતે કરવાથી સાફ થશે, અમુક રીતે થવાથી બગડશે એવું ધ્યાન થાય છે. અને અહંકાર એટલે અમુક હું કરીશ એવું અભિમાન થાય છે. અંતકરણ તો એકજ છે પણ પણ જુદી જુદી વૃત્તિ-એને લીધે જુદાં જુદાં નામ પાડ્યાં છે.

વાયુ:—એનાં પાંચ તત્વ ૧ વ્યાન, ૨ સમાન, ૩ ઉદાન, ૪ પ્રાણ, ૫ અપાન. ૧ વ્યાન સર્વ અંગમાં રહે છે જેનાથી શરીરના સાંધા વગે છે. (૨) સમાન=નાભિસ્થાનમાં રહે છે. એનું કામ આધેયું અનાજ પચાવી, અન્ન રસ જે જુદો પડે છે, તેને નાડીઓ રસ્તે શરીરમાં રૂંધે રૂંધે પહોંચાડે છે. (૩) ઉદાન:—એ વાયુ કંઈસ્થાનમાં રહી આધેયના અન્નના જુદા જુદા વિભાગ કરે છે. સ્વપ્ન તથા હેડકી (અડગરી) આ વાયુ કરે છે. (૪)—પ્રાણ એ વાયુ હૃદય માં રહે છે, અને શ્વસો શ્વાસ ચલાવે છે. રાત દિવસ મળી ૨૧૬૦૦ શ્વાસો શ્વાસ થાય છે. (૫) અપાન—એ વાયુનું સ્થાન શુદ્ધ છે, ત્યાં રહીને તે મળને બહાર કહાડે છે.

અગ્નિના પાંચ તત્વ ૧ શ્રોત્ર (કાન), (૨) ત્વચા, (૩) ચક્ષુ, (૪) જીભ, (૫) ધ્રાણુ. કાન વડે સંભળાય છે, ત્વચા વડે ટાહું, ઉનું, કંઠણુ, કોમળ જણાય છે. આંખ વડે રૂપ દેખાય છે.

જીભ (જીભ) વડે સ્વાદ માલમ પડે છે. ધ્રાણુ વડે (નાસીકા) સારી નરસી વાસ માલમ પડે છે.

જળના પાંચ તત્વ—૧ વાક (વાણ્ણી), ૨ પાણી (હાથ), ૩ પાક (પગ), ૪ શુદ્ધ (મળત્યાગ), ૫ શિશ્ર (લીંગ). વાકથી વાચા થાય છે. એ ઈંદ્રિ ન હોય તો માણસ બોલી શકે નહિ. હાથથી દરેક ચીજ લેવાય દેવાય છે. પગથી હરાય હરાય છે. શુદ્ધથી મળ ત્યાગ થાય છે. શિશ્રથી રતિભોગ તથા પીશાય થાય છે.

પૃથ્વીના પાંચ તત્વ—૧ શબ્દ, ૨ સ્પર્શ, ૩ રૂપ, ૪ રસ, ૫ ગંધ. આ વીષયોમાં લીન થનાર માણસ બંધનમાંથી છૂટતો નથી.

ઉપલાં ચનિન્દ્રિય કર્મેન્દ્રિય તત્ત્વો તથા પ્રાણ, મન, અને બુદ્ધિ મળી સૂક્ષ્મ શરીર બન્યું છે. એ ઇન્દ્રિયોથી દેખતું નથી, જેથી એને સૂક્ષ્મ એટલે નાનું શરીર કહે છે.

સૂક્ષ્મ દેહના કોશ

જેવી રીતે સ્થૂળ દેહમાં અન્નમય કોશ છે, તેવી રીતે સૂક્ષ્મ દેહમાં ત્રણ કોશ છે. ૧ પ્રાણમય કોશ, ૨ મનમય કોશ, ૩ વિજ્ઞાનમય કોશ. અન્નમય કોશમાં મનોમયકોશ, મનોમયકોશમાં વિજ્ઞાનમય કોશ, અને વિજ્ઞાનમયમાં આનન્દમય છે.

સૂક્ષ્મ દેહની અવસ્થા

જાગ્રત અવસ્થામાં જે વિષય દીઠા હોય, અથવા સાંભળ્યા હોય, તેના જે સંસ્કાર અંતઃકરણમાં રહ્યો હોય, તેને કરી નિદ્રા અવસ્થામાં પ્રત્યક્ષતી પેડે દેખાય છે. તેનું નામ સ્વપ્નાવસ્થા, આ અવસ્થા સૂક્ષ્મ દેહની છે, ને તેનું સ્થાન કંઠ છે.

કારણ દેહ

ત્રીજો કારણ દેહ છે. અજ્ઞાનનું નામ જ કારણ દેહ છે, કારણ કે પ્રથમ સ્થૂળ છે, અને બીજો સૂક્ષ્મ દેહ, એ જે દેહની અપેક્ષાથી ત્રીજો કારણ દેહ કહેવાયો, તેનું સ્વરૂપ અજ્ઞાન જ છે. એ કારણ દેહમાં જ ગઠ નિદ્રાનો અનુભવ થાય છે. સ્થૂળ દેહ તો પ્રગટ જોવામાં આવે છે, સૂક્ષ્મ દેહ તેના તત્ત્વોના કાય ઉપરથી જાણવામાં આવે છે. કારણદેહરૂપ જો કે પ્રત્યક્ષ કે અનુમાનથી જાણતો નથી. તો પણ આપણે તેને જાણી શકીએ છીએ. દાખલા તરીકે એક માણસ સૂતેલો હોય અને બીજો પુરૂષ આવીને તેને કહે, કે કેમ બાઈ તું સુતો છે કે ? અને પહેલો માણસ જવાબ આપે કે હું તો ઉઘમાં સુતો છું, જાગતો નથી તો તે મૂખ ગણાય, કેમકે તે બંધી ગયો હોય તો જવાબ કેમ આપે ? તેવી જ તરેહ, “કારણ દેહને હું જાણતો નથી” એ અજ્ઞાનને જાણનાર પણ કહેનાર જ છે, જ્ઞાન વિના એવું કહેવાય જ નહિ.

કારણ દેહની અવસ્થા

ગઠ નિદ્રા એ જ કારણ દેહની સુષુપ્તિ અવસ્થા છે. એ અવસ્થામાં સર્વ ઇન્દ્રિયો, તથા અંતઃકરણની વૃત્તિઓ કારણ અજ્ઞાનમાં લય થાય છે, તે વખતે

જાગ્રત કે સ્વપ્ન અવસ્થાનો કાંઈ પણ અવધાર જોવામાં આવતો નથી.

આનંદમય દેશ

એમાં આનંદમય નામનો પાંચમો કોશ છે.

મહાકારણ દેહ અને તેની અવસ્થા

સ્થુળ, સુક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહોની અપેક્ષાથી ચોથો મહાકારણ દેહ કહેવાય છે. અવિદ્યા તથા દેહાદિક પ્રપંચની અત્યંત નિવૃત્તિનું મોટું કારણ. માટે મહાકારણ દેહ કહેવાયો. એ ચોથો દેહ જ્ઞાન સ્વરૂપ કહેવાયો. “હું દ્રષ્ટા છું” (I am the witness) એવું જે વિશેષ જ્ઞાન મનોવૃત્તિમાં થાય છે. તેનું જ નામ મહાકારણ દેહ છે.

એની પુર્યાવસ્થા છે, પુરીયા એવું શુદ્ધ આત્માનું નામ છે. સ્થુળ, સુક્ષ્મ ને કારણ; જાગ્રત, સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ, એ ત્રણને જે જાણવાવાળો શુદ્ધ આત્મા છે તે જ પુરીયા છે.

સ્થુળ, સુક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ એ ચાર દેહથી, હું શુદ્ધ આત્મા ન્યારો છું, એવું દૃઢ જ્ઞાન થાય, તો હમણા જીવતાં જ જીવનમુક્ત થાય. દૃઢ જ્ઞાન તે અપરોક્ષ જ્ઞાન થવું જોઈએ.

શાસ્ત્રો વાંચવાથી આપણને જ્ઞાન થાય છે, તે પરોક્ષ જ્ઞાન કહેવાય અને ગ્રહ તથા શાસ્ત્રના ઉપદેશ વડે અનુભવપૂર્વક સત્-ચીત્-આનંદને પોતારૂપ જાણવા, એ અપરોક્ષ જ્ઞાન કહેવાય.

હવે આપણે (મહોમ્મદનોના ધર્મ પ્રમાણે) સૃષ્ટિની રચના વીધે કંઈક જાણવાની ફાળીશ કર્યે.

(કુરાન શરીફમાં કહ્યું છે કે મેં (ખુદાએ) આસમાન અને ધરતી તે બન્નેની વચ્ચેની તમામ ચીજ હ (૬) દહાડામાં પેદા કરી.

વળી કહ્યું છે કે જેણે એ દિવસમાં ધરતી પેદા કીધી તેની ઉપર શું તમો ઈમાન નથી લાવતા ? તે દુનિયાનો ધણી છે. તેણે પૃથ્વી ઉપર પહાડો સરજ્યા, પછી તેને આસમાનો પેદા કર્યાં, અને દરેક આસમાન ઉપર ફરેસ્તાઓ નીખ્યા ! પછી માણસ પેદા કર્યાં.

મીશાકત (હદીસ) મુજબ ખુદાએ સ્કનીવારે પૃથ્વી, રવીવારે પહાડો,

સોમવારે ઝાડો, મંગળવારે બધી ખરાબ ચીજો, (unpleasant things) બુધવારે રોશની, શુક્રવારે પશુઓ, અને શુક્રવારે (જુમાની નમાઝ પછી આદમને પેદા કર્યો.

તે (પ્રુદા) એટલો શક્તિવાન છે, એક આંખના પલકારામાં એ શબ્દ બોલી (કાફ અને ગુન) કુન શબ્દ બોલી બન્ને આલમો હસ્તીમાં લાવ્યો. (હીંદુ-ઓમાં કહે છે કે પહેલી સૃષ્ટિ પેદા થવાની કલ્પના થયા પછી “ઓમ” (ૐ) શબ્દ થયો, પછી સૃષ્ટિ પેદા થઈ). તેવી તરેહ “કુન ક્યકુન” તું થા એવી રીતે બોલતાં સૃષ્ટિ પેદા થઈ. બ્યારે તેની (પ્રુદાની) કાફે કલમ પર ટુંક મારી કે અદમ (non-existence)ની પાટી પર હઝારો નકશા એટલે ચીત્ર પેદા થયાં, તેથી તમામ આલમ પેદા થઈ, અને માણસનો જીવ શું છે તે પણ માલમ પડ્યું (સર્વે પેદાયસમાં માણસને જામે ઉલ-કમાલને વજુખી વ ઈમકાની કહે છે એટલે કે [Man is a microcosm]) માણસમાં અકકલ અને જ્ઞાન પેદા થયું. જેથી તમામ ચીજની અસલ શું છે તે તેણે જાણ્યું એટલે કે સૃષ્ટિ એક જ ચીજમાંથી પેદા થઈ છે.

બ્યારે માણસે જોયું કે બીજી પેદાયશો કરતાં તે જુદી રીતે સરખાયેલો છે, ત્યારે વિચાર કીધો કે હું કોણ છું (બ્યારે ખનીજ વનસ્પતિ, પશુ, તથા ફરેસ્તા એ બધી ચીજથી પોતાને જુદી તરેહ પેદા થયેલો જોયો, ત્યારે પોતે શું છે તે જાણવાની ખાહેશ થઈ.)

પછી પોતે જે “જુઝ” એટલે ભાગ અથવા અંશ હતો ત્યાંથી “કુલ્લી” એટલે વાહેદ મુતલક પ્રુદા જેનો અંશ તે હતો, ત્યાં સુધી તેણે સફર કીધી, પછી બ્યારે તે પાછો આલમમાં આવ્યો, ત્યારે જોયું, કે આ જહાન જે છે તે ફક્ત એક ખ્યાલી ચીજ (Suppositional thing માયા સ્વરૂપ) છે.

એક જ તત્વ બધી સૃષ્ટિની તમામ ચીજમાં છે. તેણે જોયું કે ખલકની અને અમરની બન્નેની જહાન, એક નફસ અથવા એક તજલ્લી અથવા તુરમાંથી પેદા થઈ. અને જેવી પેદા થઈ તેવી જ પાછી જતી પણ રહી, એટલે કે પેદા થવું અને જવું રહેવું માત્ર ખ્યાલી જ છે.

વળી અહિયાં આવવાનું ને જવાનું નથી કારણ કે વિચાર કરી જુઓ તો જવું તે જ આવવું છે, (આ લીટીઓનો અર્થ એ છે જે જવું આવવું અર્ધ માયામાં આપણને દેખાય છે.)

આ હુન્વાની તમામ પેદાયશો પોતાની અક્ષલી જગાએ એટલે “હક”

અથવા સત્ય કે ખુદા જ્યાંથી તે નીકળી ત્યાં પાછી જાય છે. અને આંખે દેખાય છે તે ચીજો, અને નથી દેખાતી તે ચીજો બધી એક જ થાય છે. એ લોકોનું મત પણ હિન્દુઓના મત સાથે મળતું આવે છે. મવલાના રમ સાહેબ જેવણ એક મહાન સુરી હતા તેઓ કહી ગયા છે કે ખનીજ વર્ગમાંથી મરીને વનસ્પતિ વર્ગમાં આવ્યો, અને વનસ્પતિ વર્ગમાંથી મરીને પશુ વર્ગમાં આવ્યો. પશુમાંથી મરીને મનુષ્ય થયો તો હવે શા સાફ મારે બીહતુનું કે માણસમાંથી મરી જમણ તો માણસથી હલકે દરજ્જે જમણ ?

અગર માણસમાંથી મરીશ તો ફરેસ્તો થઈશ, અને ફરેસ્તામાંથી ટળીને જે થઈશ, તે કોઈના ક્યાસમાં પણ આવી શકશે નહિ. કારણ કે શરૂઆતમાં “અદમ” (Infinity) હતી, તેમાં હું મળી જઈશ. આપણને કુરાન શરીરમાં કહ્યું છે કે બધાએ પાછું તેને જ મળવાનું છે. એ સૃષ્ટિમાં તમામ ચીજ પેદા થઈ તે ખુદામાંથીજ થઈ છે, અને ખુદા તરફ જ પાછી જાય છે. આ સ્યુળ શરીર વીસે કહે છે કે એ પંચ મહાભુતોનું બનેલું છે. તેમાં આત્મા છે તે જ્યાં સુધી અલેકમાં મળતો નથી ત્યાં સુધી માણસનો વિકાસક્રમ પુરો થતો નથી. આ સ્થૂલ શરીર ટુટી જશે, તે પહેલાં ખુદાના દીદાર જોઈ લે. કેમકે “ મન કાના શીહાએહી આગા ફહોવારીશ આખેરતે આમા ” એટલે જે અહિંયા આંધળા છે તે ત્યાં પણ આંધળા રહેશે.

જ્યાં સુધી માણસ મોત શું છે, તે જાણતો નથી ત્યાં સુધી આખેરત (આવતી દુન્યાની) હકીકત પીછાની શકતો નથી, જ્યાં સુધી તે હાંદગીની હકીકત શું છે, તે જાણતો નથી ત્યાં સુધી તે મોતની હકીકત પીછાની શકતો નથી. જ્યાં સુધી તે આત્મા રહની હકીકત જાણતો નથી ત્યાં સુધી તે હાંદગીની હકીકત પીછાણી શકતો નથી અને રહની હકીકત પીછાનવી તે આપણા નફસની હકીકત પીછાનના બરોબર છે.

આદમીમાં બે ચીજો છે, એક રહ (આત્મા) અને બીજું કાલબુદ (શરીર) રહ સવારી કરનાર મીસાલ છે, અને કાલબુદ સવારીના જનનવર મીસાલ છે અને રહને જીવનની મદદથી એક દરજ્જે મળે છે, બહેસ્ત કે દોઝખની હાલત મળે છે. જેમાં શરીરનો કાંઈ હિસ્સો નથી. રહનું બહેસ્ત તે રહની સુખની હાલત, દીલની ન્યામત અને લીઝતો છે.

રહ જે રંજ અને તકલીફ ભોગવે છે તેને રહની દોઝખ કહે છે.

શરીરને સાફ જે બહેસ્ત અને દોઝખ છે તે જાહેર છે, જેવા કે પ્રાગ બગીચા, મહેસો, નહેર, સારા ખોરાક, પીણું વગેરે.

શરીરનું દોઝખ, તે રોગ, સંતાપ, નીરાશા, વગેરે.

૩૬ની ખીમરી જેવી કે રંજ, મુશ્કેલી વીગેરે શાને લીધે પેદા થાય છે. અને એ રંજની દવા (ઇલાજ) શું છે તે જાણવાનું જ્ઞાન “ મારેફત ” (ખુદાઈ જ્ઞાન) તે ૩૬ના રંજની દવા છે. અને અજ્ઞાનપણું એ ૩૬ને ઝેર મીસાલ છે. માણસની બે (૨) ૩૬ છે. ૧. ૩૬ હેવાની (Animal soul) આમાં હેવાનોના ૩૬નો અંશ છે. ૨. ૩૬ ધન્સાની (Spiritual soul) એ ફરેસ્તાની ૩૬નો અંશ છે. ૩૬ હેવાનીની બેઠક છાતીની ડાબી બાજુએ દીલ (Heart) છે. જેમાંથી વરાળ* જેવી એક બારીક વસ્તુ નીકળીને, બેજાંમાં તેમજ શરીરના બધા અવયવમાં ફેલાય છે, જેનાથી આંખ જોઈ શકે છે, કાન સાંભળી શકે છે, અને દરેક અવયવ પોતાની ફરજ બજાવે છે. જેવી રીતે કે એક બત્તીને ઘરમાં લઈને ચાલીએ, તો તેનું તેજ જે દીવાલ પર પડે ત્યાં રોશની જાહેર થાય છે. તેવી તરેહ આ વસ્તુ દરેક શરીરના અવયવ પર પડવાથી, તે રોશન થાય છે. જ્યે કોઈ અવયવને એ વરાળ (પ્રાણ) ડુપી વસ્તુ પહોંચતી નથી તો તે પોતાનું કામ કરતો નથી. એ અવયવ ભાગને લકવો થયો એમ કહીએ છીએ. આ ૩૬ તે ચેરાગની આગ, દીલ તે ચેરાગની વાટ (બત્તી) આપણે ખોરાક ખાઈએ છીએ, તે બત્તીનું તેલ. જેવી રીતે ચેરાગમાંથી તેલ કઢાડી લઈએ તો ચેરાગ હોલવાઈ જાય છે. તેવી રીતે ખોરાક નહિ મળવાથી આ ૩૬ પોતાનું સમતોલપણું ખોઈ નાંખે છે; અને માણસ મરી જાય છે. વળી ચેરાગમાં તેલ હોય છે, અને વાટે (બત્તીએ) તે તેલ ધણું પોતાની ગળ ઉપરાંત પી લીધું હોય, તો પણ તે યુગ્મઈ જાય છે, તેવી જ તરેહ આ દીલ પણ કેટલી વાર લાંબી મુદતે એવું થઈ જાય છે, અને ખોરાક કબુલ કરતું નથી અને મરી જાય છે. વળી કોઈવાર તેલ ને વાટ બન્ને હોય, પણ ચેરાગની રોશની ઉપર કોઈ ચીજ મારવાથી તે યુગ્મઈ જાય છે. તેવી જ તરેહ આદમીને કારી ખખમ લાગવાથી તે મરી જાય છે. જ્યાં સુધી એ ૩૬માં સમતોલપણું રહે છે, ત્યાં સુધી તે પોતાનું કામ કરે છે; જ્યારે એ સમતોલપણું જતું રહે છે, ત્યારે શરીરના બધા ભાગોને એ જોર આપી શકતી નથી, અને બધા અવયવ શક્તિ વગરના થવાથી, તેની હીલચાલ બંધ થઈ જાય છે, ત્યારે એમ કહેવાય છે કે માણસ મરી ગયું. એનું નામ મોતે હયવાની: (Death of animal soul) છે. વળી માણસનું એક બીજી તરેહનું પણ મોત છે, તે ૩૬ ધન્સાનીનું છે. એ ૩૬ના ભાગ પડી શકતા નથી. (Indivisible) અને એનાથી માણસ ખુદાને જાણી શકે છે. એ ૩૬નું કાંઈ શરીર નથી, આગળ જે આપણે ચેરાગનો દાખલો આપ્યો, તેમાં તે ચેરાગનું તુર તે “૩૬ ધન્સાની” છે. તુર આગથી નીરાળું છે, અને આગથી વધારે સુક્ષ્મ ચીજ છે. આ દાખલો

સર્વોસે ખરો નથી, કેમકે ચૈરાગતું નુર ચૈરાગને તાબે છે. ચૈરામ મુલ થઈ જાય છે તો નુર જતું રહે છે. પણુ રહે ઇન્સાની રહે હયવાનીને તાબે નથી. રહે હયવાની મરી જવાથી રહે ઇન્સાની જતી રહેતી નથી; એની મીસાલ આપવી બહુ મુશ્કેલ છે, પણુ રહે ઇન્સાની તે રહે હયવાની ઉપર ખેસનાર સવાર છે. અથવા હથીયારખંધ એક શીકારી છે એમ કહી શકાયે, હવે સવારીનું જનવર મરી જવાથી, સવાર મરી જતો નથી પણુ સવારી વગરનો થાય છે, અથવા એક શીકારી કે જેના શીકાર કરવાના હથીયાર જતાં રહે, તેવી તે રહની હાલત થાય છે. એ સવારીનું જનવર અને શીકારના હથીયાર રહે ઇન્સાનને એટલાં માટે આખ્યાં છે કે, ખુદાના જ્ઞાન અને ખુદાના ઇશ્કનો શીકાર કરે, જે એ શીકાર કરી લીધો હોય, અને પછી તે હથીયાર જતાં રહે, અને સવારીનું જનવર મરી જાય તો, એ મરવું તો તેને વાસ્તે સાફ છે.

એટલા માટે જ રસુલુલ્લાહે ફરમાવ્યું છે કે “મોમીનો વાસતે મોત એ ખુદાતઆલાની તેમને માટે એક બક્ષીસ છે”. પણુ જે ખુદાનું જ્ઞાન અને ઇશ્ક મેળવવા પહેલ્લાં, તે સવારીનું જનવર મરી જાય, અને શીકારના હથીયાર જતાં રહે, તો તો દલગીરી અને મુશીબતનો પાર નથી, કારણકે એજ દીલગીરી અને હસરત તે કબરનો આઝાબ છે.

યોગ શાસ્ત્રમાં ૭ ચક્રો અને નાદનું વર્ણન આવે છે એ ૭ ચક્રો તે આપણા ૭ કેશવરો, સમજવાં એનો ખુલાસો વંદીદાદની પહેલાં પરગરદમાં આપવામાં આવ્યો છે. અને નાદી ચક્ર વીસે આવાં અઢીસુર નીઆએસમાં ખ્યાન કરવામાં આવશે અને નાદ વીસે ટુંકમાં નીચે સમજણ આપી છે.

નાદ

નાદનો અર્થ અવાજ થાય છે, યોગાખ્યાસીઓ બ્યારે મંત્ર. (અવસ્તામંત્રિ) ઇસ્લામ ઝિકરનો જપ પુરો કરે છે. ત્યારે તેમના કાને દસ (૧૦) પ્રકારના નાદ-અવાજ સંભળાય છે.

તમરા (કસારી) જેવો, (ચિણી) ચકલાં જેવો, (ચિચીણી) ધંટ જેવો શબ્દ જેવો, વીણા (ખીન) જેવો, તાલ જેવો, વાંસળી જેવો તખલા જેવો, ભેરી જેવો, અને મેઘ (વરસાદ) જેવો નાદ સંભળાય છે. તમારા જેવો નાદ સાંભળતાં સર્વ અંગોમાં તમારાના ફાટવાના જેવો સખ્દોનો ભાસ થાય છે.

ખીજો નાદ સાંભળતાં શરીરના અંગ ઘુટતાં હોય તેમ થાય છે. ત્રીજો નાદ

સાંભળતાં ચિત્તમાં બેચેની થાય છે. ચોથો નાદ સાંભળતાં શિર કંપે છે. પાંચમો નાદ સાંભળતાં તાળુ ઝલે છે, છઠ્ઠો નાદ સાંભળતાં અમૃતનું પાન થાય છે. સાતમો નાદ સાંભળતાં યુક્ત પદાર્થ છુપી યીજ્ઞેનું જ્ઞાન થાય છે. આઠમો નાદ સાંભળતાં પરાવાણીની પ્રાપ્તિ થાય છે. નવમો નાદ સાંભળતાં નિર્મળ દિવ્ય દ્રષ્ટિ, તથા અર્તધ્યાનની શક્તિ પેદા થાય છે. અને દસમો નાદ સાંભળતાં બ્રહ્માત્માની સંનિધિ થતાં સાધક બ્રહ્મરૂપ થાય છે. આવી રીતે થવાથી બ્રહ્મમાં મનનો વિલય થાય છે. સંકલ્પ વિકલ્પો (ખતરા) નો નાશ થાય છે. અને સાધક પુરુષ મોક્ષપદ (વિસાલ) પામે છે.

એ નાદનો અભ્યાસ કરવા સાડે માણસે પ્રથમતો પોતાના હાથની બન્ને નાની આંગળીઓ વડે પોતાના કાનના બન્ને છિદ્રો-કાણુને સારી રીતે બંધ કરી શરીરમાંથી હઠતા અવાજ નાદનું શ્રવણ કરવું જોઈએ. જ્યાં સુધી ચિત્ત સ્થિર (દિલ કાયમ) થાય, ત્યાં સુધી તે નાદ સાંભળ્યા કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે કરવાથી દિલ્લથી બુરાઈઓ થોડા વખતની કાશીશયી મટી જાય છે, સમુદ્રના જેવો, વરસાદની ગર્જના જેવો, મોટાં નગારાં જેવો, ઝાંઝ જેવો પખાજ જેવો, શંખ જેવો, ધંટ જેવો, વાંસળી જેવો, વીણા જેવો ને બ્રમર જેવો, નાદ તથા બીજા કેટલાક પ્રકારના નાદો માણસના સાંભળવાનાં આવે છે.

સાધકે (તાલિયે) એક નાદમાંથી બીજા નાદમાં, ને બીજા નાદમાંથી ત્રીજા નાદમાં (કસીદ) સ્થુળમાંથી (ભૂતીદ) સુક્ષ્મ નાદમાં સુક્ષ્મ નાદમાંથી સુક્ષ્મતર (ભૂતીદતર) નાદમાં, ત્યાંથી સુક્ષ્મમાં ને ત્યાંથી સ્થુળ નાદમાં પોતાના ચિત્તને પોતાની મરજીથી જોડ્યા કરવું, અંતર બહારની કંઈપણ ચિંતા ન કરવી. આખરે નાદના અધિષ્ઠાનમાં મનને લીન કરવું. શ્રેષ્ઠ (યક્ષીન) પ્રેમને (ધરકને) વિવેક વડે સદાકાળ નાદનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો પાપ સંસ્કારો નાશ પામે છે, ને મન તથા પ્રાણ નિર્ગુણ ચૈતન્યમાં લીન થાય છે. (હયોગ પ્રદીપિકા)

સંતોની વાણીમાં તથા યોગ શાસ્ત્રમાં જે બોલ વારે ધડીયે આવે છે તેના અર્થ નીચે આપ્યા છે.

અજંપા જાપ—પાસથી ખુદાને યાદ કરવો “ઝિકે ખરી”

અમમ—જેની મમ કાઈને નથી તે ધર.

અર્જુન—જેનું કાંઈ દેકાણું નથી તે ઇશ્વર—પ્રદાનો પ્રેમ

અલખ—કોઈના સમજ્યામાં નહિ આવે તે વસ્તુ.

કુન્ડલીની—સુષુમ્ણા નાડીને બંધ કરીને બેઠેલી મુળ પ્રકૃતિ, મુળાધાર
એક સુધી જનારી મેરૂ દંડમાં (અરડાની કરોડમાં) રહેલી
મુખ્ય નાડી, પવનનો સુષુમ્ણામાં પ્રવેશ થાય તેનું
નામ યોગ છે.

ધડા—સુષુમ્ણાની ડાબી બાજુએ નાડી છે તે.

પિંગળા—સુષુમ્ણાની જમણી બાજુએ નાડી છે તે.

અક્ષરદ્ર—મસ્તકમાં એક છીદ્ર છે, જ્યારે પવન ત્યાં પહોંચે છે ત્યારે
સમાધિ થાય છે. એને આકાશ, સહસ્ત્રલજા, દસમો દ્વાર
પણ કહે છે (જરથેસ્ત્રીએનું ગરોદેમાન બહેસ્ત).

તરવેણી—મે ભમરો વચ્ચેની જગા ત્રીકુટી,

સુન—મહા અંધકાર.

મહાસુન—તેનેથી વધુ અંધકાર

દસમો દ્વાર—તાળુ વચ્ચે માંથા તરફ એક છીદ્ર છે, તે.

સામાધી—આત્મા અને મનનું એકપણ. ઉનમની, સુન પરંમપદ,
અદ્રેત, નિરંજન, શ્રવનમુક્ત એ સૌ સામાધીનાં અર્થ છે.

(હઠયોગ પ્રદીપિકા.)

બ્રહ્મા—પેદા કરવાવાળી શક્તિ, ઇશ્વરે ઝાત

વિષ્ણુ—બચાવવાળી શક્તિ, હાફેઝ

શિવ—મારવાવાળી શક્તિ

શક્તિ—કુણ્વત, કુદરત.

પરમાત્મા—નફ્સે કુલ.

રૂપી—અવલીયા (ઓલ્યા)

અપ્રેમ—(ઉઝ) ઇશ્વરે ઝાત-અઝલ અને અઅદતું મુળ.

રજસ ગુણ—સિદ્ધતે આકરનીશ (પેદા કરવાનો ગુણ)—(ધનંસાની

સત્વ ગુણ—સિદ્ધતે કયામ (બકા) મલકૂતી.

તમો ગુણ—સિદ્ધતે ફના હૈવાની

ગ્વાન—ધર્મ, ઇશ્વર.

ધ્યાન—શુભલ, તસવુર, મુગકિયા. શીકર (ફીક)

એ વિવાય જેમ આપણામાં ખુદાના ૧૦૧ નામે છે, તેમ ઇસલામ ધર્મમાં પણ ખુદાના શીકાની નામે છે. જે થોડાંક સમજાણે માટે નીચે આપ્યાં છે.

સાંધ, સુરીજન, સાજન, સુખદાન, રહેમાન, પ્રીતમ, પીયુ, પીયા. લાલન, કીરતાર, પ્યારા, લાલ, હોલન, ધણી, મીતા, નૌશાહ, હક, સાહેબ, શાહ, અહક, રંગીલા, ચાર, ભરથાર, સૌયાં દીલખર, પીવાજી, અલેક, રહીમ, કરીમ, નિરંજન, નિરાકાર, વાહેદ, શામ, અનિનારહી, રખી, રખ, હકતઆલા, ગોંસાઈ. એ અધાં શખ્દો (નુરે રોશન નામની કીતાબમાં કાયમદીન ચીસ્તીએ ખુદાને સાર વાપરેલા છે.) એમાં કેટલાંક નામે હીંદુઓને તે લોકોની સમજતી ભાષામાં સમજાણ પડે તેથી હીંદુઓના પણ આપેલાં છે. કારણ કે ચીસ્તી ખાનદાન હમેશાં પોતાનો ઇસ્લામ ધર્મ ફેલાવવામાં પ્રખ્યાત થયું છે. તે લોકોમાં પોતાના આપદાદાના નામોની એક વંશાવળી છે. તેમાં નીચલાં નામે હીંદુસ્તાનમાં બહુ પ્રખ્યાત છે, આવા ફરીદ, મોહયુદીન ચીસ્તી (અજમેર સરીફવાળા) સલીમ ચીસ્તી (અકબરના ગુર) કાયમુદીન ચીસ્તી વીગેરે.

હવે આપણે હીંદુઓના યોગ અભ્યાસ તથા યોગથી મલતી સીદ્ધીઓ વીષે કંઈ ખ્યાલ લઈશું. જે સાહેબોને યોગ વીષે જાણવું હોય તેને, કલ્યાણ નામનું ચોપાનું વાંચવું, જે ગોરખપુરથી ગીતા પ્રેસમાં છપાઈને બહાર નીકળે છે તેના “યોગાંક” નામના ગ્રંથમાંથી સંપૂર્ણ સમજાણ મળશે. યોગ વીષે જે લખવાં એસીએ, તો મોટા મોટા પોથી ભરાય પણ અંત નહિ આવે એટલો એનો વીસતાર થયેલો છે. ભગવદ્ ગીતામાં પણ શ્રી કૃષ્ણે જુદી જુદી જાતના યોગોનું જ ખ્યાન કર્યું છે. હું ગુજરાતી લીપીમાં હીંદીમાંથી ઉતરો કરીને થોડુંક વીવેચન કરીશ. કારણ કે ગુજરાતીમાં લખવા જતાં તેનો સ્પીરીટ નહિ જલવાય. તેથી હીંદીમાં જ આપવું પડે છે.

યોગ શબ્દ યુજ ધાતુસે બનાહે, જીરકા અર્થ, જોડ, મેલ, મીલાય, એકતા, એકત્ર, ઈલાહી હોતા હે. જોર એસી સ્થિતિ પ્રાપ્તી કે ઉપાય, સાધન, મુકિત, યા કર્મકાં બી યોગ કહેતે હૈ.

અભિદાનંદ, અનાદિ, અનન્ત, બ્રહ્મ સદા એક રૂપ હૈ. પૂર્ણ ગ્વાન રૂપ

વહ સદૈવ નિષ્ક્રીય ઔર સૃષ્ટિસે અતીત હે. ન તો ઉન કો કીસી પ્રકારકી કીયા, સ્પર્શ કર શક્તી હે, ઔર ન તો ઉનમેં કોઈ કલેસોંકી સંભાવના હે, જૂત, બવિધ્ય, ઔર વર્તમાનમેં વહ સદા એકરૂપ સેહિ રહેતે હેં, ઇચ્છા અનિચ્છા રૂપ ઇચ્છાસે, ઉન્હીકી ઇચ્છામયી શક્તિસે, સંસાર ઉત્પન્ન હોતા હેં. વર્તમાન રહેતા હે. ઔર પુન ઉન્હીમે લયકો પ્રાપ્ત હો જતા હે. જળ્ય જીવ રૂપી ચૈતન્ય અવિધ્યામેં ફેસકર અપને આપકો પ્રકૃતિવત્ માનને લગા, તમ વહી “કારણુ શરીર” બન ગયા, ઔર અંતકરણુ, પંચ પ્રાણુ સહિત, પંચ જ્ઞાને ઇન્દ્રિય, ઔર પંચ કર્મેન્દ્રીય મીલ કર “સુક્ષ્મ શરીર” કહાયા, ઔર શીર પંચીકરણુ વિધાનકે અનુસાર, સુક્ષ્મ પંચતત્વોસે ઉત્પન્ન, પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ વાયુ ઔર આકાશ નામક, સ્થુળ પંચ જુતો કે દ્વારા, સ્થુળ શરીર ઉત્પન્ન હુવા, વહ “સ્થુળ શરીર” જીવકે દેહ પાતકે પત્રચાત યાહિ પડા રહેતા હેં, ઔર “સુક્ષ્મ શરીર” વિસિષ્ટ જન્માન્તર પ્રાપ્ત કરતા હે. સ્થુલ શરીર કેવળ સુક્ષ્મ શરીરકા વિસ્તારમાત્ર હે. જીવ જો કુચ્છ કર્મ કરતા હે. જો કુચ્છ કર્મ ભોગતા હે, ઔર જોકુચ્છ કર્મ બવિધ્યમે ભોગને કેલીયે હેંગે ઉનકા સંસ્કાર ગ્રહણુ કરતા હે. વહ સમ “સુક્ષ્મ શરીરસે” અંતકરણુમેહી કરતા હે. ઇસલીયે જળ્યતક અવિધ્યાકી સ્થિતિહે, તમતક જીવરૂપી ચૈતન્ય અપને આપકો અન્તકરણુ માને હુવે હે. જળ્યતક ઉસકા માનના હે, તમતક ઉસ અંતકરણુ કે ઉસકા ફેસના બી. રહેગા. ઔર જળ્યતક વહ બ્રમમુલક સંબંધ રહેગાં, તમતક નાના સુખ દુઃખરૂપી કર્મેમે ફેસતા હુવા જીવ આવા ગમન રૂપ ચક્ર પથમે બ્રમતા રહેગા. યોગ સખ્દકા અર્થ જોડના હે. ઇસમે જીવરૂપ ચૈતન્ય જો અવિધ્યા મે ફેસકર પરમાત્મા, પર બ્રહ્મસે ભીન્ન હો રહા હે, ઉસકી ઇસ ભીન્નતા કો દૂર કરકે, ઉસકે પહેલે રૂપમે લાકર “જહાંસે નીકલાયા વહીં પુન પહુચ્યા હોનેકા નામ “યોગાભ્યાસ” હે! ઇસ પ્રકારકે જીતને સાધન જીવકો મુક્તિપદમે પહોંચાનેકે લીયે વેદ શાસ્ત્રોમેં વર્ણુન કિયે ગયે હે, વે સમ ચાર વી ભાગોમે વિભક્ત હે. (૧) મંત્રયોગ, (૨) હઠયોગ, (૩) લયયોગ, ઔર (૪) રાજયોગ. શાસ્ત્રોક્ત કિસી મંત્રકા જપ, ઔર શાસ્ત્રોક્ત કિસી રૂપકા ધ્યાન કરતે કરતે ચિત્તવૃત્તિ નિરોધસે પરમપદ મોક્ષકે પથમે. અગ્રસર હોનેકા નામ “મંત્ર યોગ” હે.

શારીરીક ક્રિયા દ્વારા ચિત્તવૃત્તિકા નિરોધ કરકે મુક્તિ પથમે અગ્રસર હોનેકા નામ “હઠયોગ” હે.

પટ ચક્રકે ભેદસે બહિર્મુખી શક્તિ કો બ્રહ્માંડમે લય કરકે મુક્તિ પથમે અગ્રસર હોનેકા નામ “લયયોગ” હે.

કેવળ બુદ્ધિકી સહાયતાસે, બ્રહ્માભ્યાસ યા બ્રહ્મવિચાર દ્વારા ચિત્તવૃત્તિયોંસે

ઉપરામ હોકર, અધિભૌતિકતાકો લીનકર અન્તરાહકતાકો પ્રાપ્ત કરતે હુએ મોક્ષ માર્ગ મે અગ્રસર હોનેકા નામ “રાજયોગ” હૈ.

અષ્ટ સિદ્ધિયાં (યોગથી મળતી આઠ સિદ્ધિ) જૂત જ્યાનન્તર અણિમાદિ “અષ્ટ સિદ્ધિ,” સિદ્ધિયો પ્રકાશ, શરીર સંબંધી સખ સમ્પતિયોકી પ્રાપ્તિ ઔર શરીરકે રૂપદિ ધર્મોકા, અનભિધાત હોતા હૈ. ૧. અણિમાં ૨. લલિમા, ૩. મહિમા, ૪. ગરિમાં, ૫. પ્રાપ્તી, ૬. પ્રાકાશ્ય, ૭. વશિત્વ, ૮. ઔર ઇશિત્વ ચેહી અષ્ટ સિદ્ધિયાં હૈ.

જયયોગી ઇચ્છા કરતેહી, અપને શરીરકો સૂક્ષ્મ અણુસેબી સૂક્ષ્મતર કર લેતા હૈ. તમકસે “આણિમાસિદ્ધિ” કહેતે હૈ.

“લલિમાસિદ્ધિ” ઉસકો કહેતે હૈ. કિ જય યોગી ઇચ્છા કર તેહી અપને સ્થુલ શરીરકો હલકેસેબી હલકા કર શકે ઔર આકાશકે અવલમ્બનસે જહાં ચાહે વહી જ શકે.

“મહિમાસિદ્ધિ” વહ હૈ કિ. જયયોગી ઇચ્છા કરતેહી અપને શરીરકો ચાહે જીતના બઢા શકે.

“ગરિમાસિદ્ધિ” વહ કહેલાતી હૈ. કિ જયયોગી ઇચ્છા કરતેહી અપને શરીરકા ચાહે જીતના ભારી સે ભારી કર શકે.

“પ્રાપ્તિસિદ્ધિ” વહ કહેલાતી હૈ કિ જય યોગી ઇચ્છા કરતેહી એક લોકસે લોકાન્તરમે, યાને કિસી ગ્રહ, ઉપ ગ્રહ, સૂર્ય, યા કિસી મહાસૂર્યમે જહાં ચાહે વહિં પહોંચ શકે.

“પ્રાકાશ્યસિદ્ધિ” વહ હૈ કિ જય યોગી જીસ કીસી પદાર્થકી ઇચ્છા કરે, તબી વોહ પદાર્થ ઉસકો પ્રાપ્ત હો જાય, અર્થાત ત્રીલોકમે ઉસકો અપ્રાપ્ત કોઇબી પદાર્થ ન રહે.

“વશિત્વ સિદ્ધિ” વહ કહેલાતી હૈ કિ જીસે યોગી કે વસમે સમસ્ત પંચજૂત, ઔર સંપૂર્ણ ભૌતિક પદાર્થ આ જાતા હૈ. ઔર વહ જૈસે ચહાતા હૈ, વૈસેહી પંચજૂતોસે કામ લે શકતા હૈ. વહ સ્વયં કિસીકેબી વશમે ન હોતા.

“ઇશિત્વસિદ્ધિ” ઉસકો કહેતે હૈ, કિ જય યોગી જૂત, ઔર ભૌતિક પદાર્થોકી ઉત્પતિ, સ્થિતિ, ઔર લય કરનેકી શક્તિ કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ; ચાદિ વહ નવીન સૃષ્ટિકો કરના ચાહે તો વહ બી આંશિક રૂપસે કર શકતા હૈ. ચેહી અષ્ટ સિદ્ધિ હૈ. ઇન સિદ્ધિયોકી સાથ સાથ યોગીકો રૂપ, લાવણ્ય, બલ ઔર વજીરુદ્ધ વ્રહતા ચે સખ કાયસમ્પતિયોં મીલ જાતી હૈ. રૂપ ઔર લાવણ્ય

ઉસે કહતે હૈં કે યહ સ્થુળ શરીર એસી દીવ્ય સુંદરતા કે ધારણ કરે કે તખ્ત ઉસ શરીરકે રૂપકી માધુર્યતાસે સખ પ્રકારકે દર્શકહી મોહિત હો જાયે, યાહે દર્શક દેવતા હો, યાહે માનવ, યાહે પશુ, ઔર જીવ હો; સખ ઉસકી મૂર્તિ કે દેખતે હી મોહિત હો જાયે પ્રકૃતિ હી જીવકે વશીભૂત હો જાતી હૈ, ઉસકે બાગકી તુલના કિસસે હો શકતી હૈ? સખ શાસ્ત્રોસે મહાતીવ્રવ્રજકી તરહ ઉસકા શરીર દ્રઢ હો જાતા હૈ.

આ સીદ્ધિઓ ઉપરાંત પરકાયા પ્રવેશ બીજાના શરીરમાં દાખલ થવું જેને કારસીમાં ખસેડવન કરીને કહે છે. જૂન, બરિષ્ઠ અને વર્તમાન કાળનું જ્ઞાન થવું. જનવરોની બોત્તી સમજવી. સામા મનુષ્યના મનમાં જે કંઈ ચીજ જોવાનો તેનો વીચાર હોય તે વિચાર પ્રમાણે તેને પ્રત્યક્ષ દેખડાવવું. (જેવી રીતે આપણા મહાન પુરુષોએ મહોમ્મદને લોકોને આસમાન ઉપર એક મોઢું લસકર દેખરાવ્યું હતું.) ટુંકમાં મનુષ્યથી જેટલી શક્તિઓ આ દુન્યામાં મેળવી શકાતી હોય તેટલી શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અને દુન્યામાં દરેક મુશ્કેલીમાં એના પુરુષો આજેની વસે છે. કે જેના કામો આપણને બહુ અદભૂત લાગે. (આપણે માનીશી શક્યે નહિ).

આવા યોગીઓ હીમાલયના પહાડો ઉપર, ટીબેટમાં અને આસામ અને બરમાની પડોશમાં આવેલા શાન સ્ટેટમાં આજે પણ છે.

જ્ઞાન યોગ

જ્ઞાન યોગ-ઇસ યોગમે સ્થુળ શરીરસે લેકર સુક્ષ્મ, કારણ મહાકારણ, ઔર શીર અતી મહાકારણ દેહનક સખ દેહોંકી પચ્ચીકરણકી દ્રષ્ટીસે, તથા વ્યકતીરેક ઔર અન્યયસે આત્માસે બિન્નના સિદ્ધ કરને હૈ ઔર પિતૃવૃત્તિકાલ્પ કરતે હુવે જ્ઞાનકી જે સાત ભૂમિકાઓ પાર કરતી પડતી હૈ. વે ઇસ પ્રકાર હૈ. ૧ શુભેચ્છા અર્થાત વિવેકવૈરાગ્યકી સ્થિતિ. ૨ વિચારણા અર્થાત શ્રવણ-મનનકી અવસ્થા, (ઇન હો ભૂમિકાઓ પાર કરનેકે પશ્ચાત મુમુક્ષુ સાધક પદ પર આતા હૈ) ૩ મનુમાનસા અર્થાત અનેક અર્થોમેસે યહી એક અર્થ ગ્રહણ કરના કે પંચ ભૂતાત્મક દેહ અનિત્ય ઔર આત્મા નિત્ય સુદ્યુક્ત હૈ ૪ સત્વાપત્તિ અર્થાત “અહં બ્રહ્માસ્મિ” મૈ બ્રહ્મ હું ઇસ ધારણા કે દ્રઢ કરના. ૫ અપ્રસંગિક અર્થાત નાનાવિષ સિદ્ધિયોંકી ઝોરસે અનાશકિત. ૬ પદાર્થો બાવિની “અહં બ્રહ્માસ્મિ” બી તે એક અહંવૃત્તિ હી હૈ અતઃ ઇસકા બી લય હોના ૭ તુર્યગા અર્થાત આત્મસ્વરૂપસે ન ઉઠના.

ઇન સપ્ત ભૂમિકાઓંકા પાર કરતે હુએ વિક્ષિપ્તતા, ગતાયાતા, સંબંધિષ્ટતા,

ઔર સુલીનતા ઇન ચાર અવસ્થાઓ. તથા લય, વિલેપ, કયાય, ઔર રસાસ્વાદ ઇન ચાર વિધ્નોકો લોધકર કેવલ નિરાલમ્બ સ્થિતિ મેં તલ્લીન હો કર રહેને કો કહા ગયા હૈ !

આપણા જરથોસ્તીઓમાંથી એ યોગ સંબંધીનું જ્ઞાન ખીલકુલ જતું રહ્યું છે : પણ આપણા પેગંબર સાહેબ તથા તેવણ પછી માદીએ આવનારા જરથુસ્ત્રનેમે, અને ખીજા દસ્તુરો આખેદો વીગેરે એ જ્ઞાનથી (યોગથી) પુરા માહીતગાર હતા, અને એ જ્ઞાન આપણા ધર્મપુસ્તકોમાંથી ટુકડે ટુકડે કોઈ કોઈ ચસ્ત નિયાએસો વીગેરેમાંથી મળી આવે છે. યુનદેશ તો આખી શરીરની રચના સંબંધીની જ કીતાબ છે. અને એમાં જ યોગનું સંપૂર્ણ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. જે આપણે આગળ જોઈશું. આપણા હીંદુસ્તાનમાં આવ્યા પછી પણ આપણા દસ્તુરો, આખેદો વીગેરેને એ જ્ઞાન હતું. દસ્તુર હજરત આજર કયવાન (જુઓ જામે કેખશર નામની કીતાબ) ફરજને બહેરામ, દસ્તુર શરોષ, મહેરજી રાણા દસ્તુર. (તે ઉપરાંત કેટલાકના નામ આપણને જણાયા નથી, જેઓ દસ્તુર હજરત આજર કયવાનના ચેલાઓ હતા) વીગેરે. એ વિધાને આપણા લોકોએ કોઈને શીખવી નહિ અને એને ભેદમાં (સંકેતમાં) રાખીને, લોકોને એનાથી અંગણુ રાખ્યાં તેનું કારણ કે અધિકાર વગર (લાયકાત આવ્યા વગર) એ યોગ જો કોઈ કરે તો તેનું પરીણામ ઘણું ખરાબ આવે, તેથી દુરઅવેશી વાપરીને એને રમ્મમાં મૂકી, કે જે કોઈ પોતાની લાયકાતથી એ રમ્મો સોધી કહાડે. તેજ યોગને લાયક થાય.

યોગી થવાને માટે મનુષ્યને પુરુષાર્થ (બહુ વીકટ સંજોગોમાંથી પસાર થવું પડે છે.) કરવાની જરૂર છે. સૌથી પહેલે “અલ્પચર્ય” જેટલાં વરસ પાલી શકાય તેટલાં વરસ સુધી સ્ત્રી સંબંધીનો વિચાર પણ કરી નહિ શકાય એ જ પહેલી મોટામાં મોટી કસોતી (સુશીલત) પછી પરહેજગારી (અપોઈ) દાદાર અહુરમઝદ સિવાય કોઈપણ શક્તિ દુન્યામાં નથી એવી દ્રઢ માન્યતા, યાને તે સાહેબ ઉપરજ એકીન રાખવું. તદરોસ્તીના નીચમો જાળવવા, સાદાઈથી જીંદગી ભોગવવી, ખોરાકની પરહેજ. માંસ, મચ્છી, દારુ વીગેરે કોઈપણ વ્યસની પદાર્થનો ઉપયોગ કરવાથી દૂર રહેવું. બનતાં સુધી વસ્તીથી દૂર એકાંત જગ્યામાં રહેવું. રાત દિવસ તે સાહેબ સંબંધીના યાને પેતે કોણુ છે, ક્યાંથી આવ્યો છે, ક્યાં જવાનું છે. અને આ દુન્યા સાથે મારો સો સંબંધ છે. એ વીષેના વીચારમાં મશગૂલ રહેવું. પાછલી રાતના યાને મધરાત પછી એકાંત જગ્યા ઉપર જઈને ધ્યાન ધરવું જેને અંગ્રેજીમાં (Meditation) કરીને કહે છે.

ધીરે ધીરે જોમ જોમ ચિત્તની એકાગ્રતા વધતી જાય, તેમ તેમ પોતે કાણુ છે ? ક્યાંથી આવ્યો છે ? અને આ દુન્યામાં એનું શું કૃત્ય છે ? તેની સમજણ પડતી જાય અને છેવટે સમાધિ સ્થિતી સુધી પુગી જાય ત્યારે દરેક છુપાં જ્ઞાનની સમજણ પડી જાય, અને પોતે તથા દાદાર અહુરમઝદ બન્ને એક જ છે. આત્મા અને પરમાત્મામાં ભેદ નથી. ફક્ત દરજ્જામાં ફેર છે. વસ્તુમાં ફેર નથી. દાદાર અહુરમઝદ સર્વ શક્તિમાન, સર્વવ્યાપક, સર્વગ્ન, હરવેસ્થ આગાહ. કોઈનો પણ મહોતાજ નહિ. (સ્વાક્ષરખી) છે. જ્યારે મનુષ્ય જ્યાં સુધી શરીરનું ભાન હોય ત્યાં સુધી અદ્યપદ. પોતા સંબંધી જ જાણનારો, એટલો ભેદ હોય. પણ જ્યારે નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં હોય છે, ત્યારે દાદાર હોરમઝદ સાથે એકતાન થઈ જાય છે.

નિર્વિકલ્પ જેને અંગ્રેજીમાં Not admitting an alternative વિકલ્પ વિનાનું ધ્યાન. Meditation with forgetfulness of self. પોતાની ખુદી ભુલી જવી “એપુદ” થવું. એટલે ફક્ત દુન્યામાં જો કોઈની બી હસ્તી (હયાતી) હોય તો તે ફક્ત એકલા દાદાર અહુરમઝદની જ છે. વાજેય ઉક્ત વસ્તુદ તે જ છે. તેના સિવાય બીજો કોઈ નથી. હિન્દુઓ પણ એ જ પ્રમાણે કહે છે કે માણસે પોતાનામાંથી હું પણું કહાડી નાંખવું જોઈએ. જે છે તે તે જ છે. “તત્ત્વ મસિ” તે તું જ છે. કાઈસ્ટ પણ કહે છે કે God the Father and I the Son we are one.

દુકમાં યોગનો પરીચય કરાવવો, એ બહુ મુશ્કેલ કામ છે. પણ આપણા જરથોસ્તીઓએ તો ફક્ત જ્ઞાનયોગ જ કરવો. જ્ઞાનમાર્ગે આગળ વધવું. કોઈ ઉસ્તાદ મળે નહિ ત્યાં સુધી એ યોગોથી દૂર જ રહેવું. કારણ કે ઉસ્તાદ વગર જો કોઈ ગમે તેમ આસન કરી પ્રાણાયમ કરે તો લાભને બદલે નુકશાન થાય. તેથી કોઈએ પણ એ પ્રયોગ કરવો નહિ.

પ્રકરણ ૮મું

સૂફીવાદ (Sufism)

સૂફી શબ્દ સૂફ ઉપરથી નીકળેલો છે. જેનો અર્થ ઉનતું જાડું લુગડું થાય છે, કારણ કે એ પંથના લોકો (વીચાર ધરાવનારા માણસો) હમેશાં જાડાં ઉનનાં કામળ જેવાં લુગડાં પહેરતા હતા. ધરાનમાં સૂફીઓને “પશમીના પોશ” એટલે ઉનનાં કપડાં પહેરનાર કહેતા હતા.

સૂફીવાદનું અસલ નામ તસવ્વુફ છે, એનો મુળ હેતુ દુન્યાનું લુપ્તપણું —ખાહેશ કઢાડી નાંખી ખુદા તરફ ધ્યાન લગાડવાનો છે. અને એ યાત્રાદ ઈસ્લામના વખતમાં ઘણી ખીલી નીકળી. ઈસલામ પહેલાનાં ઝમાનામાં પણ અરબ-સ્તાનમાં “સૂફીઆ” નામનો શીરકો—વર્ગ હતો. અને એ લોકો હમેશાં મકકાના પવિત્ર ધામ “કાબા શરીફ” આગળ બેસી રહેતા હતા.

ઈસલામ જાહેરમાં આવ્યા પછી પણ તેને સૂફી નામ આપવામાં આવ્યું. સૂફીવાદ મોલાના “જામી” તેમજ ખીજ મહાન સૂફીઓના લખાણ મુજબ કુરાન શરીફનો આતીનનો બેઠ છે. (The esoteric doctrine of the Prophet).

કેટલાક ખીજ વીદ્વાનોના મત મુજબ એ સૂફીવાદ વેદાંત અને મુનાનની શીલસૂરીનું પરીણામ છે એમ કહેવાય છે.

સૂફીઓની તેમ મનમાંથી તમામ દુનયવી ખ્યાલ અને પુરાણઓ કાઢી નાંખી, ફક્ત તેમાં ખુદાને રાખવાનો છે.

જે સર્વોત્તમ જ્ઞાન છે, તે ચોપડી વાંચવાથી અનુભવાતું નથી. પણ ૩૬ (આત્મા)ને સુદ્ધ-પાક કરવાથી થાય છે. અને તે ફક્ત ઇશ્વર અથવા ખુદાના પ્રેમથીજ થાય છે. આ દુન્યા માયારૂપે છે, અને તેમાં જે બદીઓ આપણને દેખાય છે, તે ફક્ત ખ્યાળીજ છે.

જે આપણી ખાહેસો અને લાગણીઓ (વૃત્તિઓ) છે. તે “ખુદી” અથવા “હું છું” એવા ખ્યાલ કલ્પિત છે. તેથી સૌથી મોટું પગલું એજ છે કે, પોતાને ભૂલી જવાની કોશીશ કરવી, અને તે ફક્ત પ્રેમથીજ થઈ શકે છે. “અલમગ્નજી કનીરતુલ હકીકત”=કલ્પિત અથવા ખોટી હાલત, એ ખરી હાલતે જવાનો પુલ છે. જેથી સાલિક પોતાનો તમામ પ્રેમ એક શખસને અર્પણ કરે છે. પછી જ્ઞાન થતાં તેને માલમ પડે છે કે તેના પ્રેમની ચીજ એક ખુદાનો માત્ર અકસ એટલે પડછાયો છે.

જ્યારે આવી રીતે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે માણસ ખુદાને કાંઈ પણ મતલબ વગર ફક્ત પ્રેમને ખાતરજ ચાહે છે.

ખુદેસ્તમાં જવાની પણ તેની ઇચ્છા હોતી નથી. ફક્ત ખુદા સાથે વસ્લ કરવા-મળી જવા ચાહે છે. અર્થાત સૂરીઓની મતલબ ખુદા સાથે જોડાઈ જવાની છે. તેમ કરવા સાર તેઓ ખુદા તરફ એવો ઇશ્ક અથવા પ્રેમ જગાવે છે કે દરેક વસ્તુમાં તે ખુદાજ જીવે છે. હવે ખુદા નિરંજન નિરાકાર હોવાથી સાલિક અથવા ખુદાઈ જ્ઞાનનો જીગ્રાસ, પહેલાં આ દુન્યામાં કોઈ પણ શખસ તરફ પોતાના દીલમાં એવોજ પ્યાર પેદા કરે છે. જુલેખાં હઝરત યુસુફના પ્યાર સાર દીવાની થઈ હતી, અથવા મજનૂં લૈલા તરફ દીવાનો થયો હતો, એવો પ્રેમ પોતામાં પેદા કરે છે.

લૈલાનો કુતરો આવતો હતો, તોપણ મજનૂં એમ સમજતો કે તે લૈલા આવી હતી, એટલે જે કાંઈ ચીજ તે જોતો, તેમાં એમ સમજતો હતો કે તેના પ્રેમનીજ ચીજ છે. એવો પ્યાર દુન્યાની ખાહેસોને લીધે આવતો નથી. એ પ્યાર જ્યારે મુસ્તકીમ થાય છે, ત્યારે એ પ્રેમનું પાત્ર-માથુક ખુદાનો પડછાયો છે. એવું તે પ્રેમી આશકને જ્ઞાન થાય છે. મોટે ભાગે સાલિકો એવી રીતે પોતાના શેખ એટલે ગુરને એ પ્રેમ અર્પણ કરે છે.

મૌજાના રૂમી સાહેબ એ ખુદાઈ ઇશ્ક વિષે લખતાં કહે છે કે જેના દીલમાં એક જીવતો પ્યાર, એટલે શેખ અથવા સદગુર સાર નીર્મલ પ્યાર વસ્યો, તે શખસ દર પગે ફુલની માફક ખીસે છે, વાસ્તે તું પણ એવાજ પ્યારનું ધ્યાન કર.

કારણ કે બધા અવલીયા થઇ ગયા, તેમનું કામ પણ પ્યારથીજ સફળ-પાર થયું હતું. તારે એમ નહિ સમજવું, કે મને ખુદાના દર્શન થઈ શકશે નહિ. ઈશ્ક અથવા પ્રેમ આવી ચીજ છે કે જે આસમાનના ટુકડા ટુકડા કરી નાંખે છે. તેમજ ધરતીને ધુળવી મુકે છે. પ્રેમ મહાસાગર ને બળતા પાણીની દેગ માફક ઉછળાવી મુકે છે.

અને પહાડને પીસીને રેતી માફર કરી નાંખે છે. વાસ્તે પ્રેમનો આતશ તારા જીગરમાં સળગાવ અને ઈબ્રાહીમની શીકર નાકર. પ્રેમનો ધર્મ એ બધા મનોથી જુદો છે. પ્રેમીઓનો મઝહબ અને પંથ એ ખુદા છે, એ ખુદાના આજ્ઞકનો કુદર તે ખરેખર દીન છે, અને એનું દીન તે ખુદાનું નુર છે; બન્ને જહાનમાં તે નિર્બંધ અને સલા મત છે. ઈશ્ક એવી આતશ છે કે ઘટમાં સળગે છે ત્યારે માથુક (“ખુદા”) સીવાય બધી ચીજો બાળીને બસ્મ કરી નાંસે છે.

“લા”ની તલવાર ખુદા સીવાય બધાને હાંકી કાઢે છે. જે “લા”ની પાછવાડે શું રહ્યું છે? અલ્લાહ રહ્યો છે અને બાકી બધું ગયું, વાસ્તે ખુશી થા, કારણકે આ ઈશ્કે ખુદા સીવાય બધું બાળી મુક્યું છે.

“સુરીશાદના જુદાં જુદાં મંડળો”

હીજરી સનેના બીજા સૈકામાં, પહેલા સુરી તરીકે અબુ હાશમ નામના અખ્તર ઝોળખાયા, એઓ હીજરી સને ૧૫૦માં દુન્યામાંથી ઉડી ગયા હતા, આ અરસામાં જ બક્તિ રસના પુસ્તકો લખવાનું શરૂ થયું હતું અને ઝિક (અજવા મત્ર) ફિક (ચિંતવન) ઝૌક (આનંદ) શૌક (ઉત્સાહ) સખ (સાંતી) રઝા (તાબેદારી) ફક (ગરીબાઈ) તવક્કલ (સતોષ ભાવના) શુક (આભાર નીવેદન) મોહબ્બત (પ્રેમ) ખૌફ (ડર) જેવા સબદો જ્ઞાનની સ્થિતિ સમજાવવા સારા વાપરવામાં આવ્યા છે. અને સુરીઓએ પોત પોતાના ખ્યાલ, અને અભિરૂચી માફક જુદા જુદા મંડળો (Schools) કાયમ કર્યા. સૌથી પહેલું મંડળ હી. સ. ૧૪૯માં હઝરત શેખ અલ્લાન નામના સુરીએ જુદા શહેરમાં રચાયું હતું બીજું મંડળ બાબાઝીદે પુસ્તામીએ (રે. અ.) પુસ્તામ શહેરમાં હીજરી ૨૬૧માં કહાડ્યું હતું. ત્રીજું બગદાદના સુરી સિરી શક્તીએ હીજરી સને ૨૯૫માં કાઢ્યું હતું. ચોથું સીસ્તાનમાં ખાજ મોહનુદ્દીન ચિરતીએ હી. સ. ૫૩૨માં ચિસ્તીયા નામનું કાઢ્યું.

પાંચમો “કાદરીયા” તરીકે શેખ અબ્દુલ કાદર જહાની (ઐસપાક)ના

નામથી હીન્દી ૫૬૧માં નીકળ્યો હતો.

છઠ્ઠો રીફાઇ તરીકે બગદાદના હઝરત અહમદ રીફાઈના નામનો હી. સ. ૫૭૩માં નીકળ્યો હતો. સાતમો સોહરવર્દિયા બગદાદના શેખ શાહબુદ્દીનના નામથી સ્થાપ્યો હતો. (હી. સ. ૬૦૦માં) આઠમો નકશબંદીયા તરીકે હી. સ. ૭૧૯માં ખ્વાજા બહાઉદ્દીનના નામથી સ્થપાયો હતો. આશરે ૯૦ જુદા જુદા તરીકાઓ છે, જેમાં મુખ્ય તેર છે. અને તેમાં ચાર ધણી મશહૂર છે.

૧ કાદરીયા ૨ ચિસ્તીયા ૩ સોહરવર્દિયા ૪ નકશબંદીયા.

આ બધા રસ્તા જુદા જુદા થવાનું કારણ એ કે દરેક મહાત્માને જે ખુદાતાલાની “સીફાત” પોતાની મરજીને અનુકુળ લાગી તે મુજબ રસ્તો તેમને પસંદ પડ્યો, તે રસ્તે ખુદાને પહોંચવા તેમણે કોશીશ કરી, અને તે રસ્તે ખુદાઈ જ્ઞાન મળતાં તેમણે તે તરીકે ખુદાઈ જ્ઞાનના તાલીમોને દેખાડ્યો.

એ સમજાવવા મલકાના રમી સાહેબે મસ્નવીમાં નીચેનો કીરસો લખ્યો છે. એક માણસે એવું સાંભળ્યું હતું કે દુન્યામાં એક ઝાડ એવું છે, કે જેનું ફળ ખાય તો માણસ મરતો નથી.

તે ઉપરથી તેણે શહેર શહેર અને જંગલે જંગલ ફરી તે ઝાડની શોધ કરી પણ તેને મળ્યું નહિ. એટલે નાઉમેદ થઇ એક શેખ પાસે આંસુભરી આંખો સાથે તેની દુઆ લેવા ગયો, કે તે દુઆથી તે ઝાડ તેને મળી આવે, તેની પાસે જઈને કહ્યું કે અય શહેનશાહ હું એક ઝાડ શોધતો હતો, તે ઝાડ એવું એવું છે કે, તેનું ફળ ખાધાથી, અમર જીંદગી થાય છે. વરસો સુધી તે શોધ્યું પણ મળ્યું નથી. ફક્ત લોકોની મસ્કરી અને ઠેકડી અનુભવી છે.

તે ઉપરથી શેખે જવાબ દીધો, અને હસીને કહ્યું કે, અય મોળા માણસ, આ ઝાડ તે ઇલ્મનું ઝાડ છે, એ ધણું જ ઉંચું ધણું જ પહોળું અને ધણું જ ફેલાયલું છે. અને એજ ખુદાના ફરીયાનું અમૃત-આમે હયાત છે. તું જેખબર હોવાથી ફક્ત ઝાડની સુરત એટલે ઝાડનો આકાર સમજ્યો છે. અને તેથી ગુંમરાહ થઇ ગયો છે, અને એ ઝાડની મતલબ શું છે તે સમજ્યો નહિ.

જે વસ્તુને તું ઝાડ સમજ્યો તેને કોઈ વખત કોઈ ઝાડ કહે છે. કોઈ વખતે તેને સુરજ કરી બોલાવે છે, અને કોઈ વખત મહાસાગર કે રાહાય નામ આપે છે, તે એક પુરુષ છે કે જેની લાખો નીશાની (આસાર) છે. અને

સૌમાં નાનામાં નાની નીશાની તે જલેદાનની જાંઘી (કમરે-ખાકી) છે. જોકે તે એક જ છે, પણ તેની હજારો નીશાનીઓ છે, અને હજારો નામ છે, જેવી તરફ એક માણસ પોતાના આપ વીસે વાત કરતાં, પોતાને બેઠા તરીકે ઓળખાવે છે, અને પોતાના ફરજંદની વાત કરતાં, પોતાને તેના આપ તરીકે ઓળખાવે છે. અથવા તેજ માણસ એક સપ્તસ તરફ ગુસ્સા અને દુશ્મનાઈથી વર્તતો હોય, અને બીજા તરફ માયા અને નેકીથી વર્તતો હોય, છતાં તે માણસનો એક જ છે. તેમ ખુદાપણ એક જ છે, જે કે તેના લાખો નામ છે, અને તેના હજારો ગુણ છે, પણ તે ગુણોના બંધનમાં નથી. તું ફક્ત “ઝાડ” શબ્દને વલગી રહ્યો, તેથી તને દીલગીરીનો વખત આવ્યો, અથ જવાન જાહેર મુરત નહિ સોધતાં, માઅની એટલે અંદરનો બેદ શોધ.

નામ છોડીને સીધાતને જો, જેથી કરીને પછી “ઝાતનો” ખ્યાલ તને આવે, પછી જ્યારે ખુદાની જાનમાં શુભ થાય, ત્યારે તારી આંખે નેક અને બદ કાંઈ જણાવાવાનું નથી. બધું જ એક રંગ લાગશે.

આખલકમાં જે ઈખતીલાફ, એટલે જુદાઈ પેદા થઈ છે, તે ફક્ત જુદા જુદા નામ અને શબ્દને લીધે થઈ છે. જ્યારે તે માણસને તે શબ્દોના અર્થજ્ઞાન થાય છે ત્યારે બંધી જુદાઈ દુર થાય છે (ચેડોક ખુલ્લો સાહેબને માટે પણ લખવામાં આવ્યું છે કે તેવણ પેલી મીનોઈ જહાંનમાંથી એક ઝાડ, નવગરની લાકડી, બળતો આતશ, અને ૨૧ તુસ્ક સાથે લાવ્યા હતા અને અને આપણા લોકો. શીખેલાવટીક એ માને છે. તે આ લખાણ પરથી સમજશે. કે આપણું ધણું ખરું અવસ્તા સાહિત્ય રમ્ઝ(બેદ)માંજ લખાયલું છે. અને એ રમ્ઝોનો ખુદાશો સુરીઝમથી ધણો સરસ રીતે થઈ શકે એમ છે. તેથી જ સુરીવાદનો આટલો ખુદાસો આપવાની જરૂર જોઈ છે, ઈરાનના મહાન શીક્ષક તથા સુરીએએ આપણી માજદીયસ્નની દીનના બેદોનો બારીક અભ્યાસ કર્યો હતો, અને તેથી જ આપણે સૌથી પહેલાં ઈરાનની શીક્ષક તરફ જ નજર કરવી જોઈ એ. યુનાન, (ગ્રીક) ઇજીપ્ત (મીસર) ખેલડીઅન, બેબીલોનીઅન, અને યાહુદીઓની કેઆલીસ્ત શીક્ષોસોશી કરતાં સુરીઝમમાંથી આપણા ધણા બેદો ઉઠતવી શકશે. ખાસ કરીને નીચે લખેલા મહાત્મા એવું સાહિત્ય વાંચવાંથી માલમ પડશે, શીરદોશી તુસી, હઝરત અલી, સમ્સ તખ્તેઝ, અબુ મનસુર, હાફેઝ, મહિબાના જલાલુદીન રમ સાહેબ હઝરત ફરીદુદીન અત્તારની તઝકર તુલ ઔલીયા^૧ નામની કીતાબ મૌ. જમી, શેખ સાદી, ઓમર

૧. તઝકસુલ ગુજરાતી ભાષાંતર સસ્તાં સાહિત્ય તરફથી બીશુઅખ્તર દાન્દે કર્યું છે જેનું નામ સુસ્લીમ મહાત્માએ કરીને આવ્યું છે.

ખાધામ, સમીસ્તરી સાહેમની “ગુલશને રાઝ” (કપીર, નઝીર, શમ્ષ ધર્મના સ્થાપક ગુરૂ નાનકજી, અનવર, (અનવર કાવ્યના કર્તા) કાયમુદીન મીસ્તી “નુરેશાશન”ના કર્તા વીગેરે હીંદુસ્તાનમાં પણ મધ મયલા મહાન પુરોના લખાણો વાંચવાથી પણ આપણા ધર્મનું જ્ઞાન થઈ શકશે.)

સૂરીઓના સિદ્ધાંતને મળતું હીંદુઓનું સાહિત્ય પણ આપણને ધણું મળી આવે એમ છે. અને એ સૂરીઓની સૃષ્ટિ રચના ને મલતું અજ્ઞાનંદ સ્વામીનું લખાણ વાંચી જોવાથી. માલમ પડશે. કે દરેક ધર્મમાં ક્યાં ક્યાં મળતાપણું છે. અને ક્યાં ક્યાં જુદી જુદી કલ્પના કીધી છે, અજ્ઞાનંદ સ્વામીની નીચે લખેલી હોરી—

હોરી

[રાગ કાશી—તાલ દીપચંદી]

કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ મચાઈ, અચરજ લખિયો ન જાઈ.
અસત સત કર દીખલાઈ, રે કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ (ટક)
એક સમય શ્રી કૃષ્ણ દેવકે, હોરી ખેલન મન આઈ,
એકસે હોરી મય નહિ ક'યહું, યાતે કરં બહુતાઈ,
યહિ પ્રભુને ઠહરાઈ, રે કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ મચાઈ. ૧
પાંચ જુતકી ધાતુ મીલાકર, અંડ પચકારી બનાઈ,
ચૌદ જુવન રંગ બીતર બરકર, નાના રૂપ ધરાઈ,
પ્રકટ બયે કૃષ્ણ ઠન્હાઈ, રે કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ મચાઈ. ૨
પાંચ ત્રિપચકી ગુલાલ બનાકર, બીચ અજ્ઞાંડ ઉડાઈ,
જસ જસ નેન ગુલાલ પડી વહ, સુધ યુધ સખ વિસરાઈ,
નહિ સુઝત અપનાઈ, રે કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ મચાઈ. ૩
વેદ-અંત અંજનકી સિલાકા, જસને નેનમેં પાઈ,
અજ્ઞાનંદ તિસકા તમ નાસ્તેદ, સુઝ પડી અપનાઈ,
હોરી કહુ બની ન બનાઈ, રે કૃષ્ણ કેસી હોરી મચાઈ મચાઈ. ૪

આ હોરી ઉપરથી એવું માલમ પડે છે કે હાદાર અદુરમજ્જ આ જગતને બનાવી તેનાથી અલગેા મધ કેડે દૂર ખેડા નથી, પણ આ જગતરૂપિ બગીચામાં પોતે જ જુદા જુદા વેષ લઈને રંગ મચાવી રહ્યો છે. અને આ જગતને આવું અનંદમય બનાવી રહ્યો છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતે કાણુ છે, અને આ દુન્યા

હું છે એ સમજતો નથી ત્યાં સુધી એને પરમાત્મા સંબંધી જ્ઞાન થતું નથી. અને પોતે અને પરમાત્મા જુદા હોય તેવો ભાસ થાય છે. જ્યારે આ ભાસ નીકળી જાય, અને પોતે કાણુ છે એ સમજી જાય ત્યારે, એને આ દુન્યા જ પરમાત્માનું પોતાનું આનંદ કરવાનું ધામ છે. એમ સમજી આનંદ ભોગવતો થઈ જાય.

હોરી (૨)

(રાગ કાશી—તાલ દીપચંદી)

શામ કૈસી ખેલત હોરી, અચરજ ખુશ બનોરી,
કોઇ જન ભેદ લહોરી, શામ કૈસી ખેલત હોરી (૨૬)
તન રંગ ભૂમિ બની આતી સુંદર, બાલન બાગ લગોરી,
નાડી અનેક ગલી જહાં સોભત, ખેલે તહાં સાંવરોરી,
સંગ વૃષભાન કિસોરી, શામ કૈસી ખેલત હોરી. ૧

પાંચ સખી મિલ પાંચ રંગ ભર, દેત બહાર બહોરી,
રાધિકા લેકર ડારે શામપર, સખ તન દીન બિગોરી,
શામ મન મોહ બયોરી, શામ કૈસી ખેલત હોરી. ૨

હોરીમે મોહ માનકર શામને, રાધિકાવેષ ધરોરી,
મિલ સખિયન સંગ ફાગ મચાયો, ખેલત મગન બયોરી,
આપ સુધ ભૂલ ગયોરી, શામ કૈસી ખેલત હોરી. ૩

ખેલત ખેલત જન ન પાયો, દીર્ઘ કાલ ગયોરી,
બન બન ફિરત મિલ જય સતયુગ, સખિયન સંગ મિહોરી,
રામ બ્રહ્માનંદ મિલોરી, શામ કૈસી ખેલત હોરી. ૪

પહેલી હોરીમાં પરમાત્માની માયા, જોમાંથી આ સધળું જગત ઉભું થયેલું છે તેના સ્વરૂપનો વિચાર કર્યો, હવે આપણે આ બીજી હોરીના મનનરૂપે પરમાત્મા અને જીવાત્મા સંબંધનો વિચાર કરશું. આવી રીતે જીવ આત્મા આ દુન્યા પરના આનંદ ભોગથી, પોતે કાણુ છે એ વિસરી જાય, અને એ ભોગો ભોગવવામાં જ પોતાનું કૃત્ય થયેલું સમજે, ત્યારે છેવટે તેથી પણ કંટાળો ઉપજે, અને એ ભોગોમાંથી પોતાનું મન ઉઠી જાય, અને કંઈ દિવ્ય આનંદ મેળવવાનો શોખ લાગે. અને કોઇ સતયુગ મળી જાય, તો તેને પોતાના આત્માનું જ્ઞાન કરાવી, તેને પરમાત્મા સાથે એક થઈ જવાનું શીક્ષણ આપી તેને દુન્યવી માયામાંથી છોડવે.

જેવી માન્યતા સુશીઓની છે, તેવી જ માન્યતા સુશીઓની પણ હનરો
વરસ અગાઉ યાહુદીઓની અને ખ્રીડાની હતી.

The monotheism and high morality of the Hebrews enhance the prominence of nature in their devotional songs.

Though we find polytheistic and pantheistic modes of thought in the Greek and Roman literature the influence of nature is clear in both.

Aeschylus says "Zeus" is the air, the earth, the heaven and all things."

And Virgil says even the bees partake of the divine mind and breath of heaven.

Plato viewed the world as the manifestation of divine ideas.

Aristotle held the world as the realisation of divine ideas.

And Socrates the greatest of Greek philosophers held the same view.

Cicero stated that the thoughtful contemplation of nature was food to the mind. And Seneca said that God is the sum total of all that, we see and cannot see.

પ્રકરણ દ્વિતીયું

નકશાનો ખુલાસો

ગતી

- ૧ ગતીનું અથવા જમીનનું તથા ઉપરના ચીનવદ પુત્રનું મધ્યખીંડ.
- ૨ જમીનની વચમાંનો ચકાતે દાઢતી નામનો પહાડ.
- ૩ પૃથ્વી.
- ૪ વાતાવરણ.
- ૫ મેઘમંડળ.
- ૬ વીજળી પ્રદેશ.
- ૭ ચંદ્ર મંડલ.
- ૮ સૂર્ય મંડલ.
- ૯ તારા મંડલ.
- ૧૦ “મીસ્તાન” અને હમીસ્તાન”
- ૧૧ ચીનવદ પુલ.

ખહુસ્ત

- ૧૨ સતર પાયેહ
- ૧૩ માહ પાયેહ
- ૧૪ ખુરશેહ પાયેહ
- ૧૫ મરેશમાન અથવા અસરે રોશની.

દોળખ

- ૧૬ પહેલે દરજ્જેનું દોળખ
 ૧૭ બીજે દરજ્જેનું દોળખ
 ૧૮ ત્રીજે દરજ્જેનું દોળખ
 ૧૯ દરજ્જે દેખાન અથવા અસરે તારીકી

સપેન્ટમેન્યુસ અને અંગ્રેમેન્યુસના રાજ્યની હદ

- ૨૦ પુરૂષ અથવા તેજ (force) નો પ્રદેશ સપેન્ટમેન્યુસના રાજ્યની હદ.
 ૨૧ પ્રકૃતિ અથવા અનાસરી સુક્ષ્મોનો નૃથો-
 (Matter) અંગ્રેમેન્યુસના રાજ્યની હદ

ગતીની પાસખાની કરનાર મીનાઈ કીલ્લો

- ૨૨ વસ્ત્ર એટલે સુદ્રેહ
 ૨૩ કેપ એટલે કુસ્તી

રવાનાના રહેઠાણો

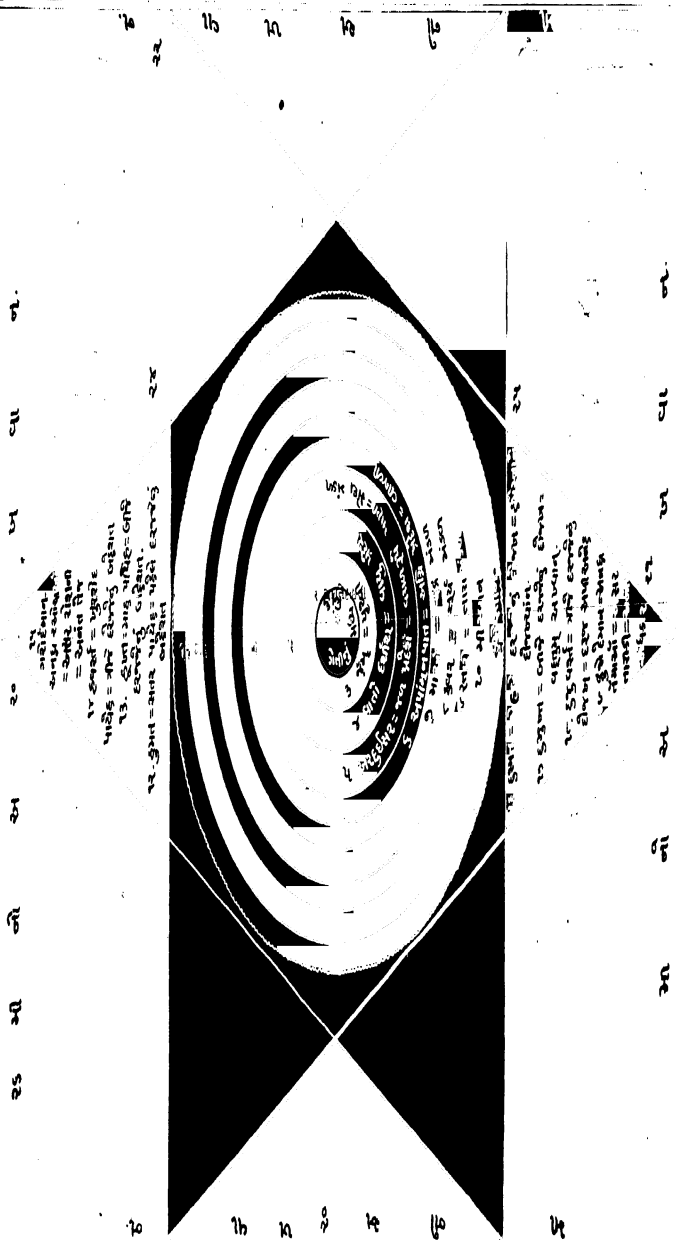
- ૨૪ વહીસ્તેમ અહુમ અથવા બહેસ્ત (સપેન્ટમેન્યુસનું એકલાનું રાજ્ય.)
 ૨૫ અચીસ્તેમ અહુમ અથવા દોળખ (અંગ્રેમેન્યુસનું એકલાનું રાજ્ય.)
 ૨૬ મીનો અખવાન એટલે મીનોષ દુન્યા જેમાં મીનોઈ આત્માઓ જેવા
 કે મહેર, સરોશ વીગેરે જઈ શકે અથવા ફરી શકે.
 ૨૭ હધન હધના તનસુસ = અનંત કાળ અને અનંત પોકળી

આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ આ દરેક ચીજો જેવી રીતે બહાર છે તેવીજ રીતે આપણા શરીરમાં પણ છે. આપણે એ દરેક ચીજ આપણા શરીરમાં કયાં કયાં આવેલી છે તેજ જોવાનું છે.

(૧) અરેઝ (૨) સવાહિ (૩) ફદધ ફપુ (૪) વીધવા ફપુ (૫) વોહરેયરેસ્તિ (૬) વોહરે-જરેસ્તિ (૭) અને સૌથી સરસ ધણુંજ ચળકવું ખનીશ.

આ સાત કેથરો એ આપણા સાત ચક્રો સમજવા જેની સમજણ પણ આગળ આપી જવામાં આવી છે. સૌથી ઉપરનો જામ જેને નક્ષામાં બહેસ્ત

(2) 1991 እ.ኤ.አ. ገደብ 1991 እ.ኤ.አ. ገደብ 1991 እ.ኤ.አ. (1991 እ.ኤ.አ.)

અન્ય નામનાં નજીકનાં કુના પર્વતે ઝાળખાડે છે. પણ તેને આવીનીય તપાસવામાં આવે તો મલકત પડે છે એ મનુષ્યના શરીરનો એમાં નીતરે છે. આમાં કોઈનાં મીઠી (મીઠી) કુના પર્વતે છે. બાઈલીમાં પણ આવી એક ને ગેરેલી નીકાળે આપ્યું છે. જેને "કરનાસ" (The Jewish Kabala) તરીકે ઝાળખાડે છે. અને એ કરેલાં મીઠીના પાયા નાખનાર તરીકે એક પ્રેરનાર નામની યીસસને કહેવામાં આવે છે. આમાં બધાં જોઈ શકેલાં મીઠીના આપનારા પણ પ્રેરકોનાં છે. અને એવા પ્રેરકોની સળ પાયા નાખનાર આપનાર છે. જેની ઉપરથી બીજા પાયાનાં બિંદુ તરીકે એમાં યીસસને કહે છે. અને આપનારને પણ પ્રેરકોનાં કહે છે. બાઈલીમાં અને macrocosm અને microcosm એ બંનેનાં પ્રાચીન નામો છે.

'दामोदर' (सि० सं०) ना वृत्तार्थी ते "इशोराष्ट्र" (मृ० करुण) ना वृत्तखणिनां (नृत्यान इत्येवा ज्ञाताना) नृत्यानां इशोराष्ट्रादेतो नक्षत्रा
२७ अथ लघना तनासुरा-अर्धत हाल अने अर्धत चौकली (१)

તરીકે જણાવ્યો છે. તે આપણી ગરદનનો ઉપરનો ભાગ સમજવો. જેને દોઝખ કરીને કહ્યું છે. તે આપણી ફૂતીની નીચેનો ભાગ સમજવો. (ખાસ કરીને આપણી જનેનઘંદ્રી સમજવી) ચીનવદ પુલ તે શરીરની મધ્ય નાડી, જેને સુષુમણા અથવા સુખમણા નાડી કહે છે. જે માથાના વચલા ભાગમાંથી નીકળી મરદના લીંગ સુધી ગયેલી છે. (તાળવાંમાંથી નીકળી જનેનઘંદ્રી સુધી પહોંચી છે.) (Navel) ચીનવાદ પુલનું મધ્યબિંદુ તે આપણી ફૂતી છે. (Navel) અને શરીરનો વચલો ભાગ પણ એ ફૂતીજ છે. જેને જુદા જુદા લખનારાઓએ જુદા જુદા નામથી ઓળખાવી છે.

સતર પાયેહ પહેલ્લે દરજ્જેનું બહેસ્ત તે આપણું મોઢું અથવા જખાન જે મનુષ્યને બહેસ્તની ખુશાલી મેલવતી હોય તો જખાન ઉપર કાપુ રાખતાં શીખવું જોઈએ. એ જખાનથી જુદું બોલવું નહિ તેમજ ખરાબ શબ્દો પણ ઉચારવા નહિ. એ જખાનને મહાત્માઓએ ચાવી તરીકે ઓળખાવી છે. આપણા અંતકરણમાં શું છે. એ જખાનથીજ પરખાઈ આવે છે. માટે જે આપણામાં જે જ્ઞાન નહિ હોય તે જ્ઞાનમાં માથું મારવાથી અથવા જેમ ગમે તેમ બોલવાથી આપણે મૌન ધર્યે મુંગા રહીએ તો વધરે સારું જેથી આપણો ભરમ સચવાય. નહિં તો કે આપણી બુદ્ધી કેટલી છે. એની સમજી આસામીઓમાં કીમ્મત થઈ જાય.

તેથીજ મહાન પુરૂષો કેટલાં વરસ સુધી મૌન જાળવી રાખી જખાન ઉપર કાપુ મેળવે છે. કહેતી છે કે જખાન શીરીં તો મુલકગીરી, જખાન જહેરી તો મુલક વેરી. તેથી એની ઉપર કાપુ રાખવાથી મનુષ્ય પહેલ્લે દરજ્જેનું બહેસ્ત બોગવે છે. એ આપણું બેદમાં કહેલું સતર પાયેહ બહેસ્ત.

બીજા દરજ્જાનું બહેસ્ત માહ પાયેહ એ આપણું નાક એ નાકથી આપણો શ્વાસોશ્વાસ ચાલે છે. અને એનેથીજ મનુષ્ય જીવંત રહે છે. પ્રાણુવાયુ શરીરમાં દાખલ થવાનો અને અપાનવાયુ બહાર નીકળવાનો એજ રસ્તો છે. દુન્યાના ધણા ખરા મહાન પુરૂષો એ પ્રાણુાયમ (Deep breathing) કરીને મન પર કાપુ મેળવ્યો હતો અને અ.જે પણ દુન્યા એ પ્રાણુાયમને સૌથી અગતની કીયા સમજે છે. મઝદસ્નાન પંથનો સ્થાપક ઝરાદુસ્ત હાનીસ એ પ્રાણુાયમનેજ સૌથી ઉંચું સ્થાન આપે છે. અને એનાથી માણસ તંદેરસ્ત પણ થાય છે.

એ નાની સરખી લાગતી ચીજને માટે કેટલાકોએ પોતાનો જીન પણ આપી દીધો છે. સાધારણ રીતે પણ જે કોઈ શખસ બોલીને અથવા વચન

આપીને ફરી જાય તો દુન્યા તેને ધીકારી કહાડશે અને કહેશે કે એના મોના પર નાક ક્યાં છે. નફફટ અથવા નકટો છે. એને સારી સુગંધ ગમે છે. ખરાબ વાસથી દુર રહેવા માંગે છે. એ આપણું ખીમ દરજ્જાનું બહેસ્ત માલ પાયેલ બેઠમાં જણાવેલું છે.

ખીમ દરજ્જાનું બહેસ્ત પુરસેલ પાયેલ. એ આપણી બન્ને આંખો અને બન્ને કાનો. હવે આંખનો ઉપયોગ કેમ કરવો તેનો ખુલાસો કે બન્ને આંખોથી સરખી રીતે જોવું એટલે અપક્ષપાત રહેવું. ગરીબ તરફ અને તવંગર તરફ સરખી આંખે જોવું કોઇ તરફ ધીકાર દેખાડવો નહિ. તેમ કેઇ તરફ વધારે પડતી ખુશામત કરવી નહિ. ખુશસુરતી જોઇને મનમાં વીકાર લાવવો નહિ. ખુશસુરતી જોઇને તે સાહેબનેજ યાદ કરવો કે તે પોતે કેવો ખુશસુરત હોવો જોઇએ? કે તેને આવી ખુશસુરતી ખાકી તનને આપી છે. બદસુરત જોઇને કમકમાત દેખાડવો નહિ. દરેક સ્ત્રીને આપણી મા બહેન અથવા દીકરી સમજવી. (આપણી પોતાની પરણેતર સિવાયની) જીવતાં જીવત એ આંખોથી જ પરવરદેગારના દર્શન કરવાં. મુઠા પછી કંઈ નથી, સાધારણ રીતે લોકો કહે છે કે જેવી દ્રષ્ટી તેવી સૃષ્ટિ તે પ્રમાણે આપણી દ્રષ્ટી એવી રાખવી કે આપણને બધું સારું જ દેખાય કંઈ ખરાબ છે નહિ. એવી મનની વૃત્તિ રાખવી. ખીયારા આંધળા માણસોની કેવી સ્થિતિ હશે. તેનો ખ્યાલ કરી તે સાહેબના શુકરાના કરવા કે આપણને તેની ખુદરત દેખાડવાને માટે આવાં કીમતી રત્ન આપેલાં છે.

હવે કાનનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો, કે બન્ને બાજુનું સમજી તેનું ખરૂં તોલ કરવું ઇન્સાફી થવું એક તરફનું સમજી લઇ કોઇને ગેર ઇન્સાફ કરવો નહિ. હવે એ કાનથી મનુષ્યને કેટલું બધું જ્ઞાન મળે છે. તે હાલના વખતમાં તો કોઈ તેની કદર કરી શકે નહિ. કારણકે હમણાના જમાનામાં તો આપણી પાસે પુસ્તકોનો ભંડાર ભર્યો છે. જે જ્ઞાન જોઇએ, તે પુસ્તકમાંથી મલી રહે છે. પણ અસલના વખતમાં તો ઉસ્તાદો પાસેથી સમજીને જ્ઞાન લેવામાં આવતું હતું. (સીના દર સીના) ત્યારે એની ખરી કીમત જણાતી હતી. હાંદુઓમાંતો એને ઘણી અગત્યતા આપેલી છે. પહેલે શ્રવણ પછી મનન, અને પછી નીદીધ્યાસન, સમજવું વીચાર કરવો, વહેવારમાં મુકી જોવું, (અમલ કરવો) એ કાનથી આપણે તે સાહેબનાજ ગુણગાન સમજવા, કોઇની ખરાબ વાત અથવા ગીચટ સસજવી નહિ, જેવી રીતે જખાનથી આપણે આપણો ખુલાસો કરી શકીએ છીએ, તેવી રીતે કાનથી આપણે સામા પુરૂષ ને બરેબર સમજી શકીએ છીએ. ખીયારા બહેરાં આદમીઓની તથા મુંગાં આદમીઓની સ્થિતિ

કેવી હશે. તેનો આપણને ખ્યાલ આવી શકે છે. હવે એ આખો અને કાનોનો જો બરોબર રાહે રાસ્તથી ઉપયોગ કર્યો હોય તો આપણે ખુરશો પાચેહ બહેસ્તમાં વસ્તા હોઈએ તેવી ખુશાળી લાગે છે. અને એજ આપણું જીવતાં જીવંત ભોગવવાનું બહેસ્ત (Best) એ ઈંદ્રીઓને કોઈએ સેતારા, કોઈએ સપ્ત રૂપિ, અને આપણા ધર્મમાં બહેસ્ત તરીકે ભેદમાં કહ્યું છે. હવે સૌથી ચહડતે દરજ્જેનું બહેસ્ત તે “ગરોથમાન” વીષે ખુલાસો કરસું એને અસરે રાશની કરીને કહેવામાં આવે છે, (કોઈક સેદાન સેદ કરીને પણ કહે છે) મહોમેદનો એને ફલ-કુલ અફઝાંક અથવા નવમું આસમાન કહે છે. હાંદુઓ એને બ્રહ્મલોક કહે છે. અને યોગીઓ એને દસમો દ્વાર (દરવાજો) કહે છે. અને એજ બ્રહ્મરંધ્ર કે જ્યાં યોગીઓ સમાધિ સ્થિતીમાં પરમાત્માં સાથે ઐક્ય અનુભવે છે.

અને આપણા પેંગબર પણ અહિંયાજ દાદાર અહુરમઝદ સાથે પુરસેમ પાસોખ (યાને સવાલ જવાબ) કરે છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય આટલે દરજ્જે પુગતો નથી ત્યાં સુધી ખુદાઈ જ્ઞાન અથવા આત્મિક જ્ઞાન મેળવી શકતો નથી. આ જગ્યા એજ મનુષ્ય પોતાની જાતને લુલી જઇ બેખુદ થાય છે. અને ત્યાં જોયલા તરેહવાર ચમતકારોનું ખ્યાન પોતાની અસલ સ્થિતીમાં પાછા આવીને સખ્દ દારા કરી શકના નથી. એટલે ટુંકમાં આ શરીર દારાજ પુરુષાર્થ કરીને દાદાર અહુરમઝદના દર્શન થઇ શકે છે. મુંવા પછી નહિ જ.

એ વીષે જુઓ રપેનતોમદ ગાથાનો પઠો. હા. અહિંયાં જરથોસ્ત દાદાર અહુરમઝદને પુછે છે કે.

શું મારાં રવાને કોઈનીખી મદદની ખાહેસ રાખી છે? અએ આરાધના પામેલા હોરમઝદ, તું મને કહે કે “તું” સિવાય (તથા) રાસ્તી તથા સૌથી નેક મનશની સિવાય મારા પશુનો બચાવનાર કોણુ (છે)? તથા કયો સખ્સ મારે માટે (બચાવનાર તરીકે) જણાયલો (છે)? આએ ખુશાલી ઉપજાવનારી દુન્યાને, અએ હોરમઝદ (તે માણસ) કેવી રીતે પસંદ કરે (અથવા ચાહે) કે જે તેને હંમેશાં આખાદીથી બરપુર ધરિછે છે.

અશોધથી ખાલેશ જીંદગી ગુબરનાર તથા (ધંધરી માનથી) પ્રકાશીત થયલાઓ ખોરશેદના પુષ્કળ ચલકાટમાં (ધંધાને ખોરશેદ પાચેહના બહેસ્તમાં) (જાએ છે અથવા હોય છે.)

(અએ હોરમઝદ) મને તે હાલતમાં લાવીને ખોરશેદ પાયાની બખસેસ

તું આપ.

(૩) જે સખ્સ અશોધના કૌવટથી, સૌથી નજદીકની જમીન જે દુષ્ટ માણસો રાખે છે. (ધ્યાને કોઈ યુરા માણસના કબજામાં હોય છે) તે પોતે લઈને (તેને) આબાદ કરે છે. તે (સખ્સ)ને (૪) અગ્ને હોરમઝદ (હું જે તારી) કાર્તિ ગાનારો (તે) રાસ્તીથી (ધ્યાને ખાલેશ દીલથી) સૌથી નેક મનશનીથી તથા ઉસ્તવારીથી તુંને હમેશાં આરાધું (અથવા ભજું), જેથી કોઈપણ માણસ (પોતાની) મુરાદના માર્ગમાં ઉભો રહે તથા ગરોથમાન (બહેસ્તમાં) તારી આરાધના (ના ગાયનો) ખોલ્લી રીતે હું સાંભળું. = અહિંયાં ખુલ્લું માલમ પડી જાય છે કે “આગે ખૂશલી આપનારી દુન્યા” તે કઈ ? એ જ આપણું શરીર અને ગાયણો સાંભળું એટલે યોગ અબ્યાસમાં એક અનહદ નાદના ધ્યાનની રીત લખેલી છે. તેમાં લખેય કે, બન્ને હાથની આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ, મુખ (મોંઢું) બંધ કરીને જે કોઈ ખેસે, અને મગજમાં અનહદનું વાણું વાગે છે, તેમાં ધ્યાન લગાવે, અને તે ઠેકાણે સુરતી ઠરાવી, એવું મનમાં સમજે કે આ વાણું હું સાંભળું છું. એવી રીતે વાજામાં સુરતી લગાડી તેમાં લીન થઈ જાય, અને પોતાને ભુલી જાય, તો તેની સુરતી દસમાં દારે થઈને ઉપર જાય છે. ઉપરની સર્વ લીલા પોતે જુએ છે. અને જ્યાં ધારે ત્યાં જાય છે. અને આ બરાબર સિધ્ધ કરવાથી જે કામ કરવું ધારે તે કરે છે.

જેવી રીતે ઉપલો ભાગ (આપણા શરીરનો) બેદમાં બહેસ્ત તરીકે ઓળખાવ્યો છે તેવી રીતે દુંટીથી નીચલા ભાગને દુજખ તરીકે ઓળખાવ્યો છે.

દરજે દેમાન અથવા અસરે તારીકી તેમાં ત્રણ એકે એકથી ચહડતા પ્રકારના દોજખ વીધે બ્યાન કીધું છે. તે આપણા અધોગત મનનું બ્યાન કીધું છે. મન બે જાતના હોય છે. ઉપર્વ મન Super¹ conscious mind અને અધોમન Sub conscious mind. મનુષ્ય જેવું મન કરે તેવી તેની ગતી થાય. જે આગળ વધવા માંગતું હોય તો આગળ વધી શકે. અને જે તે આવાં ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાની કોશેશ કરે તો જરૂર આગળ વધી શકે. જેવી રીતે આપણા ચહડ ઉતરના બહેસ્તો છે. તેવી જ રીતના હીંદુઓના સ્વર્ગ વીધે પણ લખાણો છે. અને આપણે બન્ને ધર્મવાલાઓ સાથે સાથે જ ચાલીએય. હીંદુઓ જોને ઇંદ્રોક્ષ કહે છે. તેને આપણા ધર્મમાં હમેસ્તગાન બહેસ્ત. હીંદુઓ ત્રિષુક્ષોક્ષ કહે છે. તેને આપણે સતરપાયે, એ લોકનું ચંદ્રોક્ષ આપણું માહપાયે, સુર્યોક્ષ તે આપણું ખોરશેક્ષ પાયે. અને એ લોકનું બ્રહ્મોક્ષ તે આપણું ગરોથમાન (ગરોદેમાન) અસરે રોશની.

1. Higher self and Lower self.

આપણા મરણ પછી આપણું સુક્ષ્મ શરીર જે વાતાવરણમાં જાય છે અને ત્યાં તેની કરણી પ્રમાણે જે તેના વિચાર સ્થુલ અથવા ખરાબ હોય તો નીચલા તબક્કા ઉપર રહે છે. જેની રીતે ભારી વસ્તુ ઉંચે રહી નહિ શકે તેવી રીતે, અને જેના વિચાર સુક્ષ્મ અથવા સારા હોય તે તેના વીચાર પ્રમાણે ચઢતો ઉતર તબક્કામાં રહે છે. એટલે મરણ પછી કંઈ બહેસ્ત અથવા દોજખમાં જવાનું નથી પણ થોડો વખત આસાયસ લેવાનો છે. આપણા વીચારનું પીંજર આપણી બાધામાં કહીએ તો આપણી કૃષી અથવા ફરોહર ઇથરમાં (Ether) પાતલી હવામાં રહીને પાછું જન્મ લે છે. ફક્ત બ્રહ્મલોક અથવા ગરોથમાન બહેસ્તમાં ગયલું ફરોહર પાછો જન્મ લેતું નથી. તે સિવાય દરેકને પાછાં આવવું પડે છે. જ્યાં સુધી આપણી વાસના અથવા ઈચ્છાનો ક્ષય અથવા નાશ નહીં થયો હોય ત્યાં સુધી. દુઝમનો અર્થ જ કહી આપે છે કે હું. એટલે હોયમ બીજવાર (ફરીથી) જન્મ. એટલે જનમવું. આપણા ધર્મમાં જ્યાં જ્યાં બેદોમાં લખાણ આવશે ત્યાં ત્યાં એવી રીતે શરીર સંબંધીતું જ લખાણ કરેલું માલમ પડશે. શરીરને કેવી રીતે તંદરોસ્ત રાખવું. અને આપણી પોતાની જ ચાલચલણ સારી રાખીને આ જીંદગીમાં જ બહેસ્ત ભોગવવું.

ચીનવદ પુત્ર

આ નકશામાં જોશો તો માલમ પડશે કે ચીનવદ પુત્ર છેક મગજના તાલવામાંથી નીકળી આપણા આલાત સુધી જાય છે.

દીનમાં કહે છે કે ચેકાતી જે ૧૦૦ માણસની ઉંચાઈનો (છે તે) દુન્યાની વચ્ચે છે, અને જેને ચેકાતે દાઢતી કહે છે. તરાજીનું પલ્લું રસ્તે યજ્ઞ (ના હાથમાં છે) તે (ચીનવદ પુત્ર)નો એક છેડો અલયુર્જ પહાડની તળેટીએ ઉત્તર દિશાએ, એને એક છેડો અલયુર્જ પહાડની ટોચ ઉપર દક્ષિણ દિશાએ (અને) તેનો મધ્યભાગ તે ચેકાતે દાઢતી ઉપર છે, તેની અધવચમાં એક જગ્યા છે જેની સમશીરના જેવી તેજ ધાર છે, જેની લંબાઈ અને પહોલાઈ નવ (નેજ જેટલી છે). અને ત્યાં મીનો યજ્ઞદો રહે છે, જેઓ મીનોઈ રીતે અશો રવાનોને પાક કરે છે, અને મીનોઈ કુતરા તે પુત્રના છેડા ઉપર છે, અને દોજખ તે પુત્રની નીચે છે. જેને આપણા લોકો બેદમાં ચીનવદ પુત્ર કહી ગયા છે. તેને યોગશાસ્ત્રમાં “નાડીચક્ર” કહે છે.

યોગના પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે દરેક માણસના શરીરની લંબાઈ ભરતાં પોતાના ૯૬ આંગળ થાય છે. પોતાના શરીરને ટટાર એવીને દોરીથી માપ લઈએ તો તે દોરીનો જીનુમો (૯૬) ભાગ જે થાય તે માપને પોતાનું એક એક

આંગળ સમજવું. તેમાંથી ૪૮ આંગળ ઉપરનું શરીર કહેવાય છે. અને ૪૮ આંગળ શરીર નીચેનું કહેવાય છે. તે બન્નેની મધ્યમાં મૂળાધાર એક છે. યુદ્ધ પાણુનો અંત છે ત્યાંથી બે આંગળ ઉચે, અને લીંગથી બે આંગળ નીચે એક આંગળ માત્રના પ્રદેશને દેહ મધ્ય કહ્યો છે, એ મૂળાધાર એક ત્રિકોણાકારે (સમોસા જેવો) છે. તપાવેલા સુવર્ણ જેવો તેનો પ્રકાશ છે.

તે મૂળાધાર એકથી નવ આંગળ ઉચે કંદસ્થાન છે. એનો વિસ્તાર ચાર આંગળનો છે. તેનો આકાર મરધીના ઇડાં જેવો છે. આ કંદસ્થાનની મધ્યમાં નાભિ-કુટીનું સ્થાન છે.

એ કંદની ચોનીમાં ૭૨ હજાર નાડીઓ ઉત્તપન્ન થઈ છે. આ નાડીઓમાં ૧૪ મુખ્ય ગણી છે.

એ ૧૪ ચૌદ નાડીમાં સુષુમણા, પિંગળા, તથા ઇડા એ ત્રણ ધણું જ કામ કરી રહી છે. તેથી તે મુખ્ય છે. એ ત્રણમાં પણ “સુષુમણા” સર્વોત્તમ છે. તેને શાસ્ત્રમાં અક્ષનાડી કહે છે. કારણ કે તે નાડીરૂપ એક જ રસ્તાથી અક્ષની પ્રાપ્તિ કરી નુરમાં મળી શકે છે.

આ નાડીઓના સ્થાનોની વ્યવસ્થા આ પ્રમાણે છે. વાંસાની વચમાં અસ્થિમય વીણા દંડ (અરડાની કરોડ) છે. તેની સાથે રહીને માથા સુધી રૂડી રીતે જે નાડી આવેલી છે. તે સુષુમણા અથવા અક્ષનાડી છે. નાભિની મણીપૂર એકની નીચેથી આ નાડીના મુખની શરૂઆત થાય છે, કંથકૂપ (ગળા)થી આગળ જતાં તેના બે ફાંટા થાય છે. એક ફાંટો ઓડ (ગરદન)ના ભાગમાં થઈને સહસ્ત્રદળમાં જાય છે. અને બીજો ફાંટો ગળાના પાછળના ભાગમાં તથા તાળવાની નીચેના ભાગમાં થઈ બે ભવાંની વચ્ચે જાય છે. અને ત્યાંથી કપાળના ઉપલા ભાગમાં થઈ સહસ્ત્રદળમાં જાય છે. કેટલાક હઠયોગીઓ ઓડના ભાગમાં થઈને પણ સહસ્ત્રદળમાં જાય છે. તેમને માર્ગમાં બ્રિકુટીને બદલે બ્રમરગુહા આવે છે. સુષુમણાથી (સુષુમણાથી) ડાબી બાજુએ ઇડા (ઇંગલા) નામની નાડી છે. અને પિંગલા નામની નાડી જમણી બાજુએ છે. પિંગલા નાડી નાકના જમણા રંધ્ર નસ્કોરાંના અંત સુધી આવી છે. ઇડા નાકના ડાબા રંધ્ર સુધી રહી છે.

સુષુમણા નાડીનું દ્વાર જેના વડે બંધ થયેલું છે. તેને કુન્ડલીની કહે છે. આ કુન્ડલીની નાભિની નીચે ચુંચળાના અથવા સાંપના આકારમાં છે. નાભિની સામે અરડાની કરોડમાં સુષુમણાનું મુખ છે, તેમાં તે પોતાનું મુખ આડુ રાખી સુતેલી છે. માર્ગને આમ રોકી પોતાના પુછડાં વડે સુષુમણાના માર્ગને અસખત બંધનથી રોકી રાખ્યો છે.

તેમ કયાં પછી પોતાની બાકીની કાયા વડે આ કુન્ડલીની વાંસાના વીણા હંડ (ક્રોડ) સાથે સંબંધ કરતી. ઉપર સુષુમણીની સાથે સાથે માથાં સુધી ચડી છે, અને ત્યાં પોતાના પુંછડાંની અણી વડે બ્રહ્મરંધ્રને બંધ કરી રહી છે.

આ કુન્ડલીનીને જગાડી સુષુમણી નાડીના તથા બ્રહ્મરંધ્રના દ્વારોને ખુલ્લાં કરાવી તેમાં પવનનો પ્રવેશ કરાવવો એ જ્ઞાનીનું કર્તવ્ય છે. મૂળધાર સ્થાનમાંથી જે વખતે પવન ઉડે છે, તે વખતે તેનો વેગ આ સુષુમણી (સુષુમણી) નાડી તરફ જાય છે, પણ ત્યાં દ્વાર બંધ હોવાથી અથડાઈને ઘૂંટા અને પિંગળા નાડી-ઓના મુખ ખુલ્લાં હોવાથી તેમાં વહી જાય છે, અને તે રસ્તે બહાર નીકળે છે. પિંગળા નાડીમાં જે પવન છે તે સૂર્ય કહેવાય છે. અને ઇંડા નાડીમાં છે તે ચંદ્ર છે.

વળી પિંગળાને જમના, અને દક્ષિણ નાડી, અને ઇંડાને ગંગા અને ઉત્તર નાડી પણ કહે છે. (સન સંહિતા પાનું ૧૮૪ અને હઠયોગ પ્રદીપીકા પાનું ૨૫૬) (બ્રહ્મરંધ્ર દશમો દ્વાર).

યોગ અભ્યાસથી ખુલ્લું થઈ જાય છે કે ચીનવાદ પુલ એ કંઈ બીજી જહાનમાં યાને મીનોઈ દુન્યામાં આવેલો કે.ઈ પુલ નથી પણ આપણા શરીરમાં રહેલી સુષુમ નાડી છે.

આપણા ધર્મમાં જેમ ભેદમાં લખ્યું છે કે જે ચીનવાદ પુલ પસાર કરશે તેબહેસ્તમાં જશે, એટલે આપણી જીવતી જીંદગીમાં જ આપણા પ્રાણુવાયુને રોકીને (પ્રાણુાયમ કરીને) દશમાં દ્વારમાં પ્રાણુવાયુને લઇ જવો જોઈએ.

હીંદુઓએ એનેજ ભેદમાં વૈતરણી નદી નામે ઓળખાવી છે એ લોકો પણ એમજ કહે છે કે જે વૈતરણી નદી તરી જશે તે વૈકુંઠમાં જશે. (વૈકુંઠ એટલે દશમો દ્વાર બ્રહ્મરંધ્ર અને આપણું ગરોથમાન બહેસ્ત).

બુન હેશ બાપ ૧૯મો. તેમાં ત્રણ પગના ગધેડાનું અલંકારીક લખાણ છે, તે ત્રણ પગનો ગધેડો ફરાહોકન્ટ દરિયામાં છે. તેને ત્રણ પગ, છ આંખ, નવ મહોડા, બે કાન, એક શિંગડું અને સફેદ શરીર (છ.) તેનો ખોરાક મીનોઈ છે, અને તે અશો છે. તેના કાન એટલા મોટા છે કે જે માંજદરાનના મુઠકને ઢાંકી નાંખે, તેના પગનો ઘેરાવો એટલો છે કે તેની આસપાસ ૧૦૦૦ બકરાંઓ ખેસી શકે. તેનું એક શિંગડું સોનેરી મિસાલનું અને સુરાખદાર છે. તેમાંથી બીજા હજાર તે શિંગડા ઉપર ઉગેલાં છે. જેમાંનાં કેટલાંક ઉંટ જેટલાં મોટાં છે. તે શિંગડાથી તે બૂરા નાશકારક ખરફસ્તરોની સધળી દુસ્મનીને મારે છે. અને નાશ કરે છે. જ્યારે તે ગધેડો દરિયામાં ગરદન હલાવે છે. અને કાન ફફડાવે છે, ત્યારે ફરાહોકન્ટ દરિયાના તમામ પાણીને હીંચ્યાલથી હલાવે છે, તે (પાણી)ને અતિ

આપે છે, અને કીનારા પર દોડાવે છે. (અથવા તે પાણીને કીનારા પર મોકલે છે.) તીક્ષ્ણ ત્રણ પગવાલા ગધેડાની મદદથી ઘણું સરસ રીતે દરિયામાંથી પાણી પોતાના ખુરજ પર ખેંચે છે. એવું એવું બીજું ઘણુંક લખાણ કીધું છે. એ ઇશ્વારો એ આપણી ત્રણ નાડીઓ અને કુંતી માટે કીધો છે.

બીજું એક ભેદમાં લખાણ છે તે બાબ ૧૮માં માછલી વીધે લખ્યું છે. હોરમઝદે એક કર માછલી પેદા કાઢી તેની સામે હેરમને એક દેડકો પેદા કીધો. તે માછલી હમેશાં હોમની આબુબાબુ રૂપા કરે છે, અને દેડકા સાથે ચાલુ લડાઈ કર્યા કરે છે.

મોટી હસ્તનયસ્તમાં એને (૫૦) દરવાજવાલી વાસી નામની જગા કરીને કહે છે.

“હાંરહે” તથા “દારમેસ્તેને” એને મહોટા કદની માછલી કહે છે. “મીલ્સ” એને (૫૦) પાંખની માછલી કહે છે. અને “રપીગત્ર” (૫૦) પાણીના ઝરાવાલુ કોઈ કદપીત મુકામ કહે છે. એ બધા ઇશ્વાર કુન્ડલીની ને માટે કીધા છે. હવે યોગ શાસ્ત્રમાં કહેલું ડગ્ગુ ચક્ર જે નાભી સ્થાનમાં છે. (કુંડીમાં) જેને મણીપુર ચક્ર કહેવામાં આવે છે. અગ્રેજીમાં (Solar Plexus) કરીને કહે છે.

પુનઃદેશમાં એ માછલીઓ વીધે ઘણું વીસ્તારીને લખ્યું છે. પણ આપણે દુકમાં એટલું જ જાણવાનું કે ચીનવદ પુલ અથવા સુધુમણા નાડી, આપણી આવાં અરદવીસુર વીગેરે સર્વ એક જ ચીજ છે. પણ ભેદમાં જુદી જુદી રીતે લખવામાં આવ્યું છે. અને યોગ અભ્યાસી ને તો એ દરેક ચીજનું જ્ઞાન સહેજે હોય છે. પણ બીજાઓ જેઓ સત્તામાં અથવા ભરમમાં સમજતા નથી તે લોકોને એ બધું કદપીત લાગે છે. હવે આપણે એ નકશાનો ભેદ ખોલ્યા પછી ખાતરી થસે કે દુન્યા એ આપણું શરીર, અને એ નકશાની અંદર એક પદમાસન વાલીને ખેઠેલો યોગીનું શરીર દેખરાવ્યું છે.

બે ખુણા જે ઉપર બાબુએ આપેલાં છે. તે બે હાથ, બે ખુણા જે નીચેની બાબુએ આપેલાં છે. તે બે પગ, અને ઉપરનો જે ભાગ બહુ તીવ્રો થઇને આવેલો છે અને જ્યાં બહેસ્તો છે એમ દેખડાવ્યું છે. તે આપણી ડોક અથવા મોઢું અને નીચેનો ભાગ જેને દોજખ તરીકે ઓળખાવ્યો છે તે આપણી જનેનઈદી (હાંગ) તે ઉપરાંત વાયુ પ્રદેશ, તારા મંડલ, મેઘ મંડલ, વીજલી પ્રદેશ, વાતાવરણ વીગેરે દરેક ચીજ આપણા શરીરમાં જ રહેલી છે. “જે પીડે તે બ્રહ્માંડે. અને બ્રહ્માંડે તે પીડે” આપણા શરીરમાં આખું બ્રહ્માંડ કેવી રીતે સમાયલું છે તે સ્વામી “શીવઆનન્દ”ની લખેલી અગ્રેજી કવિતા ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી સકાશે.

Heaven is My Head — Earth is My Foot.

(*Swami Sivananda - Himalayas.*)

The whole world is my body, the shurbs are my hairs.

All bodies are mine, I enjoy in all bodies.

All mouths are mine, I eat through all these mouths.

All eyes are mine, I perceive through all these eyes.

All ears are mine, I hear through all these ears.

All noses are mine, I smell through all noses.

All hands are mine, I work through all these hands.

The heaven is my head, the earth is my foot.

The sun and moon, are my two eyes.

Fire is my mouth, the wind is my breath.

The space is my trunk, the ocean is my bladder.

The mountains are my bones, the rivers are my veins.

Dharma is my chest, Adharma is my back.

Time is my movement, flow of gunas is my play.

Who can describe, the “ Virat Swaroop ?”

It is magnanimous and soul-stirring.

શીવાનંદ સ્વામીની લખેલી આ કવિતા દુન્યાના સઘળા ધર્મોની ઐક્યતા (હિઆને સઘળા ધર્મમાં શરીર વીષે જ ભેદમાં ખ્યાન કરેલું છે) દેખરાવી આપે છે. અને બધા ધર્મોનો સાર આ નાની સરખી કવિતામાં સમાઈ જાય છે. આપણી “યુનિટેશ” ક્રિતાય પછુ ભેદમાં શરીરની રચનાનું જ જ્ઞાન આપે છે. તે આ કવિતા ઉપરથી દરેક યસ્ત નીઆએસ વીગેરેનો ભેદ ખુદશે થઈ જાય છે. જો વાંચનારની ખાત્રી નહિ થતી હોય, કે શરીર તેજ દુન્યા અને અંદર રહેલો આત્મા એજ પરમાત્મા અથવા દાદાર-હોરમજદ, તો તેને નીચલી “ગઝલનો” ખારીકીથી અભ્યાસ કરવો.

હમી લામંકાંસે તો આયે કુવે હેં

વહે રાઝ અપનાં છુપાયે કુવે હેં ૧

હે ખાતન હકીકત, હમારી અનલલક
 ચે ઝાહરમેં બંદા કહાએ હુવે હેં ૨
 હે મીલતા ખુદા દેખનેસે હમારે
 ચેહ રતબાહ હમેં હકસેં પાયે હુવે હેં ૩
 જુદા હમકો દરિયાસે, હરગીઝ ન સમજો
 વોહ પાની હમ આલાએ જમાયે હુવે હેં ૪
 નહિ હમમેં ઓર બહરમેં ફક્ં મુતલક
 હુઆબ ઓર દરિયા મીલાયે હુવે હેં ૫
 હે કતરમેં દરિયા, વ દરિયેમેં કતરા
 ચેહ દોનું આપસમેં, સમાયે હુવે હેં ૬
 હેં ખાતનમેં હમ, ઓર ઝાહર હૈ ઇનસાં,
 ચેહ રૂપ અપના હમને બનાયે હુવે હેં ૭
 છુપાનેકો રાઝ, અપના દુનિયા કે અંદર
 ઇઝાફતકા પરદા, લગાયે હુવે હેં ૮
 હમી "તેહનો-અકરબ" કે હેં કહેનેવાલે
 હમ નગમેં "અલસ્તો" સુનાયે હુવે હેં ૯
 નશી હર દો આલમ હે ઓર હમ હેં ઇસખાત
 ચેહ આરફકો હમને પઢાયે હુવે હેં ૧૦
 હમારા હી મઝહર હે ચેહ હરદો આલમ
 હમી જલવા અપના દિખાયે હુવે હેં ૧૧
 હે અર્હો સમા ખીચ હમ હી તો "અનવર"
 હમી આપ પર ખુદ, લુભાયે હુવે હેં ૧૨

Some love the world, some to the church take flight,
 Yet not in either may I find delight.
 Only the knowledge of thy-self can sate,

૨ આલા-કરાં બરફ. ૩. કતરો-મિન્દુ. ૪ નશી-નાશવાન. ૫ ઇસખાત-કાયમ.
 ૬ મઝહર-જાહેર થવાનું મુળ સ્થાન ૭ અર્હો-જમીન. સમા-આકાશ.

My hot desire, Ah tear the veil outright.
Once more he looks, within and finds God in the heart.
I sought His savour, in the morning breeze,
Sought him in flowers underneath the trees.
Yet in the quiet places of the heart,
I found His presence, sooner than in these.

(Jalal-ud-din Rumi)

ગતીની પાસખાની કરનાર મીનાઈના કીલ્સો

(૨૨) વસ્ત્ર એટલે સુદ્રેહ

(૨૩) કેપ એટલે કુસ્તી.

આપણા સુદ્રંહ અને કુસ્તી વીધે જુદા જુદા રીતસુદે। જુદાં જુદાં મતો આપે છે. એ આપણા જરથોસ્તી ધર્મના ચિન્હ અથવા નિશાન છે. એ ચિન્હને અંગ્રેજીમાં Emblem કહે છે ગ્રીક ભાષામાં (em ballo I cast) A figure representation એ ચિન્હોથી એટલે સુદ્રેહ કુસ્તી પહેરવાથી આપણી જાત જોળખાઈ આવે છે. એટલે જરથોસ્તીઓએ ફરજિયાત સુદ્રેહ પહેરવો અને કુસ્તી બાંધવી જોઈએ.

ફારસીમાં એને સુદ-રાહ કહે છે સુદ એટલે લાભ, ફાયદો, હિત, ફળ, મોટાઈ, ચડતી, ફ-નોહ, જય અંગ્રેજીમાં advantage કહે છે. અને રાહ=રસ્તો માર્ગ path કહે છે. એટલે path of advantage ચડતીનો માર્ગ થાય છે.

કુસ્તી ફારસી કુસ્તન એટલે મારવું, મારી નાંખવું to kill kustan to kill કોણને મારી નાંખવું દેવોને demons Demon killer દેવોને મારનાર એટલે આપણા દુગુણોને મારી નાંખનાર આપણા ધર્મના દરેક આજ્ઞાતો તથા ચિન્હોતું રહસ્ય અથવા બેદ જ્યારે શોધી કઢાડવામાં આવે છે. ત્યારે જ ખાત્રી થાય છે કે એમાંથી શું જ્ઞાન મળે છે. એ પ્રમાણે આપણા સુદ્રેહ કુસ્તીમાં પણ આવો બેદ સમાયલો છે. એ સિવાય (આ જ્ઞાન સિવાય) એની બીજી કંઈ પણ મહત્વતા નથી. એના ઉર તારો તાણા અને વાણાથી ચુંથાયલા છે, તેવી રીતે આપણું શરીર પણ જીની જીની નસોથી બનેલું છે. અને શરીરમાં પણ ઉર કોઢા છે. બીજી રીતે જોતાં એનો સંબંધ શરીર સાથે પણ દેખરાખ્યો છે. ધર્મ તો શરીરને તંદરોસ્ત રાખવાનીજ આજ્ઞા ફરમાવે છે.

પ્રકરણ ૧૦મું

“હીંદુ ધર્મના જુદા જુદા મતો”

હોરમજદ યસ્તમાં આપણે જુદા જુદા ધર્મવાલાઓને આપણુ ધર્મ સાથે ક્યાં ક્યાં મળતાપણુ છે તે લખાણથી; જોઈ ગયા, હવે આપણે જુદા જુદા ધર્મો તથા તેના આચાર્યો એ ફેલાવેલાં જુદાં જુદાં મતો વીધે કંઈક જાણવાના પ્રયત્ન કરશું પહેલે આપણે હીંદુઓના છ દર્શન કારોની ટુંકમાં તપાસી લઈશું.

(૧) જૈમીનીની પૂર્વ મીમાંસા Philosophical treatise on exegetics and its logic.

જૈમીની (એવીશ્વર) કર્મની સ્થાપના કરે છે, તે કહે છે કે, જે કાંઈ છે, તે તમામ કર્મજ છે, જીવનો અધિષ્ઠાન કર્મ જીવ કર્મથી જ ઉદ્ભવે છે, અને કર્મમાં રહી વર્તે છે. અને કર્મમાંજ લય પામે છે, કર્મજ દરિદ્રી બનાવે છે, કર્મ જ દુઃખ આપે છે, અને સુખ પણ કર્મજ આપે છે, જે કાંઈ બને છે તે તમામ કર્મથી જ બને છે. કર્મ વગર કોઈ નથી, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર અને સન્કાદી રૂપિ (ઋષિ) વીગેરે થઈ ગયા, પરંતુ તે સર્વે કર્મને જ આધીન હતા. જ્ઞાન, યોગ, પણ કર્મનેજ આધીન છે. જ્ઞાની સર્વેને જ્ઞાન બતાવે છે, યોગી સર્વને યોગ બતાવે છે, ભક્તજન સર્વને ભક્તિ બતાવે છે. હવે જો એ

નોટ=આ છ શીલસુશી જો કે જુદી જુદી દેખાય છે. કર્મ, કાળ, ઇશ્વર, યોગ જ્ઞાન. અને અખંડ ઇશ્વર Universal God પણ એ જ ચીજની જરૂર છે. છેવટે તો દરેક શીલસુશીની “એકવાક્યતા” થઈ શકે છે. આ છ એ શક્તિની મનુષ્યને જરૂર છે. (દરેકમાં જ શક્તિ રહેલી છે.)

સર્વે સ્વતંત્ર હોય, તો પછી પ્રકાશ કેમ કેમ દ્રવ્ય થતો નથી (ઈન્દ્રિયાને સર્વે જણા તેમના બતાવેલા માર્ગ પ્રમાણે ચાલીને કેમ તેમના જેવા થતા નથી?) તેમનો ઉપદેશ કોઈને લાગે છે, અને કોઈને લાગતો નથી. એટલે તમામ કર્મને આધીન, અને કર્મ અધિષ્ઠાન, કર્મ એજ બ્રહ્મ, કર્મથી વિશેષ કંઈ નથી. માન યોગ, વૈરાગ્ય એ સર્વ કર્મને આધીન છે એમ સમજવું. કર્મ જેમ નચાવે તેમ નાચે છે, (કુંકમાં એટલું જ કે આપણી હાલની જે હાલત તે આપણા કર્મ-થીજ થઈ છે એવી રીતનું એ શીલસુદનું મત છે.)

(૨) બીજો ફીલસુફ તે કણ્ઠાક છે.

એ વૈસેષિકી શાસ્ત્રના પ્રણેતા છે, એનું મત નીચે મુજબ છે.

Atomic school of Philosophy.

એ કહે છે કે, કર્મ કંઈ સ્વતંત્ર નથી, પણ સમય (વખત) ને વસ છે. (એટલે વખતને આધીન છે) કારણકે, પ્રાતકાળ ન થાય તો પ્રાત કર્મ થશે કે ? મધ્યકાળ ન થાય તો મધ્યાહ્ન કર્મ થશે કે ? અને સાંયકાળ ન થાય તો સાંય કર્મ થશે કે ? નહિ જ.

બાળપણમાં તરણાવસ્થાનું કામ થતું નથી, અને તરણા વસ્થામાં વૃદ્ધાવસ્થાનું કામ થતું નથી. (ઈન્દ્રિયાને જીવાનીમાં ધડપણનું કામ થતું નથી) માટે કર્મ એ કાળને (વખતને) આધીન છે.

કાળ એજ બ્રહ્મ, અને તેનાથી પર કંઈ નથી, કાળને જોઈ કાળાનુસાર બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને મહેશ પેદા થાય છે, અને કાળ પુરે થતાં તેનો નાશ થાય છે, કાળને અવલંબી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને સમય આવે પ્રલય થાય છે. કાળને અવલંબી અવતાર આદિ જીવ પેદા થાય છે, અને મુખ દુઃખ ભોગવે છે. કાળને અવલંબી કર્મની ઉત્પત્તિ અને પ્રલય થાય છે.

આથી કર્મ પરતંત્ર, અને કાળ સ્વતંત્ર કર્મ ગમે ત્યારે કરવાથી થાય છે, પરંતુ કાળ કંઈ કરવાથી થતો નથી. એટલે કાળ સત્ય, અને કર્મ અસત્ય, જેમ ખેડુત ખેતી કરે છે. પરંતુ પુરતો વખત થયા પહેલાં, તેને ખેતીનું ફળ મલતું નથી. અનાજ પાકતું નથી, અને જો કાળ ન હોય, તો તેની તમામ મહેનત ફાકટ જાય છે, એટલે કાળ સર્વેનું અધિષ્ઠાન અને કાળ એજ બ્રહ્મ એમ સિદ્ધ થાય છે.

(૩) ત્રીજો શ્રીલક્ષ્મી ગૌતમનું ન્યાય શાસ્ત્ર Logic

ગૌતમ કહે છે કે કાળ ક્ષણે ક્ષણે જાય છે, અને ક્ષણે ક્ષણે આવે છે, તેમ કર્મ કર્મતી કરવાથી, કર્મતી થાય છે, તો પછી તે કાળ અને કર્મ નાસ્તી અને પરમાત્મા અસ્તિ (અસ્તી) ત્રણે કાળ આવે છે, અને જાય છે, અને ધૃશ્વર ને તે આધિન છે. ધૃશ્વર ધારે તો ચોમાસાને ઉનાળો, અને ઉનાળાને ચોમાસુ કરી નાંખે, રાજાને રંક, અને રંકને રાજા બનાવે. કાળને અકાળ, અને અકાળને કાળ ફરી શકે છે. આવી રીતે સમસ્ત જગત ધૃશ્વરને આધિન છે. સુતધર ધૃશ્વર છે. તે સંસારને પુતલાંની માફક નચાવે છે. એટલે ધૃશ્વર અસ્તિ, અને કાળ કર્મ, સ્વભાવ વિગેરે સર્વ નાસ્તિ.

(૪) ચોથો શ્રીલક્ષ્મી પાંતજલ અને તેનું યોગશાસ્ત્ર

The philosophy of the union of the human spirit, with the Supreme spirit.

પાંતજલ શાસ્ત્રવાળા કહે છે કે તમે ધૃશ્વરને જોયો છે? ધૃશ્વર કેવો છે? જો તમે નજરે જોયો નથી, તો પછી તેનું પ્રમાણ શું? ધૃશ્વર શું છે, અને કેવો છે, તે તમે જાતે જોયો છે? કે ધૃશ્વર છે એમ અનુમાનથી માનો છો? અનુભવ વગરનું પ્રમાણ નકામું છે. અને આથી જ અનુમાનથી, તમો પીતલ (ધાતુ) પથ્થર, કાષ્ટ (લાકડાંની) વીગેરે આઠ પ્રકારની મૂર્તિ, પ્રતિમા, પૂજા સ્થાપન કરો છો તે સર્વે મીથ્યા. (ફેકટ) તીર્થ, વ્રત (વ્રત) પ્રતિમાપૂજા, જે કાંઈ માનો છે તે સર્વે મીથ્યા.

અનાત્મા સચ્ચિદાનંદ, સત્ય આત્મા, કે જે અમે યોગમાર્ગથી જોઈ શકીએ છીએ, તેમનો તમને કાંઈ અનુભવ નથી, તેથી જ પથ્થર પૂજો છો. અને અમે બ્રહ્માંડનું સર્વ કારખાનું, પીડાંડમાં જોઈએ છીએ, એટલે હમારું કહેવું સત્ય, અને તમારું કહેવું અસત્ય, ધૃશ્વરનો અનુભવ હમને છે. તેથી યોગ સત્ય, અને બીજું સર્વ મીથ્યા (ફેકટ) યોગ વિના કાંઈપણ અનુભવ થતો નથી.

(૫) કપીલનું સાંખ્ય શાસ્ત્ર

હવે આપણે સાંખ્ય શાસ્ત્રવાળા કપીલ મુની કહે છે કે, એકદેશી અનુભવ અને એકદેશી જ્ઞાન, કાંઈજ કામના નહિ, બ્રહ્મ સર્વદેશી, સર્વસાક્ષી અકર્તા છે, કરતુત્તો પ્રકૃતિનું છે. યોગ, સમાધિ, સર્વ પ્રકૃતિથી જણાય છે, સંસારની

ઉત્પતિ, સ્થીતી, અને લય સર્વ પ્રકૃતિથીજ છે. પાંચ તત્વો, અને પચીસ પ્રકૃતિ ચાર દેહના સર્વ તત્વ નાસ્તી, તેનો જાણનાર હું સર્વ સાક્ષી અસ્તી, સંપૂર્ણ અનિત્ય, હું નિત્ય, યોગ, કર્મ સર્વ અનિત્ય, (એટલે આત્મા કાંઈ કરતો નથી ફક્ત દ્રષ્ટા છે.

(૬) વ્યાસજીનું વેદાંત શાસ્ત્ર

હવે વેદાંત શાસ્ત્રવાદી વ્યાસજી કહે છે કે સર્વ કલ્પીત શાસ્ત્ર છે, તે નાસ્તી, એક બ્રહ્મ અખંડ, સંપૂર્ણ, સર્વે આપો આપ તેમાં અસ્તિ નાસ્તિનો ક્યાં સંભવ છે: ધ્યાતા, ધ્યાન, અને ધ્યેય, જ્ઞાતા, જ્ઞાન, અને જ્ઞેય, એવી દ્વીપુટી બ્રહ્મમાં સંભવીત છે.

બ્રહ્મ તો અખંડ, અદ્વૈત એકરસ, તેમાં દ્વૈત નિત્યા નિત્ય, અથવા સમાધિ એ સંભવીત નથી, સર્વ જોવું, અને જોવામાં આવવું, અને જોનાર, એ સર્વ બ્રહ્મ. અન્ય કોઈ નહિ. સર્વ નાસ્તિ.

(એટલે દાદાર હોરમજદ સિવાય ખીજું કાંઈ નથી) Universal God.

ઉત્તર મીમાંસાંની સરેહ પરથી શંકરાચાર્યએ ચલાવેલું અદ્વૈત વેદાંત મત. વ્યાસજીના બ્રહ્મસુત્ર અને શારીરીક બાળ્યની ટીકામાં શંકરાચાર્યએ એવું મત ફેલાવ્યું કે “જ્ઞાન”, “આનંદ”, અને “ચૈતન્ય એજ ઇશ્વર સ્વરૂપ છે.

The non dualistic philosophy, or the philosophy of One Universal Spirit.

શંકરાચાર્યનો સિદ્ધાંત હુંકમાં એટલોજ છે કે જ્ઞાનમય દ્રષ્ટિ કરી સધળું બ્રહ્મમય જોવું. અને બ્રહ્મજ્ઞાનના સાધન તરીકે પ્રથમ ચતુરંગ અધિકાર પ્રાપ્ત કરેલો હોવો જોઈએ. (૧) નિત્યાનિત્ય વસ્તુ વિવેક, (૨) ઈહામુક્ત્યાર્થ ફલભોગ વિરાગ. (૩) શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સમાધાન, એ પદ્ધ સાધન સંપત અને (૪) મુમુક્ષત્વ, આ ચારે અંગો ગમે તેમ લઈ ગણાવ્યાં છે એમ નથી, એની પ્રકાર રચનામાં, માનસશાસ્ત્રનું ઉંડું અવલોકન કર્યું છે. પરમાત્મા તે જીવાત્માની અમુક વૃત્તિથી અનુભવી શકાય છે, એમ નથી, એને અનુભવવા માટે, અખંડ આત્મા જોઈએ, અને એ આત્મામાં Intellect, Emotion, Moral Will, અને Religious sense એ ચાર વાના આવે છે, અને એજ ચાર ક્રમવાર ઉપરના આધિકાર વિભાગમાં, સમાવેલા છે. એક તો નિત્ય, અને અનિત્ય વસ્તુ ને એક ખીજથી જુદી ઓળખવી જોઈએ (વિવેક) એ

વિવેકથી જ દરેક સ્ત્રીજની પરીક્ષા થાય છે. વૈરાગ્ય એટલે આ લોક, અને પરભોક્તા સુખની ઇચ્છાનો ત્યાગ, (ઇઆને સ્વાર્થ વૃત્તિનો વિચ્છેદ કરવો) પદ સાધન (શમ) એટલે અન્તરમાંથી વિષયવાસ્ના છોડી દેવી, (દમ) એટલે બાહ્ય વૃત્તિને દમાવવી (ઉપરમ) વિષય તરફથી વૃત્તિને તદન વાળી દેવી (તિતિક્ષા) એટલે દુઃખ સહન કરવાં પડે તો તે આત્મબળથી સહન કરવાં. “તત્ત્વમસિ” “વેતદાત્મ્યમિદં સર્વમ્” આદી વાક્યોમાં, જે ઉત્તમ અને ઉદાર ભાવના પ્રતીપાદન કરી છે. તે ખરી છે, અને એ ભાવના, જગતમાં પ્રવતાવવા, આચાર્યો જે જાત અનુભવથી ઉપદેશ કરે છે, તે હવાઈ નથી, પણ અનુભવમાં ઉતારી શકાય એવું “સત્ય” છે એવી “બ્રહ્મ” રાખવી, અને (સમાધાન) એટલે વૃત્તિમાત્રનું પરમ લક્ષ્ય જે પરમાત્માં, એનામાં ચિત્ત સ્થાપવું. એ છવાના સાધન સંપત્તમાં આવે છે, મનુષ્યના આચાર વિચારની સધળી ઉત્તતી પ્રાપ્ત કરવાનો આ માર્ગ છે. નિત્યા અનિત્ય વસ્તુનો વિવેક કરતા અનિત્ય વસ્તુ ઉપરથી વૈરાગ્ય થાય છે, અને એ વૈરાગ્યમાંથી. આ જ સાધનોનું સેવન શરૂ થાય છે. પણ એ સર્વની પાછળ અધિકારનું ચોથું અંગ જે “મુમુક્ષુત્વ” તે જોઈએ, મુમુક્ષુત્વ તે સંસારમાંથી છુટવાની તીવ્ર વૃત્તિ છે—એ ધર્મ માત્રનું અન્ત સ્તત્ત્વ છે. એક માણસના બાલ (વાળ) સઘળા હોય, અને જેમ જળાશયમાં પડવા દોડે છે, તેમ સંસારની અનિષ્ટાનું તીવ્ર જ્ઞાન પામી પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા તલપવું જોઈએ આવી વૃત્તિ જેનામાં ઉદય પામી નથી તે બ્રહ્મજ્ઞાનનો અધિકારી નથી. શંકરાચાર્યે બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મનું ખંડન કરીને, હાંદુ સનાતન ધર્મ કે જેમાં પણ ધણા દેવતાઓની ઉપાસના, તથા કર્મકાંડની જગો પણ પુષ્કળ પથરાઈ ગઈ હતી તેનું પણ ખંડન કરીને, માત્ર એક “પરમાત્માજ” ઉપાસ્ય છે એવો સિદ્ધાન્ત ફેલાવ્યો હતો, અને એ પરમાત્માના શિવ, વિષ્ણુ વીગેરે નામો છે. એનીજ ઉપાસના કરવી, હાંદુ ધર્મ જે પ્રાચીન ઊપનીષદ ધર્મમાંથી ચળી ન થઈ ગયો હતો તેને પાછો સુધારીને જ્ઞાન માર્ગે જવાની હીંદુસ્તાનને હાકળ કીધી હતી, અને સનાતન હાંદુ ધર્મનો ધ્વજ ફરકાવ્યો હતો.

“રામાનુજે ચલાવેલું” વિસિષ્ઠ દ્વૈત વેદાંત મત”

The eclectic non dualistic philosophy, or the philosophy of the identity in part of the human spirit with the Supreme spirit.

રામાનુજ આચાર્યનું મત એવું છે કે, પરમાત્મા સચ્ચ, જગતકર્તા છે, અને આત્મા પણ સચ્ચ છે. આત્મા પણ મુક્ત સ્થિતિએ પરમેશ્વરમાં મળી

ભય છે ખરો. પણ જેવી શક્તિ પરમાત્માની છે (ધ્યાને સ્પષ્ટ રચના કરવાની શક્તિ) તેવી શક્તિ આત્માની નથી. ફરક એટલોજ છે. તે સિવાય, પરમાત્મા, અને આત્મા બન્ને એકજ છે. (અબેદ છે)

“માધ્વાચાર્યએ ચત્તારેલું દ્વૈત વેદાન્ત મત”

The dualistic philosophy, or the philosophy, of the non identity of the human spirit, with the Supreme spirit.

માધ્વાચાર્યનું મત એવું છે કે, પરમાત્મા ઉત્પન્ન કર્તા, પાલણકર્તા, અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. આપણે તેના ચંદા છીએ, (ધ્યાને તેને આપણને પેદા કીધા છે) મનુષ્ય ગમે તેવા દરજ્જાનો હોય, તોપણ તેની બરોબરી નહિ કરી શકે. મનુષ્યની ફરજ છે કે તેની ભક્તિ કરવી જોઈએ, સર્વ સત્તા પરમાત્માનીજ છે. મનુષ્યે તેના ફરમાન મુજબ ચાલવું જોઈએ. અને તેની એકલાની સેવા કરવી જોઈએ.

“વલ્લભાચાર્યએ ચત્તારેલો પુષ્ટી માર્ગ અથવા સુદ્ધાદ્વૈત વેદાન્ત મત”

The pure non dualistic philosophy.

વલ્લભાચાર્યનું એવું મત છે કે, આ દુન્યામાં જેખી કંઈ આપણી નજરે દેખાય છે, તે બધું બ્રહ્મજ છે. મનુષ્ય, દુન્યા, પરમાત્મા, એ બધું એકજ છે. મનુષ્ય સુખદુઃખ ભોગવે છે તે પણ પરમેશ્વરજ ભોગવે છે. આપણામાં અને પરમેશ્વરમાં બીલકુલ ભેદ જેવું કશું નથી.

બાદરાયણની ઉત્તર મીમાંસાં Indian Pantheism.

The doctrine that the universe is “God”.

આખું વિશ્વ એ જ ઈશ્વર એવું મત.

ચાર્વાકે ચત્તારેલો જડવાદ માર્ગ Materialistic.

ચાર્વાકનું મત એવું છે કે આ દુન્યામાં જે ચીજ દેખાય છે (ધ્યાને જે ચીજને આંખ જોઈ શકે છે) તે જ ખરું છે. ઈશ્વર જેવું કંઈ નથી.

ધશ્વર તો કદપનામાંથી ઉભો કાઢો છે. જો ધશ્વર હોય તો, તે દેખાવો જ જોઈએ, ખીજી કુન્યા (ઇલાને મીનોઈ કુન્યા) જેવું કંઈ જ નથી. જે મૃત્યુ પામ્યો, તે જ મુક્ત, પુનર્જન્મ ધારણ કરતો નથી. જેમ ઝાડ ઉપરથી પાંદડું દૂરી જાય છે, અને પાછું ઝાડને ચોટવું નથી તેવી જ રીતે, જે માણસ મરણ પામ્યું, તે ગયું (પાછું જનમ પામવું નથી.)

અથર્વ વેદમાં પણ આવી રીતે જ કહેલું છે, કે આ સર્વ મીથ્યા પ્રપંચ છે. જે કાંઈ દ્રવ્ય થાય છે તે જ સત્ય, અને અલ્પ નિરાલંબ, નિર્ગુણ કાંઈ નથી.

હોંદુઓના સામવેદમાં કહેલું છે કે, પરમાત્મા વિષે દરેક જણ મીથ્યા કદપના જ કરે છે. પરમાત્મા સચુણ, તેમજ નીર્ગુણ નથી. નજરે પડે તેવો નથી. (ન દ્રષ્ટીગોચર) અધ્યારાપ, અપવાદ નહિ તે સંપૂર્ણ અલ્પ, અખંડ, અદૈત, “ તત્ત્વ મસિતી શ્રુતિ ”

શ્ગવેદ (ઋગવેદ) કહે છે કે પરમાત્મા, નિરાકાર, નીર્લેપ, અલંબ, અગોચર છે. નિરાલંબ અલેતી શ્રુતિ નિરાલમ્બ બ્રહ્મેતિ શ્રુતિ.

The Bible says closer is “He than breathing, nearer than hands, and feet.

“ સીખ ધર્મનું મત ”

એ ધર્મના સ્થાપક “નાનકજી” છે અને એ નાનકજીએ જે ધર્મ સ્થાપ્યો, તે કખીરપંથના સીધ્ધાંતને બહુ મળતો આવે છે. એ લોકોનો સ્પીરીટ જરથોસ્તી ધર્મના જેવો જ છે. જો કે “નાનકજી” ભક્તિ ઉપર વધારે વિશ્વાસ રાખે છે. બ્યારે ગુરૂ ગોવીંદસીંગ પુરૂષાર્થને મહત્વતા આપે છે. એકંદરે એ ધર્મ આ જમાનાને માટે સારો છે. એ લોકોનું પવિત્ર પુસ્તક “જન્મ સાખી” છે એને “મંથ સાહેબ” પણ કહે છે. એ લોકો પોતાના દશ મહાન ગુરૂઓને બધું માન આપે છે. પહેલા ગુરૂ પંથના સ્થાપક “નાનક” તેનો ચેલો “અંગન” તેનો ચેલો “અમરદાસ” અમરદાસનો ચેલો “રામદાસ” (જેની ગાદી અમરીતસરમાં છે) રામદાસનો ચેલો “અર્જુન” અર્જુનનો ચેલો “હરગોવીંદ”, હરગોવીંદનો ચેલો “હરરાય” હરરાયનો ચેલો “હરીકીજી” હરીકીજીનો ચેલો “તેગબહાદુર” અને તેગબહાદુરનો ચેલો (અને છોકરો પણ થાય) “ગોવીંદસીંગ”. એ લોકોનું મુખ્ય મંત્ર નીચે મુજબ છે.

Oh people remember the names of Arjun, Hargovind and Harrai, Pray for help by remembering the name of Hari-krisna by whose sight, all misery comes to an end.

હીંદુસ્તાનના ચર મુખ્ય પંથો કબીરપંથ, સીખ ધર્મ, બ્રહ્મોસમાજ અને આર્યસમાજ એ ચારે પંથનો સિદ્ધાંત, આપણા માનદીયસ્ત્રી ધર્મને ધણો મલતો આવે છે. જો કોઈથી બધા ધર્મના પુસ્તકોનો અભ્યાસ નહિ થઈ શકતો હોય, તો તેને ફક્ત એક કબીર વાણી જ વાંચવી. તેમાંથી આપણા ધર્મનો સ્પીરીટ શું છે તે માલમ પડી આવશે. કબીરનું કાવ્ય બહુ મોટું છે. અને એના ભજનો અને હોરાઓ આજે હીંદુ, મુસલમાન, શીખ, વીગેરે સર્વ જનો હાંસે હાંસે ગાય છે. ભલાભલા લખનારાઓ એના હોરાઓથી સમજણ આપે છે.

જૈનોના ધર્મનું મત

જૈન એટલે જીતેન્દ્રિય. (જે પોતાની ઈન્દ્રિયોને જીતે તે જૈન કહેવાય) એ લોકોમાં પણ થોડાક શીરકાઓ છે. જુદા જુદા મતવાલા તેમાં ત્રણ મુખ્ય છે. શ્વેતાંબર (એટલે સફેદ વસ્ત્ર પહેરનારા) દીગંબર (એટલે નગ્ન અવસ્થામાં રહેનાર) અને સ્થાનકવાસી.^૧ કેટલાકો મૂર્તિ પુજે છે અને કેટલાકો મંત્રમાળી છે. એ લોકોનો સીદ્ધાંત [અથવા ધર્મનો ઉપદેશ] એવો છે કે, પરમાત્મા કોઈ ચોક્કસ ઠેકાણે નથી. પણ આપણા શરીરમાં જ છે. પરમાત્માએ જગત ઉત્તપન્ન કર્યું નથી. પણ પુરુષ (એટલે આત્મા) અને પ્રકૃતિ (એટલે જડ જગત) બન્ને સાથે જ અનાદિ કાળથી ઉત્તપન્ન થયાં છે. મનુષ્યે પોતાના બળથી જ એટલે પુરુષાર્થ કરીને, પોતાના દુર્ગુણો સામે બળત્વારીથી લડવું, શરીરને ગમે તેવું કષ્ટ પડે તો તેની પરવા કરવી નહિ. એ લોકો અપવાસ રાખે છે તેનું કારણ પણ એમ કહેવામાં આવે છે કે, અપવાસથી શરીરની સુદ્ધિ થાય છે. અને દુર્ગુણોનો પણ ધીરે ધીરે નાશ થાય છે. એ લોકો નાની ઉંમરમાં જ છોડરાઓ અને છોકરીઓને દીક્ષા આપે છે. દીક્ષા લીધા પછી બ્રહ્મચર્યનું સખત પાલન કરવું પડે છે. બીક્ષા માંગીને નીર્વાહ કરવો પડે છે. પોતાની પુજા પણ ધર્મદા આપી દેવી પડે છે. એ લોકો શરીરને એટલું બધું કષ્ટ આપે છે કે માથાના બાલ પણ હાથથી ઉખેડી નાંખે છે. અને એટલું કષ્ટ વેઠવાનું કારણ આત્માને પીછાણવો (જાણવો). કેટલાકો બીજા ધર્મવાલાઓનું એવું મત છે કે એ જૈનો “નીરિશ્વરવાદી છે” પણ એ લોકોના સાહીત્યનો જો થોડો ધણો અભ્યાસ કર્યો હોય તો

૧. એકપંથ તેરાપથી કહેવાય છે તે લોકો મૂર્તિ પુજતા નથી.

માલમ પડે કે જૈનો નીરશ્વરવાદી નથી, એ લોકોના ૨૪ તીર્થંકર થઈ ગયા છે. પહેલો આદિનાથ (અથવા રૂપબદેવ) અને સૌથી છેલ્લે “મહાવીર” લગભગ યુદ્ધ ભગવાનનો સમકાલીન થઈ ગયો છે. એ લોકોનું સાહિત્ય ધણું વિસાલ છે. અને મોટા મોટા મુનીઓએ, શીલસુશીના ધણા અથો રચેલા છે. એ લોકો ક્રિયાકાંડમાં માનતા નથી. મરી ગયલાંની પછવાડે કંઈ પણ ક્રિયા કરતા નથી. પણ ગરીબોને પૈસા અને અનાજ વહેંચે છે. જ્ઞાનમાર્ગી છે. જ્ઞાનમાર્ગમાં કોઈથી ધર્મવાળાથી ઉતરતા નથી. એ લોકોના ધર્મનો મુદ્રલેખ અહિંસા પરમે ધર્મ “અહિંસા પરમો ધર્મ” એ જૈનો બહુ દયાલુ છે. કોઈપણ નાનામાં નાના જીવને મારતા નથી. એ લોકોએ હજારો વરસ પહેલાં દુન્યાને દેખરાવી આપ્યું છે કે દરેક વસ્તુમાં જીવ છે. ઝાડ પાન વીગેરે કોઈથી જડ પદાર્થમાં. એ લોકોમાં એવી માન્યતા છે કે સ્ત્રી મુક્ત થઈ શકે નહિ સ્ત્રી છેલ્લા અવતારમાં મરદ થયા પછી જ મુક્ત થાય. બીજી એવી માન્યતા છે કે, જે માણસ અહિંથી ગુજરી ગયું (ધ્યાને મરી ગયું) તે તરત જ પોતાના કર્મ અનુસાર બીજો જનમ તરત જ લઈ લે છે. તેથી જ ક્રીયા કરતા નથી. એ લોકોનો ધર્મ યુદ્ધ ધર્મને ધણું જ મળતો આવે છે.

યુદ્ધ ધર્મનું મત

ગૌતમ યુદ્ધ એક રાજાનો પુત્ર હતો, તેને દરેક જાતનું સુખ હતુ, છતાં પણ આ દુન્યામાં લોકોની કંગાદયતા, દુખ દર્દો, ધડપણ, વીગેરે જોઈને એ સધળાંનું કારણ શું હશે ? તે જાણવાની જાણાસા થઈ, અને એક રાતે છુપાછુપ પોતાનો મહેલ છોડીને, સ્ત્રી, વીગેરેનો પણ ત્યાગ કરીને જ્ઞાન મેળવવા આવી ગયો, ધણા વરસો સુધી ભટકીને અને તપ જપ વિગેરે કરીને પોતાની દેહને (શરીરને) કષ્ટ આપીને, હાડપીંજર જેવો થઈ ગયો, પણ તેનાથી તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નહિ, ત્યારે છેવટે “રાજયોગ” યાને ચિત્તની એકાગ્રતા કરીને ફક્ત વિચારથી જ જ્ઞાન મેલવ્યું. અને દુન્યાને સીદ્ધ કરી આપ્યું કે “જ્ઞાનમાર્ગે જ” સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. જ્યારે એને સંપુર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, ત્યારે જ એને લોકોમાં ઉપદેશ આપવા માંડ્યો, અને તે જમાનામાં, હીંદુધર્મની જે અધોગતી થઈ હતી (ઇઆને હીંદુ ધર્મ ધણા દેવદેવીઓને પુજવા લાગ્યો.) કર્મકાંડ એટલાં વધી ગયાં કે મોટા મોટા યજ્ઞો થવા લાગ્યા, અને તેમાં નીહોંસ જનવરોના ભોગો પણ અપાવા લાગ્યા, બ્રાહ્મણોએ પણ લોકોમાં એવા, એવા, વહેમો ફેલાવ્યા, અને ફક્ત સ્વર્ગનો ઇચ્છારો તો બ્રાહ્મણોને જ મળ્યો હોય તેમ લોકોને છેતરી, સ્વર્ગ વેચાંતું અપાવતા હતા, બ્રાહ્મણોનું જોર એટલું બધું વધી ગયું હતું કે ભલા ભલા રાજાઓને પણ તે

લોકો આગળ નમવું પડ્યું હતું. અને બસ ભાડુતી કીયા જ મુખ્ય ધંધો થઈ લાગ્યો હતો, જ્યારે બ્રાહ્મણોનું આવું જોર ચાલી રહ્યું હતું. તે વખતે બુદ્ધે આવીને લોકોમાં જ્ઞાન માર્ગનો ફેલાવો કર્યો. અને બુદ્ધના શબ્દોમાં જણાવી દીધું કે સ્વર્ગ અને નર્ક એ તો ફક્ત બ્રાહ્મણોના પેટની પૂજા કરવાના કલ્પનામાંથી ઉભાં કર્મોનાં ખોટાં તુતો છે (ઇઆને એ બધી ખોટી બનાવત છે) બીજી દુન્યા જેવું કંઈ નથી સ્વર્ગની નથી અને નર્કની નથી, જે છે તે તો મનુષ્યના કર્મોનો નો અલ્લો આ દુન્યામાં જ ભોગવવા માટે મનુષ્ય બીજો જન્મ (પૂનર્જન્મ) લે છે. (ઇઆને જેવું કારણ ઉપજાવ્યું હોય તેવું પરીણામ આવે Cause & effect.) આવો સહેલો સિદ્ધાંત લોકોના મગજમાં ઘણો સહેલથી ઉતરી ગયો અને એના કહેવા પ્રમાણે લોકોએ સનાતન ધર્મનો ત્યાગ કરવા માંડ્યો અને બુદ્ધ ધર્મની ઉન્નતી થવા લાગી, જોત જોતાંમાં એ ધર્મનો ફેલાવો આખા હિંદુસ્તાન ઉપરાંત, અર્મી, સીકોન, જાવા, ગલાયા, ટીબેન, ચીન, જપાન, અફઘાનીસ્તાન અને છેક ઇરાન વેર એ ધર્મના સીદ્ધાંતો ફેલાયાં. એને દુન્યાની ઉત્તપતિ, કે લય, સંબંધી વધારે વીવેચન કર્યું નથી, એને તો ફક્ત એટલું જ દુન્યાને દેખરાવ્યું કે. સૌથી ઉત્તમ ધર્મ મનુષ્ય માત્રની સેવા કરવી, કોઈને દુખ દેવું નહિ, જનવરો વટીકને પણ દુખ, દેવું નહિ, લોકોના કલ્યાણને માટે પૈસો ખર્ચવો, અને દુખ કંગાલત તથા ઘડપણનું કારણ આપણી “ઇચ્છા” “વાસના” (Desires) ને જેમ બને તેમ ઓછી કરી નાંખવી, વૈરાગ્ય તરફ ભાવના રાખવી, ગમે તેવી મુશીબતો આવે પણ જ્ઞાન લેવું. જ્ઞાનથી જ નિર્વાણ છે. જ્ઞાનથી ઉત્તમ બીજું કંઈ નથી. (એના નિર્વાણની વ્યાખ્યા કોઈ બરોબર કરી શકતા નહિ હોવાથી કેટલાકોનું એવું મત છે કે બુદ્ધ નિરીશ્વરવાદી છે) પણ એના સીક્ષણનો જો બારીક અભ્યાસ કરવામાં આવે તો માત્રમ પડી જાય કે બુદ્ધ નિરીશ્વરવાદી નહિ હતો, એને આત્માના જ્ઞાન પર તો ખાસ બાર ચૂકેલો છે. જે આત્માના જ્ઞાનને માને તે શું ઇશ્વરને નહિ માને? એને ઇશ્વરને કહે એક ઠેકાણે રહેલો કોઈ વ્યક્તિ તરીકે માન્યો નથી એને તો ફક્ત દરેક મનુષ્યે પોતાની જાતને (એટલે પોતે કોણ છે) પીછાણવાનું શીક્ષણ આપ્યું છે. આજે પણ દુન્યામાં મહાન પુરુષ તરીકે લોકો એના શીક્ષણના વખાણ કરે છે. અને છેવટે સનાતનની હિંદુઓને પણ એના ભગવાન તરીકે સ્વીકાર કરવાની ફરજ પડી છે.

એના મરી ગયા પછી એના ચેલાઓમાં, મતફેરી પડી ગઇ અને રીધિ સિધ્ધિ મેળવવા અને ચમતકારો કરવાનું, અને હડયોગ વીગેરે કરવાનું ચેટક લાગ્યું. તેથી એ ધર્મની પડતી આવી, જગતની ઉત્તપતિ વીધે બુદ્ધનું મત એવું છે કે, જગત એની મેલે પેલા થયું છે, એનો પેલા કરનાર કોઈ નથી

એ જગત સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ આણુ પરમાણુઓનું બનેલું છે. એ પરમાણુઓને એક એક સાથે સંબંધ થવાથી, જુદી જુદી આકૃતિઓ પેદા થાય છે, અને આણુઓ અને પરમાણુઓના છુટાં પડવાથી તે આકૃતિ (ચીજ) દેખાતી બંધ થઈ જાય છે. (ઈઆને અદૃશ્ય થાય છે) એ રીતે જગત અનાદિ કાલથી ચાલતું આવે છે બુદ્ધને મુદ્રાલેખ એક જ છે કે, આપણા નસીબ (અથવા કર્મ) ને। ધડનાર આપણે પોતે જ છઠ્ઠાએ (ખીજે કોઈ નથી) Man makes his own fortune. બુદ્ધ સોસાયટીએ એવી શેષ કીધી છે કે, શંકરાચાર્યનું શિક્ષણ બુદ્ધને જ આભારી છે, શંકરાચાર્યના ગુરુ ગોવીંદાચાર્ય ગોવીંદાચાર્યના ગુરુ ગૌડપાદે, અને ગૌડપાદેના ગુરુ નાગ અર્જુન હતા. અને એ નાગ અર્જુન બુદ્ધિસ્ત સાધુ હતા. એ ત્રણે મહાન પુરુષો શંકરાચાર્ય, બુદ્ધ, અને મહાવીર, વચ્ચે ધણું સામ્ય છે (ઐક્યતા છે) સહેજ સહજ મતફેરી છે. (પરમાત્માની વ્યાખ્યામાં અને મોક્ષ અને નિર્વાણની વ્યાખ્યામાં) જેવી ઝડપથી એ ધર્મ ફેલાયો, તેવીજ ઝડપથી એનો નાશ પણ થયો. શંકરાચાર્યે આવી ને બુદ્ધ ધર્મનું ખંડન કીધું (અને જેવી રીતે બુદ્ધે સનાતન વેદીક ધર્મનું ખંડન કર્યું હતું તેવી રીતે) અને પાછી સનાતન વેદીકધર્મની ધમ્મા આખા ભરતખંડમા ફરકાવી

આર્યસમાજના રથાપક હયાનંદ સરસ્વતીનું મત

હયાનંદ સ્વામીનું ઈશ્વર સંબંધી મત એવું છે કે, આ દુન્યામાં મુખ્ય ત્રણ કારણો છે. એક નીમિત્ત, બીજું ઉપાદાન, ત્રીજું સાધારણ, નીમિત્ત કારણ તેને કહેવામાં આવે છે કે, જેના બનાવવાથી બને, અને નહિ બનાવવાથી નહિ બને, (એટલે દાદાર હોરમજદ પોતાની મરજીમાં આવે તે બનાવી શકે, અને મરજી નહિ હોય તો નહિ બનાવે) પોતે કોઈખી ચીજ બને નહિ. પણ બીજાને બનાવે (૨) ઉપાદાન કારણ તેને કહેવામાં આવે છે કે, જેના વગર કોઈ ચીજ બની શકેજ નહિ, જે ચીજ બની હોય તેનું પાછું રૂપાંતર પણ થાય. (૩) ત્રીજું કારણ સાધારણ, તેને કહેવામાં આવે છે કે જે ચીજ બનાવવી હોય તેનું સાધન (અથવા સાધારણ નીમિત્ત.)

નીમિત્ત કારણ બે પ્રકારના છે, એક તો સૃષ્ટિ બનાવવી, અને તેને કાયમ રાખવી, અને પ્રલય કરવો (પ્રલયનો અર્થ દેખાય નહિ તેવી અદૃશ્ય) અને દરેક ચીજની વ્યવસ્થા કરવી, અને એ વ્યવસ્થા કરનાર નિમિત્ત કારણ “પરમાત્મા-છે.”

બીજા પ્રકાર આ સૃષ્ટિમાંથી કોઈખી ચીજને લઈને તેને રૂપ આપવું, (અથવા બનાવવી) અને તે બનાવનાર તે સાધારણ નીમિત્ત કારણ જીવ છે.

ઉપાદાન કારણ પ્રકૃતિ છે. જેને પરમાણુ અથવા સર્વ જગત બનાવવાની સામગ્રી કહે છે. તે જડ હોવાથી પોતાની મેજે બનતી નથી, તથા બગડી

શકતી નથી. ખીજના બનાવવાથી બને છે, અને બગડવાથી બગડે છે, એ જડ હોવાને લીધે, કોઈ કોઈ વખત બને છે. અને બગડી પણ જાય છે, દાખલા તરીકે એક ખીજ જમીનમાં રોપીએ અને તેને પાણી પાડને એક વૃક્ષ (ઝાડ) બનાવ્યે, તો તે બને છે, પણ તે જ વૃક્ષને અગ્નિ સાથે સંયોગ થતાં તે બાળી જાય છે. અથવા તો બગડી જાય છે, પરંતુ બનવું અને બગડવું, પરમેશ્વર અથવા જીવને આધીન છે.

જો કોઈ વસ્તુ બનાવવી હોય તો, તેમાં જે જે સાધનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જેવું કે જ્ઞાન, દર્શન, બલ, હાથ, દીસા કાળ અથવા આકાશ એ સાધારણ કારણ કહેવાય.

દાખલા તરીકે, એક કુંભાર તે નીમિત્ત કારણ. મટ્ટી તે ઉપાદાન કારણ, અને વાસણ બનાવવાનું ચક્ર તે સામાન્ય નીમિત્ત. દિશા, કાળ, આકાશ, પ્રકાશ, આંખ, હાથ, જ્ઞાન, કીચા વીગેરે તે નીમિત્ત સાધારણ. અથવા નીમિત્ત કારણખી કહેવામાં આવે છે. એ ત્રણ કારણ વગર કોઈખી વસ્તુ બની શકતી નથી, અને બગડી શકતી નથી.

દુકંમાં સ્વામીજીનું કહેવું એવું છે કે, પરમાત્મા, જીવ અને પ્રકૃતિ, એ ત્રણેની શરૂઆતથી, ત્રણે અનાદિ છે, એ ત્રણ જગતના કારણો છે. એ કારણોનું કારણ કોઈ નથી, “જીવ” અથવા “આત્મા” આ અનાદિ પ્રકૃતિનો ભોગ કરે છે, અને તેની અંદર ફસી જાય છે.

પરમાત્મા ભોગ નથી કરતા, અને તેમાં નથી ફસતા, પરમાત્મા, સ્થીર, અચળ, સર્વવ્યાપક, સર્વજ્ઞ છે. જ્યારે “જીવ” અથવા “આત્મા” સુક્ષ્મ હોવાથી, ચળીત, વ્યાપ્ય, અને ચક્ષુષ્ય છે. (વ્યાપ્ય એટલે દરેક ઠેકાણે જવા આવવાવાળો) એજ દુન્યામાં આવીને ભોગ ભોગવીને ફસે છે, જ્યારે પરમાત્મા તો જીવને સીક્ષા કરવાવાળો, અને દુન્યાને નિયમમાં રાખનાર છે. “જીવ” ગમે તેટલો ઉંચ્ચ દરજ્જે પુગેલો હોય, પણ પરમાત્મામાં મળી જતો નથી.

જો “પરમાત્મા” અને “આત્મા” અથવા “જીવ” બન્ને એકજ વસ્તુ હોતે, તો પછી યોગનું પ્રયોજન શું ? યોગનો અર્થ એવો થાય છે, કે પરમાત્મા અને જીવ જુદા છે, તે સમાધિ સ્થીતીમાં એક થઈ જતા હોય એવો આપણને અનુભવ થાય છે, તે તો જેમ એક લોખંડના ટુકડાને અગ્નિમાં નાંખ્યો હોય, અને અગ્નિ જેવું સ્વરૂપ ધારણ કરે, પણ તેને બહાર કઢાડીએ ત્યારે પાછો લોખંડ જેવો દેખાય, તેજ પ્રમાણે સમાધિ સ્થીતીમાં આપણે બન્ને એકજ હોઈએ એમ લાગે છે. પણ ખરી રીતે જોતાં તેમ નથી.

જેવી રીતે હીંદુ ધર્મમાં મતમતાંતરો છે. તેવી જ રીતે યુરોપમાં પણ

જુદા જુદા Philosophers તત્વજ્ઞાનીઓ થઇ ગયા છે. યુરોપમાં પહેલવહેલો જ્ઞાનમાર્ગનો ફેલાવો કરનાર તત્વજ્ઞાની સોક્રેટીસ હતો. ઈ. સ. પૂર્વે ૪૬૫માં એટ્રેકા સહરમાં એક સિદ્ધીને ત્યાં એનો જન્મ થયો હતો. એ સુધારક શ્રીસ (યુનાન)ના નાના ગામડાંમાં જન્મ્યો પણ એને જ્ઞાનનો શોખ હોવાથી, ત્યાંના પાત્રતપ્ત એથેન્સમાં આવ્યો, અને ત્યાં અભ્યાસ ચાલુ રાખીને તે વખતના લોકોના દેવદેવીના પુતલાંઓને પૂજવાના રીવાજને વખોડી કહાડીને જ્ઞાનમાર્ગનો ફેલાવો કર્યો, તે જમાનામાં એથેન્સમાં જેમ હાલમાં પારસીઓમાં જુદાંજુદાં મંડળો છે. તે પ્રમાણે ઘણા મંડળો હતાં. અને ચાલુ ઝગડા થયા જ કરતા હતા, ત્યારે એને ન્યાય, મૈત્રી, સુખ સુધારા ઉપર વાંચેજો આપવા માંડી, અને એક સુત્રમાં ધર્મ સમજાવ્યો કે “Know thyself” તું તારી જાતને પીછાણુ. તે વખતના ધર્મઝંતુની લોકોએ એના શીક્ષણને વખોડી કહાડી, એ તો નાસ્તીક, વિવ્યગામી છે, કહીને છેવટે એને ઝેર આપીને મારી નાંખ્યો. એને પોતાના સિદ્ધાંતને માટે ભોગ આપ્યો પણ પાછળથી એની કદર થઇ, અને એનો મુખ્ય ચેસો “પ્લેટો” (અફલાતુન) એને પોતાના ગુરુના શીક્ષણનો એટલો બધો ફેલાવો કર્યો કે, આજે પણ યુરોપમાં એ પ્લેટોના શિક્ષણને સત્તાધારી, અને સૌથી ઉત્તમ તત્વજ્ઞાની તરીકે પીછાણવામાં આવે છે.

આધુનીક જમાનાના એટલે ૧૯મી અને ૨૦ મી સદીના યુરોપના તત્વજ્ઞાનીઓ, ડેકાર્ટ, સ્પિનોઝા, બેકન, લોક, બાર્ક્લિ, હ્યુમ, કાન્ટ, શીરને, હેગલ, મિલ, કેન્ટ, સ્પેન્સર, વીગેરેમાં પણ ઈશ્વર અને દુન્યા સંબંધીની શીલસુરીમાં એટલી બધી મતફેરી છે કે, કોઈપણ તત્વજ્ઞાની એક એક સાથે મળતો આવતો નથી. અને હીંદુઓના “અદ્વૈત વેદાંત” જેવા સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ જ્ઞાનને સમજી શકતા નથી. એ લોકોના જુદાં જુદાં મતો જે આપવા બેસે તે તો લખાણ બહુ લંબાણ થઇ જાય, જેને જાણવાં હોય તેને “આપણો ધર્મ” નામની ચોપડી વાંચવી. (એ ચોપડીનો લેખક પ્રો. આનન્દશંકર બાપુભાઈ કુવ છે. અને અમદાવાદથી મળી શકશે.)

પ્રકરણ ૧૧મું

(અમસાસ્પંદ અને ફરેસ્તાઓ વિષે)

જેવી રીતે આપણે આગળ દેવો (દૈત્ય) એટલે ખરાબ ચાલના મનુષ્યો, અનીતીથી થતાં દર્દો તથા આપણામાં રહેલા દુર્ગુણો વિષે જણ્યું તેવીજ રીતે અમસાસ્પંદો, અને ફરેસ્તાઓ તે આપણા સદગુણો (Virtues) સમજવા; અમસાસ્પંદો તે ખુદ દાદાર અહુરમઝદમાં રહેલી મુખ્ય ૬ શક્તિઓ (ગુણો. (Attributes of God) અને ફરેસ્તા તે આપણામાં રહેલા સદગુણો

શાયસ્ત-શા-શાયસ્તની કેતાબ પ્રમાણે, અને મં તે એના અર્થ
કીધેલા છે તે પ્રમાણે

શાયસ્ત-શા-શાયસ્ત પ્રમાણે	મારા કીધેલા અર્થ
૧ અહુરમઝદ is more Creative	દાદાર અહુરમઝદ દરેકનું મૂળ (all in all.)
૨ બહમન is more Embellished	દહાપણ, જ્ઞાન, વિગેરે
૩ અરદીબહેસ્ત is more brilliant	અપોષ, પ્રેમ, ઈસ્ક
૪ સહેરેવર is more exalted	પાદશાહી સત્તા અથવા સ્વતંત્રતા
૫ સપંદારમઝદ is more fruitful	પરમાર્થ, પરોપકાર, સખાવત
૬ ખોરદાદ is moister	અજીત, કોષથી જીતી નહિ શકાય તેવો, કોઈ પામી નહિ શકે
૭ અમરદાદ is fatter	અમર, સંપૂર્ણ

હવે કેટલાક એનો જુદો અર્થ પણ કરે છે.

બહમન Wisdom અરદીબહેસ્ત, Divine will

સહેરેવઃ Sovereignty બાહશાહી સત્તા સપંદારમહ

Holy benevolence પરમાર્થ. સર્વનું બહું કરવાની કમળા

ખોરદાદ Long-life અને અમરદાદ Immortality

૮ દેપાદર is just like Ahura-Maza દરેકનું મુળ

૯ આદર is hotter ... ... દુન્યવી પ્રેમ

૧૦ આંવાં is more golden ... ફલદ્રૂપતા, તંદરોસ્તી

૧૧ ખુરશેદ is more observant "આદમા" અથવા બારીક અવ-
લોકન કરનાર

૧૨ મહોર is more protective ... અંતકરણ, વિવેક, નમ્રતા,

૧૩ તીર is more liberal ... મંદી, બહાયર્થ

૧૪ ગોશ is swifter ... ... ચપલતા, તંદરોસ્તી,

૧૫ દેપમહેર is Just like Ahura Mazda

૧૬ મહેર is more Judicial ... દુરઅંદેશી, ઇન્સાફ

૧૭ શોરૈષ is more vigorous ... પ્રેરણા, પવિત્ર વિચાર

Inspiration

૧૮ રસને is more Just ... રાસ્તી, સમ્યાક

૧૯ ફરવરદીન is more powerful ... વૃદ્ધી, વિકાસ, ગતી, progress

૨૦ બહેરામ is more victorious ... પુરપાર્થ, ફતેહ શીરોબ

૨૧ રામ is more pleasing ... અમર ખુશાળી, સંતોષ (bliss)

૨૨ ગોવાદ is more fragrant ... પ્રખ્યાતી કીર્તિ

૨૩ દેપ-દીન is just like Ahura-Mazda

૨૪ દીન is more valuable ... સુદમજાન, બારીક અવલોકન કરી
મેળવેલું જ્ઞાન

૨૫ અશીસંગ is more beautiful ... હીમ્મત, ખુબસુરતી, ચળકાત

૨૬ આસતાદ is purer ... પ્રમાણીકપણું, સ્વચ્છતા

૨૭ આશમાન is more lofty ... ઉંચ આસ્યત, અમીરશ

૨૮ જમયાદ is more conclusive ... અતુમાન કરવું, તર્ક કરવી

૨૯ મારેસ્પંદ is more conveying the religion

૩૦ અનેરાન is the extreme of

exertion and listening ... પ્રયત્ન કોશીષ.

સાત અમશાસ્પંદો-૨૩ યજ્ઞદો.

પ્રકરણ ૧૨મું

“ અષેમ્ વોહૂ ”

Purity of heart is the foundation of all (Virtue) excellence.

Be careful to maintain Purity of Thought under all Circumstances Purity is the best good.

Happiness, happiness is to him: namely, to the best pure in purity.

Blessed are the pure in heart; for they shall see God.

અષેમ વોહૂ વહિરતેમ અસ્તી,
ઉશના અસ્તી ઉશના અઘાઈ
હાત અષાઈ વહિરનાઈ અષેમ.

અશોધ (એ) સડથી સરસ નેઆમત છે, (તથા) સુખ છે, સુખ તે (શમ્સ)ને (છે) કે ને, સડથી સરસ અશોધને વાસ્તે (ધઆને સડથી સરસ અશોધની બાબદમાં) અશો (છે.)

અશોધના ધણા અર્થ થાય છે, રાસ્તી, પવિત્રાઈ, પરહેજગારી, અને પ્રેમ. (અથવા ખાલેસ અંતકરણ).

આપણે અહિયાં પ્રેમ (અથવા ખાલેસ અંતકરણ)નેજ અશોઈ સમજવી

નેમો. હવે જો એનો અર્થ એમ કરીએ કે પ્રેમ એ મનુષ્યમાં રહેલો સૌથી શ્રેષ્ઠ સદ્ગુણ છે. તો એનો અર્થ આ પ્રમાણે થશે કે, પ્રેમ સહીસરસ ને આમત છે, જે કોઈ પ્રેમને મારેજ પ્રેમ કરે છે. (યાને દુન્યાને દેખાડવા માટે નહિ) તેજ ખરો પ્રેમી છે (અથવા ખાલેસ અંતકરણનો છે). પ્રેમથીજ મનુષ્ય દાદાર, અહુરમઝદને બહુ વહેલો પીછાની શકે છે. (યાને ખુદા સાથે એકતાન થઈ શકે છે) દાદાર અહુરમઝદ ખુદ પોતેજ પ્રેમ અથવા આકર્ષણ છે, જો કોઈ સખ્સ આ દુન્યાના લોકો ઉપર પ્રેમ રાખે તો તે ખુદા સાથે પ્રેમ કીધા બરોબર ગણાય. આપણા ધર્મનો પાયો પ્રેમ, અને પરમાર્થ (અથવા સખાવત) ઉપરજ રચાયો છે. અને આ આપણી સૌથી ટુંકી, બંદગી અને અહુનુવરની બંદગી, એ આપણા ૨૧ તુસ્કોનો ટુંકમાં કહેલો સાર છે (મંત્ર છે) અથવા નીરંગ છે. એ બે બંદગી ઉપર જો સરેહ કરવામાં આવે તો કેતાબોની કેતાબ બરાય, અને તેથીજ એ બંદગી ખુલ્લે ખુલ્લા શખ્દોમાં (યાને કોઈપણ સમજી શકે) લખેલી છે. અર્થ પણ સ્પષ્ટ છે. જો કોઈ ખરા અંતકરણથી સમજીને એ બે બંદગી કરે તો, તે સખ્સ ખુદાને બહુ જલ્દી પુગી શકે. પહેલ્લી દુરજ ખાલેસ અંતકરણની છે. “Clear conscience is the best law.” માર્ગ માત્ર એકજ છે “પ્રેમનો” (અશોષનો) બીજા સર્વે માર્ગ ખોટા.

પ્રકરણ ૧૩મું

The Ahunuvar Formula and Zarthusra's Biography

(I)

As (is) the will of God so (are) the heads (Dasturan dastur) by every purity.

Vohuman reward him who behave himself in this world, to the approval of Ahur-Mazda, He who gives living to the poor; gives sovereignty to Ahur-Mazda.

(II)

As is the will of the Lord, so the command from whatever merits.

The reward of deeds in the world of Hormazad, (is) from the good mind.

The kingdom of Hormazad, is his who gives protection to the helpless.

(Dastur Neriosang Dhaval)

(III)

I shall do as is the will of the great God, who has given me birth in the great religion, I shall do what is desirable to God, and shall do nothing else. May Beheman Amesaspand endow me with virtuous desires which (will be) to the reward of virtues (in that) I shall do what the great Ahura-Mazda likes. God's heaven is accessible, to those who observe purity, and who mix with and support the pure, and protect the poor, and give in charity, and speak the truth.

God has created the heaven, for such virtuous one's only.

(Dastur Faramji Sorabji Meherjirana)

(IV)

As is the will of God; so should every righteous work be so adjusted every where; as to meet Gods approval. God gives good mind (i. e. good thought and good desire). when we do every virtuous and good deed in the world. God gives sovereignty to those who gives protection to the poor. (i. e. greatness in life and paradise after death) This means, that those who do deeds of virtue and charity as God wishes, receive from God the happiness of paradise in the spiritual world; and health happiness and dignity in this life.

(Dastur Ardeshir Rustomji Mullanfirojji)

(V)

As is the will of God so (by keeping Gods) commandment in all (deeds) of virtue (and) by doing good deeds in this world. God gives a pure mind. Those who support ascetics. Will get sovereignty (i. e. great heaven

from God.)

(Dastur Edulji Dorabji Sanjana)

(VI)

As is the will of the Lord so (is he) the ruler out of purity from Vohumans (will one receive) gifts for the works (which one does) in the world for Mazda, and the kingdome (we give) to Ahura, when we afford succour, to the poor.

(A H. Bleeck's translation of Pr. Spiegel's
german translation.)

(VII)

(I) (God says) As Ahu and as Ratu (Zarathustra) is worthy of devotion with perfect purity (II) He shall (or does) dedicate to Mazda (the best) of the deeds resulting from purity of mind in this world. (III) He shall (or does) indeed dedicate to Ahura, his spiritual teaching conducive to the protection of the poor.

(Dastur Khurshedji Eruchji Pavri)

(VIII)

As heavenly Lord, is to be chosen so is an earthly master (spiritual guide) for the sake of righteousness, (to be) the giver of the good thoughts, of the actions of life, towards "Mazda" and the dominion is for the Lord (Ahura) whom he ("Mazda") has given as a protector for the poor.

(From Haug's essays on the Parsis by
(E. W. West)

Drs. West and Geiger both follow
Dr. Haug's Translation.

(IX)

The will of the Lord, is the law of righteousness. The gifts of Vohu-mans to deeds done in this world for "Mazda" He who relieves the poor makes "Ahura" king.

(Darmesteter)

(X)

The will of the Lord, is the law of holiness the riches of Vohu-mans shall be given to him, who works in this world for "Mazda" and wields according the will of Ahura, the power he gave him to relieve the poor.

(Darmesteter's translation in the sacred books of the East)

(XI)

As is the will of God, so the priest by reason of truth, is the giver of good thoughts, regarding actions pleasing to God. Whoever shall give support to the distressed shall give sovereignty to Ahura Mazda.

(Dastur Eruchji Sorabji Meherjirana)

(XII)

Just as God wills, so also wills (the man) who conducts himself truthfully on the path of virtue (God) is bestower of the good mind (the wisdom) and of deeds (kerfe) the sovereignty of this world, is also (pertaining to) God. (God) procures for the distressed (for men needy and out of employ) whomsoever is Lord of farms (as their employer).

(K. R. Kama rendering)

(XIII)

As the Ahu is excellent, so is the Ratu (one who rules) from (his) sanctity a creator of mental goodness and of lifes actions done for "Mazda" and the kingdom (is) for Ahura which to the poor may offer a nurturer.

(Dr. Mill)

(XIV)

Just as an emperor is absolute, so the Dasturan Dastur (is independent in his work) owing to his purity. The gifts of Behman are meant for those who work on behalf of God, in this world. Whoever is protector (or supporter) of the poor in distress (as it were) accepts God's supermacy (for the whole universe)

(Ervad Kavasji Edulji Kanga)

(XV)

Just as there is a leader (i=e-sovereign) to direct the affairs of this world as he wills (i=e-independently) so the spiritual leader. (i=e-dasturan dastur) is absolute to act as he wills, by means of his purity (the meaning) is that the sovereign who is men's material leader and the Rad (Head priest) who is men's spiritual guide and who is men's teacher of the path of heaven by means of purity are both equal in rank, that is equally command honour) The gifts of Behman are for those who work for

God in this world Who ever gets support for the poor, as it were honours Ahura-Mazda as is own sovereign) (Lord.)

(Ervad Tehemurash Dinshawji Ankelesharia's rendering)

(XVI)

As he is absolute sovereign, by way of purity so is

the Ratu (Head priest) who is appointed by virtue of Behman's gifts, to act on behalf of God, as director of the affairs of this world and punisher of the wicked.

(Ervad Jamshedji Dadabhoy Nadirshaw.)

(XVII)

As is the law of Eternal Being so does the power (or force) (of the being) become the maker of (the productions of) the universe, solely by the purity of Behman (the all perfect mind) and that (power is) a strength for Ahura Mazda to give life to the rotating universe.

(Khan Bahadur Navroji Dorabji
Khandalawala's translation.)

(XVIII)

As the holiest Ahura (Mazda) so the observer of purity, (Yogi Saint) by holiness too, the doer of 'good deeds is for the purification of the world, and those who have the power for purity have acquired holiness from saints (yogins).

(B. D. Basla's translation)

અહુનવર (યથા અહૂવર્ઠરથો)

યથા અહૂવર્ઠરથો અથા,
રતુશ અપાત ચીત હુચા,
વધેહુકેસ દજદા મનંગહો ધ્યોઅથન
નામ અધેહુકેસ મજદાધ
ક્ષત્રેમચા અહુરાધ આ વિમ
દ્રેગુજથો, દદત વાસ્તારેમ

એનો તરજુમે, કાવસજ એદસજ કાગાં પ્રમાણે નીચે મુજબ કીધો છે.
અને એ તરજુમા ઉપર સરેહ કીધી છે.

જે પ્રમાણે પાદશાહ પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર (છે) તે પ્રમાણે દસ્તુરાન દસ્તુર, અશોધ ધન્યાદીને લીધે (પોતાના કામમાં) (આપઅખત્યાર) (છે) બહમનની બક્ષેસ આગ્રે દુનિયામાં, હોરમઝદને માટેના, કામો કરનારાઓની (છે) જેશખ્સ ગરીબ-લાચારોને માટે, પાસ બાની કરનાર (અથવા પોષણ કરનાર) થાગ્રે છે, (તે ગોચર) હોરમઝદને માટે (તમામ ખલકતની) પાદશાહી (કબૂલ રાખે છે) હવે આપણે એનો ખુલાસો કરશું. અહિયાં જે પાદશાહ વીધે બેદમાં ઇસારો કીધેલો છે તે ખુદ દાદર અહુરમઝદને માટે લખ્યું છે, જે કોઈ દુન્યવી પાદશાહને માટે લખ્યું હોય તો તે. આપઅખત્યાર હોઈ શકે નહિ. કારણકે રાજ કરતા પાદશાહને તો વજીરોની સલાહ લેવી પડે છે, અને લશ્કરની પણ મદદ લેવી પડે છે; વજીરોની સલાહ વગર તથા લશ્કરની મદદ વગર પાદશાહ રાજ કરી શકે નહિ.

દસ્તુરાન દસ્તુર એટલે આપણો આત્મા, બહમનની બક્ષેસ એટલે હડાપણની બક્ષેસ, (બહમન એટલે હડાપણ) કાણુ ને મલે છે? કે જગ્રો હોરમઝદ માટે કામો કરે છે. તેને મલે છે.

શું કામો કરે છે? ગરીબ લાચારોની પાસબાની અને પોષણ કરે છે. અહિયાં ગરીબનો ઇસારો અગ્નાનો (ધર્મના જ્ઞાન વગરના) ને માટે કીધેલો છે. અને લાચારો, એટલે પૈસાની તંગી હોય તેવા, તથા અશક્ત, બેકાર. નયળા (પોતાનો બચાવ નહિ કરી શકે તેવા) શખ્સોને માટે કીધો છે. જે લોકો પોતાની લાયકાત મુજબ એટલે જે કોઈ શખ્સ જ્ઞાની હોય તો તેને અગ્નાનો ને જ્ઞાન આપવું. સઉથી ઉત્તમ સખાવત અગ્નાનોને જ્ઞાન આપવાની છે. અને તેને માટે જ અગ્નવનનો દરજ્જો સઉથી શ્રેષ્ઠ ગણેલો છે. હવે જે લોકો પાસે પૈસા હોય, તેને લાચાર બેચારો કામકરવાને અશક્ત હોય તેવા માણસો માટે રહેવાના, મકાનો; તથા તેના પોષણના અર્થ માટે નાણાંની મદદ કરવી, જે સખ્સો મજબુત બાંધાના હોય પહેલવાન હોય તેને ગરીબોના શરીરનું રક્ષણ કરવું (અહિયાં ગરીબનો અર્થ પોતાનો બચાવ કરી નહિ શકે તેવા બીકણા) અને બીજા સાધારણ લોકોએ (આ ત્રણે ચીજના સાધન વગરના) પોતાથી બને તો ગરીબના કંઈ કામ કરી આપવાં જે લોકો વેપરી હોય તેને ગરીબોને પોતાને ત્યાં કામો રાખવા, કારખાનાવાલોએ પોતાના કારખાનામાં તાલીમ આપીને તેને રજતા કમાતા કરવા, જે લોકો નીડર હોય તે લોકોએ સત્તાવાળાઓના (એટલે સરકારના) જુદાઓમાંથી ગરીબોને બચાવવા, વીગેરે જેવી જેવી લાયકાત હોય તે પ્રમાણે તેને કંઈ ને કંઈ રીતે મુબબ

માત્રને (નહિ કે ફક્ત પોતાની કામનેજ) મદદ કરવી (સખાવત કરવી) જે લોકો એવી રીતે પોત પોતાની લાયકાત મુજબ મદદ કરે છે. તેજ ખુદાને ખરી રીતે પીઠાણુનારા છે. એટલે જે સખસો ફક્ત ખુદા ઉપરજ એકીન રાખે છે, તે લોકોને ખુદરત હઠાપણુ આપે છે (યાને બહમનની બક્ષેસ મળે છે) આ આપણા ધર્મના મૂળ પાયારૂપ ટુંકી બંદગીનો સાર છે. એમાં કંઈ ભેદ, કરામત,^૧ મોઘમતા જેવું કંઈ નથી ખુદલું સાધારણ મનુષ્ય પણ સમજી શકે તેવી ઈબારતમાં લખ્યું છે. અને એ ૨૧ શબ્દો પરથીજ, આપણા ૨૧ નુસ્ક લખાયલાં છે. એટલે જો કોઈ (૨૧) એકવીસે નુસ્કોનો અભ્યાસ કરે (જો કે બધાં હાલ આપણી પાસે નથી) તો તે બધાં નુસ્કોનો સાર આ અહુનવરમાંથી જે નીકળે છે, તેજ નીકળે.

એટલે સખાવત કરવી, પરાપકાર કરવો, (પરમાર્થ) અને આ બે ટુંકી બંદગીનો સાર ફક્ત “પ્રેમ” અને “પરમાર્થ” એવો થાય છે અને આપણી માજદીયસ્ની દીનનો મુદાલેખ પણ એજ છે. મનુષ્ય જાતે ધીરે ધીરે પોતાની સ્વાર્થ વૃત્તિનો ત્યાગ કરતા જઈ પરમાર્થ તરફ આગળ વધવું. અને ત્યારેજ રવાન બોખ્તગી (મુક્તિ) થાય, આપણા પેગંબરે એ બે, શબ્દોમાંજ આખી દુન્યાનું જ્ઞાન આપી દીધું છે. અને ત્યાર પછી આપણા મહાન દસ્તુરોએ પણ એવણને પગલે ચાલી ધર્મ સાહીત્યનો વીસ્તાર વધાર્યો છે. એટલે હમરો કેતાબો સઉ સઉના જ્ઞાન અનુસાર પ્રગટ કરી છે. અને દીનનું જ્ઞાન ફેલાવ્યું છે. એ આપણી દીનનો કલમો છે. અને એ કલમામાંજ આપણા ધર્મની ચાવી છે. કખીરજી મહોમેદનોના કલમાં વિષે લખેચ તે વાજબી છે, કે.

કલમાં કહું તો કળ પડે, બીન કલમે કળ ના

જો બોલ દેખા કલમેકો, તો કળહે કલમેમાં.

હવે આપણે ઈસ્લામી ધર્મનો કલમો જોઈશું તો તેનો પણ એજ સાર છે લા, ધલા, ધલ, લીલ, લા, મહમદે રસુલ ઈસ્લાહ એટલે ખુદા સિવાય બીજો કોઈ નથી, અને મહમદ તેનો મોકલેલો પેગંબર છે. અને આખાં કુરાનની ચાવી પણ એ કલમામાંજ છે તેથીજ કખીરે ઉપલો દહોરો લખ્યો છે.

જેવી રીતે આપણી દીનમાં લખેલું છે કે અહુનવરનો નાહ જગતની ઉત્તપતિ અગાઉનો છે. એટલે દુન્યા પેદા કીધી ત્યાર પહેલાંનો તેવીજ રીતે આપણા હાંદુ બાઈઓ પણ પોતાનાં “ગાયત્રી” મંત્ર વીષે એવો જ દાવો કરે છે. કે સૃષ્ટિ રચનાની અગાઉનો એ મંત્ર છે અને એ મંત્રજ ચારે વેદોની માતા છે.

પહેલા ત્રણ દસ્કત “ઓહ”મ ભૂર્મ અને સ્વ”એ તૌતિરીયક અરણ્યકનાં છે. એનો અર્થ “જે સર્વ જગત્નો ઉત્તપાદક અને ઐશ્વર્યનો દાતા છે. જે સર્વ સુખોનો આપનાર, અને જેને પ્રાપ્ત કરવાને સર્વ લોકો ઇચ્છે છે. તે પરમાત્માનું જે સ્વીકાર કરવાને યોગ્ય, ધણુંજ શ્રેષ્ઠ શુદ્ધ સ્વરૂપ, અને પવિત્ર કરનાર ચેતન, અહસ્વરૂપ છે. તેજ પરમાત્માના સ્વરૂપને અમે ધારણ કરીએ કારણ કે જે સવિતાદેવ પરમાત્મા અમારી યુદ્ધિને પ્રેરીત કરે, અટલે અરાય કામોમાંથી દૂર કરી સારાં કામોમાં પ્રવૃત્ત કરે.

હે મનુષ્યો સર્વ સમર્થ પુરુષોમાં તે વધારે સમર્થ સચ્ચિદાનન્દ સ્વરૂપ, નિત્ય સુદ્ધ યુદ્ધ મુક્ત સ્વભાવવાદો, કૃપા સમુદ્ર, યોગ્ય રીતે ન્યાય કરનાર, જન્મ મરણ આદિ દુખોથી રહીત, આકાર રહિત, સર્વના અંતઃકરણને જાણનાર, સર્વનો ધારણ કરનાર પિતા, ઉત્તપાદક, અનાજ આદિથી સંસારનું પોષણ કરનાર, સંપૂર્ણ અશ્વર્ય સહિત, જગતનો ખનાવનાર શુદ્ધ સ્વરૂપ અને જેની પ્રાપ્તિ (મેળાપ) ઇચ્છવા યોગ્ય છે. તે પરમાત્માનું જે શુદ્ધ ચેતન સ્વરૂપ છે, તેનેજ અમે ધારણ કરીએ-એ પ્રયોજન માટે કે તે પરમેશ્વર, અમારા આત્મા અને યુદ્ધિનો અન્તર્યામી સ્વરૂપ, અમને ખરાબ આચરણ અને અધર્મવાળા માર્ગથી દૂર કરી, સારાં આચરણ અને સત્યમાર્ગમાં ચલાવે, તેને મૂકી દઈ ખીજ કાઢી વસ્તુનું ધ્યાન અમે નહિ કરીએ, કારણ કે તેના જેવો, અથવા અધિક ખીજો કાઢી નથી, તેજ અમારો પિતા, રાજા, ન્યાયાધીશ, અને સર્વ સુખનો આપનાર છે.

સ્કંદ પુરાણમાં એવું લખાયું છે કે વેદોના પવીત્ર ગાયણોમાં એના જેવું પવીત્ર ગાયણ (મંત્ર) બીજું કોઈ નથી. અને એ મંત્ર ફક્ત બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રી સિવાય, બીજા કોઈને પણ કહેવાય નહિ. (અથવા બીજા કોઈને પણ શીખવવું નહિ.)

સુર્ય નારાયણ ઉપનિષદમાં એવું કહે છે કે, જે કોઈ સુર્ય નારાયણની સામે મહોદુઃ રાખીને એ “ગાયત્રી” જપ (જપે) કરે તો તેની ધાસ્તી, (ચીંતા) દૂર થાય. દુઃખો જતાં રહે. અને એટલે તો સ્વતંત્ર ગઈ જાય કે. તે પછી કોઈ પણ જાતનો મનાઈ કાઢેલો ખોરાક ખાય, તો પણ તે અપવીત્ર થાય નહિ. અને કોઈ પણ ખરાબ સંગતથી તેને દુઃકશાન થાય નહિ.

બ્રાહ્મણોએ દિવસમાં એક વખત સંધ્યા કરતી વખતે જરૂર એ માન્ય જન્ય કરવો. એવું હોંદુ ધર્મનું ફરમાન છે.

ગાયત્રી મંત્રનો બીજો ટુંક સાર

સમ જગતકે ઉત્પાદક, પ્રકાશરૂપ, પરમાત્માકે પ્રાર્થનીય ઉસ પ્રસિદ્ધ પાપનાશક તેજકા, હમ ધ્યાન કરતે હે.

હમારે ધ્યાનમે પ્રસન્ન હુવા પરમાત્મા હમારી બુદ્ધિયોંકા સત્ કમમે પ્રેરીત કરે. વસ્તુત ગાયત્રી મંત્રમે ભગવત મહિમાં પૂર્ણ રૂપસે વર્ણીત હે. જો સદ્બુદ્ધિકા દાતાં હૈ વહ સ્વસ્વકી દાતા હૈ. બુદ્ધિહી સદ્બુદ્ધિ હો જય, તો જન્મ મરણકા બંધેડાહી સદાદેલીયે મીટ જય. (એનો અર્થેજ તરજુમે) We meditate upon the great light of the Sun. May it direct our minds to the path.

હવે આપણે એ આપણા દીનના કલમાં વીધે જાણ્યું કે એની અંદર કેટલી મહત્વતા છે. તો પછી શું એ બણ્યા કર્યે તો કંઈ ફાયદો થાય? વગર સમજવે બણેલું શું કામ લાગે. એની અંદરતો ફક્ત સંભાવત કરવાજ લખેલું છે. અને આજે સઉથી મહોટી ફરજ તો મનુષ્ય જાતનું બહું કરવું. (શોક સેવા કરવી) એજ ઉત્તમ માર્ગ દુન્યાના દરેક ધર્મે સ્વીકાર્યો છે.

આપણી કામ દુન્યામાં આસકારા થઈ (પ્રખ્યાત થઈ) તેનું મુખ્ય કારણ પ્રેમથી (અથવા દયાથી) દોરવાઈને કાંધેલી સાર્વજનિક સંભાવતનેજ આભારી છે, હીન્દુસ્તાનમાં આજ્યા પછી આપણા પૂર્વજો (જરથોસ્તીઓના) ફક્ત ત્રણ સદ્ગુણથીજ આગળ વધ્યા હતા તે “પ્રેમ,” “પરોપકાર” (પરમાર્થ) અને “પૂરૂષાર્થ” “Charity is the best virtue” આપણી કામના કેટલાક બણેલા શીખેલા સાહેબો વડીક કામને ઉંધા પાટા બંધાવે છે કે. આપણે જે દુન્યામાં હજુ સુધી ટકી રહ્યા છઈએ તે આપણા ધર્મની તરીકતો, અને આપણા ક્રીયા-કામોને લીધેજ. હવે પછી આપણે આગળ જોઈશું કે ક્રીયાકામો કેવાં ગડબડ ઘોંટાળા ભર્યાં છે. અને આપણી બંદગીઓ (prayers) પણ કેટલીક સમજણ નહિ પડે તેવી છે સમજ્યા વગરની બંદગી (એટલે આપણે શું બણી ગયા તે આપણે પોતેજ નહિ સમજીએ) એ ખાલી બડબડાત જ છે.

“જ્ઞાન વગરની ભકિત આંધળી.” અને “ભકિત વગરનું જ્ઞાન સુષ્ક” (લુપ્ત) આપણી એ મુખ્ય બંદગીમાંજ કેટલી બધી મતફેરી છે તે પહેલા આપેલા જુદા જુદા ૧૮ તરજુમાંજો પરથી માલમ પડી આવશે. એજ પ્રમાણે દરેક ચસ્તો

અને નીચાએસાનું પણ સમજવું.

આ અહુનવરનો જુદા જુદા ધર્મ અભ્યાસીઓએ પોતાની જુદી જુદી દ્રષ્ટિ યિદુથી જુદા જુદા અર્થ કર્યા છે. એને કોઈથી અર્થમાં લેવો તેનો વાંધો નથી. પણ આટલી ટુંકી બંદગીમાં આપણી માનદીયસ્તી જરથોસ્તી દીનનો સાર ટુંકમાં સમાવી દીધો છે.

અને એમાં ત્રણે માર્ગો, કર્મ માર્ગ, ભક્તિ માર્ગ, અને જ્ઞાન માર્ગ સમાવી દીધા છે. જે માર્ગે જેને જવું હોય તે માર્ગ આમાંથી પસંદ કરી લે. અને તે માર્ગે આગળ વધે. જોકે છેવટે તો જ્ઞાન માર્ગ વગર રવાના બોખ્તગીજ નથી. પણ શરૂઆતમાં જે તબક્કા ઉપર મનુષ્ય હોય છે, તે પ્રમાણે જ તેને રચી હોય છે. તેથી એ દીનનો કલ્પનો સર્વેને માટે અનુકુળ છે.

પ્રકરણ ૧૪ મું

“હોરમજદ યશત”

ફરો (૧) પેગંબર જરયોસ્તે દાદાર હોરમજદને પુછ્યું કે, હાડમંદ જહાનના (તથા) ખુદરતી હમેશતગાનના, અએ ધણોજ વૃદ્ધિ કરનાર, મીનો અશો પેદા કરનાર હોરમજદ, માંત્ર રપેન્તનો કીયો (ભાગ) સઉથી હીમત આપનારો, સૌથી ફતેહ આપનારો સઉથી ખોરેહમંદ (તથા) સઉથી બધારે અસરકાક.

ફરો (૨) ધણોજ ફતેહથી મારનાર ધણોજ તંદરેસ્તી આપનાર (તથા) દેવોની તથા (ખરાબ) માણસોની ખરાબીને ધણોજ તોડનાર છે? (માંત્ર રપેન્તનો) કીયો (ભાગ) તમામ હાડમંદ દુનિયામાં મનને ધણોજ પહોંચનારો (ધઆને, મદદ કરનાર) (તથા) તમામ હાડમંદ દુનિયામાં જીવને ધણોજ પાક કરનારો છે?

ફરો (૩) ત્યારે (દાદર) હોરમજદે જવાબ આપ્યો કે, અએ સર્વેતમાન જરયોસ્ત! “હમો અમસારપંદોના નામ”

ખોદાસો ઉપલા વાક્ય પ્રમાણે દાદા હોરમજદ પોતેથી અમસારપંદોમાં ગણાયા. અહિંયા અમસારપંદો નો ભેદ ખુલી નય છે. હવે એ છ અમસારપંદો તે હોરમજદમાં રહેલી (૬) શક્તિઓ બહુમન એટલે ડહાપણ અરદીબહેસ્ત એટલે ગ્રેમ (દરેક ઉપર એક સરખો ગ્રેમ રાખવો) સહેરેવર એટલે બાહસાહી સત્તા સંપદારમદ એટલે પરોપકાર (બધાનું બહુ કરવાની ઇચ્છા) ખોરદાદ એટલે

અછત (કોઈ એને પામી શકે નહિ કોઈથી જીતાય નહિ તેવો) અને અમરદાદ એટલે હમેશ સુધી રહેવાવાલો (અમર) માંથ રપેન્તનો તે (ભાગ) ધણોજ હિમત આપનારો, ધણોજ ફતેહ આપનારો, ધણોજ ખોરેહમંદ, (તથા) સહથી વધારે અસરકારક.

ફકરો (૪) ધણોજ ફતેથી મારનાર, ધણોજ તંદરોસ્તી આપનાર (તથા) દેવોની તથા ખરાબ માણસોની ખરાબીને ધણોજ તોડનાર છે. (માંથ રપેન્તનો) તે (ભાગ) તમામ હાડમંદ દુન્યામાં, મનને ધણોજ પહોંચનારો (ધિઆને મદદ કરનાર) (તથા તમામ હાડમંદ દુન્યામાં જીવને ધણોજ પાક કરનારો છે. ખુત્રાસો=માંથ રપેન્ત એટલે વૃદ્ધિ કરનાર અથવા પવિત્ર માંથ માંથને સંસ્કૃતમાં મન્ત્ર કરીને કહે છે. એ માંથ અને મંત્રનો અર્થ ધ્રુપા બેદો એવો થાય છે. અને આપણા ધર્મમાં તો બધું બેદોમાંજ કહેલું છે. આપણી દીનમાં ત્રણ જાતના માંથ કહેલા છે “ફુસો માંથ” “માંથ રપેન્ત” અને માંથ. ફુસો માંથ સૌથી ઉત્તમ એટલે=દરેક શબ્દની વ્યુત્પત્તિની મૂળ ભાષા. માંથ રપેન્તનો અર્થ વૃદ્ધિ કરનાર અને માંથ એટલે આપણી ચાલુ સમજાતી ભાષા (હીંદુભાષાઓના ક્ષાત્રમાં ચાર ભાષા આવે છે. પહેલી “પરા” “પશ્યનતી” “મધ્યમાં” અને વૈખરી.

“પરા” સહથી શ્રેષ્ઠ દરેક ભાષાનું મુળ જ્યાંથી દરેક ભાષા નીકળી છે. પશ્યનતી એટલે બેદમાં કહેલી. મધ્યમાં એટલે દરેક જુદા જુદા સંપ્રદાયની પોત પોતાની કોઈ નહિ સમજે તેવી રીતે બનાવેલી મોઢમ ભાષા. અને વૈખરી ચાલુ સમજાતી ભાષા “પરા” ભાષા જાણનારા દુન્યામાં ધણા જુજ આસામીઓ છે. તેવી રીતે આપણી “ફુસો માંથ” ખીજાણનારા હાલમાં તો બાગેજ કોઈ હોય.

ફકરો (૫) મો ત્યારે, જરથેસ્તે કહ્યું કે, અએ અશો ફોરમજદ તાઈ તે નામ કે જે સહથી મહોદુ, સહથી સરસ, સહથી શ્રેષ્ઠ, વધારે અસરકારક, ધણું જ ફતેહથી મારનાર. ધણું જ તંદરોસ્તી આપનાર (તથા) દેવોની તથા માણસોની ખરાબીને ધણું જ તોડનાર છે. તે નામ (તું) મને ખચીત કહે.

ફકરો (૬) થો જેથી કરીને (ધિઆને તે નામની મદદથી) હું તમામ દેવોને, તથા (ફુજ) માણસોને જરે કઈ. જેથી કરીને હું તમામ જાદુગરોને, તથા પરીઓને જરે કઈ, કે મને કોઈથી સખ્સ નહિ ફુપ દે, નહિ દેવ કે નહિ માણસ, નહિ જાદુગરો કે નહિ પરીઓ.

પરીનો બેદ-જેમ એને બે પાંખ આપી છે. તેની મતલબ કે અજાણત

ત્રી હોય. જેનું દીલ હમેશાં મરહનો સમાગમ કરવા તલપી રહેતું હોય. (માને કામાતુર હોય) તેથી એને ઉડતી દેખરાવી છે.

ફકરે ૭મો. અહિયાં જરથોસ્તે પુછેલા સવાલનો જવાબ હોરમજદે આપ્યો કે (મારે) પહેલું નામ અએ અશો જરથોસ્ત (એકે) હું હયાત છેઉં બીજું (નામ) ટોળાવાલો (અથવા ટોળાંની પાસવાની કરનાર) મારે ત્રીજું (નામ) સર્વવ્યાપક, (મારે) ચોર્થું નામ સઉથી સરસ અશોધ, (મારે) પાંચમું નામ મજદની પેદા કીધેલી, અશોધની તોખમની તમામ નેઆમત, (મારે) છયું (નામ) એકે (હું) પોતે અકકલ છેઉં, (મારે) સાતમું (નામ) અકકલવાળો (મારે) આઠમું (નામ) એકે (હું) પોતે) ડહાપણુ છેઉં (મારે) નવમું (નામ) ડહાપણુવાળો, (મારે) દસમું (નામ) એ કે (હું પોતે) વૃધિ (અથવા આઆદી) છેઉં (મારે) અગીઆરમું (નામ) વૃદ્ધિ કરનાર (મારે) બારમું (નામ) અહુર (ધ્યાને જીદગી બક્ષનાર) (મારે) તેરમું (નામ) ધણોજ ફાએદો કરનાર, (મારે) ચઉદમું (નામ) દુશ્મન વગરનો, (મારે) પંદરમું (નામ) અજીત, (મારે) સોલસમું (નામ) માણુસો (ના કામે)નો હિસાબ ગણનાર, (મારે) સત્તરમું (નામ) તમામ જોનાર, (મારે) અઠારમું (નામ) તંદરોસ્તી આપનાર (મારે) આગણીસમું (નામ) એકે હું પેદા કરનાર છેઉં, વીસમો જે હું છેઉં તે મહાગ્રાની નામવાળો છેઉં (ધ્યાને મારે વીસમું નામ મહાગ્રાની છે.)

ખોલાસો અહિયાં હોરમજદ પોતે અકકલખી છે અને અકલવાલોખી છે અને ડહાપણુવાલોખી છે. એટલે એના બે સ્વરૂપ છે. એક નીરાકાર, અને બીજું સાકાર. આપણા ૧૦૧ સેફાતી નામોમાં જે ૧૨મું નામ અઅરવંદ એટલે દરેકથી અલગ અને ૧૩મું નામ, પરવંદા એટલે બધા સાથે સંબંધ. (એ વીષે પાછળથી ખુલાસો કરશું) હવે આપણે એની નીરંગ વીષે ખોલાસો કરશું નીરંગમાં કહે છે કે “અએ દાદાર હોરમજ ? નાશ કરનાર હારેમનને, (તથા) દેવોને હું આજેજ કરું, રસ્તાખેજ (તથા) તનપસીન થવાની ઉપર હું બેગુમાન છેઉં.

આ બધાં નામો ઉપરથી તો એવે સાર નીકલે છે કે. દુન્યાનો તમામ કારોબાર એ એકલા હાથે (કાઈની પણ મદદ લીધા વગર) ચલાવી શકે છે. અને કાઈનીપણ મદદની જરૂર નથી. અને એ ઉપરાંત એના ૧૦૧ સેફાતી નામોમાં પણ, એની જ દરેક બાબદોમાં મહત્વતા દેખરાવી છે: (કુંકમાં કહીએ તો દરેક અણુએ અણુમાં એ રહેલો છે (All in all.) ત્યારે અહિયાં એક સવાલ થસે કે ત્યારે પેલા અમસાસ્પંદો, તથા ફરેસ્તાઓ શું કરે છે ? શું આપણી

(મનુષ્યની) માફક તેઓ પશુ નવરા નકામા બેસી રહે છે. બ્યારે દરેક કામ તે હોરમજદ પોતે જ કરી લે છે ત્યારે તો એ લોકોની (ફરેસ્તાઓની) જરૂર નથી. અને ખરેખર તેમજ છે. કે ફરેસ્તાઓ એ આપણા સદ્ગુણો જ છે એમ માલમ પડી જાય છે. અને અમસારપદો ખુદ હોરમજદની (૬) ઉત્તમ શક્તિઓ છે. જે મનુષ્ય પશુ પુરુષાર્થ કરીને એ છ શક્તિઓ મેળવી શકે તો તેનું કામ પુરું થયલું કહેવાય (યાને મુક્ત સ્વતંત્ર થઇ જાય) તેથી જ નીરંગમાં આપણે એવી કબુલાત આપ્યે છીએ કે નાશ કરનાર હારેમનને તથા દેવોને હું આજે જ કહું હારેમન એટલે અજ્ઞાનતા, અને દેવો એટલે અજ્ઞાનતાથી ઉપજતા દુર્યુષોને હું મારા દીલમાંથી કઢાડી નાંખું. અને રસ્તાએજ ને વખતે એટલે. બ્યારે આપણે “જરવાને દરોગો ખોદાતેહ” યાને ૧૨૦૦૦ વરસનો એક ચક્રવો પુરો થાય ત્યારે તો જરૂર આપણે પાછા બચ્ચાં જેવા નીર્દોષ અને પેલી ૬ શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરીને “તનપશીન” એટલે આ શરીર છોડી દઈને તે સાહેબમાં મળી જઈશું. યાને (આપણી રવાન ખોખતગી) આપણા આત્માનો છુટકારો જરૂર થશે. એ માટે જુઓ “વોહુ-ક્ષત્ર” ગાથાનો હા. ૫૧મો ફકરો ૩જો.

આન્વે	ગેઉષા;	હેમ્યન્ત	ચોધ
વેબોથનાઈશ,		સારેન્તે,	
અહુરે	અષા	હિજ્વા	
ઉખ્યાઈશ	વધહેઉશ્	મનધહે,	
યએષાંમ	તૂ	પોઉરેથો	
મજ્દા	ફંદેના	એહી.	

જેઓ (પોતાનાં) કામોથી, અશોધથી, જબ્બાનથી, (ધિઆને રાસ્ત સખુનોથી) તથા નેક મનસ્સિની (ધિઆને ખરાં અંતકરણથી કાધેલી) બંદગીથી, અએ હોરમજદ તુને સરદાર તરીકે ગણે છે, (તથા) જેઓનો અએ હોરમજદ, સહથી પહેલો, રાહનુમા તું છે, તેઓ (પોતાની) કીર્તિને લીધે (આખરે) તારામાં સાથે મળી જશે.

ઈસ્લામી (મહોમેદન) લોકોના મત પ્રમાણે ખુદાની વ્યાખ્યા

The Mahomedans fully believe that there is only one God. Who is the creator and Master of the Universe.

His holy name is “Allah”. He has no partner, Because if there be more than one governor of the universe,

there would be no order, all greatness and perfection are due to Him. He is free from stain.

Because if He has a taint of guilt. He is not fit to be God. He has not to depend upon any one (be he man, angel, god or any one else) for anything. Because if he has, how can he create the various things, take care of all, hear their complaints, give them maintenance, and satisfy, all their desires? Every things depends upon Him.

Nothing can ever do without His support. Every thing has every moment of its existence to look up to Him, for succour.

God knows everything at all times, be they in light or darkness, in the sky or on the Earth, on the top of a mountain or at the bottom of the sea.

He is apprised of all the transformations a thing undergoes, all the occurrences that took place, and will take place in a particular spot—so much so that, He even knows the secret desires and thoughts of our innermost heart. If He had not been acquainted with all things, He would not have been entitled to such an exalted position.

The knowledge, which man, angels, and Satan possess, is not of the same sort as that of God. Because their knowledge is derived through the instrumentality of God. The intellect and the senses are their means of perception.

They sometimes know things and sometimes do not, They are not acquainted with every thing, nor are they aware of anything at all times. But God knows everything without having anyone to point them out to Him, and again without the intervention of the senses. He knows everything for all times and sees everything without the

physical eyes.

Nothing is hidden from his sight.

He can even see, on a dark night, the legs of an ant on a black stone, and can hear everything without the physical ears, to such an extent that He can hear the noise, made by an ant, in walking slowly.

He is all powerful and can do anything. He pleases.

He created the whole universe by simply conceiving its idea and saying "kun" (let there be).

He can annihilate everything at one fiat, if He so wishes. If He cannot do all this How can He be God ?

His powers are not, like those of men and angels. Because all of them depend upon Him. They cannot do anything by themselves. Again their power is weak and limited. So that sometimes it is capable of doing things, and sometimes not, But God's powers are so potent, that they are always efficacious.

God has not given birth to anyone nor is he begotten of anyone.

He does not bear relationship to anyone. In short He is unique.

He is light without form or magnitude.

(Tohuftul Hind or Religious preaching)
by Gulam Mahomed Bin Hafej Sadak.

જેન મુની "આનંદમનસ"નું ઇશ્વર વિષે મત

શામ કહો રહેમાન કહો, કોઈ કહાન કહો મહાદેવ રી;
પારસનાથ કહો, કોઈ બ્રહ્મા સકળ બ્રહ્મ સ્વયમેવ રી.

બાજન બેઠ કહાવત નાના, એક મૃતિકા રૂપ રી,
તેસે ખંડ કંપના રોપીત, આપ અખંડ સ્વરૂપ રી,
નિજપદ રમે રામ સો કહીયે, મહાદેવ નીર્વાણુ રી,
પરસે રૂપ પારસ સો કહીયે, બ્રહ્મ ચિન્હ સો બ્રહ્મરી,
પ્રહલિધ સાધો આપ “આનંદધન” ચેતનમય નિઃકર્મરી.

All are but parts of One stupendous whole
Whose body nature is, and God the soul.

(Pope)

પ્રીતમ પતીઆં તબલીખું જળ તું હો બહેસ
તનસે, મનમે, નૈનમે, વાંકો ક્યાં સદેસ.

“સ્વામી રામતીર્થ”

બની આદમ આ જળ યક દિગરન્દ

કીદર આફરીનીમ, જીયક નૈહરન્દ

આદમના વંશજો (મનુષ્યો) એક બીજના અવયવ છે. કારણ કે સર્વની ઉત્પત્તિનું મૂળ “એક જ” છે.

હીંદુઓનું સૌથી ઉત્તમ પુસ્તક ગીતામાં દાદાર હોરમઝદનું ખ્યાન ધણા ખુલ્લા શબ્દોમાં લખ્યું છે. અને એમાં પરમાત્માને એકલાને માટે જ બકિત, જ્ઞાન, કર્મ સર્વ માર્ગો જુદા જુદા દેખરાવીને છેવટે “તેને જ” એકલાને બજવાનો માર્ગ દેખરાવ્યો છે.

અધ્યાય ઉમે જ્ઞાન વિજ્ઞાન યોગ.

૧. હે પાર્થ મનને મારામાં આસક્ત કરી, મારો જ આશ્રય લઈને યોગમાં જોડાવાથી, તું નીશ્ચંસય મને સમગ્રરૂપે. જે રીતે જાણીશ તે સાંભળ.

શ્લોક ૨. જો હું તને એ જ્ઞાન વિજ્ઞાન સહિત પૂરેપૂરું કહીશ તે જાણ્યા પછી, આ શ્લોકમાં તારે બીજું કંઈ પણ જાણવાનું બાકી રહેશે નહિ.

શ્લોક ૩. જો હજારો મનુષ્યમાંથી કોઈક જ એ જ્ઞાન સિદ્ધ કરવાનો યત્ન કરે છે અને યત્ન કરી સિદ્ધ કરનારાઓમાંથી પણ કોઈક જ મને તત્વથી (અપરોક્ષપણે) જાણે છે.

૪. જૂમિ જળ અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, મન, બુદ્ધી. અને અહંકાર એમ આઠ વિભાગમાં મારી પ્રકૃતિ વહેંચાયેલી છે.

૫. એ તો મારી કનીષ્ઠ પ્રકારની પ્રકૃતિ કહી, હે મહાત્માહો, હવે એનાથી શ્રેષ્ઠ એવી જે મારી બીજી પ્રકૃતિ, તેને જીવરૂપે રહેલી જાણુ કે જેના વડે આ જગત ધારણ થાય છે.

૬. આ જે પ્રકાર પ્રકૃતિ, સર્વ જૂનોનું ઉત્પત્તિદાર છે. અને તેના દ્વારાજ મને સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ તથા પ્રત્યયનો કર્તા જાણુ.

૭. હે ધનંજય મારાથી ઉત્તમ હોય, એવું બીજું કાંઈ પણ નથી. જેમ દોરામાં અનેક મણિ પરોવેલાં હોય, તેમ મારામાં આ સર્વ જૂનો પરોવાયેલાં છે.

૮. હે કૌતેય સર્વ જગતમાં રસ હું છું, ચંદ્ર સૂર્યમાં પ્રકાશ હું છું. સર્વ વેદોમાં પ્રણવ હું છું, આકાશમાં શબ્દ હું છું. અને મનુષ્યમાં જે પરાક્રમ તે પણ હું જ છું.

૯. પૃથ્વીમાં સુદ્ધ સુનાસ હું છું, અગ્નિમાં તેજ હું છું. સર્વ જૂનોમાં જીવન શક્તિ હું છું. અને તપસ્વીઓમાં તપ પણ હું છું.

૧૦ હે પાર્થ સર્વ જૂનોનું સનાતન બીજ મને જ જાણુ. વધી બુદ્ધીમાનોની બુદ્ધિ, અને તેજસ્વીઓનું તેજ પણ હું છું.

અધ્યાય દ્વિતો રાજ ત્રિધ્યા રાજ ગુહ્યયોગ.

મેં મારાં અવ્યક્ત રૂપ વડે, આ સર્વ જગત વીસતારેલું છે. અને સર્વ જૂનો મારામાં જ સમાઇ રહેલાં છે. પણ હું કાંઈ તેઓમાં સમાઇ રહેલો (સમાઇ જાઉં તેટલો) નથી.

મારા ચોગનું એથર્થ તો જો, અવ્યક્ત રૂપે મારો જ આત્મા સર્વ જૂનોને ધારણ કરનારો, અને તેમની ઉત્પત્તિ, તથા પાલન કરનારો છતાં, હું તેઓમાં નથી, અને તેઓ મારામાં નથી.

સર્વત્ર ગતી કરનારો મહાન વાયુ પણ જેમ તેનાથી વધારે વીસતારવાળા આકાશના એક ભાગમાંજ રહેલો છે, તેમ આ સર્વ જૂનોને મારા એક જ અંશમાં વસી રહેલા જાણુ.

હે કૌતેય કલ્પને અંતે સર્વ જૂનો મારી પ્રકૃતિમાં આવી મળે છે,

અને કલ્પના આરંભમાં પ્રકૃતિમાંથી પાછા હું તેઓને સંજી છું.

અધ્યાય ૧૦ માં વિભૂતિ યોગ.

મારી ઉત્પત્તિ થઇ હોય, એવું દેવો તથા મહર્ષિઓ પણ જાણતા નથી. કેમકે દેવો અને મહર્ષિઓનું મૂળ પણ સર્વ પ્રકારે હું જ છું. મને જે એવો અજન્મો, અનાદિ અને સર્વ લોકોનો મહેશ્વર જાણે છે, તેજ આ મૃત્યું લોકમાં મોહ રાહિત, થઇ સર્વ પાપોથી છૂટે છે, હું જ સર્વની ઉત્પત્તિનું સ્થાન છું અને મારાથી જ સર્વ કાંઈ પ્રવર્તે છે. એમ જાણી બુદ્ધિમાનો ભાવ યુક્ત થઇને મનેજ ભજે છે. એવા સદા પ્રીતીપૂર્વક મને ભજનારા તથા મારા પરાયણ જનોને હું એવી બુદ્ધિનો યોગ આપું છું. કે જે વડે તેઓ મને પામે છે.

અધ્યાય ૧૮ માં મોક્ષ સંન્યાય યોગ

વિસુધ્ધ, અનાશક્ત, બુદ્ધિ સંપન્ન, મુમુક્ષુ, ધીરજથી મનને નીચમમાં લાવીને. શબ્દાદી વીષયોને ત્યજીને, અને રાગદ્વેષ ને દૂર કરીને, તથા એકાંતને સેવનારો, હલકો આહાર કરનારો મન, વાણી, કાયાને નીચમમાં રાખનારો, નીત્ય ધ્યાન યોગ, પરાયણ રહેનારો, અને વૈરાગ્યનો સારી રીતે આશ્રય કરનારો થઇને, તેમજ અંહકાર, દુરાગ્રહ, કામ, ક્રોધ, મદ, તથા સંગ્રહ એ સર્વનો પરીત્યાગ કરીને, બ્યારે સર્વત્ર, મમતા વિનાનો, અને શાંત અને છે, ત્યારે જ તે બ્રહ્મ પ્રાપ્તિને યોગ્ય થાય છે.

બ્રહ્મ જિજ્ઞાસુ, આ પ્રમાણે બ્યારે પ્રસન્ન ચિત્તવાળો બંનીને કશાનો શોક, કે આકાંક્ષા કરતો નથી, અને સર્વ જૂનોમાં સમદ્રષ્ટીવાળો, થાય છે, ત્યારે તે મારી પરા ભક્તિને પામે છે.

હું જેટલી મહત્તાવાળો છું. અને જે કાંઈ છું, તે વાત એવી પરા ભક્તિ વડે જ, તત્વથી યથાવત જાણી શકે છે. અને એમ તત્વથી જાણ્યા પછી જ, તે મારામાં પ્રવેશી શકે છે.

સદા મારો જ આશ્રય રાખીને, પોતાના સર્વ કર્મ કર્યા કરનાર, ઉપરોક્ત કર્મથી, મારો કૃપા પાત્ર બનીને તે અનાદિ, તથા અવિનાશી, એવા પદ્મને-પરમ સિદ્ધિને પામે છે.

માટે તું મનવડે સર્વ કર્મો, સદા મને અર્પણ કરતો રહીને મને જ સર્વસ્વ માનનારો થા, તથા બુદ્ધિ યોગનો આશ્રય કરીને સદા મારામાંજ

ચિત્ત રાખવાવાળો થા.

એ પ્રમાણે મારામાં ચિત્ત રાખવાથી, તું મારી કૃપા વડે, સર્વ અંતરાયોને તરી જઈશ, અને જેતું અંદકથી મારું કહેતું નહિ સાંભળે તો વિનાશ ને પામીશ.

કવી હાફેજ કહે છે કે

“મયાને આશોકો માથુક, હીચી હાએલ નિસ્ત.

તો ખુદા હીનખ ખુદી, “હાશીઝ” અઝ મયાં બરખીઝ.”

પ્રીયા અને પ્રેમી વચ્ચે કોઈ વસ્તુ આડી નથી (યાને પરદો નથી.) હાશીઝ તું પોતે તારો પરદો છે. (માટે તું) વચમાંથી ઉઠી જા.

ઝોગણીસમી સદીના મહાન પુરુષ રામ કૃષ્ણ પરમ હંસનું ઈશ્વર સંબંધી મત, એવણુ ઈશ્વરને માતા તરીકે સંબોધીને ભક્તિ કરતા હતા, એવણુના સાહિત્યમાંથી જ્યાં જ્યાં ઈશ્વર સંબંધી એવણે જુદા જુદા ફરસ લખ્યા હતા, ત્યાં ત્યાંથી એકઠા કરીને અહિંયા સામટા આપ્યા છે.

પરમાત્મા પૂર્ણ અને સનાતન બ્રહ્મ છે, તેમજ આ વીશ્વનો પીતા છે. સમિચ્છદાનંદ બ્રહ્મ, એક વિસાળ અને કીનારા વગરનો નીસીમ સાગર જેવો છે. બ્રહ્મ નિર્ગુણ, અવિકારી, અચળમેરૂ પર્વત સમાન સ્થીર છે. તેનું નામ જ્ઞાન (ચિન્મય) છે. તેનું સ્થાન પણ જ્ઞાન છે, અને તે ઈશ્વર સ્વયં પણ જ્ઞાનજ છે.

તેના રૂપ અનેક છે, કોઈ તેને પીતા તરીકે, કોઈ માતા તરીકે અને કોઈ પત્ની તરીકે, જુદા જુદા ભક્તો જુદેજુદે નામે ઝોળખે છે, પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાના ધણા માર્ગો છે. દરેક પંથ અને મતવાળા, જુદે જુદે માર્ગે એને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

બ્રહ્મની શકિતનું પરીમાણ જાણવાની ઇચ્છા રાખનાર જીવની, અને સમુદ્રમાંના અગાધ ઉડાણનું માપ કરી લાવવાને નાંખેલા નીમકના, પૂતલાંની સ્થિતિ એકજ સરખી છે. જેમ સમુદ્રનું માપ કાઢવાને અહલે, તે પૂતલું તેના અપરીમીત જળમાં ઝોગણી જઈ લય પામે છે, તેમજ જીવ પણ, પોતાના, પ્રવાસમાં પોતાનું જીવપણું ગુમાવી દઈને બ્રહ્મમય અર્થાત બ્રહ્મમાં લય થઈ જાય છે.

જેમ એક વખતે કોઈએ કપડાં ધારણ કર્યાં હોય, અને એક વખતે નગ્ન સ્થિતિમાં હોય, તે પ્રમાણે એ સગુણ, અને બીજી વખતે નીગુણ હોય છે. જેમ પાણી અને પાણીમાંનો પરપોટો વસ્તુ એકજ છે, તે પરપોટાની ઉત્તપતિ, સ્થિતિ, અને લય, સર્વ પાણીમાંજ છે, તેમ જીવાત્મા અને પરમાત્મા વસ્તુત

એકજ છે, તે બેમાં વસ્તુનો ફેર નથી, પણ સ્થિતી (દરજા)નો ફેર છે.

જીવાત્મા સુક્ષ્મ, અને પરીમીત પરીમાણુવાળો છે, “પરમાત્મા” અપાર, અપરીમીત છે. એક પરતંત્ર છે, બીજો “સ્વતંત્ર છે.”

જેમ દીપક તેલ વગર બલતો નથી, તેમ મનુષ્ય ઇશ્વર સિવાય રહી શકતો નથી. જેમ વચમાં પડેલા લાકડાના કકડાને લીધે નદીના પાણી જીદાં દેખાય છે. તેમજ માયાની ઉપાધિને લીધે, એકજ અદૃશ્ય. એ સ્વરૂપે દેખાય છે. પણ વસ્તુતે તે એક જ છે. જેમ સીસાનો ટુકડો, પારાના બરેલા વાસણમાં નાંખતાંજ ઓગળી જાય છે, તેમજ બ્રહ્માના સાગરમાં પડતાંજ, પ્રત્યગ આત્મા ઉપાધિથી વીમુક્ત થઈ સાગરમાં ભળી જાય છે.

જેમ કાંચળીથી સર્પ જીદો છે, તેમજ આત્મા શરીરથી જીદો છે. જ્યાં સુધી હૃદય આકાશમાં કામનારૂપી, મહાવાયુનો વેગ ખળબળાત કરી રહ્યો છે, ત્યાં સુધી, તે અસ્થિર હૃદયમાં ઇશ્વરનો પવિત્ર પ્રકાશ પડી શકવાનો સંભવ બહુ ઓછો છે. જેનું ચિત્ત ઇશ્વરના ધ્યાનમાં અવ્યગ્ર, અને શાંત પણે લાગેલું હોય છે, તેને જ તેના દિવ્ય દર્શન થાય છે.

(૧) આ સધળું “હું જ” છું. (૨) આ સર્વે ‘તું જ’ છે (૩) અથવા “તું” સ્વામી છે, અને હું સેવક છું. આ ત્રણમાંથી કોઈપણ અવસ્થામાં મનુષ્ય બ્યારે આવે છે, ત્યારે તે પરીપૂર્ણ થાય છે, અને તેને ઇશ્વર મળે છે. પરમાત્માના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનાર (આચાર વિચાર નીતી રીતી વીગેરેમાં) ટુરત જ ફેરવાઈ જાય છે.

ઇશ્વર સંબંધી જ્ઞાન અને ભક્તિ એકજ છે, વિમુક્ત ભક્તિ ને સત્ય જ્ઞાનમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી.

જગતની ઉત્પત્તિ અર્થે શીવ, અને શક્તિ એ બેકુની આવશ્યકતા છે. જેમ જળ વિનાની શુષ્ક મૃતિકામાંથી કુંભાર વાસણ બનાવી શકતો નથી, તેમજ શક્તિની સહાયવિના, શીવ એકલા પણ કંઈ કરી શકતા નથી. જેમ ફળનું કોટલું મર્બ, અને સત્વ, એ સર્વે વૃક્ષના એક ખીયાંમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ એક પરબ્રહ્મમાંથી જડ ચેતનાત્મક, સજીવ, નિર્જીવ, આ આપું વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું છે. હે માતાજી હું ઉચ્ચ છું, હું બ્રહ્મણ્ય છું. અને તેઓ નીચ ચડાણ છે, એવા મારા મનના ક્ષુલ્લક વિચારોનો તું નાશ કર, કારણ કે અનેક રૂપોમાં પ્રકાશ પામતાં, તારા સ્વરૂપવિના તેઓ કોણ છે ?

પરમજ્ઞાનથી જેનું હૃદય પ્રકાશીત થયું છે, તેજ ખરો મનુષ્ય છે. બાકીના

સર્વે મનુષ્યો તો ફક્ત મનુષ્યનું નામજ ધરાવે છે. બુદ્ધિ ને સુદ્ધ સત્યમયી બનાવનાર જ્ઞાનજ સત્યજ્ઞાન (પ્રજ્ઞા) છે.

બાકી સર્વ જ્ઞાનાભાસજ છે. જે તમે સારા અને સિદ્ધ થવાને આતુર હશો, તો ઈશ્વર તમને સારા અને યોગ્ય સદ્ગુરુ જરૂર મેળવી આપશે. કારણ કે જીજ્ઞાસા ખરી જરૂરની છે.

ગમે તેવા સુઘ અને જ્ઞાની ગુરૂનો, અને સંતોનો સમાગમ હોવા છતાં, પશુ જ્યાં સુધી મન ચંચલ અને સ્થીર હોય છે, ત્યાં સુધી તેની ઉપર કોઈ પશુ અસર થતી નથી.

લય અને જપ્ત અવસ્થામાં થતાં ફેરફારનું નામ સમાધિ છે. સમાધિમાં તમારો પ્રત્યગાત્મા પરમાત્મામાં લીન થઈ જાય છે, અને તમે અભેદાનંદ અનુભવો છો. પાછા જાગો ત્યારે તમારી “અહંતા”નો સ્વીકાર કરો છો, અને જ્યાંથી નીકળ્યા હતા, ત્યાં પાછા આવો છો છે. એટલે કે અનુભવો છો કે તમારો આત્મા પરમાત્મામાંથીજ ઉદ્ભવેલો છે. તથા ઈશ્વર, જીવ, અને પ્રકૃતિ (માયા) એ એકજ સમ્યક્દાનંદના ભીન્ન ભીન્ન રૂપો છે. અને તમે જે ત્રીપુટી-માંના એકને પશુ વળગી રહેશો તો તમને-ત્રણેના એકયનો અનુભવ મળશે.

સઘળી વાત ઈશ્વરને સોંપી દો, તમે તેની ઈચ્છાનુરૂપજ વર્તવાને સાવધાન બનશો, તો તમારે માટે કોઈપણ ચીંતા રહેશે નહિ અને ત્યારે તમે જાણી શકશો, કે સર્વ કંઈ તેના હાથમાં જ છે. ને તેની ઈચ્છાનુસારજ ચાલે છે, જે સર્વ શક્તિમાનની ઈચ્છાને શરણે ભક્તિપૂર્વક અને નિષ્પાપ હૃદયે જાય છે તે પરમાત્માને જલદીથી પ્રાપ્ત કરે છે. જ્યાં ગુરૂએ નથી, અને શિષ્યે નથી. એવું સ્થાન અંનિ ગુણ રહસ્યથી ભરેલું છે, “બ્રહ્મ” અને તેનું જ્ઞાન એટલું ગુહ્ય અને ગુહ્ય છે કે, જે એને પ્રાપ્ત કરે છે, તેને માટે ગુરૂ શિષ્યનો ભેદ રહેતો નથી, અને તે અભેદ સમ્યક્દાનંદ સ્થિતિમાં હોય છે. જ્યાં સુધી બાળક જેવો સરળ થશે નહિ. ત્યાં સુધી, તેને ઈશ્વર સંબંધી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે નહિ. જે કંઈ સંસારનું જ્ઞાન એકઠું કીધું હોય તે, વિસરી જ, અને સાંસારિક વિષયમાં બાળક જેવો અજ્ઞાન થા, એટલે તને તે સત્ (પરમાત્મા)નું જ્ઞાન થશે.

ઈશ્વર કહે છે કે, સર્પ જે કરડે છે, તે કું કું. તથા જાડુગર જે વિષ ઉતારે છે તે કું કું. ન્યાયાધિશ જે શિક્ષા કરે છે, તે ચંડાળ કું કું. તથા ચંડાળ ચાણક્યથી ફટકાવે છે તે કું કું. જ્ઞાન અકમ કરાવે છે, અને અજ્ઞાન ભેદ ઉત્પન્ન કરાવે છે.

જ્યારે તારા “અહમ”નો નાશ થશે, ત્યારે તને જણાશે કે “અહમ” અને મમ એ અજ્ઞાન છે, અને “ત્વ અને તવ” એ સત્ય જ્ઞાન છે. ખરો બકત સતત એમજ વહે છે કે, ઓ મારા નાથ, તુંજ એક કર્તા છે, તુંજ સર્વ કરે છે, અને હું તો એક નિમિત્તરૂપ યંત્ર માત્ર છું. જેમ તું મને ડ્રેરે છે, તેમજ હું કરું છું. અને આ સર્વ કીર્તિ અને યસ તે તારાંજ છે. આ ગૃહ અને કુટુંબ સર્વનો સ્વામી તુંજ છે. તેમાં મારું કાંઈ પણ નથી. મારો ધર્મ તો માત્ર જેમ તું ડ્રેરે, અને નીમે તે પ્રમાણે વર્તવાનોજ છે.

મનજ મનુષ્યને જ્ઞાની કે અજ્ઞાની, બદ્ધ કે મુક્ત, બનાવે છે. મનુષ્ય મનને લીધેજ પવિત્ર કે અપવિત્ર, પુણ્યશાળી કે પાપી, સદાચારી કે દુરાચારી બને છે. જેતું ચિત્ત સતત શ્રીહરિની મૂર્તિમાં સ્થીર થયલું છે, તેને મારે બકિત કે ઉપાસના, કે પૂજા વિગેરેના બાહ્ય ઠાઠની કાંઈ પણ આવશ્યકતા, (જરૂર) નથી. સંસારમાં રહો પણ સંસારી થાવ નહિ. સર્પ અને દેડકાને સાથે નચાવો, ખરા પણ સર્પને દેડકો ગળી જવા દેતા નહિ.

આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, અને બ્રહ્માનંદના સુખનો અનુભવ એ માયામાંથીજ આપણને મળી શકે છે. જો તેમ હોત નહિ, તો આ સર્વ પદાર્થની પ્રાપ્તિનો સ્વપ્ને પણ વિચાર કોણ કરતે? માયામાંથીજ દૈત ભાવ અને સર્વ સંબંધો ઉત્તપન્ન થાય છે. માયાની બહાર ભોક્તા, ભોજ્ય અને ભોજન જેવું કાંઈ નથી.

માતા હું યંત્ર છું. તું યંત્રી છે, હું જગ્યા છું તું બાકુત છે. હું મ્યાન છું, તું તરવાર છે, હું રથ છું. તું રથી છે. તું જેમ આગ્રા કરે છે, તેમ હું કરું છું, જેમ બોલાવે છે તેમ બોલું છું. જેમ વર્તાવે છે. તેમ વર્તું છું. હું નથી, પણ એક “તુ” “તુ” ને “તુંજ” છે “તત્ત્વ મસિ”.

મોક્ષારં યજ્ઞતપસાં સ્વલોકામદેશ્વરમ્

સુહૃદં સર્વભૂતાના જ્ઞાત્વા માં શાંતિમૃચ્છતિ.

ગીતા અધ્યાય ૫ એ શ્લોક ૨૯ એ

મેં સબકા મહિશ્વર હોતા હુવાળી, અપને બકતોંકા બકત ફું જગતકે સભી આક્રમ છોડકર, કેવળ એક મુંઝમેહી વિશ્વાસ કરો, મેં તુમ્હારે યોગ ક્ષેમકા, માર અપને ઉપર લીયે હુવે હું. મુઝે છોડકર કહોં મત જાઓ, કીસીકા આશ્ર ન લો. કીસીકા અપના “પ્રભુ” ન માન લો, તુમ્હારા સ્વામી તો મેં ફક્ત, તુમ્હારી લાજ મેરી લાજ હે. બસા તુમ્હારી લાજ મેં કેસે જાને હુમા ? વિશ્વાસ

કરો, મેં તુમ્હારે લીયે કુચ્છખી ઉઠા ન રકયુગાં તુમ્હારી મન આહિ હોગી, જો આહોગે જૈસા આહોગે, તુમ્હારે હીતકી દ્રષ્ટિ રખતે હુવે વહી કરંગા તુમ અપના હિતાહિત કયા જનો, તુમતો અસુખમેહી સુખ દેખતે હો. અહિતમેંહી હિત સમજતે હો, તુમ્હારે સુખા સુખ. હિતા હિતકા, એક માત્ર જ્ઞાન મુઝેહી હૈ. ઓર તુમ્હારે લીયે સદા વહિ કરંગા, જો સુખ ઓર હિત હો. લોકકી ઓરસે, આંખે મુઝેસો મેરી ઓર દેખો, મેં તુમ્હે અપની ગોદમે છિપા લેનેકે લીયે વ્યાકુલ હું. મેં સામને ખડા હું, મેરી ઓર દેખતે કયો નહિ ? મેં તુમ્હે અપની છાતીમે છિપા લૂંગા, આલીંગનમે ડૂબા લૂંગા, યુગ્મ-મે નહલા-દૂંગા. મેરી ગોદમે આ જાઓ જગતકી આંચ તુમ તક આ નહિ શકતી નીર્ભય હો જાઓ, મેરા અબ્યદાન સ્વીકાર કરો મેરા હાથ સદૈવ તુમ્હારે મસ્તકપર હૈ.

મેં સદૈવ તુમ્હે પ્રાણોમે છુપાયે હુવે હું. ધબડાવો મત સખ કુચ્છ મંગળહી હોગા. અન્યથા હોહી નહિ શકતા.

મેં પ્રતિજ્ઞા કરતા હું. મેં સદૈવ તુમ્હારે, આગે, પીછે, ઉપર નીચે, બીતર બહાર દૂરો મત આગે બઢો.

હોરમજદયસ્ત ફકરો ૧૬—મો એમાં દાદર હોરમજદ જરથોસ્તને કહે છે. કે જે કોઈ અખ્સ, (ફકરો ૧૭ મો) ઉઠતાં, બેસતાં, કુસ્તી બાંધતાં, કુસ્તી છોડતાં, પોતાની જગ્યાએથી બહાર નીકલતાં, દેશમાંથી બહાર નીકલતાં આએ મારાં નામોને યાદ કરે તથા મોટે સાદે બણેતો, તેણે એસમ નામનો ધાટકી દેવ (દરજ) નુકશાન કરે નહિ. તેમજ કોઈ પણ હથીયાર, ગોઢણ, શુરજ, પથરા તલવાર બલ્લા વીગેરે તેને લાગીને ઇજા કરે નહિ.

(૧૮) જે પ્રમાણે હજાર માણસો, એક માણસની ઉપર એકસી રાખે, તે પ્રમાણે આએ ઉપર જણાવેલાં દાદર અહુરમઝદના નામો તે બજાનારને, ગીલાનના દરવંદ, તથા પાપી માણસો, તથા અગ્રેમેન્યુસ વીગેરે કોઈપણ તેને નુકશાન પહોંચાડે નહિ. જે આપણી કામ પહેલેથી જ પોતાનાં બચ્ચાંઓનાં કુમળાં મગજ ઉપર આ દાદર અહુરમઝદની મહાન શક્તિ વીધે છાપ પાડે ચાને તે સાહેબ સિવાય બીજો કોઈ મહેટો નથી. એવા સંસ્કાર જે તેના ઉપર પડેતો, બવિખ્યમાં કોઈખી આદત વખતે ધબરાઇ નહિ જાય, હીમતવાળો થાય, અને તેની તરફથી મહદ જરૂરજ મળશે, એવો આજ્ઞાવાદી થાય, ફકટ તેના નામોમાં આટલી બધી શક્તિ છે, તેા જ્યારે તેના ઉપર એકીન રાખીને તે

સાહેબની જ એકલાની મદદ ઉપર માણસ જ્યારે પુરતો વિશ્વાસ મુકેતો કંઈ એવી શક્તિ છે કે તેને ડરાવી શકે ? પરસતેસને લાયક ફકટ તે “એકજ” છે. Firm faith is the best Divinity.

હિંદુભાઈઓના ઉપનિષદોમાં જે લખાણો આવેલાં છે. તેની અંદર એ ભોક્તા ચાર વેદોનો સાર આવી જાય છે.

ઉપનિષદોમાં શું છે ? એક તત્વમાંથી જગતની ઉત્પત્તિ, અને પાછો તે એક તત્વમાં તેનો લય. આમાં સમજવવામાં આવ્યાં છે. જેમાંથી શરીર બને છે તે પાંચ મહાભૂતો, પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો, તેઓનું સંચાલક મન. અને તેને પ્રેરણા કરનારી બુદ્ધિ, અને તેથી આગળ જઈને જીવનનું જીવન. જે પ્રાણ છે, તેની ઝોળખ આમાં અપાયેલી છે. ગર્ભધારણ કયાં પહેલાંની સ્થિતિ. ત્યાર પછીનો વિકાસ. અનેક બંધનોમાં સંકુચિત રહેલો જીવ. સાક્ષીરૂપે અને અલિપ્ત એવો, અંતર્યામી આત્મા. અને સર્વ દૃશ્ય જગત જેની માત્ર એક છાયા છે, તેવો અનાદિ, અનંત, સ્વયંપ્રકાશ, નિરામય, ફટસ્થ, સર્વશક્તિમાન, સર્વેશ્વર, અનુશાસક, અણુથી પણ અણુ, અને મહાનથી પણ મહાન, અનુપમ, અવર્ણનીય, સર્વાત્મા, નિરંજન નિરાકાર, સર્વજ્ઞ, સર્વવ્યાપી, સનાતન, અને અલક્ષ્ય પરમાત્મા એટલે પરબ્રહ્મ-એવા ગહન વિષયો શ્રેષ્ઠ, મહા તપસ્વી, જીવનમુક્ત ઋષિઓની વાણીમાં એનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, છેવટે દરેક જીવ એ વ્યાપક પરબ્રહ્મ સ્વરૂપે જ છે. એવું અનેક દૃષ્ટાંતોદ્ધારા અહીં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. જગત અને કર્મની એકતા પણ અહીં દેખાડવામાં આવી છે, જે આત્મા વ્યક્તિમાં છે, તે જ સમૂહમાં છે. એક જ પરમાત્મા સર્વના હૃદયમાં રહેલો છે, તે જ પૂર્ણ છે. તે પૂર્ણતાની તરફ વળાય અને એકત્વ અનુભવાય તો જ સુખ છે. આનંદ એ આત્માનું સ્વરૂપ છે, દુઃખ એ જડ તત્વ હોઈને શરીર અને મનનો ગુણ છે. ક્ષણિક સુખ પેદા કરનારી વસ્તુઓને પોતા તરફ ખેંચવામાં ખરો સ્વાર્થ નથી. પણ તે પોતામાં અને બીજાઓમાં રહેલું ખરું સ્વરૂપ સમજીને એટલે પરમાત્મા તરફ વળીને આત્મચિંતન કરવામાં છે. આમ વસ્તુઓના સૂક્ષ્મ કારણો સમજતાં, અને સંતોનાં શબ્દોમાંથી પ્રેરણા લઈને, શ્રદ્ધાપૂર્વક સત્વગુણ વધારતાં મનુષ્ય પોતાનું અસલ રૂપ કેમ મેળવી શકે, તેમજ જેમાંથી જન્મમરણ અથવા બીજી કાંઈપણ વ્યાધિ પાછી ઉભી ન થાય, એવા પરબ્રહ્મના પદને તેનાથી કેમ પામી શકાય એ ઉપનિષદોમાં બતાવ્યું છે.

સર્વ સત્યનું છેવટનું સત્ય આમાં છે, લાંબા શુભ ચિંતન પછી ચિત્ત-શુદ્ધિ થાય છે. કંઈક પોતાના પ્રવાસથી, અને કંઈક ઈશ્વરની કૃપાથી, જીવનનું

તત્વ સમગ્ર છે, એ અધ્યાત્મવિદ્યાનો આ મુખ્ય ગ્રંથ છે. ઉપનિષદોમાં કંઈ એક જ વાદ નથી, કોઈ અન્ય વાદનો વિવાદ પણ નથી, એમાં તો સર્વસુંદર સંવાદ છે. “હું કોણ” એ પ્રશ્ન દરેક માણસે પોતાને પૂછવો જોઈએ, અને શુદ્ધ તત્વજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ “હું” પણ નથી, તેમજ “બીજાઓ” પણ નથી એમ જોવું જોઈએ. કેવલ્ય એટલે આત્માનુભવ એક જ મહાતત્વ દરેક માણસની અંદર અને બહાર રહેલું છે.

મન જે મનુષ્યને બંધનકર્તા થાય છે. તેનો તો લય અને નાશ થઈ જાય છે. કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ એ ત્રણે શ્રેણીઓ એક પદ ઉપર માણસને પહોંચાડે છે, ત્યાં છેવટે જ્ઞાન જ્ઞાતા અને જ્ઞેય એ ત્રણેનો ભેદ જ નીકળી જાય છે. તે મોક્ષ, તે બ્રહ્મજ્ઞાન, તે સાક્ષાત્કાર, તે ભગવદ્દર્શન, તે નિર્વાણ, અને તે કેવલ્ય, જિજ્ઞાસુઓના, તપસ્વીઓના, ભક્તોના, અને ઋષિમુનિઓના એ અંતિમ ધ્યેયનો સાક્ષ અને સીધો રસ્તો આ ઉપનિષદોમાં છે.

વેદોમાં રહેલું અપૌરુષેય અધ્યાત્મ જ્ઞાન ઉપનિષદોમાં તારવી લેવામાં આવ્યું છે. અનેક ઋષિઓએ જેમાં પોતાના પરમ અનુભવનું વર્ણન કર્યું છે. તે શ્રુતિના રૂપે (તમે શું સાંભળ્યું છે એમ પૂછીને) ઉપનિષદોમાં ઉતાર્યું છે. પૃથ્વી ઉપર કોઇપણ જગ્યાએ હજારો વર્ષોમાં આ તત્વજ્ઞાનમાં ઉપનિષદોથી કોઈ પણ આગળ જઈ શક્યું નથી. જેમને હિંદની સંસ્કૃતિમાં (બધા સમાજોમાં અને સંપ્રદાયોમાં) મહાવાક્યો અને મહામંત્ર ગણ્યા છે, તે આ મહાવાક્યો ઉપનિષદોમાં છે.

૧. પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ (ઋગ્વેદ)   ૨. અહં બ્રહ્માસ્મિ (યજુર્વેદ)

૩. તત્ત્વમસિ (સામવેદ)   ૪. અયમાત્મા બ્રહ્મા (અથર્વવેદ)

(૧) પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ. (૨) અહંમ બ્રહ્માસ્મિ. (૩) તત્ત્વમસિ. (૪) અયમાત્મા બ્રહ્મા.

જે શક્તિવડે પ્રેરાઈને જ્ઞાનેઈન્દ્રિયો પોતાના વિષયોનું ગૃહણ કરે છે, તેને પ્રજ્ઞાન કહેવાય છે. એ પ્રજ્ઞાન બ્રહ્મરૂપ ચૈતન્ય જ છે. અને તે સર્વમાં રહેલું છે. પરિપૂર્ણ પરમાત્મા આ શરીરમાં રહેલો છે અને યુદ્ધિમાં પ્રતિબિંબિત બનીને “હું” રૂપે સ્ફૂરે છે. આમ “હું” બ્રહ્મજ છું એમ બીજાં મહાવાક્ય વડે કહેવાયું છે, એક અને અજોડ તેમજ નામરૂપ વિનાનું તત્ત્વ સૃષ્ટિની પહેલાં હતું, અને હમણાં પણ છે. એ તત્ત્વને તત્ત્વ કહ્યું છે. સાંભળનાર વ્યક્તિ શરીર, ઇન્દ્રિયો વગેરેથી પર છે, અને તેને સ્વં શબ્દ વડે દર્શાવાય છે એ તત્ત્વ અને સ્વંનું એકપણ બતાવવા માટે ત્રીજા મહાવાક્ય તત્ત્વ ત્વમસિ—ની યોજના થઈ છે.

સ્વયંપ્રકાશ અને પ્રત્યક્ષ એવો આ આત્મા બ્રહ્મ છે. એમ ચોથા મહા-

વાક્ય વડે બતાવાયું છે. “આ” શબ્દનો અર્થ “અહંકાર, ચિત્ત, બુદ્ધિ, મન, ઇન્દ્રિયો, અને દેહના અભિમાનવાળો પ્રત્યગાત્મા” એવો થાય છે. એક જ વાત જુદા જુદા રૂપમાં સમજાવનારાં આ ચાર મહાવાક્યો એ ઉપનિષદોનું અંતર્ગત બીજા તેમજ તેનું છેવટનું ફળ છે. જડ તત્વ, શરીરને સંબોધીને જીભા થતા વિચારો અને ઇચ્છાઓ, સંકુચિત સ્વાર્થથી દોરાયલી બુદ્ધિ અને વાસના-એ સર્વથી પર જઠને માથુસે ખરું સુખ અને ખરો આનંદ શોધવા માટે પોતાનું અને જગતનું ખરું સ્વરૂપ શું છે તે સમજાવવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. અને તે આત્મા અનુભવમાં-જીવ આત્મા અને પરમાત્માના સમન્વયમાં-શુદ્ધ એક તત્વના ચિંતનમાં પૂર્ણ પરબ્રહ્મ છે. એવો છેવટનો નિર્ણય ઉપનિષદોમાં આપેલો છે. જ્યાં જ્યાં આત્માનું ચિંતન અને ચર્ચા થાય છે, ત્યાં ત્યાં આજે પણ મુમુક્ષુઓના દલમાં અને મહાત્માઓના પરસ્પર સમાગમમાં આ મહાઅર્થ જ સમજાવાય છે.

પૂર્વે હજારો વર્ષના અધ્યાત્મની શોધના અનુભવો જેમાં એકઠા કરવામાં આવ્યા છે. તે ગ્રંથ આજે હજારો વર્ષો પછી પણ શા માટે અગ્રગણ્ય અને સર્વમાન્ય ગણાય છે ?

કારણ કે તેમાં છેવટનું સત્ય કહેવાયલું છે, અને તે બુદ્ધિના તર્કથી નહિ. પણ અંગત અનુભવ લીધા પછી.

ઉપનિષદ એટલે “નિશ્ચયપૂર્વક પાસે બેસવું” આ અર્થ પુરાણી ગુરુશિષ્યની પરંપરામાં જોભો થયો છે. શિષ્યગુરુ પાસે બેસીને જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની અનેક ગુણોના રહસ્યનો ભેદ મેળવે છે. ત્યાં ગૂઢ રહસ્ય, છેવટની વાત, અને નિશ્ચયાત્મક સત્ય એજ નીકળતાં. દરેક પુરુષ જ્ઞાનની નજરે કેવો અને કેટલો અધિકારી છે. તે તેના સિક્ષણક્રમની વાત છે. પણ દરેક જણનું ખરું સ્વરૂપ એક જ છે.

દરેક જણની અંદર અને બહાર એ જ પરમતત્વ રહેલું છે. ત્યાં નાનો કે મોટો, જાંચ કે નીચ, પુણ્યવાન કે પાપી એ ભેદો રહેતા નથી. ઉપનિષદો કહે છે કે “જે જીવાત્મા ત્રણ ગુણોથી યુક્ત છે, અને ફળને માટે કર્મ કરનારો છે, તે જ તે કરેલાં કર્મોને ભોગવનારો પણ છે.....

હૃદયમાં જે અંગૂઠા જેટલો છે, જે સૂર્ય જેવો તેજસ્વી છે, તેમજ જે સંકલ્પ અને અહંકારથી યુક્ત છે, તે જ—પરમાત્માથી જુદો (અર્થાત જીવાત્મા) બુદ્ધિના ગુણ વડે અને શરીરના ગુણ વડે આરાતી અણી જેટલો નાનો બનેલો દેખાય છે. વાળના છેડાના સોમાં ભાગના પણ સોમા ભાગ જેટલા એ જીવને નજીવો. “એ જીવ જ અનંત થવાને સમર્થ છે” “આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ” એ

સમાનતા-એટલે છેવટમાં સર્વનો સરખો અધિકાર, માળામાં પરાવાયેલા સૂત્રની જેમ સર્વ સામાન્ય આત્માદારાજ છે. જ્યારે એ જીવાત્મા બીજા (પરમાત્મા)ને નિયંત્રતા તરીકે જુએ છે ત્યારે તે “આ તો બધા એનો જ મહિમાં હું જોઈ રહ્યો છું” એમ સમજીને શોકરહિત બને છે. “એ મહાન આત્મા એકલો જ દરેક દરેક જીવન્મતિને, અને સર્વ વ્યક્તિગત આકારોને નિયમમાં રાખે છે.” “એ એક દેવ સર્વ જૂનોમાં છુપાયેલો, સર્વવ્યાપી, સર્વ જૂનોનો અંતરઆત્મા કર્મને પ્રેરનારો, સર્વ જૂનોના નિવાસસ્થાનરૂપ, સાક્ષી, ચૈતન્યસ્વરૂપ, એક માત્ર નિર્ગુણ છે. એક છતાં તે અનેક ક્રિયારહિત (અચેતન) વસ્તુઓને વશમાં રાખે છે. તે જ એક મૂળ બીજને અનેક રૂપમાં પલટાવે છે.”

ઉપનિષદો શીખવે છે કે, “પથ્થર સોનું કે માટીમાંથી બનાવેલી મૂર્તિઓની પૂજા મોક્ષની ઇચ્છાવાળાને ફરી જન્મ અને ભોગ આપવાવાળી થાય છે. આથી ફરી જન્મ ન આવે એમ ઇચ્છનારાએ એવી બહારની પૂજા છોડી ઈષ્ટ પોતાના હૃદયમાં જ પૂજા કરવી.”

વળી સર્વવિજ્ઞાતીઓ બતાવી, જાંચામાં જાંચો સમન્વય સાધી, ઉપનિષદો મનુષ્યત્વની સાધનાની આ જાણે છેલ્લી સીમા બતાવે છે :

“હું જ એકલો બીજા રૂપે છું, બ્રહ્મ છું, ઉત્પત્તિ છું, સર્વ લોકનો ગુરુ છું. અને સર્વ લોકમાં છું, હું જ સિદ્ધ છું, શુદ્ધ છું, અને પરમતત્ત્વ પણ હું જ છું. હું હમેશા છું, અને પવિત્ર છું, વિજ્ઞાન હું છું, તથા ગુણેથી રહિત છું, હું દૈત અને અદૈતથી રહિત છું. સુખ દુઃખ વિગેરે જોડકાંથી રહિત છું, ઉત્પત્તિ અને વિનાશ વિનાનો છું. પ્રકાશ વિનાનો છું, છતાં પ્રકાશ રૂપ પણ હું જ છું, હું શૂન્ય અને અશૂન્ય રૂપ છું, સુંદર અને કદરૂપો છું, સમતા અને વિષમતા વિનાનો છું, બંધ અને મોક્ષ વિનાનો છું, આકાર ઉકાર મકારરૂપ પણ હું જ છું, હું ધ્યાતા ધ્યાન અને ધ્યેયથી રહિત છું, સર્વ અને પૂર્ણ સ્વરૂપ છું, અને સચ્ચિદાનંદરૂપ છું, બધા તીર્થો પણ હું જ છું, હું બધી ઇન્દ્રિયો વિનાનો છું છતાં બધાં કર્મો કરનારો હું જ છું, બધાં વેદાંત વડે હું જ સંતુષ્ટ બન્યો છું, આનંદ અને શોકરૂપ, સર્વ મૌનના ફળરૂપ, નિત્ય ચિદ્રૂપ અને સચ્ચિદ્રૂપ પણ હું જ છું, કામ ક્રોધ વિગેરે છ શત્રુઓ વિનાનો છું અને જાંડામાં જોડે રથાને રહેલો છું, હું દેશ અને કાળથી રહિત છું, તેમજ દિશા આકાશ અને આનંદરૂપ છું, આ નથી તે નથી, પણ હું જ છું. હું શરીર વગેરેથી પર છું, નિર્ગુણ છું અને એક માત્ર છું, હું મોક્ષ વિનાનો છું, છતાં મુક્ત છું. હું સત્ય અસત્ય વિનાનો છું, મારે કશું જવાપણું કે ન જવાપણું નથી. અને જવાપું

સ્થાન પણ નથી, હું હંમેશ સમરૂપ છું, અને શાંત પરમાત્મા છું, આવો જોનો સ્વાભાવ છે, તે જરૂર અદ્વૈત જ થાય છે.

આટલું કહ્યા પછી પણ તે સાધકોને ચેતવે છે કે—“તત્વનો વિચાર ઉત્તમ છે, શાસ્ત્રોનો વિચાર મધ્યમ છે, મંત્રોની સાધના અધમ છે, અને તીર્થોમાં દરવું અધમમાં અધમ છે, પ્રતિબિંબિત થયેલા ઝાડના ફળના સ્વાદની જેમ ખરા અનુભવવિના મૂઢને થતો અદ્વૈત આનંદ નકામો છે. મનુષ્ય માત્ર સુખ, આનંદ અને મોજ શોધી રહ્યો છે, તેનું ખરૂં સ્વરૂપ આ સુંદર શબ્દોમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે: “જે વિશાળતા (ભૂમા) છે, એ જ સુખ છે, ઓછાપણમાં સુખ નથી. માટે વિશાળતા સમજવી જોઈએ.....માણસ પોતાનાથી કાંઈ જુદું છે એમ દેખે નહિ, જુદું છે એમ સાંભળે નહિ, જુદું છે એમ સમજે નહિ, એ વિશાળતા છે, પણ જ્યાં એ ‘પોતાનાથી બીજા જુદા છે’ એમ દેખે, સાંભળે, અને સમજે, ત્યાં “અદ્વૈત”-ઓછા પણું છે...જે વિશાળતા છે, એ અમૃત છે; અને જે અદ્વૈત ઓછાપણું છે એ મરણ છે.

“ઉપનિષદોમાંથી” (મનુસંમેદાર)

પ્રકરણ ૧૫ મું

“બહુમન યસ્ત”

બહુમન યસ્તમાં ધણેખરે ભાગે ભવિષ્યમાં ધરાનમાં માનવીયસ્ત્રી દીનનો કેવો ફેજ (અથવા યુરો વખત આવશે) આવશે, તે વિષે હાદાર હોરમજદ અને જરથોસ્ત વચ્ચેની અલંકારીક વાતચીતનું (ધમ્માને સવાલ) જવાબ) બ્યાન છે.

એમાં જરથોસ્ત, હોરમજદ પાસે એવું માગે છે કે, તું મને અમર બનાવ, અમગીં આપ, ત્યારે હોરમજદે જરથોસ્તને કહ્યું, કે જો હું તુંને અમર બનાઉં, તો પછી પેલો કરપ “તુરધ/અદરવસને પણ અમર બનાવવો પડે અને જો તેને પણ અમર બનાઉં તો પછી, ભવિષ્યમાં રસ્તાખેજ નહિ થઈ શકે, એમાં જરથોસ્તને, રૂપનામાં, હાદાર હોરમજદે એક સાત હાલનું ઝાડ દેખાડ્યું. અને તેની મતલબ એવી સમજતી કે, દુન્યામાં ચહડ ઉતર સાત હજાર (Millenium) આવશે. પહેલો સેનાનો. બીજો ચાંદીનો, ત્રીજો તાંબાનો, ચોથો પીત્તલનો, પાંચમો કલાધનો છઠ્ઠો પોશાદનો, અને સાતમો લોખંડનો. હોરમજદે જરથોસ્તને અમમચેની આપી હતી કે, ભવિષ્યમાં ધરાન ઉપર નીર્દય, દગલમાજ અનેગુસ્મી કેમ ચહડી આવશે. અને ધરાનના દુગ્ધપ મુલકનો નાશ કરશે (ઉજાડ કરી નાખશે.) તે ઉપરથી જરથોસ્તે હાદાર હોરમજદ ને પુછ્યું કે, તે યુરા વીખરાયશા બાલવાળા, દેવોનો કેવી રીતે નાશ થશે ? અને પાછી માનવીયસ્ત્રી દીનનો ફેલાવો દુન્યામાં કેમ, અને ક્યારે થશે ? ત્યારે હોરમજદે જરથોસ્તને કહ્યું કે, રાત્રી ટોપીવાળી, રાતાં હથીઆરવાળી, અને

રાતા વાવટાવાળી એક બીજી પ્રજા આવશે, અને તે લોકો (તે પ્રજા) પેલા મૂર્તી પૂજકો સાથે મહોટી લડાઇ કરશે. અને તે પ્રજાની (મૂર્તી પૂજકોની) ઉપર ફતેહ, મેળવીને, પાછી ખાલેસ, માનદીયસ્ત્રી દીન લોકોમાં ફાએસ કરશે. (ઇઆને માનદીયસ્ત્રી દીનનો પાછો ફેલાવો કરશે.)

જ્યારે હોરમજદ તરફથી, ભવિષ્યનાં આવનારા લોખંડી હજારા વિષે જાણ્યું, ત્યારે જરથોસ્તે, હોરમજદને અરજ કીધી કે, ત્યારે તો હું મોતજ પસંદ કરું છું. તું મને મોત આપ, અને મારી સાથવાળાઓને પણ (મારી તરફેણમાં રહેનારા) તું મોત આપ, કારણકે આવો યુરો અંતમ જોવા જીવતા રહેવા નહિ પામ્યે.

એ સિવાય, આ યસ્તમાં ભવિષ્યમાં આવનારા, હુશેદર, હુશેદરમાહ, અને સ્યેસ્થસ વિગેરે ત્રણ પેગંબરોનું ખ્યાન છે. અને જ્યારે છેલ્લો પેગંબર સ્યેસ્થસ આવશે, ત્યારે તે દુન્યાને પાછી પરિત્ર કરશે, કયામન કરશે (ઇઆને મુએલાને જીવતાં કરવું તે) અને પછી ભવિષ્યમાં આવનારાઓની હૈયાતી શરૂ થશે, (ઇઆને આખી દુન્યાજ પરિત્ર થઈ જશે હેરેમનનો નાશ થઇ જશે,) (ફોગર્દ થશે, દુન્યાજ નવેસરથી રચશે.)

જ્યારે જરથેસ્ત બીજી દુન્યામાં ગયા હતા ત્યારે દરેક અમસારપંદની મુશ્કાકાત લીધી હતી. તેમાં પડેલી મુશ્કાકાત બહમન અમસારપંદ સાથે થઈ. ત્યારે બહમને નીચે લખ્યા પ્રમાણેનો સંદેશો, આપ્યો હતો, અને કહ્યું હતું કે ઓ જરથેસ્ત તું જ્યારે આ મીનોઇ દુન્યામાંથી ગેતીની દુન્યામાં જાય ત્યારે આ મારો સંદેશો લોકોને કહી સંભલાવજે.

O Zarathustra I give unto your care all the cattle and sheep on the earth, Persuade all the chiefs and priests, to take care of them, they are of great use to mankind, and I do not like that, innocent quadrupeds should be tortured.

ખોશાસો—બહમન એટલે બહુમન, ડહાપણ, (અંગાલી સ્કોલર મી. ચેતરજ એનો અર્થ Conscience કરે છે ગાથાના તરજુમામાં) આપણે બહમનનો અર્થ ડહાપણ કર્યું. અને બહમન યસ્તમાં જણાવેલી વીગતોનો ભેદ એ છે કે, મનુષ્ય જ્યારે ડહાપણ મેળવે છે (યાને ડહાપણતાજો દૂર અદેશ

થાય છે) ત્યારે, તેને દરેક ગુહ્ય (હુપી બેદમાં કહેલી) બાબતનું જ્ઞાન થઈ જાય છે. ઉપર બતાવેલા સાત હજાર આપણા પ્રગટીકરણમાં (આપણા વિકાસ ક્રમ evolution) દરેક આસપાસી. જુદે જુદે જન્મે, એટલે આપણી એ (Cycle) બાર હજાર વસ્તુના અર્ધયામમાં ચહડ ઉત્તર તત્ત્વક્રમાંથી પસાર થાય છે, તેને માટે ઇસારો કીધો છે. જેવી રીતે એક મનુષ્યને ચહડઉત્તર તત્ત્વક્રમાંથી પસાર થવું પડે છે, તેવી રીતે આ દુન્યાને પણ ચહડઉત્તર તત્ત્વક્રમાંથી પસાર થવું પડે છે. જ્યારે જ્યારે દુન્યાના લોકોના આચાર વિચાર ખરાબ થઈ જાય છે ત્યારે) સાત ડાહનું ઝાડ એટલે જુદા જુદા ઇલિમો અથવા જ્ઞાન (આ બાબત આગલ આવી ગઈ છે ત્યાં જુઓ) અને એ જ્ઞાનોમાં પણ સૌથી ઉત્તમ જ્ઞાન તે ખુદાઈ જ્ઞાન, ખલ્લજ્ઞાન અથવા આત્મીક જ્ઞાન સમજવું. ત્રણ પેંગબરોનો ખુદાસો પણ થઈ ગયો છે.

હવે બહમન અમસારપંદ જરથોસ્તને કહે છે કે, મારાં ઢોરો અને મેંઢા-ઓની સંભાલ રાખવા તું, કોમના મુખીઓને, અને ધર્મશુરુઓને સમજાવજે કે કોઈ ઢોરોને અને મેંઢાંઓને (નીરદોષ જનવરોને) ફાટી ખાય નહિ. આ અલ-કારમાં જરથોસ્તને એક ભરવાડ જેવો ચીતાર્યો છે, જેવી રીતે ભરવાડ નીરદોષ ઢોરોને ગામે ગામ ફરીતે ચરાવે છે એટલે જ્યાં ચારો પાણી મલતાં હોય ત્યાં લઈ જાય છે. અને તેની સંભાળ રાખે છે કે કોઈ ફાટી ખાનારા જનવરો તે ઢોરોને ઘેટાં બકરાંઓને ફાટી નાંખી ખાઈ જાય નહિ. તેજ પ્રમાણે આપણા ધર્મના વડા ધર્મશુરુઓને અને મુખીઓને માથે ફરજ નાંખવામાં આવી છે કે ઢોરો એટલે નીરદોષ શખસો, અને મેંઢાં એટલે નાદસ્ત બચ્ચાંઓ, તે લોકોની સંભાળ રાખવી, એટલે કોઈ બીજી દીનવાળાઓ (ઇસ્માને બીજા ધર્મના લોકો) આપણી દીનવાળાઓને ખોટું સમજાવતી દીનમાંથી વટલાવી જાય નહિ તેની ખાસ તકેદારી રાખવી, અને એવાં નીરદોષોને ધર્મનું ખરું જ્ઞાન આપવું. જે ધર્મશુરુવર્ગ એ પ્રમાણે તે લોકોનો બચાવ કરે નહિ તો બીજી દીનવાળાઓ, આપણા લોકોમાં પોતાની દીનનો ફેલાવો કરી આપણી કોમમાં ખરાબ શિક્ષણ ફેલાવે (યાને શુમરાહ કરે) દરેક જણને કંઈ ધર્મના સુદમજ્જાનની સમજણ હોય નહિ. તેથી જ જે ધર્મનો પેશા અથવા વડો હોય, તેને માથે એવી ફરજ નાંખેલી છે. આપણા લોકો ગય ગેસ્પંદને માટે કંઈ એવા જ ભરમમાં છે કે ગાય ગેસ્પંદ તે ખરેખર ઢોર જ હોય, પણ ગય એટલે નીરદોષ સ્ત્રી અને ગેસ્પંદ એટલે નીરદોષ બાળક જેવી રીતે બહમન યસ્તમાં, સાત હજાર અને ત્રણ પેંગબરોનું બ્યાન છે તેવી રીતે હાંદુમાઇઓમાં પણ ત્રિષ્ણુ ભગવાનના જુદા જુદા અવતારો વીધે બ્યાન કીધું છે, આપણે અને હાંદુમાઇઓ દરેક બાબતમાં સાથે સાથે જ ચાલ્યા કરશું. દરેક કથા જોઈશું તો ફક્ત નામો અને

બનાવટમાં કંઈ સહેજ સાહજ ફેર માલમ પડશે.

—જ્યારે જ્યારે ધર્મની ઝલાની થાય છે, ત્યારે ત્યારે, દુન્યાને અધર્મપિણ્થથી છોડવવા ભગવાનને અવતાર ધારણ કરવાની જરૂર પડે છે. સત્યયુગમાં વિષ્ણુએ ચાર અવતારો ધારણ કીધા હતા.

પહેલો મન્થ અવતાર

હયાગ્રીવા નામે દૈત્યે (રાક્ષસે) એ લોકોના ચાર વેદો મળી જઈને સમુદ્રમાં ભરાઈ બેઠો, ત્યારે ત્રિષ્ણુએ મચ્છીનો અવતાર લઈને, તે દૈત્યને મારી નાખીને, તેના પેટમાંથી, વેદોને બહાર કહાડી બ્રહ્માને સપુરક કીધા.

બીજો અવતાર

બીજા અવતારમાં કાચબો થઈ આવીને, સમુદ્રમંથન કરીને મનદરાચલ પહાડને પોતાની પીઠ ઉપર ઉંચકીને (૧૪) ચક્ર રત્નો મેળવી આપ્યાં. (Fourteen gems.)

ત્રીજો અવતાર

ત્રીજા અવતારમાં, જંગલી ડુકર થઈ આવીને એક મહાન દૈત્યને કે જેણે આ દુન્યાને એક સાહડીની માફક વીટાલી નાંખી હતી. તેને મારી નાંખીને દુન્યાને તે દૈત્યના ત્રાસમાંથી છોડવી હતી.

ચોથો અવતાર

ચોથા અવતારમાં હિરણ્યકશ્યપ નામનો દૈત્ય જે લોકોને એવું સમજાવતો હતો, કે મારાથી કોઈ બળવાન છે જ નહિ, મારી જ પુગ કરો, ત્યારે પ્રહલાદ નામનો તેનો છોકરો હતો, તે ઇશ્વરની જ પુગ કરતો હતો, તેને તેના બાપની પુગ નહિ કરી ત્યારે તેની ઉપર ધણું દુખો પાડ્યાં, પહાડપરથી ગબડાવી પાડ્યો, આતશમાં નાંખ્યો, વીગેરે. પણ જ્યારે તે નહિ જ ડગ્યો ત્યારે તેના બાપે હિરણ્યકશ્યપે ઇશ્વર વિષે ખાતરી કરવા, ધગધમતા લોખંડના થાંભલા સાથે તેને આહીંગન કરવા (પકડવા) કહ્યું. ત્યારે ભગવાને તેને બચાવવા “નરસીંહ અવતાર” ધારણ કર્યો. (નરસીંહ એટલે ઉપશો ભાગ સીંહ જેવો અને અરધો નીચલો ભાગ મનુષ્ય જેવો) અને હિરણ્યકશ્યપને ચીરી નાંખી તેના ડુકડેડુકડા કરી નાંખ્યા.

બીજા ત્રણ અવતારો ત્રેતા યુગમાં લીધા.

પહેલો અવતાર “વામન અવતાર”

પહેલો અવતાર વહેતાં તરીકે લક્ષ્મણે બળી નામના રાજાને પાતાળમાં દાખી દીધો, કારણ કે બળી રાજાએ પોતાની ઉદારતાનો અહંકાર કીધો હતો.

(બીજો અવતાર)

બીજા અવતારમાં પરસુરામ નામ ધારણ કરીને, “સહસ્રબાહુ” નામના ક્ષત્રીને મારી નાખ્યો, (સહસ્રબાહુ એટલે હજાર હાથવાળો) કારણ કે સહસ્રબાહુએ પરસુરામના પીતા જમ્બાવતીને મારી નાંખ્યો હતો, તેના કીનામાં એને ક્ષત્રીઓનો આ દુન્યામાંથી નાશ કરી નાંખ્યો હતો. (દુન્યાને નક્ષત્રી કરી નાંખી)

(ત્રીજો અવતાર) રામ અવતાર

ત્રીજા અવતારમાં રાજા દશરથને ઘેર રામ તરીકે જન્મીને રાવણનો સંહાર કીધો હતો, કારણ કે રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું હતું, (રાવણને સીતાનું હરણ કરવાનું કારણ એની બહેન સુપર્યુષાને રામના બાઈ લક્ષ્મણે મારી નાંખી હતી તેથી)

દ્વાપાર યુગમાં બે અવતાર ધારણ કીધા

પહેલો અવતાર મથુરાના રાજા વાસુદેવને ત્યાં કૃષ્ણ તરીકે જન્મ લીધો, અને પોતાના મામા કંશને મારી નાખ્યો.

બીજો અવતાર જગન્નનાથ તરીકે સુખડની મૂર્તિમાં, અને તે મૂર્તિ જગન્નનાથપુરીના હહેરામાં મુકેલી છે. એને માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે, કોઈપણ સખ્સ ગમે તેવો પાપી હોય, પણ જો એક વખત તે મૂર્તિના દર્શન કરે તો તેના દરેક પાપ ધોવાઈ (કપાઈ) જાય, (અને સીધો સ્વર્ગમાં જાય) જગન્નનાથને માનનારા લોકો ન્યાતી બેઠ રાખતા નથી. દરેક ન્યાતના લોકો એક પંગતે ખાય છે, બેઠભાવ જેવું કશું છેજ નહિ.

હવે સૌથી છેલ્લા અવતારને માટે એવું કહેવામાં આવે છે કે, સમબલ નામે ગામમાં વિષ્ણુ નામે બ્રાહ્મણને ત્યાં પ્રભુ (ભગવાન) જન્મ લેશે, તેને કલંકી અવતાર કહેવામાં આવે છે. કારણ કે તે વખતે લોકોના આચાર વિચાર (નીતીરીતી) એવા ખરાબ થઈ જશે કે લોકો ત્રાહે ત્રાહે પોકારશે, અને આ દુન્યામાં પાપનો ભાર એટલો બધો વધી જશે ત્યારે “પ્રભુ” પ્રકટ થઈને દુન્યાને પાપના ભારમાંથી છોડવશે, અને લોખંડી જમાનો પુરો થઈને પાછો સોનેરી

જાનતાં ચાલુ થશે ધ્યાને સત્યયુગ પાછો આવશે.

હવે આપણે દરેક ધર્મવાળા પોત પોતાનો એક રાએનીદાર યાને દુન્યાને છોડવનાર (૧) deliverer of man kind આવશે એવી આગહી કરી જાય છે (ધ્યાને ભવિષ્યમાં જન્મ લેશે) પહેલાં આપણા ધર્મમાં જોઈએ તો સ્વોસ્થ અથવા તો બહેરામ વરજવદ આવશે એમ કહે છે. હાંદુઓ કલકી અવતારમાં વિષ્ણુ નામના બ્રહ્મણને ત્યાં જન્મ લેશે, ખુદ ધર્મવાળા કહે છે કે ભવિષ્યમાં “ત્રેતય ખુદ” આવશે અને દુન્યાનો છૂટકારો કરશે. મહોમદન બાઈઓ કહે છે કે હજરત ઇમામ મેહરી આવશે અને તે દુન્યાનું તારણ કરશે, ખ્રીસ્તી લોકો કહે છે કે “ક્રાઇસ્ટ” પાછો આવશે, અને દુન્યાનો પાપોમાંથી છૂટકારો કરશે. (Salvation) બહાઈ ધર્મવાળા તો આજે એવોજ દાવો કરે છે કે ભવિષ્યમાં આવનાર પેગંબર તે બહાઉલ્લા પોતેજ છે અને એક વખત થાઓસેફીસ્ટોએ પણ એવોજ દાવો કીધો હતો કે દુન્યાને મુક્તિ અપાવનાર જન્મી ચૂક્યો છે અને તે મી. “જે ક્રીષ્ણમર્તિ” છે. ત્યારે હવે કોણનું કહ્યું માનવું, અને કોણનું નહિ. દરેક ધર્મવાળા એક સરખો જ દાવો કરે છે. એ લખાણો ઉપરથી એવા સાર ઉપર આવવું પડે છે કે, કોઈ પણ પેગંબર અથવા મહાન પુરૂષ આવીને દુન્યાને છોડવશે (ધ્યાને દુન્યાનું તારણ કરશે) એ વાત ધ્યાનમાં ઉતરે એવી લાગતી નથી. જીતકાળમાં મોટા મોટા પેગંબરો, રૂષિઓ, મહાત્માઓ આવી ગયા પણ તેઓમાના કોઈ પણ દુન્યાને પોતાના મત પ્રમાણે ચલાવી શક્યા નહિ. ત્યારે ભવિષ્યમાં આવનારા કેવી રીતે ચલાવી શકશે ? એક નાનામાં નાની કામ જોશો તો તેમાં પણ મતફેરી તો જરૂર જ રહેવાની, જુદા જુદા મતોમાં વહેંચાઈ જવાના, ત્યારે દુન્યાના કરેડો મનુષ્યોને કોઈ પણ ચલાવી શકે એ બનવા જોગ નથી. ત્યારે એનો ખોલાસો એટલોજ કે દરેક મનુષ્યે પોતેજ પોતાની મુક્તિ, સ્વતંત્રતા અથવા રવાન યોગ્યતા માટે પુરૂષાર્થ કરીને ખુદાઈ જ્ઞાન (આત્મીક જ્ઞાન) મેળવવું પડશે. જ્યાં સુધી એક શખ્સ પોતે જાતે પ્રયત્ન કરે નહિ ત્યાં સુધી મુક્ત અથવા સ્વતંત્ર થાય નહિ. અને બહમન યસ્તના લખનારની મતલબ પણ એવીજ છે કે એક મનુષ્ય જુદા જુદા તખક્કામાંથી પસાર થઈને (ધ્યાને લખ્યા જન્મો ધારણ કરીને) છેવટે તો તે પોતાની જાતને ઓળખશે. (ધ્યાને ખુદાઈ જ્ઞાન મેળવશે)

હિન્દુઓના અવતારની શીલસુશી પણ એવી જ છે, જે એ અવતારોની કથા ખરી માન્યે, તો શું પરમાત્માને (ધ્યાને બગવાનને) એક દૈત્ય, કે રાક્ષસને ખારવાને માટે આટલી બધી તકલીફ ઉઠાવીને જન્મ લઈને આવા પ્રયત્ન કરવાની

જરૂર પડે ખરી ? નહિ જ, એક સર્વ શક્તિમાનને એક તુચ્છ મનુષ્યને મારવાને માટે આટલી બધી જંગળ-શા માટે જોઈએ. એતો બીયારા બોળાએને સમજાવવાની (ધ્યાને જજ્ઞમાનોને સમજાવવાની બ્રહ્મણી ઉપગતી કહાડેલી કથાઓ છે) અલબત્ત એ કથાઓમાંથી પણ સાર નીકળે છે. જે મંત્રી છે. તે તો એનો સાર તરત સમજી જાય છે. ફકટ હીન્દુઓના મહાન પુસ્તક રામાયણની કથાનો સાર થોડીક લીટીમાં સમજાવ્યો છે. તે નીચે આપેલા ગીત ઉપરથી માલમ પડશે.

(રાગ ભૈરવ)

રામ કથા રામાકી સારી, હેંગી સખ ઘટ માંહિરે,
અગમ, આગોચર, દર્શનનુર, સત્તગુર ખોલ બનાધિરે.
જ્ઞાનરૂપિ દીલપર ચઢે, “પ્રેમ” રૂપિ હનુમાન રે
પચીસરૂપિ લંકા જલાઈ, મારા આપા રાવણુ રે
સુરત સીતા છુટક પાઈ, સત્તગુર કે ઉપદેશે રે,
મીલી સો રામજી સંગાતે, પહોંચી અસલ દેશેરે
એક અપરમ ભેદ હે સારા, જે જાને ઉસ મીઠારે,
“કાયમદીન” ચીસ્તી સત્તગુર મહેરે, અલેખ રામજી દીઠારે,

એનો અર્થ એવો થાય છે કે, રાવણુ તે આપણી ખુદનુમાઈ ખુદી અહંકાર અથવા હું પણું. જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં હું પણું છે. ત્યાં સુધી તે મનુષ્યને કંઈ સુજ પડતું નથી, પણ જ્યારે તે પોતાની ખુદી હું પણુનો નાશ કરે છે ત્યારેજ તેને આત્મીક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યાં સુધી સીતા રાવણુના કબજામાં હતી ત્યાં સુધી રામચંદ્રજીને પાછી સીતાને મેળવવાને ધણા સહાસકર્મો કરવા પડ્યાં એટલે (સીતાનો આ લખનારે શાંત ચીત્ત અથવા ધ્યાન એવો અર્થ કયો છે) (કોઈ લખનારાઓ સીતાનો અર્થ બ્રહ્મજ્ઞાન કરે છે.) ચીત્ત શાંત પડ્યા પછી જ ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમાં જ મનુષ્ય એજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. (કોઈ હનુમાનનો અર્થ અદ્વા કરે છે) હવે જ્ઞાન અને પ્રેમ બન્ને એકઠાં થાય તો પછી મનુષ્ય શું નહિ કરી શકે ? પચીસરૂપિ લંકા એટલે શરીરના પચીસ તત્ત્વો એજ પ્રમાણે હીન્દુઓની દરેક કથામાં આપણા શરીરમાં રહેલી આસુરી સંપત્તિ, અને દૈવી સંપત્તિના યુધ્ધોના અલંકારીક લખાણો છે.

હવે જરૂરોસ્ત બીજી દુન્યામાં ખુદા આગલ ગયા એમ દરેક વખતે લખાણુ આવ્યા કરશે ત્યારે એટલું જ સમજવું કે ચીત્તની એકાગ્રતા કરીને

જ્ઞાત રીતે વિચાર કરીને મેળવેલું આત્મિકજ્ઞાન. દાદારહોરમજ્ઞ સર્વવ્યાપક છે એટલે કોઈ ચોક્કસ જગાએ હોઈ શકે નહિ. હવે બહુમન અમસારપદ એ કોઈ જ નહિ, પણ “અકલે અવલ” યાને હઠાપણ, અને એના બાહોશ લખનારે હઠાપણ ઉપર એક નીબંધ લખ્યો છે. Essay આપણી દરેક યસ્તો અને ત્યાએ-સો એ જુદા જુદા લખનારાઓના જુદા જુદા સદગુણો ઉપરના નીબંધો સમજવા. છેલ્લે આપણે મહાન શીલસુદ “ધેટો” જેને પૂર્વ તરફની ભાષામાં અજ્ઞાતુન કરીને કહે છે. તેને એક ફેરી પોતાના ચેલાઓને એવો સવાલ કીધો કે There are many virtues or one ? ત્યારે આવો જવાબ મળ્યો કે “Virtue is one” અને તે શું “Knowledge.”

(નોટ) બહુમન યસ્તના લખાણને ઘણે ભાગે મળતું આવતું લખાણ આપણી અભાસપી નામની કેતાબમાં છે.

પ્રકરણ ૧૬ મું

અરદીબેહેશ્ત યસ્ત

અને

આતશ નીઆએશ

અરદીબેહેસ્ત અમસારપંદનો દરજ્જો આપણી માનદીયસ્તી દીનમાં સૌથી ઉત્તમ છે. અને આપણા લોકોને બીજી દીનવાળાઓ આતશ પરસ્ત તરીકે ઓળખે છે, આપણા ધર્મનું પ્રતિક અથવા ચીન્હ Symbol એ આતશ છે. જેવી રીતે સ્થુલ આતશ દુન્યામાં સૌથી ઉત્તમ તત્વ (Element) ગણાય છે. અને દુન્યાના દરેક ધર્મવાળાઓ પોતાની ધાર્મિક ક્રીયાઓમાં, આતશને અગત્યનું સ્થાન આપે છે, કોઈપણ ક્રીયા આતશની હાજરી વગર થતી નથી. સાયન્સથી તપાસતાં પણ એજ પહેલ્લી શક્તિ છે, એમ માલમ પડી આવે છે. દુન્યામાં એના વગર બીજી શક્તીઓ કામ કરી શકતી નથી. પહેલે દરેકમાં ગરમી હોય તો જ તે જીવી શકે છે, અને ગરમીથી હીલચાલ, હીલચાલથી ઉઝસ અને ઉઝસથી અવાજ Heat, motion, light, and sound. સ્થુલ આતશથી આપણે ખાણું પકાવીએય, દરેક ખુશખોદાર ચીજને બાલીને તેનો વાતાવરણમાં પમરાટ ફેલાવીએય, ખરાબ વસ્તુઓને બાળી નાંખી પોતે તો પવીત્ર જ રહેય, કોઈબી ચીજથી એ અપવિત્ર થતો નથી, જેટલા એના સ્થુલરૂપના ફાયદા છે. તેવીજ રીતે એનો સુક્ષ્મ અર્થ (અથવા બેદમાં કહેલો અર્થ) “ગ્રેમ” Divine

Love થાય છે. અને આપણા ધર્મનો મુદ્રાક્ષેપ પણ “પ્રેમ” છે. જે આપણે અપેક્ષાથી દુઃખી બંદગીમાં જોઈ ગયા. હવે એ અરદીબહેસ્ત યસ્ત અને આતશ-નીઆએસની જે બંદગી છે. તે પણ “પ્રેમ”નો એક નિબંધ લખેલો છે “Essay on Divine Love” જુઓ શીરદોશી જેવો, ઇસ્લામી પણ આપણા જરથોસ્તીઓનો કેવો બચાવ કરે છે.

મગ્નુઈ કે, આતશ પરસ્તન્દ યુદન્દ
પરસ્તેશ ચે, પાક, યઝદાં યુદન્દ.

એમ ના સમજતા કે જરથોસ્તીઓ આતશના પુજારી છે, એ લોકો તો એક ખુદાને માનનારા છે. આપણા લોકોમાં સાધારણ રીતે એવી માન્યતા છે કે અરદીબહેસ્ત અમસારપંદના હાથમાં બહેસ્તની ચાવી છે. એનો ખાતેની અર્થ જોતાં તો વાજબી જ છે કે, “પ્રેમ”થી જ મનુષ્ય બહેસ્ત ભોગવી શકે છે (બહેસ્ત એટલે તંદરોસ્તી સાથે સર્વ જાતનું સુખ) “એ પ્રેમનો દુરઉપયોગ તે હવસ કહેવાય છે.”

અરદીબહેસ્ત યસ્તના ૬થા ફકરામાં લખે છે કે, પાંચ જાતના વૈધ છે. (૧)લો અશોધથી સાજુ કરનાર (૨)જો ઇન્સાફથી સાજુ કરનાર, (૩)જો શસ્ત્રવૈધ વહાડકાપથી સાજુ કરનાર (૪)થો ઝાલાપાલાથી સાજુ કરનાર અને (૫) મો “માંથવાની” ભણીને સાજુ કરનાર.

હવે એ બધા વૈધોમાં “માંથવાની” ભણીને સાજુ કરનારને સક્રી ઉત્તમ (એષ્ટ) ગણેલો છે, એટલે જે વૈધ (ઇઆને આથવન) “પ્રેમ”નો માર્ગ દેખરાવીને (ઇઆને ખુદા સાથે પ્રેમથી એકતાન થવું) લોકોને ચાલુ વાએજો આપીને કુદરતમાં આગળ વધારે છે. તે જ ખરો “વૈધ” (આથવન). છેલ્લે એ યસ્તની નીરંગમાં કહે છે કે—

જેહાનનો રાખનાર, દાદાર, સર્વશક્તિવાન તથા મહાગુની છે. જ્યારે હારેમન એ કંઈ જ નથી અને નાપાક નાશ પામવાને (ઇઆને દેર થવાને) લાયક છે. હારેમન એ કંઈ કરી શકતો નથી એ પરથી ખુદ્દુ માક્સમ પડે છે કે, જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં અજ્ઞાનતા (હારેમનનો બેદમાં અર્થ અજ્ઞાનતા થાય છે) છે, ત્યાં સુધી જ તે અધારામાં ગોટાં ખાયા કરશે, જ્યારે જ્ઞાનમાર્ગ પ્રાપ્ત કરી પ્રેમથી ખુદા સાથે વરસ કરશે (ઇઆને એકતાન થશે) ત્યારે જ તે સંપૂર્ણ થશે.

“નીરંમ” એટલે ધણી મતલબ સાથેના દુઃખમાં સાર, Moral.”

જ્યારે અશો જરથોસ્ત મીનોઈ જહાનમાં હોરમજદની હજુર મયા હતા ત્યારે જેમ બહમને સંદેશો આપ્યો હતો તેમ અરદીએહેસ્ત અમસાસ્પંદે પણ જરથુસ્તને સંદેશો આપ્યો, અને કહ્યું કે જ્યારે તું ગેતીની દુન્યામાં જાય ત્યારે ત્યાંના લોકોને આ મારો સંદેશો આપજે.

O Prophet of Ahura-Mazda tell king Gustasp, to take care of and preserve all.

Fires, Fire proceeds from Ahura-Mazda Himself and it is his lustre, You should know that, Fire is one of the grandest things in the world, and is wanted every-where, by every-body.

Fire wants from man nothing, but dry wood, If you will put fragrant wood on it, it will spread around you a pleasant smell, which will please your brain, but if you will lay any-thing foul on it, the smell out of it, will surely harm you, the heat of fire cures all the diseases, proceeding from cold.

Fire illuminates your "dark heart". Many grand deeds can be achieved with fire, and it is your duty, to give it the high respect it deserves Ahura-Mazda has given me the care of fire and I in turn entrust it to your care.

He who will follow my advice will endear himself to the Supreme-Being but he who disobeys, will have his soul, overcome by the evils of "hell."

ઉપરના અંગ્રેજી લખાણ ઉપરથી માલમ પડશે કે, અહિંયા જે આતશને માટે કહેવામાં આવ્યું છે. તે આપણા દીલમાં રહેલો આતશ "હરકે હકીકી" "ખુદાઈ પ્રેમ" Divine love.

મવલાના રમ સાહેબે પોતાની મશનવી-શરીફમાં એ ઇસ્કે હકીકી વીષે લખ્યું જ્યાન કર્યું છે. એવણુ લખેલ કે,

" હરકે હ આતશ, ન હારક નેસ્ત આદ "

ધખાનેશ્વરકે દિલમે ઇશ્વરની આગ ન હોવે, વો નેસ્ત યાને ફના હો.

અહીંયા મવલાના રૂમ કંઈ બદલવા દેતો નથી, પણ એના કહેવાની મતલબ એ છે કે, માણસના (ખુત્તાસે નફસાની) યાને પુરાં ફેલનો નાશ થઈ જાયો. એક બીજો શાયર લખે છે કે—

ગમે ઇશ્ક અઝ દિલેકસ કમ મખાદા
દિલે બે ઇશ્ક દર આલમ મખાદા.

યા ઇલાહી ઇશ્કકા ગમ કીસીકે દીલમે, કમ મત હોઈઓ, એર બગેર ઇશ્કકા દિલ જહાંમે મત હોઈઓ.

(જુઓ રૂમ સાહેબનું ઇશ્ક વીષેનું લખાણ.)

આતશ—નીઆએસ ફકરો ૧ લો.

અહિયાં આતશને એસમ, યરસમ તથા જીવામ વીગેરે લખીને આરાધવામાં આવે છે. એટલે દીલના ઉભરાથી, યરસમ એટલે દ્રઢતાથી (એકીન રાખીને) અને જીવામ એટલે ચોખ્ખાં અંતરણ્યથી (ખાલેસ મનથી)

બીજા ફકરામાં કહે છે કે હોરમજદની તરફના સધળી ચીજોના અએ પાક કરનાર આતશ, ખોરાકમાં લાંબો વખત સુધી બરેલો તું થજે. અહિયાં ખોરાકનો ભેદ (અથવા સુદ્ધ અર્થ) ખુદાની બંદગી, (એઆદત) એક સાથેર કહી ગયો છે કે, જેસાકે ખાના તનકી ગીઝા (ખોરાક) હય, એસાકે ગાના રહકી ગીઝાહય. જેવી રીતે શરીરને ખોરાકની જરૂર છે તેવી રીતે રહ (અથવા આત્માને) ને ગાઇને બંદગી કરવાની જરૂર છે, હવે ગાઇને બંદગી કરવાના કેટલા ફાયદા છે. તે કમનશીએ આપણી કોમ બીલકુલ જાણતી નથી, અને આપણા ધર્મ સાહિત્યમાં, મોનાજતો, ગઝલો, યા બજતો જેવું કંઈ જ નથી, આપણી જેટલી બંદગીઓ છે તે ફકટ તાલ યા સુર વગર બગડી જઈએ છીએ. અને એ બગડી જવાનું કંઈ પરીણામ આવી શકે નહિ.

શબ્દોથી તો ફકટ મોઝઓ (waves) થાય છે. જ્યારે ગાવાથી (vibrations) ધ્વનિઓ થાય છે. શબ્દો જ્યારે સરસમાં સરસ ધ્વનિઓ પ્રાપ્ત કરે છે, ત્યારે સંગીત થાય છે. (દુન્યામાં દરેક ધર્મ વાળાઓ પોતાની બંદગી વાંછતો સાથે ગાઇને કરે છે. ત્યારે ફકર એકલી આપણી કોમજ વગર સમજવે, (પોતે શું બણ્યો તેની ખબર પણ નહિ) મહોંડેથી ભરડી જાય છે. ગાયનની અસર જનવરોને પણ થાય છે. અને કુરમાં કુર જનવર પણ થોડો વખત

પોતાની હેવાની ખાસ્તત જીવી જાય છે, ત્યારે મનુષ્યને કેટલી અસર થતી હશે, તેનો અભાસ વાંચનારે પોતે જ કરી લેવા.

ફકરો ૩જો. આ ધરમાં રસ્તાખેજના વખત સુધી બળતામાં રહેજે. એટલે જ્યાં સુધી આ શરીર છે ત્યાં સુધી, (જ્યારે મનુષ્ય જે ખુદાઈ ધરકની લગ્ની લાગે છે તે ધીરે ધીરે એટલી બધી વધી જાય છે કે તેને ખુદાની મોનાજત ગઝલ યા બજન ગાયા વગર ચાલતું જ નથી, અને જ્યારે બજનની કુનમાં હોય છે, ત્યારે તે આગળ પાછળ જોતો જ નથી, કે તેને તેની શરમ પણ લાગતી નથી જેમ ગમે તેમ નાચે છે, કુદે છે, હાથની તાલીઓ વગાડે છે એટલી એમાં ખુબી છે. (ઈઆને સંગીતમાં એટલી શક્તિ છે.)

ફકરો ૭મો “આતશ રાતનું અને બપોરનું ખાણું પકાવે છે” એનો બેદ એ છે કે, જે મનુષ્ય જીવાનીમાં પોતાના બુરા હવસો ઉપર કાબુ રાખીને, ખુદાઈ ધરકમાં મસગુલ રહે છે, તેનું ઘડપણ પણ ખુદ આસાનીથી (સુખ અને તંદરોસ્તી સાથે) પસાર થાય છે યાને ઘડપણમાં પસ્તાવો કરવો પડતો નથી.

ફકરો ૮મો તમામ આવનારાઓના હાથ તરફ આતશ નજર કરે છે (અને કહે છે કે) ચાલતો હોસ્ત બેઠેલા હોસ્તને માટે થું લાવે છે.

એનો બેદ એ છે કે બેઠેલા હોસ્ત તે દાદાર હોરમજદ છે, કારણ કે એ સર્વ વ્યાપક છે, અણું એ અણુંમાં એ વ્યાપી રહેલો છે. (એટલે આવજવ કરવાવાળો નથી) જ્યારે ચાલતો હોસ્ત, તે મનુષ્યનો આત્મા (અથવા મનુષ્ય) કારણ કે મનુષ્ય (અથવા આત્મા) વ્યાપ્ય છે એટલે આવજવ કરવાવાળો છે. અને દાદરહોમજદને મનુષ્ય તરફથી કોઇપણ બેટ સોગાદની આરજી નથી (બેટ સોગાદ જોઈતી નથી) તેને તો ફકટ મનુષ્યનું દિલ (ચોખ્ખુ અંતકરણ) જોઈએ છે. ખાલેસ દીલની ખુદા તરફ લાગણી.

ફકરો ૧૦મો રોશનીમાં પરિક્ષા કીધેલી, અને સાફ કીધેલી કાઠી જે શખ્સ આતશને માટે લઇ જાય છે, તેને આતશ દુઆ દે છે. એનો સુક્ષ્મ અર્થ એ થાય છે કે દુન્યાને દેખાડવા અને પોતે કેવો એક પવિત્ર હોય તે પ્રમાણે સ્વાંગ સજીને, મોટે શાદે બંદગી કરીને લોકોને છેતરવાની નેમથી. જે બંદગી કરે છે, તે તો પોતાના આસની અને વખતની બરબાદી જ કરે છે. મનુષ્યને (ઈઆને દુન્યાને છેતરી શકાય) પણ ખુદાને છેતરી શકાય નહિ. પણ કેટલાક શખ્સો તો કંઈ એમ જ માની બેઠા છે કે, ગમે તેમ દુન્યાને છેતરીએ પણ ખુદાની બંદગી કરશું, તો ખુદા માફ કરશે. તેથી જ ઉપલા ફકરામાં

લખ્યું છે કે, રોગશનીમાં પરીક્ષા કીધેલી એટલે ફક્ત પ્રેમને માટેજ ત્રેમની, અગ્નિજ ફકરો જુઓ કે “Fire wants from man nothing but dry wood.” તેને તમારી તરફથી કંઈપણ ચીજ જોઈતી નથી. ઉલટું દુન્યાને દરેક ન્યામત તેના તરફથી મળે છે. એક ફકરામાં લખેલ કે the heat of fire cures all the diseases proceeding from cold. એ આતશની ગરમી તમારાં સધળાં દર્દોને કે જે ઠંડીથી થયાં હોય તેને દફે કરે છે, (ઈઆને સાબનું કરે છે) એટલે મનુષ્યો જે દરેક કામમાં આળસાઈ કરે તો ચાલી શકે, પણ ખુદા તરફ એકીનથી ભક્તિભાવ નહિ રાખે તો જરૂર તેની જીંદગી બ્યર્થ જાય, અહીંયા જે દર્દોને માટે ધશારો કીધો છે તે આપણી પરેશાની, અને જે એ તકલીફ અથવા પરેશાની નાખુદ કરવી હોય તો અંતકરણમાં આતશની જ્યોત જગાવો અને તેની સાથે આશક અને માશુમની માફક પ્રેમ કરતાં શીખો. આ બધા ખોલાસાઓ ઉપરથી આપણે જાણ્યું કે સ્થુળ આતશનો એક ચિન્હ પ્રતિક અથવા “symbol” છે. જ્યારે સુક્ષ્મ આતશ તે ખુદાઈ ઇશક અથવા પ્રેમ છે.

ભજન

હમને બ્રહ્મ મિયારા રે હમારા પંથ હે ન્યારાજી.

- ૧...માળા, મણુકા હમ નહિ ફેરે, પુસ્તક ગ્રંથ મિસારા રે ભાઇ
ધામ જાત્રા હમ નહિ જાવે, બટકે નહિ સસારા
- ૨...દેવી, દેવતા હમ નહિ પૂજે, પથરા કોન બીયારા રે ભાઇ
દેવળ, મંદિર હમ તહિ જાવે, છોડા ઠાકર દ્વારા
- ૩...પૂજા, ક્રિયા, વ્રત, સમાધિ કરતવ છોડા સારા રે ભાઇ
તપ, જપ તો હમ કછુ ન કરીએ, બાવ હમારા ચારા,
- ૪...ચિત્ત હમારા જીસે લાગા, એહી હમારા પ્યારા રે ભાઇ,
સુરતા ઉસ્કે સન્મુખ રખ્ખે, આનંદ હોય અપારા,
- ૫...દિન ઓર રાત મગન હો રહેવે, મન મોહન પર વારા રે ભાઇ
પ્રેમ પ્યાલે બર બર પીવે, એ હે કામ હમારા.
સોહ સિદ્ધ કીયા મન અંદર, છોડા સખ વિસ્તારા રે ભાઇ
- ૬...એક, બ્રહ્મ ઓર દ્વિત્ય નાસ્તિ, એહી શબ્દ લલકારા.
કબી નહિ હમ કપડે રંગે નહિ મુંડાવન હારા રે ભાઇ
- ૭...કબી હમ નહિ જટા બડાવે, છોડા સખ આચારા,
સખ સંસાર કે જુડે ઝગડે, આવે નહિ નિસ્તારા રે ભાઇ,
- ૮...જ્ઞાન નાવમે એહકે સંતો, “જ્ઞાનીને” બવ તારા.

હવે આપણે આતશ બહેરામ અને તેના (૧૬) આતશો વીસે ખોલાસો કર્યો. બ્યારે એક આતશ બહેરામ બાંધવું હોય ત્યારે પહેલે ૧૬ જુદા જુદા આતશોની ઉપર ઇજ્જતની, વંદીદાદ વીગેરેની જુદી જુદી દરેક આતશની ક્રિયા કરી એક અફરગાન્યામાં મુકવામાં આવે છે. અને જે મકાન બાંધ્યું હોય તેમાં તેને પરચાવવાની ક્રિયા કરવામાં આવે છે. ત્યારે તેને આપણે “આતશ બહેરામ” કરીને કહીએ છીએ. ૧લો આતશ નશાનો અથવા મુરદાનો. (૨)જો રંગરેજનો, (૩)જો હમામખાનાનો, (૪)થો કુંભારનો, (૫)મો પંજબી ચાને છટ બનાવનારની ભઠ્ઠીનો (૬)થો ખોદાને ચાદ કરનાર ફકીરની ધુઈ (ધુણીનો) તથા કંસારાનો, (૭)મો કીમીઆગર તથા સોનીનો, (૮) ટંકશાળ ચાને જ્યાં સીકકા પડતા હોય ત્યાંનો. (૯)મો લુહારની ભઠ્ઠીનો. (૧૦)મો હથીઆરો બનાવવાના કારખાનાનો. (૧૧)મો ભઠીઆરોનો, (૧૨)મો કલાલખાનાનો તથા જ્યાં દારૂ ગાલવાની ભઠ્ઠી હોય તેનો, (૧૩)મો પાદશાહ અને લશ્કરી સરદારો, જ્યાં છાવણી નાંખીને પડ્યા હોય અને જ્યાં મુસાફરો ખાણું પકાવતા હોય તેનો, (૧૪)મો ભરવાડ ચાને ગોવાળીઓ જે ઢોર ચરાવતો હોય તેને ત્યાંનો, (૧૫)મો વીજળીનો, (૧૬)મો દસ્તુર, મોબેદ તથા બહેદીનના ધરનો આતશ. આ (૧૬) આતશો.

આપણે સાધારણ યુદ્ધીથી જોઈશું તો માલમ પડશે કે, આ દરેક જુદા જુદા આતશમાં કંઈજ ફરક નથી. બધા એક સરખા છે. કોઈ પણ આતશમાં વધતી એછી ગરમી નથી. દરેક આતશની એક સરખીજ ગરમી છે. અને એક સરખોજ દરજ્જો છે. કોઇનો ચઢતર દરજ્જો નથી. ત્યારે એ સોળ જુદા જુદા આતશો લેવાતું શું કારણ હશે? અને જે ચીજ જાતેજ પવિત્ર (ઉશ્વરી બીજાને પવિત્ર કરે તેવી) તેને પવિત્ર કેવી રીતે કરે એ ધ્યાનમાં ઉતરે તેવું લાગતું નથી, અને આપણા દસ્તુરો કંઈ એટલા બધા અગ્નિ નહિ હતા કે આવું નહિ બનવા જેવું કરીને આપણને ઘોઠામાં નાંખે. (ઈઆને આપણને જોર રસ્તે દોરવે) એની મતલબ જુદી છે, અને જેમ દરેકનો સ્થુલ અર્થ જુદો અને સુક્ષ્મ અર્થ (અથવા બેદ) જુદો તેજ પ્રમાણે આ આતશ બહેરામનું સમજવું. અને આ બે શબ્દોના જુદા જુદા અર્થો સાથે લેવાથી એનો બેદ માલમ પડી જશે. આતશ એટલે ગ્રેમ (ઈશક) અને બહેરામ એટલે પૂરપાર્થ. જો કોઈ શબ્દ ફક્ત ખાલેશ દીલથી ગ્રેમ કરી જાયતો હોય, પણ તેનામાં પૂરપાર્થ કરવાનું સામર્થ્ય નહિ હોય તો તે શબ્દ દુનિયાના મહાન કાર્યો કરવાને લાયક થાય નહિ. પણ જે શબ્દમાં બંને ગુણો હોય “ગ્રેમી” અને કોઈની કાર્ય કરવાને હીમ્મતવાન (ફેદ મનનો) તે કોઈ પણ કામ માથે લે તે પાર ઉતારી શકે છે. અને તેથીજ આતશ બહેરામનો દરજ્જો સૌથી શ્રેષ્ઠ (આલા) છે. તેવીજ રીતે જેને ચોતાના ફરીરને આતશ બહેરામ બનાવ્યું હોય, ચાને જુદી જુદી ૧૬ આપણા

શરીરની શક્તિઓને ક્રિયા કરીને એકત્ર કરી જાણી હોય તેજ સૌથી બળવાન હોવાય અને તેનો ભેદ હિન્દુભાઈઓના ધર્મના ભેદથી જાણવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

હિંદુઓના અથર્વ વેદમાં “હૃદય અને શિરસું સંધાન” એ વીષયમાં લખ્યું છે કે, સ્થિર ચિત્ત યોગી પોતાના શિરને પ્રાણ વડે હૃદય સાથે સાંધે છે. અર્થાત્ હૃદયની બક્તિ અને મસ્તિષ્કના વિચાર એ બન્ને એક જ કામમાં જોડે છે. ધર્મમાં તો તર્ક અને બક્તિને સમાનતા મળવી જોઈએ. કેળવણી પણ હૃદય અને મસ્તિષ્કનો સરખો વિકાસ થાય એવી જોઈએ. જેમાં કેવળ તર્ક શક્તિ વધે એ સિક્ષા પ્રણાલી નાસ્તિકતા લાવે છે. અને જેમાં માત્ર બક્તિ વધે એ પદ્ધતિ અધે વિશ્વાસ વધારે છે. યોગી એ બન્નેને સાંધી પ્રાણને મસ્તિષ્કમાં મોકલે છે. પીઠની કરોડમાં મૂળધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મણિપૂર, અનાહત, વિશુદ્ધી, આગ્રા અને સહસ્ત્રાર નામે ૭ ચક્રો, ક્રમશઃ શુદ્ધતા અક્ષરંધ્ર સુધીમાં છે.

પ્રાણાયમ દ્વારા નીચેથી એક એક ચક્રમાં પ્રાણ ભરવાની ક્રિયા સાધ્ય થયા પછી, છેવટે સહસ્ત્રાર (અક્ષરંધ્ર)માં પ્રાણને યોગીઓ મોકલે છે. મુમુક્ષુને એ એ અવસ્થામાં અક્ષરંધ્રોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

દેવનો ખજાનો

યોગીના શિરને દેવનો ખજાનો કહ્યો છે. કારણ કે તેમાં સઘળી દિવ્ય બાવનાઓ રહે છે. અને શ્રેષ્ઠ દૈવી શક્તિઓ, એના શરીરમાં વસે છે. માટે જ યોગીનો દેહ (શરીર) દેવતાઓનું સાચું મંદિર છે.

એની રક્ષા કરનાર વીરોનું નામ પ્રાણ મન અને અન્ન છે. બળવાન પ્રાણ સઘળા રોગ બીજો, અને શારીરિક દોષોને હઠાવે છે. શ્રેષ્ઠ સદ્ગુણીને સત્યનિષ્ઠ મન સુવિચારો દ્વારા એને સુરક્ષિત કરે છે. સાત્વિક અન્ન સેવનથી શરીર નીર્દોષ અને મન સાત્વિક બની પ્રાણનું બળ વધે છે.

અક્ષા નગરી

અક્ષાની નગરી હૃદયમાં છે. તેમાં અમૃત છે, તે દેવો પ્રાર્થન કરે છે, ને પુષ્ટ થાય છે. એ રૂપક છે. અર્થાત્ હૃદયનું રૂધિર જ સૌ ઇંદ્રિઓમાં જળને આરોગ્ય આપે છે. જે સંયમી માણસ હૃદયની શક્તિઓનું ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવે છે, તેને દીર્ઘ આયુ બળવાન ઇંદ્રિઓ અને સારી પ્રજા પેદા કરવાની શક્તિ મળે છે.

પ્રાણાયમથી ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે. ત્યારે કેટલીએ અજ્ઞાન શક્તિઓનું જ્ઞાન થાય છે. એ સ્થિતીમાં આંતરિક ઉપકરણોનું વિજ્ઞાન થાય છે. એ રીતે

હૃદયાદિ અંતરંગોનું પૂર્ણજ્ઞાન થયા પછી ત્યાં પોતાની આત્મશક્તિ કેવી અદ્ભુત રીતે કામ કરે છે. તેનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. અને બ્રહ્મજ્ઞાનીને આત્મિક શાંતી થવાથી; અકાળે મૃત્યુ ન થતાં સ્વેચ્છાથી મરણ મરતાં સુધી સર્વે ઈદ્રિઓને અવયવો બળવાન, તથા કાર્યદક્ષ બને છે. એ બ્રહ્મજ્ઞાનનું જીવતાં ફળ છે. આત્મા બ્રહ્મા છે, તે હૃદય કમળમાં વસે છે, હંસ એટલે પ્રાણ (સોહં) એનું વાહન છે એ હંસ માનસ સરોવરમાં રહી, ઉચ્ચ વિચારોના અણમુદ્ર્યાં મોતી ચરે છે.

અયોધ્યા નગરી.

મૂળાધારાદિ સાત ચક્ર અને મુખાદિ (મહોંડાના) નવ દરવાજાવાળી આ દેહ નગરીનું નામ “અયોધ્યા” છે. એમાં જ્યાં સુધી કેવળ દૈવી વૃત્તિઓજ સદા શાંતિ સાથે રહે અને આસુરી ભાવનાઓ સાથે સંગ્રામ થાય જ નહિ, ત્યાં સુધી એ દેવોને આધિન હોઈ એમાં શાંતિનું સામરાજ્ય છે, એ નગરમાં પ્રકાશમય સ્વર્ગ હૃદયમાં છે.

તે જોની ઈચ્છા હોય, તે પ્રયત્નથી મેળવી શકે છે, આજસુ મનુષ્યને તે નથી મળતું. એનો પૂજનીય દેવ આત્મારામ છે, બ્રહ્મજ્ઞો તેને જાણે છે. આસુરી ભાવોને તે રામ જીતીને રાજધાનીમાં પૂરતે છે. હું અપરાજિત છું, શક્તિશાળી છું, એમ મનુષ્ય સમજે. “શરીર તે દેવ મંદિર છે” કે ઋષિઆશ્રમ છે એમ માને, અને પોતે તેનો અધિષ્ઠાતા તથા પરમાત્માનો સહચારી સમજે, તો એ દ્રઢ ભાવનાથી અનુભવ પણ તેવો થયે. દુષ્ટ ભાવોથી હું કદી જીતાઈશ નહિ, માર્શ નામ વિજય એવી ઉચ્ચ વૈદિક ભાવના આત્મામાં થવી જોઈએ, હું દીન છું દુર્જન છું, અધમ છું. એવી અવૈદિક ભાવનાઓ મનુષ્યે મનમાં કદી ન કરવી ધટે.

પ્રાણ રામનો સખા છે (હાસ્ત છે)

જીવાત્માનો સેવક પ્રાણ છે, એ વાયુ પુત્ર છે, કેમકે વાયુ પ્રાણ બનીને નાકમાં પ્રવેશ્યો છે, શરીરનો પ્રાણ વિશ્વવ્યાપી પ્રાણનો અંશ છે, પુત્ર છે, માટે એને “મારૂં-પવનાત્મજ” કહે છે, એ મારૂં-પવનાત્મજ (હનુમાન) આત્મા-રામનો સખા છે, વિશ્વવ્યાપક શક્તિઓ અંશાવતાર રૂપે કર્મ જૂમીમાં (દેહ અથવા શરીરમાં) આવીને એ રીતે કરમ કરે છે.

પ્રાણના અમરત્વને લીધે હનુમાન ચિરજીવત્વ સિદ્ધ થાય છે. હનુમાન પૂજા એજ પ્રાણોપાસના છે, દશરથનાં રામનો એટલે દશ ઇંદ્રિઓના રથમાં જે આનંદ-રૂપ આત્મારામ છે, એનો પ્રાણ નિત્ય સહાયક છે. તથા દશમુખની લાંકાને બાળનાર પણ એજ માફતી અર્થાત દશે ઇંદ્રિઓની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ ભોગમાં થાય છે, તે પ્રાણુપામના અભ્યાસથી દહન કરે છે. ઇત્યાદી કલ્પનાથી એ રૂપક રૂપણ થાય છે. માટે જ મનુષ્યે હું આત્મા છું, પ્રાણુ મારો સખા-અનુચર છે, અને પ્રાણુને આધિન સંપૂર્ણ શરીર છે, એ મારો સામ્રાજ્ય વૈભવ છે, હું સદાએ આસુરી ભાવનાઓ (દરજી શક્તિઓ દેવો રાક્ષસો) પર વિજયી બનીશ, એવી વૈદિક ધર્મની આદર્શ ભાવનાઓ કરવી જોઈએ.

આ ઉપરના અર્થ વેદના શરીર સંબંધી લખાણના ૧૬ દરવાજા વાળી અયોધ્યા નગરી વીસેના બેઢી, સમજી વાંચકોની ખાત્રી થશે કે. આપણા સોળ આતશ, અને વંદીદાદની પહેલી પરગરદના સોળ (૧૬) શહેરો એ બેઢમાં કહેલાં લખાણો છે, આપણું શરીર એજ આતશ-બહેરામ અને પેલા ૧૬ આતશો તે સાત ચક્રો અને નવ ઇંદ્રિઓ, હવે પેલા ૧૬ આતશની ક્રીયા તે આપણા ચક્રોને પ્રાણુપામથી (Deep breathing) જાગૃત કરવાં. અને ઇંદ્રિઓ પર મનનો કાબુ રાખવો, જે મનુષ્ય પુરુષાર્થ કરીને એ ચક્રો ખીલવે તો દરેક શક્તિ પ્રાપ્ત કરે. (જુઓ અષ્ટસિદ્ધિ) હવે આપણા ત્રણ જુદા જુદા આતશના દરજ્જા વીસે બાણવું કે. આતશ બહેરામ એટલે ખુદાઈ ધરક (ધરકે હકીકી) આતશ-આ દરાન એટલે આપણી પરજોતર સ્ત્રી સાથનો પ્રેમ, (૧) જુઓ નોટ અને આતશ દાદગાહ એટલે દુન્યાના સર્વ મનુષ્ય સાથનો પ્રેમ, (જેવો કે મા-બાપ-ઉસ્તાદ, તથા સગાં વહાલાં વીજેરે.)

જુસ્સ કાઢરેરે પણ આપણી માફક શરીરને જ દેવલ (Temple) બેઢમાં કહેલું છે.

Know ye not that ye are the temple of God, and that the spirit of God dwelleth in you; If any man defile the temple of God him shall God destroy for the temple of God is holy which temple ye are.

આપણું શરીર જ ખુદાને શાદ કરવાનું પવિત્ર મંદિર છે. જ્યાં હોરમજદ પોતે જ રહેલો છે. જે આ શરીરને અપવિત્ર રાખે છે, તે પોતે પોતાને જ નુકશાન કરે છે.

હવે આપણે સ્વામી વીવેકાનંદનું અંગ્રેજી લખાણ જોઈશું તો માલમ પડશે કે, ગ્રંથો, મંદીરો, પ્રતીકો, ક્રિયાકાંડો એ બધાં ધર્મની શરૂઆતના સાધનો માત્ર છે, એ કંઈ ખરો ધર્મ નથી.

If therefore, anyone says, that symbols, rituals, and forms, are to be kept for ever, he is wrong, but if he says, that these symbols and rituals are a help to the growth of the "soul" in its low and undeveloped state, he is right,.....These are the external forms of devotion, through which man has to pass, but if he is sincere, if he really wants to reach the truth, he goes higher than these, to a plane where forms are as nothing. Temples or churches, books or forms, are simply the kindergarten of religion, to make the spiritual child strong enough to take higher steps, and these first steps are necessary, if he wants religion.....Religion is not in doctrines, in dogmas, nor in intellectual argumentation, it is being and becoming; it is realisation.

(Swami Vivekananda Vol. II. 41 & 43)

નોટ—હવે એ પ્રેમ વિષે ફારસી સાહિત્યમાં સૌથી ઉત્તમ લખાણ એક ઠેકાણે આવે છે. તે પેલા લયલા મજનુનો પ્રેમ કિસ્સો. એ કિસ્સામાં લખ્યું છે કે, મીનોઈ જહાનમાં હાદાર હોરમજદે મજનુને પુછીયું, કે તું જેવી રીતે એક સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરીને દીવાનો થઈ ગયો, તેવો જ પ્રેમ જો તે ખુદા સાથે કરીશ હોતો, તો તારી આવી હાલત થતે નહિ. પણ અત્યારે તું ખુદાનો હોસ્ત હોતો, અને તારી જગ્યા બહેસ્તમાં હોતો. ત્યારે મજનુએ શું સરસ જવાબ આપ્યો, કે જો તુંને મારો પ્રેમ જ જોઈતો હોતો, તો તું જ મારી લયલા થઈને કેમ નહિ આવ્યો? આ પ્રેમની હદ જ થઈ ગઈ. એનું નામ તે ખરો પ્રેમ. જેનામાં આવો પ્રેમ હોય તે જ ખરો પ્રેમી.

પ્રકરણ ૧૭ મું

“સહેરેવર—અમસારપંદ”

જ્યારે પેગંબર જરથોસ્ત મીનોઇ જહાનમાં ગયા હતા, ત્યારે સહેરેવર અમસારપંદે સંદેશો આપ્યો હતો કે—

O holy Zarathustra of good sense; may Ahura-Mazda always crown you with success. When you return to the lower world, give this message to the people there “viz” that those who have at their place, swords, daggers, spears, and other weapons, should keep them always shining and not allow them to rust. Bad people are always afraid of those, that have their weapons shining. With such weapons people always shive out in war, and against their enemies. It is necessary to preserve these weapons, and not let them go into their hands.

આ ઉપરના લખાણમાં એવું ફરમાવવામાં આવ્યું છે, કે લોકોને કહેજે કે તમારાં હથીઆરો જેવાં કે તલવાર, કટારી અથવા ઝંબીઓ બાલો. અથવા નેજો હમેશાં ચમકાટવાળા (ધારવાળા) રાખો. તેની ઉપર કાટ ચઢે નહિ. ખરાબ આદમીઓ હમેશાં આવાં ધારવાળાં હથીઆરો રાખનારથી ળીફે છે, અને એ

હથીઆરોથી જ આપણા દુશ્મનને આપણે મારી હાલવાનો છે, દાઢના હાથમાં આ હથીઆરો જાય નહિ તેની સંભાળ રાખજો.

સાધારણ રીતે એવું સમજવામાં આવે છે કે સહેરેવર—અમસારપંદ એ ધાતુ (metal) ઉપર ભવ્ય અમસારપંદ છે. તેથી એ ધાતુના હથીઆરોને ચાલુ ધારવાળાં રાખવાની અહિંયા તાકીદ કીધી છે.

પહેલે આપણે સાત અમસારપંદોનો, આપણા શરીર સાથે શું સંબંધ છે તે તપાસ્યે.

હોરમજદ—તે આપણા શરીરમાં રહેલો આત્મા

બહમન—તે આપણી અકલે અવ્યક્ત ડહાપણ, બહુ મન

અરદીખેહેસ્ત—તે આપણા શરીરમાં રહેલી ગરમી જીવનશક્તિ

સહેરેવર—તે આપણા શરીરમાં રહેલાં હાડકાં જુઓ પુનઃદેશનો બાબ
૧૨મે આપણા શરીરમાં ૩૬૦ હાડકાં છે.

સપંદારમદ—એટલે શરીરનું માંસ અને ચામડી.

ખોરદાદ—એટલે (પ્રવાહી) શરીરમાં રહેલો પ્રવાહી ભાગ, વીર્ય લેહી,
થુંક પરસેવો વીગેરે.

અમરદાદ—એટલે બાલ, નખ, રૂંવા વીગેરે

વધુ ખુલાસા માટે જુઓ મહોટી હપ્તન યસ્તનો કરદો ૮મે ફરો જયો—
શું દુન્યાના લોકોને એટલી પણ ખબર નહિ હતી ? કે હથીઆરોને ચાલુ હાલતમાં
(ધ્યાને ધારવાળાં) રાખવાની પેગંબરને આટલી તાકીદ કરે; એ હથીઆરો—
ધ્યાને આપણાં હાડકાંને બચપણથી કસાયલાં રાખવાની તાકીદ કીધી છે, કારણ
કે કુમળાં હાડકાંને જેમ વાળો તેમ વળી શકે, તેથી દરેક મનુષ્યે બચપણથી જ
અંગકસરત કરવી. અથવા તો ચાલુ મહેનત કરીને તંદરોસ્ત થવું. આપણાં
ધર્મમાં એ દુર્મુજોને સહથી ખરાબ ગણેલા છે. એક તો જુહું બોલવું (જુહું)
અને બીજો આળસુ માણસ (ધ્યાને આળસધ). આપણા શરીરને જુદા જુદા
શીક્ષકોએ જુદીજુદી સંજ્ઞાથી (ધ્યાને બેદમાં) જુદાજુદા નામો આપ્યાં છે.
આ સહેરેવર—અમસારપંદનો લખનાર આપણા શરીરને કીલ્લા સાથે સરખાવે
છે. કીલ્લો તે શરીર, એની અંદર રહેલાં હાડકાં તે આપણા હથીઆરો, આપણી
દિદ્રિઓ તે કીલ્લાના બારી, બારણાં, અને એ કીલ્લાની અંદર રહીને લડનાર તે
આપણો “આત્મા” એ શરીરમાં રહેલા દુશ્મનો તે આપણા દુર્મુજો. હવે એ
દુર્મુજોને મારવા માટે શરીર રૂપરૂપ (ધ્યાને તંદરોસ્ત) જોઈએ, તેથી ખાસ

ધર્મની રૂએ ફરમાન આપ્યું છે કે, કદી પણ આળસાઈ કોઈપણ કામમાં કરશો નહિ. મનુષ્યે હમેશાં પ્રવૃત્તિમય રહેવું.

એ વીધે જુઓ વંદીદાદની પરગરદ ૧૮ મી ફકરા ૧૪ થી ૨૪ સુધી.

એ ફકરાઓમાં હોરમજદ જરથોસ્તને કહે છે કે, “પરોદરજ” નામનો મરથો (જેને સાધારણ લોકો “કહર કતાસ” કરીને પણ કહે છે.) જ્યારે હોશન થેહ (ધંઆને આમદાદે) પોકાર કરે ત્યારે, અએ માણસો તમારા ખીછાના ઉપરથી ઉઠો, નાહી ઘોઘને હાથ પાક કરી આતશ રોશન કરો, જે તમે આળસઈ કરીને નહિ ઉઠસો, તો “બૂબ્યાસ્પ” નામનો દેવ, તમારી તરફ દોડી આવશે, અને પાછા તમને ઉંધમાં નાંખી દેશે. અએ માણસો લાંબી ઉંધ તમને સળવાર નથી.

હવે એ બૂબ્યાસ્પ દેવ તે આળસાઈનો દેવ છે. અને એ આળસાઈનો દેવ (ઉંધમાંથી ઉઠો એટલે જ્યારે તમને ધર્મજ્ઞાન લેવાની જગ્યાએ થાય ત્યારે) (ઉંધમાં પડો છો એટલે આળસુ રહો છો) તમારી ઉપર ફાવી નહિ જાય માટે, તમારે આળસઈ છોડીને એ જ્ઞાન લેવું, અને તંદરોસ્ત થવું.”

“મરથો એટલે પ્રેરણા” જ્યારે તમને પ્રેરણા થાય ત્યારે જરૂર આળસઈ તજ દેવી. કારણ કે આળસુ માણસ દરેક ચીજની તંગીમાં રહે છે, કામકાજ કરતો નથી અધ્યાસી જાંદગી ગુજારી, પોતાનું સ્વમાન ગુમાવીને પારકાને આધારે (આશ્રયે) રહે છે. અને લોકોને બોળ સમાન થઈ પડે છે. જ્યારે એક તંદરોસ્ત ઉદ્યમી આદમી ગઈ તેવી સખત મહેનત મજુરી કરીને પણ સ્વતંત્ર જાંદગી ગુજારી શકે છે. પોતાનું સ્વમાન ગુમાવતો નથી. તેથી જ સહેરેવર અમસાસ્પંદે જરથોસ્તને સંદેશો આપ્યો કે દુન્યાના લોકોને કહેજે કે. આળસુ જાંદગી ગુજારે નહિ. જ્યારે કોઈ તંદરોસ્ત મનુષ્ય ધર્મની સખાવત પર ગુજારે કરે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે, “હાડકાંનો” હરામ છે. આખાખાઉ છે, એવી રીતે હસ્યુત થઈને (પોતાની આળસાઈને) લીધે જાંદગી પુરી કરે છે. આપણા આપદાદાઓ એટલા સ્વમાની હતા કે કોઈ દીવસ પણ ધર્મનો પૈસો લેતા હતા નહિ. પોતાની જાત મહેનત પર જ વિશ્વાસ રાખી ગમે તેવી ગરીબી (તંગદસ્તી) વેઠી લેતા. આજે તો કામમાં એથી ઉદ્દોગ મામલો નજરે પડે છે.

આપણા શરીરને કોઈએ કીસ્તી અથવા નાવ સાથે સરખાવ્યું અને આત્માને “નાખુદા” તરીકે જાળખાવ્યો છે, કોઈએ રથ સાથે રથ તે શરીર અને રૂથી તે “આત્મા” કોઈએ દુન્યા સાથે સરખાવ્યું છે. કોઈએ શરીરને ઘોડા સાથે સરખાવ્યું છે, ઘોડો તે શરીર અને સવાર તે “આત્મા” હાંદુઓએ એને

“કુરુક્ષેત્ર” નામનું લડાઇનું મેદાન કહેલું છે. પાંડવો તે “સદ્યુજ્યો” અને કૌરવો તે દુર્યુજ્યો. આપણા ઈરાની સાહિત્યમાં એને “રએ”નું મેદાન કહેલું છે. કૈપુશરૈનું બશ્કર તે સદ્યુજ્યો, અને અફરાસ્યબનું બશ્કર તે દુર્યુજ્યો, કોઇએ અયોધ્યા નગરી ને નામે ઝોળખાવ્યું અયોધ્યા તે શરીર અને “રામચંદ્રજી” તે આત્મા, કોઇએ આતશ બહેરામ સાથે સરખાવ્યું છે, કોઇએ મંદિર સાથે સરખાવ્યું છે. મંદિર તે શરીર અને અંદર રહેલો દેવ તે “આત્મા” કોઇએ સ્ત્રી સાથે સ્ત્રી ને શરીર અને મરદ તે આત્મા body & Soul.

આપણી તવારીખમાં એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે પેગંબરને ગુસ્તાંસ્પ પાદશાહે કેદમાં નાંખ્યા હતા (એવણના દુશ્મનોની ખોટી સમજવતથી) ત્યારે ગુસ્તાંસ્પનો માનીતો ઘોડો બેહેનદ (અસ્પેસીહા) નામનો હતો, તેના એક દિવસે ચાર પગો પેટમાં ઘુસી ગયા હતા ત્યારે એ ચાર પગો આપણા પેગંબરે બહાર કઢાડ્યા હતા તેના ખોલાસો ઘોડો એટલે શરીર અને ચાર પગો તે આપણી અંદર રહેલી ચાર શક્તિઓ, પહેલ્લી શક્તિ તે એક ખોદા પરજ એકીન રાખવું તે (એકીન-ઇમાન-faith) બીજી શક્તિ તે “તંદરોસ્તી” health, ત્રીજી શક્તિ તે જ્ઞાન Knowledge. અને ચોઠી તે આપણો પુરુષાર્થ અથવા હીમ્મત courage, Manliness, હાંદુઓએ તો ઇશ્વરની સાથે એકએક સ્ત્રી પણ આપેલી છે “બ્રહ્માની” સાવિત્રી “વિષ્ણુની” લક્ષ્મી અને મહાદેવ અથવા “શીવ”ની પાર્વતિ કૃષ્ણની રાધા વીગેરે હવે એ સ્ત્રીઓ તે શરીર અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ તે આપણો “આત્મા” પ્લેટો પણ ચાર શક્તિને માટે લખે છે.

Wisdom, Justice, Courage, અને Temperance પ્લેટોનું બહું સિદ્ધાંત આ ચાર સદ્યુજ્યોમાં જ સમાઈ ગયું છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું

“ખોરદાદ યસ્ત”

Khordad (Haur-vatat) rules over the seasons of the year, He is the genius of “Health” and presides over Waters.

May Khordad grant three plenty and prosperity.

જ્યારે પેગંબર જરથોસ્ત મીનોષ જહાનમાં ગયા હતા ત્યારે જેમ ખીજ અમસાસ્પદેએ સંદેશા આપ્યા હતા, તે પ્રમાણે ખોરદાદ અમસાસ્પદે પણ પોતાના તાબા હેઠલની ચીજ જે નદી અને કુવાના પાણીને સ્વચ્છ રાખવા વીધે સંદેશા આપ્યો હતો.

The next in order was Archangel Khordad, who enjoined the Prophet to take care of the waters of the rivers and wells. Which flow from mountains and underground passages, and which are used in cultivation, and for cooking purposes.

He wanted the people of the world, not to throw any dead body, or a part of the dead body, into such flowing waters, nor allow any foul substance, to mix with

them, and added that if the water used in cooking food, was clean and unpolluted, the food would never harm, the person, who ate it, and told him not to forget, that foul water was the cause of several diseases in the world.

આ ઉપરના લખાણમાં પાણીની સ્વચ્છતાઈ રાખવાને માટે જે તાકીદ કીધી છે. (ધ્યાને ધર્મની રૂએ ફરમાન આપ્યું છે) તેના બે અર્થ થાય છે, એક તો નદી, કુવા, તલાવ વીગેરેનું પાણી અને બીજું પાણી તે આપણા શરીરમાં રહેલો પ્રવાહી ભાગ, લોહી, વીર્ય વીગેરે.

પેગંબરે જે પાણી વીધે ધર્મમાં લખ્યું છે તે ખાસ કરીને આપણા “વીર્ય”ને સ્વચ્છ રાખવા લખ્યું છે. જુઓ નવમો (૯)મો ફકરો ખોરદાદ ચસ્તનો.

એમાં દાહાર હોરમજદ કહે છે કે:-અએ નરથોસ્ત, આએ માથ, છોકરા-વાળા બાપ, અથવા એક બાઈ જેની સાથે બીજો જનમેલો હોય તે. અથવા ત્રણ પંથવાળા (તથા) નેકનામાંના ગુણવાળા આશ્રવન (એ ત્રણ) સિવાય બીજા કોઈને તું શિખવતો ના.

ખોલાસો:—(તે આશ્રવન કેવો હોવો જોઈએ તેની બીજી સિફતો નીચે જણાવે છે.)

(જે આશ્રવન) સારી દીનવાળો (હોએ) (તથા) જે સારી દીનવાળો અશે (તથા) નામીયો (હોવાથી) તમામ દરજ્જોને જેર કરનાર (થાએ) (ધ્યાને ફરક જતની જુઠાઈને તોડે)

આ ચસ્તનો બાહોશ (વિદવાન) લખનાર એના બેદનો ખોલાસો જાહેરમાં કરવાને માટે મનાઈ કરે છે. પણ ઉપર દેખરાવ્યા પ્રમાણે ફકટ ત્રણ જુદી જુદી જતની લાયકાત ધરાવનાર શખ્સોનેજ એનો બેદ કહેવાની આગ્રા કરે છે. પહેલેથી ધણી છોકરાવાળો બાપ. એનો બેદ એ છે કે જે શખ્સ સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી શકતો હોય, પોતાના અંતકરણને જે સાચું લાગે તે જાહેરમાં કોઈનીબી ઉર રાખ્યા વગર તડ ને ફડ કહી દે અને ખરું ખોટું પીછાણવાની શક્તિ હોય. બીજો એક બાઈ જેની સાથે બીજો જનમેલો હોય=એટલે કોઈ શખ્સ ખાલેસ અંતકરણનો હોય, પણ ડગમગતા વિચારનો હોય, તેને બેદ કહેવો નહિ. પણ જો એખખાં અંતકરણની સાથે તેનામાં દૃઢતા (મક્કમતા) firmness હોય તોજ તેને બેદ કહેવો. ત્રીજો ત્રણ પંથવાળો આશ્રવન=એટલે જેના વિચાર, વાણી અને વર્તન (કાર્ય) એક સરખાં હોય ધ્યાને જેવું વિચારે તેવુંજ બોલે, (જાહેર કરે)

અને જેવું બોલે તેવાંજ કાર્યો કરે (એટલે વિચારે કંઈ બોલે કંઈ અને કાર્ય કરે કંઈ એવો ઈઆને જનામાં નૈતિક હિમ્મત નહિ હોય તેવો, એવા આશ્રવનને એ ચસ્તનો બેદ નહિ કહેવે.) ઉપર લખવા પ્રમાણે જનામાં લાયકાત હોય તેને બેદ કહેવો.

હવે આ જમાનામાં કંઈથી છુપાવાય તેવું રહ્યું નથી. ઉદ્ધું જેમ છુપાવી રાખીએ તેથી તો અર્થનો અનર્થ થઈ જાય. માટે આ ચસ્તનો ખુલાસો કરી નાંખવાની ફરજ સમજ્યું છું.

ફકરો ૧લો દાદાર હોરમજદે સપેંતમાન જરથોસ્તને કહ્યું કે અશો માણુ-સોને માટેની મદદ, ખુશાલી, સુખ, મોજ ખોરદાદ અમસારપદમાંથી પેદા કીધી. જે શપ્સ વુને પહોંચે તેની ઉપર હમે મહેરબાન થઈએ છીએ—

એનો સુક્ષ્મ અર્થ (બેદ) એ છે કે તારા કહેવા પ્રમાણે (એટલે જરથો-સ્તના કહેવા પ્રમાણે) જે કોઈ પોતાના “વીર્ય”ની જળવણી કરશે (ઈઆને વીર્યને પવિત્ર રાખશે) તેને ખુશાલી, સુખ અને મોજ મળશે.

ફકરો (૨)જો જે કોઈ આએ હજાર ધણા હજારથી દશ હજાર ધણા દશ હજારથી એહદ ધણા દેવોના (હુમલાની સામે થવાને માટે) અમશારપ-દોમાંથી ખોરદાદના નામને યાદ કરે તો (તે શપ્સ) નસુશ (દેવ)ને મારે, હપિ (દેવ)ને મારે ધપિ (દેવ)ને મારે સએની (દેવ)ને મારે તથા યૂજિ (દેવ)ને મારે.

ખોલાસો—ઉપર જણાવેલા પાંચ (૫) દેવો તે મનુષ્ય પાંચ રીતે વીર્યનો બગાડ કરે છે તેને માટે બેદમાં લખ્યું છે.

(૧)લો નસુશ એટલે જે શપ્સ સ્ત્રીઓના સમાગમમાં રાત દિવસ આવતો હોય અને જના વિચારો તેમાં જ રહેતા હોય, તેને ઉધમાં (સ્વપ્ના અવસ્થામાં) જે વીર્ય જાય (discharge) તેને નસુશ દેવ કહેલો છે.

(૨)જો હપિ દેવ એટલે હસ્તક્રિયા (હાથ રસથી) કરીને જે વીર્યને બગાડી નાંખે (અથવા કહાડી નાંખે) તેને હપિ દેવ કહેલો છે.

(૩) જો ધપિદેવ—જે શપ્સ પરણેલો હોય, પણ સંસાર સુખમાં (ભોગ વિલાસ) સંયમ રાખી શકતો નહિ હોય (ઈઆને હદ કરતાં વધારે સંભોગ કરતો હોય) તેને ધપિ દેવ કહેલો છે.

(૪) થો સએની દેવ—કુંવારો હોય યા પરણેલો હોય પણ પોતાની

(હકદાર પરણેતર શિવાય) બીજી સ્ત્રી સાથે સંબંધ કરે (ધર્મિને જનાકારી કરે) તો તેને સંજોની દેવ કહેવામાં આવે છે.

(૫) મો યુગ્મિદેવ-એટલે મરદ મરદમાં મની નાંખે, જોલામખાગી કરે (સ્રષ્ટિ નિયમ વિરુદ્ધ) અથવા જે સ્ત્રી સ્ત્રીવેષમાં નહિ હોય તેની સાથે અકુદરતી વહેવાર કરે તેને યુગ્મિદેવ કહેવામાં આવે છે.

આ પાંચ રીતથી વીર્યના નાશ થાય છે. અને વીર્યના નાશથી મનુષ્યને ધણું ખુરાં દરદો (અથવા રોગો) થાય છે. તંદરોસ્તીમાં જે સુખ, મોજ, મળે છે. તે ગુમાવી બેસે છે. અને યુદ્ધિ પણ ગુમાવીને જીવાનીમાંજ ધડપણ લાવે છે. (ધર્મિને ધરડો થઈ જાય છે) (૪) થો ફકરો રાસ્ત લોકોનો માર્ગ અને ફુટ લોકોનો માર્ગ એક એકથી જુદા પડે છે.

ખોલાસો-એની મતલબ એકે નીતીવાન તથા ધર્મી લોકોના અને પાપી માણસોના જીંદગીના માર્ગોમાં શું ફેર છે ? ત્યારે દાદાર હોરમજદે કહ્યું કે, અગરજો (કોઈ માણસ) મારા માંથ મ્હોટે સાદે ખોલે, (તથા તે માંથને) ચાદ કરનારો તથા બળુનારો (થાએ) અથવા બળુતાં બળુતાં કશ ખેંચે તો (તે શખ્સ) પેતાના તનને (દેવ દરજના હુમલાથી તથા ખદીના માર્ગથી) બચાવે છે. એનો અર્થ એ છે કે, આ ખોરદાદ યસ્તની અંદર જે બાબદ છુપાવેલી છે. તેનો ભેદ જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો, (આપણા લોકો તો એવું જ માની બેઠા છે કે દરેક યસ્ત અથવા નીઆએસ ફુટ મ્હોડેથી બણી જવાથી જ એનો ફાયદો આપણને થઈ જશે, એવી અંધ માન્યતાથી વગર સમજવે બણી જાય છે.) જ્યાં સુધી એક ચીજ (બાબદ) તમો સમજી નહિ શકો ત્યાં સુધી તેનો ફાયદો કેવી રીતે મેળવી શકો ? આપણી દરેક યસ્તો અને નીઆએસો કંઈ મ્હોડેથી બણી જવાની નથી. પણ એની અંદર સમાવેલી આપણી તંદરોસ્તી વધે ખુશાલી પેદા થાય એવા ગુથ બાબદો (છુપાવેલા ભેદો) નો અકકલ પસદ ખુલાસો જાણી તેનો અમલ કરવાનો છે (ધર્મિને વહેવારમાં મુકીને તેનો ફાયદો મેળવવાનો છે.) હવે ખોરદાદ ફસલ અથા રતુ (ઋતુ)ને બર વખતે લાવે છે. અને આપણને તંદરોસ્તી આપે છે. અહિયાં જે ફસલને માટે લખવામાં આવ્યું છે, તે કંઈ આ ધરતી ઉપરની રતુ (અથવા મોસમ) સમજવાની નથી અહિંતો ભેદમાં આપણી જીંદગીમાં આપણા શરીરની (વિકાસ ક્રમને કાયદે) ફસલ વિષે લખ્યું છે. દાખલા તરીકે (જ્યારે આ યસ્ત લખાઈ હોય ત્યારે) એક મનુષ્યની જીંદગી જે ૭૫ વરસની ગણીએ. તો પહેલાં ૧૫ વરસ તે આપણી વસંત રતુ. ૧૫થી ૩૦ સુધી આપણી મરમીની મોસમ, ૩૦થી ૪૫ વરસ સુધી વરસાદની રતુ. ૪૫થી ૬૦ સુધી શંકીની મોસમ, અને ૬૦થી ૭૫ પાનખર રતુ ધર્મિને ધડપણ તેજ ક્રમ

અનુસાર આપણી પાંચ ગેહોનું પણ સમજવું. પહેલાં ૧૫ વરસ હાવનગેહ ૧૫થી૩૦ રપીધન ગેહ ૩૦થી૪૫ ઉજીરનગેહ ૪૫થી૬૦ અધવિસુએમ ગેહ અને ૬૦થી૭૫ ઉશહેન ગેહ. (એ વીષે જુઓ આફરગાન રપીધનનું. રપીધન ઇજવાના ને ફાયદા જણાવેલા છે. તેનો ભેદ એજ છે કે ૧૫થી૩૦ વરસની ઉમ્મરમાંજ વીર્યની વૃદ્ધિ થઈ માણસ તંદરોસ્ત બને છે. અને જો એ અધયામમાં વીર્યને સાચવ્યું (જાળવી રાખ્યું હોય) હોય તો આખી જીંદગી સુધી તે શખ્સ તંદરોસ્ત રહી શકે છે.

ફકરો (૬)થો દાદાર હોરમજદ કહે છે, -(જે માણસ) ત્રણ કશ ખેંચે છે (તેને) અશો નર તરીકે હું પસંદ કરું છું. (જે માણસ) છ (૬) કશ ખેંચે છે (તેને) અશો નર તરીકે હું પસંદ કરું છું. (જે માણસ) નવ (૯) કશ ખેંચે છે (તેને) તમામ અશો નર તરીકે હું પસંદ કરું છું.

હવે એ કશની બાબતનો ખોલાસો જાણવા પછી ખાતરી થશે કે, આ ખોરદાદ યસ્તમાં વીર્યનેજ વીષે ભેદમાં લખેલું છે. આપણે ઉપર દાખલા તરીકે એક માણસની સાધારણ રીતે ૭૫ વરસની ઉમ્મર જોઈ ગયા એટલે ૯:૦ મહિના. જો કોઈ શખ્સ ૩૦૦ મહિના યાને ૨૫ વરસ (૧૦૦ મહિનાનો કશ સમજવો) સુધી વીર્યને સાચવે (યાને અલ્પચર્યા પાળે) તો તેને દાદાર હોરમજદ પસંદ કરે છે. એટલે ૨૫ વરસ સુધી તો દરેક મનુષ્યે (અલ્પચર્યા પાળવુંજ જોઈએ) વીર્ય સાચવવું જોઈએ, પછી જ પરણવું. જો ૨૫ વર્ષથી પણ વધારે વર્ષ કુંવારો રહી શકતો હોય (વીર્ય સાચવી શકતો હોય) તો વધારે સારું. હવે છ કશ એટલે ૨૫મે વર્ષે પરણીને ૫૦ યા ૬૦ મે વર્ષે પાછો સંસાર છોડી દે (ઈઆને પોતાની સ્ત્રી સાથે શરીરસંબંધ નહિ રાખે) તો તેને હોરમજદ પસંદ કરે છે. પણ જો કોઈ જીંદગી સુધી (અલ્પચર્યા પાળે) કુંવારો રહી શકતો હોય તો તેને દાદાર હોરમજદ વધારે પસંદ કરે છે. (ખાળ અલ્પચર્યા તો કોઈક વીરસો જ રહી શકે) આપણા ધર્મનું કોઈખી ફરમાન ફરજિઆત નથી. દરેકને પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલવાની આપઅખત્યારી આપેલી છે. મરજીનું છુટાપણું (free-will) એક ઠેકાણે પરણવાને માટે ખાસ તાકીદ કીધી છે. (વંદીદાદમાં) અને અહિંયાં આવી રીતે જીંદગી સુધી કુંવારું રહેવાનું ફરમાન મળે છે. તેથી ગુચવાડો થાય નહિ, તેથી આટલો ખુલાસો કરવો પડ્યો છે. નવે નવ કશ ખેંચનાર ફક્ત આપણા ધર્મનો વડો ધર્મગુરુ કે જેને જરથોસ્તેમો કરીને કહેતા હતા તેને જ માટે એક અપવાદ તરીકે ફરમાન છે. તેના શિવાય બીજા કોઈને નહિ. (જે કોઈ પોતે મરજીથી કુંવારો રહી શકતો હોય તેને માટે વાંધો નથી.)

હવે વાંચનારને માલમ પડશે કે આપણા પેગંબર અશો જરથોસ્ત પરણેલા નહિ હતા. એવણની બાઇડી તથા છોકરાંઓ વિષેનું જે લખાણ છે, તેનો બેઠ આ પ્રમાણે છે.

છોકરાનો બેઠ—શરીર એક ઝાડરૂપ છે, તેની ઉપર પાંચ કુલ છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, અને આકાશ (પંચ મહાબુતોનું શરીર બનેલું છે) તે ઝાડમાં માળો છે, તેમાં એક પંખી છે. તે પંખી તે આત્મા અથવા જીવ, તે પાંચે કુલ ઉપર બેસીને તેનો વાસ લે છે, એ જીવશ્ચી પંખીના પેટમાં એક સ્ત્રી છે, તે સ્ત્રી તે ઇચ્છા. તે ઇચ્છા ત્રણ પ્રકારનો ખોરાક ખાય છે. તે ખોરાક, ત્રણ ગુણુ સત્વ, રાજસ અને તામસ. એટલે કેટલીવાર તે કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ, લાયમાં, કેટલી વાર ભક્તિમાં, એવી રીતે પોતાનો વખત ગાળે છે. તે સ્ત્રીને ભોગ કર્યા વગર આધાન (ગર્ભ) રહે છે, તે ગર્ભમાંથી કોઇ વિરલો પુરુષ ઉત્પન્ન થઇ આસમાન તરફ ઉડવા માંડે છે.

“વિરલો પુરુષ” તે જ્ઞાન, જ્યારે ઇચ્છા જ્ઞાન મેળવવાની થાય છે ત્યારે તે “પુત્ર” અથવા જ્ઞાન પોતાના પિતાની શોધમાં જાય છે. અને ખુદાને શોધી કહાડે છે. જ્યારે પિતાને શોધી લાવે છે, ત્યારે તેની મા “ઇચ્છા” હમેશાં પિતાની સાથે રહે છે. એટલે તેને બીજી કાંઈ ઇચ્છા રહેતી નથી, ફક્ત ખુદાની સંગતની જ ઇચ્છા રહે છે, તેથી તનને (શરીરને) શાંતી થાય છે.

ઉપરના લખાણના બેઠથી માલમ પડશે કે, ધાર્મિક સાહિત્યમાં જ્યાં જ્યાં છોકરો ઉત્પન્ન થયો એવાં બેઠમાં લખાણો આવશે, ત્યાં ત્યાં તે છોકરાનો અર્થ જ્ઞાન (આત્મીકજ્ઞાન) સમજવું. ખાસ કરીને હોમયસ્તમાં એવા લખાણો આવશે.

હવે આપણે અરસનુમવાળા મોબેદ વીષે થોડાક ખુલાસો કરશું. મોબેદો જ્યારે અરસનુમમાં બેસે છે ત્યારે ૯ દિવસ સુધી નહાતા નથી (ઇચ્છાને પાણીથી આંગ સાફ કરતા નથી) તેનું કારણ એવું દેખરાવે છે કે એ દિવસોમાં પાણીનો ઉપયોગ થાય નહિ. હાથે મોંજ પહેડી ચમચાએ ખાય છે, અને હાજતે જઈ આવ્યા પછી પણ પાણીનો ઉપયોગ કરતા નથી તેને બદલે ખરવ (એક જાતની મટાડી) થી તે જગા સાફ કરે છે. હવે અરસનુમ લેવું તેની મતલબ એટલી જ છે કે પોતાના તનને પવિત્ર કરી, જ્યાં માણસની આવજવ નહિ હોય તેવી એકાંત જગામાં બેસી શાંત રીતે (વિચારની એકાગ્રતા કરીને) પોતાની જાતને પીછાણવાનું જ્ઞાન અથવા તો ખુદા વીષેનું જ્ઞાન મેળવવાની છે. (Meditation) જ્યારે તનને પાક કરવાની ખાસ જરૂર છે ત્યારે જ આવી રીતે અપવિત્ર રહે છે. તેનું કારણ આ પાણી વીષેના બેઠનું જ્ઞાન નહિ હોવાને લીધે છે. જે પાણી વાપરવાની

મનાઇ કીધી છે તે આ વીર્યનો ઉપયોગ નહિ કરવાની બેદમાં મનાઇ કીધી છે. આવી રીતે અર્થનો અનર્થ થઇ જવાથી, જ્યારે ખાસ નહાવા (ગોસલ કરવાની) ની જરૂર છે, ત્યારેજ નહાતા નથી અને અપવિત્ર રહે છે. એક મોખેદ જ્યાં સુધી આવી રીતે નહાનમાં બેઠો હોય ત્યાં સુધી વીર્યનો ઉપયોગ તેનાથી થાય નહિ પણ વિચાર વટીક થવો નહિ જોઇએ. જે ખરાબ વિચાર આવે તો તે યરસનુમ અવાવ થઇ જાય. એવી રીતે “અહમચર્ય” પાળવાની ખાસ તાકીદ આપણા ધર્મગ્રંથ વર્ગને આપેલી છે. યરસનુમ મોખેદજ લઇ શકે, અને બહેદીન નહિ લઇ શકે એવું કાંઇજ નથી એક બહેદીન પણ યરસનુમ લઇ શકે. હાંદુઓ એને જાપ (અથવા જપ) કહે છે. ઇસ્લામીઓ ચીસ્તો (અથવા છીસ્તો) કહે છે. ખ્રીસ્તીઓ પણ એવી રીતે એકાંતમાં બેસીને આત્મીક જ્ઞાન લઇ શકે છે. જીસ કાર્પસ્ટને જેન ધી બેપટીસ્ટ બેપટીઝમ આપ્યા પછી એ કાર્પસ્ટે ૪૦ દિવસ સુધી જંગલમાં રહીને ખુદા સાથે વાતચીત કીધી હતી (અથવા ખુદા સાથે સંબંધ સાંધ્યો હતો.) દરેક પેગંબરે એવી રીતે વર્ષો સુધી એકાંતમાં રહીને ખુદા અને દુન્યા વિષેનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. જીસ કાર્પસ્ટે પણ કુંવારી જીંદગી ગાળી હતી. આટલા ખુદાસા પરથી માલમ પડશે કે મહાન પુરુષોએ પોતાના વીર્યનો જીંદગીમાં વિચાર વટીકપણ કર્યો નહિ હશે. બધારે ખુદાસાને માટે નીચે લખેલા લખાણ પરથી માલમ પડશે.

અહમચર્ય

ૐ જીસ યોગકી મહત્તા દિવ્યતા, ગહનતા તથા કઠીનતા, કઠોરતા જોર કુરતા કો ઉપર કહા ગયા હૈ, જીસે અનુસાર ચલકર, સાધક ઇશ્વરકી બ્યોતમે બી સમા શકતા હૈ, જોર મૃત્યુકા કસેવાબી બન શકતા હૈ. ઉસ યોગકો બદી આપ સાધ્ય બનાના ચહાતે હૈં તો, સર્વ પ્રથમ આપ અહમચર્યકા પાળન કીજાએ, અહમચર્ય કે બીના યોગકી સફળતાકા અંકુર વૈસેહી નહિ ઉગા કરતા, જેસે જલકે વિના બીજ. અહમચર્યકે વિના યોગ વૈસાહી હૈ, જેસે પ્રકાશકે વિના સૂર્ય, જોર પ્રાણ કે વિના પ્રાણી, અહમચર્યકી નિષ્ટાકે વિના યોગકો છૂના અપંબી મૌતકો આપ ખુજાના હૈ. અત યોગકે જીસાસુકા અહમચારી હોના ઉતનાહી આવશ્યક હૈ. જિતનાકી જીવનકે ઇચ્છુક કો પ્રાણી (પ્રાણીવાલા) હોના આવશ્યક હૈ.

અહમચર્ય વ્રતસે યુકત સાધકકે પ્રાણ સ્વભાવસે હી સ્થીર રહા કરતે હૈ. બહી બાત યોગશાસ્ત્રમે બી કહી ગઇ હૈ. “સ્થિર બીન્દો સ્થિર પ્રાણ, વીર્ય કે સ્થિર હો જાનેસે હી પ્રાણબી સ્થિર હો જાતા હૈ. ઇસ સિદ્ધાન્તકે પોષક વાક્ય યોગશાસ્ત્રમે સેંકડોહી મીલતે હૈ. જેસે

“સિધ્ધે બિન્દો મહાદેવિ કિં ન સિધ્ધતિ બ્રૂતસે”

है पार्वति भिन्दुके सिद्ध हो। जनेपर ऐसी कानसी सिद्धी है, जो साधकों प्राप्त न हो सके? पांताजब योग दर्शनमें भी कहा है “अक्षय्यं प्रतिष्ठायां वीर्यलाभ” अक्षय्यर्था की निष्ठासे वीर्य भिन्दु की स्थिरता उच्चगति का लाभ प्राप्त होता है। हठयोग प्रदिपिका में कहा है कि,

“उच्चरिता भवेधावत तावत काक्षभयं कुत”

जबतक साधक भिन्दुको उच्चगामी रभता है, तब तक उसको काक्ष-भृत्य-प्राप्त्यक्षयका भय नहीं है। “अथर्व वेद” में भी कहा है कि

“अक्षय्येषु तपसा देवा मृत्युमुपाधन”

अक्षय्यर्था तपसे देवाने मृत्युको मार डाला।

“शिव संहिता में महादेव कहते हैं”—

“भरषु भिन्दु पातेन, ज्वन भिन्दु धारयुत्”—

भिन्दुका पतनही मृत्यु, और भिन्दुका धारण-स्थिरताही ज्वन है। आगे शीर कहा है कि, “अहं भिन्दु शिवो भिन्दु” मैं भिन्दु हूँ, शिवही भिन्दु है। आगे शीर पार्वतीसे कहते हैं कि, हे पार्वति, मैं भिन्दु जयसेही शिवपदको प्राप्त कर सका हूँ। इस भिन्दुके धारणसेही तो ॐ का उच्चारण ध्यत्वको प्राप्त हो गया है। उसके मत्पेपरसे भिन्दुका हठाकर देभीये कि यह शीर भी ॐ रहता है या नहीं। ये भिन्दु हठनेही ध्यत्वसे व्युत् हो जाता है। भिन्दु धारण ही उसको ध्यत्वपद दिये हुआ है।

अस्तु, जब योग के जन्मदाता मुण्यायार्य शिवको शिवत्वही भिन्दु धारणसे प्राप्त हुआ है जब योगके प्रदाता धृतर के प्रथम नाम ॐ के औमत्वका कारणही भिन्दुधारण ही है, तो फिर साधारण अक्षय्यर्था की पुरष योगसिद्धि, शिवत्वको प्राप्त हो सकेगा, यह बात असम्भवसे भी दुरतर है। दुरतर ही नहीं अपि तु अपनी मौतको निमन्त्रण देना है।

उपयुक्त विवेचनसे आपको हो जाना पता लगेगा। एक अक्षय्यर्था बिना योगका साधन करना, अपनेको रोग और मौतके मुष्म में भेज देना है, और दूसरे मरनेवाले मिथ्यात्वसे छूटना शिवत्वको प्राप्त करता है यह योग शब्दका सच्चा तत्त्वार्थ है। ॐ के मतनुसार इस अर्थको लेकर योगसाधन में लगनेवाला साधक ही योगमार्ग की कठिनाइयोंसे पार पहुँचा करता है।

आप उपर ये तो समझी चुके हैं कि, अक्षय्यर्थसे हीनसाधक, योग-मार्गमें सहस्रता नहीं पा सकता है। अक्षय्यर्थही योग सहस्रताकी कुन्ती है। यही नहीं अपितु अक्षय्यर्थही विश्वमात्रकी सहस्रताओंका भीम है। फिर यह सहस्रता याहे भौतिक हो या आध्यात्मिक ! यही कारण है कि, हमारे पूर्वजने, भनुष्य-निर्माणकी अवस्थाका नाम ही अक्षय्य रक्खा है।

यस अवस्थाको पूर्ण रूपसे निभानेवाला पुरुष सहस्रताका भंडार ही हुआ करता है ! यस तत्वका पता हमको अक्षय्य शब्दका अर्थ समझनेसे ही लग जाता है।

“अक्षय्य शब्दका तत्त्वार्थ”

अक्षय्यका शब्दार्थ समझना बहुत कठिन है। बहुतसे लोग अक्षय्यका अर्थ आ जन्म कुंवारा रहना या जटाजूट आदि बेस पनाकर फिरना मात्रही मान लेते हैं। सत्यमुय अक्षय्यका धतना अर्थ लेना अक्षय्यकी बत्था करना है। अक्षय्यका संघ न तो कुंवारापनमे है, और न किसी वेष लूपासेही है। स्थुलायमे अक्षय्यका अर्थ वीर्यनिरोध या कामदमनसे ही है। परन्तु धतना समझनेसे भी अक्षय्यका अर्थ पुरा नहि होता। अक्षय्यका पुरा अर्थ होता है, वीर्यको रोकना, वेद ज्ञानको पाना, सत्-यित-आनन्द अक्षमे समाना।

वीर्य ओक द्विय तेजका नाम है, जैसे के शतपथ ब्राह्मणमे कहा है। “वीर्य वै भर्ग” वीर्यही तेज, आभा प्रकाश है। यस वीर्यरूप अक्षके दीपनसेही, अक्ष-वेदके तत्त्वज्ञानका दर्शन, और वेद तत्वके अक्षद्विषयसे, सत्-यित-आनन्द अक्षका साक्षात्कार हुआ करता है।

यह अक्षत्रय संगम ही अक्षय्यका पूरा तत्त्वार्थ है। यस अक्ष-त्रिवेणीका स्नाता पुरुष ही योगका सच्चा अधिकारी हुआ करता है।

“अक्षय्यकी शक्ती”

हमारे शास्त्रमे वीर्यके, भीमत्व, वीरत्व, ओजस, अक्ष, तेज, सुक, पवित्रता, रेत, रेतस, कान्ति, भिन्दु भर्गादि नाम कहे हैं। और वीर्यकोही सृष्टिका कृपाक, पालक, संहारक, भी कहा है। परन्तु योगशास्त्रमे वीर्यका अक्षभिन्दु-अक्षभीमत्वक कहा गया है। महादेवने योगशास्त्रमे कहा है कि, “अक्षं भिन्दु रज शक्ति” में (महादेव) भिन्दु वीर्य है, और रज शक्ति (पार्वती) है !

योगशास्त्रमे कहा है कि साधकके नाभिरस्थानमें रज, और भस्तकके मध्य

કેન્દ્રમે વિષય મિન્દુ રહા કરતા હે ! રજકા સિન્દૂર વર્ણ, ઔર વીર્યકા શ્વેત વર્ણ હે ! રજરૂપ પાર્વતીકો નાભિસે ઉઠાકર મસ્તકમે મિલા દેનાહી, યોગ સિદ્ધિકા સફલ રહસ્ય હે.

ઈસ કથનમે બહુત ખારીક વૈજ્ઞાનીક તત્ત્વ છીપા હુઆ હે.

અહાયર્થકા અહાયશબ્દ વીર્ય ઔર અહાયકે અબેધ રખનેવાલા સાધકહી પ્રથમ શ્રેણીકા અહાયચારી હોતા હે. ઈસ અહાયચારીકા અહ મિન્દુ, અપને સ્વભાવ-સિદ્ધ સ્વરૂપ અહાયમેહી સ્થિર રહા કરતા હે. અર્થાત્ એસે અહાયચારીયોંકો યહ બી માલુમ નહિ હોતા, કિ હમારે વીર્યતન્તુઓમે સંસારસે સંયમ રખનેવાલા, કોઈ વીર્યરૂપ પદાર્થ હે યા નહિ ! ઉસકા અહાયમિન્દુ સમ તરહકે કમ્પનોસે રહિત સદા સ્થિર રહા કરતા હે. દુસરા શ્રેણીકે અહાયર્થવાલે સાધકકે અહાયમિન્દુમે કમ્પન તો અવશ્ય ઉઠા કરતા હે, પરન્તુ વહ અપને, કઠોર સંયમ, બલ, ઔર બીજમપ્રતિજ્ઞા દ્વારા અહાયમિન્દુકે ઉન કમ્પનોંકો, અહાયમિન્દુકી ઔર હી ઢકેલ દિયા કરતા હે. યહ બુદ્ધિકા સાધકકે લિયે બહુત હી કઠીન કસૌટી કી હે.

ત્રીસરી શ્રેણીકે અહાયર્થવાલે અહાયચારી (સાધક) કે અહાયમિન્દુમે જો સ્વજન-કમ્પન ઉઠા કરતા હે, ઉન્હે યહ ઇશ્વરકા સૃષ્ટિ-સ્વજન આદેશ સમજકર સન્તાન ઉત્પત્તિમે બદલ દિયા કરતા હે, વહ ઈસ સ્વજનકે ધ્યેયસેહી ગૃહકાર્યમે પ્રવૃત્ત હુઆ કરતા હે, વહ અહાયકી ઉસ અહાયમિન્દુમે હોનેવાલી “એકોહક” બહુસ્મામ” કી સાંકેતિક સૂક્ષ્માન્તર દિવ્યવાણીકો સુના કરતા હે.

જો ઉસકો કહતી હે કિ ચલ, તું બી મેરે બહુત હોનેકે કાર્યમે સમ્મિલિત હો જા ! ઇશ્વરીય આગ્રાહા પાલક, ઔર વિષયાશક્તિસે રહીત હોનેસે, યહ સાધકે બી અહાયચારી હી હોતા હે, એસે સાધકોંકે સ્વજનકાર્યમે, ઇશ્વરીયસ્વજન પ્રેરણાહી કાર્ય કરતી હે.

હાન્દોગ્યોપનિષદ પ્રપાઠક ૩, ખંડ ૧૬નું વચન છે.

કે અહાયર્થ ત્રણ પ્રકારનું હોય છે, કનિષ્ઠ, મધ્યમ, અને ઉત્તમ પુરૂષે (અન્ન રસમય પુરી એટલે દેહમાં શયન કરનાર જીવાત્માએ) જિતેન્દ્રિય અને અહાયચારી રહી વેદાદિ સત્ય વિધ્યા અને સુશિક્ષાનું મંડન કરી અતિ પવિત્ર કર્મો કરવાં, વિવાહ કરીને પણ જો વિષયલભ્પટ થતો નથી, તેના શરીરમાં પ્રાણ બળવાન થઇને, સારા ગુણોને વસાવનારો થાય છે; આ પહેલ્લી ઉચ્ચત્તમાં અહાયચારીને વિધ્યાબ્યાસ કરવામાં કષ્ટ પડશે; પરંતુ આચાર્ય તેને સારો ઉપદેશ

આપ્યા કરે, અને બ્રહ્મચારી પણ તેવો જ નિશ્ચય કરે કે જો હું પહેલ્લી અવસ્થામાં, બરાબર બ્રહ્મચારી રહીશ તો માફ શરીર નીરોગી અને બળવાન થઈ, શુભ શુભોને વસાવનાર પ્રાણુનું ધારણ કરશે, હે મનુષ્યો, તમે એ પ્રમાણે સુખને વધારો, જો હું ૨૪ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યનો લોપ ન કરી, ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરીશ તો મ્હારી આયુ (જિમ્મર) ૭૦ કે ૮૦ વરસની થશે, એ નિશ્ચય છે

“મધ્યમ બ્રહ્મચર્ય”

જો માણસ ૪૪ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળતો, વેદાભ્યાસ કરતો રહે છે, તેના પ્રાણુ, ઇન્દ્રિયો, અન્તકરણ, અને આત્મા બળવાન થઈ, સર્વ દુષ્ટોને રડાવનાર અને શ્રેષ્ઠને પાળનાર થાય છે, જો હું આ પ્રથમ વયમાં જેવી રીતે આપ કહો છો. તેવી રીતે કાંઈક તપશ્ચર્યા કરું તો, મારો આ રૂપ પ્રાણુ મધ્યમ બ્રહ્મચર્ય સિદ્ધ કરી શકે, બ્રહ્મચારીઓ તમે આ બ્રહ્મચર્યને વધારો, જેવી રીતે હું બ્રહ્મચર્યનો લોપ નહિ કરી યજ્ઞ સ્વરૂપ થયો છું, તથા તેજ ગુરુકુળમાંથી, આવો નીરોગી થયો છું, તથા જેવી રીતે આ બ્રહ્મચારી સારાં કામ કરે છે તેવી રીતે તમે કર્યા કરો.

“ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય”

ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય ૪૮ વર્ષ સુધીનું છે. જેવી રીતે ૪૮ અક્ષરનો જગતી બન્દ છે, તેવીજ રીતે ૪૮ વરસનું બ્રહ્મચર્ય છે. જેઓએ ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું છે, તેઓનો પ્રાણુ બલિષ્ઠ અને અનુકુળ થઈ સર્વ વિધ્યાનું મહણ કરી શકે છે.

જે આચાર્ય અને માતાપિતા પોતાના સન્તાનોને વિદ્યા અને શુશ્રુ કર્મ શીખવવાને તપસ્વી બનાવે છે, અને ઉપદેશ આપે છે, તે સન્તાનો પોતાની મેળેજ અખંડિત ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય સેવી, પૂર્ણ ચારસો (૪૦૦) વરસની આયુ વધારી, શકે છે, કારણકે જેઓએ ઉત્તમ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય સેવ્યું છે, તેઓ સર્વ પ્રકારના રોગથી રહિત થાય છે, અને તેઓ ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.—

હાંદુમાં એવો રીવાજ છે કે બચ્ચાને નક્કી જિમ્મરમાં ધર્મનું જ્ઞાન આપવું, પછી તેને પૈસા પેદા કરવાને માટે મહેનત મળુરી ધધો વીગેરે કરવું મહસ્થાશ્રમી થવું (એટલે પરણીને છોકરાં બચ્ચાંવાળા થવું) પછી બપોરે ઉમ્મર મોટી થાય ત્યારે પોતે સંસારથી અલગ થઈ સુખ એનથી દિવસો ગુજરવા

(તેને કામ કહે છે) અને ત્યાર પછી જ્યારે ધડપણ આવે બહુ જલ્દી થઈ જાય ત્યારે પોતાની મુક્તિ અથવા મેક્ષના વિચારો કરી બ્રહ્મજ્ઞાનમાં પ્રવૃત્ત થવું. અને મુક્તિ કેમ થાય તેને માટે પરમાત્માતું ભજન કિર્તન કરીને આ દુન્યામાંથી ઉઠાંગરી કરવી. ધર્મનું જ્ઞાન શરૂઆતમાં લેવાની એજ મતલબ છે કે જ્યારે ધર્મો વેપાર યા નોકરી કરે ત્યારે પ્રમાણીકપણથી જ ધન (પૈસો) પેદા કરે.

હવે ખોરદાદ અમસારપંદને માટે હોરમજદ યસ્તના રૂપમાં ફકરામાં લખે છે કે. અહિયાં “ખોરદાદ” તથા અમરદાદ અમસારપંદ જેઓ બીજી હયાતીમાં જનારા અશો (લોકો)નો બદલો છે. તેઓખી અએ જરથોસ્ત મારી પેદાએશ છે.

જમ્યાદ યસ્તના (પર)માં ફકરામાં લખ્યું છે કે.

તેજ ઘેડાની ચાલનો “અપામ નપાત” જે હકુમત કરનાર નુરમંદ, ફલીર, (અથવા મરદાનગીવાલો) તથા આરાધનાનો ફાયદો આપનાર, બુલદ ફરજળનો સાહેબ, (તે) ને હમો વખાણીએ છીએ, જેણે માણસોને પેદા કીધાં, જેણે માણસોને રૂપ આપ્યું, જે પાણીમાં રહેનાર ઇજદ (છે) તથા (જ્યારે) તે આરાધના પામેલો (હોય છે) (ત્યારે) સાંભળવાના ધણા જ તીક્ષ્ણકાન રાખનારો છે.

ઉપલા બંને ફકરાઓ પરથી માલમ પડી જાય છે કે ખોરદાદ (યાને વીર્થ) એજ માણસની તંદરોસ્તીનો મૂળ પાયો છે. એને તેથી તો એને શરીરનો રાજા કરીને કહેવામાં આવે છે. જેવી રીતે કે જે દેશનો રાજા નખળો હોય તો પ્રજા તેને ગણકારે નહિ (તેના તાબામાં રહે નહિ) તેવી રીતે જે શરીરમાં વીર્થ નહિ હોય (યાને નખળું હોય) તો મન કામ્યમાં રહે નહિ, અને મનના કામ્ય વગર ઇદ્રિઓ પ્રયત્ન થઈ જાય, તેથી જ એને જાળવી રાખવા (જેમ ગમે તેમ વેડફી નહિ નાંખવાં)ની આટલી બધી તાકીદ કાઢેલી છે. હવે ખોરદાદ બીજી હયાતીમાં કેવી રીતે જાય છે. તે જેઈશું ખોરદાદ તે આપણા શરીરમાં રહેલું વીર્થ, એનો હમકાર (એટલે સાથે મળી કામ કરનાર) તેસ્તરતીર, ફરવરદીન અને ગુઆદ ઇજદ છે. તેસ્તરતીર તે જ્યારે સ્ત્રી સંબંધ કરવામાં આવે છે. અને જે સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનમાં જાય છે તેને તીર ઇજદ કહેવામાં આવે છે. (જેવી રીતે વરસાદ જમીન ઉપર પડીને અનાજ ઉગાડે છે) તેવી રીતે તેસ્તરતીર ઇજદ છોકરાં બચ્ચાંની વૃદ્ધિ કરે છે, અને ફરવરદીન ઇજદ તે આપણી “ફવષિ” ફરોહર, સુદમ શરીર, ઇશ્વાર શરીર (Astral body or ethereal body) જે નામે જાણખો તે. જ્યારે માણસ આ દુન્યામાંથી ગુજરી જાય છે (મરી જાય છે)

તમારે એ સુક્ષ્મ શરીર “કૃત્રિ” હવારપે હવાના ફરેસ્તા ગુઆદ ઇબ્દ મારફતે ઇશિયામાં જમને થોડો વખત આસાયસ ભોગવે છે, અને પછી, એજ કૃત્રિ હવાનીજ મારફતે (ગુઆદ ઇબ્દ મારફતે) પાછી મરદની મની તરીકે (ઇઆને વીય તરીકે) આવી શરીરમાં રહે છે, જેને “અપામ નપાત તરીકે ભેદમાં કહે છે, તેથી જ હોરમબદ યસ્તના (રપ)માં ફકરામાં કહ્યું છે, કે “ખીઅ હયાતીમાં જનારા અશો (લોકો)નો બદલો છે. એવી રીતે વીકાસક્રમને કાયદે (Law of evolution) જેવી આપણી ઇચ્છા હોય તેવે ઠેકાણે પૂનર્જનમ થાય છે. ફરીથી જન્મ લઇએ છીએ. કુદરતમાં એક નીયમ છે કે. તમારા જે જે વિચારો તમારી જીવતી જીંદગીમાં કીયાં હોય, તે તે વિચારો જે ફળીજન નહિ થયા હોય (ઇઆને જે જે ઇચ્છા કીધી હોય અને તે તે ઇચ્છા પૂર્ણ થઇ નહિ હોય) ત્યાં સુધી મનુષ્ય આ ધરતી ઉપર વારંવાર જન્મ લેયા કરશે. “જેવી મતી તેવી ગતી.”

હવે પછી તીર યસ્ત, ફરવરદીન યસ્ત વીગેરેમાં જે ખ્યાન આવશે. તે ખોરદાદની સાથે સંબંધ ધરાવતું એકમેકને મળતુંજ ખ્યાન આવશે. આપણો ધર્મ બાલ કરતાં પથુ બારીક છે એમ વારંવાર કહેવામાં આવે છે, તેનું કારણ એજ કે આપણા શરીર રચનાનું બારીકમાં બારીક નીરીક્ષણ કીધેલું છે, અને જેટલું સાહિત્ય ધર્મ સંબંધી જોશો તો ફક્ત તંદરેસ્ત કેમ રહેવું અને આનંદમાં જીંદગી કેમ પસાર કરવી, તેના સાધનોનું જ સુક્ષ્મગ્ઝાન દરેક યસ્તો અને નીઆએસોમાં આપેલું જોશો.

પ્રકરણ ૧૯ મું

“અરદ્રી સૂર-નીઆએશ”

May Avan grant thee wealth from every generous one !

આવાં અરદ્રી સૂર-નીઆએશ વીધે જીઓ ચીનવદ-પુલવાળું લખણુ એની અંદર આપણા શરીરમાં કેટલી નસો છે તેનું વીગતવાર ખ્યાન કીધું છે. અને લોહી સ્વચ્છ રાખવાથી કેટલો ફાયદો થાય છે, તેની લંબાણુ વીગત આપેલી છે.

ફકરો (૩)એ એમાં ખુદશા શબ્દોમાં લખેય કે અરદ્રીસૂર, મરદોની મનીને, સ્વચ્છ કરે છે. તમામ જનનારી માતાઓના જન્મ આપવાને માટેના ગર્ભસ્થાનને પવિત્ર કરે છે, બચ્ચાંઓનો જન્મ સહેલાઈથી આપે છે, અને માતાઓના થાનમાં દુધની વૃદ્ધી કરે છે. (ધ્યાને દુધ આપે છે)

ફકરો (૫) મો એમાં હજારો ફાંટાઓ નાળાંઓનું ખ્યાન છે. તેમાં એક બાબદ બેઢમાં લખી છે, કે એ હજાર નાળાંઓમાંથી કોઈપણ નાળું પસાર કરવાને માટે, એક તેજ ઘોડાવાળા સવારી કરનાર મરદને ચાલીશ (૪૦) દહાડાની સવારી (જોધએ) એ ૪૦ દિવસની સવારીનો સુક્ષ્મ અર્થ એ થાય છે કે ગમે તેવા તંદરેસ્ત શાખસને પણ પોતાની આ સાથે સંબંધ કરવાને ૪૦ દિવસનો- ગ્રાભે જોધએ (એટલે ૪૦ દિવસે હમખીસ્તર થવું જોધએ.) એનું કારણ એ છે કે લોહીનું વીર્ય બનતા આટલા દિવસ લાગે છે. અને આવાં સખ્ત દરમાનો ફક્ત

ધર્મશુરોને જ લાગુ પડે છે. સાધારણ માણસો પણ જો એ પ્રમાણે ચાલે તો તંદરોસ્તીને ધણો જ ફાયદો થાય. હવે પેલી ખોરદાદ યસ્તના નવ (૯) કક્ષવાળી આબદ સાથે એનો કેવો મેળ આવે છે તે જોઈએ. $૪૦ \times ૯ = ૩૬૦$ દિવસ થાય, એટલે જે શખ્સ નવ કક્ષ ખેંચે તેને વરસમાં એક દિવસ પણ સ્ત્રીસંબંધ કરવો નહિ. એમ ખુલ્લું માલમ પડી જાય છે. આવાં ઈજદ તમને દોલત બક્ષે, એવા શખ્સો લખેલા છે. તે દોલત તે કઈ? આપણા સ્વચ્છ લોહીથી, આપણા બચ્ચાંઓ પણ તંદરોસ્ત આવે એ જ આપણી દોલત.

હોંડુઓના “સકલ શાસ્ત્રનિરૂપણ” અથવા જ્ઞાનચક્ર એટલે ગુજરાતી એનસાઇક્લોપીડીઆ નામના ગ્રંથમાં આપણા શરીરમાં કેટલી નાડીઓ છે તેનું વીગતવાર ખ્યાન કીધું છે.

નાડી લેહ

નાભી સ્થાને કંદ છે, શ્વ.સો શ્વ.સ અંકુર, સહસ્ત્ર એકવિને છસો, નિત્ય વહે ભરપૂર. સર્પાકારે નાભિસ્થલ, કુન્ડલી ચક્ર તપસ, તે પર દશ નાડી થકી, દશ દીશ ચાલે શ્વ.સ. તીર્થગતિ બે સન્મુખે, બેના બમણા ચર, દશથી બમણા વીશ છે, સૌ મલી ચોવીસ સાર. “બ્રહ્મેતર સહસ્ત્ર” આદિ છે, તનમાં નાડી વીચક્ર ત્હેમાં મુખ્ય ચોવીસ છે, તે થકી દશ સુખકાન્ત વામ નાસીકાચે ધડા, જમણી પિંગળા વેહ; મધ્યભાગમાં સુખમણા, બેમાં ત્રીજી રેહ. ગંધારિ, વામ, આક્ષિકા, હસ્તિની જે દક્ષિણ; દક્ષિણ કર્ણુ યશસ્વિની, પૂષા વામ પ્રવીણ. અલંબુષા મુખમાં વહે, કુહુકા લિંગે લેખ, મૂળદ્વાર પર સંખિની, એ વિધી દશ દીશ પેખ.

આ લખાણ પરથી માલમ પડે છે કે આપણા શરીરમાં બ્રહ્મેતર હજાર નાડીઓ છે. તેમાં ૨૪ મુખ્ય કામ કરે છે, તેમાંથી ત્રણ નાડી ધડા, પિંગળા, અને સુખમણા સૌથી અગત્યની છે. અને આવાં અરદ્વી-સૂરમાં તો ખાસ કરીને સુખમણા નાડીનું ખ્યાન કીધું છે. વીગતવાર જાણવું હોય તો જુઓ “યુન દેશ” નો ૨૦-૨૧-૨૨ મો ખાખ.

પ્રકરણ ૨૦ મું

“ખોરશેદ—નીઆએસ”

May “Khorshed” hold thee without mystery, and doubt,
among the great and thy compeers.

આપણી રાજની ફરજઆત બંદગી ખોરશેદ મહેરની નીઆએસ વીધે ખુલાસો કરશું. બ્રહ્માંડમાં સૌથી મહોટી શક્તિ તે સૂર્ય-નારાયણની છે. જેને આપણે ખોરશેદ ઇબ્રહિમ નામથી ઓળખ્યે છીએ. જેવી એ શક્તિ બ્રહ્માંડને, ધરતી અને સર્વ સેતારાઓને પોતાની આસપાસ ગતી કરાવે છે. (ચલાવે છે) તેવી રીતે આપણા શરીરમાં આત્મા છે. અને એ આત્મા જ આપણા શરીરનો સ્વામી (ચલાવનાર) છે. અહિયાં જે સૂર્યને માટે લખ્યું છે. તે બેઠમાં આપણા આત્મા વિષે લખ્યું છે. ખોરશેદ નીઆએસમાં પહેલ્લે દાદાર હોરમબદની સ્તુતી કરીને પછી ખોરશેદ વિષે લખેલ કે અમર, ચળકાટવાલો, તથા તેજ ધોડા રાખનાર ખોરશેદ ઇબ્રહિમ (મારી મદદ) પહોંચો.

એને લગાડેલા વીશેષણોથી ખુલ્લુ માલમ પડી જાય છે કે અમર શક્તિ દુન્યામાં એક જ છે. “દાદાર હોરમબદ” અને એને પણ અમર કહેલો છે. એટલે આત્મા પણ અમર છે. અને તે જ ધોડા=એટલે આપણી ઇંદ્રિઓ. સૂર્યનારાયણને રક્ષાની ઉપર સ્વારી કરતો દેખરાખ્યો છે તે એક “શ્વક” છે. આપણા શરીરને રક્ષા જાણવો. આત્મા તે રક્ષનો સ્વામી જાણવો. ઇંદ્રિઓને ધોડા જાણવા, નિયંત્રણ

શુદ્ધિને ઘોડાઓનો હાંકનાર જાણવો. મનની વૃત્તિને ઘોડાઓને બાંધવાની દોરી (લગામ) જાણવી, જ્યારે રથનો ચલાવનાર ઘોડાઓને કાણુમાં નથી રાખી શકતો, ત્યારે ઘોડાઓ મસ્તીખેર બની જઈ કાણુમાં રહી શકતા નથી, અને રથને ખેંચે ત્યાં ધસડી જઈ રથનો ખુરદો કરી નાંખે છે. (યાને બાંગી નાંખે છે)

પતેત પશેમાનીના ૮ મા કરદામાં લખેય કે, ખીજે યુનાહ કે જે મારાથી હોરમજદની પેદાએશ સાથે થયો હોય, જેમકે સેતારા, માહતાય, તથા આફતાય સાથે તો હું પતેત કરી પશેમાન થાઉં છું.

હવે આપણે આવી તુરી ચીજો જે આપણાથી લાખો માઇલ દૂર તેની સાથે કેવી રીતે યુનાહ કરી શકીએ, આફતાય-એટલે આત્મા, માહતાય એટલે અંતઃકરણ અને સેતારા એટલે ઇદ્રિઓ. જે માણસ ઇદ્રિઓને કાણુમાં રાખી નથી શકતો, તે પોતાના અંતકરણને છેતરે છે. અને અંતકરણને છેતરવું, એટલે આત્માને છેતરી આ બરોબર, કારણ કે જે અંતકરણ ચોખ્ખું (સ્વચ્છ) હોય તો જ એ આત્મા અથવા ખોરશેદનો પ્રકાશ અંતકરણમાં પડે છે, અને ખરું ખોલું માલમ પડી જાય છે. ખીજે દાખલો માહતાય પોતાના જાતી પ્રકાશથી પ્રકાશતો નથી પણ સૂર્યના પ્રકાશથી પ્રકાશે છે.

ફકરો (૧)એ ઓ હોરમજદ તારી ખીજ પેદાયસોની આગમય, ત્રણ મરતખે તુને નમાજ હોજો, અએ અમસારપદો તમુને નમાજ હોજો, (તમે જે) બધા ખોરશેદ ઇજદની સાથે એકજ મરજી રાખનારા, (ઈમાને એક દિલથી સાથે કામ કરનારા) છેઓ.

અહિયાં આપણી જુદી જુદી (૬) શકિતઓ, ડહાપણ, પ્રેમ, સત્તા (અથવા સ્વતંત્રતા) બધાનું બંધું કરવાની ઇચ્છા, વીગેરે તે આપણા આત્મામાંથી જ નીકળે છે. અને તેથી બધા સાથે મળી કામ કરનારા કહેવાય છે.

ફકરો (૫)મે બહોળા ખેતરવાલા મહેર-ઇજદને નમાજ (હોજો) તેજ ઘોડાવાલા ખોરશેદ ઇજદને નમાજ (હોજો.) આએ આંખો કે જે હોરમજદની (તેને) નમાજ હોજો. જુઓ મહેર ઇજદ વિષે શું લખે છે.

Meher (Mithra) is the Lord of wide pastures, He is the genius of Heavenly Light. He presides over Truth. He is the preserver of oaths, and good faith, and punishes, those that break their promises, or fail in their contracts.

મહેર-યસ્ત કરદો (૩૩)મે ફકરો (૧૪૦)મે (હાદર હોરમજદ કહે છે) અએ સપેતમાન (જરથેસ્ત) બલા, જોરાવર, મીનો પહેલા કરજનમા પોતે

જાતે માફ કરનાર, જુદાધર્મી વેગળા, યુદ્ધંદ મુકામવાળા, કોવટમંદ (તથા) જોર્સવર
લડવૈયા મહેર ઇજદને તું ઇજ.

ફકરો (૧૪૧)મો. મહેર ઇજદ ફતેહમંદ (તથા) સારા બનાવેલાં હથીઆર
રાખનારો (છે) અંધારામાં એ કાસી રાખનાર (તથા) કાંઈથી નહિ ડગાએ તેવો
(છે) (તે) ધણા જોરાવરોમાં ધણોજ જોરમંદ છે. ધણી તાકાત રાખનારાઓમાં
ધણોજ તાકાત રાખનાર છે. (તથા) ઇજદોમાં પુરતી રીતે ધણો જ અક્કલવાળો
છે, વળી તે ફતેહમંદ ખેરેહ રાખનારો હજાર કાનવાળો, દશ હજાર આંખવાળો,
દશ હજાર જમ્સવાળો, શૂરો, તમામ જાણુનારો (તથા) કાંઈથી નહિ ડગાએ
તેવો છે.

એ પુરશેદ અને મહેર બન્ને એક જ છે. દાખલા તરીકે જેવી રીતે
આતશ અને તેની ગરમી બન્ને એક છે. તે પ્રમાણે એ સૂર્ય (ઈઆને આત્મા)
અને મહેર એટલે, ઇનશાફ દુરઅંદેસી, બારીકાથી નીરીક્ષણ કરવાની શક્તિ,
એ બધા ગુણો આત્મામાંથી જ નીકળે છે, જેનો આત્મા જાગૃત સ્થિતિમાં હોય
(ઈઆને આત્મજ્ઞાન લઈને એને પીછાડ્યો હોય) તે શખ્સ આ મહેર ઇજદમાં
જે જે ગુણો દર્શાવ્યા છે, તે બધા ગુણો પ્રાપ્ત કરી શકે. હજાર કાનવાળો એટલે
આપણે (૨) કાનથી જે સાંભળી શકીએ તેના કરતાં એ ધણું સાંભળી શકે,
એટલે બારીકમાં બારીક સુદ્ધમમાં સુદ્ધ બાબદ તરત સમજી જાય, દશ હજાર
આંખવાળો એટલે આપણી બે આંખની જોવાની શક્તિ કરતાં ધણું દૂરનું જોઈ
શકનાર ઈઆને દુરઅંદેસ, ઇનસાફી, અપક્ષપાત, વીગેરે, એને આપણા ત્રીસ
રોજમાં મધ્યમાં મુકેલો છે, અને (૧૨) મહિનામાં પણ મધ્યમાં મુકેલો છે.
એટલે એ મધ્યસ્થ (Judge) છે. બેની વચ્ચે રહી ઇનશાફ કરનારો, એને
ત્રાજવું અથવા (Ballance) પણ કહેવામાં આવે છે. જેની રીતે બે પદ્ધતિનું
તોલ કાંડીની વચ્ચેનો સુધઓ, બરોબર દેખાવાની આપે છે. તેવી રીતે મહેર
ઇજદ પણ ઇનશાફ આપે છે. જુઓ ત્રીસ ફરેસ્તાવાળી બાબદ ત્યાં એનો ગુણ
is more Judicial કરીને કહેલો છે.

જે વીશેષણો અથવા ગુણો હોરમજદને લગાડ્યા છે, તેવાં જ વીશેષણો
અથવા ગુણો એ પુરશેદ ઇજદને લગાડ્યા છે. તેથી જ એને આપણે આત્મા
તરીકે ગણ્યો છે (સંબોધીઓ છે.)

ફકરો (૧૩)મો કારણ કે અગરજો ખોરશેદ નહિ હોય તો અહિંયા હકત
ફેસ્વરમાં, તમામ (ચીજો તથા જાનદારો) છે, (તેઓને) દેવો મારી નાંખે, (અથવા
નાશ કરે) (પછી) (આઓ) હાડમંદ દુનિયામાં કાંઈથી મીનો ઇજદ બચાવ

(અથવા) થર પડવાનું મેળવે નહિ.

એનો ભેદ એ છે કે જો આપણે પુરુષાર્થ કરીને એને નહિ જમાડયે, (અથવા આત્મજ્ઞાન લઇ એને નહિ પીઠાણીએ) તો દેવો-એટલે દુર્ગુણો આપણામાં પેવસ થાય અને આપણા શરીરનો નાશ કરે. દુર્ગુણોથી બચવાને માટે (ઇઆને દેવોથી બચવાને માટે) લાયક ઉમ્મરે એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું.

ફકરો (૧૪) જે શખ્સ અમર, તુરમંદ, તેજ ઘેડાવાળાં, ખોરશેદને ઇજો છે, (અથવા) વખાણે છે, તે ગોયા હોરમજદને ઇજો છે, અમસારપ દોને ઇજો છે. તથા પોતાના “રવાન”ને ઇજો છે. અહિંયા આખી નીઆએસનો ભેદ ખુદસો કરી નાંખે છે. કે જે પોતાના આત્માને ઝાળખે છે, તે જ હોરમજદને ઝાળખે છે.

ફકરો (૧૫)મો. દોસ્તીખોમાની સઉથી સરસ દોસ્તી, કે જે માહતાય, અને આફતાયની વચ્ચે છે, (તેને) હું વખાણું. માહતાય એટલે અંતકરણ અને જેનું અંતકરણ ચોખ્ખુ (ખાલેસ) તેને ઇશ્વર પ્રેરણા થાય Inspiration.

The Knowledge of the “Self”

is the knowledge of God,

The Knowledge of the words

is the knowledge of fraud.

જેવી રીતે એ ખોરશેદનો સુક્ષ્મ અર્થ (અથવા ભેદ) જાણ્યો તેવી રીતે, આપણા આ દેખઈતા સુર્યાના ફાયદાઓ વીધે જાણવાનો પ્રયત્ન કરીએ. અસક્ષના શ્રીક લોકોએ એને Vibgoyr* વીચ ગોયર કરીને કહેસો છે. એટલે સૂર્યામાં સાત રંગો છે.

(૧) લો Violet. (૨)જો Indigo. (૩) જો Brown. (૪) થો Green. (૫)મો Orange. (૬)થો Yellow. (૭)મો Red. એ સાત રંગો જેમ સૂર્યામાં છે તે જ પ્રમાણે આપણા શરીરની આસપાસ પણ એ સાત રંગોનું કુડાળું છે. જુઓ આપણા પેગંબરના માથાં ઉપર જે “ખોરેહ” છે.

---

* Violet, Indigo, Brown, Green, Orange, Yellow, Red.

તેવી જ રીતે દરેક મહાન પુરુષોના શરીરની આસપાસ એવું કુંડાળું રહે છે સકળી ચઢડતે દરજ્જે (એટલે કે પેગંબરના જેવા દરજ્જાનો) ના મનુષ્યની આસપાસ Violet વાયોલેટ કલર રહે છે. તેથી ઉત્તરના દરજ્જાવાલાઓને ઉપરના ક્રમમાં દેખાતા પ્રમાણે જેવા જેવા શુભા (ખાસ્યતો) તેવા તેવા રંગો દરેક મનુષ્યની આસપાસ રહે છે.

એ રંગો વરસાદની કમાન Rain-bow માં ખુલ્લા દેખાય છે. એ ખોરેહ વીધે જેણે વધુ માહિતી મેળવવી હોય તેને જમ્યાદ યસ્તના કરદા ૭મા તથા ૮મા ના ફકરા-૩૫-૩૬-૩૭-૩૮-૩૯-૪૭-૪૮-૪૯-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩ જેવા.

જમ્યાદ યસ્ત કરદો ૮મો ફકરો ૫૧ મો ત્યાર પછી તે (ધનદી) ખોરેહ વોહરકશ દરિયામાં રક્ષણ પામ્યું ત્યા તેજ ઘોડાવાલા “અપામ-નપાતે” તેને સંગેરી રાખ્યું. તેજ ઘોડાવાલા અપામ-નપાતે તે ખોરેહને પસંદ કીધું, (ધ્યાને અપામ નપાતની ખાદેશ હતી કે) (વોહરકશ નામના) ઉંડા દરિયાના તળિયામાં તે અખુટ ખોરેહને હું સંગેરી રાખીશ.

ખોલાસો-જસશેદ પાદશાહની અધર્મી, તથા ખુદા તરફની નીન્દાખોરી, ચાલને લીધે, તેને મળેલું ધનદી ખોરેહ, જ્યારે જતું રહ્યું, ત્યારે પુરા તરીકાના જેહાકે, તે લેવા માંગ્યું, પણ “આદર” ધનદે તેના હાથમાં જતું અટકાવ્યું, આખેરે તે ખોરેહને “અપામ-નપાતે” વોહરકશ દરિયામાં સાચવી રાખ્યું.

કરદો (૮)મો ફકરો (૫૨)મો તેજ ઘોડાની ચાલનો, “અપામ-નપાત” જે હકુમત કરનાર, તુરમંદ, દલીર, (અથવા મરદાનગીવાળો) તથા આરાધનાનો ફાયદો આપનાર, ખુલ્લ દરજ્જાનો, સાહેબ (તે)ને હમો વખાણીએ છીએ, જેને માણસોને પેદા કીધાં, જેણે માણસોને રૂપ આપ્યું. જે પાણીમાં રહેનાર ધનદ (છે) જ્યારે તે આરાધના પામેલો (હોએ છે) (ત્યારે) સાંભળવાના ધણ જ તીક્ષ્ણ કાન રાખનારો છે. ફકરો (૫૩)મો ત્યાર પછી દાદાર હોરમજદે (પેગંબર જરથોસ્તને) એ પ્રમાણે (ધ્યાને નીચે મુજબ) કહ્યું કે, તમો માણસોમાંનો કાઠખી, અએ અશો જરથોસ્ત (તે) અખુટ ખોરેહને, મેળવવાને કોશિશ કરશે, તો તે (ગોયા) આગ્રવનની અક્ષેસો (મેળવશે.)

ખોલાસો-(આગ્રવનની અક્ષેસો તે કંઈ તે બાબે નીચે જણાવે છે) તે શપ્ત આગ્રવનની અક્ષેસો (મેળવે) (એટલે) દીનના એલમની રોશની (હાંસેલ કરે) આગ્રવનની અક્ષેસોમાં દીનનો સંપૂર્ણ એલમ, તથા ધર્મજ્ઞાન જણાવેલું છે, અને તે દીનના પેશવા તરીકે, નીતિનો તથા બહેસ્તનો માર્ગ બતાવવા સાથે, અતિ

ઉપયોગી, બલકે આએ હાડમંદ દુનિયાની દોલતના કરતાં, ધણો ચઢતે દરજ્જેનો પાયદાર ખજાનો સમજવો, ખીજી એ જે આગલા વખતમાં, આશ્રવનોની મહુટી દોલત તેઓએ મેળવેલું. ધર્મજ્ઞાન ગણાતું હતું: (જુઓ ખોરદાદ યસ્ત) કુકમાં જે શબ્દ વીર્યની જળવણી કરે તેને એ ક્યાન ખોરદ મળે.

Ashishang, the beautiful, is the resplendent glory of the "Kayans" જે આશ્રવન પોતે જ્ઞાન લઈને ખીજાને એ ધર્મજ્ઞાન આપે તેને એ ક્યાન ખોરદ મળે. આપણે રોજ સૂર્ય ઉગતાં ખોરશેદ-મહેરની નીઆ-એસ ક્યે છીએ, તેનું એક કારણ તો એ કે એના કારણો લેવાથી આપણને તંદરોસ્તીની બાબદમાં ધણો લાભ થાય છે. આજની સાયન્સ પણ એ વાતને ટેકો આપે છે ને બાબદાદના ઉગતા સૂર્યમાંથી વાયેલેટ રંગના કીરણો નીકળે છે. એ Sun Bath થી કેટલાક દુઃખ દર્દો પણ સારાં થઈ જાય છે. અમેરીકા અને યુરોપમાં સોલેરીયમ^૧ એટલે સૂર્યના તડકા પડે તેવાં કાચના મકાનો બાંધીને અને જેમ જેમ સૂર્ય ફરતો જાય તેમ તેમ તે મકાનોને ફરવીને કેટલાંક દર્દો સાજા કરવામાં આવે છે. (એવું એક કાચનું મકાન જામનગરમાં છે) અગાઉ આપણે જોઈ ગયા તેટલા રંગોની બાટલીઓમાં પાણી ભરીને તેને સૂર્યનો તડકો દેખાડીને^૨ તે પાણી પાવાથી જુદી જુદી જાતના રોગો સાજા કરવામાં આવતાં હતાં. એ ઉપરાંત એ સૂર્યનાં કીરણના ધણા દેખઈતા ફાયદા છે. અને એના શુભ ફાયદા (આતેની) આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ એજ આપણો આત્મા છે. જે રીતે વાદલાંના ઘેરાવાથી સૂર્ય પ્રકાશ ઓછો દેખાય છે. તેવી રીતે અજ્ઞાનના આવરણથી (ઇઆને અજ્ઞાનના પરદાથી) આપણો એ "સૂર્ય" પ્રકાશ આપતો નથી. કુદલીની શક્તિને જગત કરવાથી આપણા શરીરની (ઇઆને અંતર જગતની) દરેક ક્રિયા, આપણે જોઈ શકીએ છીએ, લાખો કેન્ડલ પાવરનો પ્રકાશ આપણા આત્મામાં છે. અને એ આત્મપ્રકાશથીજ યોગીઓએ આપણા શરીર રચનાનું બારીકમાં બારીક નીરીક્ષણ કીધેલું છે.

સૂર્ય ઉપનિષદમાં કહે છે કે અમે સૂર્યદેવના શ્રેષ્ઠ પ્રકાશનું ધ્યાન કરીએ છીએ, એ સૂર્યદેવ હમારી ખુદિને પ્રેરનારો છે. એ સૂર્યજ આખા ય જડ-ચેતન જગતનો આત્મા છે, સૂર્યમાંથીજ બધાં પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે. હે સૂર્યદેવ ! તમે જ પ્રત્યક્ષ બ્રહ્મા છો, વિષ્ણુ છો, શંકર છો, તેમજ તમે ઋગ, યજુ, સામ, અને અથર્વ—એમ ચાર વેદના મંત્રો છો. સૂર્યમાંથીજ વાયુ, ભૂમિ, તેજ,

---

૧. Solarium   ૨. Chromopathy જુદા જુદા કક્ષરની બાટલીઓમાં પાણી ભરી સૂર્યનો તડકો દેખાડી તે પાણીનો દવા તરીકે ઉપયોગ કરવો તે.

આકાશ, જળ તેમજ દેવો અને વેદો ઉત્પન્ન થાય છે. એ સૂર્યજ બ્રહ્મ , એ સૂર્યજ અંતઃકરણ, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અને અહંકાર છે. એ સૂર્યજ પાંચ પ્રાણ છે, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય છે, પાંચ કર્મેન્દ્રિય છે. શબ્દ, સ્પર્શ વગેરે પાંચ તન્માત્રા છે, એ સૂર્ય આનંદ, જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનથી પૂર્ણ છે. સૂર્યમાંથી પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના વડે પોષાય છે, અને અંતે તેમાં વિલય પામે છે. એ સૂર્ય હું જ છું. એ સૂર્યદેવ હમારી આંખ છે.

આ ઉપનિષદ પરથી ખુલ્લું માલમ પડી જાય છે કે ખોરશોદ ઇન્દ્ર પોતે દાદાર હેરમજદનું સાકાર સ્વરૂપ છે, અને તેથીજ એની સામે હમા રહીને બંદગી કરવાનું ધર્મનું ખાસ ફરમાન છે કારણ કે એનાથી આપણી તંદરેસ્તીને ફાયદો થાય છે. એ એક ખરી બંદગી (Prayer) છે.

પ્રકરણ ૨૧મું

“ ગાહામખારની શીલસુરી ”

હવે આપણે હ ગાહામખારની શીલસુરી (અથવા બાતેની અર્થ)નો ખુલાસો કર્યું (૧) લો ગાહામખાર “મએદીઓજરેમ” (૨) જે “મએદીઓશહેમ” (૩)જે “પએતેશહેમ” (૪) થો “અયાએમ” (૫)મે “મએદીઆરેમ” (૬)થો “હમરપદમએદએમ” સાધારણ રીતે એ હ ગાહામખારો વરસની જુદી જુદી ફસલ (મોસમ અથવા ઋતુ) ઉપર આવે છે. ૧લામાં બરવસંત (૨)જમાં પુર ગરમીનો વખત (૩)જમાં અનાજ પાક્યું હોય ફળ પાખ્યાં હોય તેને ઉતારવાનો વખત (૪)થામાં ગરમીનો છેડો લાવનાર તથા ગોશન છોડનાર (૫)માંમા પુર સરદી (૬)થામાં ગાથાના પાંચ દહાડા આવે છે તે સરદી-તથા ગરમીનું સમતોલ થવું દહાડો અને રાતનું સરખા ભાગમાં વહેંચાઈ જવું. દિવસ અને રાતનું ૧૨ કલાકની સરખી લંબાઈનું થવું. એ થઈ આપણી ધરતી ઉપરની ફસલ, હવે એ ગાહામખારોમાં દાદાર હોરમજદે તબકકે તબકકે દુનિયા કેમ પેદા કીધી તે જોઈશું (૧) લામાં આશમાન બનાવ્યું (૨) જમાં પાણી બનાવ્યું (૩) જમાં જમીન બનાવી (૪) થમાં ઝાડપાન બનાવ્યાં (૫)માં જનવરો “પરંદા ચરન્દા બનાવ્યાં અને (૬)થામાં મનુષ્યને બનાવ્યો એમ એક વરસની અંદર આ બ્રહ્માંડ (દુનિયા) બનાવ્યું. એ દુનિયા કેમ બની તે વીષે દરેક ધર્મવાળા જુદા જુદા બ્યાનો કરે છે. પેગંબરો અને મહાન પુરૂષો પણ એક મત ઉપર આવી શકતા નથી.

One says that the universe is the outcome of his thought and natute.

Another says that the universe has come into existence spontaneously (i. e.) it is neither, the cause nor the effect of anything else.

One says that the universe is without beginning and without end.

Another says that it is created, before its creation. There was nothing except the holy one "God." When the fourteen universe will be annihilated. God only will remain.

Another says, that they are brought into existence by "One" and the same individual nothing exists except this individual.

હવે આ જુદા જુદા મતો ઉપરથી માલમ પડે છે. કે કોઈથી કંઈ નહિ શકે કે એ ક્યારે ઉત્તપન્ન થઈ અને કેવી રીતે ઉત્તપન્ન થઈ ?

આપણા ધર્મમાં છ ગાહમખારમાં જે દુન્યા ઉત્તપન્ન થયેલી દેખાતે છે. તે આપણે જેના ઉપર વસીયે છીએ તે દુન્યાનું ખ્યાન નથી કીધું પણ મનુષ્યની ઉત્પત્તી કેવી રીતે થાય છે તેનો ક્રમ દેખાડ્યો છે. આપણે આગળ જોઈ ગયા તે પ્રમાણે આપણા શરીરને દુનિયા કહેલી છે. (Man is microcosm of a macrocosm) એ શરીર કેવી રીતે બને છે તેનું બેઢમાં ખ્યાન એવી રીતે કરેલું છે કે તીર મહીનાના ગાહમખાર જે ખોરસેદ રોજથી શરૂ થઈ મહેર રોજ સુધીના પાંચ દિવસમાં જે કોઈ શખ્સ (હમખીસ્તર થાય) ઈઆને સ્ત્રીસંગ કરે તો છઠ્ઠા ગાહમખારના પાંચ ગાથા સુધીમાં=શદખલા તરીકે ખોરસેદ રોજ જે જે

મનુષ્ય શરીર સાત ધાતુઓથી ઘડાયેલું છે. છ પ્રકારના રસમાંથી લેહી થાય છે, લેહીમાંથી માંસ થાય છે. માંસમાંથી મેદ (ચરખી) થાય છે. મેદમાંથી સ્નાયુઓ થાય છે, સ્નાયુઓમાંથી હાડકાં થાય છે. હાડકાંમાંથી મજ્જા અને મજ્જામાંથી વીર્ય થાય છે. એ વીર્યનો જ્યારે સ્ત્રીના લેહી સાથે સંયોગ થાય છે, ત્યારે ગર્ભ પેદા થાય છે.

મનુષ્યને સ્ત્રીસંયોગ થયા પછી એક દિવસમાં એ ગર્ભ કલ્પ (નાના પરપોટા) રૂપ બને છે. સાત દિવસે તે બુદ્ધ્યુદ (મોટા પરપોટા) રૂપ થાય છે, પંદર દહાડે તે પિણ્ડરૂપ બને છે, અને એક મહીના બાદ તે કલ્પ થાય

વીર્ય સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનમાં પડે તો તે દીવસથી ગણતાં ગાથાના પાંચ દિવસોમાં ગમે તે દિવસે એટલે ૨૬૦થી તે ૨૬૫ દિવસ સુધીમાં સ્ત્રી છોકરાનો જન્મ આપી શકે છે.

અહિયાં બીજા ગાહમઆરમાં દાહાર હોરમજદે પાણી પેદા કીધું તે એ પાણી તે વીર્ય અને ત્રીજામાં જમીન બનાવી એટલે એ વીર્યથી (અથવા પાણીથી) ભોચો બંધાયો એટલે જમીન થઈ, ચોથામાં ઝાડપાન બનાવ્યા એટલે શરીરના બધા અવયવો તૈયાર થયા. પાંચમાંમાં ચરંદા પરંદા વીગેરે પેદા કીધાં એટલે મનુષ્ય પોતાની કરણી પ્રમાણે (પૂર્વેના સંસ્કાર પ્રમાણે) કોઈપણ જાનવરની ખસ્યત પોતા સાથે લેતો આવે છે. કાંઈ સિંહ જેવો બળવાન, કાંઈ લોકડી જેવો

છે. એ મહિને તેનું માથું ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ મહિને પગનો ભાગ આવે છે, અને ચોથે મહિને છુટી, જઠર અને કેડનો ભાગ આવે છે. પાંચમે મહિને પીઠની કરોડ આવે છે, છઠ્ઠે મહિને મોં, નાક, આંખ, અને કાન ફૂટે છે, અને સાતમે મહિને એ ગર્ભ જીવ સાથે જોડાય છે. આઠમે મહિને તેને બાકીના બધા અવયવો આવે છે. પિતાનું વીર્ય જે પ્રમાણમાં વધારે હોય તો તે પુરૂષરૂપ થાય છે. અને માતાનું વીર્ય વધારે હોય તો સ્ત્રી બને છે. તેમજ જે બન્નેના વીર્યની સમાનતા હોય તો સંતતિ નપુંસક થાય છે. જે માતાનું ચિત્ત ગર્ભધાન વખતે વ્યાકુલ બનેલું હોય છે, તો છોકરું આંધળું, ખોડું, કુમડું કે ઠીંગણું બને છે. જે માતાપિતાના વાયુના આઘાત વડે વીર્યના એ ભાગ થઈ જાય છે. તો જોડકાં બાળક ઉત્પન્ન થાય છે અઠ મહિના ચિત્ત્યા બાદ તેનામાં મન, પાંચ ઇન્દ્રિયો, બુદ્ધિ વગેરે પ્રગટ થતા તે ૭૦ કારતું ચિન્તન કરે છે. ત્યાર પછી ગર્ભાવસ્થામાં દેહધારી બનેલો એ જીવાત્મા અઠ પ્રકૃતિઓ, (મૂળ પ્રકૃતિ મહત્ અહંકાર અને પાંચ તન્માત્રા) તેમજ સોળ વિકારો (મન સાથે અગિયાર ઇન્દ્રિયો અને પાંચ મહાબૂતો) સાથે જોડાય છે.

માતા જે કાંઈ ખાય પીએ છે, તે નાડીરૂપ સૂત્ર વાટે એ ગર્ભનું પોષણ કરે છે. ત્યાર પછી નરમે મહિને એ ગર્ભ સર્વ લક્ષણો અને ઇન્દ્રિયોથી સંપૂર્ણ થાય છે, અને આગલા જન્મને સંભારે છે, તેમજ તેણે પૂર્વ કરેલું શુભ અને અશુભ કર્મ તેને આવી મળે છે. તે વિચાર કરે છે—

મેં પૂર્વે હજારો યોનિઓ જોઈ છે, અનેક પ્રકારના આહારો ખાધા છે, તેમજ અનેક પ્રકારના સ્તનપાન કર્યાં છે. હું ફરીફરી જન્મ્યો છું, અને ફરીફરી મર્યો છું. મારા કુટુંબને માટે જે કાંઈ શુભાશુભ કર્મો મેં કર્યાં તેને કારણે હું એકલો જ અહીં દુઃખ ભોગવું છું.

(ગર્ભોપનિષદ)

ચપરખડો, કોઇ બીલાડીની ખાસ્યતનો ચોર જેવો, કોઇ ઉંદરની ખાસ્યતનો ફાલી ફાલીને ખાનાર, કોઇ કચુતર જેવો નિર્દોષ, કોઈ મધેડા જેવો મુખ, કોઇ દેડકા જેવો આળસુ, કોઇ ઘોડા જેવો ચપરાક, કોઈ સાપ જેવો અંદરી ખાસ્યતનો, કોઇ કાગડા જેવો ચતુર, કોઇ ગાય બકરાં જેવો ગરીબ નરમ સ્વભાવનો, કોઈ હાથી જેવો સંતોષી, કોઇ કુનરા જેવો અધિરો, કોઇ કાડી જેવો સંગ્રહ કરનાર કંજુસ, કોઇ વાઘ વર જેવો લેહીતરસ્યો ખુની, કોઈ સરડા જેવો ધડી ધડી પોતાનો રંગ બદલનાર, એવી એવી ખાસ્યતો મનુષ્યમાં હોય છે. એ વીધે જુઓ “વનન્ત યસ્ત આ માએની”નો સાર નીચે લખવા મુજબ.

તમામ ઉંદર (તથા) બીલાડીની પેદાએશના (જનવરોના) મોહોડાને હું બાધું છું કે જેથી કરીને તેઓ ઘેરમાં નુકશાન નહિ કરે (મને) તંદરોસ્તી (તથા) મશકુરી હોજો, (દહાર) હોરમજદના નામથી (તથા) ફરેદુન (કે જે) ફરેદુન આય-વ્યાનનો (છોકરો થાએ તેના) કૌવત (તથા) ખેરેહના નામથી (તમામ ઉંદર તથા બીલાડીના મોહોડાને હું બાધું છું.) સાંપો (તથા) સાંપની જતોના (તથા) પેદાએશના (જનવરોના) મોહોડાને હું બાધું છું, કે જેથી કરીને તેઓ ઘેરમાં કોઇને નુકશાન નહિ કરે. વરઓ તથા વરની જતોના (તથા) બીલાડીના મોહોડાને હું બાધું છું. જેથી કરીને તેઓ ઘેરમાં નુકશાન નહિ કરે. અહિંયા જે ઘેર વીધે લખ્યું છે તે આપણું શરીર સમજવું.

વનન્ત યસ્તની નીરંગ

તમામ બધા તથા દેવ, દરજ, પરી, તથા તરસ (ધંઆને તરસની ખસલતના માણસ અથવા ડાકણ) તથા જાદુગરો, તથા ખરાબ પવન, તથા દુઃખ, પેટનું દરદ તથા શરીરના સાત સાંધાનું દરદ તથા શેતાનથી ઉત્તપન્ન થતી ખરાબી તથા દીલની પરીશાની તથા બેગનું દરદ આ મનને ખેચેતી આપનાર ખરાબ પવન તથા બદ નબર, તથા બદ માણસોને જેવાથી જે ખરાબી થાય છે, તે, તથા એના જેવીજ બીજી બધા-એ સધળું દેઈ અને નાપુદ થઈ જાએ.

આ વનન્ત યસ્ત અને તેની નીરંગ ઉપરથી માલમ પડશે, કે ફરેક બચ્ચું (નવો જન્મ લેનાર) પોતાની સાથે કોઈપી એક જનવરી ખસલત (ધંઆને ખાસ્યત) લેતુંજ આવે છે. હવે એ બચ્ચાંની આગલા ભવની ખાસ્યત સુધારવાનું કામ તેના માખાપનું છે. અને છેલ્લા ગાહામખારમાં મનુષ્ય પેદા કીધું, એટલે બચ્ચાંનો જન્મ થવો તેને મનુષ્ય પેદા કીધું એવી રીતે બેદમાં કહેલું છે.

એ છે ગાહમખારમાં આપણા શરીરની (માના ગર્ભસ્થાનમાં) સંપૂર્ણ રચના થાય છે. આજની વૈદિક વિદ્યાને આધારે જે તપાસ કરશે તો માલમ પડશે કે બચ્ચાંનો જન્મ આશરે ૨૬૦ થી ૨૬૫ દિવસમાં થાય છે. પછી તો

ક્રમ આકરમીક રીતે અધુરે જન્મે યા તો ૨૬૫ દિવસ પછી જન્મે. પણ એટલી મુદતમાં જન્મ થવો જોઈએ. હવે એ બચ્ચું જ્યારે અવતરે ત્યારે ખુદરતી રીતે દરેક કુટુંબમાં ખુશાલી તો પેદા થવી જ જોઈએ તેથીજ ભેદમાં આ ગાથાના દિવસોને મહત્વતા આપેલી છે. કંઈ દરેક બચ્ચું કંઈ આ હીસાએ જન્મ પામવાનું નથી (એટલે તીર મહિનામાંજ ગર્ભ ધારણ કરે અને ગાથા ગાહામયારમાંજન્મે) પણ ગમે તે દિવસે તેનો જન્મ થાય, તે દિવસે બચ્ચાનું નવું વરસ શરૂ થયેલું કહેવાય. હવે એક બીજી બાબદનો ખુલાસો ધ્યાનમાં રાખવાનો છે તે એ કે આપણા ધર્મમાં “રપીથ્વન” ગેહ ફરવરદીન મહિનો અને હોરમજ્દ રોજથી શરૂ થાય છે તે મેહેર મહિનો અને અનેરાન રોજ સુધી એટલે (૭) મહિના “રપીથ્વન” ગેહના અને (૫) મહિના બીજી હાવનના આવાં મહિનો ને હોરમજ્દ રોજથી શરૂ કરીને તે સપ્તદારમદ મહિનો અને અનેરાન રોજ સુધીના. એમાં પણ ભેદ સમાવેલો છે, તે એ કે જ્યારે બચ્ચું જન્મે ત્યારથી તે સાત મહિનાનું થાય ત્યાં સુધી (રપીથ્વન) (રપીથ્વન ઇજવી એવું જે ભેદમાં કહેલું છે) તે એ કે મરદે પોતાની સ્ત્રી પાસે જવું નહિ (ઇઆને સ્ત્રીસંગ કરવો નહિ) તેથીજ ધર્મના ફરમાનની રૂએ આગ્રા કીધી છે કે જે શખ્સ રપીથ્વન ઇજશે તેને ઘણું પુન્ય લાગશે. (જે કોઇ મરદ સાત મહિનાથી વધુ વખત પોતા પર કાબુ રાખી શકતો હોય તો તે વધારે ફાયદાકારક છે) જેમ બચ્ચું વધારે વખત માનું દુધ ધાવે તેમ તે બચ્ચાંનો આંધો ઘણો સરસ થાય (ઇઆને તંદરોસ્તી ભોગવે) અને (૫) મહિના બીજી હાવન એટલે સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો છે એવી ખબર પડે (એવાં સ્ત્રી મલમ પડે) ત્યારથી મરદે (૫) મહિના સુધીજ તેની સાથે સંગ કરવો એ મુદત પછી સંગ કરવાથી તે બચ્ચાંની માતાને યા તો બચ્ચાંને નુકશાન થયાનો ભય રહેલો હોય છે. આવી આવી બીકે વીગતો ધર્મના ફરમાનને નામે (યાને ગુનાહની બીક દેખરાવીને) આપણને આપણા દસ્તુરોએ આપ્યાં છે. બહારથી કંઈ મતલબ નીકલે, પણ ખંરી ખુબી તો એની અંદર માતાની તેના પીતાની અને જન્મનારાં બચ્ચાંની તંદરોસ્તી, કેમ જળવાય, (અથવા તંદરોસ્ત રહે) તેના ફાયદા તે અમલ કરનારને કેવી રીતે મલે તેની સંભાળ રાખી છે. જ્યાં જ્યાં ધર્મની રૂએ ફરમાનો આપેલા છે તે આપણા પોતાના ફાયદાઓને માટેજ આપેલાં છે, કારણ કે શરીરની રચનાનું બારીક રાખ તે વખતના ધર્મગુરુઓને હતું.

હવે આપણે એ ગાહામયારની ચાસની કાણે કરવી તે વીષે બાણુવું કે આંનાં ચસ્તના ફકરા (૯૨) માં લખે છે કેન્નહિ (બીજાઓને) દુખ દેનાર નહિ ગરમ મીઠાજવાળાએ, નહિ ઠંડાઈ કરનારે, નહિ હીચકારાએ, નહિ નીચ માણુસે, નહિ સ્ત્રીએ, ગાથા ગાયા વગર બાણુનાર નહિ, પુરા અથવા અધર્મી માણુસે,

નહિ કોહોડીઆએ, જે (કોહોડથી) પંથરાએલા તનવાળો છે. (એ બંધાઓમર્મી કોહએથી નહિ) મારી આએ કિયાની રૂએ ઇજેલી ભેટની ચાસની કરવી.

ફકરો (૯૩) મો—મારે માટે (ઇઆને મારી નયને) આએ કિયાની રૂએ, ઇજેલી ભેટો, જે આંધળા, બહેરા, પુરા ધાતકી, બખીલ, શેહેવત-પરસ્તે (તથા) તમામ (માંથ) માંના, (કોહખી) માંથને અનુસરતી પુરતી હુશીયારીવાળી ખાસિયત તથા શુશુ નહિ ધરાવનારા, (એઓમાંનો કે.ઇખી શખ્સ) ખાશે તો હું કમુલ રાખતી નથી (વળી) નહિ આગળથી પુંધવાળાએ, નહિ પાછળથી પુંધવાળાએ, આડાઅટાડા દાંતવાળા (ઇઆને ખરાય સખુન બોલનાર) પુરા માણસે મારી આએ કિયાતી રૂએ ઇજેલી ભેટની ચાસની કરતી નહિ.

હવે ચાસની એટલે ચાખવું to taste ફારસી શબ્દ ચસીદન ઉપરથી નીકળ્યો છે. હવે એનો ભેદ એ છે કે ખાવાની ચીજ હોય તો તેનો સ્વાદ લઈ શકાય, પણ અહિયા જે ચાસની લખી છે, તે અંગ્રેજી શબ્દ to test કોહખી ચીજનો અમલ કરીને તેનો અનુભવ લેનો, કોઈ ચીજની કિયા કરીને તેનું પરિણામ લાવવું તેથી આ ફકરાની મનલખ એવી છે કે ઉપર દેખરાવ્યા પ્રમાણે આવા અવશ્યોવાળા (નાલાયકો) ઓએ પરણવું નહિ. અને તેને પરણાવવાની પણ બક્ષામણુ કરવી નહિ=પણ એથી ઉત્પદ્ત ગાહમખારના આફરગાનમાં કહે છે કે ફકરો (૭)મો જુઓ ત્યાં લખે છે કે (યુગ્મશ હોવા છતાં) અગરએ કોઈ શખ્સ અએ સપેંતમાન જરથોસ્ત, પહેલ્લી મ્યજદનો ઇઆને મેદીઓ જરેમ ગાહામખારના જશન)નો (પોતાનો ફાળો) નહિ આપે તો જશન કરાવનાર વડો ધર્મશુર (પોતાનો ફાળો આપીને) તે મ્યજદમાં, શામેલ નહિ થનાર શખ્સને માજદયરનો (ની મીજલસ)માં કિયામાં નહિ શામેલ થનાર તરીકે ઉઘાડો પાડે. નોટ ૧

(૨)જ ગાહામખાર મએદીઓશહેમમાં સામેલ નહિ થનાર શખ્સને વડો ધર્મશુર, પોતાનો કોલ (ઇઆને સખુન) કરાર મુજબ અમલમાં નહિ લાવનાર તરીકે ઉઘાડો પાડે.

(૩)જ ગાહામખાર “પએતેશહેમ”માં શામેલ નહિ થનાર શખ્સને વડો ધર્મશુર—માજદયરનો (ની મીજલસ) માં જણાઇ આવેલા ગુનેહગાર તરીકે ઉઘાડો પાડે.

(૪)થા ગાહામખાર “અયાથેમ” શામેલ નહિ થનાર શખ્સને

નોટ ૧. આપણા વંદીદાદમાં અને ગાહમખારના આફરગાનમાં જે બાખદો ભેદમાં લખેલી છે તેવીજ બાખદો (અથવા ગુનાહોની તેજેસોની) હોંડુઓના “મલુ-સ્મૃતિ” નામના પુસ્તકમાં પ્રુલી આપી છે.

વડો ધર્મશુર-માજદયસ્તો (ની મિજલસ) માં ૨૬ થયલા ઠોરની માફક ઉધાડો પાડે.

(૫)મા ગાહામઆર “મએદીઆરેમ”માં શમેલ નહિ થનાર શખ્સને વડો ધર્મશુર માજદયસ્તો (ની મિજલસ)ની હજુરમાં, આએ ફુનિયાની તેની તમામ નેઆમતો (અથવા સારી ચીજો)છીનવી લે.

(૬)થા ગાહામઆર “હમરપદમએદએમ”માં શમેલ નહિ થનાર શખ્સને વડો ધર્મશુર માજદયસ્તો (ની મિજલસ)ની હજુરમાં હોરમજદી દીનના તરીકાથી ખાતેલ થયેલા તરીકે તેને ઉધાડો પાડે.

ત્યાર પછી તે નીતીવાન (ધર્મ શુર) તેને (ધિઆને ગાહામઆરના જ જનમાં ફાળો આપીને શમેલ નહિ થનાર શખ્સને) (ને મિજલસમાં) પોકાર સાથે ઉધાડો પાડે, તથા (તેને) હાંકી કહાડે, ત્યાર પછી તે નીતીવાન ધર્મશુર, તે શખ્સને નારાસ્ત કામો લાગુ પાડે, એ પ્રમાણે રતુના હાથ હેંળતો પેલો શખ્સ રતુને (તામે થાએ) ધિઆને તેના હોકમ મુજબ અમલ કરે,

આ ગાહામઆરના આફરગાનના લખાણુ પરથી તો એવું માલમ પડે છે કે (આતલા નજીવા ગુનાહ ને માટે આતલી બધી સખ્ત સજા કરવી પડે) એનો ભેદ કંઈ જુદોજ હોવો જોઈએ. દરેક ઠેકાણે લખે છે કે ગુમશ હોવા છતાં એનો ખાતેની અર્થ પરણવાને લાયકની ઉમ્મરનો અને સંપત્તીવાન હોવા છતાં જો તે લખના ગાંઠથી પોતાને લાયકની કન્યા સાથે જોડાય નહિ (સેહાદી નહી કરે) તો તે વખતના કાયદા પ્રમાણે દસ્તુરો તેને પરણવાને સમજાવે, અને જો તે નહિ સમજે તો તેને ચાર પાંચ વાર સમજાવી જોય, અને છતાં પણ નહિ જ સમજે તો તેને છેવટે હોરમજદી દીનના તરીકાથી ખાતેલ થયલા તરીકે ઉધાડો પાડે. કારણકે તે જમાનાના નીતીના કાયદા પ્રમાણે એક ઉમ્મરે પુગેલો શખ્સ મરદીમાં હોવા છતાં નહી પરણે અને જેમ ગમે નીરઅંકુસ રીતે જીંદગી ગુજારે (ધિઆને અનીતીવાન હોય) તો તેને આવી રીતે સજા કરવાની વડા ધર્મશુરને સત્તા હોવી જોઈએ. તે જમાનામાં પરણેલાએને ધણા ખચ્ચાં છોકરાં વાળાએને ધણું માન મલતું હતું, તેના ઇશારા આપણા ધર્મ સાહિત્યમાં ધણે ઠેકાણે મલે છે. કેઃક સવાલ કરશે કે એક ઠેકાણે ખોરદાદ યસ્તમાં (૯) નવ કશ ખેંચનારને (ધિઆને જીંદગી સુધી કુચારો રહેનારને) દાદાર-હેરમજદ વધારે પસંદ કરે છે. અને અહિયાં નહિ પરણનારને સજા કરે છે. તેને માટે જણાવું કે જે કેઃક જરથોસ્તની ગાદીએ આવનાર “જરથેસ્તેમો” હોય તેને જ એક અપવાદ તરીકે કુંવારા રહેવાનું ફરમાન છે. બાકી દરેક જણે લાયક ઉમ્મરે પરણવું જ જોઈએ એવું આપણી માજદીયસ્તી જરથોસ્તી દીનનું ફરમાન છે.

આવા યસ્તના ફકરા ૯૨-૯૩ માં જણાવ્યા પ્રમાણે જે શખ્સો, મરદીમાં

નહિ હોય, રોગીષ્ટ હોય, જેવાકે રગતપીત, કંઠોડ, ક્ષય, તથા અનીતીથી થતાં હર્ષો, વીગેરેથી પીડાતા હોય તેને પરણવાની મનાઈ કરેલી છે. આપણું દરેક લખાણોમાંથી એ મતલબ નીકલે છે. એક જાહેર બીજી બાતેન. (દાખલા તરીકે -પાણી=અને વીર્ય લોહી વીગેરે આતશ અને ગ્રેમ) તેવી રીતે આવાં યસ્તના એ ફકરાઓની એક મતલબ એવી પણ નીકલે છે કે એમાં જણાવેલી ખાસ્તત (ખસલત) ના શપ્સોથી મોભેદી (ચિન્હાએગરી) ના પેશામાં (ધંધામાં) નહિ પડાય (ધંધાને મોભેદ યાધર્મગુર નહિ થઈ શકે શરીરમાં કાંઈપણ ખામી હોયતો.)=

હવે આપણે મુકતાદ વિષે ખુલાશો કરશું વરસના છેલ્લા (૫) દિવસ આસતાદ રોજથી અતેરાન રોજ સુધી અને (૫) ગાથા મલીને દશ દિવસ આપણા લોકોની એવી માન્યતા છે કે, એ દશ દિવસ આપણું ગુજરેલા અશો ફરોહરો આ ગેતીની દુન્યામાં (મીનોઈ દુન્યામાંથી) આવે છે. અને આપણાથી પોતાને માટે કીયા બજુતરની આરજી રાખે છે. પણ એ માન્યતા લુલ ભરેલી છે જેવી રીતે આપણે દરેક બાબમાં ગેથું ખાઈએ છીએ, (ધંધાને બેદોના ખુલાસાની સમજ વગર) તેજ પ્રમાણે આ દશ દિવસની ક્રિયામાં પણ આપણે ફાકટના પૈસા ખરચીને મુખાં બનીએ છીએ એક ગમથી આપણે એમ બોલીએ છીએ કે-આપણી “ફરખિ” ય.ને અશો-ફરોહર તે મીનોઈ જહાનમાં બહેસ્તમાં રહે છે. અને તેને ત્યાં કોઈપણ ખાકી ચીજની જરૂર પડતી નથી જ્યારે બીજી ગમથી આપણે તેને માટે બજુતર ક્રિયા, વીગેરે કરીને તેને આ દુન્યામાં ધંજન કરીએ છીએ, સાદી સમજથી પણ વીચાર કરતાં માલમ પડશે કે મીનોઈ= એટલે અદ્રબ્ય સકુથી સરસ દુન્યા મુકીને આ ખાકી દુન્યામાં તે લોકોનું આવવું કેટલું બેહુકું છે. (ધંધાને નીચકછે) કોઈ આવવું પણ નથી અને જતું પણ નથી એનો બેદો આપણા ગાહામતારમાં જણાવ્યા પ્રમાણે (૬) થા ગાહામતારમાં બચ્યાનું અવતરવું (ધંધાને જન્મ પામવું) તેને માટે ધંધારો કીધો છે. કે અશો-ફરોહર આ દુન્યામાં આવે છે. જનમ લેનાર બાળક માના પેટમાંથી અધારી જગ્યા એથી છુટકો પાંખીને આ ધરતીની રોશની જોય છે. ત્યારે તે બાળકને કેટલી બધી ખુશાળી લાગતી હશે. અને જેને ત્યાં તે આવે છે તે લોકોને પણ કેટલી બધી ખુશાળી લાગતી હશે. એ જન્મ લેનાર બાળક જ અશો-ફરોહર કહેવાય એ વીષેનો વીગતવાર ખુલાસો ફરવરદીન યસ્તમાં કરવામાં આવશે. અહિયાં તો એટલું જ જણવું કે આત્મા અધારી કોટડીમાંથી મુક્ત થયો એટલે “મુક્ત-આત્મા” તેને આપણા લોકોએ મુકતાદ નામ આપી ને આટલો ઘોંટાળો કરી નાખ્યો છે.

પ્રકરણ ૨૨મું

“સરોશ—ચસ્ત વડી બા માએની”

(SROASH)

Sroash is the Master of Holiness. He smites fiends. He is the divine Messenger. He leads souls after death, to the “Chinvat Bridge” Before him all the “Devs”(fiends) bow with fear and fright, and rush-away to darkness.—

May Sroash, the righteous, the smiter of demons, keep greed wrath and want far from thee; May he destroy them, and may not seize thee as unjust.

સરોશની બાબદ આપણા ધર્મસાહીત્યમાં ઘણી અગત્યની જણાવી છે. ઉપર લખવા પ્રમાણે એ પવિત્રાધનો માલેક, દેવોને બચ પમાડીને દુર કરનાર (મારનાર) ઈશ્વરી કાસદ (સંદેસા લાવનાર) મરણ પછી ચીનવત પુલ પસાર કરાવનાર, તથા દેવો એનાથી દહેશત ખાઈને દોજખમાં નહાસી જાય છે. એવો એ બળવાન છે. રાત અને દિવસ આપણી ચોક્કી કરે છે (હઆને આપણી સાથે જ રહે છે) એવાં એને ઘણા વીશેષણો લગાડવામાં આવ્યા છે.

જુ—ધાતુ ઉપરથી એ શબ્દ નીકળ્યો છે, અને એનો અર્થ સંભળાવનાર એવો થાય છે. એને સંદેશ લાવનાર તરીકે કહ્યો છે. તે વાળખી જ છે. કારણ કે જો એ સંદેશ નહિ લાવતે તો મનુષ્ય જ્ઞાન ક્યાંથી મેળવતે. એની આગળ અશો વીશેષણ લગાડ્યું છે તેથી એનો ભેદ ખુલ્લો થઈ જાય છે. અશો=એટલે પવિત્ર અને શરોસ એટલે વિચાર આપણી અંદર રહેલા પવિત્ર વિચાર તે=શરોસ એ યસ્ત એક પવિત્ર વિચારથી શું શું ફાયદા થાય છે તેનો નીબંધ છે. (Essay on thought power)

મનુષ્યના વિચાર સારા હોય અને ખરાબ પણ હોય તેથી—અશો વિશેષણ લગાડ્યું છે: એનો સમજણ પડે તેવો અર્થ ઇશ્વરી પ્રેરણા અથવા બસારત Inspiration છે. હવે એ અર્થ કરવાને માટે એ યસ્તનો (૨૧)મો ફકરો એના રહેઠાણની (એ ક્યાં રહે છે તે જગ્યા પરથી) આપેલી વીગત પરથી એનો ભેદ ખુલી જાય છે.

(૨૧) ફકરો—પ્રબસુરત, ફત્તેહમંદ, દુનિયાની વૃદ્ધિ કરનાર, તથા પવિત્ર સરોશ, (ઇજદ) (જે) અશો (તથા) અશોઇનો સરદાર (તેને) હમો આરાધીએ છીએ, જેનું ફત્તેહમંદ (૧૦૦૦) થામલાવાળું મજબુત, અંદરના ભાગમાંથી પોતાની મેળે રોશની આપતું (તથા) બાહારના ભાગમાંથી, સેતારાથી સંગારેલું ઘેર, અલ્લખુર્ પહાડની સહથી ઉંચી ટોચ ઉપર (આવેલું છે).

ફકરો (૨૨) જેનું (ઇઆને સરોશ ઇજદનું) ફત્તેહમંદ હથિયાર (થઈ રહેવાને) અહુનવરે તથા હપ્તન યસ્તે, તથા ફ હમંદ, ફપુષ માંધવાનીએ, તથા તમામ ઇજ્જતેના કરદાઓએ કપૂલ રાખ્યું હતું.

હવે જગ્યા તે દસમોદાર અજરામર ચક્ર (બહારનું ચક્ર) નિરંતર સચ્ચિદાનંદ જ્યોતિર સ્વરૂપ સહસ્રદળ યુક્ત અને સુદ્ધ સ્ફટિક સમાન (Brain મસ્તક) વધુ માટે જુઓ દુનિયાનો નકશો આપણે એને હજાર થાંભલાંવાળું કહીએ છીએ, હોંદુઓ એને સહસ્રદલ=એટલે હજાર દલવાળું કહે છે. એ આપણા શરીરનો મસ્તકનો ભાગ છે. અને એની અંદર હંમેશાં પ્રકાશ રહે છે. બહારથી સેતારાથી સંગારેલું એટલે આપણી ઇન્દ્રિઓ નાક, કાન, આંખ, વીગેરે. આપણા વિચારોની સ્ફુરણા પણ એ જગ્યાએથીજ થાય છે. દરેક ઠેકાણે જીવામ અને બરસમ કરીને લખે છે, અને આપણી ક્રિયાઓમાં બકરીના દુધને જીવામ તરીકે મુકે છે. પણ એનો ખાતેની અર્થ = ખાલેસ (ચોખ્ખું, નિર્મલ) અંતકરણ. અને બરસમ = એટલે દ્રઢતા એક ખુદા ઉપરજ એકીન રાખવું.

સાહેબ સિવાય બીજી કોઈ પણ શક્તિઓને માનવું નહિ. હવે જે માણસ આ બંને ગુણો ધરાવતો હોય તેને જરૂર પ્રેરણા અથવા બસારત થાય, આપણા પેઢાંબરે પણ વિચારની એકાગ્રતા કરીને આ જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. આપણા મોખે-દોમાં (૮) એક એકથી ચઢતા દરજ્જા દેખાવાયા છે. (૧) જઓતારેમ (૨) હાવનાનેમ (૩) આતરે વલ્લેમ (૪) ફયરેતારેમ (૫) આયેરેતેમ (૬) આસ્નતારેમ (૭) રથવિશ્કરેમ (૮) અઓપાવરેન્ગેમ=એટલે સરોશ સાથ એકતાન થયેલો, જે સમાધિ સ્થિતિમાં જ્ઞાન મળે છે. તેજ ખરું આત્મીકજ્ઞાન (અહ્મજ્ઞાન) કહેવાય, તેનેજ બસારત પામેલો કરીને કહેવામાં આવે છે. જરથોસ્તે પોતે પણ સરોશને સંદેશ આપ્યા, અને એ સંદેશનો જવાબ બહુમન અમસારપંદ તરફથી મેલવીને પછી જરથોસ્તને કહ્યો જેને પુરસેસ-પાસોખ કરીને કહે છે. જેનેબી એ અંતરજ્ઞાન મેળવવું હોય તેને ફક્ત પવિત્ર વિચારજ કરવા અને જે બાબદના વિચારો કાઢ્યા હોય તેમાં એવા તો મસગુલ થઈ જવું કે જ્યાં સુધી તે વિચારોનો ખુલાશો મેળવ્યે નહિ ત્યાં સુધી તે જગ્યા ઉપરથી ઉઠવું નહિ. પોતાની જાતને જુલ્મી જવું. એવી રીતેજ દુનિયાની મહાન શોધો જાહેરમાં આવી છે: એડીસને એવા વિચારો કરીનેજ ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ, સીનેમેટોગ્રાફ, ફોનોગ્રાફ વિગેરે સેંકડો જાતની જુદી જુદી વીજ્ઞાનીક શોધો કરીને દુન્યાને ચક્રિત કરી નાખી, વાયરલેસનો શોધક મારકોનીએ પણ એવીજ રીતે ચીતની એકાગ્રતા કરીનેજ દુન્યાને વાયરલેસ તથા રેડીઓની બક્ષેસ કાઢી. દરેક રૂપિ અથવા મહાત્માઓએ આવીજ રીતે જ્ઞાન મેળવ્યું રૂપિ (અરુપિ)નો અર્થજ free thinker થાય છે. જુઓ એ વિષે બંગાળનો આત્મજ્ઞની હરનાથ પાગલ વીચાર વિષે શું કહે છે.

Try to shake evil thoughts completely off your mind, Thought is so powerful, that it can create non existent things can show invisible things, and can catch them, which can not be caught. (Harnath Pagal).

You should polish your thoughts, well, Thoughts well polished the light as of lightning will flash ablaze in deep dark room, than there remains nothing unknown, and everything shall be clear, and visible to you, as if in a mirror. (Harnath Pagal)

A man's thoughts blossom in to deeds, and his deeds, bear the fruitage of character and destiny. (Allen)

Sow a thought and reap an act, Sow an act and reap a habit, sow a habit and reap a character, sow a character and reap a destiny. (Thackeray.)

તકદીરનો ધડનાર, નસીબનો લખનાર, સિતારાની ચાલ નથી, પણ આપણા મગજના વીચારો છે, જેવા વીચારો મનમાં લાવશું, તેવાં કાર્યો દુનિયામાં કરીશું. ને આપણાં કીધાં કર્તુકોથીજ આપણી ચાલચલન ને રહેણીકરણી ધડાય છે. તો યાદ રાખ કે નશીબ સુધારવા માટે વીચાર સુધારવાની મુખ્ય જરૂર છે.

મઝહઝનાન પંથનો સ્થાપક જરાદુસ્ત હાનીસ પણ મઝહઝનાનનો અર્થ Master of thoughts કરે છે.

ફકરો (૯)મો-ખુઅસુરત ફતેહમંદ દુનિયાની વૃદ્ધિ કરનાર (તથા) પવિત્ર અશો સરોશ (ધનદ) જે અશોઈનો સરદાર (નેતે) હમો આરાધીએ છિયે.

ફકરો (૧૦)મો-જે (સરોશ ધનદ) મુફલેસ માણસનું તથા મુફલેસ બાઈડીનું મજબુત બાંધેલું (ધેર) છે, (વળી) જે (સરોશ ધનદે) બામદાદના ઝઝકળાંના વખતથી તાંકેલા હથીઆરે કરીને એશમ (દેવ)ને સખત જખમ મારે છે, (તથા) જે માણસ એ પ્રમાણે (તેના) કૌવતને તુચ્છકારી કહાડે છે, તેનાં માથાં ઉપર મારીને તે માથાને ખચીત બાંછ નાખે છે.

અહિયાં મુફલેસનો અર્થ થોડી અક્ષમનો થાય છે, એટલે જો મનુષ્યમાં અક્ષમ થોડી હોય પણ જો તે પોતાના વીચારો પવિત્ર રાખે તો તેનું દરેક કાર્ય સફળ થાય, બામદાદનું ઝઝકળું=એટલે જ્યારથી મનુષ્ય વિચાર કરતો થાય ત્યારથી જો પોતાના વીચાર પવિત્ર રાખે તો તે દુરુણો ઉપર કાબુ રાખતાં શીખે એશમદેવ=એટલે ગુસ્સાનો દેવ, અહિયાં લખવાની મતલબ એટલું જ દેખરાવવાની છે કે બચપણથી જ સારા સંસ્કાર પાડવા (ધ્યાને કેળવણી આપવી) કરદો (૧૧) મો ફકરો (૨૭) મો-એમાં સરોશને સફેદ, ચકચકથતા, દેખામણા પવિત્ર ચાર થોડાની ગાડીમાં ફરતો દેખરાવ્યો છે. અને તે થોડા હાવાવગરના સીસાંની નાળ સાથના, અને સીસાં ઉપર સોનાનો ઢાળ ચઢાવેલા. એ ચાર થોડા તે બે આંખ અને બે કાન જવાસુધી મનુષ્ય કાન વાટે કાંઈ વાત સાંભળે નહિ, અથવા આંખોથી જોય નહિ ત્યાં સુધી તેના મગજમાં વિચાર આવી શકે નહિ અને એ થોડાની નાળ સીસાંની એટલે જેવી રીતે સીસું વહેકું પીગળી જાય છે તેવી રીતે મનુષ્યના વિચારો પણ થડી થડી

ફેરવાય છે. મક્કમ રહી શકતો નથી. અને સોનાનો ઢેલ, એટલે દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારમાં ગમે તેવું ડગમગતો હોય, તોપણ બહારથી ધણા સુંદર વિચાર ધરાવતો હોય તેવો દેખાવ કરે છે. કોઈના બાપણથી યા સારી ચોપડી વાંચ્યાંથી થોડા વખતને માટે એવા ઠરાપર આવી જાય છે કે હવે આપણે પણ એ પ્રમાણે જ ચાલ્યે, પણ થોડાજ વખતમાં બાપણવાળો હોલ છોડ્યા પછી, યા ચોપડી વાંચીને જાંચી મુક્યા પછી પાછા જેના તેજ વિચારો આવી જાય છે. આવી રીતના ડગમગતા વિચારોને લીધે તે કોઈપણ કામ કરી શકતો નથી, યા પોતે સુધરતો નથી તેથી બેઠમાં લખ્યું છે કે સીસાંની નાળ, અને તેની ઉપર સોનાનો ઢેલ. ફકરો (૨૮) મો સરોશ ઇન્દના ઉપર જણાવેલા ઘોડા બીજા ઘોડાઓ કરતાં વધારે સેતાય પતન કરતાં વધારે સેતાય, વરસાદના કરતાં વધારે સેતાય સારી પાંખવાળાં પક્ષિઓ કરતાં વધારે સેતાય, તથા (તાંકેલા) ફેંકેલા તીર કરતાં વધારે સેતાય હોય છે, ફકરો (૨૯) મો જે ઘોડા તે બધાં એને પહોંચી શકે છે, જેઓ પછવાડેથી જાય છે. તેઓ પછવાડેથી તે (ઘોડા) એને પહોંચી શકતા નથી. તે ઘોડાઓ (સવહિ નામના કેશ્વરથી નીકળીને અરેન્હિ નામના કેશ્વર સુધી જાય છે.) અહિયાં આપણા વીચારની ગતી (અથવા ઝહડપ) દેખરાવી છે. જે કોઈ કાર્ય કરવા અગાઉ તેનો પુરતો શાંત રીતે વિચાર કરે છે. તેનું કાર્ય ફતેહમદ થાય છે (દુરઅંદેશીથી વિચાર કરનારનું) પણ જેઓ પચ્છમ બુધિયા છે. તે ગમે તેમ કાર્ય કરીને પાછળથી (તે કાર્ય બગડી જવાથી) તેનો પરતાવો કરવા બેસે છે. તેથી એ લખનારની મતલબ એટલું જ કહેવાની છે, કે પુરતો વિચાર કરીને જ દરેક કામ કરવું. એને હથીઆરોથી રાત અનં દિવસો સુધી દેવો સાથે લડતો દેખરાવ્યો છે, તે આપણા દુર્ગુણોને માટે ઇશારો છે, માણસ એક પળ પણ વિચાર કર્યા વગર રહી શકતું નથી. યાને આપણા મગજમાં ચાલુ વિચારોની પરંમપરા થયા જ કરે છે. અને આપણા “નફસે અમ્મારા” દુર્ગુણોની સામે ચાલુ જેહાદ (લડાઈ) કરવી જ જોઈએ તોજ આપણે આગળ વધી શકીએ, એ વિચારો જ માણસનું બલિષ્ઠ ધડે છે. અને દુન્યામાં વિચારોની મતફેરીને લીધે જ ચાલુ જગડાઓ થયા કરે છે.

હવે આપણે હીંદુઓના પુરાણો તથા વાર્તાઓમાં “નારદ મુની” વીષે ધણું જાણ્યું છે. કોઈપણ વાર્તા બાગ્યે જ એવી હોઈ કે જેમાં “નારદ મુની” બાગ બજાવતો નહિ હોય, “નારદ મુની” ના હાથમાં બીન નામનું વાજીત્ર (જે એને મહાદેવ તરફથી ભેટ મળ્યું હતું) છે. અને એને આખા જ્ઞાંતમાં બ્રમણ કરતો (ફરતો) દેખરાવ્યો છે. અને કોઈને કંઈ સમજાવવું, અને બીજાને તેથી ઉલટું સમજાવવું. એવી રીતે એના કાર્યો દુન્યામાં દરેક ઠેકાણે, મતફેરી

ઉભા કરવી (જગડા કરાવવા) અને ધડીમાં મૃત્યુ લોકમાં ધડીમાં વિષ્ણુ લોકમાં, ધડીમાં બ્રહ્મ લોકમાં, અને ધડીમાં ઈન્દ્ર લોકમાં, ચાલુ આવજવ કરવી એ એનું મુખ્ય કામ છે. જેવી રીતે સરોશ ચાલુ ગતી કરતો દેખરાવ્યો છે, તેવી જ રીતે બરોબર મળતી જ રીતે હીંદુભાઈઓએ નારદનો ચીનાર (રૂપક) આપ્યો છે: એ નારદ તે કોઈ નહિ પણ આપણા વિચાર. હીંદુભાઈઓમાં જેને અંતર-જ્ઞાન છે તે લોકો તો ખુસ્તું કહે છે. કે નારદ તે વિષ્ણુનું મન અથવા વિચાર.

Narad is the name of God, Many instances of his deceit and roguery are found in their books. The Hindus believe him, to be the mind of "Vishnu" (i. e) the thoughts of "Vishnu."

આપણો "સરોશ" હીંદુઓનો "નારદમુની" ઇસ્લામીઓનો "અબ્રાહમ" ખ્રીસ્તીઓનો "ત્રેબીઅલ" એ દરેક આપણા વિચારોને માટે જુદા જુદા ફરેસ્તાઓના નામે આપ્યા છે. *આ દુનિયા વિચારોથી જ ચાલી રહેલી છે. દુનિયાની મહાન કેતાબો "સાહનામુ" "મહાભારત" "રામાયણ" "ઇલીયડ" "પરસ્યન તેક્સ" "અરેબીઅન નાઈટ્સ" વીગેરે પુસ્તકો લખનારા શીરદુસી, વ્યાસ, વાદમીક, અંધ કવી હોમર (ગ્રીક) અને આપણી ઇરાનની બે મુખ્ય ચોપડીઓના લખનાર જર-થોસ્તીઓને જે જ્ઞાન મળ્યું હતું તે સરોશ તરફથી જ (ઈશ્વરી પ્રેરણાથી અથવા અસારતથી) વીચારનું બલ એવાં એવાં કામો કરી શકે છે કે જે આપણા માનવામાં પણ નહિ આવે, વીચારથી હજારો માઇલ દૂર શું બનાવે અને છે તે જોઈ શકાય છે. માણસોના વિચારો વાંચી શકાય છે, અને જો બે મખ્મસ એ વીચારો સંબંધીના જ્ઞાનથી વાકેફ હોય છે તો ગમે તેટલા દુરથી એકએકના વીચાર આપ લે કરી શકે છે જેને અંગ્રેજમાં (Telepathy) કહેવામાં આવે છે.

આપણા મરણ પછી એ ચીનવદ્ પુલ પસાર કરાવે છે, એમ જે લખેલું છે તે તો ભેદમાં લખેલું છે. ખરું જોતાં તો આપણા જીવતા જીવત એ બ્રહ્મનાડી અથવા સુષુમ્ણા નાડીની મારફતે આપણા પ્રાણવાયુને, કુન્ડલીનીને જાગ્રત કરીને તેની મારફતે દસમાં દ્વારમાં Brain મસ્તકમાં લઈ જઈને ત્યાંથી જે જ્ઞાન મહે તે જ્ઞાન જ ખરું જ્ઞાન કહેવાય. હીંદુઓના સૌથી ઉત્તમ જ્ઞાન જેને એ લોકો શ્રુતિ કરીને કહે છે. અને એ જ્ઞાન વિચારની એકાગ્રતા કરીને મેળવેલું હોય છે એ લોકોના ચાર વેદો એ ઇશ્વરી પ્રેરણાથી લખાયેલા છે. અને પછીના સ્મૃતિ એટલે એ લોકોના ધર્મ સાહિત્યના કયા ગ્રંથમાં કયું લખાયું છે એ વીધેના

* ગ્રીકો એને હરમીસ કહે છે. Hermes messenger of God.

ઇસારા References સુચનાઓ કાઢેલી હોય તેવા લખાણોને “સ્મૃતિ” કહે છે. ત્યાર પછી પુરાણો, ઐતિહાસિક, અરણ્યકો અને ઉપનીષદો વીગેરે ગ્રંથો છે. આપણામાં પણ “ગાથા” એજ સૌથી ઉત્તમ ગણાય છે.

ત્યારપછીના લખાણો ઈજશ્વર, વંદીદાદ, વીસપરદ, ખે રહેહ-અવસ્તા જેમાં યસ્તો, નીઆએશો વીગેરે સમાઈ જાય છે; અને ત્યાર પછીની કેતાબોનું લીસ્ટ અગાઉ આપી ગયા છે ત્યાં જોવું.

જેવી રીતે સરોશ ઈજશ્વર મુકામ અલખૂર્જ પહાડની ટોચ ઉપર દેખ-રાવ્યું છે, તેવી જ રીતે મહેર-ઈજશ્વર રહેવાનું મુકામ પણ અલખૂર્જ પહાડની ઉપરજ દેખરાવ્યું છે. જુઓ મહેર યસ્તનો કર્દો (૧૨) મો ફકરા ૫૦-૫૧-૫૨.

એ વીચારો ઉપર જો લખવા બેસીએ તો પાર નહિ આવે એની શક્તિ છે. અને એ વીચારોજ માણસને પાછા આંધ દુન્યામાં લાવે છે. તે વીષેનું જ્ઞાન તથા આપણી ચાર દિવસની મરણની કીચા વિષેનું જ્ઞાન જેમાં પણ મુખ્ય ભાગ સરોશ જ ભજવે છે, તે ફરવરદીન યસ્તમાં જોઈશું.

હવે આ સરોશના ખુલાસા પરથી માલમ પડશે કે એ કોઈ બહાર રહેલો અથવા મીનોઈ જહાનમાં રહેલો ફરેસ્તો નથી પણ આપણા પોતાના વીચાર કેમ પવિત્ર રાખવા, અને ધીરે ધીરે પવિત્ર વિચારથી કેમ પ્રગટીકરણમાં આગળ વધવું તેની સમજણ આપી છે, હવે જો એને ફક્ત રાતના ભણીજ નહિએ તો આપણને તેનાથી શું ફાયદો થાય ? પણ દરેક યસ્તની તાલીમ ખોલીને તે પ્રમાણે અમલ કરીએ તો જરૂર ફાયદો થાય. આપણા દરેક કાર્યનો પાયો મનશ્ચની ઈચ્છાને વિચાર છે, જેવા વિચાર તેવી વાણી અને જેવી વાણી તેવાં કાર્ય શેકસપીયર કહે છે કે—There is nothing good or bad but thinking makes it so.

સ્વામી રામતીર્થ એ વીચારોને માટે કહે છે કે.

બદ ન સોએ, જેમ ગરૂગર મેરી સુને.

એ હય, શુંબજકી સદા, જંસી કહે વૈસી સુને.

જે કોઈ મારી શીખામણ સાંભળતો હોય, તો આ આકાશ નીચે આ જગતમાં ખરાબ વીચાર કદી પણ મનમાં લાવતા નહિ કારણ કે આ આકાશરૂપિ હુમ્મતમાં બોલ્યા પ્રમાણેજ પડેલા પડે છે. મા આપના વીચારોની અસર અચ્ચાંઓ પર પડે છે. તે તો ખુલ્લું માલમ પડી જાય છે. કહેતી છે કે આપ

તેવા બેઠા, વડ તેવા તેઠા. જ્યારે માના પેટમાં બચ્ચાંને જીવ પડે છે (ધમ્માને હીલચાલ કરે છે) ત્યારથી તે માતાએ પણ પોતાનો વીચારો ધણુ સુંદર (સારા) રાખવા જોઈએ. માતાના વીચારોની અસર બચ્ચાંને થાય છે. તેથીજ એવી હાલતવાલી (ગર્ભ ધારણ કરેલી હમેલવાળી) માતાને જ્યાં ગમગીની ભર્યા બનાવો બનતા હોય ત્યાંથી દૂર રાખવામાં આવે છે. ધણું કરીને કાંઈને ત્યાં મરણ થયું હોય, અથવા પેતાના કુટુંબમાં પણ થયું હોય ત્યાં તે બાંધને જવાની મનાઈ કરેલી છે. તેનું ખાસ કારણ એજ છે કે ત્યાંનું વાતાવરણ શોક ભરેલું. (રડવું કુટવું વીગેરે) હોય છે અને એવા ગમગીની બારેલાં વાતાવરણની તેણીની ઉપર અસર થાય નહિ તેટલા માટેજ જ્યારે આપણા લોકો એવું સમજે છે કે આપણા ઘેડસારણાના શખ્દોના મોઝથી (ધ્વનીથી) તે બચ્ચાંને ખરાબ અસર થાય છે. એ વીચાર બીલકુલ ગલન છે. આપણા અવસ્તા કલામેમાં એવું કાંઈ નથી. પણ એ અવસ્તા તો ખુદ પેગંબર સહેજે રચેલા ગાથાના છે, અને તે માંથનો ધણુ શ્રેષ્ઠ છે. યાને જુદી કરનારા છે. (માયરપેન્ટ) હવે આપણે બામદાદના ઝઝકલાંથી એટલે બચ્ચું જ્યારથી સમજણનું થાય ત્યારથી તેના કુમળાં મગજ ઉપર સારા વીચારો ઠસાવવા, ખાસ કરીને તેને એક ખુદા ઉપરજ એકીન રાખતાં શીખવવું. જે બચ્ચાંના મગજમાં આ વાત મજબુતીથી ઠસી ગઈ તો તેની આખી જીંદગી સફળ થયેલી સમજવી. ઘરલાભી ધર્મમાં તો સૌથી પહેલું બચ્ચાંઓને કુરાન શીખવવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણે આપણે પણ બચ્ચાંઓને ધર્મનું જ્ઞાન શરૂઆતમાંજ આપવાની કોશિશ કરવી જોઈએ.

પ્રકરણ ૨૩ મું

“ફરવરદીન—યસ્ત અને ફૂવષિ”

May Farvadin give thee offspring
which may bear the name of thy race.

ફરવરદીન યસ્તથી એવી દુવા માંગવામાં આવી છે કે તારે ત્યાં બચ્ચાં છોકરાંની વૃદ્ધિ થાય, અને તે તારા કુટુંબનું નામ કાયમ રાખે એટલે ફરવરદીન ઇન્દ્ર આપણને બચ્ચાં આપે, એ ફરેસ્તાનું કામ વૃદ્ધિ કરવાનું, યાને આગળ વધારવાનું છે. (જુઓ પાતું ૧૪૬મું ત્યાં એનું ખ્યાન કરેલું છે ફરવરદીન is more powerful વૃદ્ધિ, વિકાસ, ગતિ, progress.

એ ખોરદાદ અમસારપંદનો હમકાર છે (સાથે મલી કામ કરનાર) અને એનો સંબંધ આપણી ફૂવષિ અથવા અશો ફરોહર સાથે છે. અંગ્રેજીમાં prototype એટલે કાંઈખી ચીજનો અસલ નમુનો, મુળરૂપ, અસલ ખી વગેરે પણ અર્થ થાય છે. એ ફૂવષિને મળતો આવતો શબ્દ સંસ્કૃતમાં “પ્રવૃત્તિ” છે અને એ પ્રવૃત્તિનો અર્થ પણ Continued advance, rise, origin source, flow, employment, occupation, activity, continued effort, વીગેરે થાય છે. આ બધા શબ્દો ઉપરથી બેઠ ખુલ્લો થઈ જાય છે કે ફૂવષિ અથવા અશો ફરોહર તે આપણું સુક્ષ્મ શરીર એ સુક્ષ્મ શરીર Astral body અથવા etherial body તે આપણા વિચારોનું પીંજર અથવા

વીચારોથી અધાયથું શરીર છે. હોંદુઓ એને વાસના શરીર, ઇચ્છા શરીર અથવા હીમ શરીરને નામે ઓળખે છે. યુરોપનો મહાન શીલ્પસુદ્ધ પ્લેટો એને Ideas વીચાર સાથે સરખાવે છે. જેવા વીચારો આપણે આ જન્મ કીધા હશે, અને તેનું ફળ જો આ જન્મમાં મલ્યું નહિ હશે તો તે આવતા જન્મમાં મળશે. અને એ વીચારોની ઘટમાળા એમને એમ ચાલ્યાજ કરશે, જ્યાં સુધી આપણા વીચારો અથવા વાસના, ઇચ્છા ને બીજી બબ્બુએ ફેરવી નહિ શક્યું, ઇચ્છાને ખુદાને (અથવા આપણા આત્માને) જ્યાં સુધી ઈરોઅર નહિ પીછાણ્યું ત્યાં સુધી. એ ફર્વિષ (અથવા સુદમ શરીર) આપણા મરણ પછી ઇથરમાં રહે છે (ઇચ્છાને બીજી દુન્યા અથવા મીનોઇ જહાન) અને તે પાછાં કેવી રીતે આ ધરતી ઉપર આવે છે તેને માટે ફરવરદીન યસ્નમાં ઘણા ફકરાઓ મળે છે. જે નીચે લખ્યા પ્રમાણે તેનો સાર (અથવા ભેદ) માલમ પડી આવશે.

કરદો (૧૪) ફકરો (૫૩)મો અશો (લોકો)ના બન્નાં શૂરાં (તથા) (દુનિયાની) આત્માદી કરનારાં ફરોહરોને હમો માન સથે યાદ કરીએ છીએ, જે (ફરોહરો) હોરમજ્દના પેદા કીધેલાં પાણીઓને સારા માર્ગો બનાવે છે, જે (પાણીઓ) (ફરોહરોએ મર્ગો બનાવ્યા) તેની આગમચ લાંબી મુદત સુધી એકજ જગાએ થમ (૧થા) ઝરામાંથી નીકળી બહાર વેહેવા વગર રહેલાં હતાં.

ફકરો (૫૪)મો—પણ હમણાં તે (પાણીઓ,) (દાહાર) હોરમજ્દની ખુશીને માટે (તથા) અમસારપદોની ખુશીને માટે હોરમજ્દના પેદા કીધેલાં રસ્તા તરફ, ખોદાના બનાવેલા માર્ગ તરફ (૧થા) (તેઓને માટે) મુકરર કીધેલી પાણીની જગા તરફ વહે છે.

કરદો (૧૫) ફકરો (૫૫)મો—અશો (લોકો)ના બન્નાં શૂરાં (તથા) (દુનિયાની) આત્માદી કરનારાં ફરોહરોને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છીએ, (ફરોહરો) પોતાની મેળે ફળ આપનારાં ઝાડોના સુંદર વધારાને ટેકા આપે છે. જે (ઝાડો) તે (મદદ)ની આગમચ લાંબી મુદત સુધી એકજ જગાએ સ્થીર હાલતમાં બધ્યા વગર રહેલાં હતાં

ફકરો (૫૬)મો—પણ હમણાં તે (ઝાડો) (દાહાર) હોરમજ્દની ખુશીને માટે (તથા) અમસારપદોની ખુશીને માટે હોરમજ્દનાં પેદા કીધેલાં રસ્તામાં ખોદાના બનાવેલા માર્ગમાં (તથા) ઠેરવેલે વખતે વધે છે.

કરદો (૧૬) ફકરો (૫૭)મો—અશો લોકોના બન્નાં શૂરાં (તથા) (દુનિયાની

જુદી કરનારાં ફરોહરોને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છીએ, જેઓએ સેતારા, માહતામ, આફતામ, (તથા) (આસ્માનની) બેહદ રોશનીઓના ખરા માર્ગો, ખોલ્યા કીધા જે (સેતારા, માહતામ, આફતામ ઇત્યાદી) દેવોની ખરાબીને લીધે (તથા) દેવોના હુમલાને લીધે, તેની આગમય (ઇઆને ફરોહરોએ મદદ નહિ કીધી ત્યાં લગી) લાંબી મુદત સુધી, ગરદેશ વગર રહેલાં હતાં.

ફકરો (૫૮)મો—પણ હમણું તેઓ બલા રસ્તાબેજનો વખત આવી પડેંચવાની ખાહેસ રાખતાં, દુર છેડાવાલા માર્ગો તરફ આ ગળ જાય છે.

કરદો (૧૭) ફકરો (૫૯)મો—અશો (લોકો)ના ભયાં શરાં, (તથા) દુનિયાની) આખાદી કરનારાં ફરોહરોને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છીએ, જે (ફરોહરો નવાનું હજાર નવસો નવાનું (ની સખવામાં) અ.એ નુરમંદ વે.ઉરકશ દરિયાને સંભાળે છે.

કરદો (૨૨) ફકરો (૬૫)મો—જ્યારે (ફરોહરો) વે.ઉરકશ દરિયામાંથી પાણીઓને (તથા) હોરમઝદના પેદા કીધેલાં (ધરાની) ખોરહને ઉપર લાવે છે, ત્યારે અએ સપેંતમાન જરથોસ્ત, અશો (લોકો)ના જોરેમંદ ફરોહરો (જે) પુષ્કળ (તથા) ધણું સેકડો, પુષ્કળ (તથા) ધણુ હજારો, પુષ્કળ (તથા) ધણુ દશ હજારો (તેઓ) આગળ જાય છે.

ફકરો (૬૬)મો—(અને) દરેક (ફરોહર) પોતાનાં સગાંને માટે, પોતાના મહોલ્લાને માટે, પોતાના કરવાને માટે, તથા પોતાના દેશને માટે પાણી ઇચ્છતા (ઇઆને પાણી પુરં પાડવાની ખાહેશ રાખતાં) નીચે પ્રમાણે બોલે છે.

હમારં પોતાનું દેશ વિપત્તિમાં તથા સુકાસ (ઇઆને પાણીની દીપણીમાં) (છે)

ફકરો (૬૭)મો—જે પ્રમાણે એક જોરેમંદ (તથા) હથીઆરમંદ થએલો પહેલવાન, પોતાની સારી પેડે જમાવ કીધેલી કીમતી મતાને ખાતર (દુસ્મનની સામે લડે છે, (તે પ્રમાણે) તેઓ (ઇઆને ફરોહરો) લડાઇઓમાં પોતાની જગાએ તથા પોતાના શહેરમાં લડે છે, જે જગા તથા સુકાસ ચોકાસી કરવાને માટે (તે દરેક ફરોહરો) મુકકર થયલું છે.

ફકરો (૬૮)મો—વળી તે (ફરોહરો)માંના જેઓ (પાણી મેળવવામાં) ફતેહ

પામે છે, તેઓ (તે) પાણી પોતાના સગાંને માટે, પોતાના મહોલ્લાને માટે, પોતાના કસબાને માટે, તથા પોતાના દેશને માટે લઈ જાય છે, (અને) નીચે મુજબ બોલે છે.

હમારું પોતાનું દેશ (હવે) ફરોહીમાં તથા આબાદીમાં (આવશે).

ફરવરદીન યસ્ન કરદો (૨) ફરો (૨૧)મો—અશો લોકોના બલાં તથા શૂરાં (તથા) (દુનિયાની) આબાદી કરનારાં ફરોહરોને હું વખાણું છું. યાદ કરૂં છું. (અથવા આરાધુ છું) (તથા) (તેઓની) કીર્તિ ગાઉં છું. ઘેરને લગતાં, મહોલ્લાને લગતાં, કસબાને લગતાં, દેશને લગતાં (તથા) વડા દસ્તુરોને લગતાં (ફરોહરો)ને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છિયે, હાલ હયાતી ભોગવનારાં, અશો (માણુસો)ના હયાત (ફરોહરો)ને, આગળ થઈ ગયલાં અશો (માણુસો)ના હયાત (ફરોહરો)ને (તથા) હવે પછી જન્મ પામનારા અશો (માણુસો)ના હયાત (ફરોહરો)ને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છિયે, તમામ દેશોના (લોકો)ના સઘળાં (ફરોહરો)ને (તથા) મિત્રાચારી રાખનારા દેશો (ના લોકો)ના મિત્રાચારીવાળાં (ફરોહરો)ને હમો માન સાથે યાદ કરીએ છિયે.

કરદો (૨) ફરો (૨૨)મો—જે (ફરોહરો) આસ્માનને ટેકાવી રાખે છે, જે (ફરોહરો) પાણીને ટેકાવી રાખે છે, જે (ફરોહરો) જમીનને ટેકાવી રાખે છે, જે (ફરોહરો) ગાય ઠેરને ટેકાવી રાખે છે, તથા જે (ફરોહરો) અધ્યાંઓને માએઓ (ના પેટ)માં વીધેતુ (નામના દેવ)ના હુમલાથી અચેલાં (તથા) નહિ મરણ પામતાં ટેકાવી રાખે છે, (વળી) (તે ફરોહરો) (પેટમાંના અધ્યાંના) હાડકાં, રૂપ, સ્નાયુ, આંતરડાં, પગ તથા શરમગાહને બનાવે છે.

કરદો (૨)જો ફરો (૨૪)મો—જે (ફરોહરો) અરજ કરીને બોલાવનારને, ફતેહ આપનારાં (તેઓને) ચાહનારને મુરદ અખશનારાં (તથા) આજરી માણુસને તંદરોસ્તી આપનારાં (છે). (વળી) જે કોઈ તેઓને આગધનાર, ખુશનુદ કરનાર, બંદગી કરીને મદદે બોલાવનાર, કિયાની બેટ લઈ જનાર, (તથા) રાસ્ત (હોએ છે તે) ને (તેઓ) બહુ ખેરેહ અખશનારાં છે.

કરદો (૨)જો ફરો (૨૫)મો—જે તરફ રાસ્ત માણુસો રાસ્તી ઉપર પોતાનું દિલ ધણુંજ લગાડનારા હોએ છે, તથા જે તરફ ધણાજ માન પામેલા (માણુસો) હોએ છે. તથા જે તરફ રાસ્ત (માણુસ) રાજી થએલો (હોએ છે) તે તરફ (અશો લોકોના) ફરોહરો ધણાજ જનારાં (અથવા પોતાની વલણુ રાખનારાં) છે.

હુ આ તંદરોસ્તી ફરો (૪) થો—અશો (લોકો)ના બલાં ખાલેય, તથા (હુઆની) આખાદી કરનારા ફરોહરો, જમીનની પહોળાઈ જેટલા, વદીની લાંબાઈ જેટલાં (અને) ખોરશેદની ઉંચાઈ જેટલા અશોઈના ઉપાયો, પોતાની સાથે લઈને આએ મુકામમાં આવે.—ખોલાસો (શા માટે ફરોહરો આવે તે બાબે નીચે જણાવે છે.)

વધારે બલાં (માણસો)ની મુરાદ (બર લાવવા)ને માટે, દુષ્ટ (માણસો)ની સામે થવાને માટે તથા દોલત, તથા કીર્તિના વધારાને માટે આએ મુકામમાં ફરોહરો આવે.

આ બધા બેદમર્યા ફકરાઓમાંથી આપણે જે સાર ઉપર આવીએ, તે એકજ છે કે ફરોહરો જીવતાનાં તથા મુજરી ગયલાંઓના તથા હવે પછી જન્મ લેનારાના, ની આરાધના કરવી તે શું ? અને આરાધના કરનારને જે ફાયદો મળે છે તે કયો ફાયદો ? એનો બહુ લાંબાણુથી ખુલાસો કરવો પડશે. એ ફરોહરોએ પાણીને વહેતાં કીધાં, માના પેટમાં દરેક સ્નાયુઓ બનાવ્યા, એ શબ્દો ઉપરથી માલમ પડી જાય છે કે ફરીથી જન્મ લેનાર સુક્ષ્મ શરીર અથવા કૃત્રિ અથવા ઇચ્છા શરીર પહેલે, બાપના વીર્યમાં આવે છે, અને તે વીર્ય “અપામ-નપાત” નામની આપણા શરીરમાં દેખરાવેલી જગ્યાએ રહે છે (વોઉરકશ દરિયાની નજીક)

આ બાબદો ધણી સુક્ષ્મ છે. જેનો ખોલાસો એક બાહોસ ડોક્ટર, અથવા તો કોઇ યોગી કરી શકે. વીર્ય કહાં રહે છે. એની અંદર કેટલા સુક્ષ્મ જંતુઓ રહે છે, વીગેરે બાબદો સમજાવી શકાય તેવી નથી પણ આવાં અરહીમુર નીઆએસમાં એક ફકરો છે જેમાં લખેય કે ૪૦ દિવસની સવારી બેઠાએ તે પરથી માલમ પડે છે. કે અન્નનુ લેહી થાય છે, અને એ લોહીમાંથી ૪૦ દિવસે પકકું વીર્ય બાંધાય છે, અને એ વીર્ય તેસ્તર તીર ઇજદ મારફતે માતાના (ઝીના) ગર્ભસ્થાનમાં જાય છે. અને ત્યાં દરેક સ્નાયુઓ હાડકાં, રૂપ, આંટરડાં, પગ, તથા શરમગાહ વીગેરે બને છે. મરણનો ભેદ એટલોજ છે કે થોડો વખત (કેટલો વખત ને કહી નહિ શકાય) મનુષ્યને આશયસ આપવાને માટે જ ખુદરતે નીર્માણુ કીધેલો છે. જેવી રીતે રાત દહાડો એક માણસ સખત મહેનત કરે પછી તે જડજ હોય, ડોક્ટર હોય, યા વકીલ બેરીસ્ટર, અથવા મોટો વેપારી હોય, તેને પણ એ ત્રણ વરસે થોડા દિવસ કોઇ શાંત જગ્યા ઉપર, જવું પડેય, કારણકે ત્યાં થોડો વખત શાંતી ભોગવીને પાછો તાજે થઈ આવે છે. (યાને કામ કરવાની ચપળતાવલે) તેજ પ્રમાણે મોત પણ છે. અને જેવા જેવા વિચાર તે પ્રમાણે તે પોતે થોડો વખત સ્વપ્ન જેવી સ્થિતિમાં

રહે છે. પછી ભરઉંધમાં પડે છે (સુષુપ્તી અવસ્થા) ત્યાર પછી, જ્યાં તેના વીચારો અમલમાં મુકી શકાય તેવા માતપીતાને ત્યાં તેનો જનમ થાય છે જુઓ કરદો (૨) જે ફકરો (૨૪) મો. ત્યાં લખે છે કે જે તરફ રાસ્ત (માણસ) રાજ થયેલો હોય છે, તે તરફ (અશો લોકોના) ફરોહરો (અથવા સુદ્ધ શરીરો) ધણાંજ જનારાં (અથવા પેતની વલણ રાખનારાં છે.) ખુદરતનો એક નીયમ છે કે મમાન વસ્તુ સમાન વસ્તુને (એટલે બન્ને વસ્તુમાં એક સરખા ગુણો હોય) પોતા તરફ ખેંચે છે. Like attracts like. આપણા લોકોમાં એવો ધખારો (માની લીધેલા વિચારો) મગજમાં બેસી ગયો છે કે મરણ પામેલો કોઈ આપણી દુન્યા જેવી બીજી દુન્યામાં જાય છે તે, ચહારમની બામદાદે પુર હોશમાં આવે છે. શરોસ ઇજદ તેને ચીનવદપુલ પસાર કરાવે છે. ત્યાં બહમન મહેર, રસ્ને રાસ્ત, તથા આસતાહ ઇજદ આગળ તેનો ઇન્શાદ થાય છે.

મહેર ઇજદ હાથમાં ત્રાજવું લઈને બેઠો છે. અને તેને આ દુન્યામાં સારાં અથવા ખરાબ કામો કીધાં હોય તેનો હીસાબ તપાસી જાય છે. અને જે તેના કામો સારાં વધારે હોય તો, બહમન અમસારપંદ તેને સોનેરી વાગો આપે છે. અને બહેસ્તમાં મોકલી આપે છે. જ્યાં તેની ખુશસુરત કેરદાર તેને સ્ત્રીરૂપમાં મળે છે. અને તે બહેસ્તમાં પોતાની જીંદગી એશ અગમમાં ગુજરે છે, અને જે કોઈ એ ખરાબ કામો કીધાં હોય તેને, દોજખમાં મોકલી આપે છે, અને તેની બહેસ્ત કેરદાર (સ્ત્રીરૂપમાં) તેને મળે છે. અને તે દોજખી મણસ પોતાની જીંદગી દોજખમાંજ કહાડે છે. પણ ખુદાએ તે લોકપર પણ દયા રાખીને એક દિવસ કયામતનો મુકરર કીધેલો છે. જેને ખ્રીસ્તીઓ (Day of Judgement) તે કયામતને દિવસે દરેક જણાઓનો (જે લોકો દોજખમાં પડેલા છે તેઓનો) ઇન્સાદ કરશે, અને પછી તેઓ ને મારી બખ્શશે. એજ પ્રમાણે હીંદુઓની પણ માન્યતા છે કે વૈતરણી નદી પસાર કરીને જે આગળ વધશે તે વૈકુંઠમાં જશે. (સ્વર્ગમાં) અને જે નદી પસાર નહિ કરી સકશે તે નર્કમાં જશે. (યાને દોજખમાં) એ હીંદુઓનો ઇન્સાદ ધર્મરાજ કરે છે. અને “ચીત્રગુપ્ત” હીસાબનો ચોપડો રાખે છે. દરેક કામની એક એકને મલતી આવતી આવી બહેસ્ત અને દોજખની માન્યતા છે. ખ્રીસ્તી યાહુદી, ગ્રીક, ઇજીપ્શન, બેબીલોની-અન, ચીનાઓ વીગેરે દરેક ધર્મવાળાઓની માન્યતા છે. અને દરેકનો ઇન્સાદ તેનાં દેવો કરે છે, હજારો વરસ પહેલાં ઇજીપ્તના (મીસરના) લોકોની માન્યતા કેવી વીચીત્ર હતી તેનું ખ્યાન નીચે લખવા મુજબ છે. એ ખ્યાન હીસ્તરી ઓફ ઇજીપ્ત વર્લ્ડમાંથી લીધું છે.

The faith of Egypt was not however wholly given

up to incongruous mytho and absurd (absurd) symbolism mixed with materialistic degeneration of the national religion, were many concepts approximating the best belief of the ages. Everywhere there was the recognition of a difference between soul and body.

The spiritual nature of man was clearly apprehended. Immortality was accepted as a thing taken for granted.

"Osiris" had the power of awakening life out of death. He was the god of human soul, and of everlasting life, There was an invisible world, where the spirits of men, eternal and indestructible, dwelt, under the dominion of Osiris.

After death the human soul was believed to descend with the setting sun under the world. Here in a place called the hall of Double Justice, on the day of Justification, the soul is examined and its action weighed.

Osiris is on the throne with a crown on his head, surrounded with lotus flowers springing out of water of life, he holds the whip and crosier.

"Anubis" the leader and keeper of the dead and "Horus" the god of life, handle the ballance, while forty-two spirits sitting beside "Osiris" watch the weighing of the spirit and its deeds. The heart of the dead is put in to one scale, and an ostrich feather=symbol of the truth and justice in to the other, and while one of the gods, stand ready, to record the result, the dead himself recites the acts, which are likely to justify him in the presence of the deities, none of the forty-two sins has he committed.

He has done no wicked thing, He has not murdered, He has not stolen, He has not preyed, that he might be

seen, He has not been a hypocrite, or a liar, he is not drunkard, he has not slandered his neighbor, he has not slighted his father or the king, he has not babbled, he has not despised the gods, or stolen the wrappings of the dead, If the heart in the scale outweighs the feather, the soul is acquitted. His heart is given him again, His body is deified.

Hathor and Nut goddesses of life and sky, pour upon him the living water and he passes into the dwelling of the immortals.

As it respects the fate of the soul, when the heart of the dead was outweighed by the feather The Egyptian monuments are silent. No clue has as yet been found to throw light on this important part of the national faith, but a legend recited by "Herodotus" points to metempsychosis as the destiny of the wicked.

The impure soul is driven in to an animal and thence into another, in earth, or air, or sea, until after three thousand years of transmigrations, it is again admitted, into a human body, and a second time born into the world.

(*History of the world by John Clark Ridpath*)

આ ઇજીપ્તન લોકોની માન્યતા પ્રમાણે હીંદુઓની પણ માન્યતા છે અને ઇજીપ્તની પંડોસમાં ઇરાન હોવાથી, આપણા લોકોએ પણ કંઈ એને મલતી જ માન્યતા રાખી હતી. અને તેનો કંઈક ઝાંખો ખ્યાલ "અર્ધ વિરાટ" નામાંમાં મળે છે. હીંદુઓના ગરૂડ પુરાણમાં પણ મરણ પછી કેવી રીતે તેનો ઇન્સાફ થાય છે તેનું ખ્યાન પણ આ બન્ને લખાણોને મળતું જ છે. એટલે દુકમાં પૂર્વ તરફની પ્રજાઓના કહાણી કીસ્સા એકએકને મલતા આવે છે અને આવી રીતે ખોટું સમજીને બીયારાં ભોળા લોકોને ધુની ખાતનું સાધન ઉભું કીધેલું લાગે છે. આજના સાયન્સથી પણ તપાસતાં, આપણું સુક્ષ્મ શરીર અન્તરિક્ષમાં રહે છે. આર્યસમાજના સ્થાપક દયાનંદ સરસ્વતિ, ખુલ્લા શપ્થોમાં કહે છે કે ગરૂડ પુરાણમાં જે લખ્યું છે કે ચમલોકમાં ધર્મરાજ ન્યાય કરે છે તેનો ભેદ

આ પ્રમાણે છે.

યમેન વાયુના સત્યરાજન્ ।

એટલે યમ નામ વાયુનું છે. શરીરનો ત્યાગ કર્યા બાદ “જીવ” (અથવા સુક્ષ્મ શરીર) વાયુ સાથે અન્તરિક્ષમાં રહે છે, સત્યકર્તા, પક્ષપાતશૂન્ય જે પરમાત્મા છે, “તેજ” યમ એટલે ધર્મરાજ છે. અને તે જ બધાનો ન્યાય કરે છે.

ત્યારે આપણે બધી ક્રિયાઓ કરીએ છિયે તે તદ્દન નકામી અર્થ વગરની છે એમ સાબીત થાય છે. જીવો જેવું મરણ થાય છે કે તુરં શરોસની ક્રિયા આતશ બહેરામમાં ચાલુ થાય છે. કારણ કે શરોસની પાસબાની નીચે આપણી ફૂવણિ અથવા અશો ફરોહર મીનોઈ દુન્યામાં જાય છે, એ શરોસ તેજ આપણા વીચારો અને એ વીચારોનું પીંજર કે જેમાં બહોધાંગ, ઉર્વાન, અને ફૂવણિ એ ત્રણે સાથે જ રહે છે. બોધાંગ=એટલે ખુદ્દી, ઉર્વાન=એટલે આત્મા, જીવ, અને ફૂવણિ તે આપણી જીવતી જીંદગીમાં કરેલા વીચારો ધંચલા વાસના વીગેરે, અને એ ત્રણે સાથે જ રહે છે. જેવી રીતે એ શરીર છોડી જાય છે. તેવી જ રીતે પાછું એ શરીરમાં આવે છે. અને તેને લાવનાર તથા લઇ જનાર ગુઆદ ઇન્દ્ર યાને પવન, તેથી જ ખોરદાદ=વીર્ય તીર=વીર્યનું ગર્ભસ્થાનમાં જવું ફરવરદીન યાને અરદાફર-વસ=એટલે સુક્ષ્મ શરીર અથવા અશો ફરોહર ફૂવણિ, અને ગુઆદ=એટલે વાયુ.

એ ચારેનો એક એક સાથે સંબંધ છે. અને ધર્મમાં પણ એજ બાબદ વિસ્તારીને લખી છે. શરોસની ક્રિયા એટલે શરોસનીકિનુમનથી કીધેલી ઇજ્જને, અને એ ઇજ્જનેનું ભણતર પણ જીદા જીદા વિષયનું બનેલું છે. એના (૭૨) હા કંઈ અનુક્રમે લખાયલા નથી, પણ જીદી જીદી વ્યક્તિઓએ જીદી જીદી ચર્ચો વીગેરે લખીને બધાને સામાટા કરી દીધેલા છે, તેમાં જરથોસ્ત સાહેબના રચેલા પાંચ ગાથાઓ પણ સમઠ જાય છે. ખુદ ઇજ્જનેમાં જ એક એકથી ઉલ્ટા સુલ્ટી વાતો આવે છે. ગાથામાં એકલા દાદાર હોરમજ્જનેજ સર્વ શક્તિમાન, આરાધવા લાયક ગણ્યો છે. જ્યારે એજ ઇજ્જનેના કેટલાક હાઓમાં અમસારપંદ, ફરેસ્તાઓ વીગેરે શક્તિઓને પણ આરાધી છે. પેગંબર સાહેબ ખુદલા શખ્દોમાં જણાવે છે કે “જેવું કરો તેવું પામો” અને બીજા લખાણોમાં ક્રિયાઓ કરાવવાથી ગુજરી ગયલા મનુષ્યની ત્યાં ઇન્સાફની વખતે એ ક્રિયાઓની અસરથી તે લોકોની સદગતિ થાય છે. (પછી ભલે તેને ગમે તેવાં દુષ્ટ કર્મો પોતાની જીંદગીમાં કીધાં હોય) અને એ ક્રિયાઓની મદદથી જ તેને એકદમ બહેસ્તમાં મોકલી આપે છે. જે શખ્દની વ્યુત્પત્તિનું યાન હોત તો આવો ઘોંટાળો થાત.

નહિ. મીનોઈ જહાન એટલેજ સુક્ષ્મ જ્યાં પાતળી હવા (ether) સિવાય બીજું કંઈ હોયજ નહિ અને ત્યાં બહેસ્ત અને દોજખ જેવી સ્થિતિ ચીજો રહીજ નહિ શકે જે જરા રતી વિજ્ઞાન (science)નું પણ જ્ઞાન હોય તો સહેજે સમજી શકાશે કે ત્યાં વાતાવરણમાં આપણી ધરતી કરતાં બહુજ પાતલી હવા હોવાથી આપણું સુક્ષ્મ શરીર ત્યાં ધણી સારી હાલતમાં રહે છે. પછી તે ગમે તેવો પાપી પણ કાંય નહિ હોય, તો તેને પણ ત્યાં પ્રશ્ન-માજ લાગે છે.

જો તે પાપીને ત્યાં સળ કરતા હોય, તો પછી આ દુન્યામાં કોઈ આંધળું, લુધું, રોગીજ વીગેરે કેમ જન્મે છે. કોઈ તંદરોસ્ત પૈસે ૮૬ સુખી વીગેરે કેમ ? તેનું કારણ ખુલ્લુંજ છે કે જેવાં કર્મો કરશું તેવાંજ તેના પરીણામ આવશે, કાર્ય અને પરીણામ cause & effect આ દુન્યામાંજ ભોગવવાના છે. ત્યાં કંઈજ નથી જો ત્યાં હોય તો પછી તેને એવડી સળ કરવાનું કંઈ કારણ ?

દોજખ શબ્દ ફારસી છે. અને તેનો અર્થ 'દો=મે જખ=જનમવું' બીજી વાર જનમવું તેને દોજખ કહે છે.

હીંદુઓ પણ કહે છે કે "ચીત્ર-ગુપ્ત" હીસાબ રાખે છે એ શબ્દની બ્યાખ્યા પણ ખુલ્લીજ છે "ચીત્ર" ચીતાર, છાપ, સખી વીગેરે અને ગુપ્ત એટલે છુપું નહિ જણાય તેમ. એટલે જેની આપણી ઈચ્છાઓ (અથવા વિચારો) હોય તેનાં છુપાં ચીત્રો પડી જાય, અને ફરીથી તે વિચારોની વલણ પ્રમાણેજ જન્મ થાય, એવી એવી તો ધણી દલીલોથી સાબીત કરી શકાય તેમ છે, ત્યારે મરણ પછીની જેટલી ક્રિયાઓ છે. તે બધી ફાકટની, કલ્પનામાંથી ઉપજતી કહાડેલી, બોળા લોકોને બમાવવાની છે. મરી ગયા પછી તે ગમે તેવો હોય તો પણ તે અશો-દરોહરજ કહેવાય છે, તેજ બતાવી આપે છે કે હવે તે શબ્દસનું સ્થિતિ શરીર રહ્યું નથી, તેનું સુક્ષ્મ શરીર રહેલું છે અને હવે કંઈ પણ કાર્ય કરવાને શક્તિવાન નથી. એટલે ગમે તેવો પાપી હોય તેને પણ ત્યાં રાહત અથવા આસાયસ છે. જ્યાં સુધી પાછો જન્મે ત્યાં સુધી.

હવે આપણે જીવતાંઓની ફરિયાદો વીણે થોડુંક જાણવાના પ્રયત્ન કરીએ એક માણસ ગમે તેવો પણ પવિત્ર હોય, તો પણ તે બીજા માણસને સુધારી શકતો નથી તેનું કારણ પણ ખુલ્લું છે કે, જે માણસને તેની

શીખામણ અથવા બોધની કંઈ અસર થતી નથી ત્યારે જાણવું કે એ સુધરી શકે નહિ. જ્યાં સુધી તેને ખતા અથવા સગ્ન મલે નહિ ત્યાં સુધી. માણસને સુધારનારા ત્રણ ગુરૂ છે, નસીયત, ખતા અને સગ્ન જો નસીયત અથવા શીખામણથી સુધરી જાય તો જાણવું કે તેનું બવિધ્ય સારું છે.

જ્યારે આપણી સત્તા અને બળ હોય અને આપણે એક માણસને સુધારી નહિ શકીએ. તો પછી જ્યાં આપણી સત્તા નથી ત્યાં આપણે બહુતર ક્રિયાં કરીને તેને સુધારી શકીએ અથવા તેને આગળ વધારી શકીએ એ કેમ બને? જેને પોતાની જાતને સુધારી નથી તે બીજાને સુધારી શકે નહિ. કહેતી છે કે બાંધેલો બંધાવે, અને છુટેલો (અથવા છુટો) છોડવે. તેમ જ લોકો ક્રિયા બહુતર કરે છે, તે લોકોનેજ સુધ્ધિ નથી કે હમો શું બણ્યા અને શું ક્રિયા કાઢી. ત્યારે તે બીચારાઓ બીજાને દોજખથી કેમ છોડવે, આશ્રવનોનું કામ બાડતી ક્રિયા બહુતર કરવાનું છે જ નહિ. એ લોકોને ધર્મ-ગુરૂ કહે છે. તે વાજબીજ છે. ધર્મ-એટલે બારીક ગ્વાન ગુ=અધિકાર અને રૂ=નાશ કરનાર અધિકારનો (ધ્યાને અગ્નાતાનો) નાશ કરી ખુદરત સંબંધીતું બારીક ગ્વાન આપનાર તેજ ધર્મ-ગુરૂ કહેવાય.

રામ, કૃષ્ણ પરમહંશ જેવા ચૂસ્ત સનાતની (અસલ વીચારના એ પણ્ય કહું છે કે જે બ્રાહ્મણ બીજાને માટે યજ્ઞ (આપણી ઇજ્જતની) કરે તેને ત્યાંનું ભોજન પણ્ય હું નહિ કરું.^૧ એટલે જે બ્રાહ્મણ પૈસા લઈને બીજાને માટે બાડતી ક્રિયા કરે તે બ્રાહ્મણજ નહિ કહેવાય. “બ્રહ્મને જાણે તે બ્રાહ્મણ.”^૨

હવે પેલા દશ દિવસના આપણા મુકતાદ વીધે પણ્ય એવું સમજાવવામાં આવ્યું છે કે વરસના છેલ્લા પાંચ દિવસ અને પાંચ ગાથા માળીને દશ દિવસ આપણા અરો ફરોહરો આ નીચલી દુન્યા (આપણી ધરતી ઉપર)માં આવે છે. અને એ લોકોને ક્રિયા બહુતર કરીને આરાધનાર (અથવા બોલાવનાર) ને એ લોકો દુઆ અથવા આશીર્વાદ આપે છે. જેના ફરોહરો ફરવરદીન ચસ્તમાં ધણે ઠેકાણે આપેલા છે. શું ખરેખર એ લોકો દશ દિવસ સુધી અહીં આવાતાં હશે? અને તે લોકો કયા ટોળાના અથવા પંથના દિવસોમાં આવતાં હશે.

શહેનશાઈ, કદીમ કે ફસલી જે એમ કહેવામાં આવે કે તમે જ્યારે બોલાવો ત્યારે આવે તો પછી એ દશદિવસ મુકરર કરવાનું કારણજ શું? તમે જ્યારે બોલાવો ત્યારે

એ અશો ફરોહરો આવે છે. શાને માટે આવે છે ? શું એ લોકને કંઈ ચીજની (સ્તુલ ચીજની) હાજત છે ? ત્યારે જવાબ દેવામાં આવે છે કે એ લોકો ફક્ત સોહરમ અથવા પમરાટ લેવા આવે છે. જે આટલી જુજ ચીજને માટે આટલો બધો ખર્ચ કરવામાં આવે તો તે આપણી અજ્ઞાનતા અથવા મુર્ખાઈજ છે.

બલે તમે ક્વચિની ક્રિયામાં માનતા હોવો. સૌને સૌના વિચાર મુતારક, પણ ખરચની બાબદમાં એટલો બધો વધારો કરી દીધો છે કે આજે મધ્યમ વર્ગને પણ પોષાય નહિ. એ વીધે વિદ્વાન અવસ્તઃ સ્કોલર મી. સોરાબ જમશેદજી બલસારાનું નીચલું લખાણ વાંચવાથી ખાત્રી થશે.

OUR DUES TO OUR DEAR DEPARTED ONES.

In the end one must express one's strong disapproval of the customs and offerings in respect of the Fravashis, which are materially burdening the middle and poor sections of the community.

Indeed we do not find in the Yasht any recommendation of such expensive services for the dead. What however matter is the fact that we all want our daily meals and our necessary clothing; and we even occasionally have nice things to eat and fine clothes to wear.

Now would it not be a happy idea and sweet custom to dedicate such clothes to and to recall at such meals the memory of those dear departed ones who gave us happiness and cheered our table when living, or even those to whom we were tied with bonds of relationship or society ? Our present customs therefore are not to be condemned in spirit; but have to be suitably reformed, which leisured learned and thoughtful gentleman can much help to bring about.

The popular mind must be trained to realize that the souls who have gone nearer God, have passed more under

His care and keeping; and that the bounty of God is sufficient to supply all their needs, and so their survivors have not to go beyond their means in offering them dedications and memorials.

(*Sohrab Jamshedjee Bulsara*)

સાધારણ અકલ્પથી વીચાર કરી જુઓ કે, જ્યાં સૌથી સુંદર હવા, વાતાવરણ અને જ્યાં સુષુપ્તી અવસ્થા (ઉંઘની હાલત)માં ખુશખુશાલ રહ્યાં હોય, ત્યાંથી આવી તેનાથી ઉતરતી જગ્યા ઉપર બોલાવવાથી તે લોકોને શું ફાયદો થાય, એક ગમથી એમ કહો છો કે તે લોકો શાંતિમાં રહેતો સારું અને બીજી ગમથી તે લોકોની શાંતિમાં ખલલ કરીને અહીંયાં બોલાવો છો, એ એક એકથી ઉલટી વાત છે. એક ઉદાહરણ માણસને માટે તમો કેટલી દરકાર રાખો છો, અવાજ કરતા નથી ધીરે પગલે ચાલો છો કે કદાચ તેની ઉઘમાં ખલલ પડશે એક જીવતા મનુષ્યને માટે આટલી બધી કાળજી રાખો છો તો પછી, તે લોકોની ઉંઘમાં ખલલ કરી તે લોકોને બોલાવવાથી નથી તમને ફાયદો, કે નથી તે અશો-ફરોહરોને ફાયદો, આ રીવાજ હીંદુઓના શ્રાધ્ધ અથવા દક્ષિણીઓના ગણપતિ-ગૌરીના તહેવારોની નકલ કોપેલી હોય એવું લાગે છે. આપણામાં અશો-ફરોહરોની ક્રિયા કરવી એમ જે ભેદમાં લખેલું છે તે તો આપણે ત્યાં આવનાર બચ્ચાંઓને માટે લખ્યું છે બચ્ચું જન્મે છે ત્યારથી તે (૬) છ વરસનું થાય ત્યાં સુધી તેને અશો-ફરોહર (અથવા નીર્દોષ) તરીકે ગણેલું છે. અને તે બચ્ચાંની સંભાળ લઈ તેને બચપણથીજ ધર્મની કેળવણી (અથવા ધર્મના સારા સંસ્કાર) તેના મગજમાં ઠેસવવા, અને જેટલો વખત અને પૈસાનો ભોગ આપણે આવાં ખોટા ખ્યાલોને લીધે મુવેલાના અશોફરોહરો પછવાડે ખરચીએ છીએ, તેને બદલે આ જીવતાં (બચ્ચાંઓ) અશોફરોહરોને માટે પૈસાનો અને વખતનો ભોગ આપીએ તો તેનું તો આપણને પરીણામ પણ મળે.

બચ્ચાંને સુધારવા પહેલાં મા-આપે પોતે સુધરવું જોઈએ જેના મા-આપ પોતે જ અભણ તે બચ્ચાંને સારી કેળવણી ક્યાંથી આપી શકે ? મા-આપની ફરજ છે કે પોતે ગમે તેવું દુઃખ વેડીલે પણ બચ્ચાંનું ભવિષ્ય સુધરે તેવા દરેક ઇલાજ લેવા જોઈએ તેને સારી તરખીયત આપવી જોઈએ. કારણકે તેના જીના સંસ્કારો (ઇઆને પ્રારબ્ધ) તે સાથે લેતું જ આવે છે. તેના મગજપરના તે જીના સંસ્કારો જીલાવી તેને નવા સંસ્કારો આપી પુરુષાર્થ કરતાં શીખવવું જોઈએ. માણસ પોતે જ પુરુષાર્થ કરીને સુધરી શકે છે (પોતો આંગળ

વધી શકે છે) બચ્ચાંને નશીબ ઉપર બરસો રાખતાં નહિ શીખવવું, પણ સ્વપ્રયત્ને આગળ વધે એવું ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. સૌથી પહેલી છાપ તેના મગજ ઉપર એવી પાડવી કે એકજ શક્તિ છે, અને તે “પરવરદેગાર” અને તેના જ ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં શીખવવું. અને પછી સારા વીચાર, આ એ ચીજનીજ જરૂર છે.

હવે આપણે આપણી કામમાં આજ કેટલોક વખત થયો મુવેલાં માણસો સાથે વાતચીત કરવાનો ધખારો લાગેલો છે, તે વીધે ખુલાસો કરશું. હાલમાં અમેરીકા, તથા યુરોપમાં, સીઆંસ. (Seance) ભરવામાં આવે છે. (વાતચીત કરવાને માટે તૈયાર કીધેલો અંધારો ઝોરડો) અને મીડીઅમ (Medium મધ્ય-સ્થ) મારફતે (બેની વચ્ચે રહીને કામ કરે તે) આપણા ગુજરી ગયલાં મનુષ્યના સુક્ષ્મ શરીરો (અથવા અશો ફરોહરો) અંતરિક્ષમાંથી (મીનોઈ દુન્યામાંથી) બોલાવવામાં આવે છે, અને તે સુક્ષ્મ શરીરોને સવાલો કરવામાં આવે છે. અને તેના જવાબો મીડીઅમ મારફતે મલે છે.

હવે એ જવાબો કાઈ કાઈ વખતે એવા બહત સહતા આપવામાં આવે છે. કે આપણે સમજી પણ શકતા નથી. હવે પહેલ્લે આપણે એ મુદ્દો તપાસ્યે કે અહીંથી ગુજરી જવા પછી તે મનુષ્યને ત્યાં કંઈ વધારે જ્ઞાન મળે છે? જો મલતું હોય તો આપણે એમ પણ કયુલ કરીએ કે કંઈ પણ વધારે જાણવાનું મળશે. પણ તેવું કશું છે જ નહિ. જે જ્ઞાન તે હૈયાત જીદગીમાં ધરાવતો હતો, તેનું તેજ જ્ઞાન તે મરીગયા પછી પણ ધરાવેય, ત્યારે તેને સવાલો કરી ને આપણે વીશેષ જ્ઞાન કેવી રીતે તેના તરફથી મેળવશું આપણા ધર્મમાં તો કહેયકે મુવેલાં (અથવા ગુજરી ગયલાં) ના અશો-ફરોહર કરતાં જીવતાંઓના અશો-ફરોહરો, વધારે શક્તિવાળા, હુશીયાર તથા ચપલ હોય છે. ત્યારે જીવતા મહાન પુરૂષોને (મહાત્માઓને) પુછવાને બદલે તે ગુજરી-ગયલાંને આપણે શા માટે પુછીને તેને તકલીફ આપ્યે. જો એથીપણ આગળ વધીને કહેવામાં આવે તો ખરૂં જ્ઞાનતો આપણા પોતાના આત્મામાંથી મેળવવાનું છે. એને જ આત્માને સુષુપ્તી અવસ્થામાંથી જગાડીને જ્ઞાન આપણે જાતે જ મેળવી લેવું જોઈએ. મોટા મોટા પેગંબરો, અને રૂબિઓ એ જાતે આવી ને જ્ઞાન આપ્યું, ત્યારે પણ લોકો તે જ્ઞાન લઈ નહિ શક્યાં, જેની હાજરીથી પણ લોકોને અસરો નહિ થઈ (જોકે તે મહાન પુરૂષોનું મેગ્નેટ યાને ખોરેહ બહુ તેજસ્વી હતાં) તો પછી એ મુવેલાંના સુક્ષ્મ શરીરો આપણને શું જ્ઞાન આપી શકશે? જ્યાં સીઆંશની બેઠક મળે છે, ત્યાં અંધાર કરી દેવામાં આવે છે. અને જ્યાં પણ અંધાર કરવામાં આવે ત્યાં આપણા ધર્મ પ્રમાણે તેને black magic અથવા કાળો જાદુ કહીને તેવી અંધારામાં

કરેલી ક્રિયાને ધીકારી કહાડી છે. આપણી દરેક ખુશહાળીની અથવા જશનોની ક્રિયા, આતશના અને બતીઓના પુરતા ઉગસ સાથે કરવામાં આવે છે. અધારામાં કીધેલી ક્રિયા હમેશાં છેતરપીડી જેવી હોય છે જેને અંગ્રેજીમાં (tricks) કહે છે.

આપણી બોળી કામ (જેનામાં સ્વતંત્ર રીતે વીચાર કરવાની શક્તિ નહિ હોય તેવી) કાઠખી વેજાયતી વહેજામાં પહેલ્લી કુદી પડશે. જે કાઠ અમેરીકા અથવા યુરોપથી કંઈખી નવાં ધર્તીંગ લાવશે, કે જોઈ લેવો આપણા લોકોની ત્યાં પડાપડી, ધમાલ. અત્યાર સુધીમાં ધણા ધણા ધુતારાઓએ આવીને આપણી બોળી કામને બનાવી છે, અને આજે પણ ચાલુ બનાવ્યા જાય છે. તેવું ખરું કારણ પોતાની માનદીયસ્તી દીનતો બીજકુલ અબ્યાસજ નહિ. અને પોતાના માની લીધેલા મનના ધખારાઓ. ધર્મતું જ્ઞાન ફક્ત પોપટીઆજ, પોપટની માફક બણી જવું, પણ શું બણ્યા તેનો કંઈ સાર સમજે નહિ.

જે કામ સીંહ જેવી બહાદુર, અને એકજ ખુદાને માનનારી તેના આજે એવા ખરાબ હાલ થયા છે કે, એક અબણ કાળી, દૂમળો કે ચોધરો પણ ધુતમધાતમ કરી છેતરી જાય છે અને પૈસા ઝોકાવે છે. તેજ પ્રમાણે જ્યોતિષો પણ ઘોળે દિવસે આપણી કામની લૂટ ચલાવી રહ્યા છે, અને અજ્ઞયખી જેવું તો એ છે કે તેને પારસી પેપરવાલાઓજ ઉત્તેજન આપી રહેલા છે. જે પેપરો એકલી પારસી કામજ વાંચે તેજ પેપરોમાં મોટા મોટા હેડીંગ સાથની જાહેર-ખખરો આપવામાં આવે છે.

જ્યોતિષ વીધા ખરી છે કે ખોટી તેની સાથે આપણને કામ નથી પણ એ વીધાને જાણનારા, કાઠખણ ધંધામાં નહિ ફાવેલા છેવટે આ ધંધો લઈ ખેટેલા હોય છે, દરેક વાતના બે અર્થ થઈ શકે એવી રીતે કહે છે. પોતાની બન્ને બાજુ સજ્ઞામત રાખી શકે છે. તમને ગોળગોળ વાતો કહી કેવી રીતે છેતરે છે તેના થોડાક નમુના નીચે આપ્યા છે.

તમારો સંસાર સુખી છે, પણ ક્યારેક કજીઓ થાય છે. શરીર સંપત્તિ સારી છે, પણ વરસમાં એકાદ વખત નાનીમોટી માંદગી આવશે. પૈસાની પ્રાપ્તિ ઠીક થશે, પણ સમય સમજ નહિ વર્તે, તો તે પૈસા ચાલી જશે, શેર સદાવાલાઓને પણ એવી બાષામાં કહેશે કે ઉતાવળે ખરીદ કરશે નહિ. અને ધભરાઈને વેચી નાંખશે નહિ. એટલે તમે જ્યારે પણ તુકજ્ઞાનમાં આવો ત્યારે તે મહારાજ તો એમજ કહેશે, કે મેં તમને નહિ કહ્યું હતું કે ઉતાવળે ખરીદશો નહિ. એટલે

વખતની હદ આપેજ નહિ. તેવી રીતે માંદગીને માટે પણ ક્ષીઅર્થી વાતો કરશે કે ફલાણી ચીનો ગરેહ નબળો છે, અને ખીજો ગરેહ બળવાન છે, કદાચ બળવાન ગરેહ ફ.વે ખરો, યા તો નબળો ગરેહ ફ.વે, એક બાજુની ઘોલકી વગાડશે.

જે શખ્સો નબલા મનના છે તેજ જ્યોતિષને ત્યાં જશે. એ લોકોનું કહેવું કેટલું જુઠું અને છેતરપીંડીવાળું છે, કે એક મોટા (ધરતી કરતાં અનેક-ધણા મોટા) ગરેહની ચાકને તે લોકો એક નાના સરખા, લાલ, લીલા, પાનાવાલા નંગની વીંટીથી અટકાવી શકે છે. અને તમારી ઉપરની તે ગરેહની દુષ્ટ દ્રષ્ટિને ફેરવાવી નાંખી તમને લાભાલાભ કરી આપે છે.

એ ધોળે દિવસના લુટારાઓથી જેમ બને તેમ દૂરજ રહેવું. એક દિવસ પણ એનાં ઉંચર ઉપર પગ મુક્યો, તો જાણવું કે હમેશના તમે તેના ગોલામ થઈ જશો. ખુદરતનો એક અચળ નિયમ છે કે જેવા તમારા વિચાર, તેવાં તમારાં કાર્ય, અને જેવાં કાર્ય, તેવાં તેના પરીણામ, એમાં ખીચારો ગરેહ શું કરે. તેથીજ એક જણે કહ્યું છે કે—Wise man rules his stars and a fool obeys them. આટલું લખાણ લખવાનું કારણ કે આપનીજ કોમ સૌથી વધારે વહેમી છે, એવા વહેમોને લીધે તો ઇરાનનું રાજ ગુમાવ્યું. અને એક ખુદા પર એકીન રાખનારા, હખામનીઅન વંશના પાદશાહોએ દુન્યાના મોટા ભાગ ઉપર રાજઅમલ ચલાવ્યો.

હવે ફરિષિ વિષે લખાણ નહિ કરતાં ટુંકમાં એટલુંજ કહેવાનું કે દરેક ચીજની ફરિષિ હોય છે. ઝાડપાનની ફરિષિ. તે તેના ખીજો. અને ખુદ દાદાર હોરમજદની ફરિષિ, તે આ અત્તાંડને (અત્તાંડ તે દાદાર હોરમજદનું શરીર) ચલાવનાર નિરાકાર સ્વરૂપ ચૈતન્ય. “પોતેજ”. જુઓ પોપની લખેલી કવિતા—

Are all but parts of one stupendous whole,
Whose body nature is and God the soul.

હોંદુઓના કુન્દલીની યોગમાં એ સુક્ષ્મ શરીર અથવા ફરિષિ કેવી રીતે આ દુન્યામાં આવે છે. તેનું ખ્યાન નીચે મુજબ છે.

કુન્દલીની શક્તિ ઓર પ્રાણશક્તિ. સાથલેકર જીવ. ઇહલોકમે યાત્રા કરનેકે લીધે, માતા:કી કોખમે આતા હૈ.

પ્રારબ્ધ કર્મકા ભોગને કે ઉપયુક્ત, અથવા પ્રારબ્ધ કર્મકે અનુસાર, બન્ધત્વ-મુક્તવાદી, દોષબી સંગ લેકર આતા હૈ.

જ મહિને તક તો જીવ માતાકે આસપાસહી ઘૂમ્યા કરતાં હૈ.

સાંસારીક વ્યહવારમે બી હમ દેખતે હૈ, કી મકાન માલીક, મકાન તૈયાર હોનેતક, મકાનકી બહાર હી રહેતા હૈ. ઈસ પ્રકાર યહ જીવેશ્વર, અપની સંગીની કુણસિની ઓર પ્રાણુ શક્તિકે સાથ માતૃગર્ભમે પ્રવેસ કરતા હૈ. પ્રવેસ કરતે હુવે કુણસિની શક્તિ, સહઆર ચક્રમે, અપના મુખ્યસ્થાન નિયત કરતી હૈ. ઓર પીછે ષટ્-ચક્રમે, તથા અન્યાન્ય સબ રંદ્રો ઓર કુહરોમે પ્રાણુ શક્તિકે સાથ પ્રવેશ કરતી હૈ. ઓર અન્તમે, સ્વયમભૂ ત્રિંગકે સાહેલીન લપેટોમે, લપેટ-કર, ઓર લીપટકર બેઠ જતી, યા સો રહતી હૈ. અથવા સામ્યાવસ્થામે, રહેતી હૈ.

એ કુણસિની શક્તિને આપણા ધર્મમાં હપ્તન યસ્તમાં એને (૫૦) ફરવાજવાળી વાસી નામની જગા કરીને બેઠમાં કહેલી છે. “હારલે”, તથા “હારમેસ્તે” એને મોટા કદની માછલી કહે છે. “મીલ્સ” એને (૫૦) પાંખની માછલી કહે છે.

અને “સ્પીગલ” (૫૦) પાણીના ઝરાવાલું, કોઈ કદપીત મુકામ કરીને કહે છે. આ જુદી જુદી પણ એક એકને મળતી આવતી બેઠમાં કહેલી વીગતો પરથી સથજી વાંચકો એટલું તો સમજશેજ કે આપણું સુક્ષ્મ શરીર ક્વષિ, આપણા ગુજરી જવા પછી, ચારે અનાસરો આતશ, આત્મ, બાદ અને ખાક પોત પોતાના મુળમાં જવા પછી (ઈઆને રૂપાંતર થવા પછી) અંતરિક્ષમાં રહે છે. તેથીજ આપણા ફરેહરોનો ચીતાર એક વર્તુળની સાથે બે પાંખ આપી છે. અને એ પાંખ આપવાનું કારણ કે એ ઉડીને જાય છે, અને તેજ ક્રમ પ્રમાણે પાછો ઉડીનેજ આ દુન્યામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૨૪ મું

“બહેરામ-યસ્ત”

Behram (Verethraghna) is the genius strongest in strength, the most victorious, in victory, the most, glorious in glory, the most, favouring in favour, the best giver of welfare, the best healing in health-giving.

બહેરામ ઇન્દ્ર કેટલો બધો બળવાન, અને હનહ શીરાણનો આપનાર છે, તે તેના ઉપર આપેલાં વીરોધણોથી માલમ પડશે. આપણે આતશ બહેરામ-વાળી બામ્હમાં જોઈ ગયા કે, આતશ એટલે “પ્રેમ” અને બહેરામ એટલે “પુરુષાર્થ” એકલો પ્રેમ અથવા દયા મનુષ્યને આગળ વધારી શકે નહિ, પણ પુરુષાર્થથી જ આગળ વધી શકે. અને એ યસ્તમાં પુરુષાર્થ કેમ કરવો, તેની બેદમાં બારીક વીગતો આપી છે. એ યસ્તનો લખનાર પણ એની વીગતો બહેરામ આપવાની મનાઇ કરે છે. (જેવી રીતે ખોરદાદ યસ્તના લખનારે કીધી છે તે પ્રમાણે) એ મનાઈ કરવાનું કારણ એ છે કે એમાં પ્રાણાયમની રીત દેખાડી છે, અને એ પ્રાણાયમ કરવાથી, મનુષ્યને કેટલા કેટલા ફાયદા થાય છે તે દેખરાખ્યા છે. જેવી રીતે પ્રાણાયમ (Deep breathing) થી ફાયદા થાય છે, તેવી જ રીતે એ ઇલમનો દુર ઉપયોગ કરવાથી, ઘણા મનુષ્યોને નુકસાન પણ કરી શકાય છે; એ પ્રાણાયમ કરનારને એટલી બધી શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે કે, જે શક્તિઓ

આપણે અષ્ટ સિદ્ધિવાળી બાબદમાં જોઈ ગયા.

જુઓ. અષ્ટસિદ્ધિવાળી બાબદ એ રીદ્ધિસિદ્ધિ (રીદ્ધિ એટલે બળવાન શરીર) સિદ્ધિ એટલે ચમત્કારો કરી દેખાડવાતે. અને એ આ ચમત્કારો કરનાર બીચારા બોળા લોકોને છેતરી તે લોકોની ઉપર પોતાનો કાબુ જમાવી હમેશા લગી જોલામ જેવા બનાવી મુકે છે, યોગના આંક (૮) અંગો દેખરાખ્યા છે તેમાં પહેલો ચમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયમ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન, અને સમાધિ, એમાં ૪થું અંગ પ્રાણાયમ છે, અને એ પ્રાણાયમથી તેનામાં સામા મનુષ્યના વીચાર જાણી જવાની, વશીકરણ કરવાની જેને અમેજીમાં (hypnotism) કહેવામાં આવે છે. એ વશીકરણ વીઢ્યા જે માણસ જાણે છે. તે બીજા માણસો જેનો વીલ પાવર (Will power) ઓછો હોય તેની ઉપર એવો મજબૂત કાબુ ધરાવે છે કે, તે લોકો તેના તાબેદાર યુક્તમ જેવા, તે જે કહે તે હાથહા કરનારા, અને પોતાની અકસ્મત યુગાવી ખેતી ધુતડ જેવા થઈ જાય છે. અને એ શક્તિ પ્રાણાયમથી સહેજે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ઓજો પણ હાંદુસ્તાનમાં તમે જાણી જગ્યાએ આવા માણસોને (વશીકરણ કરનાર) હદકો જમાવીને એટલા જોઈ શકશો. તે લોકો બપકામર્યા નામે પોતાને ઝોળખાવશે, કોઈ મહાત્મા, કોઈ ખુવા કોઈ ખુદા-રસીદા, કોઈ ફકીર, કોઈ બક્ત, એવા એવા વીશેષણો લગાડીને મુખાંઓને જીંદગી સુધીના પોતાના ચેલા બનાવી દે છે. અને એ ચેલાઓના પૈસાથી તગડધીના કરે છે. લોકો એવા તો આંધળા થઈ જાય છે કે પોતાની વહલી ચીજે સ્ત્રી અને છોકરીઓને પણ તેવા બદમાશોની હજુરમાં મોકલે છે. અને જ્યારે તેની જુલ્લ બાજવામાં આવે છે, ત્યારે આપણને કહે છે કે તમે આવી આધ્યાત્મિક બાબદમાં નહિ સમજો, હમરી તો ખત્રી થયલી છે હમુને એ લોકોની સેવા ચાકરીથી ધન્યા લાભો થયા છે. એ તો સક્ષત ઈશ્વરનો અવતારજ છે. એવા સદગુરુઓ, સાંધાખાઓ, વીષે જેને વધુ જાણુ હોય તેને (દરામરોજ મીઠુજની “સત્યની શેઘમાં” નામની ચોપડી વાંચવી) આવા ઢાંગ ધનુરાને આપણી, ખલેસ માજદીયસ્તી દીને ધીકકારી કહાડેલા છે, અને એક ખરા જરથેસ્તીને આવા કમોથી દુર રહેવાની અને ફકટ અશેષને માર્ગે સારા વીચારો રાખીને ખુદાઈજ્ઞાન મેળવવાની આજ્ઞા કાઢી છે. પણ આ પ્રાણાયમ કેવા માણસે કરવો જોઈએ તે બાબદમાં ચેક્કસ (અપવાદ રાખીને) કહું છે કે જે મનુષ્યનું ચીત ધણું ચંચલ હોય, મન ઉપર કાબુ રાખી શકતો નહિ હોય તે શપ્સેજ, પ્રાણાયમ કરવો. મહેરામયસ્ત ફકરો (૨)જો.

જે શપ્સ બહેરમ ઇજદને ઇજને તેની મદદ માગે, તો તેને માટે

પહેલ્લી વખતે હોરમજદનો પેદા કીધેલો “અહેરામ” (૪૪૬) (જે) હોરમજદનું પેદા કીધેલું બહુ નુર, હોરમજદનું પેદા કીધેલું ખોરેહ, તંદરોસ્તીના ઉપામ, (તેની સાથે) વળી હીમ્મત રાખે છે, (તે) હોરમજદના પેદા કીધેલા સખત (તથા) ખુશુમા “પવન”ના રૂપમાં હડીને જાય છે.

પ્રાણવાયુના દશ પ્રકાર
યોગશાસ્ત્ર પ્રમાણે

(૧)લી વખતે પવનના રૂપમાં	૧ પ્રાણ
(૨)જી વખતે સોનેરી શીંગડાવાલા ગોધાના રૂપમાં	૨ અપાન
(૩)જી વખતે સોનેરી પાંખરવાલા ઘોડાના રૂપમાં	૩ સમાન
(૪)થી વખતે જોરાવર આગળ પગલાં જારનાર ગિંટના રૂપમાં	૪ ઉડન
(૫)મી વખતે તીક્ષ્ણ ઢાંતવળાં કુક્કરના રૂપમાં	૫ વ્યાન
(૬)થી વખતે ચળકતી આંખવાળું નાદળી એરી- વાળું માણસના રૂપમાં	૬ નામ
(૭)મી વખતે પાંખ ફફરાવતું, ઉપરના ભાગમાં જખમ કરતું પક્ષીના રૂપમાં	૭ કુક્ષ
(૮)મી વખતે વળી ગયલાં શીંગડાવાલા મેંઢાના રૂપમાં	૮ દેવદત
(૯)મી વખતે તીક્ષ્ણ શીંગડાવાલા બકરાના રૂપમાં	૯ કૂર્મ
(૧૦)મી વખતે સુનના મુઠ સાથની પેચવાતી તણવારના રૂપમાં	૧૦ ધનંજય.

આ દશ પ્રાણવાયુ આપણા શરીરમાં કયાં કયાં આવેલા છે તે જાણાઓ અને તેનાં જુદાં જુદાં કાર્યો.

યોગના આઠ અંગો (જુઓ યોગવાળી આખદ) માં જણાવ્યા છે. પચ્ચ અહિં ફરીથી લખવામાં આવ્યાં છે કે તેની બરાબર અનુક્રમે સમજણ પડે.

“યમ” એટલે તમામ ઇન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરી, અંતકરણમાં સ્થિર થવું. એટલે કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું, સત્ય બોલવું, ચોરી કરવી નહિ, અહમચર્ચ પાળવું, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, કોઈનો તિરસ્કાર કે ધીક્કાર કરવો નહિ, મનમાં ક્ષમા રાખવી, શત્રુનો ગુનોહ માફ કરવો, કદાપિ અનજાણતાં અશુભ કામ થઈ

જમ તો પથ્થાતાપ કરી, ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરવું, સૂક્ષ્મ આહાર કરવો, અને પવિત્ર અને સુદ્ધ રહેવું.

“નિયમ” એટલે મન સાથે અમુક પ્રકારનો કાલકરાર કરવો, અને તે પ્રમાણે ચાલવું તે, અર્થાત્ બુદ્ધિ અને વિચાર સારા રાખવા, અને સારા કામમાં તેનો ઉપયોગ કરવો. કાન, શરીર, ત્વચા, આંખો, નાક, જીભ, હાથ, પગ, મોં, એ સર્વેને શુભ માર્ગમાં દેરી, સારા કામમાં ઉપયોગ કરવો, ખાવા, પીવા, પહેરવા ઓઢવામાં ઓછું મન રાખી, પરિશ્રદ્ધ કમી રાખવો. લોભ નહિ કરતાં, સતોષથી રહેવું. યથાશક્તિ પુન્યદાન કરવું, સંત પુરૂષોનો સમાગમ કરવો, દુર્જનથી દૂર રહેવું, યથાશક્તિ તપ કરવું, ભક્તિ કરવી, નિંદા કરવી નહિ, ગુરુ ઉપર ભાવ રાખવો, પ્રપંચ કરવો નહિ.

“આસન” એટલે સમાધિ તથા ધ્યાન કરતી વખતે શરીરના અવયવોને અમુક રીતે ગેઠવીને બેસવું તે, આસનના મુખ્ય ચોરયારી (૮૪) પ્રકાર છે, તેમાં સમાધિ અને ધ્યાન માટે, પદ્માસન, (પદ્મઆસન) સિદ્ધાસન, અને વજ્રાસન, એ આસનોને ઘણાં જ શ્રેષ્ઠ ગણેલાં છે, પદ્માસનની રીત એવી છે કે, જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર મુકવો, અને ડાબા પગને જમણા પગની સાથળ ઉપર મુકવો, અને ગાથાને નમવા ન દેતાં કમર સીધી ટટાર રાખવી, અને બન્ને હાથોની આંગળીઓ, સાથળો ઉપર પેટની તરફ રહે, એવી રીતે ગોઠવવી.

સિદ્ધાસનની રીત એવી છે કે પદ્માસન પ્રમ.ણે બેસવું. અને બન્ને હાથને પીઠ પાછળ ફેરવીને, જમણા હાથથી જમણા હાથનો અંગુઠો પકડવો, અને ડાબા હાથથી ડાબા હાથનો અંગુઠો પકડવો. ૧“વજ્રાસનની” રીત એવી છે કે જમણા પગની એડી ઉપર ગુદાનો ભાગ દબાવવો, અને ડાબા પગની એડી ઉપર લીંગનો ભાગ દબાવવો અને શરીર તથા મનને સ્થિર રાખી, તીરખુટીમાં (ત્રીપુટીમાં) ધ્યાન રાખવું.

“પ્રાણાયમ” એટલે શરીરમાં રહેલા શ્વાસને અમુક વિધિથી રોકવો, અંદર રાખવો અને બહાર કાઢવો, તે ઉપરથી પ્રાણાયમના ત્રણ ભેદ કરેલા છે, (૧) રેચક, (૨) પૂરક, (૩) કુંભક. રેચક એટલે હળવે હળવે શ્વાસ બહાર કાઢવો, પૂરક એટલે શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને કુંભક એટલે મસ્તકમાં શ્વાસને રોકી રાખવો, પ્રાણાયમ કરવાથી હજારો ફાયદા થાય છે, જેથી રીતે ધી ખાવાથી શરીરમાં શક્તિ આવે છે, એવી રીતે પ્રાણાયમ કરવાથી, લોહી સાફ થઇ, તંદુરસ્તી આવે છે, રોગ દૂર થાય છે, આંખોનું તેજ વધે છે, શરીર મજબૂત થાય છે,

૧. “વજ્રાસન” આવી રીતે પણ લખાય છે.

બુદ્ધિ અને ઉમ્મર વધે છે, જેવી રીતે સોનું દેવતાથી સાફ થાય છે, તેવી રીતે પ્રાણાયમથી શરીર સાફ અને પવિત્ર થાય છે. ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, અને તેથી પૌતાની જાતને જાણી શકાય છે. સર્વે વસ્તુમાં એક આત્મા જણાય છે, અને બહારસ્વરૂપ જણાય છે. જૂત, વર્તમાન, અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે. અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં સમાધિ થાય છે. પાપો બળીને બરમ થઈ જાય છે, પ્રાણાયમ કરતી વખતે, શરીરમાં જે પ્રાણવાયુને રોકવામાં આવે છે, તે પ્રાણવાયુના દસ પ્રકાર છે. જે આપણે ઉપર જોઈ ગયા.

(૧) પ્રાણવાયુ એ સર્વ વાયુઓની કુચી છે, તેનું સ્થાન માથુસના હૃદયમાં છે, તેનો દેવતા સૂર્ય અથવા વિષ્ણુ છે. અને તેનો રંગ લીલો છે. (૨) અપાન વાયુનું સ્થાન ગુદા છે, તેનો દેવતા ગણપતી છે, અને તેનો રંગ કાળો છે. (૩) સમાન વાયુનું સ્થાન નાભિ છે. તેનો રંગ ઘેઝો છે, તેનો દેવતા સરસ્વતી છે. અને તેનું કામ સર્વ નસોને રસ આપવાનું છે. (૪) ઉદ્ધાન વાયુનું સ્થાન કંઠથી તે મસ્તકના તાળવા સુધી છે, તેનો દેવતા ચંદ્ર છે, વેદાંતી તેનો દેવતા ઈંદ્ર કહે છે, અને તેનું કામ તાળવામાંથી અમૃત લઈ ને સમાન વાયુને પહોંચવાનું છે, અને તેનો રંગ લાલ છે. (૫) વ્યાન વાયુનું સ્થાન શરીરની ચામડી છે, તેનો દેવતા પવન છે. વેદાંતી તેનો દેવતા આકાશ કહે છે, અને તેનો રંગ ઇંદ્રધનુષ્મા જેવો છે. (૬) નાગવાયુનું ઠેકાણું ગળામાં છે, તેનો દેવતા શેષનગ છે, તેનું કામ ઓડકાર તથા ઉત્તરી લાવવાનું છે, (૭) કૃકલ વાયુનું સ્થાન પેટમાં છે, એટલે કે ધ્યાન કરવાની જગ્યાએ રહે છે, તેનો દેવતા અગ્નિ છે. તેનું કામ પાચન કરવાનું છે, (૮) દેવદત્ત વાયુનું સ્થાન છાતીની વચ્ચેમાં છે, તેનો દેવતા કામદેવ છે, અને તેનું કામ આળસ, કામચિત્તાર, તથા દુધ પેદા કરવાનું છે, (૯) કૂર્મ વાયુનું સ્થાન આંખો છે, તેનો દેવતા જ્યેષ્ઠિ છે, આંખો ઉપાડતી તથા મીચતી એ તેનું કામ છે. (૧૦) ધનંજયનું સ્થાન શરીર છે, તેનો દેવતા ઇશ્વર છે, એનું કામ મૃત્યુ પછી શરીરને પુનરાવવાનું છે, અને શરીરની સાથે જ રહેવાનું છે. આ પ્રમાણે દસ વાયુઓની ટુંકમાં હકીકત છે.

પ્રાણાયમ કરતી વખતે બહુ જ શાંતતાથી ખેંસવું, અને આંગળીથી નાકનું ડાણું નસકોરે બંધ કરી, જમણા નસકોરેથી શ્વસને અંદર ખેંચવો, અને પછી બન્ને નસકોરોને બંધ કરીને, મસ્તકમાં શ્વાસને જ્યાં સુધી રોકી શકાય, ત્યાં સુધી રોકી રાખવો, અને જ્યારે ન રોકી શકાય ત્યારે હળવે હળવે શ્વાસને છોડવો, આવી રીતે શરૂઆતમાં થોડું થોડું કરવું, અને પછી ધીમે ધીમે વધતા જાય છે, અને છેવટે શ્વાસને નાક અને કંઠથી ખેંચવો, પ્રાણાયમ ત્રણ પ્રકારના સમજાવ્યા છે, - કનિષ્ઠ, મધ્યમ, અને ઉત્તમ, કનિષ્ઠમાં પરસેવો થાય છે, મધ્યમાં શરીર

કંપે છે, અને ઉત્તમમાં પ્રાણુ અક્ષરક્રમાં જાય છે અને વીજળીથી અધીક અક્ષર-
જ્યોતિના પ્રકાશ થાય છે. પ્રાણુાયમથી ધણા મહાપુરુષોના કાર્ય સિદ્ધ થયાં છે,
અને હાલ પણ થાય છે, અજમેરવાળા ખ્વાજા સાહેબ પણ તેમની કીર્તિમાં
લખે છે કે “મને પણ પ્રાણુાયમ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે.” વળી શહેર
અમદાવાદ પાસેના સરખેજવાળા ગંજ અહમદ સાહેબે પણ પ્રાણુાયમથી સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત થવાનું તેમના બનાવેલા દેહરામાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“અહમદ પવન શરીરમાં, જન કહો યા જીવ,
જન કહો જના કહો, એહી જીવ એહી પીવ,
લયસા કમીરલહુ પવન હે, ઝોર પવનકા રૂપ ના રેખ,
જોતું ચાહે પીયુકો, તો અહમદ પવનમે દેખ.”

આ પ્રમાણે પ્રાણુાયમ કરવાથી સર્વ કામ સિદ્ધ થાય છે, પરંતુ તેની
ક્રિયા બહુ જ સંભાળથી કરવાની છે. શ્વાસ રૂંધવાની ક્રિયા હમેશાં ધીમે ધીમે
શરૂઆતમાં કરવી, અને જેમ જેમ મ્હાવરો થાય, તેમ તેમ વધતા જવું; તેમ
કરવાથી એ કામ સારી રીતે ફળ આપે છે.

જો વાયુ ને એકદમ રોકવામાં આવે તો રૂંવાટામાંથી પવન નીકળે છે,
તેથી શરીરને ધણું નુકસાન થાય છે, અને રોગ પેદા થાય છે, માટે ધણી જ
સંભાળથી કામ કરવાનું છે, તેમજ રોકેલો પવન પણ, એકદમ કાઢવાથી પેટ
વધે છે, અને નુકસાન થાય છે, માટે ધીમે ધીમે શ્વાસ કાઢવો,

“પ્રત્યાહાર” એટલે દરેક સત્તા આત્માની છે, એવું મનમાં સમજી ઈંદ્રિયો
અને મનને દરેક વાસનામાંથી દૂર કરી, આત્મામાં લીન થવું તે. પ્રત્યાહાર પ્રાપ્ત
કરનામાં, રૂપ, રસ, ગંધ, શબ્દ, સ્પર્શ વીગેરે ઈંદ્રિયોને સ્થિર કરી, જેટલી
વાર સુધી શ્વાસને રોકી શકાય, તેટલી વાર સુધી રોકી રાખી ધીમે ધીમે નાસિકા
દ્વારા એ બહાર કઢાડવો, એમ કરી કાન બંધ કરી, એકાગ્ર ધ્યાન કરવામાં
આવે તો ધણા ધણા પ્રકારના વાજાં સંભળાય છે. તેને અનહદ નાદ કહેવામાં
આવે છે. અને તેના ખુલાસો આગળ આપવામાં આવ્યો છે, વળી આંખો
બંધ કરવાથી, આકાશ, તેજ પાણી, પૃથ્વી, વાયુ, એ પાંચ ભૂતના જુદા જુદા
રંગો પણ જણાઈ આવે છે.

“ધારણા” એટલે સુરતીને ધ્યાન કરતી વખતે, આત્મસિદ્ધિના કામમાં
લીન કરી, જ્યોતિસ્વરૂપમાં ઠરાવી રાખવી, તેનું સ્થાન આંખોના ઉપર છે.

“ધ્યાન” એટલે ઇન્દ્રિયો અને મનની ગતિને સ્થિર કરી, મનને એકાગ્રતામાં લાવવું તે, ધ્યાન એ સમાધિનું પ્રથમ પગથીયું છે, જેમ જેમ ધ્યાનની એકાગ્રતા વધતી જાય છે, તેમ તેમ અક્ષરસ્વરૂપની ઓળખાણ વધતી જાય છે.

“સમાધિ” એટલે સર્વે વહેમ અને મનની ભ્રમણાઓ ટાળી નાંખીને, ધ્યાનમાં બેસીને લીન થઇ, પોતાના શરીરને ભૂતી જઈ સુત્ર થઇ જવું તે, સમાધિના સાધારણ રીતે બે બેઠક છે, કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ, જે સમાધિમાં શરીરને વંધારે કષ્ટ પડે છે, તેનું નામ કષ્ટ સમાધિ રાખ્યું છે, અને જેમાં કષ્ટ ઓછું પડે છે, તેનું નામ સૂક્ષ્મ સમાધિ રાખ્યું છે.

હવે એ પ્રાણાયમથી (ધ્યાનને બહારામ ઇન્દ્રિયની મદદથી) કેટલી શક્તિ આ મળે છે. તેના બેઠમાં લખેલા ફકરાઓ પરથી માલુમ પડશે.

કરદો (૧૧) મો ફકરો (૨૯) મો—હોરમજદના પેદા કાધેલા બહેરામ (ઇન્દ્રિય) સમ્યાધનું મુળ, બેઠું બાજુનું કૌત, તમામ તનની તંદરોસ્તી, તમામ તનનું સુખ તથા તે જોવાની શક્તિ, કે જે પાણીમાં રહેનરી “કર” (નામની) માછલી રાખે છે (તે)—(એ બધું) તેને (ધ્યાનને પેંગબર અશો જરથોસ્તને) આપ્યું. (ખેલાસો) કર માછલીની જોવાની શક્તિ બાબે નીચે જણાવે છે.

તે (કર નામની માછલી) પાર કરવાને દૂર પડે એવી (તથા) હમ્મર માણસની (કવ્યાઇ જેટલી ઉડી રહે) નામની નદી) ના પાણીમાં એક બાલના કદની ચીજને જોઈ શકે છે.

કરદો (૧૨) મો ફકરો (૩૧) મો—હોરમજદના પેદા કાધેલા બહેરામ (ઇન્દ્રિય) સમ્યાધનું મુળ બેઠું બાજુનું કૌત, તમામ તનની તંદરોસ્તી, તમામ તનનું સુખ, તથા તે જોવાની શક્તિ, કે જે ઘેડો રાખે છે, (તે) (એ બધું) તેને (ધ્યાનને પેંગબર અશો જરથોસ્તને) આપ્યું.

ખેલાસો—ઘોડાની જોવાની તીક્ષ્ણ શક્તિ બાબે નીચે જણાવે છે) જે (ઘેડો) અંધારી કોઈનો બી સાદ નહિ સંભળાએ એવી, (તથા) પુર વાદળાંવાળી રાતે ઘોડાના બાલને જમીને ઉપર પડેલો જોએ છે, (તથા) માથાં આગળનો કથો (બાલ) અથવા પુછડી આગળનો કથો (બાલ) (તેજી) (તે ઘેડો) પારખી શકે છે.

કરદો (૧૩) મો ફકરો (૩૩) મો—હોરમજદના પેદા કાધેલા બહેરામ (ઇન્દ્રિય) સમ્યાધનું મુળ, બેઠું બાજુનું કૌત, તમામ તનની તંદરોસ્તી, તમામ તનનું સુખ, તથા તે જોવાની શક્તિ, કે જે સોનેરી ગળાંના કાંઠાવાળું ગીધ

રાખે છે, (તે) (એ બધું) તેને (ધ્યાને અશો જરથોસ્તને) આપ્યું.

ખોલાસો—(તે ગીધની જોવાની તીક્ષ્ણ શક્તિ બાબે નીચે જણાવે છે) તે (ગીધ) દેશથી નવ ધણા તફાવત સુધી, જેટલું એક મુઠ્ઠી જેટલાં મ્હોટા કાચ્યા ગોસ્તના કટકાને જોએ છે, તેટલું એક, ચળકતી સોએના ચળકાતને, તેમજ તે સોએની અણીને (જોએછે).

એ કર નામની માછલી, ઘોડો, તથા ગીધ જેવી રીતે પાણીની અંદર અંધારી રાતે અને દૂર સુધી જોઈ શકે છે. તેવી જ જોવાની (શક્તિ) અથવા બારીકમાં બારીક ચીજનું અવલોકન કરવાની અથવા નીરીક્ષણ કરવાની શક્તિ, પ્રાણાયામ કરનારને પ્રાપ્ત થયા છે, પાણીની અંદર શું ચીજ છે, અથવા જમીનમાં દટાયેલી શું ચીજ છે અથવા હવામાં (ધ્યાને વાતાવરણમાં) શું ચીજ છે તેનું જ્ઞાન થઈ જાય છે (સાધારણ મનુષ્ય જોઈ શકે નહિ તે ચીજો તે જોઈ શકે છે) હવે એનો બીજો ખુલાસો પાણીએ વહેતી ચીજ છે એટલે વહેતો વખત 'વર્તમાન' કાળ, જમીન એ "ભુતકાળ" અને હવામાં ઉડતો તે "અવિષ્ય કાળ" એમ ત્રણ કાળનું પણ જ્ઞાન થઈ જાય છે.

કરદો (૧૪)મો ફકરો (૩૫)મો—ત્યારે હોરમબંદે કહ્યું કે, અએ સપેંતમાન જરથોસ્ત. પાંખ ફફરાવતાં, "પેપો-પરેન" (નામના) પક્ષિના પીછાં, તુંએ સોધવાં જોઈએ, તે પીછાંથી, (તુંએ) બદનને ધસરવું જોઈએ (તથા) તે પીછાંથી (તારા) દુશ્મનને બદદુઆ દઇને હાંકી કાઢવો જોઈએ.

ફકરો (૩૬)મો—જે માણસ તે જોરાવર પક્ષિના હાડકાં, અથવા તે જોરાવર પક્ષિના પીછ રાખે છે, (તે) બાગ્યશાળી માણસને કોઈ મારતું નથી. (અથવા તેને) હેરાન કરતું નથી. (તે રાખનાર શપ્સ) પહેલ્લાં તેને માટે ઇજ્જત રાખે છે, (સખખ કે) (તેનેથી તે) પહેલ્લાં કીર્તિ ધરાવે છે, પક્ષિઓમાંના (તે) પક્ષિનું પીછ (તે રાખનારને) મદદ કરે છે.

ફકરો (૩૭)મો—રાજકર્તાઓનો વડો, (અથવા) દેશનો ધણી (અથવા) સો પહેલવાનને મારનાર (બી) તેઓને (ધ્યાને ઉપર જણાવેલાં પક્ષિને) એકદમ મારી શકતો નથી (બલકે) તે (પક્ષી) એખણું તે બધાઓને મારે છે. (તથા) (તેઓની ઉપર) સરસાઈ ભોગવે છે.

એ પક્ષિના બેદનો ખુલાસો—દાદાર હોરમબંદે જરથોસ્તને કહે છે કે એના પીછાં તુંએ સોધવાં જોઈએ. પક્ષિનો બેદ આપણું મન અને એ મન શું છે તે

પહેલ્લાં જાણવું જોઈએ. બહન ધસરવું=એટલે એની ઉપર (મન શું છે તેને માટે) વિચાર કરવો. હાડકાં તથા પીછ રાખે છે=એટલે મનને કાબુમાં રાખે છે ધ્યાને મનનું પરિવર્તન કરી શકે છે તે સપ્સને પછી કોઇ મારતું નથી=એટલે મનને જીતનાર ઇન્દ્રિયામાં સૌથી જોરાવર ગણાય છે. કોઇપણ દુર્ગુણ તેને ફસાવી શકતો નથી. અને સો પહેલવાનને મારનારપણી તે પક્ષિને એકદમ મારી શકતો નથી=એટલે માણસ ગમે તેવો જોરાવર હોય, ગમે તેવી સત્તા ધરાવતો હોય, મ્હોટો બાદશાહ હોય, પણ જ્યાં સુધી તેને મનને માથું નથી, અથવા મનનું પરિવર્તન કરીને બીજી દીસાએ ફેરવ્યું નથી, ત્યાં સુધી તે કંઈપણ કાર્ય કરવાને શક્તિમાન નથી. “મન” એટલું બળવાન છે કે બલાબલા શૂરવીરો જેને સેંકડો લડાઈઓ પણ જીતી હોય, તેવાઓપણ, એ મનના ગુલામ થઈ જાય છે.

તેથી મનુષ્યે પેહલે મન વીધે જાણવું જોઈએ. એ મનને પવનની સાથે સરખાવ્યું છે. જેવી રીતે પવનને રોકવો એ બહુ બીકટ કામ છે, તેવીજ રીતે મનને રોકવું ઘણું મુશ્કેલ છે. જેનું મન સહેજે વસ ન થતું હોય ધ્યાને બહુ ચંચલ હોય તેનેજ આ પ્રાણાયમની ક્રિયા કરવી જોઈએ તે સિવાય બીજા કોઈએ કરવી નહિ. જેનું મન સારા વિચારો કરવાથી અથવા જ્ઞાનથી વસ થઈ જતું હોય, તેને આ કડાકુટ કરવી નહિ. અને તેથીજ આ યસ્તના લખનારે એને બેઠી છુપાવી રાખી છે. એ મનની વ્યાખ્યા નીચે લખવા મુજબ છે.

Mind is nothing—but a bundle of gross and subtle impressions (or desires) of previous births. મન એ કંઈજ નથી પણ આપણા આગલા જન્મોમાં કીધેલા સ્થુલ અને સુક્ષ્મ ઇચ્છાઓ (અથવા વિચારો)નો એક વીંટો છે. અને એ મન જન્મોજન્મ આપણી સાથેજ આવે છે. અને એને લીધે દરેક મનુષ્યની જીંદીજીંદી પ્રકૃતિ (અથવા ખાસ્યત) હોએ છે. એ મનની ઉપર તો હજારો કીતાબો લખાઈ છે. અને આપણા શાહનામામાં એવી સુંદર રીતે એ મનને કેમ મારવું તેનો એક બેદમાં કીસ્સો લખ્યો છે. અને તેને મ્હોટી લડાઈનું રૂપ આપ્યું છે.

“ફરેદુન અને સુહાક”

મનુષ્યમાં ચાર શક્તિ છે. મન બુદ્ધિ, ચિત્ત, અને અહંકાર. મનનું કાર્ય શંકા કરવાનું છે, એટલે મન કોઈ ચીજ નક્કી કરી શકતું નથી કે ખરું શું ખોટું શું. (આ ખરું કે પેલું) બુદ્ધિનું કાર્ય ખરું ખોટું પારખીને એક નિશ્ચય ઉપર આવી જવું. ચિત્તનું કાર્ય દરેક ચીજ યાદ રાખવી. (યાદદાસ શક્તિ) અને

અહંકારનું કાર્ય—હું—હું કરવાનું છે. એટલે જે કંઈ કામ કરીએ તે મેં કીધું, મારાથી થયું, એવું ગુમાન રાખવાનું તેને અહંકાર કહે છે.

જમશેદ પાદશાહનું રાજ પહેલેલે ધણું સારું હતું પણ પાછળથી એને એવું ગુમાન થયું કે હું જ ખુદા છું (મનમ ચઝદી) એવા ગુમાનને લીધે એ રૈયતમાં અળખામણો થઈ પડ્યો, અને જુકાકે આવી જમશેદને કાપી નખાવી ધરાનની ગાદી પચાવી પાડી. અને જમશેદની એ બહેનો (કાંઈક લખનારાઓ છોકરીઓ કરીને લખી જાય છે) જેઓનું નામ “અરનવાઝ” અને “શહેરનવાઝ” હતું તે બન્ને બહેનોને એને પકડી કેદમાં નંખાવી.

હવે એ જમશેદ તે આપણું ઉપરાંમન ૧ (super conscious) અને જુહાક તે આપણું અધોમન ૨ (sub conscious mind) જે મન આપણને આગળ વધારી શકે તેને ઉપરવું કહે છે, અને જે મન આપણને પાછળ લઇ જાય તેને નેનાથી આપણી અધોગતી થાય તે “અધોમન” “અરનવાઝ” એટલે “ગ્રેમ” અને “શહેરનવાઝ” એટલે પરમાર્થ. જ્યારે મનુષ્યમાંથી આ બે સદગુણ, ગ્રેમ, અને “પરમાર્થ” જતાં રહે (ઇઆને કેદમાં પડે) ત્યારે તે સદગુણોની જગ્યાએ બે દુર્ગુણો આવે, “જુલમ” અને “સ્વાર્થ” જુઓ જુહાકના ખભાં ઉપર બે નાગ કુટી નીકળ્યા હતા. તે જુલમ અને સ્વાર્થના ચિન્હ છે.

જુહાકની છ આંખ ત્રણ મોઢાં અને ત્રણ માથાં. એ આપણી જ્ઞાનેષ્ટ્રિયો, અને કર્મેષ્ટ્રિયો સમજવી, અને એ “મન” જ ઇન્દ્રિયોને પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવે છે. એ મનરાજ જ્યારે શરીરનો કપાળે લે છે (ઇઆને મનુષ્ય જ્યારે મનના ફાંટા પ્રમાણે ચાલે છે) ત્યારે મનુષ્ય નહિ કરવાના કામો કરીને શરીરથી કષ્ટ ભોગવે છે. જ્યારે જુહાકનું રાજ ધરાન ઉપર ચાલ્યું (ઇઆને શરીરમાં) ત્યારે બહુ જુલમ ચાલ્યો રાજ પેલા નાગને મનુષ્યના બે બેજાંઓ ખોરાક તરીકે જોઈએ. તેથી કંટાળી જઈને પ્રજાએ બળવો જગાડ્યો અને કાવેહંગર નામના લુહારે ફરીદુન જે છુપાઇ રહ્યો હતો. તેને શોધી કહાડીને, તે ફરીદુનની સરદારી હેઠળ લશ્કર જમા કરીને ધરાન ઉપર હલ્લો કીધો, અને જુહાકને પકડીને તેને હમાવંદના પહાડની બે ફાટ વચ્ચે ઉંધો ટાંગ્યો, ફરીદુન એને મારી નાંખી નહિ શક્યો, તેનું કારણ કે કયામતને દિવસે એનું મોત છે. તેથી એનો ભેદ તો એજ છે કે મન મરતું નથી, પણ મનને શુભ કાર્યમાં પરોવીને એનું પરીવર્તન થઇ શકે

છે, અને દુર્માર્ગ પહાડની એ ફાટ તે આપણી એ જાંગની વચ્ચે જે ઉંધે માથે લટકે છે તે મરદનો લીંગ (જનનેઈદ્રિ) એને જાડી સાંકળથી બાંધેલો છે અને એની આગળ એક મરદો રાખેલો છે, જાડી સાંકળ તે આપણી દૃઢતા મક્કમતા (firmness) જે મનુષ્ય દૃઢ વિચારનો હોય, તો મનને કાલુમાં રાખી શકે છે. હવે એ જુહાક સાંકળને ચાટી ચાટીને એક પાતલી દોરી જેવી આપી રાતમાં કરી નાખે છે. પણ જેવું સવારનું પહોર પડ્યું કે પેલો મરદો વાસે છે. કે તુરતજ પેલી સાંકળ પાછી જેવી હતી તેવી થઈ જાય છે. અને જુહાક નહાશી જઈ શકતો નથી. એ મન એટલું તો ચંચલ છે કે એને જરા પણ તક મળી તો નહાશી છુટે છે ઇમાને કંઈ ને કંઈ ખરાબ કાર્ય કરી દે છે. પણ જે પ્રેરણાથી મરદો વાસે ઇમાને આપણને પ્રેરણા થાય તો તુરત એ મનને પાછું કાલુમાં લાવી શકાય છે. જુહાકે ૯૯૯ વરસ (૧૧) મહીના અને (૨૯) દિવસ રાજ થયું, અને એનો એક દિવસ હજુ બાકી છે. એ ઉપરથી બેઠે ખુલી જાય છે કે આપણા ૧૨૦૦૦ વર્ષોના જરવાને દરેગો ખરાબના અંધધામમાં એક હજાર વરસ એ જુહાકના રાજ્યના છે. એટલે હજાર વર્ષ સુધી એ મનુષ્યને પોતાની મરજી પ્રમાણે ચલાવશે. હજારને અગ્રેજીમાં (Millennium) કહે છે. હોંદુઓ સહસ્ત્ર વર્ષ કહે છે. આપણા વિકાસ ક્રમમાં પ્રગટીકરણ (evolution)માં એક હજાર વર્ષ મનનું જોર વધારે ચાલશે. પછી છેવટના હજારમાં યાને કયામતને દીવસે એ જુહાકને કેરસારપ (કિંઈ સામ પહેલવાનનું નામ લખી જાય છે) આવીને એને મારશે.

કેમશર પાદશાહ જે ચએચસતેહ સરોવર આગળ પહાડના ગુફામાં છે. તેવણ બહાર આવશે, પેશોતન દસ્તુર કંગદેજમાંથી બહાર આવશે, અને દાદાર હોરમજદની અને સરોશની સાથે ઇજ્જતની કરશે. અને દુન્યાને ફરીથી સમારશે (ઇમાને સુધારશે જેને આપણે ફરશોગર્દ કરીને કહીએ છીએ, અગ્રેજીમાં Renovation કરીને કહે છે. આ બધી બાબદો દરેક વ્યક્તિની (ઇમાને દરેક મનુષ્યની) છેવટે તો મુક્તિ થશે રવાન બોખતગી થશે, ક્યારે થશે કે જ્યારે કેમશર ગુફામાંથી બહાર આવશે ત્યારે એટલે જ્યારે મન મરી જશે (ઇમાને જુહાકને મારશે) અને આપણી અંતર્યક્ષુ ખુલી જશે (ઇમાને ખુદાઈ જ્ઞાનથી (આત્મજ્ઞાનથી) આપણને દરેક બેઠે માલુમ પડી જશે ત્યારે.)

આ કથાનો હુંક સાર એટલોજ છે કે જ્યારે જમશેદ રૂપી બધું મન આપણા શરીરમાં રાજ કરે છે ત્યાં સુધી અરનવાઝ રૂપી પ્રેમ તથા શહેરનવાઝ રૂપી પરમાર્થ મનુષ્યમાં હોય છે. પણ જ્યારે જુહાક રૂપી દુષ્ટ મન શરીરમાં રાજ કરે છે. ત્યારે એ નાગરૂપિ દુર્ગુણો જુલમ અને સ્વાર્થ મનુષ્યને ખરાબ

માર્ગે દોરવી થીરીરનો નાશ કરી નાંખે છે. આ કથાને મળતી હાંફોએનું રામાયણ અને હોમરનું ઇલીયડ છે.

આ પ્રકારના લખાણને અંગ્રેજીમાં (Working hypothesis=A theory formed upon some principle not proved) (માની લીધેલી વાત સિદ્ધાંતાશ્રય) કરીને કહે છે. અને આવાં લખાણો કંઈ આપણાજ ધર્મમાં છે એમ નથી. દરેક ધર્મમાં એવા લખાણો આવે છે. જે લખાણો આપણે આગળ જોઈ ગયા. એ કુંચીથી ધણુ તાળાં ઉઘડી જાય છે. (ઈઆને બેદોનો ખુલાસો થઈ જાય છે) ધણી અસ્વભાવિક લાગતી વાતો સ્વભાવિક થઈ જાય છે, આ રીતે આધ્યાત્મિક સત્યો પ્રતિપાદન કરવાની રીત, અત્યારે ચાલતી પાશ્ચાત્ય ફળવણીની અસરમાં આપણને ગમે તેટલી વીચિત્ર લાગે, પણ એટલું સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે, પ્રાચીનકાળમાં એ સર્વત્ર રૂઢ હતી. (ઈઆને અસલના જમાનામાં આવી રીતનાં લખાણો લખવાનો ચાલ હતો) એમ જગતના પ્રાચીન ગ્રંથો જોતાં જણાય છે. ક્રિશ્ચન થિઓલોજીના અભ્યાસકો પણુ સાક્ષી પૂરી સકશે, કે આ પદ્ધતિનો એમાં સારી પેઠે ઉપયોગ થયો છે, અને થાય છે. અને તે સ્પીડન બોર્ગ જેવાના પંથમાંજ નહિ, પણ ઇંગ્લંડના “સ્ટેટ ચર્ચ” (રાજ્યે માનેલા સંપ્રદાયે) તથા “ટેનીસન” વગેરે કવીઓએ પણ સ્વીકારી છે. “શેક્સ્પીઅરના” નાટકોની ખરી મહત્તા પણ, આ પદ્ધતિને અનુસરતાં જ સમજાય છે. સર્વને સુવાદિત છે (ધણુ જણુ જાણુ છે કે) કે એના પાત્રો એ સ્ત્રીપુરુષજ નથી, પણ મૂર્તિમન્ત બાવો છે; એના નાટકો એ સ્થૂલ વ્યવહારનું વર્ણન નથી, પણ આધ્યાત્મિક સત્યોનું, પ્રત્યક્ષીકરણ છે. અને એ જ રીતે, મહાભારત, પુરાણો, વગેરેનું પણ છે.—

કરદો (૧૭)મો ફકરો (૫૧)મો—(બહેરામ ઇજદની નયતે ઇજેલી ચીજ નીચે જણાવેલા શખ્સોથી લેવાએ ખી નહિ, અને ખનાએખી નહિ.) (ઉપર જણાવેલા) તે (ઇજેલી ચીજ)ને શુનેહગાર માણુસ હાથમાં પકડે નહિ. બદ ઝોરત (ખી) નહિ (હાથમાં પકડે) (અથવા) અશોઇને તોડનાર, ગાથા ગાઇને નહિ બજુનાર, ફુનિયાને ખરાય કરનાર, (અથવા) આએ દીન જે હોરમજદી જરથેસ્તી તેની સાંમે થનાર (ઈઆને દીન દુસ્મન) (એ બધા તે ઇજેલી ચીજને) (હાથમાં) નહિ (પકડે).

ફકરો (૫૨) મો—(પણુ) અગર જે તે (ઇજેલી ચીજ)ને શુનેહગાર માણુસ, અથવા બદ ઝોરત, અથવા તો અશોઇને તોડનાર, ગાથા ગાઇને નહિ બજુનાર, ફુનિયાને ખરાય કરનાર (અથવા) આએ દીન જે હોરમજદી જરથેસ્તી તેની સાંમે થનાર, (ઈઆને દીન દુસ્મન) (તે ઇજેલી ચીજને) હાથમાં પકડે, તો

હોરમજદનો પેદા કીધેલો બહેરામ ઇજદ તંદરોસ્તીના ઉપાય છિનવી લે છે.

ફકરો પ૩મો—(તેથી) એક સરખી રીતે (અથવા હમેશાં) ઇરાન દેશોને સંકટો આવી પહોંચે, એક સરખી રીતે ઇરાન દેશો ઉપર (દુસ્મનના) લશ્કરો ધસારો કરે, એક સરખી રીતે ઇરાન દેશોના (લોકો) પત્યાસથી સેઃ ધણો, સોથી હજાર ધણો, હજારથી દશ હજાર ધણો, દશ હજારથી અગણિત ધણો માર ખાએ.

ફકરો (૫૪) મો—ત્યારે હોરમજદના પેદા કીધેલા બહેરામ (ઇજદ) આએ પ્રમાણે (ઇઆને નીચે જણાવ્યા મુજબ) કહ્યું.

અએ માણસો ડહાપણથી પેદા કીધેલું દુનિયાતું જોહર (ઇઆને તમામ કુદરત) ઇજ્જતને લાએક, (તથા) આરાધનાને લાએક નથી. કારણકે હમણા વ્યામથુર (નામના) દેવો, (તથા) દેવની આરાધના કરનાર માણસો લોહી વહેતું કરે છે, અથવા ખરાબીનો પ્રસાર ફેલાવે છે.

અહિયાં બહેરામ ઇજદની નૈયતે ઇજ્જતી યાજ—એનો બેદ એ છે કે પરેહજગારી (અથવા અશોધ) રાખ્યા વગર આ ફકરાઓમાં જણાવેલા યુનેહગાર બદ, ઓરત, ગાથા ગાઇને નહિ બણનાર, દીમ દુસ્મન વીગેરે દુરુણોવાળા સખ્સોએ, પ્રાણાધમની ક્રિયા નહિ કરવી, અને તેવાઓને એ શીખવવી પણ નહિ એવી રીતે મનાઇ કાઢી છે. કારણકે જે લોકો ખીજ લોકોને છેતરવાને માટે, અથવા નીર્દોશ લોકો ઉપર વશીકરણ કરીને તેને યુક્તિમ જેવા બનાવી દે છે. એટલે પોતાના સ્વાર્થને માટે તે પ્રાણાધમ કરે છે. પણ એવી રીતે લોકોને છેતરનારનું છેવટ, ખરાબજ આવે છે. તેથી જ બેદમાં કહ્યું છે કે ઇરાન દેશો ઉપર, દુસ્મનના લશ્કરો ધસારો કરે એ લશ્કરો તે દુરુણો એવો એનો ખરાબ ઉપયોગ કરનારને દેવો કહેલા છે, અને તે દેવો જ્યારે આ બહેરામ—યસ્ત લખઈ હશે ત્યારે, કેવી કેવી રીતે દેહને કષ્ટ આપીને (ઇઆને ખરાબ રસ્તે જઇને) હઠયોગ, વીગેરે કરતા હતા તે લોકોનું ખ્યાન.

ફકરો (૫૫) માં આપ્યું છે જે નીચે મુજબ છે. (૫૫) હમણાં વ્યામથુર (નામના) દેવો (તથા) દેવની આરાધના કરનારા, માણસો આએ લાકડું, કે જે નેમેહને નામે, ઓળખાએ છે, (તેને) આતશની નજદીક (બાળવાને માટે) લઇ જાય છે.

ફકરો (૫૬) મો હમણા વ્યામથુર (નામના) દેવો, તથા દેવની આરાધના કરનારા, માણસો, (પોતાની) પીઠ વાંકી કરે છે, કમર ખેંચે છે, (તથા) (પોતાના

શરીરના) તમામ સાંધાઓને સીધા કરે છે અહિંઆ, (તે) મારનારા (દેવો) તુટી પડે છે, (પણ) મારી શકતા નથી, અહિંઆ (તે) ઠાર કરનારા (દેવો) તુટી પડે છે, (પણ) ઠાર કરી શકતા નથી. (ઇંઆને પોતાની ખુરી મતલબમાં પાર પડતા નથી) હમણા વ્યામથુર (નામના) દેવો (તથા દેવની આરાધના કરનારા, માણસો (ખીજઓની) અક્ષતને ઢાંકી નાંખે છે, (તથા) (તેઓની જોવાની શક્તિને આસપાસ ઘેરી લે છે. ’

વ્યામથુર દેવો તે લોકોને કઠ્ઠા છે. કે જોઓ હાંદુઓમાં વાયમાગી, કાપાલીક, કાળ ભૈરવની મુર્તીને માનનારા અને એવા ખીજ ધણા સંપ્રદાયો છે કે જે લોકો મદીરા, માંસ મચ્છી મુદ્રા મૈથુન અને ગાંજો વીગેરે પીને ધણીજ હલકી અને નીતી બ્રષ્ટ ક્રિયાઓ કરીને આખો દિવસ આળસુ પડી રહે છે. અને તે લોકપણુ હઠયોગ કરીને, એવી શક્તિ મેળવી શકે છે. તે લોકોનું કામ સામા માણસ ઉપર વશીકરણ કરીને, તે લોકોને એવાં બ્રમીત તથા બેઆકળા કરી નાખે છે કે પોતાની જરાવતી યુદ્ધી પણ ગુમાવી દે છે. અને આ બદમાસોના હાથમાં સપડાઈ જઇને પોતાની નીતી પણ બ્રષ્ટ કરી દે છે. તેથીજ બહેરામ ચરતના દુરઅંદેશ (આહોંશ) લખનારે આ બાબતને અત્યાર સુધી છુપાવી રાખવાની આજ્ઞા આપી હતી. કારણકે જે ખુરા શખ્સો આ પ્રાણાયમ શીખી જાય તો તેનો ખુરોજ ઉપયોગ કરશે. એવી તેને ખાત્રી હતી. પણ હવે તે જમાનો (વખત) રહ્યો નથી. કે એને વધુ વાર છુપાવી રાખ્યે. લોકોને આવા બદમાસોના ફેલથી એનેલા (ખતરનાર) રાખવા જોઈએ કે તે ખીયારા આવા ચમત્કાર કરનારાઓના હાથ પર ફસી પડે નહી તેથીજ મારી ભોલી પણ લાગ-ણીયા દોગવધ જનારી કામને ફરી ફરી ચેતવણી આપું છું કે આવા રીમનોથી જેમ અને તેમ દુરજ રહેવું. એવા રીમનોનો પડછાયો પણ જ્યાં પડતો હોય ત્યાંથી પણ દૂર રહેવું.

હવે આપણે એ મન શું ચીજ છે, અને તેને કાપ્પુમાં કેમ લાવવું તે વિષે થોડાક લખાણોથી જોઇ શકશું કે એ માણસને કેવી રીતે નચાવે છે, અને શુદ્ધામ બનાવે છે.

મન વિષે કખીરજી શું કહે છે તે જુઓ, “જેવું મન તેવું માણસ”

મન મેરા પંખી બધા, જહાં તહાં ઉડ જાય,
જહાં જેસી સંગત કરે, તહાં તૈસા ફળ ખાય.

મન મરકટ બનખન શીરે, કછું નેક ન ઠહેરાય,
 રામ નામ બાંધા બિના, જીત બાવે તીત જાય.
 મન મરકટ મન ચાતુરી, મન રાજા મન રંક,
 જો મન હરજીકો મિલે, તો હરજી મિલે નિશંક.
 મન પંખી બિન પંખકા, લખ જોજન ઉડ જાય,
 મન બાવે તાકો મિલે, ઘટમે આંન સમાય.
 સાત સમુદ્રકી એક લહેર, ઔર મનકી લહેર અનેક,
 કોઈ એક હરિજન ઉભરા, કુખી નાવ અનેક.
 મન ચલે તો ચલતે દે, ફિર ફિર નામ લગાય,
 મન ચલતે, તન થંભ હય, તાકા કછુ ન જાય.
 મન ગયા તો જાને દે, મત જાને દે શરીર,
 બિન ચિલ્લે ચઢી કમાન, કિન બિધ લાગે તીર ?
 મય મમતા મન મારે, રાખો ઘટમે ઘેહર,
 જાજિ ચાલે પુઠં દે, તો અંકુશ દે દે ફેર.
 મન મારી મેઢા કરે, તનકી પાકું ખાલ,
 જીભ્યાકા ટુકરા કરે, જો હરિ બિન કાઢે સ્વાલ.
 જો તનમાંહિ મન ધરે, મન ધર નિર્મલ હોય,
 “સાહેબસો” સનમુખ રહે, તો ફિર બાલક હોય.
 તનકુ મન મિલતા નહિ, તો હોતા તનકા ભંગ,
 રહેતા કાલા ખોર જ્યું, ચઢે ના દુગ્ધ રંગ.
 મનકી હારે હાર હય, ઝોર મનકી જીતે જીત,
 પરજીજ જો પાછમે, તો મનહિ હોય પ્રતિત.
 “કુખીર” મન તો એક હય, બાવે તહાં બિલ્લમાંય,
 બાવે હરિ બકિત કરે, બાવે બિધ કમાય.

ઠહેરાયે કયા ? તો કહે મન.

મન ઠહેરા તમ જાનિયે, અનસુજ સમે સુજાય;
 જ્યું અધિયારે બચનમે, દિપક બાર દેખાય.

ઠેરવવું શું ? તો કહે કે તારું મન ઠેરવ.

અર્થ=મનુસનું મન, અહીં તહીં બમતું બંધ પડીને શાંત થયું છે

એમ ત્યારે જ જાણવું, કે જ્યારે નહિ સમજ પડે તેવી વાત હોય, તે સમજ પડી જાય, જેમ અધારી જગ્યામાં દીવો બાળ્યાથી ત્યાંની બધી ચીજો દેખાઈ આવે છે, તેમ મન શાંત થવાથી બધી (મુશ્કેલ) વાતો સમજ પડી જાય છે, માટે કપીરજી કહેવું એ છે કે તારા મન પર કાબુ રાખી, તેને ભમવું અટકાવી શાંત રાખ, તો પછી બધી વાતો તને સહેલાઈથી સમજ પડી જશે.

ભગવદ્ ગીતાના (૬) થા અધ્યાયના (૧૮) શ્લોકમાં કહે છે કે યોગીએ અતિ શાંત ચિત્તવાળા તથા નીર્ભય થઈને, બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળતા રહીને, મનને શેકીને, અને ચિત્તને મારામાં જોડીને મારાધ્યાન પરાયણ થઈ બેસવું.

શ્લોક (૧૯) મો—મનને વશ રાખનારો યોગી, આ પ્રમાણે તેને સદા મારા ચિંતનમાં જોડતો રહીને, મારા સ્વરૂપજનુ નિર્વાણપદની પરમ શાન્તિને પામે છે.

શ્લોક (૨૯) મો—આવા સાક્ષાત્કારને પામેલો યોગી, સર્વત્ર, સમદ્રષ્ટિવાળો થઈને સર્વ જૂનોમાં આત્માને, અને આત્મામાં સર્વ જૂનોને રહેલા જુએ છે.

શ્લોક (૩૦) મો—આમ જ મને “પરમાત્માને” સર્વમાં, અને સર્વને મારામાં રહેલા જુએ છે. તેનાથી હું દૂર થતો નથી. અને તે મારાથી દૂર થતો નથી.

શ્લોક (૩૫) મો—હે મહાત્માહો ! એ “મન” ચંચળ અને વશ થવું કઠીન છે, એમાં સંશય નથી, પરંતુ હે કૌતેય, “અભ્યાસ” અને વૈરાગ્ય વડે તે પણ જરૂર વશ થાય છે.

“યોગ વસિષ્ઠ” નામના પુસ્તકમાં પણ એક એવી કથા લખેલી છે કે, એક વખતે “રામે” વસિષ્ઠ મુની આગળ પોતાની નમ્રજન્ય જાહેર કાંઈ અને કહ્યું કે, મન એવું ચંચળ છે કે હું મનને વશ કરી શકતો નથી, અને નીચે લખવા પ્રમાણે પોતાની અશક્તિ દેખાડી.

“હે મુને ! પૂર્વ જન્મની વાસના જળ (ધર્માધર્મ સંસ્કાર) મને જેમ ઝેર છે, તેમ હું ઉભો રહું છું, હું કૃપણ મિચારો શું કરું ?

ત્યારે વસિષ્ઠે ઉત્તર આપ્યો કે—

પૂર્વ જન્મની વાસના જળથી મન બદલે છે, અને એનો ઝેરો ઝેરાય છે, માટે—એ જળને છેદી શાશ્વત શ્રેય પામવા સાફ “સ્વપ્રયત્ન” થકી, પ્રાપ્ત

કરેલા “પૌરુષની” (પૂરુષાર્થ) જરૂર છે. એ વિના શ્રેય પ્રાપ્ત કરાતું નથી.

પછી વસિષ્ઠ મુની સવિસ્તર ઉપદેશ કરે છે કે-પૂર્વ જનમનો વાસના વ્યુહ એ પ્રકારનો હોય છે, શુભ, અને અશુભ, શુભ વાસના પ્રવાહથી ખેંચાવામાં આવે નથી, એ વડે ક્રમે કરી શીઘ્ર શાશ્વતપદ પ્રાપ્ત થાય છે.

જો અશુભ વાસના ખેંચતી હોય તો “યત્ન પૂર્વક” એ ઉપર જય મેળવવો, અને એ વાસનાની સરિતાને શુભ માર્ગે વાળવી.

બહેરામ ચસ્ત કરદો (૧૯) મો ફકરો (૬૦) મો—જેથી કરીને જેમ બીજા તમામ ધરિનીઓ (ચાલે છે) તેવી ફતેહથી હું ચાલું, જેથી કરીને હું (દુશ્મનના) આગ્રે લશ્કરને મારું, જેથી કરીને (દુશ્મનના) આગ્રે લશ્કરને મારીને નીચે નાંખું, જેથી કરીને હું (દુશ્મનના) આગ્રે લશ્કરને મારીને નીચે તોડી પાડું કે જે (લશ્કર) મારી પુટે આવે છે.

ફકરો (૬૧)મો—હોરમબદના પેદા કીધેલા બહેરામ (મજદ)ને હમો વખાણીએ છિયે, ગાએ-ગેશ્પંદને માટે હિમ્મત (હોળે) ગાએ ગેશ્પંદને માટે વખાણ (હોળે) ! ગાએ ગેશ્પંદને માટે (સારા) સખુન (હોળે) ! ગાએ-ગેશ્પંદને માટે ફતેહ (હોળે) ! ગાએગેશ્પંદને માટે ખોરાક (હોળે) ! ગાએગેશ્પંદને માટે વસ્ત્ર (હોળે) ! ગાએ-ગેશ્પંદને માટે (માણસે) મહેનત કરવી જોઈએ. (સખ્ય કે) તે આપણા ખોરાકને માટે વધારો કરનારાં (છે).

(૬૦)માં ફકરામાં દુશ્મનના લશ્કરને તોડી પાડવા, મારી નીચે નાંખવા, અને તેની ઉપર ફતેહ મેળવવા માગે છે, કારણ કે દુશ્મનનું લશ્કર પુટે આવે છે. એ લશ્કરો તે આપણા નફસે-અમ્મારા, અથવા દુર્ગુણો એ વાંધે આગળ પશુ લખાણ થયું છે. અને એ દુશ્મનોને મારી હઠાવવા પ્રાણાયમ કરવો જોઈએ. જે પવિત્ર વિચાર કરવાથી એ દુશ્મનોને મારી શકાતા હોય તો પછી, પ્રાણાયમ કરવાની જરૂર નથી. ચંચળ મનવાળાને જ પ્રાણાયમની જરૂર છે. એ બાબદ ખુલાસાથી સમજવી હોય તો શાસ્ત્રી “નથુરામ સરમા”નું ગીતા સંબંધીની દ્રષ્ટિનું નીરૂપણ કરીશું. મહાભારતની કથાના કુરૂક્ષેત્રના મેદાનમાંના સામસામી યોદ્ધાઓ કોણ કોણ હતા, પાંડવો તે કોણ અને કૌરવો તે કોણ.

અંધ ધૃતરાષ્ટ્ર=એટલે (વિષયાંધમોહ)ના દુર્યોધનાદિ (કામાદી) પુત્રો સખળું રાજ્ય (જીરીરાદી પ્રદેશ) દબાવી પોતાના કાકા પાંડુ એટલે (વિવેક)ના, યુધિસ્થીરાદી

(સહરમાદી) પુત્રોને કંઈ પણ ભાગ આપતા નથી, એ વિષયમાં તેમને બહુબલ સમજાવ્યા છતાં પણ જ્યારે તેઓ સમજતા નથી, ત્યારે પરસ્પર યુદ્ધ કરવાનું કરે છે. પાંડવો (વિવેકના પુત્રો)ની સેનામાં યુધિસ્થીર (સધર્મ) ભીમ (સાહસ અથવા પુરૂષાર્થ), અરજુન (મંદવિરાગ), નકુળ (ઉપશમ), સહદેવ (ભક્તિ) ને ધૃષ્ટદ્યુમન (એકાગ્રતા આદિ મુખ્ય યોદ્ધાઓ) હતા. યુદ્ધમાં સર્વથી આગળ પડતું કામ અરજુનનું હતું. “શ્રીકૃષ્ણ” (આત્મા) અરજુનના સારથી, એટલે નેતાનું કામ કરતા હતા, (રથ હાંકતા હતા). કૌરવો એટલે (મોહના પુત્રો)ની સેનામાં, દુર્યોધન (એટલે “કામ”), ભીષ્મ (અસ્મીતા), દ્રોણ (સંસ્કાર), કૃપાચાર્ય (અવિદ્યા), કરણ (રાગ), વીરકરણ (દેષ), અશ્વત્થામા (ત્રાસના), જયદ્રથ (અભીનીવેષ), શલ્ય (વિષયા કરપણ) ને જુરીશ્રવા (કરમ) આદી મુખ્ય યોદ્ધાઓ હતા. આ પ્રમાણેજ બહેરામ યસ્તના સામસામા લશ્કરોનું પણ સમજવું.

હવે ગાય ગોસ્પંદને માટે જે લખ્યું છે તે નીર્દોશ સ્ત્રી અને બાળકોને માટે બેદમાં લખ્યું છે. આટલા લંબાણ ખુલાસા ઉપરથી ખાત્રી થશે કે બહેરામ જે ફતેહ શીરાજનો આપનારો ફરેસ્તો છે તે કોઈજ નહિ. પણ આપણા મનને (યાને પવનને) કાલુમાં રાખનાર આપણા પોતાનો પુરૂષાર્થ સમજવો.

મનુષ્ય ગમે તેવો પુરૂષાર્થ કરે, પણ જે કાર્ય કરે તેનું અભીમાન રાખે નહિ અને જે થયું તે, તે “સાહેબ” યાને દાદાર અહુરમજ્દની મદદથી થયું, એવી રીતે પોતાની ખાકસારી દેખાડે નહિ. (એમુદ થાય નહિ) ત્યાં સુધી મનુષ્ય છેવટને સુકામે પુગે નહિ ખુદલા શખ્દોમાં કહીએ તો મનુષ્ય તો એક “મારેફત”જ છે. જે કંઈ ફુ-યાનું બહું થાય છે તે બલોનો કરનાર તો દાદાર હોરમજ્દ પોતે છે. મનુષ્ય કાંઈ કરી શકતો નથી જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં “હુપણ” ખુદનુમાઈ છે ત્યાં સુધી તેની રવાન એખ્તગીજ (મુક્તિ) નથી. કેટલાક મનુષ્યો બહેરમાં પોતાની ખાકસારી દેખરાવે છે. પણ અંતરમાં તો “હુપણ” હોય છે.

રામકૃષ્ણ પરમહંસે=એક દ્રષ્ટાં આપ્યો છે કે વાંદરીનું બચ્ચું પુરૂષાર્થ કરે છે, એટલે તે પોતાની માતાને વળગે છે અને તે માતા તેને લઇને કુદે છે, જ્યાં સુધી તે મજબુત રીતે પકડી રાખે છે ત્યાં સુધી તેને ખાસ્તી નથી, પણ જો કંઈ ગફલતી થઇ જાય તો પડી મરણ, પામે, કારણ કે તે બચ્ચાંના પુરૂષાર્થ પરજ આધાર છે, જ્યારે એક બીલાડીનું બચ્ચું પોતાની માતા ઉપરજ બધો આધાર વિશ્વાસ રાખે છે, પોતે તો ફકટ મીઆંક મીઆંક કરીને ઉભું રહે છે. જ્યારે તેની માતાજ તેને મહોંડાંમાં પકડીને એક જગ્યાએથી

ખીજી જગ્યાએ લઈ જાય છે. તેને પુરુષાર્થ કરવો પડતો નથી. પણ માતાના આધાર (બરોસા) ઉપરજ વિશ્વાસ રાખવાનો છે. તેજ પ્રમાણે દરેક મનુષ્યે પુરુષાર્થ કરવો પણ સાથે સાથે બધો આધાર અથવા વિશ્વાસ તો તે સાહેબ ઉપરજ રાખવો જોઈએ,

Courage brother do not stumble
Though the path be dark as night,
There is a "Star" to guide a humble
Trust in "God" and do the right.

બહેરામ ચસ્તમાં પુરુષાર્થ વીધે જે લંબાણથી સમજાવ્યું છે. તે પુરુષાર્થ ફક્ત મરદોએજ કરવાનો છે. સ્ત્રીઓને માટે કંઈ પણ લખ્યું નથી. અને સ્ત્રીઓને કંઈ પણ જાનતો યોગ, ક્રિયા કરવાનું ફરમાન કેંઈ મલતું નથી. ફક્ત હિંદુ શાસ્ત્રમાં એવું લખાણ છે કે. સ્ત્રીઓએ પતિવ્રતા (પતિ પરાયણ) એટલે એક પતિવ્રત પાલનું પોતાના ધણી સિવાય બીજા મરદોને બાંધ, બાપ અથવા દીકરા જેવા સમજવા કંઈ તરફ વિકાર દ્રષ્ટિથી જોવું નહિ. બસ એટલી જ ફરજ એ સ્ત્રી વર્ગને બજાવવાની છે અને આટલી એકજ ફરજ બજાવવાથી એ સ્ત્રીઓનો ઉદ્ધાર થઈ જાય છે. અને એટલી બધી શક્તિ તે સ્ત્રીમાં આવી જાય છે કે મરદોને એટલી શક્તિ મેળવવાને માટે કંઈ જન્મો લેવા પડે છે. હિંદુ શાસ્ત્રમાં પણ સ્ત્રીનો ફરજનો મરદના જેવો જ માનને લાયકનો ગણ્યો છે. એને અર્ધાંગના કહીને કહી છે, એટલે મરદનું અર્ધું અંગ સ્ત્રી છે. (એ અર્ધાં અંગો મળીને એક સંપૂર્ણ અંગ થવું તે)

જ્યાં જ્યાં ઉડતાં પક્ષીઓનું ખ્યાન (બેદમાં લખેલું) આવે. ત્યાં ત્યાં હંમેશાં જે જગ્યાએ જે લાગુ પડતું હોય, તે લાગુ પાડવું. જુઓ બહેરામ-ચસ્તમાં પક્ષીનો અર્થ "મન" કરીને કાઢ્યો છે. અને એ મન બધે બંધ બેસતું આવે છે. જુહાકની આગળ મરથો બંધ્યો છે. એ મરધાનો અર્થ શાંત રીતે કાંધેલો વીચાર કરીને તેનો સંબંધ સાંધ્યો છે. ફરજ પહેલવાન જ્યારે આફતમાં આવી પડતો હતો ત્યારે દરેક વખતે "શાહમુગ" ને પેતાની મદદે બોલાવતો હતો. અહિંયાં "શાહમુગ"નો અર્થ પ્રેરણા inspiration બંધ બેસતો આવે છે. આપણી કૃષિ અથવા ફરોહરોને પણ પાંખ આપીને ઉડતું દેખાડ્યું છે. એનો અર્થ પવનની સાથે આવતું અને જતું દેખાડ્યું છે. કોઈ ઠેકણે ઉડતાં પક્ષીનો અર્થ ભવિષ્યકાળ તરીકે ઘટાળ્યો છે. એમ જ્યાં લાગુ પડે ત્યાં ત્યાં જુદે જુદે અર્થે સમજાવ્યો છે.

આ નાના જેવાં દેખાતાં પણ કામમાં રાખવાનું મુશ્કેલ જણાતાં. મનને કેમ કામમાં રાખવું, તે વીધે બહેરામ યસ્તમાં પ્રાણામનની રીત દેખાડી છે. તે બધાથી બનવી મુશ્કેલ છે. છતાં પણ ધીરે ધીરે અભ્યાસ, કરવાથી, અને સારા વિચારો રાખવાથી મન ઉપર કામ રાખી શકાય છે. તેથી જ શ્રીરદોસી એ શાહનામામાં જુહાક અને ફરેદુનના કિસ્સામાં (શ્રીરદોસી આપણા બધા રમ્મો બેદો સમજતો હતો) એને એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે.

ફરીદને ફરરાખ શીરસ્તે ન બુદ,
જે મુશ્કે જે અંબર સીરસ્તે ન બુદ,
બ દાદો દહેસ્ત આફત આન નીકૂઈ
તો દાદો દહેશ ફૂન ફરીદન વફ.

એટલે ફરેદૂન કાંઈ ફરેસ્તો નહિ હતો, કે કસ્તુરી કે અંબરનો બનાવેલો નહિ હતો, પણ ઇન્સાફને લીધે આટલો બધો સરફરાજ થયો હતો, જે તુંબી ઇન્સાફી થાય, તો તુંબી ફરેદૂન જ છે. એમ જાણ.

આ બેતમાં શ્રીરદોસીની કહેવાની મતલબ એટલી જ છે કે કોઈપણ કામમાં (આમદમાં નીરાશ થવું નહિ. મનમાં એવો વિચાર પણ લાવવો નહિ, કે મારા જેવા મનુષ્યથી આવું મહાભારત કામ કેમ થઈ શકશે. હંમેશાં આશાવાદી રહેવું. આપણો ધર્મ જ આશાવાદી અને પૂર-વાર્થ કરવાનો છે.

માટે દરેક મનુષ્યે પ્રયત્નતો કરવાજ જોઈએ, ફક્ત ખોદા ઉપર વીશ્વાસ રાખીને બેસી રહેવાથી કાંઈ પણ કાર્ય થશે નહિ, હિમ્મત રાખવી, પ્રયત્ન કરવા કદાચ તુરત પરિણામ નહિ પણ આવે તેથી હાથમાં લીધેલું કામ, છોડી દેવું નહિ. દરેક કાર્યનું પરિણામ તો આવવાનું જ, મોડે કે વહેલે. તેથી અપણે પોતે જ એવી રીતે તૈયાર રહેવું, કે મોતની બીક પણ આપણામાંથી જતી રહે. તે ઉપર એક દ્રષ્ટાંત છે. કે, એક વખત ત્રણ પાદરીઓ પાના રમવા બેઠા હતા, તોલ ટપ્પા કરતાં કરતાં એક જણે પુછ્યું, કે જો હમણા મોતનો દૂત આવે અને આપણને લઈ જવા માંગે તો શું કરવું. એક પાદરીએ કહ્યું કે હું તો દેવળમાં જઈ બંદગી કરું, બીજાએ કહ્યું કે હું તો આજ જગ્યા ઉપર બંદગી કરી લઉં, જ્યારે ત્રીજા પાદરીએ તો નચીંતાઈથી જવાબ આપ્યો કે હું તો પાનાજ રમ્યા કરું. આવી નચીંતાઈ જ્યારે આપણામાં આવે ત્યારે જાણવું કે

આપણે સંપૂર્ણ થયા છીએ. અને એ સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે, મનને કાષ્ઠમાં રાખીને સારા વિચારો કરતા રહેવું. અને સયંમી થવું (સમય રાખવો) બહેરામ ઇન્દ્રને માટે આપણામાં એટલો બધો વિશ્વાસ છે, કે કોઈ મહાભારત કામ કરતી વખતે એને યાદ કરવામાં આવે છે, કે.

“બહેરામ ઇન્દ્રની મદદ”

અમૃતઅિન્દ્ર ઉપનિષદ (સાર)

મન એ પ્રકારનું છે:—શુદ્ધ અશુદ્ધ, કામનાઓની ઈચ્છા કરવાવાળું મન અશુદ્ધ છે, અને કામનાઓ વિનાનું મન શુદ્ધ છે. મનુષ્યના બન્ધન અને મોક્ષનું કારણ એક માત્ર મનજ છે. એ મન જ્યારે વિષય ભોગેમાં ફસાય છે, ત્યારે બન્ધન થાય છે, અને વિષયવાસનાથી છુટું થાય છે, ત્યારે મનુષ્યનો મોક્ષ થાય છે. માટે મોક્ષની (રવાન બોખ્તગીની ઈચ્છાવાળાએ) મનને હમેશાં ભોગેચ્છા વિનાનું બનાવવું. ભોગોની આસક્તિ છૂટી જતાં જ્યારે મન હૃદયમાં એકત્ર અને છે, અને જ્યારે મનનું મનપણું નીકળી જાય છે, ત્યારે તે પરમપદરૂપ બ્રહ્મને પામે છે.

જ્યાં સુધી મનનો નાશ ન થાય ત્યાં સુધી તેનો હૃદયમાં નિરોધ કરવો, આટલુંજ માત્ર ખરેખર જ્ઞાન છે. અને એજ મેક્ષ છે. બાકીનું તો બધું વાણીનો વિકાસ છે. અશુદ્ધ મન વડે બ્રહ્મ વિચારી શકાતું નથી, પરંતુ શુદ્ધ મન વડે તે વિચારી શકાય છે. આમ બ્રહ્મ અચિંત્ય છતાં ચિંત્ય છે. બધે સમ (સરખી) રીતે રહેલા એ બ્રહ્મનું ચિંતન કરનારો બ્રહ્મનેજ પામે છે. પહેલાં ઉઠ્કાર વડે યોગસાધના કરવી, અને પછી ઉઠ્કારથી પણ પર રહેલા નિર્ગુણ બ્રહ્મની ધારણા કરવી. કારણ કે એ નિર્ગુણ બ્રહ્મની ભાવના ચતાંજ ભાવ કે અભાવ (અર્થાત સત્ય કે મિથ્યાનો ખ્યાલ) રહેતો નથી. એજ વિકલ્પ વિનાનું દોષરહિત અને પૂર્ણ બ્રહ્મ છે; અને એ બ્રહ્મ હુંજ છું. એમ જાણીને મનુષ્ય જરૂર એ બ્રહ્મને પામે છે.

જે વિકલ્પરહિત અને અનંત છે, યુક્તિ અને દ્રષ્ટાંતથી જે ન સમજાવી શકાય એવું છે. જેની કલ્પના ન થઇ શકે એવું છે. અને જેની પહેલાં કોઈજ નથી, એવા પરમ કલ્યાણમય તત્વને જાણીને મનુષ્ય એનેજ પામે છે. ખરું જોતાં તો અહીં ઉત્પતિ પણ નથી, અને વિનાશ પણ નથી. શુરુ પણ નથી અને શાન્તિનો ઉપદેશ પણ નથી. મેક્ષની ઈચ્છા પણ નથી અને મેક્ષ પણ નથી. —આટલુંજ માત્ર સાચે સત્ય તત્વ છે

હવે આપણે બહેરામ ચસ્તનું લખાણ પુરૂં કર્યા અગાઉ આપણી ઇનશનીના હા. ૩૦ માં અને ૩૧માની અંદર ઇચ્છાશક્તિ સબધી જે લખાણ કાઢ્યું છે, તે તપાસી જોવાથી ખાતરી થશે કે આપણી ઇચ્છાશક્તિમાં કેટલું બધું બળ સમાયલું છે.

“LET ME NOT LACK WILL, O MAZDA.”

The man of character and the man of talents and the man of intellect accomplish great things in the world, but it is the man of resolute and indomitable and energetic will that towers above all and works wonders. He rouses peoples from their lethargy, acquaints them with their latent powers, radiates a hopeful and heroic spirit among the irresolute, inspires confidence in them, instils courage in the timid, and injects burning zeal in them, to dare and do great deeds. Eagerly do they flock round his banner and follow him wheresoever he chooses to lead them.

Such a one of irrepressible will walks with an assured air of success in grappling with any difficulty that confronts him.

His driving enthusiasm enables him to fight his way unscathed through all trials and tribulations.

The unbounded faith in his own capacity emboldens him to move heaven and earth to accomplish with success what seems impossible to his neighbours.

With confidence and courage, he successfully drives the world onward on its march.

Let me not be diffident and of wavering will, Ahura-Mazda. Let my will be based on truth and rectitude.

Let it be swayed by reason and selflessness. Let me cultivate my will power and be of firm and inflexible will. Let me walk with self-confidence erect with my head held high. Let me hold fast and look up and push a head to overcome hardships. Let me bravely sweep past all obstacles, and pave my way to success. Give me strength and vigour and courage and firmness to work my will for fulfilment of the mission of my life as thou hast willed, Ahura-Mazda.

—*Dastur M. N. Dhalla.*

પ્રકરણ ૨૫મું

“મહોટી હોમ યસ્ત”

THE PATH TO THE TEMPLE OF DIVINE WISDOM

A clean life; an open mind a pure heart, an eager intellect, an unveiled spiritual perception, a brotherliness for all, a readiness to give and receive, advice & instruction.

A courageous endurance of personal injustice, A brave declaration of principles; A valiant defence of those who are unjustly attacked; And a constant eye to the ideal of human progress, and perfection, which the sacred science depicts; This are the Golden stairs, up the steps of which the learner may climb to the temple of Divine wisdom.

—H. P. Blavatsky

મહોટી હોમ-યસ્ત ઈજનેના ૯-૧૦-તથા ૧૧મા હાની બનેલી છે. આપણે આગળ જોઈ ગયા તે પ્રમાણે એ હોમ-યસ્તનો રચનાર (અનાવનાર) કોઈ જુદોજ દસ્તુર હોવો જોઈએ. ધણુ પોતાનું નામ નહિ આપતાં જણે પેગં-બરેજ રચેલા હોય તે પ્રમાણે ઈજનેમાં ઉમેરી દીધેલી છે. અને એ ઈજનેના ૭૨ હામાં સૌથી ઉત્તમ યાને બોધ લેવા લાયક છે. આખી ઈજનેનો સાર એ

હોમ યસ્તમાં જ સમાવી દીધો છે. જે ઈજનેને આપણે તાજ તરીકે ગણ્યે તો એ તાજમાં હોમયસ્ત કોહીનુર હીરા સમાન છે. એની અંદર અક્ષગ્ઝાન અથવા ખુદાઈ ગ્ઝાન (આત્મિક ગ્ઝાન)થી મનુષ્ય પોતાની જાતને પીછાણી શકે; (યાને પોતે કોણ છે તે પીછાણી શકે) અને એ ગ્ઝાન મેળવવાને માટે શું લાયકાત જોઈએ. અને એ ગ્ઝાન કેવી રીતે મેળવવું તેનું બારીક વર્ણન કીધેલું છે.

ઉપર ટાંકેલા મેડમ બ્લેવેટ્સ્કીના શબ્દોમાં, એ અક્ષગ્ઝાનના જીવંતુએ કેવી લાયકાત મેળવવી જોઈએ તેની વ્યાખ્યા સંપૂર્ણ રીતે આપેલી છે. મેડમ બ્લેવેટ્સ્કી જેની ખાંતીથી બાઇએ એ અક્ષગ્ઝાન મેળવવાને માટે કેવીકેવી મુશીબતો વેડી. દુન્યાની મુસદ્દરી કરી એ ગ્ઝાન મેળવ્યું તેની તો ઘણા વાંચનારાઓને ખબર હશેજ. જ્યારે આજે તો ધરઆગળ નર્ચોતે બેસીને પણ એ ગ્ઝાન મેળવી શકાય એવાં સાધનો આપણી પાસે મોજુદ છે. જેટલું જોઈએ તેટલું સાહિત્ય સહેલથી મળી શકે છે. તે છતાં પણ આપણે તે તરફ લક્ષ આપતા નથી. એ આપણા લોકોની એક કમાલ એવ (અથવા ખામી) છે. એ બાઇ જેવીએ દુન્યાના દરેક ધર્મના લખાણો વાંચ્યા. પોતાથી બન્યા તેટલા બેદો પણ ખોલી દેખાડ્યા. અને એ અક્ષગ્ઝાન તરફ લોકોને રસ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે એ ગ્ઝાનનો ફેલાવો કરવા, ગમે તેવી ટીકાઓની દરકાર કર્યા વગર પ્રયત્ન ચાલુજ રાખ્યા, અને આજે એ બાઈના દુન્યાબરમાં લખેા અનુયાયીઓ છે.

હું કંઈ થીઓસોફીસ્ટ નથી. પણ મારે તો જ્યાંથી પણ ગ્ઝાન મળે ત્યાંથી મેળવવું એવા સીદ્ધાન્તનો છું. કબીરજી કહી ગયા છે કે—

“કંચન હોવે કીચમે, વિષમે અમૃત હોય,

વિદ્યા નારી નીચમે, તીનો લીજીએ સોય.”

હોમના બે અર્થ કીધેલા છે. એક હોમ ઈજદ અને બીજો હોમસલી. એ હોમના જુદા જુદા અર્થો થયેલા છે. સ્પીગલ, દારમેસ્ટેટ અને યુસ્તિએ, એનો અર્થ “અશો બુન્યાદનો પાક જનમેલો” એવો કીધો છે. જ્યારે મરહુમ કાંગાંએ એનો અર્થ “અશોઈનું કૌવત આપનાર” એવો કીધો છે. મીલ્સે એનો અર્થ “પવિત્રાઈ-રાસ્તી લાવતો” એવો કીધો છે. જ્યારે મેં એનો અર્થ અક્ષગ્ઝાન, ખુદાસનાશી, આત્મિકગ્ઝાન એવો કીધો છે, અને બીજા ધર્મના બેદમાં લખેલા લખાણોથી એનો મુકાબલો કરીને સાબીત કરી આપ્યો છે. જે કોઈ સહેલો એનો એ અર્થ થતો નથી એમ સાબીત કરી આપી, કોઈ જુદો અર્થ ઘટાવી આપે અથવા એનો સંબંધ કંઈ જુદીજ ચીજ સાથે છે એમ સાબીત કરી

દેખાડે, તો સેવક તે અર્થ માનવાને તૈયાર છે. મારી મતક્ષમ તો સત્ય થું છે. તેજ દેખાડી આપવાની છે. મરહુમ કાંગાનો અર્થ, મારા ધટાવેલા અથ સાથે ધણે ભાગે મળતો આવે છે. અશોષનું કૌવત ક્યારે મેળવ્યે કે જ્યારે આત્મિક-જ્ઞાન અથવા બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવ્યે ત્યારે.

ફકરો (૧)શ્રી—હાવન ગેહમાં હોમ (ધર્મ) (પેગંબર) જરથેસ્તની નજદીક આવ્યા (જેવણુ) (ધ્યાને અશો જરથેસ્ત) આતશને આસપાસથી પાક કરતા (હતા). તથા ગાથા ગાઇને બાણના (હના), (પેગંબર) જરથેસ્તે તેને પુછ્યું, અએ નર (તું) કેણુ છે? જેને મેં તમામ હાડમંડ દુન્યામાં, શ્રેષ્ઠ (તથા) ખુશ્નુરત (અને) અમર જીંદગીનો જોયો.

ફકરો (૨)જો—ત્યારે તે અશો (તથા) દરદને પછાત નાખનારા હે મે મને પાછો જવાબ આપ્યો કે, અએ જરથેસ્ત, હું અશો (તથા) દરદને પછાત નાખનાર “હેમ” છેઉં, મને શોષ (ધ્યાને મારી તક્ષમમાં રહે) તથા અએ સપે-તમાન (જરથેસ્ત) પીવાને માટે મને કુટ (ધ્યાને પીવાને માટે હે. મ સર્ગીને છુંદી નીચરીને તેનો રસ કહાડ) તથા જેમ ખીજ (દુન્યાને) ફાએદો કરનારાઓએ, મને વખાણ્યો હોએ, (તેમ) કીર્તિના ગાયનમાં મને તું વખાણુ. આ ફકરાઓનો ખોલાસો એ છે કે, શ્રેષ્ઠ અને અમર જીંદગીનો એટલે એ બ્રહ્મજ્ઞાનથી મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ, અને અમર જીંદગીનો થાય છે. અહિંયાં દરદનો અર્થ અજ્ઞાનતા (બ્રહ્મજ્ઞાન સિવાયના ખીજાં દરેક જ્ઞાનને અજ્ઞાનજ કહેતાં છે) દુન્યામાં દરદ એકજ છે, “અજ્ઞાનતા” અને એનો ઇલાજ પણ એકજ છે “બ્રહ્મજ્ઞાન”

આપણા મોખેદ સાહેબો ઇજ્જતને કરતી વખતે હાવનીમમાં એ હોમને લાલાથી (યાને બતાવી) કુટે છે તેનો ભેદ એ છે કે હાવનીમ તે આપણું મસ્તક અને કુટવું એટલે મનન કરવું વિચાર કરવો એવો થાય છે. મનન રૂપી લાલાથી, હાવનીમરૂપિ મસ્તકમાં હોમરૂપિ બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવવું. ૧ નોટ

૧ નોટ આપણી સૌથી મોતેમર ગણાતી ક્રિયા ઇજ્જતને અથવા યસ્ન કહેવાય છે અને તેમાંજ આ હોમ યસ્ત પણ આવી ગયલી છે. હવે એ ઇજ્જતને અથવા યસ્નનો ખરો ભેદ હિંદુઓના “ગર્ભોપનિષદ”માં ખુલ્લો કરી દેવામાં આવ્યો છે. હિંદુઓમાં યસ્ને યજ્ઞ કહેવામાં આવે છે. બન્નેની ક્રિયાઓ ધણે ભાગે એકમેકને મળતી આવે છે.

શરીરમાં જે યજ્ઞ ચાલી રહ્યો છે, તે આ પ્રમાણે છે.

યજ્ઞના ત્રણ અગ્નિઓ (આહવનીય, ગાર્હપત્ય, અને દક્ષિણાગ્નિ) તે શરીરમાં, મુખ, ઉદર અને હૃદય છે. આત્મા યજ્ઞમાન (યજ્ઞ કરનારો) છે. મન બ્રહ્મા

ફકરો (૩)જો ત્યારે જરથોસ્તે કહ્યું હોમને નમાજ (હાંજો) અએ હોમ ? હાડમંદ દુનિયામાં પહેલ્લાં કયા માણસે તુંને (ક્રિયાના કામમાં અર્પણ કરવાને માટે) કુટ્યો તેને શું આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થય ? તેને શું ફાયદો હાંસેલ થયો ?

ફકરો (૪)થો—ત્યારે તે અશો તથા દરદને પછાત નાંખનાર, હોમે મને પાછો જવાળ આપ્યો કે, “વીધામ” પહેલ્લો માણસ (હતો). (જેણે) (આએ) હાડમંદ દુન્યામાં મને (ક્રિયાના કામમાં અર્પણ કરવાને માટે) કુટ્યો, તેને આએ આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થય, તેને આએ ફાયદો હાંસેલ થયો, તે એ કે, તેને માટે એક છોકરો યુવદીથી જન્મ પામ્યો, જે જન્મ પામેલાઓમાં ધણો જ ખોરેહવાળો (તથા) માણસોમાં સુરજની તરફ જોનારો (તથા) રેયતથી સરી પેઠે પાસગાની કરનાર જમશેદ પાદશાહ (હતો).

જેણે આએ દુન્યામાં (પોતાની) પાદશાહીયાં પશુ તથા માણસોને અમર કીધાં, પાણી તથા ઓરવને નહિ સુકાતાં (ઈઆને તાન્) કીધાં (સોકો) તાન્ને ખોરાક ખાતાં હતાં.

ફકરો (૬)થો—એ ફકરામાં હોમરસ પીવાથી “આથવ્યાન”ને ત્યાં ફરેદુન નામનો છોકરો યુવદીથી જન્મ પામ્યો, અને એ ફરેદુને ત્રણ મ્હોડાના, ત્રણ માંથાના, છ આંખના, હજાર યુક્તિવાળા જેરે મંદ જુહાક કે જેને આ દુન્યાના નાશને માટે અએમેન્યુશે પેદા કીધો હતો તેને પકડીને કેદ કીધો.

ફરો (૮)થો—ત્રીજો માણસ “ઝિન” હતો જેને હોમરસ પીવાથી તેને ત્યાં એ છોકરો યુવદીથી જન્મ પામ્યા, એક “ઉર્વાક્ષ” જે દીનદાર તથા ધનશાસ્ત્રી હતો. બીજો જવાનીના કૌવતવાળો ગુચ્છાવાળા બાલ સાથનો ગુરજ રાખનાર “કેરસારપ” હતો. એ કેરસારપે સરવર નામના સાંપને મારી નાંખ્યો હતો, કે જે સાંપ, માણસને તથા ઘોડાને ગળી જતો હતો, અને એ સાંપના શરીર ઉપર હાથના અંગેડા જેટલું લીધું હજેર હતું. એ સાંપના શરીર ઉપર કેરસારપે લહોડાંના વાસણમાં ખાણું પકવ્યું હતું બપોરની વખતે તે સાંપ ગરમ થયો, અને કુંફારા મારી, લહોડાંના વાસણની (તળેથી) શુંચરાંમાંથી બહાર નીકળી આવી, વહેતાં પાણી તરફ દોડી ગયો હતો, કેરસારપ બીહીને પાછલથી દુર નહાસી ગયો હતો.

(યમનો આઠાણ) છે. લોભ વગેરે પશુઓ છે. ધંધા અને સંતોષ એ યમની દીક્ષારૂપ છે. બુદ્ધિ અને ઈન્દ્રિયો યમના પાત્રો છે, કર્મેન્દ્રિય હોમવાતું દ્રવ્ય છે. મથું યમના કપાલ (એક જાતનું પાત્ર રૂપ છે. વાળ દર્ભ છે, મોં અંદરની બેદિ છે. મથું ચાર ભાગમાં વહેંચાયેલું કપાલ નામનું યમ પાત્ર છે.

૬૩૨ (૧૨)મો—એથો માણસ “પોરોસરપ” હતો જેને હોમરસ પીનાથી, તેને ત્યાં યુક્તદીથી જરથોસ્ત પેગંબર જન્મ્યો હતો. એ જરથોસ્તના જન્મયા પછી, જે દેવો માણસની સુરતમાં આએ જમીન ઉપર દોડતા હતા, તે દેવોને જમીનમાં ઢાંકી દીધા હતા.

એ ચારે જણને ત્યાં જે છોકરાઓ પેદા પડ્યા (હોમરસ પીધા પછી) તે છોકરાઓ તે આપણે ખોરદાદ યસ્તમાં જોઈ ગયા પ્રમાણે (જુઓ ખોરદાદ યસ્ત) એ અલ્પ જ્ઞાનથી મનુષ્યમાં આવતી મહાન શક્તિ, તેને પુત્રો કહેલાં છે.

“સરવર” નામનો સાપ તે “કામદેવ” “રતીદેવ” સમજવો મનુષ્યને વધારે મુશીબત એ કામદેવને જીતવા માટે પડે છે. કામદેવને જીતવો એ કોઈ વીરલા પુરૂષથી જ બની શકે છે. સાપનું ઝેરનો ઉતરી શકે છે, પણ કામી સ્ત્રીના નયન બાજીથી ધાયલ થયેલો પુરૂષ પોતાના ધા રૂઝાવી શકતો નથી એ સ્ત્રી શક્તિમાં બે ગુણો છે, એ મરદને નર્કમાં પણ નખાવી શકે છે. અને એને સ્વર્ગનું સુખ પણ આપી શકે છે. એટલે અલ્પજ્ઞાનની અંદર જે કોઈ મોટું વિધન નડતું હોય તો એ કામદેવ અથવા સ્ત્રી છે. આ ચાર પુરૂષોનાં ત્રણ કલ્પીત છે. (યાને ૩૫૬ છે) જ્યારે જરથોસ્ત વીષેનું ખ્યાન તવારીખી છે. આવા બેદ બર્મા લખાણોની સમજ નહિ પડવાથી એક વખતે દારમેસ્તેતે જેવા વિદ્વાને પણ “જરથોસ્ત” વીષે એવું મત બાધ્યું હતું કે એ કાંઈ ખરેખરો થઇ ગયેલો તવારીખી પુરૂષ નથી, પણ કલ્પનામાંથી ઉભો કીધેલો પુરૂષ છે.

આપણા સાહિત્યમાં (ધર્મમાં) એ હોમરસ પીનારને ત્યાં બળવાન પુત્રો પેદા પડે છે. એમ બેદમાં લખી જાય છે. જ્યારે હોંદુઓમાં તો ખુદ્શા અખદોમાં “સોમરસ” પીનારને પોતાને ફાયદો થાય છે. એમ કહી જાય છે જુઓ ભગવદ ગીતા અધ્યાય (૯)મો.

શ્લોક (૨૦)મો—ત્રણ વેદના જ્ઞાતા અને સોમરસ પીનારા જે નિષ્પાપ (પણ સકામી) પુરૂષો યજ્ઞમાં મારી પુજા કરીને, સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની પ્રાર્થના કરે છે, તેઓ પવિત્ર ઈંદ્રલોકને પામીને, ત્યાં દેવોના દિવ્ય ભોગ ભોગવે છે.

હોંદુઓના સર્વથી પ્રાચીન ગ્રંથ રગ્વેદમાં એ સોમરસ વિષે લખે છે કે— પીવાની વસ્તુઓ તરીકે દુધ અને “સોમરસ” એનો ઉપયોગ બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં કરવામાં આવતો હતો, રગ્વેદની નીચે આપેલી રચાઓ આ સંબંધી બહુ જ સુંદર ખ્યાલ આપે છે, અને દુધ અને “સોમરસ” બન્ને ઉપરની પ્રાચીન

હિંદુઓની પ્રીતી પ્રકટ કરે છે.

(૧) જેમ દુધની ઇચ્છા રાખનારો માણસ સહેલાઈથી દોહી શકાય એવી ગાયોને પ્રાપ્ત કરી, તેમને દોહી, તેમના દુધથી પોતાની ઇચ્છા પુરી પાડે છે, તે રીતે “વિદ્યા ઇચ્છતા” લોકો, જ્ઞાનીઓની પાસે પરમેશ્વર, કે જે બધા પદાર્થોનો પ્રકાશક છે, તેની સ્તુતી સાંભળી જ્ઞાન પામી પોતાની ઇચ્છા પુરી કરે છે. (૩૦વેદ મંડળ ૧, અધ્યાય ૧, સૂકત ૪)

(૨) હે “સોમ” ! તમને ખુશ ધુટવામાં આવે છે, ત્યારે તમે અમૃત આપો છો, તમારાથી સર્વત્ર આનંદ વ્યાપે છે, અને તમે ઇશ્વરને માટે પ્રવાહ ધારણ કરો છો. (૩૦વેદ ૬ : ૬૬)

(૩) સાત નરીઓ હે સોમ ! સ્ત્રીઓ ગીત ગાતા પોતાની આંગળીથી તમને હજાવે છે, તમે યજ્ઞ કરનારાને તેના કાયોતું પુરું સ્મરણ કરાવો છો. (૩૦વેદ)

(૪) હે સોમ ! તમે જ્યારે પાણીથી ભેગા થાઓ છો, ત્યારે તમે આનંદ થાય એવા અવાજ સાથે ભેગા થાઓ છો, અર્થાત્ સોમરસ અને પાણી ભેગાં થાય છે, ત્યારે તેમાંથી અવાજ ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે તમને આંગળીઓ વડે ખુશ હજાવવામાં આવે છે ત્યારે પણ તમારામાંથી મધુર અવાજ ઉત્પન્ન થાય છે. (૩૦વેદ)

(૫) હે સોમ ! વાસણની ઉપર વસ્ત્ર રાખીને જ્યારે તમને હજાવવામાં આવે છે. ત્યારે તમારી અમૃત જેવી મીઠી ધારા પાત્રમાં પડે છે. (૩૦વેદ)

(૬) હે સોમ ! તમે જ્યારે દુધમાં એકત્રિત થાઓ છો, ત્યારે દુધ તમારા તરફ આનંદકારી શબ્દોથી દોહી આવે છે. (૩૦વેદ).

હવે એ સોમરસને માટે એમ પણ કહેવામાં આવે છે કે, એ રસ પીતાં તેના છાંટા શરીરે ઉડે છે, તો શરીરના તે ભાગમાં કેદ થાય છે, આટલા માટે એ રસ આર્યો નદીમાં ગળાંપુર પાણીમાં ઉમા રહીને પછી પીતા હતા.

હિંદુઓનો ૩૦વેદ પણ બેદમાં જ લખાયેલો છે, અને હિંદુઓએ પણ આપણા ધર્મશાસ્ત્રોની નકલ કરીને બેદમાં લખવાની પદ્ધતિનો જ ઉપયોગ કર્યો છે. જુઓ એ લોકો પણ એમજ લખે છે કે જ્યારે તમને (સોમરસ)ને ખુશ ધુટવામાં આવે છે, ત્યારે તમે અમૃત આપો છો, તમારાથી સર્વત્ર આનંદ વ્યાપે છે, અને તમે ઇશ્વરને માટેજ પ્રવાહ ધારણ કરો છો. આ બધાં લખાણોનો બેદ “બ્રહ્મજ્ઞાન” લેવા માટે મનુષ્યે પ્રયત્ન કરવા જોઈએ, ધુટવું એટલે જે જ્ઞાન લીધું હોય તેની ઉપર ખુશ મનન કરવું (અથવા વિચાર કરવો). એ બ્રહ્મજ્ઞાન

ત્રીણે હોંદુઓના સમુદ્રમંથનમાં પણ એજ બેદ છુપાવેલો છે. “સમુદ્રમંથન” એટલે આ શરીરમાંજ બધી શક્તિઓ છે. અને તેને મેળવવા શરીરને જ ખીલવવું જોઈએ, અને એ શરીરમાંથી શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ.

Second incarnation (a tortoise) The Gods wished to churn the ocean like curds with the object of bringing out the fourteen Ratnas. (Jewels) They used the Mandrachal Mountain, as the churning pole, and the black serpent, as the churning string, and began churning. The mountain being very heavy, began to sink. The Gods could not hold it up. They invoked the assistance of God, who assumed the form of a tortoise and held the mountain on its back (served as a foot-stool) Then the Gods were crowned with success.

The Fourteen Ratnas are (1) Nectar or ambrosia, (2) Deadly poison, (3) Liquor, (4) “Laxmi” wife of “Vishnu” (5) A cow named “Kamadhenu” (fulfilling all desires), (6) The seven mouthed horse (the vehicle of the sun), (7) The moon, (8) The “damsel” Rambha (who gives her performances in the court of Indra), (9) Kalpa Vriksha (all satisfying tree, a native of heaven), (10) Kaustubha (a celebrated Jewel worn by Vishnu), (11) Dhanvantri (the physician of the gods), (12) Airavat (the elephant of Indra), (13) Dhanush (the bow of Vishnu) and (14) the conch (blown by the Hindus at time of worship).

આવા આવા બેદોમાં કાંઈકલાં લખણેથી હોંદુઓના પુસ્તકખાનાઓ ભરાયલાં છે. આ બધી પુરણોની કથાઓમાંથી એકનો એક જ સાર નીકળે છે કે, મંથન (યાને વિચાર) કરીને બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવે, ઉપર લખેલાં ૧૪ રત્નો મેળવવાં હોય તો મનુષ્યે પુરુષાર્થ કરવો.

ફકરો (૨૬) મે—ત્યારે (પેગંબર) જરયોસ્તે કહ્યું, નમાન હોખે હોખને હોમ બલો (નથા) સારો પેદા કાઢેલો છે, હોમ સાચ્યો પેદા કાઢેલો, નેક પેદા કાઢેલો, તંદરોસ્તી આપનારો સારાં શરીરનો, કામ સ.રં કરનાક ફતેહમંદ,

(અથવા વેરીને મારનાર સોનેરી) (અથવા લીલા) રંગના નમતી ડાંખળીવાળો (છે)
જેમ (તે) પીનારને માટે ધણોજ સરસ (છે).

ફકરો (૧૭)મો—અએ લીલા (હોમ) તારું ડહાપણુ હિમત, ફ-તેહ, તંદ-રોસ્તી, તંદરોસ્તીના ઉપાય, અમાદી, વૃદ્ધિ, તમામ શરીરનું કૌવત, (તથા) તમામ ચળકાટ ભરેલી મહોતાઇ-એ (સધણું) હું માંગું છું, કે જેથી કરીને મુલકોમાં સ્વતંત્ર પાદશાહ, ખરાબીને તોડનાર (તથા) દરજને મારનારની ગાફક હું કરું, (અથવા અમલ કરું)

ફકરો (૧૮)મો—(એ બધું ચાને ડહાપણુ, હિમ્મત, ફ-તેહ, તંદરોસ્તી મહોતાઇ ઇત્યાદિ હું માંગું છું) કે જેથી કરીને તમામ દેશ રાખનારાઓની, દેવોની માણસોની, બહુગરોની, પરીઓની, જીવમગારોની, કોકોની, કરપોની, સાંપની ખસલતના માણસોની. આસ્મેગ માણસોની, ચાર પગવાળા વરુઓની (તથા) પુષ્કળ પલટનવાળા, ફરેખવાળા (તથા) ધસારો કરી આવનારા લશ્કરની-(એ બધાંઓની) ખરાબીઓને હું તોડું

આ ઉપર લખેલી જુદી જુદી શક્તિઓ, અથવા સદગુણો પેગંબર જરથોસ્ત હોમ ઇન્દ પસે માંગે છે, અને તે દરેક શક્તિઓ જરથોસ્ત પ્રાપ્ત પણુ કરે છે. એટલે એ શક્તિઓ પોતાની આસને ખેરડ (ચાને જાની અકકલથી)થી શાંત રીતે વિચાર કરીને પોતાના આત્માને પીઠાણીને મેળવી શકે છે.

ફકરો (૨૨)—જેઓ લગામમાં રાખેલા ઘોડાઓને શરતના મેદાનમાં દોડાવે છે, તેઓને હોમ જોર તથા કૌવત બક્ષે છે જનનારી ઓરતોને હોમ ખુશસુરત છોકરાં. (અને) વળી અશે ઓલાદ આપે છે, જે ધર ધણીઓ નુસ્ક બણવા બેસે છે, તેઓને હોમ ડહાપણુ તથા મહોતાઇ બખશે છે.

ફકરો (૨૩) મો—જે કન્યાઓ લાંબો વખત સુધી પરણ્યા વગરની હતી તેઓને સારી અકકલવાળો હોમ, જેને અરજ કરવામાં આવે છે, તે શેતાબીથી સત્ય (અથવા પ્રમાણીક ખાવંદ આપે છે. એનો અર્થ અથવા ખોલાસો=લગામમાં રાખેલા ઘોડા એટલે ઇંદ્રિયો પર કાબુ રાખીને જે કેમ મુશદ માંગે છે (ચાને આત્મીક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની જીજ્ઞાસા રાખે છે.) તે તેની લાયકાત મુજબ થોડું થણું પણુ જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

કુંવારી કન્યા એટલે જે માણસમાં દુર્ગુણો ધણા ઓછા હોય ચાને પવિત્રાઈ (અશોધ) જાળવી શકતો હોય, તેને એ જ્ઞાન (ચાને ખાવીંદ) ધણું

સહેલાઈથી મળી શકે છે. (જેવી રીતે એક કુંવારી કન્યા પવિત્ર હોય તેવી રીતે આપણું શરીર પણ પવિત્ર રાખ્યું હોય તો એ જ્ઞાન સહેલાઈથી મળી શકે છે.) જેવી રીતે સ્ત્રી મરદની તાબેદાર હોય છે. તેવી રીતે એ બ્રહ્મજ્ઞાનથી શરીર (અથવા મન) પણ આત્માનું તાબેદાર થાય છે.

કરદો (૨)ને ફરો (૧૩)મો—આ ફરારમાં ખુદ્દા શબ્દોમાં જણાવી દે છે કે હોમ એ આત્મજ્ઞાન છે.

(૧૩) હોમને નમાજ (હોમો) કે દરવીશના મનને સઉથી તવંગર (માણુ-સ)ના જેટલું મ્હોટું કરે છે, હોમને નમાજ (હોમો) કે જે દરવીશના મનને એટલું ખુલ્લું કરે છે કે, (તે) વિદ્યાને લીધે ઉચે જાય છે, (ઇઆને ખુલ્લું વિચાર કરે છે) અએ પીળા હોમ જે કાંઈ તને ખરચીત ગાયમાંથી નીકળતી ચીજ (ઇઆને જીવામ અર્પણ કરે છે, (તેને) તું નરથી ભરપુર વધારે ડહાપણવાળો તથા જ્ઞાનવાળો કરે છે. (જીવામ એટલે ખાલેસ અંતકરણ)

ગાયમાંથી નીકળતી ચીજ (ઇઆને જીવામ) તે કંઈ ચીજ જેને આપણે દુધ કહીએ છીએ, એ અલંકાર (બેદ)નો ખુલાસો નીચે મુજબ છે.

“સર્વ ઉપનિષદો રૂપી ગાયો છે, તેને દોહનારો ગોપાલ નંદન “શ્રીકૃષ્ણ” ભગવાન છે, અર્જુન રૂપ વત્સ (વાછરડો) છે. ખુદ્દિશાળી પુરોહો તે દૂધના ભોક્તા પીનારા છે. અને મહાન ગીતામૃત રૂપી દુધ છે.

ફરો (૧૫)મો—જે (ખાચડી) હોમનો (ઇઆને હોમની નેયતે ઇજેલો) દરન અધર્મથી ખાવા એસે છે, તેણીને (હોમ) આશ્રતના જેવાં ફરજંદ (તથા) સદ્ગુણી છોકરા આપતો નથી. અહિયાં દરનનો અર્થ કેવી મતલબે લીધો છે, તે જોઈએ દરન શબ્દ અવસ્તાના “દ્રઓનસ” શબ્દ ઉપરથી નીકળ્યો છે. હિંદુઓના વેદના “દ્રૌણ” શબ્દ સાથે મળતો આવે છે, એનો અર્થ પ્રવાહી ખેરાક કરી થાય છે, (જુઓ રીસ્તિસ્તાન પાનું ૪૭૭ મુ) આપણા કોઠા સાધારણ રીતે ધંકેરી નાની રોટલી બનવે તેને દરન કહે છે, અરખ્ખી બાપામાં એક ઠેકાણે “દરના” કરીને શબ્દ આવે છે. અને તેનો તરજુમો અંદરનુ દીલ કરવમાં આવ્યો છે, અંદરનુ દીલ એટલે અંતકરણ અથવા conscience થાય છે. (દરન શબ્દ દાલ, રે,વાવ અને નુન અક્ષરનો બનેલો છે)

અહિયાં એ દરન શબ્દને જો અરખ્ખી શબ્દના જેવો અર્થ કરીને ઘટાવીએ(બંધ બેસાડ્યે) તો ૧૫માં ફરારનો અર્થ નીચે મુજબ થાય.

જે કાંઈ પોતાનું અંદરનું દીલ (અથવા અંતઃકર્મ) ચોખ્ખું (પવિત્ર) કર્યા વગર બ્રહ્મજ્ઞાન લે (અથવા લેવાની કોશીશ કરે) તો તેને ત્યાં અશ્વત્થાનના જેવાં ફરજંદ અથવા ઊંકરા પેદા થાય નહિ. એટલે તેને એ જ્ઞાનનો લાભ મળે નહિ, અથવા એ જ્ઞાનનો ઉલટો ઉપયોગ કરી, પ્રગટીકરણમાં પાછળ હટી પાડે તેનું પરીણામ ધણું બયંકર આવે. એ બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ દુન્યાના લોકોએ આગળ વધારવાને માટેજ કરવો જોઈએ, જે એનો ઉપયોગ પોતાના સ્વાર્થને માટે કરવામાં આવે તો તેનું પણ પરીણામ સારું નહિ આવે.

એ બ્રહ્મજ્ઞાન વિષે વંદીદાદની પરગરદ (૩)૭ ફરો (૩૦)મો જુઓ. એમાં જરથોસ્ત બેદમાંજ પુછે છે કે અએ દાદાર માજદયસ્તની દીનની વૃદ્ધિ શું હોએ છે ? ત્યારે હોરમબદે કહ્યું કે અએ સકથી પવીત્ર જરથોસ્ત ! સારી પેઠે (ધ્યાને કોશીશથી) અનાજની ખેતી (એ માજદયસ્તની દીનની વૃદ્ધિ છે.) ત્યાર પછી (૩૨) માં ફરોમાં બેદમાં જ કહેવામાં આવે છે કે—

“જ્યારે અનાજ જમીનમાં મુકવામાં આવે છે (ધ્યાને જ્યારે અનાજની રોપણી ચાલે છે) ત્યારે દેવો કુંદારા મારે છે, (અથવા હાંફે છે) જ્યારે ઉગેલો અનાજ થાય છે ત્યારે દેવો ઠાંસે છે; જ્યારે છરેલો (અથવા ખાંડેલો) અનાજ થાય છે. ત્યારે દેવો રડે છે. (અને) જ્યારે ગુંદો (અથવા આંટો મેદો) થાએ છે ત્યારે દેવો નાશ પામે છે. (જે) ઘેર આએ ગુંદા (અથવા અનાજના લોટ)ને વાસે છે (ધ્યાને જે ઘેરમાં આટો લોટ હોએ છે) ત્યાંહાં દેવો ગોયા માર આધેલા (ધ્યાને હારમાર થએલા) રહે છે. જ્યારે અનાજ પુષ્કળ થાએ, (ધ્યાને અનાજનો પાક સારો ઉતરે) ત્યારે જે પ્રમાણે ગરમ તપેલું લોહું ઉંડાણમાં પડે છે, તે પ્રમાણે એકઠા મળીને તે દેવો (ઉંડા ગારમાં નાસી) જાએ છે.

આ વંદીદાદના ફરોમાં બધે ખુલ્લો સ્પષ્ટ અર્થ જાય છે. અહિયાં જમીન અથવા ધર સખ્દ આપણા શરીરને માટે વાપડેલો છે. જમીનમાં અનાજ મુકવું એટલે આત્મિક જ્ઞાન લેવાની શરૂઆત કરવી, ત્યારે દેવો એટલે દુર્ગુણો કુંદારા મારે છે. જ્યારે એ જ્ઞાન લઈને તેની ઉપર મનન (ચિંતાર) કરવામાં આવે છે ત્યારે દેવો રડે છે, જ્યારે એ જ્ઞાન સંપુર્ણ રીતે લઈને તે પ્રમાણે ચાલવામાં આવે છે ત્યારે દેવો નાશ પામે છે ધ્યાને આપણામાંથી દુર્ગુણો બીજકુલ નીકળી જાય છે પણ જ્યારે એ જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવામાં આવે છે, ત્યારે તો માણસના રૂપમાં ફરતાં દેવો ધ્યાને અરામ ચાલના માણસો પણ તે બ્રહ્મજ્ઞાની આગળ ઉભા રહી શકતા નથી. દલીલો કરી શકતા નથી. અને દૂર નહાસ્તા ફરે છે એટલે એ બ્રહ્મજ્ઞાનનો પ્રભાવ છે.

એ હોમની કેફ આપણને ચપલ કરે છે. ખોલાસો--એની મતલબ એ કે બધી જાતના શરાબો, તથા કેશી ચીજો, લીધાથી, મગજને ઉસકેરીને જોરસો તથા ગુસ્સો ઉત્પન્ન કરે છે, જેથી ખરાબી નીપજે છે, પણ ક્રિયાની રૂચે તેયાર કીધેલા હોમનો રસ પીધાથી ઉત્પન્ન થતી કેફ ધણી ખુશ હોએ છે, અને તેની ખુશખુશાલીમાં નેક તથા સારાં કામો કરવાને માણસને ઉસકેરે છે. બ્રહ્મજ્ઞાન સિવાયના બીજાં બધાં જ્ઞાનો માણસને મગર ખનાવે છે, જ્યારે આ જ્ઞાનથી મનુષ્ય જ્ઞાંત સંતોષી, અને સ્વતંત્ર થઈને ખુદા આગળ પોતે નાચીજ છે. ધ્યાને કાંઈ હીસાખમાં જ નથી એવો ખાકસાર થઈ જાય છે. (ધ્યાને પોતાની જાતને જુલો બેખુદ થાય છે) ખુદી જુલો જાય છે. એનું રહેવાનું ઠેકાણું અલખુર્જ પહાડ ઉપર છે. એટલે જ્યાં મનુષ્યનું બેજી આવેતું છે ત્યાં આગળ. કેરફેગર સાહેબે એને ચાલાક તથા હાપણ બખશનારો બનાવ્યો છે. હાપણ બખશનાર તરીકે મુકરર કીધો છે, ત્યારથી સારા સગન લાવનારા પક્ષિઓ તુને (અએ હોમ) બધી દિશાએ લઇ જાય છે. સારા સગન લાવનાર પક્ષિઓ તે સારા વિચારો ધંધરી ગ્રેરણાઓ.

(અએ હોમ) રૂપાના તસ્તમાંથી સોનાના (તસ્ત)માં હું તુને રેકું છું, (અથવા ગાળું છું) અએ હોમ તુને જમીન ઉપર (હું) નહિ ઢોળું, કારણ કે (તું) હંચી કાંમતનો (છે). એ જ્ઞાન આપણને હંચે ચહડાવે છે એટલે હલકી ખાસ્યતમાંથી હંચે દરજ્જો લઈ જાય છે (તેથી બેદમાં કહ્યું છે કે રૂપાના તસ્ત-માંથી સોનાના તસ્તમાં રેકું) જમીન ઉપર નહિ ઢોળું એટલે બ્રહ્મજ્ઞાન લેવાને જોનામાં શકિત નહિ હોય, ધ્યાને નાલાયક હોય તેને એ જ્ઞાન નહિ આપવું. જોનામાં એ જ્ઞાન લેવાની લાયકાત હોય તેનેજ એ જ્ઞાન આપવું મનુષ્યનો દરજ્જો જોઈને.

એ જ્ઞાનને આપણા લોકોએ “હોમ” હિંદુઓએ “સોમ” સુરીઓએ “મય” અથવા દાદ. શીવમાર્ગી (ધ્યાને શીવ અથવા મહાદેવને માનનારો પંથ) એને “ભાંગ” તરીકે વર્ણવે છે. શીવ સંપ્રદાયવાળા કહે છે કે શીવજી ભાંગ પીતા હતા, અને એ ભાંગની નીશામાં ચક્રચુર રહેતા હતા, તેથી આજે પણ શીવમાર્ગીઓ ભાંગ ધુટીને પીએ છે, જેવી રીતે આપણે હોમનો બેદ નહિ સમજ્યા, તેવી રીતે સનાતન હિંદુઓ પણ “સોમનો” બેદ જાણતા નથી જે ખરા વેદાંતીઓ અથવા બ્રહ્મજ્ઞાનીઓ છે તે થેડાજ એ બેદ સમજે છે. તેવી રીતે જ ખરા શીવભક્ત છે. તે એનો બેદ ખરોખર સમજે છે. એ ભાંગને ધુટીને એટલે મનન કરવું જેમ ભાંગ વંચારે ધુટાય તેમ તેની નીશા પણ બહુ થાય, એટલે જેમ મનન અથવા વિચાર વધારે કરવામાં આવે તો “સમાધિ” થાય, અને એ

સમાધિ સ્થિતીમાંજ જ્ઞાન મેળવાય, એમ સારી રીતે જાણે છે.

જ્યારે કેટલાક શીવમાર્ગીઓ એ ભાંગનો ભેદ જાણુના નથી તેઓની તો એવીજ માન્યતા છે કે શીવજી પોતે ભાંગ પીતા હતા અને નીશામાં ચક્રચુર થઈને સ્મશાનમાં જૂનો અને પ્રેતોની વચ્ચે ગળામાં જહેરી નાગો વીટાળી પડી રહેતા. જહેર પણ પી જતા તેની પણ અસર થતી નહોતી, એવી ભોળા બકતોની માન્યતા છે, પણ જેઓ સંકેતિક જ્ઞાનમાં સમજે છે, તેઓ તો જાણે છે કે આ તો એક “રૂપક” છે. એની ખરી મતલબ તો એજ છે કે, જો સંસારરૂપી નાગચુડમાં પણ મનુષ્ય વીટલાયત્રો હોય (યાને સંસારી હોય) અને જહેર પીવું એટલે સંસારમાં ગમે તેવી પણ વિપત્તી (દુઃખો) પડતી હોય તે છતાં જો મનુષ્યે આ બ્રહ્મજ્ઞાન લીધું હોય તે સંયમ જાળવી શકે છે. ગમે તેવા વાતાવરણમાં (environment) રહેતો હોય, છતાં પણ તે નહિમ્મત થતો નથી. સંસારમાં ફસી પડતો નથી, સંસારી છતાં સંન્યાસી જેવી જાદગી ગાળી શકે છે. જો મનુષ્યમાં આવી સમતા અથવા વૈરાગ્ય હોય, તેજ ખરો બ્રહ્મજ્ઞાની. એનો ખરો ભેદ નહિ જાણવાથી આજના કેટલાક શીવમાર્ગીઓ ભાંગ પીએ છે. અને નીશામાં ચક્રચુર થઈ આજસુ જેવા પડી રહે છે. દુન્યાના દરેક ધર્મોમાં આવા ભેદી અર્થોના અનર્થો થઈ જવાથી ઘેટાળા થાય છે. મનુષ્યે સંન્યાસી થવાની જરૂર નથી.

સંસારમાં રહી લડનારો એ કીડલામાં રહી લડનારા લડવૈયા જેવો છે. જ્યારે સંન્યાસી એ ખુદ્શાં મેદાનમાં ખુદ્શી છાતીએ લડનાર લડવૈયા જેવો છે.

હવે ફારસી ભાષાના ધુરંધર કવી મહાત્મા “નઝીર”ની થેડીક ધધિરી પ્રેમ અથવા બ્રહ્મજ્ઞાન વીધે લખેલી કવીતાઓ વાંચવાથી ખાત્રી થશે કે, આપણા ધર્મમાં જેમ હાવનીમમાં હોમ રસ કુટીને પીવાનો હુકમ ફરમાવવામાં આવ્યો છે (ધર્માને આજ્ઞા કીધી છે) તે પ્રમાણે નઝીરે એને ભાંગ અને ભાંગ કુટવાનો (ખુટવાનો) કુંદી, સોટો, તરીકે જણાવીને, એ ભાંગ પીવાથી મનુષ્યને કેટલા બધા ફાયદા થાય છે, તેવું વર્ણન નીચે લખવા મુજબ કીધું છે.

ભાંગની પ્રસંસામાં નઝીરે ત્રણ કવિતાઓ લખી છે, જેમાંની દરેક કવિતામાં, એક નવોજ રંગ નજરે પડે છે, અને સ્વતંત્રતાની સાથે, લુચ્ચાઇ ઢોંગ ધના શબ્દોની અંદર “બ્રહ્મજ્ઞાન”ની ઝળક પ્રકાશિત થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે—

“પી આશકોંમે આકર દો ભાંગ કે પ્યાલે,
જો એક દમમે, તેરા ધર ધુમેં છપ્પર હાલે.”

એટલે બહાનુનીઓની મંડળીમાં, ઇશ્વરી જ્ઞાનથી મસ્ત થઈ જો. આ દુન્યા જોને તું તારું ધર સમજી બેઠો છે, અને જોની અંદર તારી ગફલતે છાવણી નાંખી છે, તે એ આવી રીતના જોવાળા કેટલી કુજતી નજરે પડશે.

“ક્યું અખસ ડાલે, હય બયઠા કાનમે ગફલતકા તેલ,
ગર દેખને હય તુઝકો, કુછ અયશકે ઝખાકે,
તો ઝાડ અપને પંજે, ઔર સરકો ઝળઝળાકે,
પી અશકોમે આકર, દો ભંગ કે ખાલે.”

એટલે—કાનની અંદર ગફલતનો મેલ નાંખી કેમ બેઠો છે, સંસારથી હાથ ખેંચી નાંખી અને ખીજી દુન્યાનો વિચાર કર.

“કુંડી ખુતેકો બખ, ઔર દેખ દુક કુદરતકે ખેલ,
છોડ સખ કામોકો ગાશીલ, ભંગ પી ઔર ડંડ પીલ.”

એટલે—જે ભુલભુલામણી ધાર્મિક કાર્યો તરફથી લોકોની અંદર ફેલાયલી છે, ઇઆને ધાર્મિક બાબતોની અંદર લોકો જે ભુલ ભરેલા વીચારો ધરાવે છે. (બેદમાં લખેલાં લખણો નહિ સમજવાથી) તેઓને કહે છે કે, ચક્ષુઓ ઉઘાડી, ઇશ્વરી જ્ઞાનના અખાડામાં ઉતરી જો, કે કુદરત કેવા કેવા ખેલો તારી સમક્ષ રજુ કરે છે.

જોવી રીતે હોમ ઇબ્દ આતીને જરથોસ્તને શીખામણ આપે છે કે, તું મને શોધ, અને ક્રિયાના કામમાં હોમ સળીને કુટીન પી તેરી રીતે, નઝીરને “ખીજર” કે જે એક પ્રતીજ્ઞ ગુરુ સમાન છે તે ભાંગ પીવાની અને ડંડ પીલવાની નસીયત કરે છે. (ઇઆને શીખામણ આપે છે)

“કલ મુઝે દરિયાવપે ખ્યાલ ખિદર જો મિલ ગયે,
સખ્જ પયરાહન ગયેમે, હાથમે આસા લીઝે,
કમ ખુરાક ઔર નાતવાની કે ગીલે જખ મય કીયે,
તખ તો વોહ મુંહ દેખ મેરા હસકે યું કહેને લગે,
કુંડી ખુતેકો બખ, ઔર દેખ દુક કુદરતકે ખેલ,
છોડ સખ કામોકો ગાશીલ, ભંગ પી ઔર ડંડ પીલ.”

એટલે—કાલે મને નદી ઉપર ખાળ ખીદર મળ્યા, જેઓએ લીલું પહેરણ

ગળામાં કદનીરૂપે પહેરેલું હતું. અને હાથમાં લાકડી લીધેલી હતી, જ્યારે મેં તેઓ આગળે કહ્યું કે, મને ખાવાનું રચનું નથી, અને શક્તિ ઘટતી જાય છે, તો તેઓએ મારું મેદું જોઈ હતી. કહ્યું કે, કુડી સાથે ભાંગ ધુટવાના ડાંડાને બજારી, ભાંગ ધુટી પીવી શરૂ કર. પછી તુંને કુદરતના ચમત્કારો નજરે પડશે.

આ કાવ્યો ગુનાર્થી (બેદમાં કહેલાં) છે. જેમની મતલબ પણ તેમની સાથે ખુનાસા સાથે આપી દીધી છે, જેથી વાંચકોને સારી પેઠે સમજ પડી જશે. એના પછીના જેટલાં કાવ્યો છે, તે સઘળાં રંગમાં રંગાયેલાં છે, અને એનું છેવટ આ ઉપર આપ્યું છે.

“ચહે વોહ સખજ હય જીસે પીતે હય યાં આકે ફકીર.”

એટલે—એ એવી રીતની સખજ છે, જેને ફકીરોજ પીએ છે.

ત્રીજા અને છેલ્લા કાવ્યોની પહેલી લાઇન આવી રીતની છે.

“ફુનિયાકે અમીરોમે યાં ફિસ્કા રહા ડન્કા.”

એટલે—ફુન્યાના પૈમાદાર લોકોના વર્ગમાંથી અહિં કેનો ડન્કો વગે છે. પહેલી કવિતા પ્રમાણે, એ કાવ્યમાં પણ શરૂઆતથીજ પ્રેમીઓનું વર્ણન સમાવવામાં આવ્યું છે.

“કુન્ડીકે નકારે પર ખુનેકા લગા ડન્કા

નિત ભંગ પી ઔર આશિક દિનરાત બજા ડન્કા.”

એટલે—કુન્ડીના નગારા ઉપર ભાંગ ધુટવાના સોંટાથી ડન્કો લગાવ, અને નિત્ય ભાંગ પી, અને રાત દિવસ ડન્કો વગાડ.

નીચલી શબ્દો એક હીરા રૂપી છે.

ઉદ્ધતકે જમરફકી ઘે ખેતકી ખુટી હય,

પત્તોકી ચમકે ઇસ્કે કિમખાબકી ખુટી હય,

મુહ જીરકે લગી ઉસ્સે ફિર કાહેકો છુટી હય,

ધેતાન ટકેરેકી, ઇસ ખાતપે દુટી હય,

કુડીકે નકારે પર ખુનેકા લગા ડન્કા

નિત ભંગ પી ઔર આશિક, દિન રાત બજા ડન્કા.

એટલે—પ્રેમી હીરાના ખેતર એ એકજ છે, જેના પાતરાંઓની ચમક

ફિમખાબ ઉપર પાડેલી વેલરૂપી છે. જેને મોઢે લાગી તેનાથી છુટતી નથી. આ ટકોરાની તાન એ વાત ઉપર આવી દુટે છે કે, કુંડી અંદર સોટો ઠોકો ભાંગ તૈયાર કરી પ્રેમી ભાંગ પી અને રાત દિવસ ડંકા વગાડ.

સાધુની મસ્તીનો દેખાવ નીચલા કાવ્યથી જણાશે.

હંચ મસ્ત વહી પુરે જો કુંડી કે અંદર હંચ,
દિલ ઉનકે બડે દરિયા, જી ઉનકે સમન્દર હંચ,
બયઠે હંચ સનમ ખુતહો, ઔર ખુમતે મન્દર હંચ,
કહે તે હય યહી હંસ હંસ આશક જો કલન્દર હંચ
કુંડીકે નકારે પર ખુતેકા લગા ડંકા
નિન ભંગ પી ઔર આશિક દિનરાત બગ ડંકા.

એટલે=જેઓ કુંડીની અંદર ડુબેલા છે, એટલે જેઓ ભાંગ પીવાથીજ કાર્ય રાખે છે, તેઓજ પુરા મસ્ત છે. તેઓના હય (હૃદય) મોટી નદી અથવા સમુદ્રરૂપી છે. તેઓના મનમાં તો તેઓનો વહાલો મુર્તિ બની આગળજ એટલે છે, અને ઉપરનું મંદીર ડોલે છે. જેઓ દિવાના પ્રેમીઓ છે, તેઓ હંસી હંસીને એજ કહે છે કે બધું છોડી ભાંગ પી, અને તારો ડંકા વગાડ.

નઝીરના આ શુલ્ક (બેદ ભરેલાં) કાવ્યોની ખુબી તો જેઓએ એ જ્ઞાન લીધું હોય તેજ સારી રીતે સમજી શકે છે. ટુંકમાં નઝીર કહે છે કે દુન્યામાં કોણુનો ડંકા વાગે છે, શું પૈસાવાળા અમીરોનો ડંકા વાગે છે ? નહિ જ

જે લોકો કુંડીની અંદર ભાંગ કુટીને (ધુટીને) પીએ છે તેનોજ દુન્યામાં ડંકો વાગે છે, અને એ ભાંગ પીનારાજ ખરા ફકીરો છે ફકીર ફાર્સી શબ્દ છે. ફે, કાફ, ચે, અને રે, એ ચાર અક્ષરોનો બેદ આ પ્રમાણે છે ફે એટલે ફાકો ગમ ખાઈ જવો શુરસાને મારવો, કાફ=કનાયત એટલે સતોષ રાખવો, ચે=યાદે ઇલાહી, ખુદાનીજ યાદમાં મશગુલ રહેવું, રે=રેયાઝત અશોષ, (પવિત્રાઈ) રાખવી.

સુરીઓ એ અલ્હમ્માન (અથવા પ્રેમરસને) ને “મય” અથવા દારૂ કહે છે. અને એ “મય” અથવા દારૂ પીધાથી મનુષ્યની હાલત કેવી ઉંચ પ્રકારની થાય છે તે વીધે નીચલી ગઝલ વાંચવાથી સમજણ પડશે.

“તું બર એક મયકા પેમાના”

- મુજે જલ્દીસેં દે સાકી તું બર એક મયકા પેમાના,
 ૧ રહે દાયમ શરાબુસે, તેરા માયુર મયખાના.
 તડપતા હે દિલે ખીસ્મીઝ, કીયા હે ઇસ્કને ધાયઝ,
 ૨ હુના હે મય ઉપર માયઝ, દિલે ખીમાર વેરાના.
 લગી હે ઇસ્કકી આતશ, હુઈ હે મયકી અમ ખરાહઝ,
 ૩ પીલાદે જામ એક દિલ કશ, ખનાદે મુજકો મસ્નાના.
 જો સરખત વસ્ત્રકા ચાપુ, સનમકો ગઝ લગા રાખુ,
 ૪ કરેં કુરખાં જાં લાખુ, શમે ઉપર જયું પરવાના.
 પીલા દે વસ્ત્રકા સરખત, કે પાવું ચારસે કુરખત,
 ૫ પડી હે મુજપે આહ ગુરખત, કીયા હે ગમને દિવાના.
 શરાખે નામ લાકર દે, લખા લખ જામકો ભરદે,
 ૬ દિવાના અમ તેરા કરદે, મેરા દિલ કરદે દુરદાના.
 સનમકી હે તલખ “અનવર” પડા રહે જાં વહી દર પર,
 ૭ ઉઠા લાખું બલા સર પર, ઇસ્કમે રહે તું મરદાના.

ભાવાર્થ=હે શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર, તું મને જલ્દી એક શરાબનો પ્યાલો (અર્થાત પ્રેમ રસનો પ્યાલો) ભરીને આપ. તારું પ્રેમરૂપી શરાબખાનું શરાબથી ભરેલું કાયમ રહો.

(૨) તારા પ્રેમે મને ધાયલ કરી અધમુઓ કરી નાંખ્યો છે. મારું મન તદ્દન સુન વેરાન થઈ ગયું છે, માટે શરાબની ઇચ્છાવાળો થયો છું.

(૩) મારા શરીરમાં પ્રેમની આગ લાગીરહી છે, અને પ્રેમરસ પીવાને આવૃત્તિ થઈ છે, માટે એક શરાબનો પ્યાલો તું મને એવો પા, કે હું તારી તરફ ખેંચાઈ જઈ અને મસ્ત બની જઈ.

(૪) જો એ વસ્ત્રનો શરખત (અર્થાત મળવાનો પ્રેમરસ) પી જઈ તો તને મારા ગળે વળગાડી રાખું; અને દીવા ઉપર પતંગીમાંની માફક, મારા લાખ જીવ હોય, તો પાણી તે તમામ તારા ઉપર કુરખાન કરે.

(૫) તું મળવાનો પ્યાલો પાઈ દે, કે જેથી હું તારી પાસે આવી જઈ,

મારા ઉપર દુઃખ આવીને પડ્યું છે, અને ચિંતાએ મને ઘેરો કર્યો છે.

(૬) તું ચોખ્ખો પ્રેમરસ લાવી દે અને પ્યાલો બરાબર પુરેપુરો ભરીને આપ, અને તારા પ્રેમનો ઘેરો કરી દે, અને મારું મન મોતીના દાણા જેવું ચોખ્ખું કરી નાંખ.

(૭) હું “અનવર” ! જે તને પરમેશ્વરને મળવાની ઇચ્છા હોય તો તું તેના દ્વાર આગળ પડી રહે, અને તારાં માથા ઉપર લાખ્ખો દુઃખ પડે, તે સહન કરી પ્રેમમાં બરાબર શૂરવીર રહે, અર્થાત્ ભક્તિમાં દ્રઢ રહે.

આત્મજ્ઞાન સંબંધી જૈન કવિ માનમુનિ કહે છે કે—

“પાનીમે મીન પ્યાસી રે, સુન સુન આવત હાંસી રે
સુખ સાગર સખ ઠેર ભયો હે, તું કાં ભયો ઉદાસી
“અત્મજ્ઞાન” બિન નર ભટકે હે, કયા મથુરા કયા કાશી રે,
“મનમુતી” કહે એ ગુર સાચો, સહેજે મીઠે અવીનાશી રે.”

જુદા જુદા વિદ્વાનોના (સંકેતમાં) ગુણ ભાવાર્થમાં કહેલાં કાવ્યો ઉપરથી ખત્રી થશે કે, હોમ ઇન્દ્ર અને હોમરસ એ આત્મજ્ઞાનને માટેજ કહેલું છે. આજ તેરસો વરસ થય, અપણા આશ્રમનોએ, ઇધેરા ધરી નાખ્યા, કંઈક હાવનીમો અને લાલાઓ ધસી નાખ્યા પણ એનો ભેદ સમજી શક્યા નહિ. જે આવાં ભેદી લખાણે તો ભેદ સમજી શક્યા હતા તો જરથોસ્તીઓની, અને ખ્રિસ્ત ધર્મગુરુ વર્ગની હાલત આટલી નીચી પંક્તીએ ઉતરી પડતે નહિ.

જે ચીજ જ્યાં ગુમાઈ હોય ત્યાંજ તેની શોધ કરવી જોઈએ, તે પ્રમાણે નહિ કરતાં બીજે બીજે ઠેકાણે શોધવાથી, તે મળતી નથી. આપણી બરગસ્તે હાલમાં આપણું સાહિત્ય તથા આપણી સ્વતંત્રતા આપણે ગુમાવી બેઠા. પણ જ્યારે આપણે પાછું એ સાહિત્ય એકઠું કરી તેના તરજુમાઓ કરીને નવેસરથી સુધાર્યું છે. તો એ જ્ઞાન સંબંધી આપણે ફારસી સાહિત્ય તરફ પહેલી નજર દોડાવવી જોઈએ.

એ સાહિત્યમાંથી જ આપણા રમ્મો (ભેદ) ઉકેળવા જોઈએ, આપણે તો ફક્ત કોટલાને વળગી રહ્યા છીએ, જ્યારે બીજ તો સુશીઓ પાસે છે. જ્યાં સુધી એ સુશીક્રમનો આપણે અભ્યાસ કરશું નહિ, ત્યાં સુધી અંધારામાં ગોતાંજ ખાયા કરશું. આજની આપણી ક્રિયાઓ કાંઈ પણ સમજ્યા વગર કર્યાં કરવાથી, પૈસાની બરબાદી થાય છે અને તેનું કાંઈ પણ પરીણામ લાગી શકતા

નથી. હાલની બધી ક્રિયાઓ નકામી જેવી છે. આટલા આટલાં વર્ષો સુધી સોકાને અધારામાં રાખીને, અને પોપટની માફક બણી જઇને નથી આશ્રવનોએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું કે નથી બહેદીનોએ.

આ હોમ ઇન્દ્રનો બેઠ પુલ્કેશ થઈ જવાથી લોકોની ખાત્રી થશે કે જે ચીજ કરવાની છે. તે કરતા નથી, અને જે નથી કરવાનું તે કર્યું છિએ જો આવી રીતે બહારની ક્રિયાઓ કરવાથી, કે વગર સમજવે બણી જવાથી અશોષ અથવા પવિત્રાઈ આવતી હતે તો કોમમાં સેંકડો સાયરા, ચોગીઓ, શીલસુફે અને પરેહજગાર પુરેષો થઈ ગયા હોતે. અને આજે પણ હેવાત હોતે.

જેવો સાદો અને વહેવાર ધર્મ આપણા પયગામબર સાહેબે સમજાવ્યો હતો, તેવો જ સાદો અને વહેવાર ધર્મ વેદ કાળમાં હિંદુમાઈઓનો પણ હતો,

વેદકાળમાં પણ હિંદુઓ એકજ ઇશ્વરને પુજવા યોગ્ય માનીને પુજતા હતા. ઇશ્વરની શક્તિઓને આર્યોએ જુદા જુદા તેત્રીસ (૩૩) પ્રકારમાં વહેંચી નાંખી હતી, અને એ શક્તિને તેત્રીસ દેવતા અર્થાત (૩૩) શક્તિઓ માનવામાં આવતી હતી (જેવી રીતે આપણામાં તેત્રીસ (૩૩) ફરેશતાઓ છે તે પ્રમાણે) છતાં તે સઘળી શક્તિઓ પરિબ્રહ્મનું સ્વરૂપ માનીને, તે શક્તિઓના આધારરૂપ “એકજ ઇશ્વરને” પુજવા યોગ્ય માનવામાં આવતો હતો. આર્ય હિંદુઓની ઇશ્વર સંબંધીની આવી ગાન્યતા હતી, અને તેમનું આધ્યાત્મિક તત્વજ્ઞાન હતું.

વ્યવહારમાં તેમનું મુખ્ય ધર્મનું લક્ષણ યજ્ઞો હતા. યજ્ઞો સરળ અને સાદા હતા, યજ્ઞોને માટે કોઈપણ જાતની વિશેષ પ્રકારની ગડબડ પ્રચંડ સામગ્રીઓ, અથવા પુરોહિતોની (પુરોહિત એટલે મોબેદ) જરૂર પડતી ન હતી, કિંવા યજ્ઞ પછી બ્રહ્મભોજનો પણ થતાં ન હતાં. એ કાળમાં ન કોઈ બ્રહ્મણ્ય હતો, ન કેંઈ ક્ષત્રિય હતો, ન કોઈ વૈશ્ય હતો, પણ સઘળાજ હિંદુઓ હતા, દરેક હિંદુ ધરમાં એક એક યજ્ઞવેદી રહેતી હતી, અને તે વેદીમાં સતત અગ્નિ પ્રજ્વળતો રાખવામાં આવતો હતો. એ વેદીમાં દરરોજ ધી અને અનાજની આહુતીઓ આપવામાં આવતી હતી. અને ઇશ્વરમાં સઘળા શુભ ગુણોનું આરોપણ કરીને, તેવા ગુણો પોતાને મળવાને માટે ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરવામાં આવતી હતી. દરરોજનું આટલુંજ હિંદુઓનું ધાર્મિક કાર્ય હતું, તે સિવાય બીજી કોઈપણ ધર્મવિધિને અવકાશ ન હતો.

રૂવેદના એ પ્રાચીન કાળમાં આજના જેવા, અથવા બીજા કોઈ પણ

સ્વરૂપના મંદિરો ન હતાં, મૂર્તિઓ ન હતી, ગણપતિ, શીવ, મહાદેવ, કાળિકા, અંબા, કે બીજા કોઇપણ જાતના દેવદેવીઓ ન હતા, અથવા તેમની પુજા કરવામાં આવતી નહોતી.

યજ્ઞો અને પ્રાર્થના એજ માત્ર આર્યોના ધર્મ હતો. યજ્ઞો કરતી વખતે સ્ત્રી પુરૂષ બન્ને સાથે બેસીને રોજનો અગ્નિહોમ કરતાં, કુંડમાં આહુતિઓ આપતી વખતે વેદોના મંત્ર બોલવામાં આવતા, અને દૈનિક ધર્મવિધિ પુરી થતી હતી.

તે ઉપરાંત દૈનિક ભોજનમાંથી પ્રત્યેક હિંદુ ગૃહસ્થ અમુક ભાગ રોગીઓ અને બિજાકોને આપતો હતો. ઇશ્વરની ઉપાસના દૈનિક યજ્ઞ, માતૃપિતા અને અન્ય કુટુંબીઓની સેવા, પોતાની આસપાસના પશુ પક્ષિઓ અને રોગીઓ વગેરેને આપવાનો નિત્યનો આહાર, અને અતિથી (પરેણી)ની સેવા, એ પાંચ કાર્યો ધર્મના અંગો ગણાતા હતા, અને તે પાંચ કાર્યો પંચ મહાયજ્ઞ કહેવાતા હતા. દરેક હિંદુ ગૃહસ્થ આ પાંચ યજ્ઞો કરતો હતો. એટલે તેની ધાર્મિક ફરજ પુરી થયેલી મનાતી હતી. આ કાર્યો અનુક્રમે બ્રહ્મયજ્ઞ, દેવયજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ, જુતયજ્ઞ, અને અતિથિયજ્ઞ, કહેવામાં આવતા હતા. અને જુતયજ્ઞ તરીકે રાધેકો જે ખોરાક પશુઓ, તથા બિજાઓને આપવામાં આવતો હતો, તે અન્યને બલિ, અથવા બલીદાન કહેવામાં આવતું હતું. આ સિવાય ઈન્વેદના કાળમાં મૂર્તિપુજા, ગુરુપુજા, વૃક્ષપુજા, કિવાં બીજા કોઇપણ જાતની ધાર્મિક વિધિ ન હતી.

ઈન્વેદ યુગના હિંદુઓની ધર્મવિધિ આવી સરળ હતી, અને નિયમિત રીતે તે દરેક હિંદુ કુટુંબમાં થતી હતી, આ ઉપરાંત ખાસ પ્રસંગોએ શ્રીમંતોને ત્યાં મોટા યજ્ઞો થતા હતા, પરંતુ તેવા યજ્ઞો શુદ્ધ કોઇપણ જાતના આડંબર વિનાના હતા. યજ્ઞમાં પશુ બલિ, અથવા માંસ હોમવામાં આવતું નહતું. શ્રાદ્ધ (આપણામાં મુકતાદ અથવા દેહલાં કહે છે તે) બ્રહ્મણોને દાન, અધિકમાસ, એકાદશી અથવા આજે ચાલતા બીજા વૃતો, કિવાં ધર્મવિધિઓ એમાંનું કોઇપણ પ્રાચીન હિંદુ યુગમાં ન હતું.

વૈદિક હિંદુઓ ઇશ્વરને, અનંત, અખંડ, અજન્મા, અને સચ્ચિદાનંદ માનતા હતા, પ્રકૃતિ અને જીવ અનાદિથી માનવા છતાં, તે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ જ છે એમ માનતા. અને ઇશ્વરની જગત ચક્રાવનારી, અથવા જગત પર નિયમન કરનારી શક્તિઓને (૩૩) પ્રકારમાં વહેંચી નાંખી હતી.

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ, ચંદ્રમાં, સૂર્ય, અને નક્ષત્ર એ

આંક (૧) વચ્ચે કહેવાતા હતા.

૧. પ્રાણ, ૨. અપાન, ૩. બ્યાન, ૪. ઉદાન, ૫. સમાન, ૬. નાગ, ૭. કૃમ્, ૮. કૃકલ, ૯. દેવદત્તા, ૧૦. ધનંજય, ૧૧. જીવાત્મા. એ (૧૧) બધા “૩૬” કહેવાતા હતા, અને હિંદુઓના ૧૨ મહિના (કારતક માગસર વીગેરે) એ ૧૨ આદિત્યો કહેવાતા હતા.

વિદ્યુનનું નામ ઇન્દ્ર અર્થાત બળવાન હતું અને યમ એ હવા સુદ્ધિકારા પ્રજાનું પોષણ કરનારો હોવાથી, તે પ્રજાપતિ સત્તાથી ઓળખાતો હતો, આ તેત્રીસ પ્રકારની શક્તિઓને દેવતા, એટલે ઇશ્વરી શક્તિ માનવામાં આવતી હતી.

રૂઝેદયુગના હિંદુ કવિઓએ આ ઇશ્વરી શક્તિના ગુણગાન એવા તો સુંદર રીતે કર્યો છે, અને તેના ગુણગાન કરતા કવિઓ કવિત્વની સ્વભાવિક લહે-રોને એટલા બધા તાબે થયા છે, કે, તેમણે આ શક્તિઓના કરેલા વર્ણનો જ્યારે વાંચીએ છીએ, ત્યારે જાણે એ શક્તિને જ આર્યો દેવ ગણીને પુજતા હશે, એવો ખ્યાલ આવી જાય છે. (જુઓ આપણા ધર્મમાં પૃષ્ઠ (૩૩) ફરેસ્તા-ઓના કેવાં અતિશયોક્તિવાલા ખ્યાનો કીધાં છે.)

પરંતુ જ્યાં વધારે ઉડાણમાં ઉતરીને એ સધળાનું રહસ્ય સમજવાનો યત્ન કરીએ છીએ, ત્યારે માલમ પડી આવે છે કે, આ શક્તિઓને જ શરણે થવાનું, અથવા તેની જ ઉપાસના કરવાનું આર્યો એટલે હિંદુઓએ વેદોમાં કોઈ પણ સ્થળે કહ્યું જ નથી, જ્યારે તેથી ઉલટું ‘ એક જ ઇશ્વરની ’ સ્તુતિ કરવાના અને ઇશ્વર તરીકે બીજા કોઈને પણ નહિ પૂજવાના વિધાનો રૂઝેદયી માંડીને અથર્વવેદ સુધીના સ્થળે જોવામાં આવે છે.

મુનસફ મીઝજથી વાંચી જોતાં માલમ પડશે કે જ્યારે હિંદુ જેવી વહેમી કોમ પણ ક્રિયાકાંડમાં માનતી નથી, એક જ ઇશ્વરની ઉપાસના કરવાનું ફરમાન આપે છે ત્યારે દુન્યાના સૌથી બુલંદ મનાતા જરથોસ્તી ધર્મમાં આ બધી ગડ-બડ ગોંટાળા ભરેલી ક્રિયાઓ ક્યાંથી દાખલ થઈ ગઈ, અને અત્યાર સુધી ધર્મ-ધપણથી (આંધલા એકીનથી) એને કોમે ચાતુ રાખી, તેનું મુળ શોધી કઢાડવાની કોઈએ પણ તકલીફ લીધી નહિ, એ આપણી કોમની કેટલી એપરવાઈ. જે ભોકો ધર્મઝનુની છે, અથવા ભોળાઓ ખરું ખોટું પારખવાની શક્તિ વગરના છે, તે ભોકોના ધ્યાનમાં તો કદી ઉતરવાનું જ નથી. તે ભોકોનો તો ફક્ત બચાવ કરવાનો એક જ ધાન ખાવાનો બોલ છે કે, શું આપણા બાપદાદાઓ જંગલી હતા ? અને આજકાલેના તમોજ બધા ધર્મના ખાં થઈ ગયા ? ધર્મોષ અને ધર્મઝનુનીઓ તો કોઈ કાળે પણ સમજવાના જ નથી અને

તેવાઓની બીક રાખીને જો ખરી બાબત જાહેર કરવામાં નહિ આવે, અને જેવી રીતે ચાલે છે તેમ ચાલવા દે તો પછી કોઈ દિવસ પણ ધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજાવામાં નહિ આવે. જે સાહેબો આવા ધર્મજનની ધર્મધોની બીક રાખે છે તેઓની નમ્રગાથ (બીકણપણું) નહિ ચલાવી લેવા જેવું છે. ખુદ પેગંબરો જેવાં મહાન પુરુષોની સામે પણ તે વખતે જુએમ ચલાવવામાં આવી હતી, તો પછી આપણા જેવાના શું હિસાબ, બન્ને ગમે તેટલા સામા થાય પણ જે આપણા આંતરસ્થાને ખરું લાગતું હોય તે ખુલ્લે ખુલ્લું કોઈનીથી રાખરખાવટ રાખ્યા વગર જાહેરમાં કહી દેવું જોઈએ.

જ્યારે દસ્તુરો સ્વતંત્ર રીતે હિંમતથી બહાર પડી ધર્મના છુપા ભેદો સમજાવશે ત્યારે કોમની ખાત્રી થશે કે આપણા ધર્મમાં કેવાં કિંમતી ગોદરો પડેલાં છે અને ખુદાઈ જ્ઞાનની બાબતમાં કેટલો શ્રેષ્ઠ છે. જ્યાં સુધી એ આત્મીકજ્ઞાન વીધે આપણે જાણ્યું નથી ત્યાં સુધી એક શાયરે કહ્યું છે તેમ—

“મગજે એલમ આશકાન બરદાશનન્દ

હસતેખાં પીસે સગાન અન્દાખનન્દ”

એટલે=ઈંદમનો ખરો મગજ યાને બીજા બ્રહ્મજ્ઞાનીઓ (ખુદાશનાશીઓ) પોતાની સાથે લઈ ગયા, અને પોતાની પાછળ હાડકાં નાંખ્યા ગયા અને હાલના લોકો એ હાડકાંને માટે કુરાઓની મઠક મારામારી કરીને લડી મરે છે.

કાયમુદીન ચીસ્તી કહે છે કે આવા બહારના ઢંગસોંગથી જો ખુદા મલી જતો હોતો, અથવા ખુદાઈજ્ઞાન મેળવી શકતું હતો, તો દરેક જણ મેળવી શકતો.

“તુકતએ પંજહુમ-દર મારફતે હક તઆલા”

દીલકી પુગ કરી ન જાને, શીર ભટકતે મકકે જાવે,
મકકે ગયેસે પીયુજ મીલે, તો ધર છોડકર સખી ચલે.
મહેનત બીના કોઈ ભાડા દેવે, તો ધર એકે સખ કોઈ લેવે,
ભજુન ચઢાયેસે પીયુજ પાવે, તો પરથમી^૧ સારી ભજુન ચઢાવે.
ભગવાં પહેને સાયાં પાવે, તો કપડે સખ કોઈ ભગવે કરાવે,
જુખ્યા પહેને દીદાર હોય, તો રાંડી ખુંડી સખ કોઈ જોવે,
માલા શીરાયે સે સખ કોઈ જોવે, તો માલી સારે અવલીયા હોવે
ન્દાય ધોયેસે દર્શન હોવે, તો મેંડક મચ્છી સખ કોઈ જોવે,
દુધને ખુદી પણે કો ખોયા, દર્શન ધી કા તખ્તી જોયા.

જો કોઈ ખુદ ઇંસ તરેહસે ખોવે, સો મગન મંડળમે દર્શન જોવે
મુશીદ કામીસ મીસે મ્હેરબાના શાહ “કાયમદીનને” પીયુ પીછાના

આત્મબળબળત થશે ત્યારે બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા કરશે

તેનીસ કરોડ દેવતાઓ શું પણ તેનીસ લાખ કરોડ દેવતાઓની ઉપાસના કર્યા કરો પરંતુ જ્યાં સુધી તમારા પોતાનામાં આત્મિકબળ નહિ ઉછળે ત્યાં સુધી જરાએ કલ્પણ નહિ થાય.

જ્યારે તમારું આત્મબળ બળત થશે ત્યારે એ બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા માટે તમારી પાસે હાથ જોડીને ઉભા રહેશે. અત્યારે તો તમે એમની સેવા કરો છો પણ પછી તે તમારી સેવા કરશે, આત્મબળનું સામર્થ્ય એવું છે છતાં “એ મારા નશીબમાં નથી,” “ધૈર્યની મરજી,” “આજકાલ ગુરૂજ મળતા નથી,” “સુસંગત મળતી નથી.”

“કુન્યા ઘણી ખરાબ છે;” ઇત્યાદિ ઉદ્ગારો આપણે જ પ્રમાદ દર્શાવે છે. દુર્બળ મનને આત્મલાભ કદી પણ થતો નથી.

“જેઠે હૈ તેરે દરપે તો કુછ કરકૈ ઉઠેગે;

યા વરલ બી હો જયગા યા મરકૈ ઉઠેગે.”

એ અંતકરણ શા કામનું કે જેમાં આત્મબળ અને આત્મવિશ્વાસ ન હોય? ખરો સાર જ એ છે કે અજર અમર આત્મદેવમાં વિશ્વાસ હોવો એનું નામ ધર્મ અને વિશ્વાસ છે.

“તમારું સુખ તમારા આત્મામાંજ છે માટે અંતરમાંજ તેની ખોજ કરો”

પ્રાણોના પ્રાણ અને જીવોના જીવ એવા એક આત્મદેવમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય તો સમગ્ર પાપોનો બેડો કાણુ માત્રમાં તૂટી જાય.

જો દેશમાં એક આવો નર પેદા થાય તો દેશ પ્રદુલ્લિત થઈ જાય. શું આ અમૃતની કોઈને જરૂર નથી?

આ અમૃતની શોધમાં તો જીવ માર્યો માર્યો ફરે છે, પરંતુ ખરું સુખ ક્યાં છે? તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી તેની શોધમાં ને શોધમાં બગડ્યા જ કરે છે.

હે હિંદુઓ, પારસીઓ, મુસલમાનો; અને સર્વ સંપ્રદાયવાળાઓ! જેની શોધમાં આટલા માર્યા માર્યા ફરો છો, તે તો તમારી પોતાની અંદર જ છે; માટે ત્યાંજ તમારા અંતરમાંજ તેની ખોજ કરો, સુખના પડછાયા ને સુખનું

અરે સ્વરૂપ ન સમજી. એ પડછાયાને પકડવા જતાં, તો તમે તમારી જાતને જ ગુમાવશો.

હે આત્મબંધુઓ ! જે તમે એમ માનતા હો કે યુદ્ધ, કૃષ્ણ, કે કોઈ પણ એવા બીજા મહાત્માને લઈને તમારો ઉદ્ધાર થાય છે; તો તમે ચાદ રાખો કે તમારા ઉદ્ધારનું 'અરે' કારણ કોઈપણ મહાત્મા નથી, પરંતુ તમારો પોતાનો જ આત્મા છે. વળી જે એમ ધારતા હો કે ગુરૂ કૃપા વિના તમારો ઉદ્ધાર નથી તો ચાદ રાખો કે પ્રથમ આત્મકૃપા મેળવ્યા સિવાય ગુરૂકૃપા થતીજ નથી. દાખલા તરીકે એક વિદ્યાર્થી નિશાળે જાય છે. પરંતુ પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર બજાવતો નથી તો તેના ઉપર ગુરૂકૃપા કદી થતી નથી, પરંતુ તેજ છોકરો પોતાના પાઠ બરાબર તૈયાર કરે તો ગુરૂકૃપા એની મેળે જ એના ઉપર થશે, અને ગુરૂકૃપા થતાં ઈશ્વર કૃપા પણ એની મેળે થશે. એજ પ્રમાણે તમારા ઉદ્ધારનું 'અરે' કારણ તમારો પોતાનો જ આત્મા છે, માટે તમારું ગુરૂત્વાકર્ષણનું મધ્ય બિંદુ તમારી બહાર ફેંકશો નહિ. જે ક્ષણે તમારા દિવ્ય સ્વરૂપમાં નિષ્ઠા પામશે તેજ ક્ષણે જીવનશક્તિ તમારામાંથી વહેવા માંડશે.

—સ્વામી રામતીર્થ

પ્રકરણ ૨૬મું

“આશ્રવન (ઈઆને ધર્મગુરુ)નો દરજ્જો”

આશ્રવન (ઇઓજદાગર=મોખેદ) કેવો હોવો જોઇએ તે વીધે લખ્યા પહેલાં આપણે સદગૃહસ્થના લક્ષણ, અથવા

“ખરો સદગૃહસ્થ કોણ?”

તે વીધેનું જાણીતા ખ્રીસ્તી લેખક “ડીન ઇન્જ”નું લખાણ જોઇશું જે નીચે લખવા મુજબ છે, તે જેન્ટલમેન gentleman સદગૃહસ્થ કેવો હોવો જોઇએ તેની વ્યાખ્યા આપતા લખે છે કે, ખરો સદગૃહસ્થ કોઈ દિવસ બીજાને દુઃખ આપતો નથી, બીજાના મનમાં આધત પહોંચાડે, એવી વસ્તુ સ્વીનીયી, તે સંભળપૂર્વક દૂર રહે છે. તે વહેમી, ઉદાસીન, કે ક્રોધી બનતો નથી, તે દરેકને સંતોષ અને આનંદ આપવાની તજવીજ કરે છે. ખાસ જરૂર વગર તે પોતાની વાતો કરતો નથી. સ્કામા મહેલુમાં મારીને પોતાનો બચાવ કરતો નથી. તે કુથલી કે ગપ્પા સાંભળવા ઈચ્છતો નથી. કોઈના હેતુઓને ખરાબ માનતો નથી. અને બનતાં સુધી દરેક ચીજનો સારો જ અર્થ કરે છે. તકરારી બાબતોમાં પણ તે હલકાપણું, કે નીચતા બતાવતો નથી. કોઈ દિવસ ખોટા લાભ લેતો નથી. દલીલ ખુટતા ભાંડતો નથી. અને કોઈના ઉપર ખોટાં આળ ઝોરાડતો નથી. અપમાન થતાં પણ મગજનું સમતોલપણું જાળવી રાખે છે. અને તે એટલા તો ઉચેગી રહે છે કે બીજાએ તેનું ખુરું કયું છે, એ વાત તેને યાદ પણ રહેતી નથી. કોઈ પ્રત્યે દ્રેષ (દ્વેષ) રાખતો નથી અને તેના વિચારો ખરા હોય કે ખોટા હોય, છતાં તેમાં અન્યાયનું તત્વ તો નથી જ હોય. તે

જેટલો સાદો તેટલો જ મજબુત મનનો, અને જેટલો સ્પષ્ટ વક્તા, તેટલો જ દ્રઢ નીચવી હોય છે. તે અત્યંત નીખાલસ, શાંત, ઉદાર, અને સન્નિહિ હોય છે. વીરોધીઓના દીવમાં પણ તે વાસ કરી શકે છે. અને તેમની જુલો દરગુજર કરે છે.

ઉપર આપણે સદ્ગૃહસ્થ વીરો જે લખાણ આપ્યું છે તે વાંચવાથી માલમ પડશે કે જ્યારે એક સદ્ગૃહસ્થમાં આવાં ઉત્તમ લક્ષણો હોવાં જોઈએ, ત્યારે ધર્મગુરુ યાને ધર્મોન્નદ્યેગરમાં કેટલી બધી પવિત્ર હોવી જોઈએ તે આ નીચે આપેલા મોએદાના ૧૫ હોનરથી માલમ પડશે.

ધર્મોન્નદ્યેગર મોએદાને ૧૫ હોનરથી પોતાની ખશલત સમારવી લાજેમ છે. તે ૧૫ હોનર ગુજરાતીમાં માએના સાથે લખ્યા છે. (ધર્મોન્નદ્યેગર આવી ખશલતનો જોઈએ.)

૧ અનીજેહ, હીમ.....એટલે	પાક ખશલતનો.
૨ આસનીદે, ખેરહ.....	જાતી અક્કલનો ધર્મોન્નદ્યેગર આલોક
૩ દીન અસપનારગાન.....	માજદીઅસની દીન ઉપર ચુસ્ત અને ઉશતવાર રહેનારો
૪ ધર્મોન્નદ્યેગર, મનીદાર.....	હરદમ ધર્મોન્નદ્યેગરનો વમાજનારો
૫ મીનો, વીનશને.....	મીનો જહાન તરફ નેગાહ રાખનારો, અને પાક નજરનો
૬ પાક મનશને.....	પાક મનશનીનો (વીચારનો)
૭ રાસ્ત મવશને.....	સાચું બોલનારો
૮ ખેરદી, કુનશને.....	દનાઇ બરેલાં કામ કરનારો
૯ ધર્મોન્નદ્યેગર, તન.....	પાક તનનો
૧૦ શીવા, હેજુઆન.....	મીઠી જોઆનનો
૧૧ નરંમ, નસક.....	અછી રીને (ધર્મોન્નદ્યેગર-પરસ્તી-દીનની) કેતાઅ શીખેલો
૧૨ રાસ્ત, અવસ્તા.....	શહી અને દરોસ્ત અવસ્તા શીખેલો
૧૩ પાદીઆવ, સાજેશને.....	પાકીથી કામ કરનારો
૧૪ હીવ, નીરંગ.....	કીરીઆ, કરમ અછી રીને જાણનારો
૧૫ નાખેર, જવામ.....	નાવર સાથે જીનદેગી ગુજારનારો (ધર્મોન્નદ્યેગર શહાકાલ નીબનારો, અને કાએમ રહેનારો, હોરમજદની ધજશને તથા બંદગીમાં જીનદેગી ગોજારનારો.)

નોટ—આ લખાણ આજથી ૯૫ વરસ ઉપર થયેલા તરજુમાનું છે અને એ ધજશલતનો તરજુમા અસપદીઆરજી ફરામજીએ કીખેલો છે. યજદેજરદી સને ૧૨૧૮

ગૃહસ્થની વ્યાખ્યા, અને બીજી ધર્મશુદ્ધ કેવો હોવો જોઈએ તેની વ્યાખ્યા પરથી માલમ પડશે કે. ધર્મશુદ્ધમાં કેટલું બધું જ્ઞાન હોવું જોઈએ, અને કેવો ચારિત્રવાન હોવો જોઈએ. આપણો ધર્મ જ્ઞાન માર્ગ ઉપર રચાયેલો છે. અને પેગંબરે જે જ્ઞાન મેળવ્યું, તે પોતાની જાતી અક્ષયથી (આસને ખેરદથી) એવણે કંઈ પણ તપ જપ અથવા બંદગી કરીને મેળવ્યું નથી. શાંત જગ્યા ઉપર બેસીને વિચાર કરીને, એવણુના ગાથા ઉપરથી જ માલમ પડી જાય છે કે, દરેક સવાલો સીદ્ધા દાદાર હોરમજદને જ પુછે છે, અને તેનો જવાબ પણ દાદાર હોરમજદ તરફથી જ મેળવે છે. શહેસા લાવ લખ જનાર શરોસ મજદ છે. (ધ્યાને વીચારથીજ જ્ઞાન મેળવ્યું છે. એવણુ પોને Reformer ધર્મ સુધારક હતા, એટલે એવણુના આવ્યા અગાઉ જે દીન હશે તેમાં એવણે આતીને શુધારા વધાર કીધા અને તેથી જ લોકોમાં અળખામણા થઈ પડ્યા હતા, કારણ કે એવણુનો એક ખુસાને માનનારો કંઈપણ ક્રિયા કાડ વગરનો, સારો, અક્ષય પસંદ ધર્મ લોકોને નહિ જ રહે, જેવી રીતે આજે લોકોને ભપકા ભર્યો ધામ-ધુમ સાથનો અને ભેદ ભરમથી ભરેલો ધર્મ જોઈએ છે. તેવી રીતે તે જમાનામાં પણ લોકોને જોઈતો હતો. જો લોકોને રચનાજ ધર્મ ફેલાવ્યો હતો, તો કરોડો આદમી એવણુની હૈયાતીમાજ જરથોસ્તી થઈ જતો, પણ એવણુને પોતાના અનુયાયીની સંખ્યા વધારવાની તમન્ના નહિ હતી, પણ થોડાક જણુ પણ આવેો ધર્મ અખત્યાર કરીને ચાલશે તો ભવિષ્યમાં જેમ જેમ લોકોમાં જ્ઞાન આવતું જશે તેમ તેમ એનો ફેલાવો થશે, એવી આશા રાખીનેજ ગમે તેવી વીરહતાં છતાં, પણ મક્કમ રહ્યા. અને આજે દુન્યામાં જેટલા ધર્મો છે, તેના સ્થાપકો કયુલ કરી જાએ છે કે, દુન્યામાં જો સૌથી પહેલાં એક ખુદા છે, અને તે એકલોજ પરસ્તેશને લાયક છે એવું શિક્ષણ આપનાર થઈ ગયો હોય તો તે વખતુરે વખતુરાન રમઝગો અશો જરથુસ્ત્ર છે. એવણુના શિક્ષણ ઉપરથી, મુસાએ (મોઝીઝ), ઇસુ ખ્રીસ્તે, મહમદે, સેકેટીસે, ખુદે, વ્યાસજીએ, શંકરાચાર્યે, વલ્મીકી વીગેરે દુન્યાના મહાન ધર્મપ્રવર્તકોએ એક ખુદાનું શિક્ષણ આપ્યું છે. એ ઉપરાંત મહાવીરે, ચામુવદ્ધમ, પ્લેટો, વશિષ્ઠ, વીગેરે બધા જ્ઞાનમોગીઓએ એ સીદ્ધાન્ત સ્વીકાર્યો છે.

આજે કોમમાં જે ધર્મ ચાલી રહ્યો છે. તેવો ધર્મ આપણો નથી. તે વખતના ધર્મશુદ્ધોને (આશ્રવનોને) દુન્યાના કેટલા ધર્મોની સામે ફલીશે કરીને જરથોસ્તી ધર્મનો ફેલાવો કરવો પડતો હતો તેનો ખ્યાલ આજની પ્રજાને હોય એવું લાગતું નથી. તે જમાનામાં ધરાનની આજુબાજુ કેટલા બધા ધર્મો હતા અને તે ધર્મવાળાઓના સુંદર હૈયો તરેહવાર પ્રકારની ધામધુમ ભરેલી ક્રિયાઓ,

મેઠાં મેઠાં સરખસો કહાડીને કેવી રીતે લોકોને છેતરવામાં આવતા હતા. તે વીષે જાણવું હોય તો ચાહુદીઓની તવારીખ, હીરાડોટસ તથા સ્ત્રેમોની લખેલી તવારીખ (ગ્રીક તવારીખનવેસોની) તથા જોન કલાક' રીડપાથની દુન્યાની તવારીખ વાંચવાથી માલમ પડશે. કેટલા જુદા જુદા ધર્મો તે વખતે ચાલતા હતા. એક તો ખેલ્ડીઅન લોકોનો, એસીરીઅન લોકોનો, મેખીથોન્યોનો, ઇજીપ્તમાં ઇજીપ્સીયનોનો, ગ્રીસમાં ગ્રીકોનો. તુરાનીઓનો, અરબોનો, હીંદુસ્તાનમાં હીંદુઓનો, પેલેસ્ટાઇનમાં ચાહુદીઓનો, શીનીસ્યનોનો, અને છેલ્લે છેલ્લે ક્રિશ્ચનોનો, આટલા બધા ધર્મોની સામે ટક્કર જીલવાની હતી, ફક્ત આપણો ધર્મ તો મીડીઆમાંજ સંકોચાઈ રહ્યો હતો, પાછળથી હખામની વંશના પાદશાહઓએ, એ ધર્મનો ફેલાવો કર્યો હતો, જેમજેમ મુલુકો જીતતા ગયા, તેમ તેમ એ નરથોસ્તી ધર્મનો ફેલાવો થતો ગયો હતો. હખામની વંશના અંત પછી સીકંદરે ઇરાન ઉપર જીત મેળવી ને જે વંશની સ્થાપના કરી હતી તે વંશને શીરદેસી અસકાનીઅન વંશ તરીકે ઓળખાવી જાય છે, ત્યારે ગ્રીક તથા ખ્રીજ તવારીખનવેસો એને પાર્થીઅન વંશ તરીકે ઓળખાવે છે. એ પાર્થીઅન વંશના અંત પછી સાસાનીઅન વંશની સ્થાપના થાય છે. અને અરદેશર બામેકાનના વખતમાં દસ્તુર તૌસર આપણા ધર્મને નવેસરથી રચે છે, જ્યાં જ્યાંથી આપણા ધર્મ પુસ્તકો મળી આવ્યાં ત્યાં ત્યાંથી મંગાવી એકઠા કરી આજનો આપણો ધર્મ રચી જાય છે. મીડીઅન લોકોના રાજમાં આપણા ધર્મનું સ્વરૂપ કેવું હશે, હખામનીઅન રાજમાં કેવું હશે, તથા પાર્થીઅન રાજમાં કેવું હશે, તેની સત્તાદાર સહાદત અથવા તવારીખ આપણી પાસે નથી. પણ ખ્રીજ પૂર્વ તરફના તવારીખનવેશોના લખાણો ઉપરથી માલમ પડે છે કે હખામનીઅન વંશમાં ધર્મને રાજકારણથી (રાજવહીવતથી) જુદો કરી નાંખવામાં આવ્યો હતો. અને ધર્મગુરુઓનું કામ ફક્ત ધર્મનો ફેલાવો કરવો અને કેળવણી આપવી એટલીજ ફરજ તેમને માથે નાખી હતી. છેલ્લે સાસાની વંશમાં ધર્મગુરુઓનો દરજ્જો ધણો વધી ગયો, અને રાજમાં ધણા જેખમદાર ઓહોઓ ધર્મગુરુઓના હવાલામાં સોંપાયા હતા. વડા વજીરનો, ઇનસાફ કરનાર વડા ન્યાયાધીસનો, કેળવણી ખતાનો વડાનો એટલે આજે જે ઓહો યુનીવર્સીટીના ચેનસેલરનો છે. તે દસ્તુરનો હતો અને વાઈસ ચેનસેલર તરીકે નાયબ દસ્તુર ખીરાજનો, અને પ્રેફેસર તરીકે ચહડકીતર દરજ્જાના આશ્રવનો હતા. ટુંકમાં તે વખતે કેળવણી અને ધર્મ જુદો નહિ હતો. કેળવણી આપનારી સંસ્થા ઉપર રાજનો કાબુ હતો. એટલે જે કેળવણી મળતી તે ધર્મ સાથનીજ કેળવણી મળતી. અને તેથીજ તે જમાનાના લોકો સ્વતંત્ર અને ચારિત્રવાન હતા. આજની માફક તે વખતે આશ્રવનો, (ધર્મગુરુઓ) મુવેલાંની બાહુતી ક્રિયા કરતા નહોતા, પણ મહા વિદ્વાન દુન્યાની દરેક હંદમથી વાકેફગાર, પહરેજગાર અને

ખીન ધર્મોના શિક્ષણથી પણ માહીતગાર હતા.

તે વખતે બાળ, આદરીમાન, સતુમ, કે ફરોક્ષી બહુવા નહિ જતા, પણ એકલું કેળવણી આપવાનુંજ કામ કરતા હતા.

આપણા લોકોની એ નકલ પ્રમાણે, ગ્રીક લોકોએ, ગ્રીક ઉપરથી રોમનોએ અને રોમનો ઉપરથી આખા યુરોપે, આપણી કેળવણી આપવાની રીતની નકલ કીધી હતી, આજે પણ તમે પ્રોફેસર તરીકે જોશો તો પાઠ્યરીતોનું ધણે ભાગે હશે. જ્યારે આપણા અગ્રણીઓએ રાજસત્તા પડી ભાગવાથી, અને નહાશ ભાગની હાલતથી, સાહિત્ય ગુમાવી બેસવાથી, સ્ત્રીતી અને કાળના પરિવર્તનને લીધે પોતાનો ઉચ્ચ દરજ્જો ખોડી દીધો, અને આજે આવી છેક નીચી પંકનીએ પુગા, દસ્તુરો અને મેમેન્ટુનું કામ કેળવણીકાર તરીકેનુંજ છે. દસ્તુરોએ તો વડા વજરનો (અથવા દીવાનનો) વડા ન્યાયાધિકારનો, યુનીવર્સિટીના એનસેલરનો, અથવા વાઇસ એનસેલરનો એકોજ ભોગવવો જોઈએ, અને મેમેન્ટોએ પ્રોફેસરો, તથા શિક્ષકોનો ધંધો અખત્યાર કરવો જોઈએ. બાકુની ક્રિયા કરવાનું કામ કોઇ દિવસ પણ ભુતકાળમાં આશ્રવનોનું હતુંજ નહિ. આપણી કોમની પડતીની હાલતનું કારણ એકજ છે, આ તે એ કે આપણા દસ્તુર સાહેબો, અને મેમેન્ટ સાહેબો પોતાની ફરજથી ચુક્યા, અને આવો ધંધો અખત્યાર કીધો. એમાં વાંક કેઇનો નથી ફક્ત આપણી સમજ ફેનોજ છે. આજે પણ જો દસ્તુરોને તેઓના દરજ્જાને લાયકનો મુસરો કોમ તરફથી મળતો હોય, તે લોકોને પુરતી સ્વતંત્રતા મળે, અને તેઓના પ્રમાણિક મત પ્રમાણે કોમ ચાલે તો કોમને માટે પણ ફાયદાકારક છે, અને અગ્રણીને પણ પોતાનો અસલ દરજ્જો પાછો મેળવવનો લાભ મળે, ફક્ત કોમ એક સંપ થઇને હાલતી જુની પુરાણી રીતને તીવ્ર જલ્દી આપી, દેશ, કાલ, અને સ્થિતિ પ્રમાણે કેળવણીમાં ધડમળતો ફેરફાર કરે તો કોમ પાછી સ્વતંત્ર અને ચારિત્રવાન થાય. હાલની અંગ્રેજી પદ્ધતિ પ્રમાણે જ્યાં સુધી કેળવણી આપવામાં આવશે ત્યાં સુધી તો કોમ જેવીને તેવીજ રહેશે, એ પશ્ચિમ તરફની રીતને (પદ્ધતિને) બાબુએ મુકીને પારસી પંચાયતે પોતાના હાથમાં કેળવણીની લગામ લેતી જોઈએ, આપણી પાસે ઘણા ફડો અમથા પડી રહેલા છે તેમાંથી નાણાનો ઉપયોગ કરીને અથવા કેળવણીને માટે ખાસ એક ફંડ ઉભું કરીને આપણા વિદ્વાન દસ્તુરો, કેળવણીકારો (Educationalist) હુન્નર ઉદ્યોગની કેળવણી આપનારા ટેકનીશ્યનો, વેપાર ધંધાની કેળવણી આપનારા શિક્ષકો (Commercial teachers) આરોગ્યતા સંબંધીનું (Hygiene) જ્ઞાન જાણનારા તબીબો, પારસી સ્કુલો ચલાવતા પ્રીન્સીપાલો અને અધ્યોગનાત બોર્ડીંગ સ્કુલના પ્રીન્સીપાલ વગેરે અનુભવી કેળવણીકારોની એક સ્વતંત્ર બોર્ડ સ્થાપવી

અને હાલના વિદ્વાન વાઇસ ચેનસેલર મી. બનનજી વઢાડીઆને એ બોડના પ્રમુખ નીમવા જે તેવણથી નહીં અને તો પછી સર રસ્તમ મસાની જેવા બાહ્ય કેળવણીકારને એ ઝોદો આપવો અથવા તો એ ઝોદધાને લાયક કેળવળી ગૃહસ્થને પ્રમુખ બનાવવા અને કેળવણી સંબંધીની ચોજના તૈયાર કરાવવી. દર વરસે જુદા જુદા પારસી વસ્તીવાળા શહેરોમાં કેળવણી કેન્દ્રોનો મેળવવી અને લોકમંત કેળવવું.

હવે આપણા ધર્મના સ્થળો, જેવાં કે અગીઆરીઓ આદરાનો આતશ બહેરામો સાથે આપણી પારસી સ્કુલો જેડી દેવી.

અગીઆરી સાથે પ્રાથમીક કેળવણીની સ્કુલો જેડી દેવી, અને ત્યાંનાં જે મોખેદ સાહેબો છે, તેઓને ત્યાંના શિક્ષકો બનાવવા અગીઆરીઓમાં બાળકોને લાયકની નાની લાઇબ્રેરી રાખવી, અગીઆરીમાં આતશનો ફ્રેન્ચો પણ રાખવો કે જ્યાં લોકો બંદગી કરવા પણ આવી શકે, સ્કુલના શિક્ષણ સાથે ધર્મનું પણ શિક્ષણ જેડી દેવું. એનાંથી કોમના બંને લાભો સચવશે. એકનો આશ્રવનો સ્વતંત્ર રીતે પોતાનું ગુજરાન કરશે, સાથે સાથે આતશની જળવણી પણ કરી શકશે. શિક્ષકોને એવા દરમાયા (પગાર) આપવા કે જેથી પોતાના કુટુંબનું, પોપણ કરે, પોતાનો શ્રેષ્ઠ દરજ્જો પણ સાચવી શકે. અને બહેદીનો અગળ હાથ ઝોળવા જવું ન પડે, આજે ઉડીઆણા જેવી મીઝલશોમાં ધર્મ ગુરૂવર્ગને જેવી રીતે આશોદાદ આપવામાં આવે છે, તે રીત એ લોકોનો દરજ્જો સચવાય તેવી નથી.

આતશ બહેરામો સાથે આપણી મધ્યમીક કેળવણી આપનારી એટલે મેટ્રીક સુધી શીખવનારી સ્કુલોને જેડી દેવી, અને આતશબહેરામમાં મોટી લાઇબ્રેરી રાખવી, જ્યાં આપણા જેટલાં ધર્મપુસ્તકો હોય તે બધાં રાખવા અને આતશની જળવણી કરવા થોડાક ખાસ મોખેદો સિવાય, બધા મોખેદ સાહેબોને શિક્ષકો તરીકે રાખવા અને જ્યારે આપણી કોલેજ સ્થપાય ત્યારે ત્યાંના પ્રેક્ટિસરો તરીકે પણ સધળા આશ્રવનોને જ એ ઝોદોઓ આપવા. આવી રીતે જે ધડ-મૂળથી ફેરફારો કરવામાં આવે તો એક કાંકરે બે પક્ષી મારવા જેવું થાય.

એક તો ધર્મગુરૂ વર્ગનું સ્વમાન જળવાય, કોઇના ઝોશીયાળા નહિ રહે અને સ્વતંત્ર રીતે આબરૂ થી પોતાનું ગુજરાન કરે, બહેદીનોને માથેથી એટલો ખર્ચનો ભાર ઝોછો થાય.

ઝીઝોની કેળવણી સંબંધી એક ઝીઝોની સ્વતંત્ર બોર્ડ સ્થાપવી, અને તેઝોની કેળવણીનો કાર્યક્રમ મરદોથી જુદો રાખવો અને તેઝોને લાયકની

કેળવણી આપવી કે જેથી ભવિષ્યમાં એક નમુનેદાર માતા તરીકે જાહેરી ગાળે અને પોતાનાં બચ્ચાંઓને પણ ચારિત્રવાન બનાવે. સ્ત્રીઓની દરેક સસ્થાંઓમાં સ્ત્રીઓજ વહીવટ કરે એવી ગેઠવણ કરવી. જે છોકરાઓ હુશીઆર હોય વિદ્યા સંબધી (Literary) કેળવણી લઇ શકતા હોય તેઓએજ કોલેજની ચહડતી કેળવણી લેવી. બાકી બીજાઓએ હુન્ન ઉદ્યોગની કેળવણી લેવી.

કારણ કે આ વખતમાં તો હુજરવાળો ધંધે નોકરીએ જલ્દી લાગી જાય છે. (સુરતની નમુનેદાર પોલી ટેકનીક ઇન્સ્ટીટ્યુટમાંથી શીખીને બહાર પડેલા કેટલાક છોકરાઓ તો આજે રણતાકમાતા પણ થઇ ગયા છે.) જે આજે કોઈબી સંસ્થાને મદદ કરવાની ખાસ જરૂર હોય તો સુરતની પોલી ટેકનીક ઇન્સ્ટીટ્યુટનેજ છે. કારણ કે જેમ જેમ એને નાણાની મદદ મળતી જશે તેમ તેમ એમાં સુધારા વધારા થતા રહીને એનો લાભ ધણા વિદ્યાર્થીઓને મળતો રહેશે, અને ભવિષ્યની ઓલાદ પોતાના પગ ઉપર ઉભી રહીને સ્વમાનથી પોતાનું ગુજરાન કરશે. અને આજે પારસી પચાચતને ગરીબોને નાણાની મદદ કરવી પડે છે તેથી દશ પંદર વરસમાં બંધ થઇ જશે.

જ્યાં સુધી દસ્તુરો અને આચરવોની હાલત સુધરશે નહિ ત્યાં સુધી કોમની પણ હાલત સુધરશે નહિ. કોમની ચહડતી અને પડતીનું કારણ કોમના ધર્મગુરુવર્ગના શિક્ષણ ઉપરજ આધાર રાખે છે. તેથી ધીરે ધીરે લોકમત કેળવી આ બાકુતી ક્રિયા બહુતર કહાડી નાંખી ધર્મગુરુવર્ગનો જે અસલ પેશો (ધંધો) શિક્ષક તરીકેનો તે પાછો ચાલુ થવો જોઈએ. અને શિક્ષકો તૈયાર કરવાને માટે આપણી મેરવાનજી કામાવાળી અંદેરીની અથોરનાન બોર્ડીંગ સ્કુલનો ઉપયોગ કરવો, મરહુમ કામાજીની જે નેમ હતી કે કેળવાયલા અથોરનાનજીઓને પુરતી તાલીમ સાથે બહાર પાડી કોમમાં અસલ ખાલેશ જરથોસ્તી દીન પાછી ચાલુ કરી કોમની ધર્મ સંબધી હાલત સુધારવી તે નેમ પણ તેનાથી પાર પડશે. અને મરહુમનું રહ પણ સાદમાન થશે. મરહુમ કામાજીએ આપણા અથોરનાન વર્ગને તેની અસલ ઉચ્ચ હાલત પર લાવવાને જે બાદશાહી રકમ આપી છે. તેનો પણ સદઉપયોગ થશે, અત્યાર સુધીના પરીણામ ઉપરથી માલમ પડે છે કે જેવી મેરવાનજી શેડે આશા રાખી હતી, તેવી રીતે એ બોર્ડીંગ સ્કુલનો વહીવટ થવો નથી, અને જે પાક ઉતર્યો છે તે કંઈ વધરે સરસ રીતે ધર્મ સમજાવી શકે એવો લાગતો નથી. જુની પુરાણી રીતેજ એનો વહીવટ થાય છે. જ્યાં સુધી આચરવો બાકુતી ક્રિયા કર્યા કરશે ત્યાં સુધી કોમમાંથી વહેમ, અને ધર્મવેરલાપ પણ જશે નહિ.

તમે ઇસ્લામી કામમાં જોશો તો માલમ પડશે કે, જ્યાં મસજીદ હોય ત્યાં બચ્ચાંઓને નાનપણથી જ કુરાનની કેળવણી આપવા માંડે છે. ઇસ્લામીઓએ એ રીત આપણા ધરાનમાં એ લોકોએ ગાદી સ્થાપી ત્યારથી આપણી કેળવણી આપવાની રીતી નક્ક કીધી છે. ઇસ્લામી ધર્મમાં તો જે સુન્નાત હોય તેજ ધર્મનો વડો ખતીફ પણ હોય, એમ બન્ને ઓઢા સાથે જોડી દીધા, ત્યારથી એ લોકોની ચહડતી હાલત થઈ. જ્યારે આપણે ધર્મને કેળવણીથી જુદો કરી નાંખીને કામની આવી હાલત કરી નાખી. હું આગળ પણ લખી ગયો છું. અને પાછો પણ બાર મુકીને કહું છું કે ધર્મમાં કંઈ એવું તત્વ નથી કે જે આપણાથી નહિ બની શકે. ધર્મ તો તમને આનંદી, સ્વતંત્ર, તંદરોસ્ત, અને ચરિત્રવાન બનાવે છે. જ્યારે ધર્મ વગરની કેળવણી તમને ડંભી, પરતંત્ર, ચરિત્રહીન અને માયકાંગઝા બનાવે છે. જરયોસ્તી ધર્મનો સ્પીરીટ તો સોંહ જેવા બનાવવાનો છે તેને બદલે તો આજે પશ્ચિમ તરફની કેળવણી લઇને વધારે વહેમી અને બકરાં જેવા બની ગયા છીએ.

આપણા ધર્મના ગુણ થઈ (બેટી લખણો) નહિ સમજવાને લીધે જે ગડબડ ગોઠાળો થઈ ગયો છે, અને લોકોના મગજમાં ધર્મ વિષે જે વહેમી ખ્યાલો પેદા થઈ ગયા છે, તે નીકળવા બહુ મુશ્કેલ છે. આપણા વડા દસ્તુરનેજ બેદમાં વરસ્યો, અથવા ગોધો કહેણો છે. અને એમ પણ જણાવ્યું કે, વરસ્યો મરી જાય તો કિયાનામ અટકાવી પાડવું, અને જ્યાં સુધી નવો વરસ્યો આવે નહિ ત્યાં સુધી મોખેદોએ બેસી રહેવું.

વરસ્યાનું મરી જવું એટલે જો દસ્તુર પોતાના ચારિત્રમાં અથવા અશોષમાં જરા પણ પાછળ પડે યાને પોતાના દરજ્જાને નહિ છાજતું કંઈ કામ કરે તો તે દસ્તુરને ગાદી ઉપરથી દુર કરવો, અને જ્યાં સુધી નવા દસ્તુરની નીમણુંક નહિ થાય ત્યાં સુધી ધર્મગુરુઓએ કંઈ પણ કામ કરવું નહિ જુઓ વરસીઓ કેવો બનાવવામાં આવે છે જેના શરીરમાં એક વાત પણ કાળો નહિ હોય, શું એ પરથી પણ સમજી શકતા નથી ? કે ધર્મના વડા દસ્તુરમાં કંઈ પણ એવ અથવા દુર્ગુણ હોવા જોઈએ નહિ. (જુઓ પેક્ષા ૧૫ હોતર) અને ગોમેજ તે વરસ્યાનું મુત્ર નહિ. પણ દસ્તુરે આપેલું સુક્ષ્મગ્ઝાન અથવા તત્ત્વગ્ઝાન અને એ સુક્ષ્મગ્ઝાન ફક્ત દસ્તુરોજ પોતાની અશોષને લીધે મેળવી શકે છે. એ વીધે જુઓ વંદીદાદતી પરગરદ (૧૯)મી.

ફકરો (૨૦)મો—જરયોસ્તે હોરમજદને પુછ્યું, અએ તમામ જાણનારા હોરમજદ, આએ બદન, કે જે દેવથી મારેલું (ધંઆને દરદથી મારેલું) (તે)થી (જ્યારે) કોઈ માણસ હમરીત થાય છે (અથવા) કોઈ માણસ પતરીત થાય છે,

(ઐટલે કે જ્યારે કંઈ શખ્સ) દેવથી કરીને (હરેક રીતે) રીમન (અથવા નાપાક થાએ છે, (ત્યારે શું) તે માણસ પાછો પવિત્ર થાય? (અથવા પવિત્ર થઈ શકે ?)

દ્વરો (૨૧)મે—ત્યારે હોરમજદે કહ્યું કે અમે જરથોસ્ત (તે રીમન થયલા માણસની રીમની ઉતારવાને માટે) (તુને) ગોમેજ શોધવો. જોઈએ (યાને મેળવવો જોઈએ) (અને તે મેળવવાને માટે ખસી કીધા વગરનો કામને લાયકનો (તથા) પાક કીધેલો ગોધો હોરમજદની પેઠા કીધેલી જમીન (અથવા ભોંય) ઉપર તુને લઈ જવો જોઈએ.

આમે મરદ કે જે ચોજદાથેગાર (યાને પાકીજગી આપનારો) (છે) (તેણે) આસપાસ કશ ખેંચવી જોઈએ.

અહિંયા આ ભેદનો અર્થ એવો થાય છે કે. માજદીયસ્તી જરથોસ્તી ધર્મના મૂળ સિદ્ધાંતથી ઉદ્દેા જનાર તે રીમન અથવા દુરવંદ કહેવાય છે. અને એવા રીમનને ધર્મનું સુક્ષ્મ જ્ઞાન આપનાર પાક કીધેલો ગોધો ઐટલે પવિત્ર દસ્તુર તેને જ્ઞાન આપીને, પાછો રાસ્તરાહે લાવે છે: (હમરીત ઐટલે સીદ્ધી રીતે યુનાહ કરનારો, અને પનરીત ઐટલે આડકત્રી રીતે યુનાહ કરનારો, અથવા યુનેહગારના કાંચમાં જાણી જોઈને અથવા જુલથી મદદ કરનારો).

જે શખ્સે યુનાહ કીધો હોય તે દસ્તુર આગળ જઈને તેનો યુનાહ કમુજ કરે અને ફરીથી એવો યુનાહ નહિ કરવની કયુલાત આપે તેને દસ્તુરો ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન આપતા.

જેવી રીતે દસ્તુરો અને દાવરો ઇન્સાફ કરતા હતા, તેવી રીતે આવા ખરાબ ચાલના શખ્સોને, આવાં નીતી વીરૂધ્ધ કામોથી દૂર રહેવાની ચાલુ વાએજો પશુ આપતા હતા, અને દાવરો અને દસ્તુરોનું મુખ્ય કામ આવા ખરાબ ચાલના, અને ધર્મથી ઉદ્દેા જનાર દુરવંદોને સુધારી પાછા ગૃહસ્થ બનાવવાનું હતું.

અસલના જમાનામાં દસ્તુરો અને આશ્રવનોને પોતાની અશોધને લીધે જે દરજ્જો, સત્તા, અને માન હતું. તેવો દરજ્જો સત્તા અને માન હાલના દસ્તુરો અને આશ્રવનોને મળતું નથી. જે તેઓ પશુ અશોધથી જીંદગી યુગ્મરી, સ્વતંત્ર રીતે હિમ્મતથી બહાર પડી પોતાના અંતકરણને જે સાચ્યું લાગે તેવો ઉપદેશ આપે, તો પોતાનો દરજ્જો પાછો મેળવે. જુના વિચારના અને જાહેસો તો વીરોધ કરશેજ, પણ તેઓની વીરૂધ્ધતાથી ડરી નહિ જતાં, પોતાના સિદ્ધાંતમાં

જો મક્કમ રહે તો જરૂર એક વખત એવો આવશે કે તેના ઉપદેશની અસર મોટા ભાગ ઉપર થશે, શરૂઆતમાંજ જો નિરાશ થઇ જાય તો પછી તે કોઇથી કામમાં આગળ વધી શકે નહિ.

One who fears the failure limits his activities. Failure is only the opportunity to begin intelligently again. There is no disgrace in honest failure there is disgrace in fearing to fail. What is past is useful only as it suggests ways and means of progress.

જેઓ હિમ્મતવાળા છે તેઓ કોઇથી દિવસ નિરાશ થતા નથી પણ જેથી કંઈ જૂન જ્ઞાન મેળવ્યું હોય, તેને હિમ્મતથી બહાર પાડે છે.

“A little thing—But Our Very Own.”

It is noteworthy fact that all revolution in the history of world, have been made by minorities.

It is one man with courage who makes majority.

ખુદા-હાફેઝ

સમાપ્ત

રૂપેન્તોમદ ગાથાનો હા. ૪૮ મો

ફકરો ૩ જો

સારી નેઆમત બખશનાર,
આખાદી કરનાર (તથા) સર્વજ્ઞ
હોરમજદ (પોતાની) ઉત્તમ શિખામણ
કે જે (અથવા ધ્યાને) બેદબરેલા
કલામો (તે) સમજી માણસને (તેની)
અશોધને લીધે શિખવે છે.

અઝમે હોરમજદ બલાં મનની
અઝલથી (કાઢખી શખ્સ) તારી
નજદીકનો (થઈ શકે.)

ફકરો ૪થો—જે કાઈ અઝમે
હોરમજદ પોતાની મનસ્વીને વધારે
નેક તથા વધારે પાક રાખે છે, તે
પોતે વચનથી તથા કામથી દીનને
(ખી) (તેમજ) રાખે છે.

તેની ખાહેશ તેના અંતેકાદ તથા
પ્રજાધર્મને અનુસરતી હોઝમે છે;
(તે માણસનું) સેવટ (અઝમે હોરમજદ)
ખોદ્દી રીતે તારી અઝલમાં હોઝમે છે.

વોહુ—ક્ષત્ર ગાથાનો હા. ૫૧મો
ફકરો ૮ મો—અઝમે હોરમજદ તારા
(માંથ) (લોકોમાં) ખચીત હું ગનહેર
કરીશ; કારણ કે (દીનદાર) માણસે
સમજી શખ્સને જણાવવું જોઈએ કે
(સેવટે) જુરાને માટે શિક્ષા (છે)
તથા જે કાંઈ રાસ્તીને ટેકો આપે
છે (તેને માટે) સુખાકારી (છે). (વળી)
જે કાંઈ જાણી—સમજી માણસને
માંથની ખુખીઓ સમજાવે છે, તે
પોતે ખચીત ખુશાલ (હોઝમે છે).

